M. TVLLII CICERONIS ORATIONVM PARS III.

Cum correctionibus P. Manutij,
Et annotationib. D. Lambini.

AL DVS

EX BIBLIOTHECA ALDINA.

VENETIIS. M. D. LXX.

ALEXANDRO CÆSARINO CARDINALI

PAVLLVS MANVTIVS S. P. D.

BENE mereri de literis, etiam si utilitas praeterea cõsequatur nulla, tamen praeclarum in primis, atque egregium esse semper duxi: quamquam, utilitatẽ spectare si uolumus, ea demũ summa est, quae ex hoc genere percipitur. fructus enim in posteritatis memoria, & praedicatione positus est, quem nemo umquam sapiens nõ praestantissimum iudicauit. sed haec bene merendi ratio duplex uidetur esse. nam & qui aliquid ipsi scripserunt, & qui alios uel cohortatione, uel praemio, ut scriberent, impulerunt, literis opem tulisse existimantur. quae duae res eiusmodi sunt, ut, qui alterutram commode faciat, ei scilicet a studiosis omnibus gratiae sint agendae; qui utramque, ne haberi quidem satis possint. Atque hanc laudem, ne apud ueteres quidem saepe accidit, ut unus consequeretur: propterea quod qui ea uirtute, atque fortuna fuerunt, ut & ingenio posteris prodesse possent, & opibus, ut idem facerent, multos adducere; alterum facile fecerunt, ut eos, qui doctrina, & eloquentia ualerent, ad iuuanda litterarum studia excitarent; alterum facere, ut ipsi monumentum aliquod industriae suae relinquerent, pro

pter rerum gerendarum curam non ita potuerunt. quod item nostris temporibus usu uidemus euenire. nam neque multi sunt, qui præstare utrumque posint;&, qui possunt, iis fere, cum uelint, non conceditur. cuius generis exemplum; ne id, quod adest, aliunde quæramus, concede quæso, Cæsarine præstantissime, ut a te summam, & sine me hoc impetrare a modestia tua, ut ea, quæ sentio, de te dicam. certe enim, qui maiorem aut iuris ciuilis, aut sacrarum literarum cognitionem sit consecutus, neminem esse constat. neque tamen hæc studia, quæ humaniora appellantur, quæ nos adhuc secuti sumus, contempsisti; in quibus etiam diligenter uersatus es, ut illa superiora, quæ quibusdam ipsa per se nimis horrida uidentur, eloquentiæ pigmentis cum uelles, atque etiam quantum uelles, illustrare posses. est igitur in te ipso, unde posteritas adiuuetur. nec, ut arbitror, uoluntas deest: sed otium eripiunt maximarum rerum occupationes. nam quia tua uirtus non humili, neque obscuro loco latet, sed quasi in specula quadam excelsa, atque illustri posita est, unde opem ostẽtare bonis omnibus uidetur; iccirco homines accurrunt ad te, uel ut consilium, uel etiam ut auxilium petant. itaque negotiis a literarum tractatione distractus, ex duabus rationibus, quibus initio bonas artes adiuuari posse dixi, alteram inuitus omittis, cũ ipse nihil scribas; alteram studiose amplecteris, cum iis, quos industria uides excellere, nulla re desis. quamobrem Hieronymus Ferrarius, qui se iam pridem tibi addixit, homo & ingenii, & iudicii laude

præstantissimus, cum alia, quæ a te habet prædicare solitus est, tum illud uel maxime, quod, domi tuæ uiuens, te permittente, atque adeo libente, totum diẽ in literis ponit, & otio fruitur tanto, quantum deserta in regione uix esset. cuius ex ingenio qui fructus percipiuntur, qui certe maximi sunt; ii sane tuæ liberalitati referuntur accepti. a te habemus, quæ Ferrarius in ueterum scriptis uel correctione restituit, uel explicatione illustrat. a te emendationes in Philippicas Ciceronis orationes, quas ille plurimas, atque optimas ad me misit, quæ iam iamque edentur, a te inquam omnes sunt. Itaque etiam eas ipsas orationes, ut a Ferrario, idest a te, restitutas, & quæ præterea in hoc tertio uolumine continentur, in quibus ipsi, quæ male affecta erant, multa sanauimus; tibi inscriptas, atque dicatas emittimus; ut, quod beneficium habemus maximum, eius beneficii auctorem agnoscamus, & huic libro summum ornamentum; Cæsarini nomen; apponatur. quare etiam id, quod iampridem optaui, fortasse consequar, ut, quam præclare ego de te sentiam, cum intelligas, tu me eum existimes, quo in amicitiam, uel potius in clientelam tuam accepto, non pessime sensisse uidearis.

INDEX TERTII VOLVMINIS.

PRO P. SEXTIO

ORATIO XXXII.

SI quis antea, iudices, mirabatur, quid esset, quod pro tantis opibus reip. tantáq; dignitate imperij nequaquam satis multi ciues forti, & magno animo inuenirentur, qui auderent se, & salutem suam in discrimen offerre pro statu ciuitatis, & pro communi libertate: ex hoc tempore miretur potius, si quem bonum, et fortem ciuem uiderit, quam si quem aut timidum, aut sibi potius, quam reip. consulentem. nam, ut omittatis de uniuscuiusque casu cogitando recordari, uno adspectu intueri potestis eos, qui cum senatu, cum bonis omnibus remp. afflictam excitarint, & latrocinio domestico liberarint, mæstos, sordidatos, reos, de capite, de fama, de ciuitate, de fortunis, de liberis dimicantes; eos autem, qui omnia diuina, & humana uiolarint, uexarint, perturbarint, euerterint, nan solum alacres, lætosq; uolitare, sed etiam uoluntarios fortißimis, atq; optimis ciuibus periculum moliri, de se nihil timere. in quo cum multa sunt indigna, tum nihil minus est ferendum, quam quod iam nó per latrones suos, non per homines egestate, & scelere perditos, sed per uos nobis, per optimos uiros optimis ciuibus periculum inferre conantur; et quos lapidibus, quos ferro, quos facibus, quos ui, manu, copijs delere non potuerunt, hos uestra auctoritate, uestra religione, uestris sententijs se oppressuros arbitrantur. Ego autem, iudices, qua uoce mihi in agendis gratijs, commemorandóq; eorum, qui de me opti-

me sunt meriti, beneficio esse utendum putabam, ea nunc uti cogor in eorum periculis depellendis; ijs potissimũ uox hæc seruit, quorum opera & mihi, & uobis, & populo R. restituta est. Et quamquam a Q. Hortensio, clarissimo uiro, atque eloquentissimo, caussa est P. Sextij perorata; nihilq; ab eo prætermissum est, quod aut pro rep. conquerendum fuit, aut pro reo disputandum: tamen aggrediar ad dicendum; ne mea propugnatio ei potissimum defuisse uideatur, per quem est perfectum, ne ceteris ciuibus deesset. Atque ego sic statuo, iudices, a me in hac caussa, atque hoc extremo dicendi loco pietatis potius, quam defensionis, querellæ, quam eloquentiæ, doloris, quam ingenij partes esse susceptas. itaque, si aut acrius egero, aut liberius, quam qui ante me dixerunt, peto a uobis, ut tantum orationi meæ concedatis, quantum & pio dolori, & iustæ iracundiæ concedendum putetis. neque enim officio coniunctior dolor ullius esse potest, quam hic meus, susceptus ex hominis de me optime meriti periculo: neque iracundia magis ulla laudanda, quam ea, quæ me inflammat eorum scelere, qui cum omnibus salutis meæ defensoribus bellum esse sibi gerendum iudicauerunt. sed quoniam singulis criminibus ceteris responderunt, dicam ego de omni statu P. Sextij, de genere uitæ, de natura, de moribus, de incredibili amore in bonos, de studio conseruandæ salutis communis, atque otij; contendamque, si modo id consequi potero, ut in hac confusa, atque uniuersa defensione nihil a me, quod ad uestram quæstionem, nihil quod ad reum, nihil quod ad remp. pertineat, prætermissum esse uideatur. Et quoniam in grauissimis temporibus ciuitatis, atque in ruinis euersæ, atque afflictæ reip. P. Sextij tribunatus

est a fortuna ipsa collocatus: non aggrediar ad illa maxima, atque amplissima prius. quam docuero, quibus initiis ac fundamentis hae tantae summis in rebus laude excitatae sint. Parente P. Sextius natus est, iudices, homine, ut plerique meministis, & sapiente, & sancto, & seuero: qui cum tribunus pl. primus inter homines nobilissimos temporibus optimis factus esset, reliquis honoribus non tam uti noluit, quam dignus uideri. eo auctore duxit honestissimi, & spectatissimi uiri C. Albini filiam: ex qua hic est puer, & nupta iam filia. duobus hic grauissimis antiquitatis uiris sic probatus fuit, ut utrique eorum & carus maxime, & iucundus esset. ademit Albino soceri nomen mors filiae, sed caritatem illius necessitudinis, & beneuolentiam non ademit. hodie sic hunc diligit, ut uos facillime potestis ex hac uel assiduitate eius, uel solicitudine, & molestia iudicare. duxit uxorẽ patre uiuo optimi & calamitosissimi uiri filiã L. Scipionis. clara in hoc P. Sextij pietas exstitit, & omnibus grata, quod et Massiliã statim profectus est, ut socerum uidere, consolariq; posset, fluctibus reip. expulsum, in alienis terris iacẽtẽ, quẽ in maiorũ suorũ uestigijs stare oportebat: et ad eũ filiã eius adduxit, ut illo insperato adspectu, complexuque, si non omnem, at aliquam partem maeroris sui deponeret: & maximis officijs & illius aerumnã, quoad uixit, & filiae solitudinem sustentauit. Possum multa dicere de liberalitate, de domesticis officijs, de tribunatu mil. de prouinciali in eo magistratu abstinentia: sed mihi ante oculos obuersatur reip. dignitas, quae me ad sese rapit, haec minora relinquere hortatur. Quaestor hic C. Antonij, collegae mei, iudices, fuit sorte, sed societate consiliorum meus. impedior nonnullius officij, ut ego in-

noluit dignus uideri sed nõ recipi

terpretor, religione, quo minus exponam, quam multa ad me detulerit, quanto ante prouiderit. atque ego de Anto*nio, nihil dico, præter unum, numquam illum, in illo summo timore, ac periculo ciuitatis, neque communem metum omnium, neque propriam non nullorum de ipso suspicionem aut infitiando tollere, aut dissimulando sedare uoluisse. in quo collega sustinendo, atque moderando si meam in illum indulgentiam, coniunctam cum summa custodia reip. laudare uere solebatis: par prope laus* P. Sextij *esse debet, qui suum ita consulem obseruauit, ut & illi quæstor bonus, & uobis omnibus optimus ciuis uideretur.* Idē, *cum illa coniuratio ex latebris, atque ex tenebris erupisset, palámq; armata uolitaret, uenit cum exercitu* Capuam; *quam urbem propter plurimas belli opportunitates ab illa impia, & scelerata manu attentari suspicabamur; & inde* M. Aulianum, *tribunum militum* Antonij, *præcipitem eiecit, hominem perditum, & non obscure* Pisauri, *& in alijs agri* Hallici *partibus in illa coniuratione uersatum. idémq;* C. Marcellum, *cum is non solum* Capuam *uenisset, uerum etiam se, quasi armorum studio, in maximam familiā coniecisset, exterminandum ex illa urbe curauit. quā de caussa & tum conuentus ille* Capuæ, *qui propter salutē illius urbis, consulatu conseruatā meo, me unum patronum adoptauit, huic apud me* P. Sextio *maximas gratias egit: & hoc tempore ijdem homines, nomine commutato coloni, decurionésq;, fortissimi, atque optimi uiri, beneficiū* P. Sextij *testimonio declarant, periculúmq; decreto suo deprecantur.* Recita, *quæso,* P. Sexti, *quid decreuerint* Capuæ *decuriones: ut iam uirilis tua uox possit aliquid significare inimicis nostris, quidnam, cum se corroborarit, ef-*

fectura esse uideatur. DECRETVM. DECVRIONVM. *Non recito decretum officio aliquo expressum, ui ciuitatis, aut clientelæ, aut hospitij publici, aut ambitionis, aut commendationis gratia; sed recito memoriam perfuncti periculi, prædicationem amplißimi beneficij, uicem officij præsentis, testimonium præteriti temporis. Atque illis temporibus ijsdem, cum iam* Capuam *metu* Sextius *liberasset; urbem senatus, atque omnes boni, deprehensis, atque oppreßis domesticis hostibus, me duce, ex periculis maximis extraxissent: ego literis cũ* Capua *accersiui cum illo exercitu, quẽ tum secum habebat. quibus hic literis lectis, ad urbẽ confestim incredibili celeritate aduolauit. atque, ut illius temporis atrocitatem recordari poßitis, audite literas, et uestrã memoriam ad timorũ præteriti cogitationem excitate.* LITERAE. CICERONIS. COS. *Hoc aduentu* P. Sextij *tribunorũ pl. nouorũ, qui tum extremis diebus consulatus mei res eas, quas gesseram, uexare cupiebant, reliquiq; coniurationis impetus, & conatus sunt retardati. Ac postea quã est intellectum,* Catone *tribuno pl. fortißimo, atque optimo ciue, remp. defendẽte, per se ipsum senatum, populum'q;* R. *sine militum præsidio tueri facile maiestatem suã, & dignitatem eorum, qui salutem cõmunem periculo suo defendissent:* Sextius *cum illo exercitu summa celeritate est* Antonium *consecutus. hic ego quid prædicẽ, quibus hic rebus consulem ad rem gerendam excitarit (quot stimulos admouerit homini studioso fortaßis uictoriæ, sed tamen nimium communem* Martem, *belliq; casum metuenti? Lõgum ea dicere; sed hoc breue dicam. Si* M. Petreij *non excellens animo & amore reip. uirtus, non summa auctoritas apud milites, non mirificus usus in re militari existi-*

tisset; neque adiutor ei P. Sextius ad excitandum Antonium, cohortandum, impellendũ fuisset datus: illo in bello esset hiemi locus; neque umquam Catilina, cum e pruina Apennini, atque e niuibus illis emersisset, atque æstatẽ integram nactus, Italiæ caulas, & pastorum stabula præclara cepisset, sine multo sanguine, ac sine totius Italiæ uastitate miserrima concidisset. Hunc igitur animum ad tribunatum attulit P. Sextius: ut quæsturam Macedoniæ relinquam, & aliquando ad hæc propiora ueniam. quamquã non est omittenda singularis illa integritas prouincialis; cuius ego nuper in Macedonia uidi uestigia, non pressa leuiter ad exigui prædicationem temporis, sed fixa ad memoriam illius prouinciæ sempiternam. uerum hæc ita prætereamus, ut tamen intuentes, & respectantes relinquamus. ad tribunatum, quia ipse ad sese iamdudum uocat, et quodam modo absorbet orationem meam, contento studio, cursuq; ueniamus: de quo quidẽ tribunatu ita dictum a Q. Hortensio, ut eius oratio non defensionem modo criminum uideretur continere, sed etiam memoria dignã reip. capessendæ auctoritatem, disciplinamq; præscribere. sed tamen, quoniam tribunatus quidẽ totus P. Sextij nihil aliud, nisi meum nomen, caussamq; sustinuit; necessario mihi de ijsdem rebus esse arbitror, si non subtilius disputandum, at certe, iudices, dolentius deplorandum. qua in oratione si asperius in quosdã homines inuehi uellem; quis non concederes, ut eos, quorum sceleris furore uiolatus essem, uocis libertate perstringerem? sed, ut agam moderate, & huic potius tẽpori seruiã, quam dolori meo: si qui occulte a salute nostra dissentiũt, lateant: si qui fecerunt aliquid aliquando, atque ijdem nunc tacent, & quiescunt, nos quoque si-

mus obliti: si qui se offerunt insolenter, & insectantur; quæ ad ferri poterunt, perferemus: neque quemquam offendet oratio mea, nisi qui se ita obtulerit, ut in eum non inuasisse, sed incurrisse uideamur: sed necesse est, antequam de tribunatu P. Sextij dicere incipiam, me totum superioris anni reip. naufragium exponere. in quo colligendo, ac reficienda salute cõmuni, omnia reperientur P. Sextij dicta, facta, consilia uersata. Fuerat ille annus, in reip. magno motu, et multorum timore, tamquam intentus arcus in me unũ, sicut uulgo ignari rerũ loquebantur; re quidẽ uera, in uniuersam rẽp. transductione ad plebẽ furibundi hominis, ac perditi, mihi irati, sed multo acrius otij, & communis salutis inimici. hunc uir clarißimus, mihiq; multis repugnantibus amicißimus, Cn. Põpeius omni cautione, fœdere, exsecratione deuinxerat, nihil in tribunatu cõtra me esse facturũ. at ille nefarius, ex omniũ scelerũ colluuione natus, parum se fœdus uiolaturũ arbitratus, nisi ipsum cautorẽ alieni periculi suis proprijs periculis terruisset. Hanc tetrã immanemq; belluam, uinctam auspicijs, alligatã more maiorũ, constrictã legum sacratarum catenis, soluit subito legum uinculis consul, uel, ut ego arbitror, exoratus, uel, ut non nemo putaret, mihi iratus, ignarus quidem certe & imprudens impendentium tantorum scelerum, ac malorum. qui tribunus pl. felix in euertenda rep. fuit, nullis suis neruis: qui enim in eiusmodi uita nerui esse potuerunt hominis fraternis flagitijs, sororijs stupris, omni inaudita libidine infamis? sed fuit profecto quædam illa reip. fortuna fatalis, ut ille cæcus, atque amens tribunus pl. nancisceretur, quid dicam consules? hoccine ut ego appellem nomine euersores huius imperij? prodito-

res uestræ dignitatis? hostes bonorum omnium? qui ad delendum senatum, affligendum equestrem ordinem, exstinguenda omnia iura, atque instituta maiorem se illis fascibus, ceterisq; insignibus summi honoris atq; imperij ornatos esse arbitrabantur. quorum, per deos immortales, si nõ dum scelera uulneraq; inusta reip. uultis recordari, uultũ, atque incessum animis intueamini. facilius facta eorum occurrent mentibus uestris, si ora ipsa oculis proposueritis. Alter unguentis affluens, calamistrata coma, despiciens conscios stuprorum, ac ueteres uexatores ætatulæ suæ, puteali & feneratorum gregibus inflatus, atque perculsus, olim, ne Scyllæo illo æris alieni in freto ad columnam adhæresceret, in tribunatus portum perfugerat, contemnebat equites R. minitabatur senatui, uenditabat se operis; atque ab ijs se ereptum, ne de ambitu caussam diceret, prædicabat; ab ijsdemq; se, etiam inuito senatu, prouinciam sperare dicebat; eamq; nisi adeptus esset, se incolumem nullo modo fore arbitrabatur. Alter, o dij boni, quam teter incedebat, quam truculentus, quam terribili adspectu. unum aliquem te ex barbatis illis, exemplum imperij ueteris, imaginem antiquitatis, columen reip. diceret intueri. uestitus aspere, nostra hac purpura plebeia, ac pæne fusca, capillo ita horrido, ut Capua, in qua ipse tum, imaginis formandæ caussa, duumuiratum gerebat, Seplasiam sublaturus uideretur. nam quid ego de supercilio dicam, quod tum hominibus non supercilium, sed pignus reip. uidebatur? tanta erat grauitas in oculo, tanta frontis contractio, ut illo supercilio resp. tamquam Atlante cælum, niti uideretur. erat denique hic omnium sermo. Est tamen reip. magnum firmumq; subsidium. habeo, quem opponam labi illi, atque

later in qua ... bat ... [illegible]

cœno. uultu mediusfidius collegæ sui libidinem, leuitatemq; franget. habebit senatus, in hunc annum quem sequatur: non deerit auctor, & dux bonis. mihi denique homines præcipue gratulabantur, quod habiturus essem contra tribunum pl. furiosum, & audacem cum amicum, & affinem, tum etiam fortem, & grauem consulem. Atque eorum alter fefellit neminem. quis enim clauum tanti imperij tenere, & gubernacula reip. tractare in maximo cursu, ac fluctibus posse arbitraretur hominem emersum subito ex diuturnis tenebris lustrorum, ac stuprorũ, uino, ganeis, lenocinijs, adulterijsq́; confectum; cũ is præter spẽ in altißimo gradu alienis opibus positus esset, qui non modo tẽpestatem intueri impendentem temulentus, sed ne lucem quidem insolitam adspicere posset? Alter multos plane in omnes partes fefellit: erat enim hominum opinioni nobilitate ipsa, blanda conciliatricula, commendatus. omnes boni semper nobilitati fauemus, & quia utile est reip. nobiles homines esse dignos maioribus suis, & quia ualet apud nos clarorum hominum, & bene de rep. meritorum memoria etiã mortuorum. quia tristem semper, quia taciturnum, quia subhorridum, atque incultum uidebant; & quod erat eo nomine, ut ingenerata familiæ frugalitas uideretur, fauebant, gaudebant, & ad integritatem maiorum spe sua hominẽ uocabant, materni generis obliti. Ego autem (uere hoc dicam, iudices) tantum esse in homine sceleris, audaciæ, crudelitatis, quantum ipse cũ rep. sensi, numquam putaui: nequam esse hominem, & leuem, & falsa opinione, errore hominum, ab adolescentia commendatum sciebam. etenim animus eius uultu, flagitia parietibus tegebantur. sed hæc obstructio nec diuturna

est, nec obducta ita, ut curiosis oculis perspici non posset. uidebamus genus uitæ, desidiam, inertiam: inclusas eius libidines, qui paullo propius accesserant, intuebantur. denique etiam sermonis ansas dabat, quibus reconditos eius sensus tenere possemus. laudabat homo doctus philosophos nescio quos. neque eorum tamen nomina poterat dicere: sed eos tamen laudabat maxime, qui dicuntur præter ceteros esse auctores, & laudatores uoluptatis: cuius, & quo tempore, & quo modo, non quærebat: uerbum ipsum omnibus modis animi, & corporis deuorabat: eosdemq; præclare dicere aiebat, sapientes omnia sua caussa facere, remp. capessere hominem bene sanum non oportere, nihil esse præstabilius otiosa uita, & plena, & conferta uoluptatibus: eos autem, qui dicerent dignitati esse seruiendum, reip. consulendum, officij rationem in omni uita, non commodi, esse ducendam, subeunda pro patria pericula, uulnera excipienda, mortem oppetendam, uaticinari, atque insanire dicebat. ex his aßiduis eius, quotidianisq; sermonibus, & quod uidebam, quibus cum hominibus in interiore ædium parte uiueret, & quod ita domus ipsa fumabat, ut multa eius sermonis indicia redoleret, statuebam sic, boni nihil ab illis nugis exspectandum, mali quidem certe nihil pertimescendum. sed ita est, iudices, ut, si gladium paruo puero, aut si imbecillo seni, aut debili dederis, ipse impetu suo nemini noceat; sin ad nudum uel fortißimi uiri corpus accesserit, possit acie ipsa & ferri uiribus uulnerare: ita, cum hominibus eneruatis, atque exsanguibus consulatus tamquam gladius esset datus; qui per se pungere neminem umquam potuissent, hi, summi imperij nomine armati, remp. contrucidauerunt: fœdus fe-

ierunt cum tribuno pl. palam, ut ab eo prouincias acciperent, quas ipsi uellent; exercitum, & pecuniam, quanta uellent; ea lege, si ipsi prius tribuno pl. afflictā remp. tradidissent. id autem fœdus, meo sanguine ictum, sanari posse dicebāt. qua re patefacta, (neque enim dissimulari tantum scelus poterat, nec latere) promulgantur uno eodemq; tempore rogationes ab eodem tribuno de mea pernicie, & de prouincijs consulum nominatim. hic tum senatus solicitus, uos equites excitati, Italia cuncta permota, omnes denique omniū generum, atque ordinum ciues summæ reip. a consulibus, atque a summo imperio petendum esse auxilium arbitrabantur; cum illi soli essent, præter furiosum illum tribunum, duo reip. turbines, qui non modo præcipitanti patriæ nō subuenirent, sed etiam nimium tarde concidere mærerent. flagitabatur ab his quotidie cum querellis bonorum omnium, tum etiam precibus senatus, ut meam caussam susciperent, agerent aliquid, denique ad senatum referrent. hi non modo negando, sed etiam irridēdo, amplissimū quēque illius ordinis insequebantur. hic subito, cū incredibilis in Capitoliū multitudo ex tota urbe cunctaq; Italia conuenisset, uestem mutandam omnes, meq; etiam omni ratione priuato consilio, quoniam publicis ducibus resp. careret, defendendum putarunt. erat eodem tempore senatus in æde Concordiæ, quod ipsum templum repræsentabat memoriam consulatus mei, cum flens uniuersus ordo cincinnatum consulem orabat. nam alter ille horridus, & seuerus consulto se domi continebat. qua tum superbia cœnum illud, ac labes, amplissimi ordinis preces, & clarissimorum ciuium lacrymas repudiauit? me ipsum ut contempsit heluo patriæ? nam quid ego patrimonij, dicā? quod

ille, cum quasi quæstum faceret, amisit. Cum uenisset ad senatum, uos, uos, inquam, equites R. & omnes boni, ueste mutata, uos pro meo capite ad pedes lenonis impurissimi proiecistis, cum, uestris precibus a latrone illo repudiatis, uir incredibili fide, magnitudine animi, constantia, L. Minnius ad senatum de rep. retulit, senatusq́; frequens uestem pro mea salute mutandam censuit. O diem illum, iudices, funestũ senatui bonisq́; omnibus, reip. luctuosum, mihi ad domesticum mœrorem grauem, ad posteritatis memoriam gloriosum. quid enim quisquam potest ex omni memoria sumere illustrius, quam pro uno ciue & bonos omnes priuato consensu, & uniuersum senatum publico consilio mutasse uestem? quæ quidem tum mutatio non deprecationis causa est facta, sed luctus. quem enim deprecarentur, cum omnes essent sordidati? cumq́; hoc satis esset signi esse improbum, qui mutata ueste non esset? Hac mutatione uestis facta, tanto in luctu ciuitatis, (omitto, quid ille tribunus, omniũ rerum diuinarum humanarumq́; prædo, fecerit, qui adesse nobilissimos adolescentes, honestissimos equites R. deprecatores salutis meæ iusserit, eosq́, operarum suarum gladijs, & lapidibus obiecerit: de consulibus loquor, quorum fide resp. niti debuit) exanimatus euolat ex senatu, non minus perturbato animo, atque uultu, quam si ante annis paucis in creditorum conuentum incidisset: aduocat concionem: habet orationem talem consul, qualem numquam Catilina uictor habuisset: errare homines, si etiam tum senatum aliquid in rep. posse arbitrarentur: equites uero R. daturos illius diei pœnas, quo me consule cum gladijs in cliuo Capitolino fuissent: uenisse tempus ijs, qui in timore fuissent, (coniuratos uidelicet dicebat) ulciscendi se.

dixiſſet hoc ſolũ, omni ſupplicio eſſet dignus; nã oratio ipſa cõſulis pernicioſa poteſt rẽp. labefactare: quid fecerit, uidete. L. Lamiam, qui cum me ipſum pro ſumma familiaritate, quæ mihi cum fratre, cum patre eius erat, unicè diligebat, tum pro rep. uel mortem oppetere cupiebat, in concione relegauit, dixitque, ut ab urbe eſſet millia paſſuum ducenta, quod eſſet auſus pro ciue, pro bene merito ciue, pro amico, pro rep. deprecari. quid hoc homine facias? aut quo ciuem importunum, aut quo potius hoſtem tam ſceleratum reſerues? qui, ut omittam cætera, quæ ſunt ei cum collega immani impuroq; coniuncta, atque communia, hoc unum habet proprium, ut expulerit ex urbe, relegarit, non dico equitem R. non ornatiſſimum, atque optimum uirum, non amiciſſimum reip. ciuem, non illo ipſo tempore una cum ſenatu, & cum bonis omnibus caſum amici, reiq; pub. lugentem, ſed ciuem R. ſine ullo iudicio, aut edicto ex patria conſul eiecerit. nihil acerbius ſocij Latini ferre ſoliti ſunt, quam, id quod perraro accidit, ex urbe exire a conſulibus iuberi. atque illis tum erat reditus in ſuas ciuitates, ad ſuos lares familiares: & in illo communi incommodo nulla in quemquam propria ignominia nominatim cadebat. hoc uero quid eſt? exterminabit ciues R. edicto conſul a ſuis dijs penatibus? expellet a patria? deliget quem uolet, damnabit, atque eijciet nominatim? hic, ſi umquam uos eos, qui nunc eſtis in rep. fore putaſſet, ſi denique imaginem iudiciorum, aut ſimulacrum aliquod futurum in ciuitate reliquum crediſſet, umquam auſus eſſet ſenatum de rep. tollere, equitum R. preces aſpernari, ciuium denique omnium, nouis, & inauditis edictis, ius, libertatemq; peruertere? Etſi me attentiſſimis animis ſumma

cum benignitate auditis, iudices: tamen uereor, ne quis forte uestrum miretur, quid hac mea oratio tã longa, ac tam alte repetita uelit, aut quid ad P. Sextij caussam, eorum, qui ante huius tribunatum remp. uexarunt, delicta pertineant. mihi autem hoc propositum est ostendere, omnia consilia P. Sextij, mentemq́; totius tribunatus hanc fuisse, ut afflictæ, & perditæ reip. quantum posset, mederetur. ac, si in exponendis uulneribus illis de me ipso plura dicere uidebor, ignoscite. nam & illam meam cladem uos, & omnes boni maximum esse reip. uulnus iudicâstis: & P. Sextius & reus non suo sed meo nomine: qui cum omnem uim sui tribunatus in mea salute cõsumpserit, necesse est meam caussam præteriti tẽporis cũ huius præsenti defensione esse coniunctã. Erat igitur in luctu senatus: squalebat ciuitas, publico consilio mutata ueste: nullum erat Italiæ municipium, nulla colonia, nulla præfectura, nulla Romæ societas uectigalium, nullum collegium, aut concilium, aut omnino aliquod commune consilium, quod tum non honorificentissime decreuisset de mea salute: cũ subito edicũt duo consules, ut ad suum uestitum senatores redirent. quis umquam consul senatum ipsius decretis parere prohibuit? quis tyrannus miseros lugere uetuit? parum ne est, Piso, (ut omittam Gabinium) quod tantum homines fefellisti, ut negligeres auctoritatem senatus? optimi cuiusque consilia contemneres? remp. proderes? consulare nomẽ affligeres? etiam ne edicere audeas, ne mærerent homines, meam, suã, reip. calamitatem? ne ue hunc suum dolorem ueste mutata significarent? nam siue illa uestis mutatio ad luctum ipsorũ, siue ad deprecãdum ualebat, quis umquam tam crudelis fuit, qui prohiberet quemquam aut sibi mærere, aut ci-

ris supplicare? Quid? sua sponte homines in amicorum peri
culis uestitum mutare non solent? pro te ipso, Piso, nemo ne
mutauit? ne isti quidem, quos legatos, non modo nullo S.
C. sed etiam repugnante senatu, tute tibi legasti? ergo ho-
minis desperati, & proditoris reip. casum lugebunt fortas
se, qui uolent: ciuis florentissimi beneuolentia bonorum,
& optime de salute patriæ meriti periculum, coniunctum
cum periculo ciuitatis lugere senatui non licebit? Iidem
consules, (si appellandi sunt consules, quos, nemo est, qui
non modo ex memoria, sed ex Fastis euellendos non putet)
pacto iam fœdere prouinciarum, producti in circo Flami-
nio in concionem ab illa furia, ac peste patriæ, maximo cũ
gemitu uestro, omnia, quæ tum contra me, contraq; remp.
dixerant, uoce, ac sententia sua comprobauerunt.
Iisdem consulibus sedentibus, atque inspectantibus, lata
lex est, ne auspicia ualerent, ne quis obnunciaret, ne quis le
gi intercederet, ut omnibus festis diebus legem ferri liceret,
ut lex Aelia, lex Fusia ne ualeret, qua una rogatione, quis
est, qui non intelligat, uniuersam remp. esse deletam? Iisdẽ
consulibus inspectantibus, seruorum delectus habebatur
pro tribunali Aurelio, nomine collegiorum, cum uicat-
tim homines conscriberentur, decuriarentur, ad uim, ad
manus, ad cædem, ad direptionem incitarentur. Iisdem con
sulibus arma in templum Castoris palam comportaban-
tur: gradus eiusdem templi tollebantur: armati homines fo
rum, & conciones tenebant; cædes, lapidationes fiebant:
nullus erat senatus, nihil reliqui magistratus; unus omnẽ
omnium potestatem armis, & latrocinijs possidebat, non
aliqua ui sua, sed cum duos consules a rep. prouincia-
rum fœdere retraxisset, insultabat, dominabatur, alijs

pollicebatur, terrore, ac metu multos, plures etiam spe, & promissis tenebat. Quæ cum essent eiusmodi, iudices; cum senatus duces nullos, ac pro ducibus proditores, aut potius apertos hostes haberet; equester ordo reus a consulibus citaretur; Italiæ totius auctoritas repudiaretur; alij nominatim relegarentur; alij metu, ac periculo terrerentur; arma essent in templis, armati in foro; eaq; non silentio consulum dissimularentur, sed & uoce, & sententia cõprobarentur; cum omnes urbem nondum excisam, & euersam, sed iam captam, atque oppressam uideremus: tamẽ his tantis malis, tanto bonorum studio, iudices, restitissemus: sed me alij metus, atque aliæ curæ, suspicionesq; mouerunt. exponam enim hodierno die, iudices, omnem rationem facti, & consilij mei, neque huic uestro tanto studio audiendi, neque uero huic tantæ multitudini, quanta mea memoria numquã ullo in iudicio fuit, deero. Nam si ego in caussa tam bona, tanto studio senatus, consensu tã incredibili bonorum omnium, tam parato, totæ denique Italia ad omnẽ cõtentionẽ expedita, cessi tribuni pl. despicatissimi hominis, furori, contemptissimorum consulum leuitatem, audaciamq; pertimui: nimium me timidum, nullius animi, nullius consilij fuisse confiteor. quid enim simile fuit in Q. Metello? cuius caussam, & si omnes boni probabant. tamen neque senatus publice, neq; ullus ordo proprie, neque suis decretis Italia tota susceperat. ad suam enim magis quandã ille gloriam, quam ad perspicuam salutem reip. spectarat, cum unus in legem per uim latã iurare noluerat: denique uidebatur ea cõdicione tã fortis fuisse, ut cum patriæ caritate constantiæ gloriam commutaret. erat autem ei res cum exercitu C. Marij inuicto: habebat inimicum C. Marium,

conseruatorem patriæ, sextum iam illum consulatum gerentem: res erat cum L. Saturnino, iterum tribuno pl. uigilante homine, & in caussa populari si non moderate, at certe populariter abstinenterq; uersato. cessit; ne aut uictus a fortibus uiris cum dedecore caderet, aut uictor multis & fortibus ciuibus remp. orbaret. Meam caussam senatus palam, equester ordo acerrime, cuncta Italia publice, omnes boni proprie enixeq; susceperant. eas res gesseram, quarum non unus auctor, sed dux omniũ uoluntatis fuissem, quæq; non modo ad singularem meam gloriã, sed ad salutẽ communem omnium ciuium, & prope gentiũ pertinerent; ea condicione gesseram, ut meum factum semper omnes præstare tueriq; deberent. erat autem mihi contentio non cum uictore exercitu, sed cum operis conductis, & ad diripiendam urbem concitatis. habebam inimicum non C. Marium, terrorem hostium, spem, subsidiumq; patriæ, sed duo importuna prodigia, quos egestas, quos æris alieni magnitudo, quos leuitas, quos improbitas trib. pl. constrictos addixerat. nec mihi res erat cum Saturnino, qui, quod a se quæstore Ostiensi per ignominiam ad principem & senatus, & ciuitatis M. Scaurum rẽ frumentariam translatam sciebat, dolorem suum magna contentioni animi persequebatur; sed cum scurrarum locupletum scorto. cum sororis adultero, cũ stuprorum sacerdote, cum uenefico, cum testamentario, cum sicario, cum latrone. quos homines si (id quod facile factu fuit, & quod fieri debuit, quodq; a me optimi & fortissimi ciues flagitabãt) ui armisq; superassẽ: nõ uerebar, ne quis aut uim ui repulsã reprehenderet, aut perditorũ ciuiũ uel potius domesticorum hostiũ morte mæreret. sed me illa mouerunt. omnib. in cõcionibus illa fu

ria clamabat, se, quæ faceret contra salutem meam, facere auctore Cn. Pompeio, clarißimo uiro, mihiq; & nunc, & quoad licuit, amicißimo. M. Crassus, quocum mihi erāt omnes amicitiæ necessitudines, uir fortißimus, ab eadem illa peste infestißimus esse meis fortunis prædicabatur. C. Cæsar, qui a me nullo meo merito alienus esse debebat, inimicißimus esse meæ saluti ab eodem quotidianis concionibus dicebatur. his se tribus auctoribus in consilijs capiendis, adiutoribus in re gerenda esse usurum dicebat. ex quibus unum habere exercitum maximum in Italia, duos, qui priuati tum essent, & præesse, & parare, si uellent, exercitum posse, idq; facturos esse dicebat. nec mihi ille iudicium populi, nec legitimam aliquam contentionem, nec disceptationem, aut caussæ dictionem, sed uim, arma, exercitus, imperatores, castra denunciabat. quid ergo? inimici oratio, uana præsertim, tam improbe in clarißimos uiros coniecta, me mouit? me uero non mouit illius oratio, sed eorum taciturnitas, in quos illa oratio tam improba conferebatur. qui quamquam ob aliam caussam tacebant, tamen hominibus omnia timentibus tacendo loqui, non infitiando confiteri, uidebantur. illi autem aliquo tum timore perterriti, quod acta illa, atque omnes res superioris anni labefactari a prætoribus, infirmari a senatu, atque principibus ciuitatis putabant, tribunum popularem a se alienare nolebant, suaq; sibi propiora pericula esse, quam mea, loquebantur. Sed tamen & Crassus a consulibus meam caussam suscipiendam esse dicebat, & eorum fidem Pompeius implorabat, neque se priuatum caussæ publicæ susceptæ defuturum esse dicebat: quem uirum, studiosum mei, cupidißimū reip. cōseruandæ, domi meæ certū

homines ad eam rem compositi monuerunt, ut esset cautior; eiusq; uitæ a me insidias apud me domi positas esse dixerunt; atque hanc ei suspicionem alij litteris mittendis, alij nuncijs, alij coram ipsi excitauerunt; ut ille, cum a me certe nihil timeret, ab illis, ne quid meo nomine molirentur, sibi cauendum putaret. ipse autem Cæsar, quē maxime ignari homines ueritatis mihi esse iratum putabant, erat ad portas, erat cum imperio; erat in Italia eius exercitus; in'q; eo exercitu ipsius tribuni pl. inimici mei fratrem præfecerat. hæc ego cum uiderem, (neque enim erant occulta) senatū, sine quo ciuitas stare non posset, omnino de ciuitate esse sublatum; consules, qui publici consilij duces esse deberent, perfecisse, ut per ipsos publicum consilium funditus tolleretur; eos, qui plurimum possent, opponi omnibus concionibus, falso, sed formidolose tamen, auctores ad perniciem meam; conciones haberi quotidie contra me; uocem pro me, ac pro rep. neminem mittere; intenta signa legionum existimari ceruicibus, ac bonis uestris, falso, sed putari tamen; coniuratorum ueteres copias, & effusam illam ac superatam Catilinæ manum importunam, nouo duce, & insperata commutatione rerum esse renouatam: hæc cum uiderem, quid agerem, iudices? scio enim, tum non mihi uestrum studium, sed meum prope uestro defuisse. contenderem contra tribunum pl. priuatis armis? uicissent improbos boni, fortes inertes: interfectus esset is, qui hac una medicina sola potuit a reip. peste depelli. quid deinde? quid reliquiarum restaret? quid denique? erat dubium, quin ille sanguis tribunicius, nullo præsertim publico consilio profusus, consules ultores, & defensores esset habiturus? cum quidem in concione dixisset, aut mihi semel pereun-

dum, aut bis esse uincendum. quid erat, bis uincere? id profecto, ut, cum amentißimo tribuno pl. cum decertassem, cum consulibus, ceterisq; eius ultoribus dimicarem. ego uero, si mihi uni pereundum fuisset, ac non accipienda plaga mihi insanabilis, illi mortifera, quam reip. imposuissem: semel perire tamen, iudices, maluissem, quam bis uincere. erat enim illa altera eiusmodi contentio, ut neque uicti, neque uictores remp. tenere possemus. quid, si in prima contentione ui tribunicia uictus, in foro cum multis bonis uiris concidissem? senatum consules, credo, uocassent, quem totum de ciuitate delerant: ad arma uocarent, qui ne uestitu quidem defendi remp. siuissent: a tribuno pl. post interitum meum dissedissent, qui eandem horam meae pestis & suorum praemiorum esse uoluissent. unum enim mihi restabat illud, quod forsitan non nemo uir fortis, & acris animi magni'q; dixerit: restitisses: repugnasses: mortem pugnans oppetisses. de quo te, te, inquam, patria obtestor, & uos penates, patrij'q; dij, me uestrarum sediũ templorumq; caussa, me propter salutem meorum ciuium, quae mihi semper fuit mea carior uita, dimicationem cadem'q; fugisse. etenim si mihi in aliqua naue cum meis amicis nauiganti hoc, iudices, accidisset, ut multi ex multis locis praedones claßibus eam nauem se oppressuros minitarentur, nisi me unum sibi dedidissent; si id uectores negarẽt, ac mecũ simul interire, quã me tradere hostibus, mallẽt: iecissem me ipse potius in profundum, ut ceteros conseruarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, sed in magnum uitae discrimen adducerem. cum uero in hanc reip. nauem, ereptis senatui gubernaculis, fluitantem in alto tempestatibus seditionum, ac discor-

diarum, armatæ tot classes, nisi ego unus deditus essem, incursuræ uiderentur, cũ proscriptio, cædes, direptio denunciarẽtur; cum alij me suspicione periculi sui nõ defenderẽt; alij uetere odio bonorum incitarentur; alij inuiderent; alij obstare sibi me arbitrarentur; alij ulcisci dolorem suum aliquem uellent. alij rem ipsam publicam, atque hunc bonorum statum, otiumq́; odissent; & ob hasce caussas tot, tamq; uarias me unum deposcerent: depugnarem potius cum summo, non dicam exitio, sed periculo certe uestro, liberorumq́; uestrorum, quam non id, quod omnibus impendebat, unus pro omnibus susciperem, ac subirem? uicti essent improbi: at ciues. at ab eo priuato, qui sine armis etiam remp. consul conseruarat. sin uicti essent boni, qui superessent? non ad seruos uidetis rem uenturã fuisse? An mihi ipsi, ut quidam putant, fuit mors æquo animo oppetenda. quid? tũ mortem ne fugiebam? an erat res ulla, quã mihi magis optandam putarem? aut ego illas res tantas in tanta improborum multitudine cum gerebam, non mihi mors, non exsilium ob oculos uersabantur? nõ hac denique a me tum, tamquam fata, in ipsa re gerenda concinebantur? an erat mihi in tanto luctu meorum, tanta disiunctione, tanta acerbitate, tanta spoliatione omnium rerum, quas mihi aut natura, aut fortuna dederat, uita retinenda? tam eram rudis? tam ignarus rerum? tam expers consilij, aut ingenij? nihil audieram? nihil uideram? nihil ipse legendo, quærendoq́; cognoueram? nesciebam uitæ breuem esse cursum, gloriæ sempiternum? cum esset omnibus definita mors, optandum esse, ut uita, quæ necessitati deberetur, patriæ potius donata, quam reseruata naturæ uideretur? nesciebam inter sapientissimos homines hanc conten

tionem fuisse, ut alij dicerent animos hominum sensusq; morte restingui; alij autem tum maxime mentes sapientium, ac fortium uirorum, cum e corpore excessissent, sentire, ac uigere? quorum alterum fugiendum non esse, carere sensu; alterum etiam optandum, meliore esse sensu. denique cum omnia semper ad dignitatem retulissem, nec sine ea quidquam expetendum esse homini in uita putassem: mortem, quam etiam uirgines Athenis, regis, opinor, Erechthei filiæ, pro patria contempsisse dicuntur, ego, uir consularis, tantis rebus gestis, timerem? præsertim cum eius essem ciuitatis, ex qua Q. Mucius solus in castra Porsenæ uenisset, eumq; interficere, proposita sibi morte, conatus esset: ex qua P. Decius primum pater, post aliquot annos patria uirtute præditus filius, se, ac uitam suam instructa acie pro salute populi R. uictoriaq; deuouisset: ex qua innumerabiles alij, partim adipiscendæ laudis, partim uitandæ turpitudinis caussa, mortem in uarijs bellis æquissimis animis oppetissent: in qua ciuitate ipse meminissem patrem huius M. Crassi, fortissimum uirum, ne uideret uictorem uiuus inimicum, eadem sibi manu uitam exhausisse, qua mortem sæpe hostibus obtulisset. hæc ego & multa alia cogitans, hoc uidebam; si caussam publicam mea mors peremisset, neminem umquam fore, qui auderet suscipere contra improbos ciues reip. salutem: itaque non solum si ui interissem, sed etiam si morbo exstinctus essem, fore putabam, ut exemplum reip. conseruandæ mecum simul interiret. quis enim umquam, me a senatu populoq; R. tanto bonorum omnium studio restituto, quod certe, si essem interfectus, accidere non potuisset, ullam reip. partem cum sua minima inuidia auderet attingere? seruaui

igitur remp. discessu meo, iudices: cædem a uobis liberisq; u.stris, uastitatem, incendia, rapinas meo dolore, luctuq; depuli; & unus remp. bis seruaui, semel gloria, iterum ærumna mea. neque enim in hoc me hominem esse infitiabor umquam, ut me optimo fratre, carißimis liberis, fidissima coniuge, uestro conspectu, patria, hoc honoris gradu sine dolore caruisse glorier. quod si fecissem; quod a me beneficium haberetis, cum pro uobis ea, quæ mihi essent ulla, reliquissem? hoc, meo quidem animo, summi in patriam amoris mei signum esse debet certißimum, quod, cũ abesse ab ea non possem sine summo dolore, hunc me perpeti, quam illam labefactari ab improbis, malui. memineram, iudices, diuinum illum uirum, atque ex iisdem, quibus nos, radicibus natum ad salutem imperij huius, C. Marium, summa senectute, cum prope uim iustorum armorum profugisset, primo senile corpus paludibus occultasse demersum, deinde ad infimorum ac tenuißimorum hominum Minturnis misericordiam confugisse; inde nauigio perparuo, cum omnes portus terrasq; fugeret, in oras Africæ desertißimas peruenisse. atque ille uitam suã, ne inultus esset, ad incertißimam spem, & ad reip. statum reseruauit: ego, qui, quemadmodum multi in senatu me absente dixerunt, periculo reip. uiuebam, quiq; ob eam caussam consularium literis de senatus sententia exteris nationibus commendabar, non ne, si meam uitam deseruissem, remp. prodidissem? in quo quidem nunc, me restituto, uiuit mecum simul exemplum fidei publicæ, exemplũ reip. defendendæ. quod si immortale retinetur, quis non intelligit immortalem hanc ciuitatem futuram? nam externa bella regum, gentium, nationum iampridem ita ex-

stincta sunt, ut praeclare cum iis agatur, quos pacatos esse patiamur. denique ex bellica uictoria non fere quemquam est inuidia ciuium consecuta. domesticis malis, & audacium ciuium consiliis saepe est resistendum, eorumq; periculorum est in rep. retinenda medicina; quam omnem, iudices, perdidissetis, si meo interitu senatui, populoq; R. doloris sui de me declarandi potestas esset erepta. quare moneo uos, adolescentes, atque hoc meo iure praecipio, qui dignitatem, qui remp. qui gloriam spectatis, ne, si qua uos aliquando necessitas ad remp. contra improbos ciues defendendam uocabit, segniores sitis, & recordatione mei casus a consiliis fortibus refugiatis. primum non est periculum, ne qui umquã sint in ciuitate eiusmodi consules, praesertim si erit his id, quod debetur, persolutum: deinde numquam iam, ut spero, quisquam improbus consilio, & auxilio bonorum se oppugnare remp. dicet, illis tacentibus; nec armati exercitus terrorem opponet togatis; neque erit iusta caussa ad portas sedenti imperatori, quare terrorem suum falso iactari, opponiq; patiatur. numquam enim erit tam oppressus senatus, ut ei ne supplicandi quidem ac lugendi sit potestas; tam captus equester ordo, ut equites R. a consule relegentur. Quae cum omnia, atque etiam multo alia maiora, quae consulto praetereo, accidissent; uidetis me tamen in pristinam meam dignitatem, breui temporis dolore interiecto, reip. uoce esse reuocatũ. Sed, ut reuertar ad illud, quod mihi in hac omni est oratione propositum, omnibus malis illo anno scelere consulum remp. esse confectam: primum illo ipso die, qui mihi funestus fuit, omnibus bonis luctuosus, cum ego me e complexu patriae, cõspectuq; uestro eripuissem, et, metu periculi uestri, non mei, furori ho

minis, sceleri, perfidiæ, telis, minisq; cessissem; patriamque, quæ mihi erat carissima, propter ipsius patriæ caritatem reliquissem; cum meum illum casum tam horribilem, tam grauem, tam repentinum non solum homines, sed tecta urbis, ac templa lugerent: nemo uestrum forum, nemo curia, nemo lucem adspicere uellet; illo, inquam, ipso die (die dico? immo hora, atque etiam puncto temporis eodem) mihi reiq; pub. pernicies, Gabinio & Pisoni prouincia rogata est. Pro dij immortales, custodes, & conseruatores huius urbis, atque imperij, quænam illa in reip. monstra, quæ scelera uidistis? ciuis erat expulsus is, qui remp. ex senatus auctoritate cum omnibus bonis defenderat, & pulsus non alio aliquo, sed eo ipso crimine: erat autem expulsus sine iudicio, ui, lapidibus, ferro, seruitio denique concitato: lex erat lata uasto. ac relicto foro, & sicarijs seruisq; tradito, & ea lex, quæ ut ne ferretur, senatus fuerat ueste mutata. hac tanta perturbatione ciuitatis, ne noctem quidem consules inter meum discrimen, & eorum prædam interesse passi sunt: statim, me perculso, ad meum sanguinem hauriendum, & spirante etiam rep. ad eius spolia detrahenda aduolauerunt. omitto gratulationes, epulas, particionem ærarij, beneficia, spem, promissa, prædam, lætitiam paucorum in luctu omnium. uexabatur uxor mea: liberi ad necem quærebantur: gener, & Piso gener, & Pisonis consulis pedibus supplex reijciebatur: bona diripiebantur, eaq; ad consules deferebantur: domus ardebat in Palatio: cõsules epulabãtur: quod si meis incommodis lætabantur, urbis tamen periculo commouerentur. Sed, ut a mea caussa iam recedam; reliquas illius anni pestes recordemini: sic enim facillime per-

spicietis, quantam uim omnium remediorum a magistra tibus proximis resp. desiderarit. Legum multitudinem, cum earum, quæ latæ sunt, tum uero quæ promulgatæ fue runt, dicam? nam latæ quidem sunt consulibus illis tacen- tibus, immo uero approbantibus etiam: ut censoria nota- tio, & grauissimum iudicium sanctissimi magistratus de rep. tolleretur: ut collegia, non modo illa uetera, contra S. C. restituerentur, sed ab uno gladiatore innumerabilia a- lia noua conscriberentur: ut, remissis semissibus & trien- tibus, quincta prope pars uectigalium tolleretur: ut Ga- binio pro illa sua Cilicia, quam sibi, si remp. prodidisset, pa ctus erat, Syria daretur: ut uni heluoni bis de eadem re de- liberandi, & rogata lege, potestas fieret prouinciæ com- mutandæ. mitto eam legem, quæ omnia iura religionum, auspiciorum, potestatum, omnes leges, quæ sunt de iure & de tempore legum rogandarũ, una rogatione deleuit. mitto omnem domesticam labem. etiam exteras nationes il lius anni furore conquassatas uidebamus. lege tribunicia Matris Magnæ Pessinuntius ille sacerdos expulsus, & spo liatus sacerdotio est, fanumq; sanctissimarum atque anti- quissimarum religionum uenditum pecunia grandi Bro- gitaro, impuro homini, atque indigno illa religione, præ- sertim cum ea sibi ille non colendi, sed uiolandi caussa ap petisset: appellati reges a populo, qui id numquam ne a se natu quidem postulassent: reducti exsules Byzantium, condemnati, tum cum indemnati ciues e ciuitate eijcieban tur. Rex Ptolemæus, qui si nondum erat ipse a senatu so cius appellatus, erat tamen frater eius regis, qui, cum esset in eadem caussa, iam erat a senatu honorem istum consecu tus; erat eodem genere, ijsdemq; maioribus, eadem uetusta-

te socie-

te societatis; denique erat rex, si nondum socius, at non hostis; pacatus, quietus, fretus imperio populi R. regno paterno atque auito, regali otio perfruebatur. de hoc nihil cogitante, nihil suspicante, eisdem operis suffragium ferentibus est rogatum, ut sedens cum purpura, & sceptro, & illis insignibus regijs praeconi publico subijceretur; &, imperante populo R. qui, etiam bello uictis rebus regna reddere consueuit, rex amicus, nulla iniuria commemorata, nullis repetitis rebus, cum bonis omnibus publicaretur. multa acerba, multa turpia, multa turbulenta habuit ille annus: tamen illi sceleri, quod in me illorum immanitas edidit, haud scio an recte hoc proximũ esse dicam. Antiochum illum magnum maiores nostri, magna belli contentione terra mariq; superatum, intra montem Taurum regnare iusserunt: Asiam, qua illum mulctarunt, Attalo, ut is regnaret in ea, condonauerunt. cum Armeniorum rege Tigrane graue bellũ, perdiuturnumq; gessimus; cum ille, iniurijs in socios nostros inferendis, bello prope nos lacessisset. hic & ipse per se uehemens fuit; & acerrimum hostẽ huius imperij Mithridatem, pulsum Ponto, opibus suis, regnoq; defendit; & a Lucullo, summo uiro, atque imperatore, pulsus, animo tamen hostili cum reliquis copijs suis in pristina mente permansit. hunc Cn. Pompeius, cum in suis castris supplicem abiectumq; uidisset, erexit; atque insigne regium, quod ille de suo capite abiecerat, reposuit, &, imperatis certis rebus, regnare iussit; nec minus et sibi, & huic imperio gloriosum putauit, cõstitutum a se regẽ, quam constrictum uideri. Tulit gessit, qui et ipse hostis fuit populi R. et acerrimum hostẽ in regnum recepit, qui conflixit, qui signa contulit, qui de imperio pene certauit, regnat

hodie, & amicitiæ nomen, ac societatis, quod armis uiolarat, id precibus est consecutus. ille Cyprius miser, qui semper socius, semper amicus fuit, de quo nulla umquam suspicio durior aut ad senatum, aut ad imperatores nostros allata est, uiuus (ut aiunt) est, & uidens, cum uictu ac uestitu suo publicatus. en, cur cæteri reges stabilem esse suam fortunam arbitrentur; cum hoc illius funesti anni perdito exemplo uideant per tribunum aliquem, & sexcentas operas se fortunis spoliari, & regno omni posse nudari. At etiam eo negotio M. Catonis splendore maculare uoluerunt; ignari, quid grauitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid denique uirtus ualeret: quæ intempestate sæua quieta est, & lucet in tenebris, & pulsa loco manet tamen, atque hæret in patria; splendetq; per se semper, neque alienis umquam sordibus obsolescit. non illi ornandum M. Catonem, sed relegandum, nec illi committendum illud negotium, sed imponendum putauerunt; qui in concione palam dixerint, linguam se euellisse M. Catoni, quæ semper contra extraordinarias potestates libera fuisset. sentient, ut spero, breui tempore, manere libertatem illam, atque hoc etiam, si fieri poterit, esse maiorem, quod cum consulibus illis M. Cato, etiam cum iam desperasset aliquid auctoritate sua proficere posse, tamen uoce ipsa, ac dolore pugnauit, & post meum discessum iis Pisonem uerbis flens meum et reip. casum, uexauit, ut illum, hominem perditissimum, atque impudentissimum, pæne iam prouinciæ pæniteret. cur igitur rogationi paruit? quasi uero ille non in alias quoque leges, quas iniuste rogatas putaret, iam ante iurarit. non offert se ille istis temeritatibus, ut, cum reip. nihil prosit, se ciue remp. priuet.

consule me, cum esset designatus tribunus pl. obtulit in discrimen uitam suam: dixit eam sententiam, cuius inuidiā capitis periculo sibi pręstādam uidebat: dixit uehementer: egit acriter: ea, quæ sensit, præ se tulit: dux, auctor, actor rerum illarum fuit: non quo periculum suum non uideret: sed in tanta reip. tempestate nihil sibi, nisi de patriæ periculis, cogitandum putabat. consecutus est ipsius tribunatus. quid ego de singulari magnitudine animi eius, ac de incredibili uirtute dicam? meministis illum diē, cum, templo a collega occupato, nobis omnibus de uita eius uiri & ciuis timentibus, ipse animo fortissimo uenit in templum, & clamorem hominum auctoritate, impetum improborum uirtute sedauit. adijt tum periculum, sed adijt ob caussam, quæ quanta fuerit, iam mihi dicere non est necesse. at si isti Cypriæ rogationi sceleratissimæ non paruisset, hæreret illa nihilo minus in rep. turpitudo. regno enim iam publicato, de ipso Catone erat nominatim rogatū. quod ille si repudiasset dubitatis, quin ei uis esset allata, cū omnia acta illius anni per illū unū labefactari uiderentur? atque etiā hoc uidebat: quoniam illa in rep. macula regni publicati maneret, quam nemo iam posset eluere; quod ex malis boni posset in rep. prouenire, id utilius esse per se conseruari, quam per alios amitti. atque ille etiam si alia quapiā ui expelleretur illis temporibus ex hac urbe, facile pateretur. etenim qui superiore anno senatu caruisset; quo si tum ueniret, me tamen socium suorum in rep. consiliorum uidere posset; is æquo animo tum, me expulso, & meo nomine cum uniuerso senatu, tum sententia sua condemnata, in hac urbe esse posset? ille uero eidem tempori, cui nos eidem furori, eisdem consulibus, eisdem minis, insi-

dijs, periculis cessit. luctum nos hausimus maiorem; dolorem ille animi non minorem. His de tot, tantisq; iniurijs in socios, in reges, in liberas ciuitates consulum querella esse debuit. in eius magistratus tutela reges, atque exteræ nationes semper fuerunt. ecquæ uox umquam est audita consulum? quamquam quis auderet, si maxime queri uellet? de Cyprio rege quererentur, qui me ciuem, nullo meo crimine, patriæ nomine laborantem, non modo stantem nõ defenderunt, sed ne iacentem quidem protexerunt? cesseram, si alienam a me plebem fuisse uultis, quæ non fuit, inuidiæ; si commoueri omnia uidebantur, tempori; si uis suberat, armis; si societas magistratuum, pactioni; si periculum ciuiũ, reip. cur, cum de capite ciuis, (non disputo, cuiusmodi ciuis) & de bonis proscriptio ferretur, cum & sacratis legibus, & XII tabulis sancitum esset, ut neque priuilegium irrogari liceret, neque de capite, nisi comitijs centuriatis, rogari, nulla uox est audita consulum? constitutumq; illo anno est, quantum in illis duabus huius imperij pestibus fuit, iure posse per operas concitatas quemuis ciuem nominatim tribuni pl. consilio ex ciuitate exturbari? Quæ uero promulgata illo anno fuerunt, quæ promissa multis, quæ conscripta, quæ sperata, quæ cogitata, quid dicam? qui locus orbis terræ iam non erat alicui destinatus? cuius negotij publici cogitari, optari, fingiq; procuratio potuit, quæ non esset attributa, atque descripta? quod genus imperij, quæ prouincia, quæ ratio aut auferendæ, aut conflãdæ pecuniæ non reperiebatur? quæ regio, ora ue terrarum paullo erat latior, in qua non regnum aliquod statueretur? quis autem rex, qui illo anno non aut emendum sibi, quod non habebat, aut redimendum, quod habe-

bat, arbitraretur? quis prouinciam, quis pecuniam, quis legationem ab senatu petebat? damnatis de ui restitutio, consulatus petitio ipsi illi populari sacerdoti comparabatur. hæc gemebant boni, sperabant improbi, agebat tribunus pl. cōsules adiuuabant. Hic aliquando, serius quam ipse uellet, Cn. Pompeius, inuitissimis ijs, qui mentem optimi ac fortissimi uiri suis consilijs, ac fictis terroribus a defensione mea salutis euerterant, excitauit illam suam non sopitam, sed suspicione aliqua retardatam consuetudinem reip. bene gerendæ. non est passus ille uir, qui sceleratissimos ciues, qui acerrimos hostes, qui maximas nationes: qui reges, qui gentes feras atque inauditas, qui prædonum infinitam manum, qui etiam seruitia uirtute uictoriaq; domuisset, qui, omnibus bellis terra mariq; compressis, imperium populi R. orbis terrarum terminis definisset, remp. euerti scelere paucorum, quam ipse non solum consilijs, sed etiam sanguine suo sæpe seruasset: accessit ad caussam publicam: restitit auctoritate sua reliquis rebus: de præteritis questus est. fieri quædam ad meliorem spem inclinatio uisa est. decreuit senatus frequens de meo reditu Kal. Ian. dissentiente nullo, referente L. Ninnio, cuius in mea caussa numquam fides, uirtusq; contremuit. intercessit Ligus iste nescio qui, additamentum inimicorum meorū. res erat & caussa nostra eo iam loci, ut erigere oculos, & uiuere uideretur. quisquis erat, qui aliquam partem in meo luctu sceleris Clodiani attigisset, quocumque uenerat, quod iudicium cumque subierat, damnabatur. inueniebatur nemo, qui se suffragium de me tulisse confiteretur. decesserat ex Asia frater meus magno squalore, sed multo etiam maiore mærore. huic ad urbem uenienti tota obuiam ciuitas

cum lacrymis, gemituq; processerat. loquebatur liberius senatus: concurrebant equites R. Piso ille, gener meus, cui fructum pietatis suæ neque ex me, neque a populo R. ferre licuit, a propinquo suo socerum sum flagitabat. omnia senatus reijciebat, nisi de me primum consules retulissent. quæ cum res iam manibus teneretur; & cum consules prouinciarum pactione libertatem omnem perdidissent; qui cum in senatu priuatim, ut de me sententias dicerent, flagitabantur, legem illi se Clodiã timire dicebant: cum hæc non possent iam diutius sustineri, initur consilium de interitu Cn. Pompeij. quo patefacto, ferroq; deprehenso, ille inclusus domi tam diu fuit, quam diu inimicus meus in tribunatu. de meo reditu octo tribuni promulgarunt. ex quo intellectum est non mihi absenti creuisse amicos in ea præsertim fortuna, in qua nonnulli etiam, quo esse putaueram, non erant, sed eos uoluntatem semper eadem, libertatem non eandem semper habuisse. nam ex nouem tribunis, quos tunc habueram, unus me absente defluxit, qui cognomen sibi ex Aeliorum imaginibus arripuit; quo magis nationis eius esse, quam generis, uideretur. hoc igitur anno, magistratibus nouis designatis, cum omnes boni omnem spẽ melioris status in eorum fidem conuertissent; princeps P. Lentulus auctoritate ac sententia sua, Pisone & Gabinio repugnantibus, caussam suscepit, tribuniq; pl. octo referentibus, præstantissimam de me sententiam dixit. qui cum ad gloriam suam, atque ad amplissimi beneficij gratiam magis pertinere uideret, caussam illam integram ad suum consulatũ reseruari; tamen rem talẽ per alios citius, quã per se tardius, confici malebat. hoc interim tempore P. Sextius, iudices, designatus, iter ad C. Cæsarem pro mea salute su-

sceperit. quid egerit, quantum profecerit, nihil ad caussam. equidem existimo, si ille, ut arbitror, aequus nobis fuerit, nihil ab hoc profectum; sin iratior, non multum. sed tamen sedulitatem, atque integritatem hominis uidetis. Ingredior *iam in Sextij tribunatum: nā hoc primū iter designatus reip. caussa suscepit. pertinere & ad concordiam ciuiū putauit, & ad perficiendi facultatem, animum Caesaris a caussa non abhorrere. Abijt ille annus. respirasse homines uidebantur, nondum re, sed spe reip. recuperandae. exierunt malis ominibus, atque exsecrationibus duo uulturij paludati: quibus utinam ipsis euenissent ea, quae tū homines precabantur; neque nos prouinciam Macedoniam cum exercitu, neque equitatum in Syria, & cohortes optimas perdidissemus. ineunt magistratum tribuni pl. qui omnes de me promulgaturos confirmarant. ex his princeps emitur ab inimicis meis is, quem homines in luctu irridentes Gracchum uocabant; quoniam id etiam fatum ciuitatis fuit, ut illa ex ueprecul is extracta nitedula remp. conaretur arrodere. alter uero, non ille Serranus ab aratro, sed ex deserto Gauij Oleli horreo, calatis granis, in Calatinos ac Lelios insitus, subito, nominibus in tabulas relatis, nomen suum de tabula sustulit.* Veniunt Cal. Ian. *uos haec melius scire potestis: equidem audita dico: quae tum frequentia senatus, quae exspectatio populi, qui concursus legatorum ex Italia cuncta, quae uirtus, actio, grauitas P. Lentuli consulis fuerit, quae etiam collegae eius moderatio de me: qui cum inimicitias sibi mecum ex reip. dissensione susceptas esse dixisset, eas se patribus conscriptis dixit, & temporibus, & reip. permissurū.* Tum *princeps rogatus sententiam L. Cotta, dixit id, quod dignissimū rep. fuit; nihil de me actū esse iu-*

ra, ludificatione, calumnia, ſenatus auctoritas impediretur. uenit conſilij de me agēdi dies, IIX, kal. Feb. princeps rogationis, uir mihi amiciſſimus, Q. Fabricius templū aliquanto ante lucem occupauit. quietus eo die Sextius; is qui eſt de ui reus. actor hic, defenſorq́; cauſæ meæ nihil progreditur: conſilia expectat inimicorum meorum. quid illi, quorum conſilio P. Sextius in iudicium uocatur, quo ſe pacto gerunt? cum forum, Comitium, curiam multa de nocte, armatis hominibus, ac ſeruis pleriſque occupauiſſent; impetū faciunt in Fabricium; manus afferunt; occidunt nōnullos; uulnerant multos; uenientem in forum uirum optimum, & conſtantiſſimum, M. Ciſpium, tribunum pl. ui depellunt; cædem in foro maximam faciunt; uniuerſiq́; diſtrictis gladijs, & cruentis, in omnibus fori partibus fratrē meū, uirum optimum, fortiſſimum, meiq́; amantiſſimum, oculis quærebant, uoce poſcebant. quorum ille telis libenter in tanto luctu, ac deſiderio mei non depugnandi, ſed moriendi cauſſa corpus obtuliſſet ſuum, niſi ſuam uitam ad ſpem mei reditus reſeruaſſet. ſubijt tamen uim illam nefariam conſceleratorum latronum: & cum ad fratris ſalutem a populo R. petendam, deprecandamq; ueniſſet, pulſus e Roſtris, in Comitio iacuit, ſeq́; ſeruorum & libertorum corporibus obtexit, uitamq́; tum ſuam noctis, & fugæ præſidio, non iuris, iudiciorumq́; defendit. meminiſtis tum, iudices, corporibus ciuium Tiberim compleri, cloacas refercirí, e foro ſpongijs effingi ſanguinem: ut omnes tantam illā copiam, & tam magnificum apparatum non priuatum, aut plebeium, ſed patricium, et prætorium eſſe arbitrarentur: nihilq́; neque ante hoc tempus, neque hoc ipſo turbulentiſſimo die criminationis eſſe in Sextium. atqui uis in foro

uersata est. certe: quando enim maior? lapidationes persæpe uidimus; non ita sæpe, sed nimium tamen sæpe gladios; cædem uero tantam, tantos aceruos corporum exstructos, nisi forte illo Cinnano, atque Octauiano die, quis umquã in foro uidit? qua ex concertatione animorum? nam ex pertinacia, aut constantia intercessoris oritur sæpe seditio, culpa, atque improbitate latoris, commodo aliquo imperitis, aut largitione proposita; oritur ex concertatione magistratuum; oritur sensim ex clamore primum, dein de aliqua discessione concionis; uix, sero, & raro ad manus peruenitur: nullo uero uerbo facto, nulla concione aduocata, nulla promulgata lege, concitatam nocturnam seditionem, quis audiuit? an uerisimile est, ut ciuis Rom. aut homo liber quisquam cum gladio in forum descenderit ante lucem, ne de me ferri pateretur, præter eos, qui ab illo pestifero, ac perdito ciue iampridem reipubl. sanguine saginantur? Hic iam de ipso accusatore quæro, qui P. Sextium queritur cum multitudine in tribunatu, & cum præsidio magno fuisse, num illo die fuerit? certe non fuit. uicta igitur est caussa reipubl. & uicta non auspicijs, non intercessione, non suffragijs, sed ui, manu, ferro. nam si obnunciasset Fabritio is tribunus pl. qui seruasse de cælo diceret; accepisset resp. plagam, sed eam, quam acceptã gemere posset. si intercessisset collega Fabritio; læsisset rẽp. sed remp. iure læsisset. gladiatores tu nouitios, pro expectata ædilitate suppositos, cum sicarijs e carcere emissis ante lucem in forum immittas? magistratus templo deijcias? cædẽ maximam facias? forum purges? & cum omnia ui, & armis egeris, accuses eum, qui se præsidio munierit, nõ ut te oppugnaret, sed ut uitam suam posset defendere? atqui ne ex

eo quidem tempore id egit Sextius, ut a suis munitus tuto in foro cum magistratum gereret, rempub. administraret. itaque fretus sanctitate tribunatus, cum se non modo contra uim, & ferrum, sed etiam contra uerba, atque intercessionem legibus sacratis esse armatum putaret; uenit in templum Castoris, obnunciauit consuli: cum subito manus illa Clodiana, in cæde ciuium sæpe iam uictrix, exclamat, incitatur, inuadit: inermem, atque imparatum tribunum alij gladijs adoriuntur, alij fragmentis sæptorum, & fustibus: a quibus hic multis uulneribus acceptis, ac debilitato corpore, & contrucidato, se abiecit exanimatus, neque ulla alia re ab se mortem, nisi opinione mortis, depulit. quem cum iacentem, & concisum plurimis uulneribus, extremo spiritu, exsanguem, & confectum uiderent, defatigatione magis, & errore, quam misericordia, & modo, aliquando cædere destiterunt. Et caussam dicit Sextius de ui? quid ita? quia uiuit. at id non sua culpa. plaga una illa extrema defuit: quæ si accessisset, reliquum spiritum exhausisset. accusa Lentidium: non percussit locum. male dicito Sabino, homini Reatino, cur tam temere exclamarit occisum. ipsum uero quid accusas? num defuit gladijs? num repugnauit? num, ut gladiatoribus imperari solet, ferrum non recepit? an hæc ipsa uis est, non posse emori? an illa, quod tribunus pl. templum cruentauit? an quod, cum esset ablatus, primumq; resipuisset, non se referri iussit? ubi est crimen, quod reprehenditis? Hic quæro, iudices: si illo die gens ista Clodia, quod facere uoluit, effecisset; si P. Sextius, qui pro occiso relictus est, occisus esset; fuistis ne ad arma ituri? fuistis ne nos ad patriũ illũ animũ, maiorũq; uirtutẽ excitaturi?

fuiſtis ne aliquando remp. a funeſto latrone repetituri? an etiã tũc quieſceretis,cunctaremini,timeretis,cũ remp.a facinoroſiſſimis ſicariis,& a ſeruis eſſe oppreſſam, atque occupatam uideretis?cuius igitur mortẽ ulciſceremini,ſi quidem liberi eſſe,& habere remp.cogitaretis; de eius uirtute uiui quid uos loqui,quid ſentire,quid cogitare, quid iudicare oporteat,dubitandum putatis? at uero ipſi parricidæ, quorũ effrenatus furor alitur impunitate diuturna, adeo uim facinoris ſui perhorruerãt,ut, ſi paulo longior opinio mortis Sextij fuiſſet, Gracchum illum ſuum transferendi in nos criminis cauſſa occidere cogitarint. ſenſit ruſticulus non incautus(neque enim homines nequam tacere potuerunt) ſuum ſanguinem quæri ad reſtinguẽdam inuidiam facinoris Clodiani: mulioniam pænulam arripuit, cũ qua primum Romam ad comitia uenerat: meſſoria ſe corbe cõtexit. cum quærerent alij Numerium,alij Quinctium, gemini nominis errore ſeruatus eſt. atque hoc ſcitis omnes,uſque adeo hominem in periculo fuiſſe,quoad ſcitum ſit Sextium uiuere.quod niſi eſſet patefactum,paullo citius, quã uellem,non illi quidem morte mercenarij ſui transferre potuiſſent inuidiam in quos putabant,ſed acerbiſſimi ſceleris infamiam grato quodam ſcelere minuiſſent. ac ſi tunc P. Sextius,iudices,in templo Caſtoris animam,quam uix retinuit,edidiſſet:nõ dubito,quin, ſi modo eſſet in rep.ſenatus, ſi maieſtas populi R.reuixiſſet, aliquando ſtatuã huic ob remp.interfecto in foro ſtatueretur.nec uero illorum quiſquam, quos a maioribus noſtris morte obita poſitos in illo loco,atq; in roſtris collocatos uidetis,eſſet P.Sextio aut acerbitate mortis,aut in remp.animo præponẽdus:qui, cũ cauſſam ciuis calamitoſi, cauſſam amici, cauſſam bene de rep.

meriti, caussam senatus, caussam Italiæ, caussam reip. suscepisset; cumq; auspicijs, religioniq; parens obnunciaret, quod senserat; luce, palam, a nefarijs pestibus in deorum hominumq; cõspectu, esset occisus, sanctissimo in templo, sanctissima in causa, sanctissimo in magistratu eius igitur ui tam quisquam spoliandam ornamẽtis esse dicet, cuius mortem ornandam monumẽto sempiterno putaretis? Homines, inquit, emisti, coegisti, parasti. quid uti faceret? senatum obsideret? ciues indemnatos expelleret? bona diriperet? ædes incenderet? tecta disturbaret? templa deorum immortalium inflammaret? tribunos pl ferro e rostris expelleret? prouincias, quas uellet, quibus uellet, uenderet? reges appellaret? rerum capitalium condemnatos in liberas ciuitates per legatos nostros reduceret? principem ciuitatis ferro obsessum teneret? hæc ut efficere posset; quæ fieri nisi armis oppressa rep. nullo modo poterant; iccirco, credo, manum sibi P. Sextius, & copias comparauit. at nondum erat maturum: nõdum res ipsa ad eiusmodi præsidia uiros bonos cõpellebat. pulsi nos eramus, non omnino ista manu sola, sed tamen nõ sine ista: uos taciti mœrebamini. captum erat forum anno superiore, æde Castoris, tamquam arce aliqua a fugitiuis, occupata: ferebatis. omnia hominum cum egestate, tum audacia perditorum clamore, concursu, ui, manu gerebãtur: perferebatis. magistratus templis pellebantur: alij omnino aditu, ac foro prohibebantur: nemo resistebat. gladiatores ex prætoris comitatu comprehensi, in senatum introducti, confessi, in uincula coniecti a Milone, missi a Serrano: mentio nulla. forum corporibus ciuium R. constratum cæde nocturna: non modo nulla noua quæstio, sed etiam uetera iudicia sublata. tribunũ pl. plus uiginti uulneribus acceptis

iacētem, moribundumq́; uidistis: alterius tribuni pl. diuini hominis, (dicam enim. quod sentio, & quod mecum sentiunt omnes) diuini, insigni quadam, inaudita, noua magnitudine animi, grauitate, fide præditi, domus est oppugnata ferro, facibus, exercitu Clodiano. & tu hoc loco laudas Milonem, & iure laudas. quem enim umquam uirum tam immortali uirtute præditum uidimus, qui, nullo præmio propósito, præter hoc, quod iam contritum, & contemptum putatur, iudicium bonorum, omnia pericula, summos labores, grauißimas contentiones; inimicitiasq́; susceperit? qui mihi unus ex omnibus ciuibus uidetur re docuisse, non uerbis, quid oporteret a præstantißimis uiris in republ. fieri, & quid necesse esset: oportere hominum audacium, euersorum reipubl. sceleri, legibus, & iudicijs resistere: si leges non ualerent, iudicia non essent; si respubl. ui consensuq́; audacium armis oppressa teneretur, præsidio, & copijs defendi uitam, & libertatem necesse esse. hoc sentire prudentiæ est; facere fortitudinis; & sentire uero, et facere, perfectæ, cumulatæq́; uirtutis. Adijt ad remp. tribunus pleb. Milo, de cuius laude plura dicam: non quo aut ipse hæc dici, quam existimari, malit; aut ego hunc laudis fructum præsenti libenter impertiam, præsertim cum uerbis consequi non poßim: sed quod existimo, si Milonis caussam, accusatoris uoce collaudatam, probaro, uos in hoc crimine parem Sextij caussam existimaturos. Adijt igitur T. Annius ad caussam reipubl. sic, ut ciuem patriæ recuperare uellet, reip. tum. simplex caussa, constans ratio, plena consensionis omnium, plena concordiæ. collegas adiutores habebat. consulis alterius summum studium, alterius animus pæne placatus. de prætoribus unus alienus,

senatus incredibilis uoluntas, equitum R. animi ad caussam excitati, erecta Italia. duo soli erant empti ad impediendum: qui si homines despecti, & contempti, tantam rem sustinere nō potuissent; se caussam, quam susceperat, nullo labore peracturum uidebat. agebat auctoritate: agebat consilio: agebat per summum ordinem: agebat exemplo bonorum, & fortium ciuium: quid republ. quid se dignum esset, quis ipse esset, quid sperare, quid maioribus suis reddere deberet, diligentissime cogitabat. huic grauitati hominis uidebat ille gladiator se, si moribus ageret, parem esse non posse: ad ferrum, ad faces, ad quotidianam cædem, incendia, rapinas se cum exercitu suo contulit. domū oppugnare, itineribus occurrere, ui lacessere, et terrere cœpit. non mouit hominem summa grauitate, summaq; constantia: sed quamquam dolor animi, innata libertas, prompta, excellensq; uirtus fortissimum uirum hortabantur, ut uim, oblatam præsertim sæpius, ut frangeret, & refutaret; tanta moderatio fuit hominis, tantum consilium, ut contineret dolorem, neque eadem se re ulcisceretur, qua esset lacessitus; sed illum tot iam in funeribus reipubl. exsultantem, ac tripudiantem, legum, si posset, laqueis constringeret. descendit ad accusandum: quis umquam tam proprie reipubl. caussa? nullis inimicitijs, nullis præmijs, nulla hominum postulatione, aut etiā opinione id umquam esse facturum. fracti erant animi hominis: hoc enim accusante, pristini illius sui iudicij turpitudinem desperabat. ecce tibi consul, prætor, tribunus pl. noua noui generis edicta proponunt: ne reus adsit, ne citetur, ne quæratur: ne mentionem omnino cuiquā iudicum, aut iudiciorū facere liceat. quid ageret uir ad uirtutē, dignitatem, gloriā natus, ui scelerato

rum hominum corroborata, legibus iudicijsq; sublatis? cer uices tribunus plebis priuato, præstantißimus uir profliga tißimo homini daret? an caussam susceptam affligeret? an se domi contineret, & uinci turpe putauit, et deterreri. etiã eripi reiecit: ut, quoniam sibi in illum legibus uti non liceret, illius uim neque in suo, neque in reip. periculo pertimesceret. Quo modo igitur in hoc genere præsidij comparati accusas Sextium, cum idem laudes Milonem? an, qui sua tecta defendit, qui ab aris, focis, ferrũ, flammamq; depellit; qui sibi licere uult tuto esse in foro, in templo, in curia; qui uitæ præsidium comparat; qui uulneribus, quæ cernit quotidie toto corpore, mouetur, ut aliquo præsidio caput; et ceruices, & iugulum, ac latera tutetur; hunc de ui accusandũ putas? quis enim uestrum, iudices, ignorat, ita naturam rerum tulisse, ut quodam tempore homines, nondum neque naturali, neq; ciuili iure descripto, fusi per agros, ac dispersi uagarentur, tantumq; haberent, quantum manu, ac uiribus per cædem, ac uulnera aut eripere, aut retinere potuissent? qui igitur primi uirtute, et consilio præstanti exstiterunt, ij, perspecto genere humanæ docilitatis, atque ingenij, dißipatos unum in locum congregarunt, eosq; ex feritate illa ad iustitiam, atque mansuetudinem transduxerunt. tum res communem utilitatem continentes, quas publicas appellamus; tum conuenticula hominum, quæ postea ciuitates nominatæ sunt; tum domicilia coniuncta, quas urbes dicimus, inuento et diuino, et humano iure mœnibus sæpserunt. atque inter hanc uitam perpolitam humanitate, & illam immanem nihil tam interest, quam ius, atque uis. horũ utro uti nolimus, altero est utendũ. uim uolumus extingui: ius ualeat necesse est, idest iudicia, quibus omne ius continetur.

uincetur. iudicia displicent, aut nulla sunt: uis dominetur, necesse est. hæc uident omnes, Milo et uidit, et fecit, ut ius experiretur, uim depelleret. altero uti uoluit, ut uirtus audaciam uinceret; altero usus necessario est, ne uirtus ab audacia uinceretur. eademq; ratio fuit P. Sextij si minus in accusando, (neque enim per omnes fuit idem necesse fieri) at certe in necessitate defendendæ salutis suæ, præsidioque contra uim, & manum comparando. O dij immortales, quemnam ostenditis exitum nobis? quam spem reip. datis? quotus quisque inuenietur tanta uirtute uir, qui optimam quamque caussam reip. amplectatur, qui bonis uiris deseruiat, qui solidam laudem, ueramq; quærat? cum sciat illa duo reip. pæne fata, Gabinium, & Pisonem, alterum haurire quotidie ex pacatissimis, atque opulentissimis Syriæ gazis innumerabile pondus auri, bellum inferre quiescentibus, ut eorum ueteres, illibatasq; diuitias in profundissimum libidinum suarum gurgitem profundat; uillam ædificare in oculis omnium tantam tugurium, ut iam uideatur esse illa uilla, quam ipse tribunus pl. pictam olim in concionibus explicabat, quo fortissimum, ac summum ciuem in inuidiam homo castus, ac non cupidus uocaret: alterum Thracibus, ac Dardanis primum pacem maxima pecunia uendidisse, deinde, ut illi pecuniam conficere possent, uexandam his Macedoniam, & spoliandam tradidisse; eundemq; bona creditorum ciuium R. cum debitoribus Græcis diuisisse; cogere pecunias maximas a Dyrrhachinis, spoliare Tessalos, certam Achæis in annos singulos pecuniam imperauisse; neque tamen ullo in publico, aut religioso loco signum, aut tabulam, aut ornamentum reliquisse: hos sic illude-

ludere, quibus omne supplicium, atque omnis iure optimo pœna debetur? reos esse hos duos, quos uidetis? omitto iam Numerium, Serranum, Aelium, quisquilias seditionis Clodianæ. sed tamen hi quoque etiam nunc uolitant, ut uidetis: nec, dum uos de uobis aliquid timebitis, illi umquam de se pertimescent. nam; quid ego de ædile ipso loquar? qui etiam diem dixit, & accusauit de ui Milonem? neque hic tamen ulla umquam iniuria adducetur, ut eum, tali uirtute, tantáq; firmitate animi se in remp. fuisse, pœniteat: sed, qui hæc uident, adolescentes quonam suas mentes conferēt? ille, qui monumenta publica, qui ædes sacras, qui domos inimicorum suorum oppugnauit, excidit, incendit, qui stipatus semper sicarijs, septus armatis, munitus indicibus fuit, quorum hodie copia redundat, qui & peregrinam manum facinorosorum concitauit, & seruos ad cædē idoneos emit, & in tribunatu carcerem totum in forum effudit, uolitat ædilis, accusat eū, qui aliqua ex parte eius furorem exsultantem repressit: hic, qui se est tutatus sic, ut in priuata re deos penates suos, in rep. iura tribunatus, auspiciáq; defenderet, accusare eum moderate, a quo ipse nefarie accusatur, per senatus auctoritatem non est situs. nimirum hoc illud est, quod de me potissimum tu in accusatione quæsisti, quæ esset nostra natio optimatium: sic enim dixisti. Rem quæris præclaram iuuentuti ad discendum, nec mihi difficilem ad perdocendum: de qua pauca, iudices, dicam: &, ut arbitror, nec ab utilitate eorum, qui audient, nec ab officio nostro, nec ab ipsa caussa P. Sextij abhorrebit oratio mea. Duo genera semper in hac ciuitate fuerunt eorum, qui uersari in rep. atque in ea se excellentius gerere studuerunt: quibus ex generibus al-

teri se populares, alteri optimates & haberi, & esse uoluerunt. qui ea, quæ faciebant, quæq; dicebant, multitudini iucunda esse uolebant, populares; qui autem ita se gerebant, ut sua consilia optimo cuique probarentur, optimates habebantur. quis ergo iste optimas? quis de numero si quæris, innumerabiles: neque enim aliter stare possemus. sunt principes consilij publici: sunt, qui eorum sectam sequuntur: sunt maximorum ordinum homines, quibus patet curia: sunt municipales, rusticiq; Romani. sunt negotia gerentes: sunt etiam libertini optimates. numerus, ut dixi, huius generis late et uarie diffusus est: sed genus uniuersum, ut tollatur error, breui circumscribi, & definiri potest. omnes optimates sunt, qui neque nocentes sunt, nec natura improbi, nec furiosi; nec malis domesticis impediti. esto igitur, ut hi sint, quam tu nationem appellasti. horum qui uoluntati, commodis, opinioni in gubernanda rep. seruiunt, defensores optimatium, ipsiq; optimates grauissimi, & clarissimi ciues nominantur, et principes ciuitatis. quid est igitur propositum his reip. gubernatoribus, quod intueri, & quo cursum suum dirigere debeant? id, quod est præstantissimum, maximeq; optabile omnibus sanis, & bonis, & beatis, cum dignitate otium. Hoc qui uolunt, omnes optimates; qui efficiunt, summi uiri, & conseruatores ciuitatis putantur. neque enim rerum gerendarum dignitate homines efferri ita conuenit, ut otio non prospiciāt; neque ullum amplexari otium, quod abhorreat a dignitate. huius autem otiosæ dignitatis hæc fundamenta sunt, hæc membra, quæ tuenda principibus, & uel capitis periculo defendenda sunt; religiones, auspicia, potestates magistratuum, senatus auctoritas, leges, mos maiorum,

iudicia, iurisdictio, fides, prouinciæ, socij, imperij laus, res militaris, ærarium. harum rerum tot, atque tantarum esse defensorem, & patronum, magni animi est, magni ingenij, magnæq; constantiæ. etenim in tanto ciuium numero magna multitudo est eorum, qui aut, propter metum pœnæ, peccatorum suorum conscij, nouos motus, conuersionesq; reip. quærant; aut qui, propter insitum quendam animi furorem, discordijs ciuium, ac seditione pascantur; aut qui, propter implicationem rei familiaris communi incendio malint, quam suo deflagrare. qui cum auctores sunt, & duces suorum studiorum, uitiorumq; nacti, in rep. fluctus excitantur: ut uigilandum sit ijs, qui sibi gubernacula patriæ depoposcerunt; enitendum omni scientia, ac diligentia, ut, conseruatis ijs, quæ ego paullo ante fundamenta, ac membra esse dixi, tenere cursum possint, & capere otij illum portum, & dignitatis. Hanc uiam, iudices, si aut asperam, atque arduam, aut plenam esse periculorum, aut insidiarum negem, mentiar; præsertim cum id non modo intellexerim semper, sed etiã præter ceteros senserim. maioribus præsidijs, et copijs oppugnatur resp. quam defenditur: propterea quod audaces homines. & perditi nutu impelluntur, & ipsi etiam sponte sua contra remp. incitantur: boni, nescio quo modo, tardiores sunt, &, principijs rerum neglectis, ad extremum ipsa denique necessitate excitantur; ita ut nonnumquam, cunctatione, ac tarditate, dũ otiũ uolunt etiam sine dignitate retinere, ipsi utrũque amittant. propugnatores autem reip. qui esse uoluerũt, si leuiores sunt, desciscunt; si timidiores, desunt: permanent illi soli, atque omnia reip. caussa perferunt, qui sunt tales, qualis pater tuus, M.

Saturo, fuit; qui a C. Graccho usque ad C. Marium seditiosis omnibus restitit; quem nulla umquam uis, nullæ minæ, nulla inuidia labefecit: aut qualis Q. Metellus, patruus matris tuæ; qui cum florentem hominem in populari ratione L. Saturninum censor notasset; cumq; insitiuum Gracchum contra uim multitudinis incitatæ censu prohibuisset; cumq; in eam legem, quam non iure rogatam iudicarat, iurare unus noluisset; de ciuitate maluit, quam de sententia, dimoueri: aut (ut uetera exempla, quorum est copia, digna huius imperij gloria, relinquam, ne ue eorum aliquem, qui uiuunt, nominem) qualis nuper Q. Catulus fuit: quem neque periculi tempestas, neque honoris aura potuit umquam de suo cursu, aut spe, aut metu, dimouere. Hæc imitamini, per deos immortales. qui dignitatem, qui laudem, qui gloriam quæritis. hæc ampla sunt, hæc diuina, hæc immortalia. hæc fama celebrantur, monumentis annalium mandantur, posteritati propagantur. Est labor, non nego: pericula magna, fateor:

» Multæ insidiæ sunt bonis, uerißime dictum est:
» Sed te id, quod multi inuideant, multiq; expetant,
» Inscitia sit, inquit, postulare, si tu laborem summa cum cura efferas nullum.

Idem alio loco dixit, quod exciperent improbi ciues,

» Oderint, dum metuant. Præclara enim illa præcepta dederat iuuentuti. sed tamen hæc uia, hæc ratio reip. capessendæ olim erat magis pertimescenda, cum multis in rebus multitudinis studium ad populi commodum ab utilitate reip. discrepabat. Tabellaria lex ab L. Cassio ferebatur: populus libertatem agi putabat suam: dissentiebant principes, & in salute optimatium temeritatem multitudinis, & ta-

bellæ licentiam pertimescebant. Agrariam Ti. Gracchus legem ferebat: grata erat populo: fortunæ constitui tenuiorum uidebantur. nitebantur contra optimates, quod ea discordiam excitari uidebant; & , cum locupletes possessionibus diuturnis mouerentur, spoliari remp. propugnatoribus arbitrabantur. Frumentariam legem C. Gracchus ferebat: iucunda res plebi R. uictus enim suppeditabatur large sine labore: repugnabam boni, quod & ab industria plebem ad desidiam auocari putabant, & ærarium exhauriri uidebatur. multa etiã nostra memoria, quæ consulto prætereo, fuerunt in ea contentione, ut popularis cupiditas a consilio principum dissideret. nunc iam nihil est, quod populus a delectis, principibusq; dissentiat; nec flagitat rem ullam, neque nouarum rerum est cupidus: & otio suo, & dignitate optimi cuiusque, & uniuersæ reip. gloria delectatur. itaque homines seditiosi, ac turbulenti, quia nulla iam largitione populum R. concitare possunt, quod plebs perfuncta grauissimis seditionibus, ac discordijs, otium malle uideatur. conductas habent cõciones; neque id agũt, ut ea dicant, aut ferant, quæ illi uelint audire, qui in cõcione sunt; sed pretio, ac mercede perficiunt, ut, quidquid dicant, id illi uelle audire uideantur. num uos existimatis Gracchos. aut Saturninum, aut quemquam illorum ueterum, qui populares habebantur, ullum umquã in concione habuisse conductum? nemo habuit: ipsa enim largitio & spes commodi propositi, sine mercede ulla multitudinẽ concitabat. itaque temporibus illis, qui populares erant, offendebãt illi quidẽ apud graues, & honestos homines, sed populi iudicijs, atque omni significatione florebant. his in theatro plaudibatur; hi suffragijs, quod contenderant,

consequebantur: horum homines nomen, orationem, uultũ, incessum amabant. qui autem aduersabantur ei generi; graues, & magni homines habebantur; sed ualebant in senatu multum, apud bonos uiros plurimum; multitudini iucundi non erant; suffragijs offendebatur saepe eorum uolũtas; plausum uero etiam si quis eorum aliquando acceperat, ne quid peccasset, pertimescebat. attamen, si quã res erat maior, idem ille populus horum auctoritate maxime commouebatur. nunc, nisi me fallit, in eo statu ciuitas est, ut, si operas conductorum remoueris, omnes idem de rep. sensuri esse uideantur. etenim tribus locis significari maxime populi R. iudicium, ac uoluntas potest, concione, comitijs, ludorum gladiatorumq; consessu. Quae concio fuit per hos annos, quae quidem esset non conducta, sed uera, in qua populi R. consensus perspici posset? habitae sunt multae de me a gladiatore sceleratissimo: ad quas nemo adibat incorruptus, nemo integer; nemo illum foedũ uultum adspicere, nemo furialem uocem bonus audire poterat. erant, erant illae conciones perditorum hominum necessario turbulentae. habuit de eodem me P. Lentulus consul concionem: concursus est populi R. factus: omnes ordines, tota in illa concione Italia constitit: egit caussam summa cum grauitate copiaq; dicendi, tanto silentio, tanta approbatione omnium, nihil ut umquam uideretur tam popularem ad populi R. aures accidisse. productus est ab eo Cn. Pompeius, qui se non solum auctorem meae salutis, sed etiã supplicem populo R. exhibuit. huius oratio & pergrauis, & grata concioni fuit. sic cõtendo, numquã neque sententiam eius auctoritate, neque eloquentiam iucunditate fuisse maiorem. quo silentio sunt auditi de me ceteri prin-

cipes ciuitatis? quos idcirco non appello hoc loco, ne mea oratio, si minus de aliquo dixero, ingrata; si satis de omnibus, infinita esse uideatur. Cedo nunc eiusdem illius inimici mei de me eodē ad uerū populum in campo Martio concionem quis non modo approbauit, sed non indignißimum facinus putauit, illum, non dicam loqui, sed uiuere, ac spirare? quis fuit, qui non eius uoce maculari remp. seque, si eum audiret, scelere adstringi arbitraretur? Venio ad comitia siue magistratuum placet, siue legum. Leges uidemus saepe ferri multas. omitto eas, quae feruntur ita, uix ut quini; & hi ex alia tribu, qui suffragium ferant, reperiantur. de me, quem tyrannum, atque ereptorem libertatis esse dicebat, in illa ruina reip. dicit se legem tulisse. quis est, qui se, cum contra me ferebatur, inisse suffragium confiteatur? cum autem de me eodem ex S. C. comitijs centuriatis ferebatur; quis est, qui non profiteatur se affuisse, & suffragium de salute mea tulisse? utra igitur caussa popularis debet uideri; in qua omnes aetates ciuitatis, omnes ordines, una consentiunt; an in qua furiae concitatae, tamquam ad funus reip. conuolant? an, sicubi aderit Gellius, homo & fratre indignus, uiro clarißimo, atque optimo, & ordine equestri, cuius ille ordinis nomen retinet, ornamenta confecit; id erit populare? est enim homo iste populo R. deditus. nihil uidi magis. qui, cum eius adolescentia in amplißimis honoribus summi uiri L. Philippi, uitrici, florere potuisset usque eo non fuit popularis, ut bona solus comesset. deinde ex impuro adolescente, & petulante; postea quam rem paternam ab idiotarum diuitijs ad philosophorum regulam perduxit, Graeculum se, atque otiosum putari uoluit, studio literarum. se subito dedidit. nihil sane a te iuuabatur.

anagnostæ, libelli etiam pro uino sæpe oppignerabantur: manebat insaturabile abdomen, copiæ deficiebant: itaque semper uersabatur in spe rerum nouarum, otio, & tranquillitate reipubl. consenescebat. ecquæ seditio umquam fuit, in qua non ille princeps? ecquis seditiosus, cui ille non familiaris? ecquæ turbulenta concio, cuius ille non concitator? cui bene dixit umquam bono? bene dixit? immo, quẽ fortem, & bonum ciuem non petulantißime est insectatus?, qui (ut credo) non libidinis caussa, sed ut plebicola uideretur, libertinam duxit uxorem. is de me suffragium tulit: is affuit, is interfuit epulis, & gratulationibus parricidarum. in quo tamen est me ultus, cum illo ore inimicos est meos suauiatus. qui quasi mea culpa bona perdiderit, ita ob eam ipsam caussam est mihi inimicus, quia nihil habet. utrum, ego tibi patrimonium eripui, Gelli, an tu comedisti? quid? tu meo periculo, gurges, ac uorago patrimonij, heluabare; ut, si ego consul rempubl. contra te, & gregales tuos defendissem, in ciuitate esse me nolles? te nemo tuorum uidere uult: omnes aditum, sermonem, cõgreßum tuum fugiunt: te sororis filius Postumius, adolescens grauis seniliiudicio, notauit, cum in magno numero tutorem liberis non instituit. sed elatus odio, & meo, & reipubl. nomine; quorum ille utri sit inimicior, nescio; plura dixi, quã dicendum fuit, in furiosißimũ, atq; egentißimum ganeonem. Illuc reuertor: contra me cum sit actum, capta urbe, atque oppressa, Gellium, Firmidium, Titium, eiusdem modi furias illis mercenarijs gregibus duces, & auctores fuisse; cum ipse lator nihil ab horum turpitudine, audacia, sordibus abhorreret. at, cum de dignitate mea ferebatur, nemo sibi, nec ualetudinis excusationem, nec senectutis satis

iustam putauit: nemo fuit, qui se nō in rempubl. mecum si mul reuocare in suas sedes arbitraretur. Videamus nunc comotia magistratuum. Fuit collegium nuper tribunitiū, in quo tres minime, uehementer duo populares existimabantur. ex his, qui populares non habebantur, quibus in illo genere conductarum concionum consistendi potestas non erat, duo a populo Rom. prætores uideo esse factos: et, quantum sermonibus uulgi, & suffragijs intelligere potui, præ se populus Rom. ferebat, sibi illum in tribunatu Cn. Domitij animum constantem, & egregium, atque Q. Ancharij fidem, ac fortitudinem, etiam si nihil agere potuissent, tamen uoluntate ipsa gratum fuisse. Iam de C. Fanio quæ sit existimatio, uidemus: quod iudicium populi R. in honoribus eius futurum sit, nemini dubium esse debet. quid populares illi duo, quid egerunt? alter, qui tamen se continuerat, tulerat nihil, senserat tantum de Republ. aliud, atque homines expectabant, uir & bonus, & innocens, & bonis uiris semper probatus, quod parum uidelicet intellexit in tribunatu, quid uero populo probaretur, & quod illum esse populum Rom. qui in concione erat, arbitrabatur, non tenuit eum locum, in quem, nisi popularis esse uoluisset, facillime peruenisset. alter, qui ita se in populari ratione iactarat, ut auspicia, legem Aeliam, senatus auctoritatem, consulem, collegas, bonorum iudicium nihil putaret, ædilitatem petiuit cum bonis uiris, & hominibus primis, sed non præstantissimis opibus, & gratia: tribum suam non tulit, Palatinam denique, per quam omnes illæ pestes uexare populum Rom. dicebantur, perdidit; nec quidquam illis comitijs, quod boni uiri uellent, nisi repulsam, tulit. Videtis igitur populum ipsum, ut ita dicā,

iam non esse popularem; qui ita uehementer eos, qui populares habentur, respuat; eos autem, qui ei generi aduersantur, honore dignißimos iudicet. Veniamus ad ludos. facit enim, iudices, uester iste in me animorum, oculorumq; contuitus, ut mihi iam licere putem remißiore uti genere dicendi. Comitiorum, & concionum significationes interdum ueræ sunt, nonnumquam uitiatæ, atque corruptæ: theatrales, gladiatoriiq; consessus dicuntur omnino solere leuitate nonnullorum, emptos plausus, & exsiles, & raros excitare: attamen facile est, cum id fit, quemadmodum, & a quibus fiat, & quid integra multitudo faciat, uidere. quid ego nunc dicam, quibus uiris, aut cui generi ciuium maxime applaudatur? neminem uestrum fallit. sit hoc sane leue: quod non ita est; quoniam optimo cuique impertitur: sed, si est leue, homini graui leue est: ei uero, qui pendet a rebus leuißimis, qui rumore, &, ut ipsi loquuntur, fauore populi tenetur, & ducitur, plausum immortalitatem, sibilum mortem uideri necesse est. Ex te igitur, Scaure, potißimum quæro, qui ludos apparatißimos, magnificentißimosq; fecisti, ecquis istorum popularium tuos ludos adspexerit? ecquis se theatro, populoq; Rom. commiserit? ipse ille maxime ludius nō solum spectator, sed actor, & acroama, qui omnia sororis embolia nouit, qui in cœtum mulierū pro psaltria adducitur, nec tuos ludos adspexit in illo ardēti tribunatu suo, nec ullos alios, nisi eos, a quibus uix uiuus effugit. semel, inquā, se ludis, homo popularis, cōmisit omnino, cū in tēplo Virtutis honos habitus esset uirtuti, Caiiq; Marii, cōseruatoris huius imperii, monumentū municipi eius, et reip. defensori sedē ad salutē præbuisset. quo quidē tēpore quid populus R. sentire se ostēderit, utro

que in genere declaratum est: primo, cum audito S. C. ore ipsi atq; absenti senatui plausus est ab uniuersis datus: deinde, cum senatoribus singulis spectatum e senatu redeuntibus. cum uero ipse, qui ludos faciebat, consul assedit: stantes, & manibus passis gratias agentes, & lacrymātes gaudio, suam erga me beneuolentiam, ac misericordiam declararunt. at, cum ille furibundus incitata illa sua uæcordi mente uenisset, uix se populus R. tenuit, uix homines odiū suum a corpore eius impuro, atque infando represserūt; uoces quidem, & palmarum intentus, & maledictorum clamorem omnes profuderunt. Sed, quid ego populi R. animum, uirtutemq; commemoro, libertatem iam ex diuturna seruitute respicientis, in eo homine, cui tum petenti iam ædilitatē ne histriones quidem coram sedenti pepercerunt? nam, cum ageretur togata, simulans (ut opinor) caterua tota, clarissima concentione, in ore impuri hominis imminens concionata est;

Huic uitæ tuæ- & post,

Principia, atque exitus uitiosæ Vitæ. sedebat exanimatus; & is, qui antea cantorum conuicio cōciones celebrare suas solebat, cantorum ipsorum uocibus eijciebatur. Et, quoniam facta mentio est ludorum, ne illud quidem prætermittam, in magna uarietate sententiarum numquam ullum fuisse locum, in quo aliquid a poeta dictum cadere in tempus nostrum uideretur, quod aut populum uniuersum fugeret, aut non exprimeret ipse actor. & quæso hoc loco, iudices, ne qua me leuitate ductum ad insolitum genus dicendi labi putetis, si de poetis, de histrionibus, de ludis in iudicio loquar. non sum tam ignarus, iudices, caussarum, non tam insolens in dicendo, ut omni ex genere ora-

tionem aucuper, & omnes undique flosculos carpam, atque delibem. scio, quid grauitas uestra, quid hæc aduocatio, quid illi conuentus, quid dignitas P. Sextij, quid periculi magnitudo, quid ætas, quid honos meus postulet. sed mihi sumpsi hoc loco doctrinam quandam iuuentuti, qui essent, optimates. in ea explicanda demonstrandum est, non esse populares omnes eos, qui putentur. id facillime consequar, si uniuersi populi iudicium uerum, & incorruptum, & si intimos sensus ciuitatis expressero. Quid fuit illud, quod recenti nuncio de illo S. C. quod factum est in templo Virtutis, ad ludos, scænamque perlato, consensu maximo, summus artifex, & mehercule semper partium in republ. tamquam in scena optimatium, flens, & recenti lætitia, & miro dolore, ac desiderio mei, egit aperte multo grauioribus uerbis meam caussam, quam egomet de me agere potuissem? summi enim poetæ ingenium non solum arte sua, sed etiam dolore exprimebat.

Quam enim certo animo, -qui remp. adiuuerit,
Steterit cum Achiuis. uobiscum me stetisse dicebat: uestros ordines demonstrabat. reuocabatur ab uniuersis.
-Re dubia, Nec dubitarit uitam offerre, nec capiti pepercerit. Hæc quantis ab illo clamoribus agebantur? cum iam, omisso gestu, uerbis poetæ, & studio actoris, & expectationi nostræ plauderetur.
Summum amicum summo in bello.
nam illud ipse actor adiungebat amico animo; & fortassis homines propter aliquod desiderium approbabant:
-Summo ingenio præditum.
Tum illa quanto cum gemitu populi R. ab eodem paullo post in eadem fabula sunt acta?

O pater.
me, me ille absentem, ut patrem, deplorandum putabat, quem Q. Catulus, quem multi alij saepe in senatu Patrem patriae nominarant. Quanto cum fletu de illis nostris incendijs, ac ruinis: cum patrem pulsum, patriam afflictam deploreret, domum incensam, euersamq;, sic egit, ut, demonstrata pristina fortuna, cum se conuertisset,
Haec omnia uidi inflammari,
fletum etiam inimicis, atque inuidis excitaret. Pro dij immortales, quid illa, quemadmodum dixit idem? quae mihi quidem ita & acta, & scripta uidentur esse, ut uel a Catullo, si reuixisset, praeclare posse dici uiderentur: (is enim libere reprehendere, & accusare populi nonnunquam temeritatem solebat, aut errorem senatus)
O ingratifici Argiui, inanes Graij, immemores benefici,
non erat illud quidem uerum: nom enim ingrati, sed miseri, quibus reddere salutem, a quo acceperant, non liceret: nec unus in quemquam umquam gratior, quam in me uniuersi. sed tamen illud scripsit disertißimus poeta pro me, egit fortißimus actor, non solum optimus, de me. cum omnes ordine demonstraret; senatum, equites R. uniuersum populum R. accusaret:
Exsulare sinitis, sistis pelli, pulsum patimini:
quae tum significatio fuerit omnium, quae declaratio uoluntatis ab uniuerso populo R. in caussa hominis non popularis, equidem audiebamus; existimare facilius possunt, qui affuerunt. Et quoniam huc me prouexit oratio, histrio casum meum toties collacrymauit, cum ita dolenter ageret caussam meam, ut uox eius illa praeclara lacrymis impediretur. Neque poetae, quorum ego semper ingenia dilexi, tem

pori meo defuerunt: eaq; populus R. non solum plausu, sed etiam gemitu suo comprobauit. Vtrum igitur, hæc Aesopum potius pro me, aut Attium dicere oportuit, si populus Rom. liber esset, an principes ciuitatis? nominatim sum appellatus in Bruto Tullius: Qui libertatem ciuibus stabiliuerat: millies reuocatum est, parum ne uidebatur, populum Rom. iudicare id a me, & a senatu esse constitutũ, quod perditi ciues sublatum per nos criminabantur? Maximum uero populi Rom. iudicium uniuerso consessu gladiatorio declaratum est: erat enim munus Scipionis, dignũ & eo ipso, & illo Q. Metello, cui dabatur. id autem spectaculi genus erat, quod omni frequentia, atque omni genere hominum celebratur, quo multitudo maxime delectatur. in hunc consessum P. Sextius tribunus pleb. cum ageret nihil aliud in eo magistratu, nisi meam caussam, uenit, & se populo dedit, non plausus cupiditate, sed ut ipsi inimici nostri uoluntatem uniuersi populi uiderent. uenit, ut scitis, ad columnam Mæniam. tantus est ex omnibus spectaculis usque a Capitolio, tantus ex fori cancellis plausus excitatus, ut numquam maior consensio, aut apertior populi R. uniuersi fuisse ulla in caussa diceretur. ubi erant tum illi concionũ moderatores, legũ domini, ciuiũ expulsores? alius ne est aliquis improbis ciuibus peculiaris populus, cui nos offensi, inuisiq; fuerimus? equidẽ existimo, nullũ tẽpus esse frequentioris populi, quã illud gladiatoriũ, neq; concionis ullius, neq; uero ullorũ comitiorũ. Hæc igitur innumerabilis hominum multitudo, hæc populi R. tãta significatio sine ulla uarietate uniuersi, cũ illis ipsis diebus de me actũ iri putaretur; quid declarauit, nisi optimorũ ciuiũ salutẽ; et dignitatẽ populo R. carã esse uniuerso? At uero et ille tri-

bunus pl. qui de me non patris, aui, proaui, maiorum denique suorum omnium, sed Græculorum instituto concionem interrogare solebat, uellet ne me redire; et, cũ erat reclamatum semiuiuis mercenariorum uocibus, populum R. negare dicebat; is, cum quotidie gladiatores spectaret, numquam est conspectus, cum ueniret: emergebat subito, cum sub tabulas subrepserat, ut,

Mater te appello,

dicturus uideretur. itaque illa uia latebrosa, qua spectatum ille ueniebat, Appia iam uocabatur. qui tamen quoquo tempore conspectus erat, non modo gladiatores, sed equi ipsi gladiatorum repentinis sibilis extimescebant. Videtis ne igitur, quantum inter populum R. & concionem intersit? dominos concionum omni odio populi notari; quibus autem consistere in operarum concionibus non liceat, eos omni populi R. significatione decorari? Tu mihi etiam M. Attilium Regulum commemoras, qui redire ipse Carthaginem sua uoluntate ad supplicium, quam sine ijs captiuis, a quibus ad senatum missus erat, Romæ manere, maluerit? & mihi negas optandum reditum fuisse per familias comparatas, & homines armatos? Vim scilicet ego desideraui: qui, dum uis fuit, nihil egi; et quem, si uis non fuisset, nulla res labefactare potuisset. hunc ego reditum repudiarem? qui ita florens fuit, ut uerear, ne quis me studio gloriæ putet iccirco exisse, ut ita redirem. quem enim umquã senatus ciuem, nisi me, nationibus exteris commendauit? cuius umquam propter salutem, nisi meam, senatus publice socijs populi R. gratias egit? de me uno patres conscripti decreuerunt, ut, qui prouincias cũ imperio obtinerent, qui quæstores, legatiq; essent, salutẽ, et uitam meã custodirent.

in mea

in mea una caussa post Romam conditam factum est, ut litteris consularibus ex S. C. cuncta ex Italia omnes, qui rempubl. saluam uellent, conuocarentur. quod numquam senatus in uniuersæ reipubl. periculo decreuit, id in unius mea salute conseruanda decernendum putauit. quem curia magis requisiuit? quem forum luxit? quem æque ipsa tribunalia desiderauerunt? omnia discessu meo deserta, horrida, muta, plena luctus, & mæroris fuerunt. quis est Italiæ locus, in quo non fixum sit in publicis monumentis studiuum salutis meæ, testimonium dignitatis? nam, quid ego illa de me diuina S. C. commemorem? uel quod in templo Iouis Optimi Maximi factum est, cum uir is, qui tripartitas orbis terrarum oras, atque regiones tribus triumphis, adiunctas huic imperio, notauit, de scripto sententia dicta, mihi uni testimonium patriæ conseruatæ dedit: cuius sententiam ita frequentißimus senatus secutus est, ut unus dissentiret hostis, idq; ipsum tabulis publicis mandaretur ad memoriam posteri temporis sempiternam: uel quod est postridie decretum in curia, populi ipsius R. & eorum, qui ex municipijs conuenerant, admonitu; ne quis de cælo seruaret; ne quis moram ullam afferret; si quis aliter fecisset, eum plane euersorem reipubl. fore, idq; senatum grauissime laturum: & ut statim de eius facto referretur. qua grauitate sua cum frequens senatus nonnullorum scelus, audaciamq; tardasset, tum illud addidit: nisi diebus quinque, quibus agi de me potuisset, esset actum, redirem in patriam dignitate omni recuperata. decreuit eodem tempore senatus, ut ijs, qui ex tota Italia salutis meæ caussa conuenerant, agerentur gratiæ; atque ut ijdem ad res redeuntes, ut uenirent, rogarentur. hæc erat studiorum in mea salute

contentio, ut ij, qui a senatu de me rogabantur; ijdem senatui pro me supplicarent. atque ita in his rebus unus est solus inuentus, qui ab hac tam impensa uoluntate bonorum palam dissideret; ut etiam Q. Metellus consul, qui mihi uel maxime ex magnis contentionibus reip. fuisset inimicus, de mea salute retulerit. qui excitatus summa cum auctoritate P. Seruilij, quadam grauitate dicendi, cum ille omnes prope ab inferis euocasset Metellos; & ad illius generis, quod sibi cum eo commune esset, dignitatem, propinqui sui mentem a Clodianis latrocinijs reflexisset; cumq; eum ad domestici exempli memoriam, et ad Numidici illius Metelli casum uel gloriosum, uel graue conuertisset: collacrymauit uir egregius, ac uere Metellus, totúq; se P. Seruilio dicẽti etiã tũ tradidit, nec illam diuinam grauitatem, plenam antiquitatis, diutius homo eiusdem sanguinis potuit sustinere, & mecum absens summo suo beneficio redijt in gratiam. quod certe, si est aliquis sensus in mortem praeclarorum uirorum, cũ omnibus Metellis, tum uero uni, uiro fortissimo, praestantissimo ciui, gratissimum fratri suo fecit, socio laborum, periculorum, consiliorum meorum. Reditus uero meus qui fuerit, quis ignorat? quemadmodum mihi aduenienti tamquam totius Italiae, atque ipsius patriae dexteram porrexerint Brundisini; cum ipsis nonis Sext. idẽ dies aduentus mei fuissent, qui natalis idem carißimae filiae, quam ex grauißimo tum primum desiderio luctúq; conspexi; idem etiam ipsius coloniae Brundisinae; idem Salutis; cumq; me domus eadem optimorum & doctißimorum uirorum, Lenij Flacci, & patris, & fratri eius laetißima accepisset, quae proximo anno maerens receperat, & suo praesidio periculóq; defenderat; cumq; itine-

re toto urbes Italiæ festos dies agere aduentus mei uidebantur, uiæ multitudine legatorum undiq; missorum celebrabantur: ad urbem accessus incredibili hominum multitudine & gratulatione florebat: tier a porta, in Cpitolium adscẽsus, domum reditus erat eiusmodi, ut summa lætitia illud dolerem, ciuitatem tam gratam, tam miseram, atque oppressam fuisse. Habes igitur, quod ex me quæsisti, qui essent optimates. non est natio, ut dixisti: quod ego uerbum agnoui: est enim illius, a quo uno maxime P. Sextius se oppugnari uidet, hominis eius, qui hãc nationem deleri, & concidi cupiuit; qui C. Cæsarem, mitem hominem, & a cæde abhorrentem, sæpe increpuit, sæpe accusauit, cum affirmaret, illum numquam, dum hæc natio uiueret, sine cura futurum. nihil profecit de uniuersis: de me agere non destitit: me oppugnauit primum per indicem Vettium; quem in concione de me, & de clarißimis uiris interrogauit: in quo tamen eos ciues coniunxit eodẽ periculo, & crimine, ut ea me inierit gratiam; quod me cum amplißimis, & fortißimis uiris congregauit. sed postea mihi nullo meo merito, nisi quod bonis placere cupiebam, omnes est insidias sceleratißime machinatus. ille ad eos, a * quibus audiebatur, quotidie aliquid defecti afferebat. ille hominem mihi amicißimum Cn. Pompeium monebat, ut meam domum metueret, atque a me ipso caueret: ille se sic cum inimico meo copularat, ut illum meæ proscriptionis, quam adiuuabat Sex. Clodius, homo iis dignißimus quibuscum uiuit, tabulam esse, se scriptorem diceret: ille unus ordinis nostris, discessu meo, luctu uestro palam exsultauit. de quo ego, cum quotidie rueret, uerbum feci, iudices, numquam: neque putaui, cum omnibus ma-

chinis, ac tormentis, ui, exercitu, copijs oppugnarer, de uno sagittario me queri conuenire. Acta mea illi displicere, quis nescit? qui legem contemnat, quæ dilucide uetat gladiatores biennio, quo quis petierit, aut petiturus sit, dare. in quo eius temeritatem satis mirari, iudices, non queo. facit apertissime contra legem; facitis, qui neque elabi ex iudicio iucunditate sua, neque emitti gratia potest, neque opibus, & potentia leges ac iudicia perfringere. quæ res hominem impellit, ut sit tam intemperans? ista nimia gloriæ cupiditate familiam gladiatoriam, credo, nactus est speciosam, nobilem, gloriosam: norat studia populi: uidebat clamores, & concursus futuros. hac exspectatione elatus homo, flagrãs cupiditate gloriæ, tenere se non potuit, quin hos gladiatores induceret, quorum esset ipse pulcherrimus. si ob eam caussam peccaret, pro recẽti populi R. in se beneficio, populari studio elatus: tamen ignosceret nemo. cum uero ne de uenalibus quidem homines electos, sed ex ergastulis emptos, nominibus gladiatorijs ornarit, & sortito alios Samnites, alios prouocatores fecerit: tanta licentia, tanta legum contemptio, ne non habitura sit exitum, pertimescit: sed habet defensiones duas: primum, Do, inquit, bestiarios: lex est scripta de Gladiatoribus. festiue. accipite aliquid etiam acutius. dicit se non gladiatores, sed unum gladiatorem dare, & totam ædilitatem in munus hoc transtulisse. præclara ædilitas, unus leo, ducenti bestiarij. uerum utatur hac defensione: cupio eum suæ caussæ confidere: solet enim tribunos pl. appellare, & ui iudicium disturbare, cum diffidit. quem non tam admiror, quod meam legem contemnat hominis inimici, quã quod se statuit omnino consularem legem nullam putare. Aciliam, Didiam, Li-

niniam, Iuniam contempsit: etiam ne eius, quem sua lege, & suo beneficio ornatum, munitum, armatum solet gloriari, C. Caesaris legem de pecunijs repetundis non putat esse legem? & aiunt alios esse, qui acta Caesaris rescindant, cum haec optima lex & ab illo socero eius, & hoc assecla negligatur? & cohortari ausus est accusator in hac caussa nos, iudices, ut aliquando essetis seueri? aliquando medicinam adhiberetis reip.? non est ea medicina, cum sanae parti corporis scalpellum adhibetur, atque integrae: carnificina est ista, & crudelitas. ij medentur reip. qui exsecant pestem aliquam, tamquam strumam, ciuitatis. Sed, ut extremum habeat aliquid oratio mea, & ut ego ante dicendi finem faciam, quam uos me tam attente audiendi; concludam illud de optimatibus, eorumq; principibus, ac reip defensoribus: uosque, adolescentes, & qui nobiles estis, ad maiorum uestrorum imitationem excitabo; & qui ingenio, et uirtute nobilitatem potestis consequi, ad eam rationem, in qua multi homines noui & honore, & gloria floruerunt, cohortabor. Haec est una uia, mihi credite, & laudis; & dignitatis, & honoris, a bonis uiris, sapientibus, & bene natura cōstitutis laudari, & diligi, nosse descriptionem ciuitatis, a maioribus nostris sapientissime constitutā: qui cum regum potestatem non tulissent, ita magistratus annuos creauerunt, ut consilium senatus reip. praeponerent sempiternum, diligerentur autem in id consilium ab uniuerso populo, aditusq; in illū summum ordinem omniū ciuiū industriae, ac uirtuti pateret. senatum reip. custodem, praesidem, propugnatorem collocauerunt. huius ordinis auctoritate uti magistratus, & quasi ministros grauissimi consilij esse uoluerunt: senatum autem ipsum proximo

rum ordinum splendore confirmari, plebis libertatem, & commoda tueri, atque augere uoluerũt. hæc qui pro uirili parte defendunt, optimates sunt, cuiuscumque sint ordinis: qui autẽ præcipue suis ceruicibus tanta munia, atque remp. sustinent, ij semper habiti sunt, optimatium principes, auctores, et conseruatores ciuitatis. Huic hominum generi fateor, ut ante dixi, multos aduersarios, inimicos, inuidos esse, multa proponi pericula, multas inferri iniurias, magnos esse experiundos, & subeundos labores: sed mihi omnis ratio est cum uirtute, non cum desidia; cum dignitate, non cum uoluptate; cũ ijs, qui se patriæ, qui suis ciuibus, qui laudi, qui gloriæ, nõ qui somno, et conuiuijs, et delectationi natos arbitrantur. nam, si qui uoluptatibus ducuntur, & se uitiorum illecebris, & cupiditatum lenocinijs dediderunt; missos faciant honores; ne attingant remp. patiantur uiros fortes, laborum patientes, frui. qui autem bonam famam bonorum, quæ sola uere gloria nominari potest, expetunt, alijs otium quærere debent, & uoluptates, non sibi. sudandum est his pro communibus commodis, adeundæ inimicitiæ, subeundæ sæpe pro rep. tempestates, cum multis audacibus, improbis, nonnumquam etiam potentibus dimicandum. Hæc audiuimus de clarißimorũ uirorum consilijs, & factis; hæc accepimus, hæc legimus. neque eos in laude positos uidemus, qui incitarunt aliquando populi animos ad seditionem, aut qui largitione cæcarũt mentes imperitorũ, aut qui fortes, & claros uiros, & bene de rep. meritos in inuidiã aliquã uocauerunt. leues hos semper nostri homines, & audaces, & malos, & perniciosos ciues putauerunt. at uero, qui horum impetus, & conatus represserunt, qui auctoritate, qui fide, qui constãtia

qui magnitudine animi consilijs audacium restiterunt; ij graues, ij principes, ij duces, ij auctores huius dignitatis, atque imperij semper habiti sunt. Ac, *ne quis ex nostro, aut aliquorum praeterea casu hanc uitae uiam pertimescat; unus in hac ciuitate, quem quidem ego possim dicere, praeclare uir de rep. meritus,* L. Opimius *indignissime concidit. cuius monumentum celeberrimum in foro, sepulcrum desertissimum in litore* Dyrrhachino *relictum est. atque hunc tamen, flagrantem inuidia propter interitum* C. Gracchi, *semper ipse populus* R. *periculo liberauit. alia quaedam ciuem egregium iniqui iudicij procella peruertit. ceteri uero aut, repentina ui perculsi, a tempestate populari, per populum tamen ipsum recreati sunt, atque reuocati; aut omnino inuulnerati, inuiolatiq; uixerunt. at uero ij, qui senatus consilium, qui auctoritatem bonorū, qui instituta maiorum neglexerunt, et imperitae, aut concitatae multitudini iucundi esse uoluerunt, omnes fere reip. poenas aut praesenti morte, aut turpi exsilio pepēderunt, quod si apud* Athenienses, *homines* Graecos, *longe a nostrorū hominum grauitate disiunctos, nō deerant, qui remp. contra populi temeritatē defenderēt, cū omnes, qui ita fecerant, e ciuitate eijcerentur; si* Themistoclem *illū conseruatorem patriae, non deterruit a rep. defendenda nec* Miltiadis *calamitas, qui illam ciuitatem populo ante seruarat, nec* Aristidis *fuga, qui unus omnium iustissimus fuisse traditur; si postea summi eiusdem ciuitatis uiri, quos nominatim appellari non est necesse, propositis tot exemplis iracundiae leuitatisq; popularis, tamen suā remp. illam defenderunt: quid nos tandem facere debemus? primum in ea ciuitate nati, unde orta mihi grauitas, & magnitudo animi uidetur; tum*

in tanta gloria insistentes, ut omnia humana leuiora uideri debeant; deinde ad eam remp. tuendam aggressi, quæ tanta dignitate est, ut eam defendentem occidere non aliud sit, quam oppugnantem rerum potiri. homines Græci, quos antea nominaui, inique a suis ciuibus damnati, atque expulsi, tamen, quia bene sunt de suis ciuitatibus meriti, tanta hodie gloria sunt non in Græcia solum, sed etiam apud nos, atque in ceteris terris, ut eos, a quibus illi oppressi sunt, nemo nominet, horum calamitatem dominationi illorum omnes anteponant. quis Carthaginiensium pluris fuit Hannibale consilio, uirtute, rebus gestis, qui unus cũ tot imperatoribus nostris per tot annos de imperio, & de gloria decertauit? hunc sui ciues e ciuitate eiecerunt: nos etiam hostem literis nostris, & memoria uidemus esse celebratũ. Quare imitemur nostros Brutos, Camillos, Ahalas, Decios, Curios, Fabricios, Maximos, Scipiones, Lentulos, Aemilios, innumerabiles alios: qui hanc remp. stabiliuerũt; quos equidem in deorum immortalium cœtu, ac numero repono: amemus patriam; pareamus senatui; consulamus bonis; præsentes fructus negligamus, posteritati & gloriæ seruiamus; id esse optimũ putemus, quod erit rectissimum; speremus, quæ uolumus, sed quod acciderit, feramus; cogitemus denique corpus uirorũ fortium, magnorumq; hominũ esse mortale, animi uero motus, & uirtutis gloriam sempiternam; neque, hanc opinionem si in illo sanctissimo Hercule consecratã uidemus, cuius corpore ambusto uitam eius, & uirtutẽ immortalitas excepisse dicitur, minus existimemus eos, qui hanc tantam remp. suis consilijs, aut laboribus aut auxerint, aut defenderint, aut seruarint, esse immortalem gloriam consecuturos. Sed me repente, iudices, de for-

tißimorum, & clarißimorum ciuium dignitate, & gloria dicentem, & plura etiam dicere parantem, horum adspectus in ipso cursu orationis repressit. uideo P. Sextium, meæ salutis, uestræ auctoritatis, publicæ caussæ defensorẽ, propugnatorem, auctorem, reum: uideo hunc prætextatum eius filium oculis lacrymantibus me intuentem: uideo Milonem, uindicem uestræ libertatis, custodem salutis meæ, subsidium afflictæ reip. exstinctorem domestici latrocinij, repressorem cædis quotidianæ, defensorem templorum, atque tectorum, præsidium curiæ, sordidatum, & reum: uideo P. Lentulum, cuius ego patrem deum ac parentem statuo fortunæ, ac nominis mei, & fratris, rerumq́; nostrarum, in hoc misero squalore, & sordibus; cui superior annus idem & uirilem patris, & prætextam populi iudicio togam dederit, hunc hoc anno in hac toga rogationis iniustißimæ subitam acerbitatem pro patre fortißimo, & clarißimo ciue deprecantem. Atque hic tot & taliũ ciuium squalor, hic luctus, hæ sordes susceptæ sunt propter unum me, quia me defenderunt; quia meum casum, luctumq́; doluerunt; quia me lugenti patriæ, flagitanti senatui, poscenti Italiæ, uobis omnibus orantibus reddiderunt. quod tantum est in me scelus? quid tantopere deliqui illo, illo die, cum ad uos indicia, litteras, confeßiones communis exitij detuli? cum parui uobis? ac, si scelestum est amare patriam, pertuli pœnarum satis: euersa domus est, fortunæ uexatæ, dißipati liberi, raptata coniux, frater optimus, incredibili pietate, amore inaudito, maximo in squalore uolutatus est ad pedes inimicißimorum: ego pulsus aris, focis, dijs penatibus, distractus a meis, cara patria, quam, uti leuißime dicam, certe texeram: pertuli

crudelitatem inimicorum, scelus infidelium, fraudem inuidorum. si hoc non est satis, quod hæc omnia deleta uidentur reditu meo: multo mihi, multo, inquam, iudices, prę stat, in eandem illam recidere fortunam, quam tantam importare meis defensoribus, & conseruatoribus calamitatem. an ego in hac urbe esse possum his pulsis, qui me huius urbis compotem fecerunt? non ero, non potero esse, iudices: neque hic umquam puer, qui his lacrymis, qua sit pietate, declarat, amisso patre suo propter me, me ipsum incolumem uidebit; nec, quotiescumque me uiderit, ingemiscet, ac pestem suam, & patris sui sese dicet uidere. ego uero uos in omni fortuna, quæcumque erit oblata, complectar; nec me ab ijs, quos meo nomine sordidatos uidetis, umquam ulla fortuna diuellet; neque eæ nationes, quibus me senatus commendauit, quibus de me gratias egit, hunc exsulem propter me sine me uidebunt. sed hæc dij immortales, qui me suis templis aduenientem receperunt, stipatum ab his uiris, & P. Lentulus consul, atque ipsa resp. qua nihil est sanctius, uestræ potestati, iudices, commiserunt. uos hoc iudicio omnium bonorum mentes confirmare, improborum reprimere potestis: uos his ciuibus uti optimis, uos me reficere, & renouare remp. potestis. quare uos obtestor, atque obsecro, ut, si me saluum esse uoluistis, eos conseruetis, per quos me recuperauistis.

IN VATINIVM INTERROGATIO XXXIII.

SI, tua tantummodo, Vatini, quid indignitas postularet, spectare uoluissem, fecissem id, quod his uehementer placebat, ut te, cuius testimonium, propter turpitudinem uitae, sordesq; domesticas, nullius momenti putaretur, tacitus dimitterem: nemo enim horum aut ita te refutandum, ut grauem aduersarium, aut ita rogandum, ut religiosum testem, arbitrabatur. sed fui paullo in te intemperantior fortasse, quam debui. odio enim tui, in quo etsi omnes propter tuum in me scelus superare debeo, tamen ab omnibus paene uincor, sic sum incitatus, ut, cum te non minus contemnerem, quam odissem, tamen uexatum potius, quam despectum, uellem dimittere. quare, ne tibi hunc honorem a me haberi forte mirere, quod interrogem, quem nemo congressu, nemo aditu, nemo suffragio, nemo ciuitate, nemo luce dignum putet: nulla me ad id caussa impulisset, nisi ut ferocitatem tuam istam comprimerem, & audaciam frangerem, & loquacitatem paucissimis interrogationibus irretitam retardarem. etenim debuisti, Vatini, etiam si falso uenisses in suspicionẽ P. Sextio, tamen mihi ignoscere, si, in tanto hominis de me optimi meriti periculo, & tempori eius, & uoluntati parere uoluissem: sed hesterno pro testimonio esse mentitum, cum affirmares nullum tibi omnino cum Albinouano sermonem non modo de Sextio accusando, sed nulla umquam de re fuisse, paullo ante

imprudens indicasti; qui & T. Clodium tecum communicasse, & a te consilium P. Sextij accusandi petisse, & Albinouanum, quem antea uix tibi notum esse dixisses, domum tuam uenisse, multa tecum locutum, dixeris; denique conciones P. Sextij scriptas, quas neque nosset, neque reperire posset, te Albinouano dedisse, easq; in hoc iudicio esse recitatas. in quorum altero es confessus, a te accusatores esse instructos, & subornatos: in altero inconstantiam tuam cum leuitate, tum etiam periurio implicatam refellisti; cum, quem alienissimum a te esse dixisses, eum domi tuae fuisse, quem praeuaricatorem ab initio iudicasses, ei te, quos rogasset, ad accusandum libros dixeris dedisse. nimium es uehemens, feroxq; natura: non putas fas esse, uerbum ex ore exire cuiusquam, quod non iucundum, & honorificum ad aures tuas accidat. Venisti iratus omnibus: quod ego, simul ac te adspexi, prius quam loqui coepisti, cum ante Gellius, nutricula seditiosorum omnium, testimonium diceret, sensi, atque prouidi: repente enim te, tanquam serpens e latibulis, oculis eminentibus, inflato collo, tumidis ceruicibus intulisti, ut mihi renouatus ille tuus ... te ueterem meum amicum, sed tamen tuum familiarem defenderim: cum in hac ciuitate oppugnatio soleat, qua tu nunc uteris, nonnunquam, defensio numquam uituperari. sed quaero a te, cur C. Cornelium non defenderem? num legem aliquam Cornelius contra auspicia tulerit? num Aeliam, num Fufiam legem neglexerit? num consuli uim attulerit? num armatis hominibus templum tenuerit? num intercessorem ui deiecerit? num religiones polluerit? aerarium exhauserit? remp. compilarit? tua sunt, tua sunt haec omnia. Cornelio eiusmodi ni

hil obiectum est. codicem legisse dicebatur: defendebatur testibus collegis suis, non recitandi caussa legisse, sed recognoscendi. constabat tamen Cornelium consilium illo die dimisisse, intercessioni paruisse. tu uero, cui Cornelij defensio displicet, quam caussam ad patronos tuos, aut quod os afferres? quibus iam praescribis, quanto illis probro futurum sit, si te defenderint; cum tu mihi Cornelij defensionem in maledictis obijciendam putaris: attamen hoc, Vatini, memento; paullo post illam defensionem meam, quam tu bonis uiris displicuisse dicis, me cum uniuersi populi R. summa uoluntate, tum optimi cuiusque singulari studio magnificentißime post hominum memoriam consulem factum; omniaq; ea me pudenter uiuendo consecutum esse, quae tu impudenter uaticinando sperare te saepe dixisti. Nam, quod, mihi discessum obiecisti meum; & quod horum, quibus ille dies acerbißimus fuit, qui idem tibi laetißimus, luctum, & gemitum renouare uoluisti: tantum tibi respondebo, me, cum tu, ceteraeq; reip. pestes armorum caussam quaereretis, & cum per meũ nomen fortunas locupletum diripere, sanguinẽ principum ciuitatis exsorbere, crudelitatem uestram, odiumq; diuturnũ, quod in bonos iam inueteratum habebatis, saturare cuperetis, scelus, & furorem uestrum cedendo maluisse frangere, quã resistendo. quare peto a te, ut mihi ignoscas, Vatini, cum patriae pepercerim, quam seruaram: & si ego te perditorem, & uexatorem reip. fero, tu me conseruatorem, & custodem feras. deinde eius uiri discessum increpas, quem uides omnium ciuium desiderio, ipsius denique reip. luctu esse reuocatum? At enim dixisti, non mea, sed reip. caussa homines de meo reditu laborasse. Quasi uero quisquam

uir excellenti animo in rempubl.ingressus optabilius quid quam arbitretur, quam se a suis ciuibus reip. caussa diligi. scilicet aspera mea natura, difficilis aditus, grauis uultus, superba responsa, insolens uita: nemo humanitatem meam, nemo consuetudinem, nemo consilium, nemo auxilium requirebat, cuius desiderio (ut hæc minima dicam) forum mæstum, muta curia, omnia denique bonarum artiũ studia siluerunt. sed nihil sit factum mea caussa: omnia illa S. C. populi iussa, Italiæ totius, cunctarum societatum collegiorum omnium decreta de me reipubl. caussa esse facta fateamur. quid ergo, homo imperitißimæ solidæ laudis, ac ueræ dignitatis, præstantius mihi potuit accidere, quid optabilius ad immortalitatem gloriæ, atque ad memoriam mei nominis sempiternam, quam omnes hoc ciues meos iudicare, ciuitatis salutem cum mea unius salute esse coniunctam? quod quidem ego tibi reddo tuum. nam, ut tu me carum esse dixisti senatui, populoq; Rom. non tam mea caussa, quam reipubl. sic ego te quamquam sis omni diritate, atque immanitate teterrimus, tamen dico esse odio ciuitati non tam tuo, quàm reipubl. nomine. atque, ut aliquando ad te ueniam, de me hoc sit extremum: quid quisque nostrum de se ipse loquatur, non est sane requirendum: boni uiri iudicent: id est maximi momenti, et ponderis. Duo sunt tempora, quibus nostrorum ciuium spectentur iudicia de nobis, unum honoris, alterum salutis. honos tali populi Rom. uoluntate paucis est delatus, ac mihi; salus tanto studio ciuitatis nemini reddita. de te autem homines quid sentiant, in honore experti sumus, in salute expectamus. et, ut me cũ homine uno non solũ impudẽtißimo, atq; infimo conferã, de te ipso homine et arrogantißimo, & mihi inimicißimo,

quæro, Vatini, utrum tandem putes huic ciuitati, huic urbi, his templis, ærario, curiæ, uiris his, quos uides, horum bonis, fortunis, liberis, ciuibus, ceteris deniq; deorum immortalium delubris, auspicijs, religionibus melius fuisse, & præstabilius, me ciuem in hac ciuitate nasci, an te? cum mihi hæc responderis, aut ita impudenter, ut manus a te homines uix abstinere poßint; aut ita dolenter, ut aliquando ista, quæ sunt inflata, rumpantur: tum memoriter respondeto ad ea, quæ de te ipso rogaro. atque illud tenebricosißimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latere. licet impune per me parietes in adolescentia perfoderis, uicinos compilaris, matrem uerberaris: habeat hoc præmium tua indignitas, ut adolescentiæ turpitudo obscuritate, & sordibus tuis obtegatur.

Quæsturam petisti cum P. Sextio, cum hic nihil loqueretur, nisi quod agebat; tu de altero consulatu gerendo te diceres cogitare. quæro abs te, teneas ne memoria, cum P. Sextius quæstor sit cunctis suffragijs factus, tunc te uix, inuitis omnibus, non populi beneficio, sed consulis, extremum adhæsisse? in eo magistratu, cum tibi magno clamore aquaria prouincia sorte obtigisset, missus ne sis a me consule Puteolos, ut inde aurum exportari, argentumq; prohiberes? in eo negotio, cum te non custodem ad continendas, sed portitorem ad partiendas merces missum putares, cumq; omnium domos, apothecas, naues furacißime scrutarere, hominesq; negocia gerentes iudicijs iniquißimis irretires, mercatores e naui egredientes terreres, conscendentes morarere, teneas ne memoria, tibi in conuentu Puteolis manus esse allatas? ad me consulem Puteolanorum querellas esse delatas? post quæsturam exieris ne legatus in

ulteriorem Hispaniam C. Cosconio procos.? cum illud iter Hispaniense pedibus fere confici soleat, aut, si quis nauigare uelit, certa sit ratio nauigandi; ueneris ne in Sardiniam, atque inde in Africam? fueris ne, quod sine S.C. tibi facere non licuit, in regno Hiempsalis? fueris ne in regno Mastanesosi? ueneris ne ad Fretum per Mauritaniam? quem scias umquam legatum Hispaniensem in illam prouinciam istis itineribus peruenisse? Factus es tribunus pl. quid enim te de Hispaniensibus flagitijs tuis, sordidissimisq; furtis interrogem? quaero abs te primum, quod genus improbitatis, & sceleris in eo magistratu praetermiseris? ac tibi iam inde praescribo, ne tuas sordes cum clarissimorum uirorum splēdore permisceas. ego te, quaecumque rogabo, de te ipso rogabo; neque te ex amplissimi uiri dignitate, sed ex tuis tenebris extrahā; omniaq; mea tela sic in te conijcientur, ut nemo per tuum latus, quod soles dicere, saucietur; in tuis pulmonibus, ac uisceribus haerebunt. Et, quoniam omnium rerum magnarum a dijs immortalibus principia ducūtur, uolo ut mihi respondeas tu, qui Pythagoreum soles dicere, & hominis doctissimi nomen tuis immanibus, & barbaris moribus praetendere; quae te tanta prauitas mentis tenuerit, qui tantus furor, ut, cum inaudita, ac nefaria sacra susceperis, cum inferorum animas elicere, cum puerorum extis deos manes mactare soleas, auspicia, quibus haec urbs condita est, quibus omnis resp. atque imperium tenetur, contempseris? initioq; tribunatus tui senatui denuntiaris, tuis actionibus augurum responsa, atque eius collegij arrogantiam impedimento non futuram? secundum ea, quaero, seruaris ne in eo fidem? num quando tibi moram attulerit, quo minus concilium aduocares, legemq; ferres,

quod

quod eo die scires de cælo esse seruatum? & quoniam hic locus unus est, quem tibi cum Cæsare communem esse dicas: seiungam te ab illo, non solum reip. caussa, uerum etiam Cæsaris, ne qua ex tua summa indignitate labes illius dignitati adspersa uideatur. primum quæro, num tu senatui caussam tuam permittas, quod facit Cæsar? deinde, quæ sit auctoritas eius, qui se alterius facto, non suo defendat? deinde (erumpet enim aliquando ex me uera uox, & dicam sine cunctatione, quod sentio) si iam uiolentior aliqua in re C. Cæsar fuisset; si eum magnitudo contentionis, studium gloriæ, præstans animus, excellens nobilitas aliquo impulisset: quod in illo uiro & tum ferendum esset, & maximis rebus, quas postea gessit, obliterandum, id tu tibi furcifer sumes, & Vatinij, latronis, ac sacrilegi, uox audietur. hoc postulantis, ut idem sibi concedatur, quod Cæsari? sic enim ex te quæro. Tribunus pl. fuisti: seiunge te a consule: collegas habuisti uiros fortes nouem: ex his tres erant, quos tu quotidie sciebas de cælo seruare, quos irridebas, quos priuatos esse dicebas: de quibus duos prætextatos sedentes uides, te ædiliciam prætextam togam, quam frustra confeceras, uendidisse: tertium scis ex illo obsesso, atque afflicto tribunatu consularem auctoritatem hominem esse adolescentem consecutum. reliqui sex fuerunt: ex quibus partim plane tecum sentiebant, partim medium quendam cursum tenebant. omnes habuerunt leges promulgatas. in his multas meus necessarius, etiam de mea sententia, C. Cosconius, iudex noster: quem tu, disrumperis, cum ædilicium uides. uolo, uti mihi respondeas, numquis ex toto collegio legem sit ausus ferre, præter unum te? quæ tanta in te fuit audacia, quæ tanta

nis, ut, cum tui nouem collegæ sibi timendum esse duxerint, id unius tu, emersus e cœno, omnium facile omnibus rebus infimus, contemnendum, despiciendum, irridendum putares? num quem post urbem conditam scias tribunũ pl. egisse cum plebe, cũ constaret seruatum esse de cælo? Simul etiam illud, uolo, uti respondeas, cum te tribuno pl. esset etiam tum in rep. lex Aelia, & Fusia, quæ leges sæpenumero tribunicios furores debilitarunt, et represserunt, quas contra, præter te, nemo umquam est facere conatus, quæ quidem leges anno post, sedentibus in templo duobus non consulibus, sed proditoribus huius ciuitatis, ac pestibus, una cum auspicijs, cum intercessionibus, cum omni iure publico conflagrauerunt, ecquando dubitaris contra eas leges cum plebe agere, & consilium conuocare? num quem ex omnibus tribunis pl. quicumque seditiosi fuerint, tam audacem audieris fuisse, ut umquam contra legem Aeliã, aut Fusiam concilium conuocaret? quæro illud etiam ex te, conatus ne sis, uolueris ne, denique cogitaris, (est enim res eiusmodi, ut, si tibi modo in mentem uenit, nemo sit, qui te ullo cruciatu esse dignum putet) cogitaris ne illo tuo intolerabili, non regno. nam cupis id audire, sed latrocinio augur fieri in Q. Metelli locum, ut, quicumque te adspexisset, duplicem dolorem, gemitumq; susciperet, & ex desiderio clarissimi, & fortissimi ciuis, & ex honore turpissimi, atque improbissimi? adeo ne non labefactatam remp. te tribuno, neque conquassatam ciuitatem, sed captam hanc urbem, atque euersam putaris, ut augurem Vannium ferre possemus? Hoc loco quæro, si, id quod concupieras, augur factus esses; in qua tua cogitatione nos, qui te oderamus, uix dolorem ferebamus; illi autem, quibus eras in deli-

cũs,uix risum tenebant:sed quæro,si ad cetera uulnera,qui
bus putasti remp. deleri, hanc quoque mortiferam pla-
gam inflixisses auguratus tui,utrum decreturus fueris id,
quod augures omnes usque a Romulo decreuerunt, Ioue
fulgente cum populo agi nefas esse;an, quia tu semper sic
egisses,auspicia fueris augur dissoluturus?Ac,ne diutius lo
quar de auguratu tuo,quod inuitus facio, ut recorder rui-
nas reip. neque enim tu umquam, stante non modo ma-
iestate horum,sed etiam urbe,te augurem fore putasti: ue-
rumtamen,ut somnia tua reliquam,ad scelera ueniam,uo
lo uti mihi respondeas:cum M.Bibulum consulem,non di-
cam bene de rep. sentiẽtem,ne tu mihi homo potens irascare,
qui ab eo dissensisti;sed hominem certe nusquam progrediẽ
tem, nihil in rep. molientem, tantum animo ab actioni-
bus tuis dissentientem, cum eum tu consulem in uincula du
ceres,& a tabula Valeria collegæ tui mitti iuberent;feceris
ne ante Rostra pontem continuatis tribunalibus, per quem
consul populi R.moderatissimus & constantissimus, sub
lato auxilio, exclusis amicis, ui perditorum hominum in-
citata, turpissimo, miserrimoq; spectaculo, non in car-
cerem, sed ad supplicium, & ad necem duceretur? quæ-
ro, num quis ante te tam fuerit nefarius, qui id fecerit;
ut sciamus,utrum ueterum facinorum sis imitator, an in-
uentor nouorum? Idemq; tu,cum his atque huiusmodi cõ
silijs,ac facinoribus,nomine C. Cæsaris, clementissimi,atq;
optimi uiri,scelere uero,atque audacia tua, M.Bibulum fo-
ro,curia,templis, locis publicis omnibus expulisses,inclu-
sum domi contineres;cumq; non maiestate imperij, non iu
re legum, sed ianuæ præsidio, & parietum custodijs con-
sulis uita tegeretur; miseris ne uiatorem, qui M. Bibulum

domo ui extraheret, ut, quod in priuatis semper est seruatum, id te tribuno pl. consuli domus exsilium esse non posset? Simulq; mihi respondeto, tu, qui nos, qui de communi salute consentimus, tyrannos uocas, fueris ne non tribunus pl. sed intolerãdus ex cœno nescio quo atque ex tenebris tyrannus? qui primum eam remp. quæ auspicijs inuentis cõstituta est, ijsdem auspicijs sublatis conarere peruertere; deinde sanctißimas leges, Aeliã, & Fusiã dico, quæ in Gracchorum ferocitate, & in audacia Saturnini, & in colluuione Drusi, & in contentione Sulpicij, & in cruore Cinnano, & inter Syllana arma uixerunt, solus concularis, ac pro nihilo putaris; qui consulem morti obieceris, inclusum obsederis, extrahere ex suis tectis conatus sis; qui in eo magistratu nõ modo emerseris ex mendicitate, sed etiam diuitijs nos iam tuis terreas; fueris ne tanta crudelitate, ut delectos uiros, & principes ciuitatis tollere, & delere tua rogatione coneris? cum L. Vettium, qui in senatu confessus esset cũ telo fuisse, Cn. Pompeio, summo, & clarißimo ciui suis manibus necem afferre uoluisse, in concionem produxeris, indicem in Rostris, in illo, inquam, augurato templo, ac loco collocaris, quo auctoritatis exquirendæ caussa ceteri tribuni pl. principes ciuitatis producere consueuerunt, ibi tu indicem Vettium linguam, & uocem suã sceleri, & menti tuæ prabere uoluisti, ut diceret L. Vettius in concione tua rogatus a te, se auctores, & impulsores, & socios habuisse sceleris illius eos uiros, quibus e ciuitate sublatis, quod tu eo tempore moliebare, ciuitas stare non posset. M. Bibulum, cuius inclusione contentus non eras, interficere uolueras, spoliaueras consulatu, patria priuare cupiebas; L. Lucullum, cuius tu rebus gestis, quod ipse ad im-

peratorias laudes a puero uidelicet spectaras, uehementius inuidebas; C. Curionem, perpetuū hostem improborum omnium, auctorem publici consilij, libertate communi tuenda maxime liberum, cum filio, principe iuuentutis, cum rep. coniunctiore etiam, quam ab illa ætate postulandū fuit, delere uoluisti; L. Domitium, cuius dignitas, & splendor perstringebat, credo, oculos Vatinij, quem tu propter commune odium in bonos oderas, in posterum autem propter omnium spem, quæ de illo est, atque erat, ante aliquanto timebas; L. Lentulum, hunc iudicem nostrum, flaminem Martialem, quod erat eo tempore Gabinij tui competitor, eiusdem Vettij indicio opprimere uoluisti. qui si tum illam labem, pestemq́; uicisset, quod ei tuo scelere non licuit; resp. uicta non esset. huius etiam filium eodem indicio, & crimine ad patris interitum aggregare uoluisti. L. Paullum, qui tum quæstor Macedoniam obtinebat; at quem ciuem? quem uirum? qui duos nefarios patriæ proditores, domesticos hostes, legibus exterminarat, hominem ad conseruandam remp. natum, in idem Vettij indicium, atque in eundem hunc numerum congregasti. Quid ego de me querar; qui etiam gratias tibi agere debeo, quod me ex fortissimorum ciuium numero seiungendum non putaris? Sed, qui fuit ille tantus furor tuus, ut, cum iam Vettius ad arbitriū tuum perorasset, & ciuitatis lumina notasset, descendissetq́; de Rostris, eum repente reuocares, colloquerere populo R. uidente, deinde interrogares, ecquos nam alios posset nominare? inculcaris ne, ut C. Pisonem, generum meum, nominaret? qui, in summa copia optimorum adolescentium, pari continentia, uirtute, pietate reliquit neminem: item M. Laterensem, hominem dies ac noctes de laude, & de

rep. cogitantem? promulgaris ne impurissime, & perditissime hostis quaestionem de tot amplissimis & talibus uiris, indici Vettio praemia amplissima? quibus rebus omnium mortalium non uoluntate, sed conuicio repudiatis, fregeris ne in carcere ceruices ipsi illi Vettio, ne quod indicium corrupti indicij exstaret, eiusq; sceleris in te ipsum quaestio flagitaretur? Et, quoniam crebro usurpas, legem te de alternis consilijs reijciendis tulisse: ut omnes intelligant te ne recte quidem facere sine scelere potuisse, quaero, cum lex esset aequa promulgata initio magistratus, multas etiam alias tulisses, exspectaris ne dum C. Antonius reus fieret apud Cn. Lentulum & Q. Claudium? &, post quam ille est reus factus, statim tuleris in eum, qui tuam post legem reus factus esset; ut homo consularis, exclusus miser puncto temporis, spoliatur beneficio, & aequitate legis tuae? Dices familiaritatem tibi fuisse cum Q. Maximo. praeclara defensio facinoris tui. Nam Maximi quidem summa laus est, sumptis inimicitijs, suscepta caussa, quaesitore, consilio delecto, commodiorem inimico suo contentionem reiectionis dare noluisse: nihilq; Maximus fecit alienum aut sua uirtute, aut illis uiris clarissimis, Paullis, Maximis, Africanis: quorum gloriam huius uirtute renouatam non modo speramus, uerum etiam uidemus. tua fraus, tuum maleficium, tuum scelus illud est, te id, quod promulgasses misericordiae nomine, ad crudelitatis tempus distulisse. ac nunc quidem C. Antonius hac una re miseriam suam consulatur, quod imagines patris & fratris sui, fratrisq; filiam non in familia, sed in carcere collocatas audire maluit, quam uidere. Et, quoniam pecunias aliorum despicis, de tuis diuitijs intoleran-

tißime gloriaris; uolo uti mihi respondeas, feceris ne fœdera tribunus pl. cum ciuitatibus, cum regibus, cum tetrarchis? erogaris ne pecunias ex ærario tuis legibus? eripueris ne partes illo tempore carißimas partim a Cæsare; partim a publicanis? quæ cum ita sint; quæro ex te, sis ne ex pauperrimo diues factus illo ipso anno, quo lex lata est de pecunijs repetundis acerrima? ut omnes intelligere possent, a te non modo nostra acta, quos tyrannos uocas, sed etiam amicißimi tui legem esse contemptam. apud quem tu etiã nos criminari soles, qui illi sumus amicißimi; cum tu eũ contumeliosißime toties male dicas, quoties illi affinem te esse dicis. Atque illud etiam scire ex te cupio, quo consilio, aut qua mente feceris, ut in epulo Q. Arrij, familiaris mei, cum toga pulla accumberes: quem umquam uideris? quem audieris? quo exemplo, quo more feceris? Dices, supplicationes te illas non probasse. Optime. nullæ fuerint supplicationes. uides ne me nihil de anni illius caussa, nihil de eo, quod tibi cũ summis uiris commune esse uideatur, sed de tuis proprijs sceleribus ex te quærere? nulla supplicatio fuerit. cedo, quis umquam cenauit atratus? ita enim illud epulum est funebre, ut munus sit funeris, epulæ quidem ipsæ dignitatis. sed omitto epulum, populi R. festum diem argento, ueste, omni apparatu, ornatuq; uisendo: quis umquam in luctu domestico, quis in funere familiari cœnauit cum toga pulla? cui de balneis exeunti, præter te, toga pulla umquam data est? cũ tot hominum millia accumberent; cum ipse epuli dominus Q. Arrius albatus esset; tu in templum Castoris te cum C. Figulo atrato, cæterisq; tuis furijs funestum intulisti. quis tum non ingemuit? quis non doluit reip. casum? quis

sermo alius in illo epulo fuit, nisi hanc tantam, & tam grauem ciuitatem subiectam esse non modo furori, uerum etiam irrisioni tuæ? hunc tu morem ignorabas? numquam epulum uideras? numquam puer, aut adolescens inter coæuos fueras? Fausti, adolescentis nobilißimi, paullo ante ex epulo magnificentißimo famem illam ueterem tuam non expleras? quem accumbere atratum uideras? dominum cum toga pulla, & eius amicos ante conuiuiū? quæ te tanta tenuit amentia, ut tu, nisi id fecisses, quod fas non fuit, nisi uiolasses templum Castoris, nomen epuli, oculos ciuium, morem ueterem, eius, qui te inuitaret, auctoritatem, parum putares testificatum esse, supplicationes te illas non putare? Quæro illud etiam ex te, quod priuatus admisisti; in quo certe iam tibi dicerem non licebit, cum clarißimis uiris caussam tuam esse coniunctam; postulatus ne sis lege Licinia & Iulia? edixerit ne C. Memmius prætor ex ea lege, ut adesses die tricesimo? cum is dies uenisset, feceris ne, quod in hac rep. non modo factum ante numquam est, sed in omni memoria sit inauditum? appellaris ne tribunos pl. ne caussam diceres? leuius dixi: (quamquam id ipsum esset & nouum, & non ferendum) sed appellaris ne nominatim pestem illius anni, furiam patriæ, tempestatem reip. Clodium? qui tamen cum iure, cum more, cum potestate iudicium impedire non posset, rediit ad illam uim, & furorem suum, ducem'q; se militibus tuis præbuit. in quo ne quid a me dictum in te potius putes, quam abs te esse quæsitum, nullum onus imponam mihi testimonij: quæ mihi breui tempore ex eodem isto loco uideo esse dicenda, seruabo; te'q; non arguam, sed, ut in ceteris rebus feci, rogabo. Quæro ex te, VA-

tini, num quis in hac ciuitate post urbem conditam tribunos pl. appellarit, ne caussam diceret? num quis reus in tribunal sui quæsitoris adscenderit, eumq; ui deturbarit? subsellia dißiparit? urnas deleuerit? eas denique omnes res in iudicio disturbando commiserit, quarum rerum caussa iudicia sunt constituta? scias ne tum fuisse Memmium? accusatores esse tuos de tuis, tuorumq; manibus ereptos? iudices quæstionum de proximis tribunalibus esse depulsos? in foro, in luce, inspectante, populo Rom. quæstionē magistratus, morem maiorum, leges, iudices, reum, pœnam esse sublatam? hæc omnia scias ne diligentia C. Memmij, publicis tabulis esse notata, atque testata? Atque illud etiam quæro, cum, postea quam es postulatus, ex legatione redieris, ne quis te iudicia defugere arbitraretur; teq;, cum tibi, utrum uelles, liceret, dictitaris caussam dicere maluiße; qui consentaneum fuerit, cum legationis perfugio uti noluisses, appellatione improbißima te ad auxilium nefarium confugisse? Et, quoniam legationis tuæ facta mentio est, uolo etiā audire de te, quo tandem S. C. legatus sis? de gestu intelligo, quid respondes: tua lege, dicis. es ne igitur patriæ certissimus parricida? speraras ne id, ut patres conscripti ex republ. funditus tollerentur? ne hoc quidem senatui relinquebas, quod nemo umquam ademit, ut legati ex eius ordinis auctoritate legarentur? adeo ne tibi sordidum consilium publicum uisum est; adeo afflictus senatus, adeo misera, et prostrata respubl. ut non nuncios pacis, ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici consilij auctores, non ministros muneris prouincialis senatus more maiorum deligere posset? eripueras senatui prouinciæ decernendi potestatem, imperatoris deligendi iudicium, ærarij dispen-

sationem: quæ numquam sibi populus Rom. appetiuit, qui numquam hæc a summi consilij gubernatione auferre conatus est. age, factum est horum aliquid in alijs, raro, sed tamen factum est, ut populus deligeret imperatorem: quis legatos umquam audiuit sine S.C.? ante te nemo: post continuo fecit idem in duobus prodigijs reipubl. Clodius. quo etiam maiore es malo mactandus, quod non solum facto tuo, sed etiam exemplo rempubl. uulnerasti; neque tantum es improbus ipse, sed etiam alios docere uoluisti. Atque illud etiam audire a te cupio, quare, cum ego legem de ambitu ex S.C. tulerim, sine ui tulerim, saluis auspicijs tulerim, salua lege Aelia, & Fusia, tu eam esse legem non putes? præsertim cũ ego legibus tuis, quo quo modo latæ sint, paream. cum mea lex dilucide uetet, biennio, quo quis petat, petiturus ue sit, gladiatores dare, nisi ex testamento præstituta die; quæ tanta in te sit amentia, ut in ipsa petitione gladiatores audeas dare? num quem putes illius tui certissimi gladiatoris similem tribunum pleb. posse reperiri, qui se interponat, quo minus reus mea lege fias? ob hasce omnes res scias te seuerissimorum hominum, Sabinorum, fortissimorum uirorum, Marsorum, & Pelignorum, tribulium tuorum, iudicio notatum; nec post Romam conditam, præter te, tribulem quemquam tribum Sergiam perdidisse. Ac, si hæc omnia contemnis, ac despicis, quod ita tibi persua seris, ut palam dictitas, te, dijs, hominibusq; inuitis, amore in te incredibili quodam C. Cæsaris omnia, quæ uelis, consecuturum: ecquid audieris, ecquisnam tibi dixerit, C. Cæsarem nuper Aquileiæ, cum de quibusdam esset mentio facta, dixisse, C. Alfium præteritum permoleste tulisse, quod in homine summam fidem, probitatemq; cognosceret; graui-

terq; etiam se ferre, prætorem aliquem esse factum, qui a suis rationibus dissensisset: tum quæsisse quendam, de Vatinio quemadmodum ferret? ipsum respondisse, Vatinium in tribunatu gratis nihil fecisse; qui omnia in pecunia posuisset, honore animo æquo carere debere. quod si ipse, qui te, suæ dignitatis augendæ caussa, periculo tuo, nullo suo delicto, ferri præcipitem est facile passus, tamen te omni honore indignissimũ iudicat; si te uicini, si affines, si tribules ita oderunt, ut repulsam tuã triumphũ suũ duxerint; si nemo adspicit, quin ingemiscat; nemo mentionem facit, quin exsecretur; si uitant, fugiunt, audire de te nolunt; cum uiderunt, tamquam auspicium malum detestantur; si cognati respuunt, tribules exsecrantur, uicini metuunt, affines erubescunt, strumæ denique ab ore improbo demigrarunt, & alijs iam se locis collocarunt; si es odium publicum populi, senatus, uniuersorum hominum: quid est, quamobrem præturam potius exoptes, quam mortem? præsertim cum popularem te uelis esse, neque ulla in re populo gratius facere poßis. sed, ut aliquando audiamus, quam copiose ad interrogata respondeas; concludam iam interrogationem meam, teq; in extremo pauca de ipsa causa rogabo. Quæro, quæ tanta in te uanitas, tanta leuitas fuerit, ut in hoc iudicio T. Annium ijsdem uerbis laudares, quibus eum laudare & boni uiri, & boni ciues consueuerunt, cum in eundem nuper, ab eadem illa tæterrima furia productus ad populum, cupidissime falsum testimonium dixeris? an erit hæc optio, & potestas tua, ut, cum Clodianas operas, & facinorosorum hominum, & perditorum manum, uideris, Milonẽ dicas, id quod in concione dixisti, gladiatoribus, et bestiarijs obse-

disse remp. cum autem ad tales uiros ueneris, non audeas ciuem singulari uirtute, fide, constantia uituperare? sed, cũ T. *Annium tantopere laudes, & clarissimo uiro nonnullam laudatione tua labeculam adspergas, (in illorum enim numero mauult* T. *Annius esse, qui a te uituperantur) uerum etiam quæro, cum in rep. administranda* T. *Annio cũ* P. *Sextio consiliorum omnium societas fuerit, (id quod non solum bonorum, uerum etiam improborum iudicio declaratum est: est enim reus uterque ob eandem caussam, & eodem crimine; alter die dicta ab eo, quem tu unum improbiorem esse, quam te, nõnumquam soles confiteri; alter tuis consilijs, illo tamen adiuuante) quæro, qui possis eos, quos crimine coniungis, testimonio disiungere?* Extremum *illud est, quod mihi abs te responderi uelim; cum multa in* Albinouanum *de præuaricatione diceres, dixeris ne, nec tibi placuisse, nec oportuisse* Sextium *de ui reum fieri? quauis lege, quouis crimine accusandum potius fuisse? etiã illud dixeris, caussam* Milonis, *fortissimi uiri, coniunctam cum hoc existimari? quæ pro me a* Sextio *facta sint, bonis esse grata? non coarguo inconstantiam orationis, ac testimonij tui: quas enim huius actiones probatas bonis esse dicis, in eas pluribus uerbis testimonium dixisti; quicum autem eius caussam, periculumq; coniungis, eum summis laudibus extulisti: sed hoc quæro, num* P. Sextium, *qua lege accusandum omnino fuisse negas, ea lege condemnari putes oportere? aut, si te in testimonio consuli nolis, ne quid tibi auctoritatis a me tributum esse uideatur, dixeris ne in eum testimonium de ui, quem negaris reum omnino de ui fieri debuisse?* *

deest aliquid.

PRO M. COELIO ORATIO XXXIV.

SI quis, iudices, forte nunc adsit ignarus legum, iudiciorum, consuetudinis nostræ; miretur profecto, quæ sit tanta atrocitas huiusce caussæ, quod diebus festis, ludisq; publicis, omnibus negocijs forensibus intermissis, unum hoc iudicium exerceatur; nec dubitet, quin tanti facinoris reus arguatur, ut, eo neglecto, ciuitas stare non possit. idem, cum audiat esse legem, quæ de seditiosis, consceleratisq; ciuibus, qui armati senatum obsederint, magistratibus uim attulerint, rempubl. oppugnarint, quotidie quæri iubebat: legem non improbet, crimen, quod uersetur in iudicio, requirat. cum audiat nullum facinus, nullam audaciam, nullam uim in iudicium uocari, sed adolescentem illustri ingenio, industria, gratia, accusari ab eius filio, quem ipse in iudicium & uocet, & uocarit; oppugnari autem hunc opibus meretricijs: illius pietatem non reprehēdat, muliebrem libidinem comprimendam putet, uos laboriosos existimet, quibus otiosis ne in communi quidem otio liceat esse. etenim, si attendere diligenter, existimare uere de omni hac caussa uolueritis; sic constituetis, iudices, nec descensurum quemquam ad hanc accusationem fuisse, cui, utrum uellet, liceret, nec, cum descendisset, quidquam habiturum spei fuisse, nisi alicuius intolerabili libidine, & nimis acerbo odio niteretur. sed ego Atratino, humanissimo, atque optimo adolescenti, meo necessario, ignosco, qui habet excusationem uel pietatis, uel necessitatis, uel ætatis. si uo-

luit accusare, pietati tribuo: si iussus est, necessitati: si sperauit aliquid, pueritia: ceteris non modo nihil ignoscendum, sed etiam acriter est resistendum. Ac mihi quidem uidetur, iudices, hic introitus defensionis adolescentiæ M. Cœlij maxime conuenire, ut ad ea, quæ accusatores, deformandi huius caussa, detrahendæ, spoliandæq; dignitatis gratia, dixerunt, primum respondeam. Obiectus est pater uarie, quod aut parum splendidus ipse, aut parum pie tractatus a filio diceretur. De dignitate Cœlius notis, ac maioribus natu, etiam sine mea oratione, tacitus facile ipse respondeat. quibus autem propter senectutem, quod iam diu minus in foro nobiscum uersatur, non æque est cognitus, hi sic habeant; quæcumque in equite R. dignitas esse possit, quæ certe potest esse maxima, eam semper in M. Cœlio habitam esse summam, hodieq; haberi, non solum a suis, sed etiã ab omnibus, quibus potuerit aliqua de caussa esse notus. Equitis autẽ R. esse filium, criminis loco poni ab accusatoribus, neque his iudicantibus oportuit, neque defendentibus nobis. Nam, quod de pietate dixistis, est quidem ista nostra existimatio, sed iudicium certe parentis. quid nos opinemur, audietis ex iuratis: quid parentes sentiant, lacrymæ matris, incredibilisq; mæror, squalor patris, et hæc præsens mæstitia, quam cernitis, luctusq; declarat. Nam, quod est obiectum, municipibus esse adolescentem nõ probatum suis: nemini umquam præsenti Puteolani maiores honores habuerunt, quam absenti M. Cœlio: quem & absentem in amplissimum ordinem cooptauerunt, & ea non petenti detulerunt, quæ multis petentibus denegarunt: ijdemq; nunc lectissimos uiros & nostri ordinis, & equites Rom. cum legatione ad hoc iudicium, & cum grauissima, atque orna-

tissima laudatione miserunt. Videor mihi iecisse fundamenta defensionis meæ: quæ firmissima sunt, si nitantur iudicio suorum. neque enim uobis satis commendata huius ætas esse posset, si non modo parenti, tali uiro, uerum etiam municipio tam illustri, ac tam graui displiceret. Equidem, ut ad me reuertar, ab his fontibus profluxi ad hominum famam; & meus hic forensis labor, uitæq; ratio dimanauit ad existimationem hominum paullo latius, commendatione, ac iudicio meorum. Nam, quod obiectum est de pudicitia, quod'q; omnium accusatorum non criminibus, sed uocibus, maledictisq; celebratum est; id numquam tam acerbe feret M. Cœlius, ut eum pæniteat non deformem esse natum. sunt etenim ista maledicta peruulgata in omnes, quorum in adolescentia forma, & species fuit liberalis. sed aliud est maledicere, aliud accusare. accusatio crimen desiderat, rem ut definiat, nomine ut notet, argumento probet, teste confirmet. maledictio autem nihil habet propositi, præter contumeliam: quæ si petulantius iactatur, conuicium; si facetius, urbanitas nominatur. quam quidem partem accusationis admiratus sum, & moleste tuli potissimum esse Atratino datam. neque enim decebat, neque ætas illa postulabat, neque id, quod animaduertere poteratis, pudor patiebatur optimi adolescentis, in tali illum oratione uersari. uellem aliquis ex uobis robustioribus hunc maledicendi locum suscepisset: aliquāto liberius, & fortius, & magis more nostro refutaremus istam maledicendi licentiam. tecum, Atratine, agam lenius; quod et pudor tuus moderatur orationi meæ; & meum erga te, parentemq; tuum beneficium tueri debeo. illud tamen te esse admonitū uolo: primū, qualis es, talem te esse existimes; ut,

quantum a rerum turpitudine abes, tantum te a uerborum libertate seiungas: deinde, ut ea in alterum ne dicas, quæ cum tibi falso responsa sint, erubescas. quis est enim, cui uia ista non pateat? qui isti ætati non poßit, quam uelit petulanter, etiam si sine ulla suspicione, at non sine argumento maledicere? sed istarum partium culpa est eorum, qui te agere uoluerunt; laus pudoris tui, quod ea te inuitum dicere uidebamus; ingenij, quod ornate, politeq; dixisti. uerum ad istam omnem orationem breuis est defensio. nam, quoad ætas M. Cœlij dare potuit isti suspicioni locũ, fuit primum ipsius pudore, deinde etiam patris diligentia, disciplinaq; munita. qui, ut huic uirilem togam dedit; nihil dicam hoc loco de me; tantum sit, quantum uos existimatis: hoc dicam, hunc a patre continuo ad me esse deductum. nemo hunc in illo ætatis flore uidit, nisi aut cum patre, aut mecum, aut in M. Craßi castißima domo, cum artibus honestißimis erudiretur. Nam, quod Catilinæ familiaritas obiecta Cœlio est, longe ab ista suspicione abhorrere debet. hoc enim adolescente, scitis consulatum mecum petisse Catilinam. ad quem si acceßit, aut si a me disceßit umquam; quamquam multi boni adolescentes illi homini nequam, atque improbo studuerunt, tum existimetur Cœlius Catilinæ nimium familiaris fuisse. At enim postea scimus, & uidimus esse hunc in illius amicis. Quis negat? sed ego illud tempus ætatis, quod ipsum sua sponte infirmum, aliorum libidine infestum est, id hoc loco defendo. fuit aßiduus mecum prætore me: non nouerat Catilinam: Africam tum prætor ille obtinebat. secutus est annus: caussam de pecunijs repetundis Catilina dixit: mecum erat hic, illi ne aduocatus quidem uenit umquam. deinceps fuit annus, quo ego consulatum

sulatum petiui. petebat Catilina mecum. numquam ad illum accesſit, a me numquam receſsit. tot igitur annos uerſatus in foro ſine ſuſpicione, ſine infamia, ſtuduit Catilinæ iterum petenti. quem ergo ad finem putas cuſtodiendam illam ætatem fuiſſe? nobis quidem olim annus erat unus ad cohibendum brachium toga conſtitutus, & ut exercitatione ludóq; campeſtri tunicati uteremur. eademq; erat, ſi ſtatim mereri ſtipendia cœperamus, caſtrenſis ratio, ac militaris. qua in ætate, niſi qui ſe ipſe ſua grauitate, & caſtimonia, & cum diſciplina domeſtica, tum etiam naturali quodam bono, defenderet; quoquo modo a ſuis cuſtoditus eſſet, tamen infamiam ueram effugere non poterat. ſed, qui prima illa initia ætatis integra, atque inuiolata præſtitiſſet, de eius fama, ac pudicitia, cum is iam ſe corroborauiſſet, ac uir inter uiros eſſet, nemo loquebatur. Studuit Catilinæ, cum iam aliquot annos eſſet in foro Cœlius. & multi hoc idem ex omni ordine, atque ex omni ætate fecerunt. habuit enim ille, ſicut meminiſſe uos arbitror, permulta maximarum non expreſſa ſigna, ſed adumbrata uirtutum. utebatur hominibus improbis multis: & quidem optimis ſe uiris deditum eſſe ſimulabat. erant apud illum illecebræ libidinum multæ: erant etiam induſtriæ quidam ſtimuli, ac laboris. flagrabant uitia libidinis apud illum: uigebant etiam ſtudia rei militaris. neque ego umquam fuiſſe tale monſtrum in terris ullum puto, tam ex contrarijs, diuerſisque, inter ſe pugnantibus naturæ ſtudijs, cupiditatibusq; conflatum. quis clarioribus uiris quodam tempore iucundior? quis turpioribus coniunctior? quis ciuis meliorum partium aliquando? quis tetrior hoſtis huic ciuitati? quis in uoluptatibus inquinatior? quis

in laboribus patientior? quis in rapacitate auarior? quis in largitione effusior? illa uero, iudices, in illo homine mirabilia fuerunt, comprehendere multos amicitia, tueri obsequio, cum omnibus communicare quod habebat, seruire temporibus suorum omnium pecunia gratia, labore corporis, scelere etiam, si opus esset, & audacia; uersare suã naturã, & regere ad tempus, atque huc & illuc torquere, & flectere; cum tristibus seuere, cum remissis iucunde, cum senibus grauiter, cum iuuentute comiter, cum facinorosis audacter, cum libidinosis luxuriose uiuere. Hac ille tam uaria multiplicíq; natura cum omnes omnibus ex terris homines improbos, audacesq; collegerat, tum etiam multos fortes uiros, & bonos specie quadam uirtutis assimulata tenebat. neque umquam ex illo delendi huius imperij tam sceleratus impetus exstitisset, nisi tot uitiorum tanta immanitas quibusdam facilitatis, & patientiæ radicibus niteretur. Quare ista condicio, iudices, respuatur, nec Catilinæ familiaritatis crimen hæreat; est enim commune cum multis, & cum quibusdam etiam bonis. me ipsum, me, inquam, quõdam pæne ille decepit; cum & ciuis mihi bonus, & optimi cuiusque cupidus, & firmus amicus, & fidelis uideretur. cuius ego facinora oculis prius, quam opinione, manibus ante, quam suspicione, deprehendi. cuius in magnis cateruis amicorum si fuit etiam Cœlius; magis est, ut ipse moleste ferat errasse se, sicut & nonnumquam in eodem homine me quoque erroris mei pænitet, quam ut istius amicitiæ crimen reformidet. itaque a maledictis pudicitiæ ad coniurationis inuidiam oratio est uestra delapsa: posuistis enim, atque id tamen titubanter, & strictim, coniurationis hunc propter amicitiam Catilinæ

participem fuiſſe. in quo non modo crimen non hærebat, ſed uix diſerti adoleſcentis cohærebat oratio. Qui enim tantus furor in Cælio? quod tantum aut in moribus, naturáq; uulnus, aut in re, atque fortuna? ubi denique in iſta ſuſpicione eſt Cælij nomen auditum? nimium multa de re minime dubia loquor: hoc tamen dico; non modo ſi ſocius coniurationis, ſed niſi inimiciſſimus iſtius ſceleris fuiſſet; numquam coniurationis accuſatione adoleſcentiam ſuam potiſſimum commendare uoluiſſet. quod, haud ſcio, an de ambitu, & de criminibus iſtius ſodaliũ, ac ſequeſtrium, quoniam huc incidi, ſimiliter reſpondendum putem. Nũquam enim tam Cælius amens fuiſſet, ut, ſi ſe iſto infinito ambitu commaculaſſet, ambitus alterum accuſaret. neque enim eius facti in altero ſuſpicionem quæreret, cuius ipſe ſibi perpetuam licentiam optaret: nec, ſi ſibi ſemel periculum ambitus ſubeundum putaret, ipſe alterum iterum ambitus crimine accerſeret. quod quamquam nec ſapienter, & me inuito facit, tamen eſt eiuſmodi cupidus, ut magis inſectari alterius innocentiam, quam de ſe timide cogitare uideatur. Nam, quod æs alienum obiectum eſt, ſumptus reprehenſi, tabulæ flagitatæ: uidete, quam pauca reſpondeam. tabulas, qui in patris poteſtate eſt, nullus conficit: uerſuram numquam omnino fecit ullam. ſumptus unius generis obiectus eſt, habitationis: triginta millibus dixiſtis eum habitare. nunc demum intelligo P. Clodij inſulam eſſe uenalem, cuius hic in ædiculis habitet, decem ut opinor, millibus. uos autem, dum illi placere uultis, ad tempus ei mendacium ueſtrum accommodauiſtis. Reprehendiſtis, a patre quod ſemigrarit. quod quidem iam in hac ætate minime reprehendendum eſt. qui cum ex

reip. caussa esset mihi quidem molestam, sibi tamē gloriosā uictoriam consecutus, & per aetatem magistratus petere posset; non modo permittente patre, sed etiam suadente, ab eo semigrauit: & cum domus patris a foro longe abesset; quo facilius, & nostras obire domos, & ipse a suis coli posset, conduxit in Palatio non magno domum. quo loco possum dicere id, quod uir clarißimus, M. Crassus, cum de aduentu regis Ptolemai quereretur, paullo ante dixit,

„ Vtinam ne in nemore Pelio.

Ac longius quidem mihi contexere hoc carmen liceret:

„ Nam numquam hera errans hanc molestiam nobis exhi-
„ beret,
„ Medea animo aegra, amore saeuo saucia.

sic enim, iudices, reperietis, quod, cum ad id loci uenero, ostē dam, hanc Palatinam Medeam, migrationemq; huic adolescenti caussam siue malorum omnium, siue potius sermonū fuisse. quamobrem illa, quae ex accusatorum oratione praemuniri iam, & fingi intelligebam, fretus uestra prudētia, iudices, non pertimesco. Aiebant enim fore testem senatorem, qui se pontificiis comitiis pulsatum a Caelio diceret. a quo quaeram, si prodierit, primum, cur statim nihil egerit; deinde, si id queri, quam agere, maluerit, cur productus a uobis potius, quam ipse per se; cur tanto post potius, quam continuo queri maluerit? si mihi ad haec acute arguteq; responderit, tum quaeram denique, ex quo isto fonte senator emanet. nam, si ipse orietur, & nascetur ex sese; fortasse, ut soleo, commouebor: sin etiam ut riuulus accersitus, & ductus ab ipso capite accusationis uestrae; laetabor, cum tanta gratia, tantisq; opibus accusatio uestra nitatur, unum senatorem solum esse, qui uobis gratificae-

ri uellet, inuentum. Nec tamen illud genus alterum nocturnorum testium pertimesco. est enim dictum ab illis, fore, qui dicerent, uxores suas a cena redeuntes attrectatas esse a Caelio. graues erunt homines, qui hoc iurati dicere audeant, cum sit his confitendum, numquam se ne congressu quidem, & constituto coepisse de tantis iniuriis experiri. sed totum genus oppugnationis huius, iudices, & iam prospicitis animis, &, cum inferetur, propulsare debebitis. non enim ab iisdem accusatur M. Caelius, a quibus oppugnatur: palam in eum tela iaciuntur, clam subministrantur: neque id ego dico, ut inuidiosum sit in eos, quibus gloriosum hoc etiam esse debet. funguntur officio; defendunt suos: faciunt, quod uiri fortissimi solent; laesi dolent, irati efferuntur, pugnant lacessiti sed uestrae sapientiae tamen est, iudices, non, si caussa iusta est uiris fortibus oppugnandi M. Caelium, ideo uobis quoque uos caussam putare esse iustam alieno dolori potius, quam uestrae fidei, consulendi. quae sit multitudo in foro, quae genera, quae studia, quae uarietas hominum, uidetis: ex hac copia quam multos esse arbitramini, qui hominibus potentibus, gratiosis, disertis, cum aliquid eos uelle arbitretur, ultro se offerre soleant, operam nauare, testimonium polliceri? Hoc ex genere si qui se in hoc iudicium forte proiecerint; excluditote eorum cupiditatem, iudices, sapientia uestra, ut eodem tempore huius saluti, & religioni uestrae, & contra periculosissimas hominum potentias condicioni omnium ciuium prouidisse uideamini. equidem uos abducam a testibus, neque huius iudicii ueritatem, quae mutari nullo modo potest, in uoluntate testiũ collocari sinam; quae facillime effingi, nullo negotio flecti, ac detorqueri potest: argumentis agemus: signis

mus : signis omni luce clarioribus crimina refellemus : res cum re, caussa cum caussa, ratio cum ratione pugnabit. itaque illam partem caussæ facile patior grauiter, & ornate a M. Crasso peroratam, de seditionibus Neapolitanis, de Alexandrinorum pulsatione Puteolana, & de bonis Palæ. uellem, dictum esse ab eodem etiam de Dione. de quo ipso tamen, quid est, quod exspectetis, quod is, qui fecit, aut non timet, aut etiam fatetur? etenim reus, qui dictus est & adiutor fuisse, & conscius, P. Ascitius, is iudicio est liberatus. quod igitur est huiusmodi crimen, ut, qui commisit, non neget; qui non negauit, absolutus sit? id hic pertimescat, qui non modo a facto, uerum etiam a conscientiæ suspicione abfuit? &, si Ascitio caussa plus profuit, quam nocuit inuidia: huic oberit tuum maledictum, qui istius facti non modo nõ suspicione, sed ne infamia quidem est adspersus? At prævaricatione est Ascitius liberatus. Perfacile est isti loco respondere, mihi præsertim, a quo illa caussa defensa est. sed Cœlius optimam caussam Ascitij esse arbitratur: cuiusmodi autem sit, a sua putat esse seiunctam: neque solum Cœlius, sed etiam adolescentes humanissimi, & doctissimi, rectissimis studijs, atque optimis artibus præditi, Titus, Caiusq; Coponij, qui ex omnibus maxime Dionis mortem doluerunt; qui cum doctrinæ studio, atque humanitatis, tum etiam hospitio Dionis tenebantur. habitabat is apud L. Lucceium: ut audistis: fuerat ei cognitus Alexandriæ. quid aut hic, aut summo splendore præditus frater eius de M. Cœlio existimet, ex ipsis, si producti erunt, audietis. ergo hæc remoueantur, ut aliquando, in quibus caussa nititur, ad ea ueniamus. Animaduerti enim, iudices, audiri a uobis, meum familia-

rem, L. Herenniū perattente. in quo etsi magna ex parte ingenio eius, & dicendi genere quodam tenebamini: tamen nonnumquam uerebar, ne illa subtiliter ad criminandum inducta oratio animos uestros sensim, ac leniter accenderet. dixit enim multa de luxuria, multa de libidine, multa de uitijs iuuentutis, multa de moribus: & qui in reliqua ui ta mitis esset, & in hac suauitate humanitatis, qua prope iam delectantur homines, uersari periucunde soleret; fuit in hac caussa pertristis quidam patruus, censor, magister: obiurgauit M. Cœlium, sicut neminem umquam parens: multa de incontinentia, intemperantiaq; disseruit. quid quæritis, iudices? ignoscebam uobis attente audientibus, propterea quod egomet tam triste illud, & tam asperum genus orationis horrebam. Ac prima pars fuit illa, quæ me minus mouebat: fuisse meo necessario Bestiæ Cœlium familiarem, cenasse apud eum, uentitasse domum, studuisse præturæ. Non me hæc mouent, quæ perspicue falsa sunt: etenim eos una cenasse dicit, qui aut absunt, aut quibus necesse est idem dicere. Neque uero illud me commouet, quod sibi in Lupercis sodalem esse Cœlium dixit. fera quædam sodalitas, & plane pastoricia, atque agrestis germanorum Lupercorum, quorum coitio illa siluestris ante est instituta, quam humanitas, atque leges: siquidem non modo nomina deferunt inter se sodales, sed etiam commemorant sodalitatem in accusando: ut, ne quis id forte nesciat, timere uideantur: sed hæc omittam: ad illa, quæ me magis mouerunt, respondebo. Deliciarum obiurgatio fuit longa, & ea lenior, plusq; disputationis habuit, quam atrocitatis, quo etiam audita est attentius. nam P. Clodius, amicus meus, cum se gra-

nissimis, uehementissimeq; iactaret, & omnia inflammatus ageret tristissimis uerbis, uoce maxima, tametsi probabam eius eloquentiam, tamen non pertimescebam: aliquot enim in caussis eum uideram frustra litigantem. Tibi autem, Balbe, respondebo: primum precario, si licet, si fas est, defendi a me eum, qui nullum conuiuium renuerit, qui unguenta sumpserit, qui Baias uiderit. equidem multos & uidi in hac ciuitate, & audiui, non modo qui primoribus labris gustassent genus hoc uitæ, & extremis, ut dicitur, digitis attigissent, sed qui totam adolescentiam uoluptatibus dedissent, emersisse aliquando, & se ad frugem bonam, ut dicitur, recepisse, grauesq; homines, atque illustres fuisse. datur enim concessu omnium huic aliquis ludus ætati; & ipsa natura profundit adolescentiæ cupiditates: quæ si ita erumpunt, ut nullius uitam labefactent, nullius domum euertant, faciles, & tolerabiles haberi solent. sed tu mihi uidebare ex communi infamia iuuentutis aliquam inuidiam Cœlio uelle conflare: itaque omne illud silentium, quod est orationi tributum tuæ, fuit ob eam caussam, quod, uno reo proposito, de multorum uitijs cogitabamus. facile est accusare luxuriem. dies iam me deficiet, si quæ dici in eam sententiam possunt, coner expromere. de corruptelis, de adulteris, de proteruitate, de sumptibus immensa oratio est. ut tibi reum neminem, sed uitia proponas; res tamen ipsa & copiose, & grauiter accusari potest. Sed uestræ sapientiæ est, iudices, non abduci ab reo, nec, quos aculeos habeat seueritas, grauitasq; uestra, cum eos accusator erexerit in rem, in uitia, in mores, in tempora, emittere in hominem, & in reum; cum is non suo crimine, sed multorum uitio sit in quod-

dam odiū iniustum uocatus. itaque seueritati tuæ, ut oporteret, ita respondere non audeo. erat enim meum, deprecari uacationem adolescentiæ, ueniamq; petere: non, inquā, audeo: perfugijs non utor ætatis: concessa omnibus iura dimitto tantū peto, ut, si qua est inuidia cōmunis hoc tēpore æris alieni, petulantiæ, libidinū iuuentutis, quā uideo esse magnam, ne huic aliena peccata, ne ætatis, ac temporū uitia noceāt. atq; ego idē, qui hæc postulo, quin criminibus, quæ in hunc proprie conferuntur, diligentissime respondeam, non recuso. Sunt autem duo crimina, auri, & ueneni: in quibus una atque eadem persona uersatur. aurum sumptum a Clodia, uenenum quæsitum, quod Clodiæ daretur, dicitur. omnia sunt alia non crimina, sed maledicta, iurgij petulantis magis, quam publicæ quæstionis. adulter, impudicus, sequester, conuicium est, non accusatio. nullum est enim fundamentum horum criminum, nulla sedes. uoces sunt contumeliosæ, temere ab irato accusatore nullo auctore emissæ. horum duorum criminum uideo fontem, uideo auctorem, uideo certum nomen, & caput. auro opus fuit: sumpsit a Clodia; sumpsit sine teste; habuit, quamdiu uoluit. maximum uideo signum cuiusdam egregiæ familiaritatis. necare eandem uoluit; quæsiuit uenenum; sollicitauit, quos potuit; parauit locum; constituit; attulit. magnum rursus odiū uideo cum crudelissimo dissidio exstitisse. res est omnis in hac caussa nobis, iudices, cum Clodia, muliere non solum nobili, sed etiam nota. de qua ego nihil dicam, nisi depellendi criminis caussa sed intelligis pro tua præstanti prudentia, Cn. Domiti, cum hac sola rem esse nobis: quæ si se aurum Cœlio cōmodasse non dicit, si uenenum ab hoc sibi paratum esse non arguit; petulanter facimus, si matrē

familias secus, quam matronarum sanctitas postulat, nominamus: sin, ista muliere remota, nec crimē ullum, nec opes ad oppugnandum Cœlium illis relinquentur; quid est aliud, quod nos patroni facere debeamus, nisi ut eos, qui insectantur, repellamus? quod quidem facere uehementius, nisi intercederent mihi inimicitiæ cum istius mulieris uiro: fratrem uolui dicere: semper hic erro. nunc agam modice, nec longius progrediar, quam me mea fides, & caussa ipsa coget. neque enim muliebres umquam inimicitias mihi gerendas putaui; præsertim cum ea, quam omnes semper amicam omnium potius, quam cuiusquam inimicam, putauerunt. sed tamē ex ipsa quærā prius, utrum me secū seuere, & grauiter, & prisce agere malit, an remisse, ac leniter, & urbane. si illo austero more, ac modo: aliquis mihi ab inferis excitandus est ex barbatis illis, non hac barbula, qua ista delectatur, sed illa horrida, quam in statuis antiquis, & imaginibus uidemus; qui obiurget mulierem, & pro me loquatur; ne ista mihi forte succenseat. exsistat igitur ex hac ipsa familia aliquis, ac potissimū cæcus ille. minimum enim dolorē capiet, qui istam non uidebit. qui pro facto si exstiterit, sic aget, & sic loquetur. Mulier, quid tibi cum Cœlio? quid cum homine adolescentulo? quid cum alieno? cur aut tam familiaris huic fuisti, ut aurum commodares; aut tam inimica, ut uenenum timeres? non patrem tuum uideras? non patruum, non auum, proauum, atauū audieras consules fuisse? nō deniq; modo te Q. Metelli matrimonium tenuisse sciebas, clarissimi, & fortissimi uiri, patriæq; amantissimi? qui, simul ac pedem limine extulerat, omnes prope ciues uirtute, gloria, dignitate superabat. cui cum ex amplissimo genere in familiam clarissimā

nupsisses, cur tibi Cœlius tam coniunctus fuit? cognatus? affinis? uiri tui familiaris? nihil horum. quid igitur fuit, nisi quædam temeritas, ac libido? non ne te, si nostræ imagines uiriles non commouebant, nec progenies quidem mea, Quincta illa Claudia, æmulam domesticæ laudis in gloria muliebri esse admonebat? non uirgo illa Vestalis, Claudia, quæ patrem complexa triumphantem, ab inimico tribuno pleb. de curru detrahi passa nō est? cur te fraterna uitia potius, quam bona paterna, & auita, & usque a nobis cum in uiris, tum etiam in fœminis repetita, mouerunt? ideo ne ego pacem Pyrrhi diremi, ut tu amorum turpißimorum quotidie fœdera ferires? ideo aquam adduxi, ut ea tu inceste uterere? ideo uiam muniui, ut eam tu alienis uiris comitata celebrares? Sed quid ego, iudices, ita grauem personam induxi, ut & uerear, ne se idem Appius repente conuertat, &, Cœlium incipiat accusare illa sua grauitate censoria: sed uidero hoc posterius, atque ita, iudices, ut uel seuerißimis disceptatoribus M. Cœlij uitam me probaturum esse confidam. Tu modo mulier, (iam enim ipse tecum, nulla persona introducta, loquor) si ea, quæ facis, quæ dicis, quæ insimulas, quæ moliris, quæ arguis, probare cogitas, rationem tantæ familiaritatis, tantæ consuetudinis, tantæ coniunctionis reddas, atque exponas, necesse est. accusatores quidem libidines, amores, adulteria, Baijs acta conuiuia, comissationes, cantus, symphonias, nauigia iactant: ijdemq; significant, nihil se, te inuita, dicere. quæ tu quoniam mente nescio qua efferata, atque præcipiti in forum deferri, iudiciumq; uoluisti, aut diluas oportet, & falsa esse doceas; aut, nihil neque crimini tuo, neque testimonio credendum esse, fateare. sin autem urbanius me

agere manu; sic agam tecū: remouebo illum senem durum, ac pene agrestem, ex his'q; tuis sumam aliquem, ac potissimum minimum fratrē tuum, qui est in isto genere urbanissimus, qui te amat plurimum, qui, propter nescio quam, credo, timiditatem, et nocturnos quosdam inanes metus tecum semper pusio cum maiore sorore cubitauit. eum puta to tecū loqui: Quid tumultuaris, soror? quid insanis? quid, clamore exorsa, uerbis paruam rem magnam facis? uicinū adolescentulum adspexisti: candor huius te, & proceritas, uultus, oculi'q; perpulerunt: saepius uidere uoluisti: nonnūquam in ijsdem hortis uisa nobilis mulier: illum, filium familias, patre parco, ac tenaci, habere tuis copijs deuinctum non potes: calcitrat; respuit; non putat tua dona esse tanti. conferte alio. habes hortos ad Tiberim: ac diligenter eo loco praeparasti, quo omnis iuuentus natandi caussa uenit hinc, licet, condiciones quotidie legas cur huic, qui te spernit, molesta es? redeo nunc ad te, Caeli; uicissim, ac mihi auctoritatem patriam seueritatem'q; suscipio: sed dubito, quem patrem potissimum sumam, Caecilianum ne aliquem, uehementem, atque durum:

" **N**unc enim demum mihi animus ardet, nunc meum cor
" cumulatur ira: aut illum:
" O infelix, o sceleste: ferrei sunt isti patres:
" Ego ne quid dicam? ego ne quid uelim? quae tu omnia
" Tuis foedis factis facis, ut nequidquam uelim.

Vix ferenda diceret talis pater. Cur te in istam uicinitatem meretriciam contulisti? cur, illecebris cognitis, non refugisti? cur alienam ullam mulierem nosti? dede te, ac disijce: per me licebit. si egebis, tibi dolebit: mihi sat est, qui aetatis, quod reliquum est, oblectem meae. Huic tristi, ac decre-

pro seni responderet Cœlius, se nulla cupiditate inductum de uia decessisse quid signi? nulli sumptus, nulla iactura, nulla uersura. at fuit fama. quotus quisque istam effugere potest in tam maledica ciuitate? uicinum eius mulieris miraris male audisse, cuius frater germanus sermones iniquorum effugere non potuit? Leni uero, & clementi patri, cuiusmodi ille est:

„ Fores effregit? restituentur. discidit

„ Vestem? resarcietur. -

Cœlij caussa est expeditissima. quid enim esset, in quo se non facile defenderet? nihil iam in istam mulierem dico. sed, si esset aliqua dissimilis istius, quæ se omnibus perulgaret, quæ haberet palam decretum semper aliquem, cuius in hortos, domum, Baias iure suo libidines omnium comearent; quæ etiam aleret adolescentes, & parcimoniam patrum suis sumptibus sustentaret; si uidua libere, proterue petulanter, diues effuse, libidinosa meretricio more uiueret; adulterum ego putarem, si quis hanc paullo liberius salutasset? Dicet aliquis; hæc igitur est tua disciplina? sic tu instituis adolescentes? ob hanc caussam tibi hunc puerum parens commendauit, & transdidit, ut in amore, et uoluptatibus adolescentiam suam collocaret, et hanc tu uitam, atque hæc studia defenderes? Ego, si quis, iudices, hoc robore animi, atque hac indole uirtutis, ac continentiæ fuit, ut respueret omnes uoluptates, omnemq; uitæ suæ cursum in labore corporis, atque in animi contentione conficeret; quem non quies, non remissio, non æqualium studia, non ludi, non conuiuia delectarent; nihil in uita expetendum putaret, nisi quod esset cum laude, & cum dignitate coniunctum; hunc mea sententia diuinis quibusdam bonis instructum,

atque ornatum puto. ex hoc genere illos fuisse arbitror Camillos, Fabricios, Curios, omnesq; eos, qui hac ex minimis tanta fecerunt. uerum hæc genera uirtutum non solum in moribus nostris, sed uix iam in libris reperiuntur. chartæ quoque, quæ illam pristinam seueritatem continebant, obsoleuerunt: neque solum apud nos, qui hanc sectam, rationemq; uitæ re magis, quam uerbis, secuti sumus, sed etiã apud Græcos, doctissimos homines quibus cum facere non possent, loqui tamen, & scribere honeste, & magnifice licebat, alia quædam, mutatis Græciæ temporibus, præcepta exstiterunt. itaque alij uoluptatis caussa omnia sapientes facere dixerunt; neque ab hac orationis turpitudine eruditi homines refugerunt: alij cum uolupiate dignitatem coniungendam putarunt, ut res maxime inter se repugnantes dicendi facultate coniungerent: illud unum ad laudem cum labore directum iter qui probauerunt, prope iam soli in scholis sunt relicti. multa enim nobis blandimenta natura ipsa genuit, quibus sopita uirtus conniueret; & interdum multas uias adolescentiæ lubricas ostendit, quibus illa insistere, aut ingredi sine casu aliquo, aut prolapsione uix posset; & multarum rerum iucundissimarum uarietatem dedit, qua non modo hæc ætas, sed etiam iam corroborata caperetur. quamobrem, si quem forte inueneritis, qui aspernetur oculis pulchritudinem rerum, non odore ullo; non tactu, non sapore capiatur, excludat auribus omnem suauitatem; huic homini ego fortasse, et pauci deos propitios, plerique autem iratos putabunt. ergo hæc deserta uia, & inculta, atque interclusa iam frondibus, & uirgultis, relinquatur: detur aliquid ætati: sit adolescentia liberior: non omnia uoluptatibus denegentur? non semper superet uerã

illa, & directa ratio: uincat aliquando cupiditas, uoluptasq; rationem, dummodo illa in hoc genere præscriptio, moderatioq; teneatur; parcat iuuentus pudicitiæ suæ, ne spoliet alienam, ne effundat patrimonium, ne fœnore trucidetur, ne incurrat in alterius domum, atque famam, ne probrum castis, labem integris, infamiam bonis inferat, ne quem interimat, ne intersit insidijs, scelere careat; postremo, cum paruerit uoluptatibus, dederit aliquid temporis ad ludum ætatis, atque ad inanes hasce adolescentiæ cupiditates, reuocet se aliquando ad curam rei domesticæ, rei forensis, reipubl. ut ea, quæ ratione antea non perspexerat, satietate abiecisse, experiendo contempsisse uideatur. Ac multi & nostræ, & patrum, maiorumq; memoria, indicati, summi homines & clarissimi ciues fuerunt, quorum cum adolescentiæ cupiditates deferbuissent, eximiæ uirtutes firmata iam ætate extiterunt. ex quibus neminem mihi necesse est nominare. uosmet uobiscum recordamini. nolo enim cuiusquam fortis, atque illustris uiri ne minimũ quidem erratum cum maxima laude coniungere. quod si facere uellem; multi a me summi, atque ornatissimi uiri prædicarentur; quorum partim nimia libertas in adolescentia, partim profusa luxuries, magnitudo æris alieni, sumptus, libidines nominarentur: quæ multis postea uirtutibus obtecta, adolescentiæ, qui uellet, excusatione defenderet. At uero in M. Cœlio (dicam enim iam confidentius de studijs eius honestis; quoniam audeo quædam, fretus uestra sapientia, libere confiteri) nulla luxuries reperietur, nulli sumptus, nullum æs alienum, nulla conuiuiorum, ac lustrorum libido quod quidẽ uitium uentris, et gutturis non modo non minuit ætas hominibus, sed etiam auget. amo-

res autem, & hæc deliciæ, quæ uocantur, quæ firmiore ani mo præditis diutius molestæ non solent esse (mature enim, & celeriter deflorescunt) numquam hunc occupatum, im peditumq; tenuerunt. audistis, cum pro se diceret: audi stis antea, cum accusaret. defendendi hæc caussa, non glo riandi, loquor. genus orationis, facultatem, copiam senten tiarum, atque uerborum, quæ uestra prudentia est, perspe xistis. atque in eo non solum ingenium elucere eius uide batis; quod sæpe, etiam si industria non alitur, ualet tamen ipsum suis uiribus: sed inerat, nisi me, propter beneuolen tiam, forte fallebat, oratio & bonis artibus instituta, & cura & uigilijs elaborata. atque scitote, iudices, eas cupi ditates, quæ obijciuntur Cœlio, atque hæc studia, de quibus disputo, non facile in eodem homine esse posse. fieri enim non potest, ut animus libidini deditus, amore; desiderio, cu piditate, sæpe nimia copia, inopia etiam nonnumquam im peditus, hoc, quidquid est, quod nos facimus in dicendo, non modo agendo, uerum etiam cogitando poßit sustine re. an uos aliam caussam esse ullam putatis, cur in tantis præmijs eloquentiæ, tanta uoluptate dicendi, tanta laude, tanta gratia, tanto honore, tam sint pauci, semperq; fue rint, qui in hoc labore uersentur? omittendæ sunt omnes uo luptates: relinquenda studia delectationis: ludus, iocus, con uiuium, sermo etiam pæne omnium familiarium deseren dus. quæ res in hoc genere homines a labore, studioq; di cendi deterret, non quo aut ingenia deficiant, aut doctri na puerilis. an hic, si sese isti uitæ dedisset, consularem ho minem admodũ adolescens in iudicium uocauisset? hic, si la borem fugeret, si obstrictus uoluptatibus teneretur, in hac acie quotidie uersaretur? appeteret inimicitias? in iudicium

uoca-

uocaret? subiret periculum capitis? ipso inspectante populo R. tot menses aut de salute, aut de gloria dimicaret? nihil igitur illa uicinitas redolet? nihil hominũ fama? nihil Baiæ denique ipsæ loquuntur? illæ uero non loquuntur solum, uerum etiam personant, huc unius mulieris libidinem esse prolapsam, ut ea non modo solitudinem, ac tenebras, atque hæc flagitiorum integumenta non quærat, sed in turpissimis rebus frequentissima celebritate, & clarissima luce lætetur. uerum, si quis est qui etiam meretricijs amoribus interdictum iuuentuti putet; est ille quidem ualde seuerus; negare non possum: sed abhorret non modo ab huius sæculi licentia, uerum etiam a maiorum consuetudine, atque concessis quando enim hoc non factum est? quando reprehensum? quando non permissum? quando denique fuit, ut, quod licet, non liceret? Hic ego iam rem definiam: mulierem nullam nominabo; tantum in medio relinquã, si qua non nupta mulier domum suam patefecerit omnium cupiditati, palamq́. sese in meretricia uita collocarit, uirorũ alienissimorum conuiuijs uti instituerit, si hoc in urbe si in hortis, si in Baiarum illa celebritate faciet, si denique ita sese geret non incessu solum, sed ornatu, atque comitatu, non flagrantia oculorum, non libertate sermonis, sed etiam complexu; osculatione, aquis, nauigatione, conuiuijs, ut non solum meretrix, sed etiam procax uideatur: cum hac si quis adolescens forte fuerit, utrum hic tibi, L. Herenni, adulter, an amator, expugnare pudicitiam, an explere libidinem uoluisse uideatur? Obliuiscor iam iniurias, Clodia: depono memoriam doloris mei: quæ abs te crudeliter in meos, me absente, facta sunt, negligo: ne sint hæc in te dicta, quæ dixi: sed ex te ipsa requiro, quoniam &

crimen accusatores abs te, & testem eius criminis te ipsam dicunt se habere: si qua mulier sit huiusmodi, qualem ego paullo ante descripsi, tui dissimilis, uita, institutoq; meretricio; cum hac aliquid adolescentem hominem habuisse rationis, num tibi perturpe, aut perflagitiosum esse uideatur? ea si tu non es, sicut ego malo: quid est, quod obijciant Coelio? sin eam te uolunt esse: quid est, cur nos crimen hoc, si tu contemnis, pertimescamus? quare nobis da uiam, rationemq; defensionis. nam aut pudor tuus defendet, nihil a M. Coelio petulantius esse factum; aut impudentia & huic & ceteris magnam ad se defendendum facultatem dabit. Sed, quoniam emersisse iam e uadis, & scopulos praeteruecta uidetur oratio mea; perfacilis mihi reliquus cursus ostenditur. Duo sunt enim crimina una in muliere summorum facinorũ; auri, quod sumptum a Clodia dicitur; & ueneni, quod eiusdem Clodiae necandae caussa parasse Coelium criminantur. Aurũ sumpsit, ut dicitis, q L. Lucceij seruis daret, per quos Alexandrinus Dio, qui tum apud Lucceium habitabat, necaretur. magnum crimen, uel in legatis insidiandis, uel in seruis ad hospitem domi necandum sollicitandis: plenum sceleris consilium, plenum audaciae. Quo quidem in crimine primũ illud requiram, dixerit ne Clodiae quam ad rem aurum tum sumeret, an non dixerit? si non dixit, cur dedit? si dixit, eodem se conscientiae scelere deuinxit. tu ne aurum ex armario tuo promere ausa es? tu ne Venerem illam tuam, spoliatricem, spoliare ornamentis? ceterũ cum scires, quantum ad facinus aurum hoc quaereretur, ad necem scilicet legati, ad L. Lucceij, sanctissimi hominis, atque integerrimi, labem sceleris sempiterni: huic facinori tanto tua mens liberalis conscia, tua domus popula-

ris ministra, tua denique hospitalis illa Venus adiutrix esse non debuit. Vidit hoc Balbus: facinoris tantum celatam esse Clodiam dixit, atque ita Cœlium ad illam attulisse, se ad ornatum ludorũ aurũ quærere. Si tam familiaris erat Clodiæ, quam tu esse uis, cum de libidine eius tam multa dicis; dixit profecto, quo uellet aurum. si tam familiaris non erat; non dedit. ita, si uerum tibi Cœlius dixit; o immoderata mulier, sciens tu aurum ad facinus dedisti? si non est ausus dicere; non dedisti. Quid ego nunc argumentis huic crimini, quæ sunt innumerabilia, resistã? possum dicere, mores M. Cœlij longißime a tanti sceleris atrocitate esse disiunctos: minima esse credendum, homini tã ingenioso, tamq; prudenti non uenisse in mentem, rem tanti sceleris ignotis alienisq; seruis non esse credendam. possum etiã illa & cæterorum patronorum, & mea consuetudine ab accusatore perquirere, ubi sit congressus cum seruis Lucceij Cœlius? qui ei fuerit aditus? si per se, qua temeritate? si per aliũ per quem? possum omnes latebras suspicionum peragrare dicendo: non caussa, non locus, non facultas, non conscius, non perficiendi, non occultandi maleficij spes, non ratio ulla, non uestigium maximi facinoris reperietur. sed hæc, quæ sunt oratoris propria, quæ mihi, non propter ingenium meum, sed propter hanc exercitationem, usumq; dicendi, fructum aliquem ferre potuissent, cũ a me ipso laborata proferri uiderentur, breuitatis caussa relinquo omnia: habeo enim, iudices, quem uos socium uestræ religionis, iurisq; iurandi facile esse patiemini, L. Lucceium, sanctißimum hominem, & grauißimum testem: qui tantum facinus in famam, atque fortunas suas neque non audisset illatum a Cœlio, neque neglexisset, neque tulisset. an

ille uir, illa humanitate prædi us, illis studijs, artibus, atque doctrina, illius ipsius periculum, quem propter hæc ipsa studia diligebat, negligere potuisset? et quod facinus in alienum hominem illatum seuere acciperet, id omisisset curare in hospite? quod per ignotos actum cum comperisset, doleret; id a suis tentatum esse negligeret? quod in agris, locis ue publicis factum reprehenderet, id in urbe, ac suæ domi cœptum esse leuiter ferret? quod in alicuius agrestis periculo non prætermitteret, id homo eruditus in insidijs doctissimi hominis dissimulandum putaret? sed, cur diutius uos, iudices, teneo? ipsius iurati religionem, auctoritatem'q; percipite; atque omnia diligenter testimonij uerba cognoscite. recita. TESTIMONIVM. LVCCEII. Quid exspectatis amplius? an aliquam uocem putatis ipsam pro se caussam, & ueritatē posse mittere? hæc est innocentiæ defensio, hæc ipsius caussæ, oratio hæc una uox ueritatis. in crimine ipso nulla suspicio est, & in re nihil est argumenti: in negotio, quod actum esse dicitur, nullum uestigium sermonis, loci, temporis: nemo testis, nemo conscius nominatur: totū crimen profertur ex inimica, ex infami, ex crudeli, ex facinorosa, ex libidinosa domo: domus autem illa, quæ tentata scelere isto nefario dicitur, plene est integritatis, officij, religionis: ex qua domo recitatur uobis iureiurando deuincta auctoritas: ut res, minime dubia, tamen in contentione ponatur, utrum temeraria, procax, irata mulier finxisse crimen, an grauis, sapiens, moderatus'q; uir religiose testimonium dixisse uideatur. Reliquum est igitur crimen de ueneno: cuius ego neque principium inuenire, neque euoluere exitum possum. Quæ fuit enim caussa, quamobrem isti mulieri uenenum uellet dare Cælius? ne aurum redde-

ret?num petiuit?ne crimen hæreret?num quis obiecit?num quis denique fecisset mentionem, si hic nemini nomen detulisset?quin etiam Herrennium dicere audistis, uerbo se molestum non futurum fuisse Cœlio, nisi iterum eadem de re suo familiari absoluto nomen hic detulisset. Credibile est igitur, tantum facinus nullam ob caussam esse commissum? Et uos non uidetis fingi sceleris maximi crimen, ut alterius caussa sceleris suscipiendi fuisse uideatur? cui denique commisit?quo adiutore usus est?quo socio? quo conscio? cui tantum facinus, cui se, cui salutem suam credidit? seruis ne mulieris?sic enim obiectum est. & erat tã demens hic, cui uos ingenium certe tribuitis, etiam si cætera inimica oratione detrahitis; ut omnes suas fortunas alienis seruis committeret? at, quibus seruis? refert enim magnopere id ipsum; his ne, quos intelligebat non communi condicione seruitutis uti, sed licentius, liberius, familiarius cum domina uiuere? quis enim hoc non uidet, iudices, aut quis hoc ignorat, in eiusmodi domo, in qua mater familias meretricio more uiuat; in qua nihil geratur, quod foras proferendũ sit; in qua lustra, libidines, luxuries, omnia denique inaudita uitia, atque flagitia uersentur; hic seruos nõ esse seruos, quibus omnia committantur; per quos gerãtur, qui uersentur ijsdem in uoluptatibus, quibus occulta credantur, ad quos aliquantum etiam ex quotidianis sumptibus, ac luxuria redundet? id igitur Cœlius non uidebat? si enim tam familiaris erat mulieris, quam uos uultis: istos quoque seruos familiares esse dominæ sciebat. sin ei tanta consuetudo, quanta a uobis inducitur, non erat: quæ cum seruis potuit familiaritas esse tanta? Ipsius autem ueneni quæ ratio fingitur? ubi quæsitum est? quemadmodum pa

ratum? quo pacto? cui, quo in loco transditum? habuisse aiunt domi, uimq; eius esse expertum in seruo quodam ad rem ipsam parato, cuius perceleri interitu esse ab hoc comprobatum uenenum. Pro dij immortales, cur interdum in hominum sceleribus maximis aut conniuetis, aut praesentis fraudis poenas in diem reseruatis? uidi enim, uidi, & illud hausi dolorem uel acerbissimum in uita, cum Q. Metellus abstraheretur e sinu gremioq; patriae, cumq; ille uir, qui senatum huic imperio putauit, tertio die post, quam in curia, in Rostris, in rep. floruisset, integerrima aetate, optimo habitu, maximis uiribus eriperetur indignissime bonis omnibus, atque uniuersae ciuitati, quo quidem tempore ille moriens, cum iam ceteris ex partibus oppressa mens esset, extremum sensum ad memoriam reip. reseruabat; cum me intuens flentem, significabat interruptis, atque morientibus uocibus, quanta impenderet procella urbi, quanta tempestas ciuitati; & cum, parietem saepe feriens eum, qui cum Q. Catulo fuerat ei communis, crebro Catulum, sepe me, saepissime remp. nominabat; ut non tam se emori, quam spoliari suo praesidio cum patriam, tum etiam me doleret. quem quidem uirum si nulla uis repentini sceleris sustulisset; quonam modo ille furenti fratri suo patrueli consularis restitisset, qui consul incipientem furere, atque conantem sua se manu interfecturum audiente senatu dixerit? Ex hac igitur domo progressa ista mulier de ueneni celeritate dicere audebit? non ne ipsam domum metuet, ne quam uocem eliciat? non parietes conscios, non noctem illam funestam, ac luctuosam perhorrescet? sed reuertar ad crimen. sed enim haec facta illius clarissimi ac fortissimi uiri mentio & uocem meam fletu debilitauit, & mens

tem dolore impediuit. Sed tamen, uenenum unde fuerit, quemadmodum paratum sit, non dicitur. datum esse hoc aiunt P. Licinio pudenti adolescenti, & bono, Cœlij familiari: constitutum factum esse cum seruis, ut uenirent ad balneas Xenias; eodem Licinium esse uenturum, atque ijs ueneni pyxidem transditurum. Hic primum illud requiro, quid attinuerit illud ferri in eum locum constitutum? cur illi serui non ad Cœlium domum uenerint? si manebat tanta illo cõsuetudo Cœlij cũ Clodia, tantaq; familiaritas: quod suspicionis esset, si apud Cœlium mulieris seruus uisus esset? sin autem iam suberat simultas, exstincta erat consuetudo, dißidium exstiterat: hinc illæ lacrymæ nimirum, & hæc caussa est horum omnium scelerum, atque criminum. Immo, inquit, cum serui ad dominam rem istam, & maleficium Cœlij detulissent, mulier ingeniosa præcepit suis, ut omnia Cœlio pollicerentur: sed, ut uenenum, cum a Licinio transderetur, manifesto comprehendi posset, constitui locum iußit, balneas Xenias, ut eo mitteret amicos, qui delitescerent; deinde repente, cum uenisset Licinius, uenenum transderet, prosilirent, hominemq; comprehenderent. quæ quidem omnia, iudices, perfacilem rationem habent reprehendendi. Cur enim balneas publicas potißimum constituerat? in quibus non inuenio, quæ latebra togatis hominibus esse poßit. nam, si essent in uestibulo balnearum, non laterent: sin se in intimum conijcere uellent, nec satis commode calceati, & uestiti, id facere possent; & fortasse non reciperentur: nisi forte mulier potens quadrantaria illa permutatione familiaris facta erat balneatori. Atque equidem uehementer exspectabam, quinam isti uiri boni, testes huius manifesto deprehensi uene-

ni dicerentur. nulli enim sunt adhuc nominati: sed non dubito, quin sint pergraues, qui primum sint talis feminæ familiares, deinde eam prouinciam susceperint, ut in balneas cõtruderẽtur: quod illa, nisi a uiris honestißimis, ac plenißimis dignitatis, quam uelit, sit potens, numquã impetrauisset. Sed, quid ego de dignitate istorum testium loquor? uirtutem eorum, diligentiamq; cognoscite. in balneis delituerunt: testes egregios deinde temere prosiluerunt homines, grauitati deditos. sic enim fingunt, cum Licinius uenisset pyxidem teneret in manu, conaretur trãsdere, non dũ trãsdidisset, tũ repente euolasse istos præclaros testes sine nomine; Licinium autem, cũ iam manum ad transdendum pyxidem porrexisset, retraxisse, atque illo repentino hominum impetu se in fugam coniecisse. o magna uis ueritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatem, sollertiam, contráq; fictas omnium insidias facile se per se ipsa defendat. uerum hæc tota fabella ueteris & plurimarum fabularũ poetriæ quam est sine argumento? quam nullum inuenire exitum potest? quid enim? isti tot uiri (nam necesse est fuisse non paucos, ut & comprehendi Licinius facile posset, & res multorum oculis esset testatior) cur Licinium de manibus amiserũt? qui minus enim Licinius comprehendi potuit. cũ se retraxit, ne pyxidem transderet, quã si nõ retraxisset? erãt enim illi positi, ut comprehenderent Licinium, ut manifesto Licinius teneretur, aut cum retineret uenenum, aut cum transdidisset. hoc fuit totum consilium mulieris: hæc istorũ prouincia, qui rogati sunt: quos quidem tu quamobrẽ temere prosiluisse dicas, atque ante tempus, non reperio. fuerant hoc rogati, fuerant ad hanc rem collocati, ut uenenum, ut insidiæ, facinus denique ipsum ut ma-

nifesto comprehenderetur. potuerunt ne meliori tempore prosilire, quam cum Licinius uenisset? cum in manu teneret ueneni pyxidem? quæ, si, cum iam erat transdita seruis, euasissent subito ex balneis mulieris amici, Liciniumq; comprehendissent; imploraret hominum fidem; atque a se illam pyxidem transditam pernegaret. quem quo modo illi reprehenderent? uidisse se dicerent? primum ad se reuocarent maximi facinoris crimen: deinde id se uidisse dicerent, quod, quo loco collocati fuissent, non potuissent uidere. tempore igitur ipso se ostenderunt, cum Licinius uenisset, pyxidem expediret; manum porrigeret; uenenum transderet. mimi ergo est iam exitus, non fabulæ: in quo cum clausula non inuenitur, fugit aliquis e manibus, deinde scabellæ concrepant, aulæum tollitur. quæro enim, cur Licinium titubantem, hæsitantem, cedentem, fugere conantem mulieraria manus ista de manibus emiserit? cur non comprehenderint? cur non ipsius confessionem multorum oculis, facinoris denique uoce tanti sceleris crimen expresserint? an timebant, ne tot unum, ualentes imbecillum, alacres perterritum superare non possent? nullum argumentũ in re, nulla suspicio in caussa, nullus exitus criminis reperietur. itaque hæc caussa ab argumentis, a coniectura, ab ijs signis, quibus ueritas illustrari solet, ad testes tota transducta est quos quidem ego testes, iudices, non modo sine ullo timore, sed etiam cum aliqua spe delectationis exspecto. prægestit animus iam uidere, primum lautos iuuenes, mulieris beatæ, ac nobilis familiares; deinde fortes uiros, ab imperatrice in insidijs, atque in præsidio balnearũ locatos. ex quibus requiram, quonam modo latuerint, aut ubi? alueus ne ille, an Equus Troianus fuerit, qui tot inuictos uiros, muliebre bel

lum gerentes, tulerit, ac texerit? illud uero respondere cogam, cur tot uiri, ac tales hunc, & unum, & tam imbecillum, quam uidetis, non aut stantem comprehenderint, aut fugientem consecuti sint? qui se numquam profecto, si istum in locum processerint, explicabunt. quam uolent, in conuiuijs faceti, dicaces, nonnumquã etiã ad uinum deserti sint: alia fori uis est, alia triclinij; alia subselliorum ratio; alia lectorum; non idem iudicum, comissatorumq; conspectus; lux denique longe alia est solis, & lychnorum. quamobrem excutiemus omnes istorum delicias, omnes ineptias, si prodierint. sed, si me audiant, nauent aliam operam, aliam ineant gratiam, in alijs se rebus ostentent, uigeant apud istam mulierem uenustate, dominentur sumptibus, hæreant, iaceant, deseruiant; capiti uero innocentis, & fortunis parcant. At sunt serui illi, de cognatorum sententia, nobilißimorum, & clarißimorum hominum manumißi. Tandem aliquid inueniemus, quod ista mulier de suorum propinquorum, fortißimorum uirorum, sententia, atque auctoritate fecisse dicatur. sed scire cupio, quid habebat argumenti ista manumißio: in qua aut crimen est Cœlio quæsitum, aut quæstio subleuata, aut multarum rerum conscijs seruis cum caussa præmium persolutum. at propinquis placuit. cur non placeret, cum rem tu te ad eos non ab alijs tibi allatam, sed a te ipsa compertam deferre diceres? hic etiam miramur, si illam commenticiam pyxidem obscenißima sit fabula consecuta? nihil est, quod in eiusmodi mulierem non cadere uideatur. audita, & peruulgata, et percelebrata sermonibus res est. percipitis animis, iudices, iamdudum, quid uelim, uel potius, quid nolim di-

cere. quod etiam si est factũ, certe a Cœlio non est factum. quid enim attinebat? est enim ab aliquo fortasse adolescente non tam insulso, quam non uerecundo. sin autem est fictum: non illud quidem modestum, sed tamen non est infacetum mendacium. quod profecto numquam hominum sermo, atque opinio comprobasset, nisi omnia, quæ cũ turpitudine aliqua dicerentur, in istam quadrare apte uiderentur. Dicta est a me caussa, iudices, & perorata. Iam intelligitis, quantum iudicium sustineatis, quanta res sit cõmissa uobis. De ui quæritis: quæ lex ad imperium, ad maiestatem, ad statum patriæ, ad salutem omnium pertinet: quã legem Q. Catulus, armata dissensione ciuium, reipubl. pæne extremis temporibus, tulit: quæq; lex, sedata illa flamma consulatus mei, fumantis reliquias coniurationis exstinxit. hac enim lege Cœlij adolescentia non ad reipubl. pœnas, sed ad mulieris libidines, & delicias deposcitur. atque hoc etiam loco M. Camurti, & Ceserni damnatio prædicatur. o stultitiam, stultitiam ne dicam, an impudentiam singularem? audetis ne, cum ab ea muliere ueniatis, facere istorum hominum mentionem? audetis ne excitare tanti flagitij memoriam, non exstinctam illam quidem, sed repressam uetustate? quo enim illi crimine, peccatoq; perierunt? nempe quod eiusdem mulieris dolorem, et iniuriam Vettiano nefario sunt stupro persecuti. ergo, ut audiretur Vettij nomẽ in caussa, ut illa uetus Afranij fabula refricaretur, iccirco Camurti, & Ceserni caussa est renouata? qui quamquam lege de ui certe nõ tenebantur, eo maleficio tamẽ erant implicati, ut ex nullius legis laqueis emittendi uiderentur. M. uero Cœlius cur in hoc iudiciũ uocatur? cui neq; propriũ quæstionis crimẽ obijcitur, nec uero aliquid eiusmodi, quod

sit a lege seiunctum, & cum uestra seueritate coniunctum. cuius prima aetas dedita disciplinis fuit, ijsq; artibus, quibus instruimur ad hunc usum forensem, ad capessendam remp. ad honorem, gloriam, dignitatem. ijs autem fuit amicitijs maiorum natu, quorum imitari industriam, cótinentiamq; maxime uellet; ijs aequalium studijs, ut eundem, quem optimi, ac nobilissimi, petere cursum laudis uideretur. cum autem paullum iam roboris accessisset aetati; in Africam profectus est, Q. Pompeio proconsuli contubernalis, castissimo uiro, atque omnis officij diligentissimo: in qua prouincia cum res erant, & possessiones paternae, tum etiam usus quidam prouincialis, non sine caussa a maioribus huic aetati tributus. discessit illinc Pompeij iudicio probatissimus, ut ipsius testimonio cognoscetis. Voluit, uetere instituto, eorum adolescentium exemplo, qui post in ciuitate summi uiri, & clarissimi ciues exstiterunt, industriam suam a populo R. ex aliqua illustri accusatione cognosci. uellem alio potius eum cupiditas gloriae detulisset: sed abijt huius tempus querellae. accusauit C. Antonium, collegam meum: cui misero praeclari in remp. beneficij memoria nihil profuit, nocuit opinio maleficij cogitati. postea nemini concessit aequalium, plus ut in foro, plus ut in negotijs uersaretur, caussisq; amicorum, plus ut ualeret inter suos gratia. quae, nisi uigilantes homines, nisi sobrij, nisi industrij, consequi non possunt, omnia labore, & diligentia est consecutus. in hoc flexu quasi aetatis (nihil enim occultabo, fretus humanitate, ac sapientia uestra) fama adolescentis paullum haesit ad metas notitia noua mulieris, & infelici uicinitate, & insolentia uoluptatum. quae cum inclusae diutius, &

prima aetate compressa, & constrictae fuerunt, subito se nonnumquam profundunt, atque eijciunt uniuersae. quae ex uita, uel dicam, quo ex sermone: nequamquam enim tantum erat, quantum homines loquebantur: uerum ex eo, quidquid erat, emersit, totumq; se eiecit, atque extulit: tantumq; abest ab illius familiaritatis infamia, ut eiusdem nunc ab sese inimicitias, odiumq; propulset. atque, ut iste interpositus sermo deliciarum, desidiaeq; moreretur, (fecit mehercule inuito, & multum repugnante me, sed tamen fecit) nomen amici mei de ambitu detulit: quem absolutum insequitur, reuocat, nemini nostrum obtemperat: est uiolentior, quam uellem. sed ego non loquor de sapientia; quae non cadit in hanc aetatem: de impetu animi loquor, de cupiditate uincendi, de ardore mentis ad gloriam: quae studia in his iam aetatibus nostris contractiora esse debent; in adolescentia uero, tamquam in herbis, significant, quae uirtutis maturitas, & quantae fruges industriae sint futurae. etenim semper magno ingenio adolescentes refrenandi potius a gloria, quam incitandi fuerunt: amputanda plura sunt illi aetati, si quidem efflorescit ingenij laudibus, quam inserenda. quare, si cui nimium efferbuisse uidetur huius uel in suscipiendis, uel in gerendis inimicitijs uis, ferocitas, pertinacia; si quem etiam minimorum horum aliquid offendit, si purpurae genus, si amicorum caterua, si splendor, si nitor: iam ista deferuerint; iam aetas omnia, iam dies mitigarit. Conseruate igitur reip. iudices, ciuem bonarum artium, bonarum partium, bonorum uirorum. promitto hoc uobis, & reip. spondeo; si modo nos ipsi reip. satisfecimus, numquam hunc a nostris rationibus seiunctum fore. quod

cum fretus nostra familiaritate promitto, tum quod durißimis se ipse legibus iam obligarit. neque enim potest, qui hominem consularem, quod ab eo remp. uiolatam diceret, in iudicium uocarit, ipse esse in rep. ciuis turbulentus: non potest, qui ambitu ne absolutum quidem patitur esse absolutum, ipse impune umquam esse largitor. habet a M. Cœlio resp. iudices, duas accusationes, uel obsides periculi, uel pignora uoluntatis. quare oro, obtestorq; uos, iudices, ut, qua in ciuitate paucis his diebus Sex. Clodius absolutus sit; quem uos per biennium aut ministrum seditionis, aut ducem uidistis, qui ædes sacras, qui censum populi Rom. qui memoriam publicam suis manibus incendit; hominem sine re, sine fide, sine spe, sine fortunis, ore, lingua, manu, uita omni inquinatum qui Catuli monumentum afflixit, meam domum diruit, mei fratris incendit; qui in Palatio, atque in urbis oculis seruitia ad cædem, & inflammandam urbem incitauit; in ea ciuitate ne patiamini illum absolutum muliebri gratia, M. Cœlium libidini muliebri condonatum; ne eadem mulier cum suo coniuge, & fratre turpißimum latronem eripuisse, & honestißimum adolescentem oppreßisse uideatur. quod cum huius uobis adolescentiam proposueritis, constituitote uobis ante oculos huius etiam miseri senectutem, qui hoc unico filio nititur, in huius spe requiescit, huius unius casum pertimescit; quem uos supplicem uestræ misericordiæ, seruum potestatis, abiectum non tam ad pedes, quam ad mores, sensusq; uestros, uel recordatione parentum uestrorum, uel liberorum iucunditate sustentate; ut in alterius dolore, uel pietati, uel indulgentiæ uestræ seruiatis. nolite,

Iudices, aut hunc, iam natura ipsa occidentem, uelle maturius exstingui uulnere uestro, quam suo fato; aut hunc, nunc primum florescentem firmata iam stirpe uirtutis, tamquam turbine aliquo, aut subita tempestate peruertere. conseruate parenti filium, parentem filio; ne aut senectutem iam prope desperatam contempsisse, aut adolescentiam plenam spei maximæ non modo non aluisse nos, sed etiam perculisse, atque afflixisse uideamini. quem si uobis, si suis, si reip. conseruatis; addictum, deditum, obstrictum uobis, ac liberis uestris habebitis; omniumq; huius neruorum, ac laborum uos potissimum, Iudices, fructus uberes, diuturnosque capietis.

PRO L. CORNELIO BALBO
ORATIO XXXV.

SI auctoritates patronorum in iudicijs ualerent, ab amplißimis uiris L. Cornelij caussa defensa est; si usus, a peritißimis; si ingenia, ab eloquentißimis; si studia, ab amicißimis, et cum beneficijs cum L. Cornelio, tum maxima familiaritate coniunctis. quæ sunt igitur meæ partes? auctoritatis tantæ, quantam uos in me esse uoluistis; usus mediocris; ingenij minime uoluntati paris. nam ceteris, a quibus est defensus, hunc debere plurimum uideo: ego, quantum ei debeam, alio loco ostendam. Principio orationis hoc oppono, me omnibus, qui amici fuerint saluti meæ, & dignitati, si minus referenda gratia satisfacere potuerim, at prædicanda, & habenda certe satis esse facturum. Quæ fuerit hesterno die Cn. Pompeij grauitas in dicendo, iudices, quæ facultas, quæ copia, non opinione tacita uestrarum animorum, sed perspicua admiratione declarari uidebatur. nihil enim umquam audiui, quod mihi de iure subtilius dici uideretur; nihil de memoria, de more, de exemplis acutius; nihil peritius de fœderibus, nihil illustriore auctoritate de bellis; nihil de rep. grauius; nihil de ipso modestius; nihil de caussa & crimine ornatius: ut mihi iam uerum uideatur illud esse, quod nonnulli literati, ac studijs, doctrinisq; dediti quasi quiddam incredibile dicere putabantur, eum, qui omnes animo uirtutes penitus comprehendisset, omnia, quæ facere uellet, facillime tractare. Quæ enim in L. Crasso potuit, homine nato ad dicendi singu-

singularem quandam facultatem, si hanc caussam ageret, maior esse ubertas, uarietas, copia, quam fuit in eo, qui tan tum potuit impertire huic studio temporis, quantum ipse a pueritia usque ad hanc aetatem a continuis bellis & uictorijs conquieuit? quo mihi difficilior est hic extremus perorandi locus. etenim ei succedo orationi, quae non praeteruecta sit aures uestras, sed in animis omnium penitus insederit: ut plus uoluptatis ex recordatione illius orationis, quã non modo ex mea, sed ex cuiusquam oratione capere possitis. sed mos est gerendus non modo Cornelio, cuius ego uoluntati in eius periculis nullo modo deesse possum; sed etiam Cn. Pompeio, qui sui facti, sui iudicij, sui beneficij uoluit me esse, ut apud eosdem uos iudices nuper in alia caussa fuerim, & praedicatorem, & auctorem. Ac mihi quidem hoc dignum reo uidetur, hoc deberi huius excellentis uiri praestantissimae gloriae, hoc proprium esse uestri officij, hoc satis esse caussae, ut, quod fecisse Cn. Pompeium constet, id omnes & licuisse concedant. nam uerius nihil est, quã quod hesterno die dixit ipse, ita L. Cornelium de fortunis omnibus dimicare, ut nullius in delicti crimen uocaretur. non enim furatus esse ciuitatem, non genus suũ emẽtitus, non aliquo impudenti mendacio delituisse, non irrepsisse in censum dicitur. unum obijcitur, natum esse Gadibus: quod negat nemo. caeterum accusator fatetur, hunc in Hispania durissimo bello cum Q. Metello, cum M. Memmio & in classe, & in exercitu fuisse, &, ut Pompeius in Hispaniam uenerit, Memmiumq; habere quaestorem coeperit, numquam a Memmio discessisse; Carthaginem esse profectum; acerrimis illis praelijs, & maximis, Sucronensi, & Duriensi, interfuisse; cum Pompeio ad ex-

eternum belli tempus fuisse. hæc sunt prælia Cornelij, talis in remp. nostram labor, aßiduitas, dimicatio, uirtus digna summo imperatore, spes pro periculis præmiorum. præmia quidem ipsa non sunt in eius facto, qui adeptus est, sed in eius, qui dedit. donatus igitur est ob eas caussas a Cn. Pompeio ciuitate. id accusator non negat, sed reprehendit; ut in Cornelio caussa ipsius probetur, pœna quæratur; in Pompeio caussa lædatur, pœna sit nulla. sic famam, sic innocentissimi hominis fortunas, præstantissimi imperatoris factum condemnari uolunt. ergo in iudicium caput Cornelij, factum Pompeij uocatur. hunc enim in ea ciuitate, in qua sit natus, honestißimo loco natum esse concedis, & ab ineunte ætate, relictis rebus suis omnibus, in nostris bellis, nostris cum imperatoribus esse uersatum, nullius laboris, nullius obseßionis, nullius prælij expertem fuisse. hæc sunt omnia cum plena laudis, tum propria Cornelij: nec in his rebus crimen est ullum. ubi igitur est crimen? quod eum Pompeius ciuitate donauit. huius ne crimen? minime: nisi honos ignominia putãda est. cuius igitur? re uera nullius; actione accusatoris, eius unius, qui donauit. qui si adductus gratia minus idoneum hominẽ præmio affecisset; qui etiã si uirũ bonũ, sed non ita meritum, si denique aliquid, quod non contra, ac liceret, factum diceretur, sed contra, atq; oporteret: tamen esset omnis eiusmodi mali reprehensio a uobis, iudices, repudianda. nunc uero quid dicitur? quod ait accusator fecisse Pompeiũ, quod ei facere non licuerit? quod grauius est, quam si id factum ab eo diceret, quod non oportuisset. est enim aliquid, quod non oporteat, etiam si liceat: quidquid uero non liceat, certe non oportet. hic ego nunc coner sic agere, iudices, non es-

se fas dubitari, quin, quod Cn. Pompeium fecisse constet, id non solum decuisse, sed etiam debuisse fateamur? quid enim abest huic homini, quod si adesset, iure hoc tribui, & concedi putaremus? usus ne rerum? qui pueritiæ tempus extremum, principium habuit bellorum, atque imperiorum maximorum, cuius plerique æquales minus sæpe castra uiderunt, quam hic triumphauit: qui tot habet triumphos, quot oræ sunt, partesq; terrarum; tot uictorias bellicas, quot sunt in rerum natura genera bellorum. an ingenium? cum etiam ipse casus, euentusq; rerum non duces, sed comites eius consiliorum fuerint: in quo uno ita summa fortuna cum summa uirtute certauit, ut omnium iudicio plus, quam posset, minus, quam decet, tribueretur. an pudor, an integritas, an religio in eo, an diligentia umquam requisita est? quem prouinciæ nostræ, quem liberi populi, quem reges, quem exteræ gentes castiorem, moderatiorem, sanctiorem, non modo uiderunt, sed aut sperando umquam, aut optando cogitauerunt? quid dicam de auctoritate? quæ tanta est, quanta in his tantis uirtutibus, ac laudibus esse debet. cui senatus, populusq; R. amplissimæ dignitatis præmia dedit non postulanti, imperia uero etiam recusanti, huius de facto, iudices, ita quæri, ut id agatur, licuerit ne ei facere quod fecit, an uero, non dicam, non licuerit, sed nefas fuerit, (contra fœdus enim, id est contra populi R. religionem, & fidem fecisse dicitur) non turpe populo R. non ne uobis? audiui hoc de parente meo puer, cum Q. Metellus L. F. caussam de pecunijs repetundis diceret, ille, ille uir, cui patriæ salus dulcior, quam conspectus, fuit, qui de ciuitate decedere, quam de sententia, maluit;

hoc igitur caussam dicente, cum ipsius tabulæ circumferrentur inspiciendi nominis caussa, fuisse iudicem ex illis equitibus R. grauissimis uiris, neminem, quin remoueret oculos, & se totũ auerteret; ne forte, quod ille in tabulas publicas retulisset, dubitasse quisquam, uerum ne, an falsum esset, uideretur. nos Cn. Pompeij decretum, iudicium de consilij sententia pronunciatum, recognoscemus? cum legibus conferemus? cum fœderibus, quorum acerbissima diligentia est, pertendemus? Athenis aiunt, cum quidam apud eos, qui sancte grauiterq; uixisset, & testimonium publice dixisset, &, ut mos Græcorum est, iurandi caussa ad aras accederet, una uoce omnes iudices, ne is iuraret, reclamasse. cum Græci homines, spectati uiri, noluerint religione uideri potius, quam ueritate, fidem esse constrictam: nos, etiam in ipsa religione & legum & fœderum conseruanda qualis fuerit Cn. Pompeius, dubitabimus? utrum enim, inscientem uultis contra fœdera fecisse, an scientem? si scientem; o nomen nostri imperij, o populi R. excellens dignitas, o Cn. Pompeij sic late longeq; diffusa laus, ut eius gloriæ domicilium communis imperij finibus terminetur; o nationes, urbes, populi, reges, tetrarchæ, tyranni, testes Cn. Pompeij non solum uirtutis in bello, sed etiam religionis in pace: uos denique mutæ regiones imploro, & sola terrarum ultimarum, uos maria, portus, insulæ, litoraque: quæ est enim ora, quæ sedes, qui locus, in quo non exstent huius cum fortitudinis, tum uero humanitatis, tum animi, tum cõsilij impressa uestigia? hunc quisquam, incredibili quadam, atque inaudita grauitate, uirtute, constantia præditum, fœdera scientem neglexisse, uiolasse, rupisse, dicere audebit? Gratificatur mihi gestu accusator: inscientem Cn.

*Pompeium fecisse significat. Quasi uero leuius sit, cum in tanta rep. uersere, & maximis negotijs præsis, facere aliquid, quod scias non licere, an omnino nescire quid liceat. etenim cum in Hispania bellum acerrimum, & maximum gesserat, quo iure Gaditana ciuitas esset, nesciebat? an cuius linguam populi non nosset, interpretationem fœderis non tenebat? id igitur, quisquam, Cn. Pompeium ignorasse, dicere audebit, quod mediocres homines, quod nullo usu, nullo studio militari praediti, quod librarioli denique scire profiteantur? equidem contra existimo, iudices, cum in omni genere, ac uarietate artium, etiam illarum, quæ sine summo otio non facile discuntur, Cn. Pompeius excellat, singularem quandam laudem eius, & præstabilem esse scientiam in fœderibus, pactionibus, códicionibus populorum, regum, exterarum nationum, in uniuerso denique belli iure, ac pacis. nisi forte, quæ nos libri docent in umbra, & otio, ea Cn. Pompeium neque, cum requiesceret, literæ, neque, cum rem gereret, res ipsæ docere potuerunt. Atque, * ut ego sentio, iudices, caussa dicta est temporis magis ego non huius inquam genere iudicij plura dicam. est enim huius seculi labes quædam, & macula, uirtuti inuidere, uelle ipsum florem dignitatis infringere. etenim, si Cn. Pópeius abhinc annos quingentos fuisset, is uir, a quo senatus adolescentulo, atque equite R. sæpe communis salutis auxilium expetisset; cuius res gestæ omnes gentes cum clarissima uictoria terra mariq; peragrassent; cuius tres triumphi testes essent, totum orbem terrarum nostro imperio teneri; quẽ populus R. singularibus honoribus decorasset; si nunc apud nos id, quod is fecisset contra fœdus factum diceretur, quis audiret? nemo profecto: mors enim cũ exstinxisset*

inuidiam, res eius gestæ sempiterni nominis gloria niterentur. cuius igitur audita uirtus dubitationi locum non daret, huius præsens, experta, atque perspecta, obtrectatorum uoce lædetur? omnem iam igitur Pompeiũ iam oratione mea reliqua: sed uos, iudices, animis ac memoria tenetote. de lege, de fœdere, de exemplis, de perpetua consuetudine ciuitatis nostræ renouabo ea, quæ dicta sunt nihil enim mihi noui nihil integri neque M. Crassus, qui totam caussam & pro facultate & pro fide sua diligentißime uobis explicauit; neque Cn. Pompeius, cuius oratio omnibus ornamentis abundauit, ad dicendũ reliquit. sed, quoniam, me recusante, placuit ambobus adhiberi hunc a me quasi perpoliendi quẽdã operis extremum laborem; peto a uobis, ut me officij potius, quam dicendi, studio hanc suscepisse operam, ac munus putetis. ac, prius, quam aggrediar ad ius, caussamq; Cornelij quiddam de communi condicione omniũ nostrũ, deprecandæ maleuolentiæ caussa, breuiter commemorandũ uidetur. Si, quo quisque loco nostrum est, iudices, natus, aut si, in qua fortuna est nascendi initio constitutus, hunc uitæ statum usque ad senectutẽ obtinere debet; & si omnes, quos aut fortuna extulit, aut ipsorum illustrauit labor, & industria, pœna sunt afficiendi: non grauior L. Cornelio, quam multis uiris bonis, atque fortibus, constitui lex uitæ, & condicio uidetur. sin autem multorum uirtus, ingeniũ, humanitas ex infimo genere, & fortunæ gradu non modo amicitias, & rei familiaris copias consecuta est, sed summam laudem, honores, gloriam, dignitatem: non intelligo, cur potius inuidia uiolatura uirtutem L. Cornelij, quam æquitas uestra pudorem eius adiutura uideatur. itaque, quod maxime petendũ est, a uobis iccirco non

pro, iudices, ne de uestra sapientia, atque de uestra humanitate dubitare uidear. est autem petendum, ne oderitis ingenium, ne inimici sitis industriæ, ne humanitatem opprimendam, ne uirtutem puniendam putetis. illud peto, ut, si caussam ipsam per se firmã esse & stabilẽ uideritis, hominis ipsius ornamenta adiumento caussæ potius, quàm impedimento, esse malitis. Nascitur, iudices, caussa Cornelij ex ea lege, quam L. Gellius, Cn. Cornelius ex senatus sententia tulerunt: qua lege uidemus satis esse sancti, uti ciues R. sint ij, quos Cn. Pompeius de consilij sententia sigillatim ciuitate donauerit. donatum esse L. Cornelium, præsens Põpeius dicit, indicant publicæ tabulæ, accusator fatetur, sed negat ex fœderato populo quemquã potuisse, nisi is populus fundus factus esset, in hac ciuitatem uenire. o præclarum interpretem iuris, auctorem antiquitatis, correctorem, atque emendatorem nostræ ciuitatis, qui hanc pœnam fœderibus adscribat, ut omnium præmiorum, beneficiorumq; nostrorum expertes faciat fœderatos. quid enim potuit dici imperitius, quam fœderatos populos fieri fundos oportere? nam id nõ magis est propriũ fœderatorum, quã omnium liberorum. sed totum hoc, iudices, in ea fuit positũ semper ratione, atque sententia, ut, cum iußisset populus R. aliquid, si id adsciuissent socij populi ac Latini, & si ea lex, quam nos haberemus, eadem in populo aliquo, tamquam in fundo, resedisset, ut tum lege eadem is populus teneretur: non ut de nostro iure aliquid minueretur; sed ut illi populi aut iure eo, quod a nobis esset constitutũ, aut aliquo commodo, aut beneficio uterentur. tulit apud maiores nostros legem C. Furius de testamentis, tulit Q. Voconius de mulierum hereditatibus: innumerabiles

aliæ leges de ciuili iure sunt latæ: quas Latini uoluerunt, adsciuerunt: ipsa denique Iulia, qua lege ciuitas est socijs & Latinis data, qui fundi populi facti non essent, ciuitatem non haberent. in quo magna contentio Heracliensium, & Neapolitanorum fuit; cum magna pars in ijs ciuitatibus illis sui libertatem ciuitati anteferret. postremo hæc uis est istius & iuris, & uerbi, ut fundi populi beneficio nostro, non suo iure fiant; cum aliquid populus R. iussit, id si est eiusmodi, ut quibusdam populis siue fœderatis, siue liberis permittendum esse uideatur ut statuant ipsi, non de nostris, sed de suis rebus, quo iure uti uelint: tum, utrum fundi facti sint, an non, quærendum esse uideatur: de nostra uero rep. de nostro imperio, de nostris bellis, de uictoria, de salute fundos populos fieri noluerunt. atqui si imperatoribus nostris, si senatui, si populo R. non licebit, propositis præmijs, elicere ex ciuitatibus sociorum, atque amicorum fortissimum, atque optimum quenque ad subeunda pro salute nostra pericula: summa utilitate, ac maximo sæpe præsidio in periculis, atque asperis temporibus carendum erit. sed, per deos immortales, quæ est ista societas, quæ amicitia, quod fœdus, ut aut nostra ciuitas careat in suis periculis Massiliensi propugnatore, careat Gaditano, careat Saguntino; aut, si quis ex illis populis sit exortus, qui nostros duces auxilio, labore, commeatu, periculo suo iuuerit, qui cum hoste nostro comminus in acie sæpe pugnarit, qui se sæpe telis hostium, qui dimicationi capitis, qui morti obiecerit, nulla conditione huius ciuitatis præmijs affici possit? etenim in populum R. graue est, non posse uti socijs, excellenti uirtute præditis, qui uelint cum periculis nostris sua communi-

ttere: in socios uero ipsos, & in eos, de quibus agimus, fœderatos iniuriosum, & contumeliosum est, ijs præmijs, & ijs honoribus exclusos esse fidelißimos, & coniunctißimos socios, quæ pateant stipendiarijs, pateant hostibus, pateant sæpe seruis. nam & stipendiarios ex Africa, Sicilia, Sardinia, ceteris prouincijs multos ciuitate donatos uidemus; &, qui hostes ad nostros imperatores perfugissent, et magno usui reip. nostræ fuissent, scimus ciuitate esse donatos. seruos denique, quorum ius, et fortunæ conditio infima est, bene de rep. meritos persæpe libertate, idest ciuitate, publice donari uidebamus. Hanc tu igitur, patrone fœderum, ac fœderatorum, condicionem statuis Gaditanis, tuis ciuibus, ut, quod ijs, quos Gaditanis adiutoribus armis subegimus, atque in ditionem nostram redegimus, liceat, si populus R. permiserit, ut ab senatu, ab imperatoribus nostris ciuitate donentur, id ne liceat ipsis? qui si suis decretis, legibus ue sanxissent, ne quis suorum ciuium castra imperatorum populi R. iniret; ne quis se pro nostro imperio in periculum capitis, atque in uitæ discrimen inferret; Gaditanorum auxilijs, cum uellemus, uti nobis non liceret; priuatim uero ne quis uir & animo, & uirtute præcellens pro nostro imperio periculo suo, dimicaret: grauiter id iure ferremus, minui auxilia populi R. debilitari animos fortißimorum uirorum, alienigenarum nos hominum studijs, atque externa uirtute priuari. Atqui nihil interest, iudices, utrum hæc fœderati iura constituant, ut ne cui liceat ex his ciuitatibus ad nostrorum bellorum pericula accedere; an, quæ nos eorum ciuibus uirtutis caussa tribuerimus, ea rata esse non poßint nihil enim magis uteremur, his adiutoribus, sublatis præmijs uirtutis, quam si omnino his uersari in nostris

bellis non liceret. etenim, cum pro sua patria pauci post genus hominum natum reperti sint, qui, nullis præmiis propositis, uitam suam hostium telis obiecerint: pro aliena rep. quemquam fore putatis, qui se opponat periculis, non modo nullo proposito præmio, sed etiam interdicto? Sed cum est illud imperitissime dictum de populis, fundis, quod commune liberorum est populorum, non proprium fœderatorum; ex quo intelligi necesse est, aut neminem ex sociis ciuem fieri posse, aut etiam posse ex fœderatis: tum uero ius omne noster iste magister mutandæ ciuitatis ignorat: quod est, iudices, non solum in legibus publicis positum, sed etiam in priuatorum uoluntate. iure enim nostro neque mutare ciuitatem quisquam inuitus potest, neque, si uelit, mutare non potest, modo adsciscatur ab ea ciuitate, cuius esse se ciuitatis uelit: ut, si Gaditani sciuerint nominatim de aliquo ciue Rom. ut sit is ciuis Gaditanus, magna potestas sit nostro ciui mutandæ ciuitatis, nec fœdere impediatur, quo minus ex ciue Rom. ciuis Gaditanus possit esse. duarum ciuitatum ciuis esse nostro iure ciuili nemo potest: non esse huius ciuitatis ciuis, qui se alii ciuitati dicarit, potest. neque solum dicatione, quod in calamitate clarissimis uiris Q. Maximo, P. Lænati, Q. Philippo Nuceriæ, C. Catoni Tarraconeæ, Q. Cæpioni, P. Rutilio Smyrnæ uidimus accidisse, ut earum ciuitatum fierent ciues; hanc ante amittere nõ potuissent, quam huius solum ciuitatis mutatione uertissent: sed etiam postliminio potest ciuitatis fieri mutatio. neque enim sine caussa de Cn. Publicio Menandro, libertino homine, quem apud maiores legati nostri in Græciam proficiscentes interpretem secum habere uoluerunt, ad populum latum, ut is Publicius, si domum reuenisset, et inde Ro

nam rediſſet, ne minus ciuis eſſet. multi etiam ſuperiore memoria ciues Rom. ſua uoluntate, indemnati, & incolumes, his rebus relictis, alias ſe in ciuitates contulerunt. quod ſi ciui Rom. licet eſſe Gaditanum ſiue exſilio, ſiue poſtliminio, ſiue reiectione huius ciuitatis, (ut iam ad fœdus ueniã, quod ad cauſſam nihil pertinet de ciuitatu enim iure, non de fœderibus, diſceptamus) quid eſt, quamobrem ciui Gaditano in hanc ciuitatem uenire non liceat? equidem longe ſecus ſentio nam, cum ex omnibus ciuitatibus uia ſit in noſtram; cum'q; noſtris ciuibus pateat iter ad ceteras ciuitates: tum uero, ut quæque nobiſcum maxime ſocietate, amicitia, ſponſione, pactione, fœdere coniuncta eſt, ita mihi maxime communionem beneficiorum, præmiorum ciuitatis continere uidetur. atqui ceteræ ciuitates non dubitarent noſtros omnes recipere in ſuas ciuitates ſi idem nos iuris haberemus, quod ceteri ſed nos non poſſumus et huius eſſe ciuitatis, & cuiuſuis præterea: ceteris conceſſum eſt: itaque in Græcis ciuitatibus uidemus, Athenis Rhodios, Lacedæmonios, ceteros undique adſcribi, multarum'q; eſſe eoſdem homines ciuitatum. quo errore ductos uidi egomet nonnullos imperitos homines, noſtros ciues, Athenis in numero iudicum, atque Areopagitarum, certa tribu, certo numero; cum ignorarent, ſi illam ciuitatem eſſent adepti, hanc ſe perdidiſſe, niſi poſtliminio recuperaſſent. peritus uero noſtri iuris, ac moris nemo umquam, qui hanc ciuitatem retinere uellet, in aliam ciuitatem ſe dicauit. Sed hic totus locus diſputationis, atque orationis meæ, iudices, pertinet ad commune ius mutandarum ciuitatum; nihil habet, quod ſit proprium religionis, ac fœderum. defendo enim rem uniuerſam, nullam eſſe gentem ex omni regione

terrarum neque tam dißidẽtem a populo R. odio quodam, atque dißidio, neque tam fide, beneuolẽtiáq; coniunctam, ex qua, nobis interdictum sit, ut ne adsciscere ciuem, aut ciuitate donare poßimus. O iura præclara, atque diuinitus iam inde a principio Romani nominis a maioribus nostris comparata: ne quis nostrum plus quam unius ciuitatis esse poßit; (dißimilitudo enim ciuitatum uarietatem iuris habeat, necesse est) ne quis inuitus ciuitate mutetur; ne ue in ciuitate maneat inuitus hæc sunt enim fundamenta firmißima nostræ libertatis, sui quemque iuris & retinendi, & dimittendi esse dominum. Illud uero sine ulla dubitatione maxime nostrum fundauit imperium, & populi R. nomen auxit, quod princeps ille, creator huius urbis, Romulus fœdere Sabino docuit, etiam hostibus recipiendis augeri hanc ciuitatem oportere, cuius auctoritate, & exemplo numquam est intermißa a maioribus nostris largitio, & communicatio ciuitatis itaque et ex Latio multi, & Tusculani, & Lanuini, & ex ceteris generibus gentes uniuersæ in ciuitatem sunt receptæ, ut Sabinorum, Volscorum, Hernicorum,: quibus ex ciuitatibus nec coacti essent ciuitatem mutare, si qui noluissent; nec, si qui essent ciuitatem nostrã beneficio populi R. consecuti, uiolatum fœdus eorum uideretur. At enim quædam fœdera exstant, ut Germanorum, Insubrium, Heluetiorum, Iapidum, nonnullorum item ex Gallia barbarorum, quorum in fœderibus exceptum est, ne quis eorum a nobis ciuis recipiatur. quod, si exceptio facit, ne liceat: ibi necesse est licere, ubi non est exceptum. ubi est igitur exceptum fœdere Gaditano, ut ne quem populus R. Gaditanum recipiat ciuitate? nusquam. ac si cubi esset, lex id Gellia, & Cornelia, quæ definite potestatem Pompeio

ciuitatem donandi dederat, sustulisset. exceptū est, inquit: fœdus siquidem sacrosanctum est. ignosco tibi, si neque Pœnorum iura calles; reliqueras enim ciuitatem tuam: neque nostras potuisti leges inspicere; ipsæ enim te a cognitione sua iudicio publico repulerunt. quid fuit in rogatione ea, quæ de Pompeio a Gellio, & a Lentulo cos. lata est, in qua aliquid sacrosanctum uideretur? primum enim sacrosanctum esse nihil potest, nisi quod populus, plebs ue sanxisset: deinde sanctiones sacrandæ sunt aut genere ipso, aut obtestatione, et consecratione legis, aut pœnæ, cum caput eius, qui contra facit, consecratur. quid habes igitur dicere de Gaditano fœdere eiusmodi? utrū a capitis consecratione, an obtestatione legis sacrosanctum esse confirmas? nihil omnino umquam de isto fœdere ad populum, nihil ad plebem, neq; legem, neque pœnam, latam esse dico. de quibus etiam si latum esset, ne quem ciuem reciperemus, tamen id esset, quod populus postea iussisset, ratum; neq; quidquā illis uerbis, SI. QVID. SACROSANCTVM. EST, *esse exceptum uideretur. de his cum populus R. nihil umquam iusserit quidquā audes dicere sacrosanctum fuisse? Nec uero hæc oratio mea ad infirmandum fœdus Gaditanorum, iudices, pertinet. neque enim est meum, contra ius optime meritæ ciuitatis, contra opinionem uetustatis, cōtra auctoritatem senatus dicere. duris enim quondam temporibus reip. nostræ, cum præpotens terra mariq; Carthago, nixa duabus Hispaniis, huic imperio immineret; & cum duo fulmina nostri imperii subito in Hispania Cn & P. Scipiones extincti occidissent: L. Marcius primipili centurio cū Gaditanis fœdus icisse dicitur. quod cum magis fide illius populi, iustitia uestra, uetustate denique ipsa, quam*

aliquo publico uinculo religionis teneretur, sapientes homines, & publici iuris periti, Gaditani, M. Lepido, Q. Catulo cos. a senatu de fœdere postulauerunt. tum est cum Gaditanis fœdus uel renouatum, uel ictum. de quo fœdere populus Rom. sententiam non tulit, qui iniussu suo nullo pacto potest religione obligari. ita Gaditana ciuitas, quod beneficijs suis erga rempubl. nostram consequi potuit, quod imperatorum testimonijs, quod uetustate, quod Q. Catuli, summi uiri, auctoritate, quod iudicio senatus, quod fœdere, consecuta est: quod publica religione sanciri potuit, id abest: populus enim se nusquam obligauit neque ideo est Gaditanorum caussa deterior: grauissimis enim, & plurimis rebus est fulta. sed isti disputationi certe nihil est loci: sacrosanctum enim nihil potest esse, nisi quod per populum, plebem ue sancitum est. quod si hoc fœdus, quod populus Rom. auctore senatu, commendatione, & iudicio uetustatis, uoluntate, & sententijs suis comprobat, idem suffragijs comprobasset: quid erat, cur ex ipso fœdere Gaditanum in ciuitatem nostram recipi non liceret? nihil est enim aliud in fœdere, nisi ut pia, & æterna pax sit quid id ad ciuitatem? adiunctum illud etiam est, quod non est in omnibus fœderibus; Maiestatem populi Rom. comiter conseruent. id habet hanc uim, ut sit ille in fœdere inferior. primum, uerbi genus hoc Conseruandi, quo magis in legibus, quam in fœderibus, uti solemus, imperantis est, non precantis: deinde, cum alterius populi maiestas conseruari iubetur, de altero siletur; certe ille populus in superiori condicione, caussaq; ponitur, cuius maiestas fœderis sanctione defenditur. in quo erat accusatoris interpretatio indigna responsione; qui ita dicebat, Comiter esse commu-

niter: quasi uero priscum aliquod, aut insolitum uerbum interpretetur. comes, benigni, faciles, suaues homines esse dicuntur, qui erranti comiter monstrant uiam, benigne, non grauate: communiter quidem certe non conuenit. & simul absurda res est, caueri foedere, ut maiestatem populi Rom. *communiter conseruent; idest, ut populus* Rom. *suam maiestatem esse saluam uelit. quod si iam ita esset, ut esse non potest: tamen de nostra maiestate, nihil de illorum, caueretur. potest ne igitur nostra maiestas a* Gaditanis *benigne conseruari, si ad eam retinendam* Gaditanos *premijs elicere non possumus? potest esse ulla denique maiestas, si impedimur, quo minus per populum* Rom. *beneficiorum uirtutis caussa tribuendorum potestatem imperatoribus nostris deferamus? Sed quid ego disputo, quae mihi tum, si* Gaditani *contra me dicerent, uere posse dici uiderentur? illis enim repetentibus* L. Cornelium, *responderem, legem populum* Rom. *iussisse de ciuitate tribuenda, hoc genere legum fundos populos fieri non solere,* Cn. Pompeium *de consilij sententia ciuitatem huic dedisse, nullum populi nostri iussum* Gaditanos *habere; itaque nihil esse sacrosanctum, quod lege exceptum uideretur; si esset, tamen in foedere nihil esse cautum, praeter pacem: additum etiam esse illud, ut maiestatem illi nostram conseruare deberent: quae certe minueretur, si aut adiutoribus illorum ciuibus uti in bellis nobis non liceret, aut premij tribuendi potestatem nullam haberemus. nunc uero quid ego contra* Gaditanos *loquar, cum id, quod defendo, uoluntate eorum, auctoritate, legatione ipsa comprobetur? qui a principio sui generis, ac reipublicae ab omni studio, sensuq;* Poenorum *mentes suas ad nostrum impe-*

rium, nomenq; flexerunt: quos, cum maxima bella nobis inferrentur, mœnibus excluserunt, claßibus insecuti sunt, corporibus, copijs, opibus depulerunt: qui & ueterem illam speciem fœderis Marciani semper omni sanctiorem Marte duxerunt; & hoc fœdere Catuli, senatusq; auctoritate se nobiscum coniunctißimos esse arbitrati sunt: quorũ mœnia, delubra, agros, ut ipse Hercules itinerum, ac laborũ suorum, sic maiores nostri imperij, ac nominis populi R. terminos esse uoluerunt. testantur & mortuos nostros imperatores, quorum uiuit immortalis memoria, & gloria, Scipiones, Brutos, Horatios, Crassos, Metellos, & hunc præsentem Cn. Pompeium, quem, procul ab eorum mœnibus acre, & magnum bellum gerentem, commeatu, pecuniaq; iuuerunt; & hoc tempore ipso populum R. quem in caritate annonæ, ut sæpe ante fecerant, frumento suppeditato leuauerunt; se hoc ius esse uelle, ut sibi, & liberis, si qui eximia uirtute fuerint, sit in nostris castris, sit in imperatorum prætorijs, sit denique inter signa, atque in acie locus; sit his gradibus adscẽsus etiam ad ciuitatem. quod si Afris, si Sardis, si Hispanis, agris stipendioq; multatis, uirtute adipisci licet ciuitatem; Gaditanis autem, officijs, uetustate, fide, periculis, fœdere coniunctis, hoc idem non licebit: non fœdus sibi nobiscum, sed iniquißimas leges impositas a nobis esse arbitrabuntur. atque hanc, iudices, non a me fingi orationem, sed me dicere, quæ Gaditani iudicarint, res ipsa declarat. Hospicium multis annis ante hoc tempus cum L. Cornelio Gaditanos fecisse publice, dico. proferam testes: proferam legatos: excitabo laudatores, quos ad hoc iudiciũ, summos homines, ac nobilißimos, deprecatores huius periculi missos uidetis, re denique multo ante Gadibus iam audita,

dita,

dita, fore huic, ut ab isto periculum crearetur, grauissima tum in istum ciuem suum Gaditani S. C. fecerunt. potuit magis fundus populus Gaditanus fieri, (quoniam hoc magnopere delectare uerbo (si tum fit fundus, cum scita, ac iussa nostra sua sententia comprobat, quam cum hospitium fecit, ut & ciuitate illum mutatum esse fateretur, & ius ciuitatis honorem dignissimum iudicaret? potuit certius interponere iudicium uoluntatis suae, quam cum etiam accusatorem huius mulcta & poena multauit? potuit magis de re iudicare, quam cum ad uestrum iudicium ciues amplissimos legauit, testes huius iuris, uitae laudatores, periculi deprecatores? etenim quis est tam demens, qui non sentiat ius hoc Gaditanis esse retinendum, ne interseptum sit ijs iter perpetuo ad hoc amplissimum praemium ciuitatis; & magnopere ijs esse laetandum, huius L. Cornelij beneuolentiam erga suos remanere Gadibus, gratiam, & facultatem commendandi in hac ciuitate uersari? quis enim nostrum est, cui non illa ciuitas sit huius studio, cura, diligentia commendatior? omitto, quantis ornamentis populum istum C. Caesar, cum esset in Hispania praetor, affecerit, controuersias sedaris, iura ipsorum permissu statuerit, inueteratam quandam barbariam ex Gaditanorum moribus, disciplinaq; delerit, summa in eam ciuitatem huius rogatu studia, & beneficia contulerit. multa praetereo, quae quotidie labore huius, & studio aut omnino, aut certe facilius consequantur. itaque & adsunt principes ciuitatis, & defendunt, amore, ut suum ciuem, testimonio, ut nostrum, officio, ut nobilissimum & sanctissimum hospitem, studio, ut diligentissimum defensorem commodorum suorum. Ac, ne ipsi Gaditani arbitrentur, quamquam nullo incommodo

afficiantur, si liceat eorum ciues uirtutis caussa in nostram ciuitatem uenire, tamen hoc ipso inferius esse suum fœdus, quam ceterorum: consolabor & hos præsentes, uiros optimos, & illam fidelißimam, atque amicissimam nobis ciuitatem: simul & uos non ignorantes, iudices, admonebo, quo de iure hoc iudicium constitutum sit, de eo numquam omnino esse dubitatum. Quos igitur prudentißimos interpretes fœderum, quos peritißimos bellici iuris, quos diligentisſimos in exquirendis condicionibus ciuitatum, atque caußis esse arbitramur? eos profecto, qui iam imperia, ac bella gesserunt. etenim, si Q. Scæuola, ille augur, cum de iure prædiatorio consuleretur, homo iuris peritißimus, consultores suos nonnumquam ad Furium, & Cascelium prædiatores reijciebat; si nos de aqua nostra Tusculana M. Tugionem potius, quam C. Aquillium, consulebamus; quod aßiduus usus uni rei deditus et ingeniū, et artē sæpe uincit: quis dubitet de fœderibus, & de toto iure pacis & belli omnibus iuris peritisſimis imperatores nostros anteferre? possumus ne igitur tibi probare auctorem exempli, atque facti illius, quod a te reprehenditur, C. Marium? quæris aliquem grauiorem? constantiorem? præstantiorem uirtute, prudentia, religione, æquitate? is igitur M. * Annium Appium, fortisſimum uirum, uirtute præditum, ciuitate donauit, cum Camertinum fœdus sanctisſimum, atque æquisſimum sciret esse. potest igitur, iudices, L. Cornelius condemnari, ut non C. Marij factum condemnetur? Exsistat ergo ille uir parumper cogitatione uestra, quoniam re non potest, ut conspiciatis eum mentibus, quem oculis non potestis: dicat se non imperitum fœderis, non rudem exemplorum, non ignarum belli fuisse, se P. Afri-

cani discipulum, ac militem, se stipendijs, se legationibus bellicis eruditum, se, si tanta bella legisset, quanta gesit, & confecit, si tot consulibus meruisset, quoties ipse consul fuisset, omnia iura belli perdiscere ac nosse potuisse: sibi nõ fuisse dubium, quin nullo fœdere a rep. bene gerẽda impediretur: a se ex cõiunctissima, atq; amicissima ciuitate fortissimum quemque esse delectum: neque Fulginatiũ, neque Camertium fœdere esse exceptum, quo minus eorũ ciuibus a populo R. præmia uirtutis tribuerentur. itaque, cum paucis annis post hanc ciuitatis donationem acerrima de ciuitate quæstio Licinia & Mucia lege uenisset: num quis eorum, qui de fœderatis ciuitatibus esset ciuitate donatus, in iudicium est uocatus? nam Spoletinus T. Matrinius, tum ex ijs, quos C. Marius ciuitate donasset, dixit caussam ex colonia Latina in primis firma, & illustri. quem cũ disertus homo, L. Antistius accusaret, Spoletinus dixit, fundum populum Spoletinum non esse factum; uidebat enim populos de suo iure, non de nostro, fundos fieri solere: sed cum lege Appuleia coloniæ non essent deductæ, qua lege Saturninus C. Mario tulerat, ut in singulas colonias ternos ciues R. facere posset; negabat hoc beneficium, re ipsa sublata, ualere debere. Nihil habet similitudinis ista accusatio: sed tamen tanta auctoritas in C. Mario fuit, ut non per L. Crassum, affinem suum, hominem incredibili eloquentia, sed paucis ipse uerbis caussam illam grauitate sua defenderit, & probarit. quis enim esset, iudices, qui imperatoribus nostris in bello in acie, in exercitu delectum uirtutis, qui socijs, qui fœderatis in defendẽda rep. nostra spem præmiorum eripi uellet? quod si uultus C. Marij, si uox, si ille imperatorius ardor oculorum, si recentes trium-

phi, si præsens ualuit adspectus: ualeat auctoritas, ualeant res gestæ, ualeat memoria, ualeat fortißimi & clarißimi uiri nomen æternum: sit hoc discrimen inter gratiosos ciues, atque fortes, ut illi uiui fruantur opibus suis, horum etiã mortuorum (si quisquam huius imperij defensor mori potest) uiuat auctoritas immortalis. Quid? Cn. Pompeius pater, rebus Italico bello maximis gestis, P. Cæsium, equitem R. uirum bonum, qui uiuit Rauennæ, fœderato ex populo non ne ciuitate donauit? quid cohortes duas uniuersas Camertium? quid? Heracliensium legionum P. Crassus, uir amplißimus, ex ea ciuitate, qua cum prope singulare fœdus Pyrrhi temporibus C. Fabricio consule ictum putatur? quid? Maßiliensem Aristonem Sylla? quid? quoniam de Gaditanis agimus, idem heros LX Gaditanos? quid? uir sanctissimus, & summa religione, ac modestia Q. Metellus Pius Q. Fabium Saguntinum? quid? hic, qui adest, a quo hæc, quæ ego nunc percurro, subtilißime sunt omnia perpolita, M. Crassus, non Aletrinensem fœderatum ciuitate donauit, homo tum grauitatem & prudentia præstans, tum uel nimium parcus in largienda ciuitate? Hic tu Cn. Pompeij beneficium, uel potius iudicium, & factum infirmare conaris? qui fecit, quod C. Marium fecisse audierat; fecit, quod P. Crassum, quod L. Syllam, quod Q. Metellum, quod denique, domesticum auctorem, patrem suum facere uiderat; neque uero in uno Cornelio id fecit: nam & Gaditanum Hasdrubalem ex bello illo Africano, & Mamertinos obuios, & quosdam Vticenses, & Saguntinos fabros ciuitate donauit. etenim, cum cæteris præmijs digni sunt, qui suo labore & periculo nostram remp. defendunt: tum certe dignißimi sunt, qui ciuitate u

donentur, pro qua pericula, ac tela subierunt. atque utinam, qui ubique sunt propugnatores huius imperij, possent in hanc ciuitatē uenire; & contra, oppugnatores reip. de ciuitate exterminari. neque enim ille summus poeta noster Hannibalis illam magis cohortationem, quam communem imperatorum uoluit esse,

Hostem qui feriet, mihi erit Carthaginiensis,

Quisquis erit. ciuitatis siet, id habent omnes leue, & semper habuerūt. itaque & ciues fortißimos, undique fortes uiros adsciuerunt; & hominum ignobiliū uirtutē persæpe nobilitatis inertiæ prætulerunt. Habetis imperatorū summorū, & sapiētißimorū hominū, clarißimorū uirorū, interpretationem iuris, ac fœderum. dabo etiam iudicum, qui huic quæstioni præfuerunt; dabo uniuersi populi R. dabo sanctißimum etiam iudicium senatus. Iudices cum præferrent, palāq; loquerentur, quid essent lege Papia de M. Crasso, Mamertinis repetentibus, iudicaturi; Mamertini publice suscepta caussa destiterunt. multi in ciuitatem recepti ex liberis, fœderatisq; populis: nemo umquam est de ciuitate accusatus, quod aut populus fundus factus non esset, aut quod fœdere ciuitatis mutandæ ius impediretur. audebo etiam hoc contendere, numquam esse condemnatum, quem constaret ab imperatore nostro ciuitate donatum. Cognoscite nunc populi R. iudicium multis rebus interpositum, atque in maximis caußis re ipsa, atque usu comprobatum. Cum Latinis omnibus fœdus ictum Sp. Caßio, Postumo Cominio cos. quis ignorat? quod quidem nuper in columna ænea meminimus post Rostra incisum, & perscriptum fuisse. quo modo igitur L. Caßinius Tiburs, pater huius equitis R. optimi atque ornatis-

ſimi uiri, damnato Cœlio; quo modo ex eadem ciuitate T. Coponius, ciuis item ſumma uirtute, & dignitate, (nepotes T. & C. Coponios noſtis) damnato C. Maſſone ciuis R. eſt factus? an lingua, & ingenio patefieri aditus ad ciuitatem potuit, manu, et uirtute nō potuit? an de nobis trahere ſpolia fœderatis licebit, de hoſtibus non licebit? an, quod adipiſci poterunt dicendo, id eis aſſequi pugnando non licebit? an accuſatori maiores noſtri maiora præmia, quam bellatori eſſe uoluerunt? quod ſi acerbiſſima lege Seruilia principes uiri, ac grauiſſimi, & ſapientiſſimi ciues hanc Latinis, ideſt fœderatis, uiam ad ciuitatem populi iuſſu patere paſſi ſunt; neque in his eſt hoc reprehenſum Licinia & Mucia lege, cum præſertim genus ipſum accuſationis, & nomen, & eiuſmodi præmium, quod nemo aſſequi poſſit, niſi ex ſenatoris calamitate, neque ſenatori, neque bono cuiquam nimis iucundum eſſe poſſet: dubitandum fuit, quin, quo in genere iudicum præmia rata eſſent, in eodem iudicia imperatorum ualerent? num fundos igitur factos populos Latinos arbitramur aut Seruilia lege, aut cæteris, quibus Latinis hominibus erat propoſitum aliqua ex re præmium ciuitatis? Cognoſcite nunc iudicium ſenatus, quod ſemper eſt iudicio populi comprobatum. Sacra Cereris, iudices, ſumma maiores noſtri religione confici, cærimoniaq; uoluerunt. quæ cum eſſent aſſumpta de Græcia, et per Græcas ſemper curata ſunt ſacerdotes, & Græca omnia nominata. ſed, cum illam, quæ Græcum illud ſacrum monſtraret, & faceret, ex Græcia deligerent, tamen ſacra pro ciuibus ciuem facere uoluerunt, ut deos immortales ſcientia peregrina, & externa, mente domeſtica, et ciuili precarentur. has ſacerdotes uideo fere

aut Neapolitanas, aut Velienses fuisse, fœderatarum sine dubio ciuitatum (mitto uetera: proxima dico) ante ciuitatē Veliensibus datam, de senatus sententia C. Valerium Flaccum, prætorem urbanum, nominatim ad populum de Calliphana Veliense, ut ea ciuis R. esset, tulisse. num igitur aut fundos factos Velienses, aut sacerdotem illam ciuem Rom. factam non esse, aut fœdus et a senatu, & a populo Rom. uiolatum arbitrabimur? Intelligo, iudices, in caussa aperta, minimeq; dubia multo & plura, & a pluribus peritissimis esse dicta, quam res postularet: sed id factum est, non ut uobis rem tam perspicuam dicendo probaremus, uerum ut omnium maleuolorum, iniquorum, inuidorum animos frangeremus: quos ut accusator incenderet, ut aliqui sermones hominum alienis bonis mœrentium etiam ad uestras aures permanarent, & in iudicio ipso redundarent, iccirco illa in omni parte orationis suæ arte adspergi uidebatis: tum pecuniam L. Cornelij, quæ neque inuidiosa est, et, quātacumque est, eiusmodi est, ut conseruata magis, quam corrupta esse uideatur: tum luxuriam, quæ nō crimine aliquo libidinis, sed communi maledicto notabatur: tum Tusculanum, quod Q. Metelli fuisse meminerat, & L. Crassi; Crassum emisse de libertino homine Soterico Martio, ad Metellū peruenisse de Vennonij Vindicij bonis nō tenebat: simul illud nesciebat, prædiorū nullā esse gentē, emptionibus ea solere sæpe ad alienos homines, sæpe infimos, nō legibus, tā quam tutelas, peruenire. Obiectum est etiā, quod in tribū Crustuminā peruenerit: quod hic assecutus est legis de ambitu præmio, minus inuidioso, quā qui legū præmijs prætoriā sententiā, et prætextā togam consequuntur. Et adoptio Theophanis agitata est, per quā Cornelius nihil est, præter

quam propinquorum suorum hereditates, assecutus. quam quam istorum animos, qui ipsi Cornelio inuident, non est difficillimum mitigare: (more hominum inuident: in conuiuijs rodunt: in circulis uellicant, non illo inimico, sed hoc maledico dente carpunt) qui amicis L. Cornelij aut inimici sunt; aut inuident, hi sunt huic multo uehementius pertimescendi. nam huic quidem ipsi quis est umquam inuentus inimicus? aut quis iure esse potuit? quem bonum non coluit? cuius fortunæ, dignitatiq; non concessit? uersatus in intima familiaritate hominis potentissimi, in maximis nostris malis, uestrisq; discordijs neminem umquam alterius rationis, ac partis, non re, non uerbo, non uultu denique offendit. fuit hoc siue meum, siue reip. fatum, ut in me omnis illa inclinatio communium temporum incumberet. non modo nō exsultauit in ruinis nostris, uestriuq; discordijs Cornelius, sed omni officio, lacrymis, opera, consolatione omnes me absente meos subleuauit. quorum ego testimonio, ac precibus munus hoc meritum huic, & , ut a principio dixi, iustam, & debitam gratiam refero: speroque, iudices, ut eos, qui principes fuerunt conseruandæ salutis, aut dignitatis meæ, diligitis; & caros habetis, sic, quæ ab hoc, pro facultate eius, pro loco, facta sunt; & grata esse uobis, & probata. Non igitur a suis, quos nullos habet, sed a suorum, qui & multi, & potentes sunt, urgetur inimicis: quos quidem hesterno die Cn. Pompeius copiosa oratione, & graui secum, si uellent, contendere iubebat, ab hoc improbo certamine, atque iniusta contentione auocabat. & erat æqua lex, & nobis, iudices, atque omnibus, qui nostris familiaritatibus implicātur, uehementer utilis, ut nostras inimicitias ipsi inter

nos geramus, amicis nostrorum inimicorum temperemus. ac, si mea auctoritas satis apud illos in hac re ponderis haberet, cum me præsertim rerum uarietate, atque usu ipso iam perdoctum uiderent; etiam ab illis eos maioribus discordijs auocarem. id enim contendere mihi uidetur e rep. cum id defendas, quod esse optimum sentias; & id fortium uirorum, & magnorum hominum semper putaui; neque huic umquam labori, officio, muneri defui: sed contentio tamdiu sapiens est, quamdiu aut proficit aliquid, aut, si non proficit, non obest ciuitati. uoluimus quædam, contendimus, experti sumus: obtenta non sunt: dolorem alij, nos luctum, mæroremq; suscepimus: cur ea, quæ mutare non possumus, conuellere malumus, quam tueri? C. Cæsarem senatus & genere supplicationum amplissimo ornauit, & numero dierum nouo. idem in angustijs ærarij uictorem exercitum stipendio affecit, imperatori decem legatos decreuit, lege Sempronia succedendum non censuit. harum ego sententiarum & princeps & auctor fui, neque me dissensioni meæ pristinæ putaui potius assentiri, quam præsentibus reip. temporibus, & concordiæ, conuenire. non idem alijs uidetur. sunt fortasse in sententia firmiores: reprehendo neminem: sed assentior non omnibus: neque esse inconstantis puto, sententiam aliquam, tamquam aliquod nauigium, atque cursum, ex reip. tempestate moderari. sed, si qui sunt, quibus infinitum sit odium, in quos semel susceptum sit, quos uideo esse nonnullos: cum ducibus ipsis, non cum comitatu, assectatoribusq; confligant. illam enim fortasse pertinaciam nonnulli, uirtutem alij putabunt: hanc uero iniquitatem omnes cum aliqua crudelitate coniun-

ctam. sed, si certorum hominum mentes nulla ratione pla core possumus, iudices, uestros quidem animos certe confi dimus non oratione nostra, sed humanitate uestra esse placatoe. quid enim est, cur non potius ad summam laudem huic, quam ad minimam fraudem, Caesaris familiaritas ualere debeat? cognouit adolescens: placuit homini prudentissimo: in summa amicorum copia cum familiarissimis eius est adaequatus: in praetura, in consulatu praefectum fabrum detulit: consilium hominis probauit: fidem est complexus: officia, obseruantiamq; dilexit. fuit hic multorum illi laborum socius aliquando: est fortasse nunc non nullorum particeps commodorum. quae quidem si huic ob fuerint apud uos; non intelligo, quod bonum cuiquam sit apud tales uiros profuturum. sed, quoniam C. Caesar abest longissime, atque in ijs est nunc locis, quae regione orbem terrarum, rebus illius gestis imperium populi R. definiunt: nolite, per deos immortales, iudices, hunc illi acerbum nuncium uelle deferri, ut suum praefectum fabrum, ut hominem sibi carissimum, & familiarissimum, non ob ipsius aliquod delictum, sed ob suam familiaritatem uestris oppressum sententijs audiat. miseremini eius, qui non de suo peccato, sed de huius summi, & clarissimi uiri facto, non de aliquo crimine, sed periculo suo de publico iure disceptat. quod ius si Cn. Pompeius ignorauit, si M. Crassus, si Q. Metellus, si Cn. Pompeius pater, si L. Sylla, si L. Crassus, si C. Marius, si senatus, si populus R. si qui de re simili iudicarunt, si foederati populi, si socij, si illi antiqui Latini; uidete, ne utilius uobis, & honestius sit, illis ducibus errare, quam hoc magistro erudiri. sed, si de certo, de perspicuo, de utili, de probato, de iudicato, uobis iure

[illegible] constituendum uidetis: nolite committere, ut in re [illegible] inueterata quidquam noui sentiatis. simul & illa, iudices, omnia ante oculos uestros proponite: primum esse omnes etiam post mortem reos clarißimos illos uiros, qui foederatos ciuitate donarunt; deinde senatum, qui persæpe hoc iudicauit; populum, qui iußit; iudices, qui approbarunt. tum etiam illud cogitatote, sic uiuere, ac uixisse Cornelium, ut, cum omnium peccatorum quæstiones sint, non de uitiorum suorum pœna, sed de uirtutis præmio in iudicium uocetur. accedat etiam illud, ut statuatis hoc iudicio, utrum posthac amicitias clarorum uirorum calamitati hominibus, an ornamento esse malitis postremo illud iudices, fixum in animis uestris tenetote, uos in hac caussa non de maleficio L. Cornelij, sed de beneficio Cn. Pompeij iudicaturos.

DE PROVINCIIS CONSVLARIBVS ORATIO XXXVI.

SI quis uestrum, P. C. exspectat, quas sim prouincias decreturus; consideret ipse secum, qui mihi homines ex prouincijs potissimum detrahendi sint: non dubitabit, quid me sentire conueniat, cum, quid mihi sentire necesse sit, cogitarit. ac, si princeps eam sententiam dicerem, laudaretis profecto; si solus, certe ignosceretis; etiam si paullo minus utilis uobis sententia uideretur, ueniam tamen aliquam dolori meo tribueretis. nunc uero, P. C. non parua afficior uoluptate; uel quod hoc maxime reip. conducit, Syriam Macedoniamq; decerni, ut dolor meus nihil a communi utilitate dissentiat; uel quod habeo auctorem P. Seruilium, qui ante me sententiam dixit, uirum clarißimum, & cum in uniuersam remp. tum etiam erga meam salutem fide, ac beneuolentia singulari. quod si ille & paullo ante, & quotiescumque ei locus dicendi, ac potestas fuit, Gabinium, & Pisonem, duo reip. portenta, ac pæne funera, cum propter alias caussas, tum maxime propter illud insigne scelus eorum, & importunam in me crudelitatem, non solum sententia sua, sed etiam uerborum grauitate esse notandos putauit: quonam me animo in eos esse oportet, cuius illi salutem pro pignore transdiderunt ad explendas suas cupiditates? sed ego in hac sententia dicenda non parebo dolori meo, nec iracundiæ seruiam. quo animo unusquisque uestrum debet esse

in illos, hoc ero: præcipuum illum, & proprium sensum doloris mei, quem tamen uos communem semper uobis mecum esse duxistis, a sententia dicenda amouebo, ad ulciscendi tempora reseruabo. Quatuor sunt prouinciæ, P. C. de quibus adhuc intelligo sententias esse dictas; Galliæ duæ, quas hoc tempore uno imperio uidemus esse coniunctas; & Syria, & Macedonia, quas, uobis inuitis, & oppressis, pestiferi illi consules pro euersæ reip. præmijs occupauerunt. decernendæ nobis sunt lege Sempronia duæ. quid est, quod possimus de Syria, Macedoniáq; dubitare? mitto, quod eas ita partas habent ij, qui nunc obtinent, ut non ante attigerint, quam hunc ordinem condemnarint, quam auctoritatem uestram e ciuitate exterminarint, quam fidem publicam, quam perpetuam populi R. salutem, quam me; ac meos omnes fœdißime, crudelißiméq; uexarint. omnia illa domestica, atque urbana mitto: quæ tanta sunt, ut numquam Hannibal huic urbi tantum mali optarit, quantum illi effecerint. ad ipsas uenio prouincias. Quarum Macedonia, quæ erat antea munita plurimorum imperatorum non turribus, sed trophæis, quæ multis uictorijs erat iam diu triumphisq; pacata, sic a barbaris, quibus est propter auaritiam pax erepta, uexatur, ut Thessalonicenses, positi in gremio imperij nostri, relinquere opidum, & arcem munire cogantur; ut uia illa nostra, quæ per Macedoniam est usque ad Hellespontum militaris, non solum excursionibus barbarorum sit infesta, sed etiam castris Thracijs distincta, ac notata: ita gentes eæ, quæ, ut pace uterentur, uim argenti dederant præclaro imperatori nostro; ut exhaustas domos replere possent, pro empta pace bellum nobis prope iu

ſtum intulerunt. Iam uero exercitus ille noſter, ſuperbiſſi mo delectu, & duriſſima conquiſitione collectus, omnis in teriit. magno hoc dico cum dolore: miſerandum in modum milites populi R. capti, necati, deſerti, diſſipati ſunt; incuria, fame, morbo, uaſtitate conſumpti: ut, quod eſt indigniſſimum ſcelus, is imperator in pœnam exercitus expetitus eſſe uideatur. atque hanc Macedoniam, domitis iam gentibus finitimis, barbariaq; compreſſa, pacatam ipſam per ſe, & quietam, tenui præſidio, atque exigua manu, etiam ſine imperio, per legatos, nomine ipſo populi R tuebamur: quæ nunc, conſulari imperio, atq; exercitu, ita uexata eſt, uix ut ſe poſſit diuturna pace recreare: cum interea quis ueſtrum hoc non audiuit, quis ignorat, Achæos ingentem pecuniam pendere L Piſoni quotannis? uectigal, ac portorium Dyrrhachinorum totum in huius unius quæſtum eſſe conuerſum: urbem Byzantiorum, uobis, atque huic imperio fideliſſimam, hoſtilem in modum eſſe uexatam? quo ille, poſtquam nihil exprimere ab egentibus, nihil ulla ui a miſeris extorquere potuit, cohortes in hiberna miſit: his præpoſuit, quos putauit fore diligentiſſimos ſatellites ſcelerum, miniſtros cupiditatum ſuarum. Omitto iuriſdictionem in libera ciuitate contra leges, ſenatusq; conſulta: cædes relinquo: libidines prætereo; quarum acerbiſſimum extat indicium, & ad inſignem memoriam turpitudinis, et pæne ad iuſtum imperij noſtri odium; quod conſtat nobiliſſimas uirgines ſe in puteos abieciſſe, & morte uoluntaria nefariam turpitudinem depuliſſe. nec hæc iccirco omitto; quod non grauiſſima ſint; ſed quia nunc ſine teſte dico. Ipſam uero urbem Byzantiorum fuiſſe refertiſſimam, atque ornatiſſimã ſignis, qui ignorat? quæ illi, exhauſti ſum

ptibus bellorum maximis, cum Mithridaticos impetus, totumq; Pontum armatum, efferuescentem in Asiam, atque erumpentem, ægre repulsum, & ceruicibus interclusum suis sustinerēt; tum, inquam, Byzantij, et postea signa illa, & reliqua urbis ornamenta, sanctißime custodita, tenuerunt. te imperatore infelicißimo, & tæterrimo, Cæsonine Caluenti, ciuitas libera, & proximis suis beneficijs a senatu. & a populo R. liberata, sic spoliata, atque nudata est, ut, nisi C. Virginius, legatus, uir fortis, et innocens, interuenisset, unum signum Byzantij ex maximo numero nullum haberent. Quod fanum est in Achaia, qui locus, aut lucus in Græcia tota tam sanctus fuit, in quo ullum simulacrum, ullum ornamentum reliquum sit? Emisti a fœdißimo tribuno pl. tum in illo naufragio huius urbis, cum tu idem, qui gubernare debueras, euerteres; tum, inquam, emisti grandi pecunia, ut tibi de pecunijs creditis ius in liberos populos contra S.C. & contra legem generi tui dicere liceret. id emptum ita uendidisti, ut aut ius non diceres, aut bonis ciues R. euerteres. Quorum ego nihil dico nunc, P. C. hominem ipsum relinquo: de prouincia disputo. itaque omnia illa, quæ et sæpe audistis, & tenetis animis, etiam si nō audiatis, prætermitto: nihil de hac eius urbana, quam ille præsens in oculis uestris, mētibusq; defixit, audacia loquor: nihil de superbia, nihil de contumacia, nihil de crudelitate disputo: Luceant libidines eius illæ tenebricosæ, quas fronte, & supercilio, non pudore, & temperantia contegebat: de prouincia, quod agitur, id disputo. Huic uos non summittetis? hunc diutius manere patiemini? cuius, ut prouinciā tetigit, sic fortuna cum improbitate certauit, ut nemo posset, utrum deterior, an infelicior esset, iudicare. An uero in

Syria diutius est Semiramis illa retinenda? cuius iter in prouinciam fuit eiusmodi, ut res Ariobarzanes consulem uestrum ad cædem faciendam, tamquam aliquem Thracem, conduceret. deinde aduentus in Syriam primus, equitatus habuit interitum: post, concisæ sunt optimæ cohortes. Igitur in Syria, imperatore illo, nihil aliud actū est, nisi pactiones pecuniarum cum tyrannis, decisiones, direptiones, latrocinia, cædes, cum palam populi R. imperator, instructo exercitu, dexteram tendens, non ad laudem milites hortaretur, sed omnia sibi & empta, & emenda esse clamaret. Iam uero, publicanos miseros (me etiam miserum illorum ita de me meritorum miserijs, ac dolore) transdidit in seruitutem Iudæis, & Syris, nationibus natis seruituti. statuit ab initio, & in eo perseuerauit, ius publicano non dicere: pactiones, sine ulla iniuria factas, rescidit: custodias sustulit: uectigales multos, ac stipendiarios liberauit: quo in opido ipse esset, aut quo ueniret, ibi publicanum, aut publicani seruum esse uetuit. quid multa? crudelis haberetur, si in hostem animo fuisset eo, quo fuit in ciues R. eius ordinis præsertim, qui est semper dignitate sua, benignitate magistratus sustentatus. itaque uidetis, P. C. non temeritate redemptionis, aut negotij gerendi inscitia, sed auaritia, superbia, crudelitate Gabinij pæne afflictos iam, atque euersos publicanos: quibus quidem uos, in his angustijs ærarij, tamen subueniatis, necesse est: etsi iam multis non potestis, qui, propter illum hostem senatus, inimicissimum ordinis equestris, bonorumq; omnium, non solum bona, sed etiam honestatem miseri deperdiderunt: quos non parcimonia, non continentia, non uirtus, non labor, non splendor tueri potuit

contra

contra illius heluonis, & prædonis audaciam. quid? qui se etiam nunc subsidijs patrimonij, aut amicorum liberalitate sustentant, hos perire patiemini? an, si qui frui publico nõ potuit per hostem. hic tegitur ipse lege censoria: quẽ is frui non sinit, qui est, etiam si non appellatur, hostis, huic ferri auxilium non oportet? Retinete igitur in prouincia diutius eum, qui de socijs cum hostibus, de ciuibus cum socijs faciat pactiones: qui hoc etiam se pluris esse, quam collegam, putet, quod ille uos tristitia, uultuq; deceperit, ipse numquam se minus, quam erat, nequam esse simularit. Piso autem, alio quodã modo, gloriatur, se breui tempore perfecisse, ne Gabinius unus omnium nequissimus existimaretur. Hos uos de prouincijs, si non aliquando deducendi essent, deripiendos non putaretis? & has publicas pestes sociorum, militum clades, publicanorum ruinas, prouinciarum uastitates, imperij maculas teneretis? at ijsdem uos anno superiore hos eosdem reuocabatis, cum in prouincias iam peruenissent. quo tempore si liberum uestrum iudicium fuisset, nec toties dilata res, nec ad extremum e manibus erepta esset: restituissetis, id quod cupiebatis, uestram auctoritatem, ijs per quos erat amissa, reuocatis, & ijs ipsis præmijs extortis, quæ erant pro scelere, atque euersione patriæ consecuti. quam pœnam si tum aliorum opibus, non suis, inuitissimis uobis euolarunt; at aliam multo maiorem, grauiorem subierunt: quæ enim homini, in quo aliquis si non famæ pudor, at supplicij timor est, grauior pœna accidere potuit, quam non credi literis ijs, quæ rem bene gestam in bello nunciarent? hoc statuit senatus, cum frequens supplicationem Gabinio denegauit; primum, homini sceleribus, flagitijs contaminatissimo nihil esse cre

dendum; deinde, a proditore, atque eo, quem præsentem hostem reip. cognoſſet, bene rem geri non potuiſſe; poſtremo, ne deos quidem immortales uelle aperiri ſua templa, & ſibi ſupplicari, hominis impuriſſimi, & ſceleratiſſimi nomine. itaque ille alter aut ipſe eſt homo doctus, & a ſuis Græcis ſubtilius eruditus, quibuſcum iam in orcheſtra beluatur, antea poſt ſiparium ſolebat: aut amicos habet prudentiores, quam Gabinius, cuius nullæ literæ perferuntur. Hoſce igitur imperatores habebimus? quorum alter non audet nos certiores facere, ne imperator appelletur: alterũ, ſi tabellarij non ceſſarint, neceſſe eſt, paucis diebus pæniteat audere. cuius amici, ſi qui ſunt, aut ſi belluæ tam immani, tamq; tetræ poſſunt ulli eſſe amici, hac conſolatione utuntur, etiam T. Albutio ſupplicationem hunc ordinem denegaſſe. quod eſt primum diſſimile; res in Sardinia cũ maſtrucatis latrunculis a proprætore una cohorte auxiliaria geſta; & bellum cum maximis Syriæ gentibus, tyrannis, conſulari exercitu imperioq; confectũ: deinde Albutius, quod a ſenatu petebat, ipſe ſibi in Sardinia ante decreuerat. conſtabat enim, Græcum hominẽ, ac leuem, in ipſa prouincia quaſi triumphaſſe. itaque hanc eius temeritatem ſenatus, ſupplicatione denegata, notauit. ſed fruatur ſane hoc ſolatio, atque hanc inſignem ignominiã, quoniam uni præter ſe inuſta eſt, putet eſſe leuiorem; dummodo, cuius exemplo ſe conſolatur, eius exitum expectet; præſertim cum in Albutio nec Piſonis libidines, nec audacia Gabinij fuerit, hac tamen una plaga conciderit, ignominia ſenatus. At, qui duas Gallias decernit conſulibus duobus, hos retinet ambos: qui autem alteram Galliam, & aut Syriam, aut Macedoniam, tamen alterum reti-

net, & in utriusque pari scelere disparem condicionem faci. Faciam, inquit, illas pratorias; ut Pisoni, & Gabino succedatur statim. si hic sinat: tum enim tribunus intercedere poterit; nunc non potest. itaque ego idem, qui nunc consulibus ijs, qui designati erunt, Syriam, Macedoniamq; decerno, decernam easdem pratorias; ut & pratores annuas prouincias habeant, & eos quamprimum uideamus, quos animo æquo uidere non possumus. sed, mihi credite, numquam succedetur illis, nisi cũ ea lege referetur, qua intercedi de prouincijs nó licebit: itaque, hoc tempore amisso, annus est integer uobis exspectandus: quo interiecto, ciuium calamitas, sociorum ærumna, sceleratissimorũ hominum impunitas propagatur. quod si essent illi optimi uiri, tamen ego mea sententia C. Cæsari succedendum nondum putarem. qua de re dicam, P.C. quod sentio; atque illam interpellationem mei familiarissimi, qua paullo ante interrupta est oratio mea, non pertimescam. Negat me uir optimus inimiciorem Gabinio debere esse, quam Cæsari: omnem enim illam tempestatem, cui cesserim, Cæsare impulsore, atque adiutore esse citatam. cui si primum sic respondeam, me communis utilitatis habere rationem, non doloris mei, possim ne probare, cum id me facere dicam, quod exemplo fortissimorum & clarissimorum ciuium facere possim? an Ti. Gracchus (patrem dico, cuius utinam filij non degenerassent a grauitate paterna) tantam laudem est adeptus, quod tribunus pl. solus ex toto illo collegio L. Scipioni auxilio fuit, inimicissimus & ipsius, & fratris eius Africani; iurauitq; in concione, se in gratiam, non rediјsse, sed alienum sibi uideri dignitate imperij, quo duces essent hostium Scipione triumphante du-

cti, eodem ipsum duci, qui triumphasset? quis plenior ini micorum fuit C. Mario? L. Crassus, M. Scaurus, alij ne inimici? omnes Metelli: at hi non modo illum inimicum ex Gallia sententijs suis non detrahebant, sed &, propter rationem Gallici belli, prouinciam extra ordinem decernebāt. Bellū in Gallia maximum gestum est: domitæ sunt a Cæsare maximæ nationes, sed nondū legibus, nondum iure certo, nondum satis firma pace deuinctæ. bellum affectum ui demus, &, uere ut dicam, pæne confectum; sed ita, ut, si idē extrema persequitur, qui inchoauit, iam omnia perfecta uideamus; si succeditur, periculum sit, ne instauratas maximi belli reliquias, ac renouatas audiamus. ergo ego senator, inimicus, si ita uultis, homini; amicus esse, sicut semper fui, reip. debeo. Quid, si ipsas inimicitias depono reip. caussa, quis me tandem iure reprehendat? præsertim cum ego omnium meorum consiliorum, atque factorum exempla semper ex summorum hominum factis mihi censuerim petenda. An non M. ille Lepidus, qui bis consul, & pontifex maximus fuit, non solum memoria, & testimonio, sed etiam annalium litteris, & summi poetæ uoce laudatus est, quod cū M. Fuluio collega, quo die censor est factus, homine inimicißimo, in campo statim redijt in gratiam, ut commune officiū censuræ cōmuni animo, ac uoluntate defenderent? Atque, ut uetera, quæ sunt innumerabilia, mittam; tuus pater, Philippe, non ne uno tempore cum suis inimicißimis in gratiam redijt? quibuscum omnibus eadem resp. reconciliauit, quæ alienarat. Multa prætereo, quod intueor coram hæc lumina, atque ornamenta reip. P. Seruilium, & M. Lucullum: utinam etiam L. Lucullus ille uiueret. quæ fuerunt inimicitiæ grauiores in ciui-

tate, quam Lucullorum, atque Seruiliorum? quas in uiris fortissimis non solum exstinxit reip. dignitas, & ipsorum, sed etiam ad amicitiam, consuetudinemq; transduxit. Quid? Q. Metellus Nepos non ne consul in templo Iouis optimi maximi, permotus cum auctoritate uestra, tum illius P. Seruilij incredibili grauitate dicendi, absens mecum summo suo beneficio rediit in gratiam? An ego possum huic esse inimicus, cuius literis, fama, nuncijs celebrantur aures quotidie meæ nouis nominibus gentium, nationum, locorum? Ardeo, mihi credite, P.C. id quod uosmet de me existimatis, & facitis ipsi, incredibili quodam amore patriæ: qui me amor & subuenire olim impendentibus periculis maximis cum dimicatione capitis, & rursum, cũ omnia tela undique esse intenta in patriam uiderem, subire coegit, atque excipere unũ pro uniuersis. hic me meus in remp. animus pristinus, ac perennis cum C. Cæsare reducit, reconciliat, restituit in gratiam. quod uolent, denique homines existiment: nemini ego esse possum bene de rep. merenti non amicus. etenim, si ijs, qui hæc omnia flamma, ac ferro delere uoluerunt, non inimicitias solum, sed etiam bellum indixi, atque intuli; cum partim mihi illorum familiares, partim etiam me defendente capitis iudicijs essent liberati: cur eadem resp. quæ me in amicos inflammare potuit, inimicis placare non posit? quod mihi odium cum P. Clodio fuit, nisi quod perniciosum patriæ ciuem fore putabam, qui, turpissima libidine incensus, duas res sanctissimas, religionem, & pudicitiam, uno scelere uiolasset? nũ est igitur dubiũ ex his rebus, quas is egit, agitq; quotidie; quin ego in illo oppugnando reip. plus, quam otio meo, nonnulli in eodem defendendo suo plus otio, quam

communi, prospexerint? Ego me a C. Cæsare in rep. dissensisse fateor, & sensisse uobiscum: sed nunc iisdem uobis assentior, cum quibus antea sentiebam. uos enim, ad quos literas L. Piso de suis rebus nō audet mittere, qui Gabinij literas insigni quadā nota, atque ignominia noua condemnastis, C. Cæsari supplicationes decreuistis; numero, ut nemini ullo ex bello; honore, ut omnino nemini. cur igitur exspectem hominem aliquem, qui me cum illo in gratiam reducat? reduxit ordo amplissimus, & ordo is, qui est & publici consilij, & meorum omnium consiliorum auctor, & princeps. uos sequor, P. C. uobis obtempero, uobis assentior: qui quādiu C. Cæsaris consilia in rep. non maxime diligebatis, me quoque cum illo minus coniunctum uidebatis: postea quam rebus gestis mentes uestras, uoluntatemq; mutastis, me non solum comitem esse sententiæ uestræ, sed etiam laudatorem uidistis. Sed, quid est, quod in hac caussa maxime homines admirentur, & reprehendant meum consilium; cum ego idem antea multa decreuerim, quæ magis ad hominis dignitatem, quam ad re ip. necessitatem, pertinerent? Supplicationem quindecim dierum decreui sententia mea. reip. satis erat tot dierum, quot C. Mario: dijs immortalibus non erat exigua eadem gratulatio, quæ ex maximis bellis. ergo ille cumulus dierum hominis est dignitati tributus. in quo ego, quo consule referente primum decem dierum supplicatio decreta Cn. Pompeio, Mithridate interfecto, confectoq; Mithridatico bello, & cuius sententia primum duplicata est supplicatio consularis; (mihi enim estis assensi, cum, eiusdem Pompeij literis recitatis, confectis omnibus maritimis terrestribusq; bellis, supplicationem dierum duodecim decreuistis) sum Cn. Pom-

peij uirtutem , & animi magnitudinem admiratus, quod,cum ipse ceteris omnibus esset omni honore antelatus; ampliorem honorem alteri tribuebat, quam ipse erat consecutus.ergo in illa supplicatione,quam ego decreui, res ipsa tributa est dijs immortalibus,& maiorum institutis,& utilitati reip.sed dignitas uerborum,honos,& nouitas,& numerus dierum Cæsaris ipsius laudi, & gloriæ concessus est. Relatum est ad nos nuper de stipendio exercitus: non decreui solum,sed etiam,ut uos decerneretis, laboraui: multa dissentientibus respondi:scribendo affui tum quoque homini plus tribui, quam nescio cui necessitati. illum enim arbitrabar etiam sine hoc subsidio pecuniæ retinere exercitum præda ante parta & bellum conficere posse: sed decus illud, & ornamentum triumphi minuendum nostra parcimonia non putaui. Actum est de decem legatis, quos alij omnino non dabant: alij exempla quærebant: alij tempus differebant:alij sine ullis uerborum ornamentis dabant.in ea quoque re sic sum locutus, ut omnes intelligerent, me id, quod reip. caussa sentirem, facere uberius propter ipsius Cæsaris dignitatem. at ego idem nunc in prouincijs decernendis, qui illas omnes res egi silentio, interpellor; cum superioribus caussis hominis ornamenta fuerint, in hac me nihil aliud,nisi ratio belli,nisi summa utilitas reip.moueat.Nam ipse Cæsar,quid est,cur in prouincia commorari uelit,nisi ut ea,quæ per eũ affecta sunt,perfecta reip.transdãtur?amœnitas,eũ,credo,locorũ,urbiũ pulchritudo,hominum,nationumq; illarum humanitas,& lepos,uictoriæ cupiditas,finium imperij nostri propagatio retinet. quid illis terris asperius?quid incultius opidis? quid nationibus immanius? quid porro tot uictorijs præ-

ſtabilius? quid Oceano longius inueniri poteſt? An reditus in patriam habet aliquam offenſionem? utrum apud populum, a quo miſſus eſt, an apud ſenatum, a quo ornatus eſt? An dies auget eius deſideriũ, an magis obliuionem, ac laurea illa, magnis periculis parta, amittit longo interuallo uiriditatem? Quare, ſi qui hominẽ nõ diligunt; nihil eſt, quod eũ de prouincia deuocent: ad gloriam deuocant, ad triumphum, ad gratulationem, ad ſummum honorem ſenatus, equeſtris ordinis gratiam, populi caritatem. ſed, ſi ille hac tam eximia fortuna propter utilitatem reip. frui non properat, ut omnia illa conficiat: quid ego ſenator facere debeo, quem, etiam ſi ille aliud uellet, reip. cõſulere oporteret? Ego uero ſic intelligo, P. C. nos hoc tempore in prouincijs decernendis perpetuæ pacis habere oportere rationem. nam quis hoc tempore non ſentit, omnia alia eſſe nobis uacua ab omni periculo, atque etiam ab omni ſuſpicione belli? iã diu mare uidemus illud immenſum, cuius feruore non ſolum maritimi curſus, ſed urbes etiam, & uiæ militares iam tenebantur, uirtute Cn. Pompeij ſic a populo R. ab Oceano uſque ad ultimum Pontum, tamquam unum aliquem portum, tutum, & clauſum teneri; nationes eas, quæ numero hominum, ac multitudine ipſa poterant in prouincias noſtras redundare, ita ab eodem eſſe partim reciſas, partim repreſſas, ut Aſia, quæ imperium antea noſtrum terminabat, nunc tribus nouis prouincijs ipſa cingatur. poſſum de omni regione, de omni hoſtium genere dicere. nulla gens eſt, quæ non aut ita ſubacta ſit, ut uix exſtet; aut ita domita, ut quieſcat; aut ita pacata, ut uictoria noſtra, imperioq; lætetur. Bellum Gallicum, P. C. C. Cæſare imperatore geſtum eſt, an-

tea tantummodo repulsum. semper illas nationes nostri imperatores refutandas potius bello, quam lacessendas, putauerunt. ipse ille C. Marius, cuius diuina, atque eximia uirtus magnis populi R. luctibus, funeribusq; subuenit, influentes in Italiam Gallorũ maximas copias repreßit, non ipse ad eorum urbes, sedesq; penetrauit. modo ille meorum laborum, periculorum, consiliorum socius, C. Pontinius, fortißimus uir, ortum repente bellum Allobrogum, atque hac scelerata coniuratione excitatum, prœlijs fregit; eosq; domuit, qui lacessierant; & ea uictoria contentus, rep. metu liberata, quieuit. C. Cæsaris longe aliam uideo fuisse rationem. non enim sibi solum cum ijs, quos iam armatos contra populum R. uidebat, bellandum esse duxit, sed totam Galliam in nostram ditionem esse redigendam: itaque cum acerrimis nationibus, & maximis, Germanorum, & Heluetiorum, prœlijs felicißime decertauit; ceteras contriuit, compulit, domuit, imperio populi R. parere assuefecit; &, quas regiones, quasq; gentes nullæ nobis antea literæ, nulla uox, nulla fama notas fecerat, has noster imperator, nosterq; exercitus, & populi R. arma peragrarunt. semitam tantum Galliæ tenebamus antea, P. C. ceteræ partes a gentibus aut inimicis huic imperio, aut infidis, aut incognitis, aut certe immanibus, & barbaris, & bellicosis tenebantur. quas nationes, nemo umquam fuit, qui non frangi, domariq; cuperet: nemo sapienter de rep. nostra cogitauit iã inde a principio huius imperij, quin Galliam maxime timendam huic imperio putaret: sed propter uim, ac multitudinem gentium illarum numquam est antea cũ omnibus dimicatum. restitimus semper lacessiti: nunc deniq; est perfectum, ut imperij nostri, terrarumq; illarum idem esset

extremum. Alpibus Italiam munierat ante natura, non sine aliquo diuino numine. nam, si ille aditus Gallorum immanitati, multitudiniq; patuisset; numquam hæc urbs summo imperio domicilium, ac sedem præbuisset. quæ iam, licet, confidant. nihil est enim ultra illam altitudinem montium usque ad Oceanum, quod sit Italiæ pertimescẽdum. sed tamen una, aut altera æstas, uel metu, uel spe, uel pœna, uel præmijs, uel armis, uel legibus, potest totam Galliã sempiternis uinculis adstringere. impolitæ uero res, & acerba, si erunt relictæ, quamquam sunt abscissæ, tamen efferent se aliquando, & ad renouandum bellum reuirescent. Quare sit in eius tutela Gallia, cuius uirtuti, fidei, felicitati commendata est. etenim, si Fortunæ muneribus amplißimis ornatus sæpius eius deæ periculum facere nollet; si in patriã, si ad deos penates, si ad eam dignitatem, quam in ciuitate sibi propositam uidet, si ad iucundißimos liberos, si ad clarissimum generum redire properaret; si in Capitolium inuehi uictor cum illa insigni laurea gestiret; si denique timeret casum aliquem, qui illi tantum addere iam non potest, quãtum auferre: uos tamen oportet ab eodem illa omnia, quo profligata sunt, confici uelle. cum uero ille suæ gloriæ iam pridem, reipubl. nondum satisfecerit; & malit tamen tardius ad suorum laborum fructus peruenire, quam non explere susceptum reipubl. munus: nec imperatorem incensum ad rempubl bene gerendam reuocare, nec totam Gallici belli rationem, prope iam explicatam, perturbare, atque impedire debemus. Nam illæ sententiæ uirorum clarißimorum minime probandæ sunt: quorum alter ulteriorem Galliam decernit cum Syria, alter citeriorem. qui ulteriorem, omnia illa, de quibus disserui paullo ante, perturbat:

simul ostendit, eam se sciscere legem, quam esse legem neget; & quæ pars prouinciæ sit, cui non poßit intercedi, hanc se auellere; quæ defensorem habeat, non tangere. simul & illud facit, ut, quod illi a populo datum sit, id non uiolet; quod senatus dederit, id senator properet auferre. Alter belli Gallici rationem habet: fungitur officio boni senatoris: legem quam non putat, eam quoque seruat; præfinit enim successori diem. qui mihi nihil uidetur minus a dignitate, disciplinaq; maiorum dißidere, quam ut, qui consul Kal. Ian. habere prouinciam debet, is ut eam desponsam, non decretam, habere uideatur; fuerit toto in consulatu sine prouincia, cui fuerit, antequam designatus esset, prouincia decreta. sortietur, an non? nam & non sortiri absurdum est, &, quod sortitus sis, non habere. proficiscetur paludatus? quo? quo peruenire ante certam diem non licebit. Ianuario, Februario prouinciam non habebit: Kal. ei denique Martijs nascetur repente prouincia. attamē his sententijs Piso in prouincia permanebit. quæ cum grauia sunt, tum nihil grauius illo, quod multari imperatorem deminutione prouinciæ contumeliosum est: neque solum, summo in uiro, sed etiam in mediocri homine ne accidat, prouidendum. Ego uos intelligo, P.C. multos decreuisse honores eximios C. Cæsari, & prope singulares, quod ita meritus erat; gratis etiam, ut quam coniunctißimus huic ordini esset. sapientes, ac diuini fuistis. neminem umquā est hic ordo cōplexus honoribus, et beneficijs suis, qui ullā dignitatē præstabiliorē ea, quā per uos esset adeptus, putarit. nemo umquam hic potuit esse princeps, qui maluerit esse popularis. sed homines, aut propter dignitatem suam diffisi ipsi sibi, aut propter reliquorum obtrectationē.

ab huius ordinis coniunctione depulsi, sæpe ex hoc portu se in illos fluctus prope necessario contulerunt. qui si ex illa iactatione, cursuq; populari, bene gesta rep. referunt adspectum in curiam, atque huic amplissimæ dignitati commendati esse uolunt, nón modo non repellendi sunt, uerum etiã expetendi. Monemur a fortissimo uiro, atque optimo post hominum memoriam consule, ut prouideamus, ne citerior Gallia, nobis inuitis, alicui decernatur, post eos cõsules, qui nunc erunt designati, perpetuoq; posthac ab ijs, qui hunc ordinem eppugnent, populari, ac turbulenta ratione teneatur. Quam ego plagam etsi non contemno, P.C. præsertim monitus a sapientissimo consule, & diligentissimo custode pacis, & otij, tamen uehementius arbitror pertimescendã, si hominum præclarissimorum, ac potentissimorum aut honorem minuero, aut studium erga hunc ordinem repudiaro. nam, ut C. Iulius, omnibus a senatu eximijs, ac nouis rebus ornatus, per manus hanc prouinciam transdat ei, cui minime uos uelitis; per quem ordinem ipse amplissimã sit gloriam consecutus, ei ne libertatem quidem relinquat; adduci ad suspicãdum nullo modo possum. Postremo, quo quisque animo futurus sit, nescio: quid sperem, uideo. præstare hoc senator debeo, quantum possum, ne quis uir clarus, aut potens huic ordini iure irasci posse uideatur. atq; hoc, si inimicissimus essem C. Cæsari, sentirem tamen reip. caussa: sed non alienum esse arbitror, quo minus sæpe aut interpeller a nonnullis, aut tacita æstimatione reprehẽdar, explicare breuiter, quæ mihi sit ratio, & caussa cum Cæsare. Ac primum illud tempus familiaritatis, & consuetudinis, quæ mihi cum illo, quæ fratre meo, quæ C. Varroni, cõsobrino nostro, ab omnium nostrum adolescentia fuit, præ-

termino. postea quam sum penitus in remp. ingressus, ita dissensi ab illo, ut in disiunctione sententiæ coniuncti tamẽ amicitia maneremus. consul ille egit eas res, quarum participem me esse uoluit: quibus ego si minus assentiebar, tamen illius mihi iudicium gratum esse debebat. me ille, ut quinqueuiratum acciperem, rogauit: me in tribus sibi coniunctißimis consularibus esse uoluit: mihi legationem, quam uellem, quanto cum honore uellem, detulit. quæ ego omnia non ingrato animo, sed obstinatione quadam sententiæ, repudiaui: quã sapienter, non disputo; multis enim non probabo; constanter quidem, & fortiter certe: qui, cum me firmißimis opibus contra scelus inimicorum munire, et populares impetus populari præsidio poßẽ propulsare, quãuis excipere fortunam subire uim, atque iniuriam malui, quam aut a uestris sanctißimis mentibus dißidere, aut de meo statu declinare. Sed non is solum gratus debet esse, qui accepit beneficium, uerum etiam is, cui potestas accipiendi fuit. ego illa ornamenta, quibus ille me ornabat, decere me, & conuenire ijs rebus, quas gesseram, non putabam: illũ quidem amico animo me habere eodem loco, quo principẽ ciuem, suum generum sentiebam. Transduxit ad plebem inimicum meum, siue iratus mihi, quod me secum ne beneficijs quidem uidebat posse coniungi, siue exoratus. ne hoc quidem fuit iniuria: nam postea me, ut sibi essem legatus, non solum suasit, uerum etiam rogauit. ne id quidem accepi, non quo alienum mea dignitate arbitrarer; sed quod tantum reip. sceleris impendere a consulibus proximis non suspicabar. Ergo adhuc magis est mihi uerendum, ne mea superbia in illius liberalitate, quam ne illius iniuria in nostra amicitia reprehendatur. ecce illa, illa tempestas, caligo

bonorum, et subita, atq; improuisa formido, tenebræ reip. ruina, atq; incendium ciuitatis. terror iniectus Cæsari de eius actis, metus cædis bonis omnibus, consulũ scelus, cupiditas, egestas, audacia. si non sum adiutus, nõ debui: si desertus, sibi fortasse prouidit: si etiã oppugnatus, ut quidã aut putant, aut uolunt, uiolata amicitia est, accepi iniuriã, inimicus esse debui: non nego. sed, si idem ille tum me saluum esse uoluit, cum uos me, ut carißimũ filiũ desiderabatis; et si uos ijdem pertinere ad caussam illã putabatis, uoluntatẽ C. Cæsaris a salute mea nõ abhorrere; et si illius uoluntatis generũ eius habeo testem, qui idem Italiam in municipijs, populũ R. in concione, uos mei semper cupidißimos in Capitolio ad meam salutem citauit; si deniq; Cn. Pompeius idẽ mihi testis de uolũtate Cæsaris, et sponsor est illi de mea: nõ ne uobis uideor & ultimi temporis recordatione, & proximi memoria medium illud tristißimum tempus debere, si ex rerum natura non poßim euellere, ex animo quidem certe excidere? ego uero, si mihi non licet per aliquos ita gloriari, me dolorem, atque inimicitias meas reipubl. concessisse, quod magni cuiusdam hominis, & persapientis uidetur; utar hoc, quod non tam ad laudem adipiscendam, quam ad uitandam uituperationem, ualet, hominem me esse gratum, & non modo tantis beneficijs, sed etiam mediocri hominum beneuolẽtia commoueri. A uiris fortißimis, et de me optime meritis quibusdã peto, ut, si ego illos meorũ laborũ, et cõmodorũ participes esse nolui, ne illi me suarũ inimicitiarũ sociũ uelint esse, præsertim cũ mihi ijdẽ illi cõcesserint, ut etiã acta illa Cæsaris, quæ neq; oppugnaui antea, neq; defendi, meo iã iure poßim defendere. nã summi ciuitatis uiri, quorũ ego consilio remp. conseruaui, &

quorũ auctoritate illã coniũctionem Cæsaris defugi, Iulias leges, et ceteras, illo consule rogatas, iure latas negant; ijdẽ illã proscriptionẽ capitis mei, cõtra salutẽ reip. sed saluis auspicijs rogatã esse dicebant. itaq; uir summa auctoritate, summa eloquẽtia, dixit grauiter, casum illũ meũ funus esse reip. sed funus iustũ, et indictũ: et mihi ipsi omnino perhonorificũ, discessum meũ funus dici reip. Reliqua non reprehendo, sed mihi ad id, quod sentio, assumo. nam, si illud iure rogatum dicere ausi sunt, quod nullo exemplo fieri potuit, nulla lege licuit, quia nemo de cœlo seruarat: obliti ne erant tũ, cũ ille, qui id egerat, plebeius est lege curiata factus, dici, de cœlo esse seruatũ? qui si plebeius omnino esse non potuit, qui tribunus pl. potuit esse? et cuius tribunatus si ratus est, nihil est, quod irritũ ex actis Cæsaris possit esse; eius nõ solum tribunatus, sed etiã perniciosissimæ res, auspiciorũ religione cõseruata, iure latæ uidebũtur. Quare aut uobis statuendũ est, legẽ Aeliã manere, legẽ Fufiã nõ esse abrogatã, nõ omnibus fastis legẽ ferri licere, cũ lex feratur, de cœlo seruari, obnũciari, interdici licere; censoriũ iudiciũ, ac notionẽ, et illud morũ seuerissimũ magisteriũ nõ esse nefarijs legibus de ciuitate sublatum; si patricius tribunus pleb. fuerit contra leges sacratas; si plebeius, contra auspicia fuisse: aut mihi concedant homines, oportet, aut in rebus boni non exquirere iura ea, quæ ipsi in perditis non exquirunt; præsertim cum ab illis aliquoties cõditio C. Cæsari lata sit, ut easdem res alio modo ferret: qua conditione auspicia requirebant, leges comprobabant: aut in Clodio auspiciorum ratio sit eadem, leges omnes sint euersæ, ac perditæ ciuitatis. Extremum illud est. Ego, si essent inimicitiæ mihi cum C. Cæsare, tamen hoc tempore reipubl. consulere,

inimicitias in aliud tempus reseruare deberem. possem etiam, summorum uirorum exemplo, inimicitias reip. caussa deponere. sed, cum inimicitia fuerint numquã, opinio iniuria beneficio sit extincta; sententia mea, P. C. si dignitas agitur C. Cæsaris, homini tribuam; si honos quidam, senatus concordiæ consulam; si auctoritas decretorum uestrorum, constantiam ordinis in eodem ornando imperatore seruabo; si perpetua ratio Gallici belli, reip. prouidebo; si aliquod meum priuatum officium, me non ingratum præstabo. atque hoc uelim probare omnibus, P. C. sed leuissime feram, si forte aut ijs minus probaro, qui meum inimicum, repugnante uestra auctoritate, texerunt; aut ijs, si qui meum cum inimico suo reditũ in gratiam uituperabunt, cum ipsi et cum meo, & cum suo inimico in gratiam non dubitarint redire.

IN. L. CAL-

IN L. CALPVRNIVM PISONEM ORATIO XXXVII.

Principium huius orationis a Qinctiliano, & Diomede, sumpsimus.

PRO *dij immortales, qui hic illuxit dies.*

*

Ex Seruii Honorati in Virgilii lib. IIX. interpretatione.

Quæ te belluam ex utero, non hominem, fudit.

*

Ex Asconio.

Quod minimum specimen in te ingenij; ingenij autem? immo ingenui hominis, ac liberi, qui colore ipso patriā aspernaru, oratione genus, moribus nomen.

*

Insuber quidam fuit, idest mercator, & præco. is cum Romam cum filia uenisset, adolescentem nobilem Cæsoninum, hominis fortißimi filium, ausus est appellare: filiam collocauit.

Ex Quinctiliano lib IIX. cap. III.

Cum tibi tota cognatio in sarraco aduehatur.

Ex Asconio.

Hoc non ad contemnendam Placentiam pertinet, unde se is ortum gloriari solet. neque enim hæc mea natura fere, nec municipij, præsertim de me optime meriti, dignitas patitur.

*

Ex Asconio, & Prisciano.

Hic cum ad Padum forte consedisset, paucis post annis in eam ciuitatem (nam tum erat ciuitas) adscendit. prius enim Gallus, dein Gallicanus, extremo Semiplacentinus haberi cœptus est.

*

Ex Asconio.

Lautiorem pater tuus socerum, quam C. Piso in illo luctu non ei filiam meam collocaui, quem ego, potestas cum omnium fuisset, unum potißimum delegissem.

*

Iam ne uides, bellua, iam ne sentis, quæ sit hominum querella frontis tuæ? nemo queritur, Syrum nescio quem de grege nouitiorum factũ esse consulem: non enim nos color iste seruilis, non pilosæ genæ, non dentes putridi deceperunt; oculi, supercilia, frons, uultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in errorem homines impulit: hic eos, quibus erat ignotus, decepit, fefellit, in fraudem induxit. pauci ista tua lutulenta uitia noueramus, pauci tarditatẽ ingenij, stuporem debilitatemq; linguæ. numquã erat audita uox in foro: numquam periculum factum consilij: nullum non modo illustre, sed ne notum quidẽ factum aut militiæ, aut domi. obrepsisti ad honores errore hominũ, commendatione fumosarum imaginum quarum simile habes nihil, præter colorem. Is mihi etiam gloriabitur, se omnes magistratus sine repulsa assecutum. mihi ista licet de me uera cũ gloria prædicare. omnes enim honores pop. R. mihi ipsi, homini nouo, detulit. nam tu cum quæstor es factus, etiam qui te numquam uiderant, tamen illum ha-

norem nomini mandabant tuo. ædilis es factus: Piso est a populo Rom. factus, non iste Piso. prætura item maioribus delata est tuis. noti erant illi mortui: te uiuum non dum nouerat quisquam. me cum quæstorem in primis, ædilem priorem, prætorem primum cunctis suffragiis populus Rom. faciebat; homini ille honorem, non generi; moribus, non maioribus meis; uirtuti perspectæ, non auditæ nobilitati deferebat. Nam, quid ego de consulatu loquar? parto, uis, an ne gesto? miserum me, cum hac me nunc peste, atque labe confero. sed nihil comparandi caussa loquar: ac tamen ea, quæ sunt longißime disiuncta, comprehendam. Tu consul es renunciatus, (nihil dicam grauius, quam quod omnes fatentur) impeditis reip. temporibus, dißidentibus consulibus, Cæsare, & Bibulo, cum hoc non recusares, quin ii, a quibus dicebare consul, te luce dignum non putarent, nisi nequior, quam Gabinius, extitisses. me cuncta Italia, me omnes ordines, me uniuersa ciuitas non prius tabella, quam uoce, priorem consulem declarauit. Sed omitto, ut sit factus uterque nostrum. sit sane Fors domina campi. magnificentius est dicere, quemadmodum gesserimus consulatum, quam quemadmodum ceperimus. Ego kal. Ian. senatum, et bonos omnes legis agrariæ, maximarumq; largitionum metu liberaui. Ego agrum Campanum, si diuidi non oportuit, conseruaui; si oportuit, melioribus auctoribus reseruaui. Ego in C. Rabirio, perduellionis reo, XL. annis ante me consulem interpositam senatus auctoritatem sustinui contra inuidiam, atque defendi. Ego adolescentes bonos, & fortes, sed usos ea condicione fortunæ, ut, si essent magistratus adepti,

reip.statum conuulsuri uiderentur, meis inimicitijs, nulla senatus mala gratia, comitiorum ratione priuaui. Ego Antonium collegam, cupidum prouinciæ, multa in rep. molientē, patientia, atque obsequio meo mitigaui. Ego prouinciam Galliam, senatus auctoritate, exercitu, & pecunia instructam, & ornatam, quam cum Antonio communicaui, quod ita existimabam tempora reip. ferre, in concione deposui, reclamante populo R. Ego L. Catilinam, cædem senatus, interitum urbis non obscure, sed palam molientem, egredi ex urbe iußi, ut, a quo legibus non poteramus, mœnibus tuti esse possemus. Ego tela extremo mense consulatus mei, intenta iugulis ciuitatis, de coniuratorum nefarijs manibus extorsi. Ego faces, iam accensas ad huius urbis incendium, comprehendi, protuli, exstinxi. Me Q. Catulus princeps huius ordinis, & auctor publici consilij, frequentißimo senatu parentem patriæ nominauit. Mihi hic uir clarißimus, qui propter te sedet, L. Gellius, his audientibus, ciuicam coronam deberi a rep. dixit. Mihi togato senatus non, ut multis, bene gestæ, sed, ut nemini, conseruatæ reip. singulari genere supplicationis, deorum immortalium templa patefecit. Ego, cum in concione abiens magistratu, dicere a tribuno pl. prohiberer, quæ constitueram; cumq; is mihi tantummodo, ut iurarem, permitteret; sine ulla dubitatione iuraui, remp. atque hanc urbem mea unius opera esse saluam. mihi populus R. uniuersus illa in concione non unius diei gratulationem, sed æternitatē immortalitatemq; donauit, cum meū iusiurandū, tale, atque tantū, iuratus ipse una uoce, et consensu approbauit. quo quidem tempore is meus domum fuit e foro reditus, ut nemo, nisi qui mecum esset, ciuium esse in numero uideretur.

Atque ita est a me consulatus peractus, ut nihil sine consilio senatus, nihil non approbante populo R. egerim, ut semper in Rostris curiam, in senatu populum defenderim, ut multitudinem cum principibus, equestrem ordinem cum senatu coniunxerim. Exposui breuiter cõsulatũ meum. aude nũc, o furia, de tuo dicere. Cuius fuit initium, ludi compitalicij, tum primum facti post L. Metellum & Q. Marcium cos. contra auctoritatem huius ordinis: quos Q. Metellus (facio iniuriam fortiss mo uiro mortuo, qui illum, cuius paucos pares hæc ciuitas tulit, cum importuna bellua conferam) sed ille designatus consul, cum quidam tribunus pl. suo auxilio magnos ludos contra S.C. facere iussisset, priuatus fieri uetuit; atque id, quod nondum potestate poterat, obtinuit auctoritate. tu, cum in Kalendas Ian. compitaliorum dies incidissent, Sex. Clodium, qui numquam antea prætextatus fuisset, ludos facere, & prætextatũ uolitare passus es, hominem impurum, atque nõ modo facie, sed etiã oculo tuo dignissimum. ergo, his fundamentis positis consulatus tui, triduo post, inspectante, & tacente te, a P. Clodio, fatali portento, prodigioq; reip. lex Aelia, & Fufia euersa est. propugnacula, muriq; tranquillitatis, atque otij: collegia, non ea solum, quæ senatus sustulerat, restituta sunt, sed innumerabilia quædam noua, ex omni fæce urbis ac seruitio constituta: ab eodem homine, in stupris inauditis nefarijsq; uersato, uetus illa magistra pudoris, & modestiæ, seueritas cẽsoria sublata est: cum tu interim, bustũ reip. qui te cõsulẽ tũ Romæ dicis fuisse, uerbo umquam significaris sententiam tuam, tantis in naufragijs ciuitatis. Nondũ, quæ feceris, sed quæ fieri passus sis, dico: neque uero multum interest, præsertim in consule, utrum ipse perniciosis legibus,

improbis concionibus remp. uexet, an alios uexare patiatur an potest ulla esse excusatio, non dicam, male sentienti, sed sedenti, cunctanti, dormienti in maximo reip. motu consuli? centum prope annos legem Aeliam & Fufiam tenueramus, quadringentos iudiciũ, notionẽq; censoriã: quas leges ausus est non nemo improbus, potuit quidem nemo umquã conuellere: quam potestatem minuere, quo minus de moribus nostris quincto quoque anno iudicaretur, nemo tã effuse petulans conatus est. hæc sunt o carnifex in gremio sepulta consulatus tui. persequere connexos his funeribus dies. Pro Aurelio tribunali, ne conniuente quidem te, quod ipsũ esset scelus, sed etiam hilarioribus oculis, quam solitus eras, intuente, delectus seruorum habebatur ab eo, qui nihil sibi umquam nec facere, nec pati turpe duxit: arma in templo Castoris, o proditor templorum omnium, uidente te constituebantur ab eo latrone, cui templum illud fuit te consule arx ciuium perditorum, receptaculum ueterum Catilinæ militum, castellum forensis latrocinij, bustum legum omnium, ac religionum. erat non solum domus mea, sed totum Palatium senatu, equitibus R. ciuitate omni, Italia tuncta refertum: cum tu non modo ad eum Ciceronem, (mitto enim domestica, quæ negari possunt; hæc commemoro, quæ sunt palam) non modo, inquam, ad eum, cui primam conuiuij tuis dederas tabulam prærogatiuæ, quem in senatu sententiam rogabas tertium, numquam adspirasti, sed omnibus consilijs. quæ ad me opprimendum parabantur, non interfuisti solum, uerum etiam crudelißime præfuisti. mihi uero ipsi coram genero meo, propinquo tuo, quæ dicere ausus es? egere, foris esse Gabinium, sine prouincia stare non posse, spem habere a tribuno pl. si

tua consilia cum illo coniunxisses, à senatu quidem despe- rasse: huius te cupiditati obsequi, sicuti ego fecissem in collega meo; nihil esse, quod præsidium consulum implorarem, sibi quemquam consulere oportere. Atque hæc dicere uix audeo. uereor, ne qui sit, qui istius insignem nequitiam, frontis inuolutam integumentis, nondum cernat: dicam ta- men: ipse certe agnoscet, & cum aliquo dolore flagitiorum suorum recordabitur. Meministi ne cœnum, cũ ad te quin- cta fere hora cum C. Pisone uenissem, nescio quo e gurgu- stio te prodire, inuoluto capite, soleatum? & cum isto ore fe tido teterrimam nobis popinam inhalasses, excusatione te uti ualetudinis, quod diceres, uinolentis te quibusdam me- dicaminibus solere curari? quam nos caussam cum acce- pissemus, (quid enim facere poteramus?) paullisper- stetimus in illo ganearum tuarum nidore, atque fumo: un- de tu nos, cum improbissime respondendo, tum turpissime eructando, eiecisti. Idem illo fere biduo productus in concionem ab eo, cui sic æquatum præbebas consulatum tuum, cum esses interrogatus, quid sentires de consula- tu meo, grauis auctor, Calatinus, credo, aliquis, aut Afri- canus, aut Maximus, & non Cæsoninus, Semiplacenti- nus Caluentius, respondes, altero ad frontem sublato, altero ad mentum depresso supercilio, crudelitatem tibi non placere. hic te homo dignissimus tuis laudibus collau- dauit. Crudelitatis tu, furcifer, senatum consul in concione condemnas? non enim me, qui senatui parui: nam rela- tio illa salutaris, & diligens fuerat consulis. animaduer- sio quidem, & iudicium senatus. quæ cum reprehen- dis, ostendis, qualis tu, si ita forte accidisset, fueris il- lo tempore consul futurus. stipendio mehercule, &

frumento Catilinam esse putasses iuuandum. quid enim interfuit inter Catilinam, & eum, cui tu senatus auctoritatem, salutem ciuitatis, totam remp. prouinciæ præmio uendidisti? quæ enim L. Catilinam conantem consul prohibui, ea P. Clodium facientem consules adiuuerunt. uoluit ille senatum interficere, uos sustulistis; leges incendere, uos abrogastis; interire patriam, uos adiuuistis. quid est uobis consulibus gestum sine armis? incendere illa coniuratorum manus uoluit urbem, uos eius domum, propter quē urbs incensa non est ac ne illi quidem, si habuissent uestri similem consulem, de urbis incendio cogitaßent. non enim se tectis priuare uoluerunt, sed, his stantibus, nullum domicilium sceleri suo fore putauerunt. cædem illi ciuium, uos seruitutem expetistis. hic uos etiam crudeliores. huic enim populo ita fuerat ante uos consules libertas insitas, ut emori potius, quam seruire, præstaret. Illud uero geminum consilijs Catilinæ, & Lentuli, quod me domo mea expulistis; Cn. Pompeium domum suam compulistis. neq; enim, me stante, & manente in urbis uigilia, neque resistente Cn. Pompeio, omnium gentium uictore, unquam se illi remp. delere posse duxerunt. a me quidem etiam pœnas expetistis, quibus coniuratorum manes mortuorum expiaretis: omne odium, inclusum nefarij sensibus impiorum, in me profudistis. quorum ego furori nisi ceßissem; in Catilinæ busto uobis ducibus mactatus essem. Quod autem maius indicium exspectatis, nihil inter uos, & Catilinam interfuisse, quam, quod eandem illam manum ex intermortuis Catilinæ reliquijs concitastis; quod omnes undique perditos collegistis; quod in me carcerem effudistis; quod coniuratos armastis;

quod eorum ferro meum corpus, atque omnium bonorum uitam obijcere uoluistis? sed iam redeo ad praeclaram illam concionem tuam. Tu es ille, cui crudelitas displicet? qui, cum senatus luctum, ac dolorem suum uestis mutatione declarandum censuisset, cum uideres maerere remp. amplissimi ordinis luctu, o noster misericors quid facis? quod nulla in barbaria quisquam tyrannus. omitto enim illud consulem edicere, ut senatus S. C. ne obtemperet: quo foedius nec fieri, nec cogitari quidquam potest. ad misericordiam redeo eius, cui nimis uidetur senatus in conseruanda patria fuisse crudelis. Edicere est ausus cum illo suo pari, quem tamen omnibus uitijs superare cupiebat, ut senatus, contra quam ipse cēsuisset, ad uestitum rediret. quis hoc fecit ulla in Scythia tyrannus, ut eos, quos luctu afficeret, lugere non sineret? maerorem relinquis, maeroris aufers insignia: eripis lacrymas non consolando sed minando. quod si uestem non publico consilio patres conscripti, sed priuato officio, aut misericordia, mutauissent: tamen id ijs non licere per interdicta crudelitatis tuae, potestatis erat non ferendae. cum uero id senatus frequens cēsuisset, ordines reliqui iam ante fecissent: tu ex tenebricosa popina consul extractus, cum illa saltatrice tonsa, senatum reip. occasum, atque interitum lugere uetuisti. At quaerebat etiam paulio ante de me, quid suo mihi opus fuisset auxilio? cur non meis inimicis meis copijs restitissem? quasi uero nō modo ego; qui multis saepe auxilio fuissem, sed quisquam tam inops fuerit umquam, qui isto non modo propugnatore tutiorem se, sed aduocato, aut adstipulatore paratiorem fore putaret. ego istius pecudis, ac putidae carnis consilio scilicet, aut praesidio niti uolebā: ab hoc eiecto cadauere quidquam mihi aut opis, aut ornamenti expecta

bam: consulem ego tum requirebam, consulem, inquam, non illum quidem, quem in hoc animali inuenire non pos sem, qui tantam reip. caussam grauitate, & consilio suo tueretur, sed qui tamquam truncus, atque stipes, si stetisset modo, posset sustinere tamen titulum consulatus. cum enim esset omnis caussa illa mea consularis, & senatoria; auxilio mihi opus fuerat & consulis, & senatus: quorum alterum etiam ad perniciem meam erat a uobis consulibus conuersum, alterum reip. penitus ereptum. ac tamen, si consilium exquiris meum neque ego cessissem, & me ipsa suo complexu patria tenuisset, si mihi cum illo bustuario gladiatore, & tecum, & cum collega tuo decertandum fuisset. alia enim caussa praestantissimi uiri, Q. Metelli, fuit: quem ego ciuem, meo iudicio, cum deorum immortalium laude coniungo: qui C. illi Mario, fortissimo uiro, & consuli, & sextum consuli, & eius inuictis legionibus, ne armis confligeret, cedendum esse duxit. Quod mihi igitur certamen esset huiusmodi? cum C. Mario scilicet, aut cum aliquo pari, an cum altero barbato Epicuro, cum altero Catilinae laternario? quos neque hercule ego, neque supercilium tuum, neque collegae tui cymbala, ac crotala fugi: neque tam fui timidus, ut, qui in maximis turbinibus, ac fluctibus reip. nauem gubernassem, saluamq; in portu collocassem, frontis tuae nubeculam, cũ collegae tui contaminatum spiritum pertimescerem. alios ego uidi uentos: alias prospexi animo procellas: aliis impendentibus tempestatibus non cessi, sed his unum me pro omnium salute obtuli. itaque discessu tum meo omnes illi nefarij gladij de manibus crudelissimis exciderunt: cum quidem tu, o uecors, & amens, cum omnes boni abditi,

incluſiq; mærerent, templa gemerent, tecta ipſa urbis lugerent, complexus es illud funeſtum animal, ex nefarijs ſtupris, ex ciuili cruore, ex omnium ſcelerum importunitate, & flagitiorum impunitate concretum; atque eodem in templo, eodem & loci ueſtigio, & temporis, arbitria non mei ſolum, ſed patriæ funeris abſtuliſti. Quid ego illorum dierum epulas, quid lætitiam, & gratulationem tuam, quid cum tuis ſordidiſſimis gregibus intemperatiſſimas perpotationes prædicem? quis te illis diebus ſobrium, quis agentem aliquid, quod eſſet libero dignum, quis denique in publico uidit? cum collegæ tui domus cantu, & cymbalis perſonaret; cumq; ipſe nudus in conuiuio ſaltaret. in quo ne tum quidem, cum illum ſuum ſaltatorium uerſaret orbem, fortunæ rotam pertimeſcebat. Hic autem, non tam concinnus heluo, nec tam muſicus, iacebat in ſuo Græcorum fetore, atque uino. quod quidem iſtius in illis reip. luctibus quaſi aliquod Lapitharum, aut Centaurorum conuiuium ferebatur: in quo, nemo poteſt dicere, utrum iſte plus biberit, an uomuerit, an effuderit. Tu etiã mentionem facies conſulatus tui? aut te fuiſſe Romæ conſulem dicere audebis? quid? tu in lictoribus, in toga, & prætexta eſſe conſulatum putas? quæ ornamenta etiam in Sex. Clodio, te conſule, eſſe uoluiſti. huius tu, Clodiani canis, inſignibus conſulatum declarari putas? animo conſulem eſſe oportet, conſilio, fide, grauitate, uigilantia, cura; toto denique munere conſulatus. ego conſulem eſſe putem, qui ſenatum eſſe in rep. non putauit? & ſine eo conſilio conſulem numerem, ſine quo Romæ ne reges quidem eſſe potuerunt? etenim illa iam omitto. cum ſeruorum delectus

haberetur in foro, arma in templum Castoris luce, & palam comportarentur; id autem templum, sublato aditu, reuulsis gradibus, a coniuratorum reliquijs, atque a Catilinæ præuaricatore quondam, tum ultore, armis teneretur; cum equites R. relegarentur, uiri boni lapidibus e foro pellerentur; senatui non solum iuuare remp. sed ne lugere quidem liceret; cum ciuis is, quem hic ordo, assentiente Italia, cunctisq; gentibus, conseruatorem patriæ iudicarat, nullo iudicio, nulla lege, nullo more, seruitio, atque armis pelleretur, non dicam auxilio uestro, quod uere licet dicere, sed certe silentio; tum Romæ fuisse consules, quisquam existimabit? qui latrones igitur, siquidem uos consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyrãni nominabuntur? magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna maiestas consulis: non capiunt angustiæ pectoris tui, non recipit leuitas ista, non egestas animi, non infirmitas ingenij sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam grauem, tam seueram. Seplasia mehercle, ut dici audiebam, te ut primum adspexit, Campanum consulem repudiauit. audierat Decios, Magios, & de Taurea illo Iubellio aliquid acceperat: in quibus si moderatio illa, quæ in nostris solet esse consulibus, non fuit, at fuit pompa, fuit species, fuit incessus saltem Seplasia dignus, & Capua. Gabinium denique si uidissent duumuirum uestri illi unguentarij, citius agnouissent. erant illi compti capilli, & mandentes cincinnorum fimbriæ, & fluentes, cerussataq; buccæ, digna Capua, sed illa uetere: nam hæc quidem, quæ nunc est, splendidissimorum hominum, fortissimorum uirorum, optimorum ciuium, mihiq; amicissimorum multitudine redundat: quorum Capuæ te prætextatum nemo

adspexit, qui non gemeret desiderio mei, cuius consilio cum uniuersam rempubl. tum illam ipsam urbem meminerant esse seruatam. me inaurata statua donarant: me patronum unum adsciuerant: a me se habere uitam, fortunas, liberos arbitrabantur, me & praesentem contra latrocinium tuum suis decretis, legatisq; defenderunt, & absentem, principe Cn. Pompeio referente, & de corpore reipubl. tuorum scelerum labe reuellente, reuocarunt. An tu eras consul, cum in Palatio mea domus ardebat, non casu aliquo, sed ignibus iniectis, instante te? ecquod in hac urbe maius umquam incendium fuit, cui non consul subuenerit? at tu illo ipso tempore, apud socrum tuam, prope a meis aedibus, cuius domum ad meam exhauriendam patefeceras, sedebas non exstinctor, sed auctor incendij, & ardentes faces furijs Clodianis paene ipse consul ministrabas. An uero reliquo tempore consulem te quisquam duxit? quisquam tibi paruit? quisquam in curiam uenienti assurrexit? quisquam consulenti respondendum putauit? numerandus est ille annus denique in republ. cum obmutuisset senatus; iudicia conticuissent; maererent boni; uis latrocinij uestri tota urbe uolitaret, neque ciuis unus ex ciuitate, sed ipsa ciuitas tuo, & Gabinij scelere, furoriq; cessisset? At ne tum quidem emersisti, lutulente Caesonine, ex miserrimis naturae tuae sordibus, cum experrecta tandem uirtus clarissimi uiri celeriter & uerum amicum, et optime meritum ciuem, et suum pristinum morem requisiuit; neque est ille uir passus, in ea rep. quam ipse decorarat, atque auxerat, diutius uestrorum scelerum pestem morari: cum tamen ille, qualiscumque est, qui est ab uno te improbitate uictus, Gabinius collegit ipse se, uix, sed

collegit tamen, & contra suum Clodium primum simulate, deinde non libenter, ad extremum tamen pro Cn. Pompeio uere uehementerq; pugnauit. quo quidem in spectaculo mira populi æquitas erat: uter eorum perisset, tamquam lanista, in eiusmodi pari lucrum fieri putabat, immortalem uero quæstum, si uterque cecidisset. sed ille tamen agebat aliquid, tuebatur auctoritatem summi uiri: erat ipse sceleratus, erat gladiator, cum scelerato tamen, & cum pari gladiatore pugnabat. tu, scilicet homo religiosus, & sanctus, fœdus, quod meo sanguine in pactione prouinciarum iceras, frangere noluisti. cauerat enim sibi ille sororius adulter, ut, si tibi prouinciam, si exercitũ, si pecuniã, ereptam reip. uisceribus, dedisset, omnium suorum scelerum socium te adiutoremq; præberes. itaque in illo tumultu fracti fasces, ictus ipse: quotidie tela, lapides, fugæ: deprehensus denique cum ferro ad senatum is, quem ad Cn. Pompeium interimendum collocatum fuisse constabat. ecquis audiuit non modo actionem aliquam, aut relationem, sed uocem omnino, aut querellam tuam? consulem tu te fuisse * putas, cuius in imperio, qui remp. senatus auctoritate seruarat, idemq; in Italia, qui omnes omnium gentium partes tribus triumphis deuinxerat, is se in publico tuto statuit esse non posse? An tum eratis consules, cum, quacumque de re uerbũ facere cœperatis, aut referre ad senatum, cunctus ordo reclamabat, ostendebatq; nihil esse uos acturos, nisi prius de me retulissetis, cum uos, quamquã fœdere obstricti tenebamini, tamen cupere uos diceretis, sed lege impediri? quæ lex priuatis hominibus esse lex non uidebatur, inusta per seruos, incisa per uim, imposita per latrocinium, sublato senatu, pulsis e foro bonis omnibus, capta rep.

contra omnes leges, nullo scripta more; hanc qui se me tuere dicerent, consules, non dicam animi hominum, sed fasti ulli ferre possunt? nam si illam legem non putabatis, quæ erat contra omnes leges, indemnati ciuis, atque integri capitis, bonorumq; tribunicia proscriptio, ac tamen obstricti pactione tenebamini: quis uos non modo consules, sed liberos fuisse putet, quorum mens fuerit oppressa præmio, lingua adstricta mercede? sin illam uos soli legem putabatis: quisquam uos consules tunc fuisse, aut nunc esse consulares putet, qui eius ciuitatis, in qua in principum numero uultis esse, non leges, non instituta, non mores, non iura noritis? An, cum proficiscebamini paludati in prouincias uel emptas, uel ereptas, consules uos quisquam putauit? itaque, credo, si minus frequentia sua uestrum egressum ornando, atque celebrando, at hominibus saltem bonis, ut consules, non tristissimis, ut hostes, aut proditores, prosequebantur. Tu ne etiam, immanissimum, ac fœdissimum monstrum, ausus es meum discessum illum, testem sceleris, & crudelitatis tuæ, maledicti, & contumeliæ loco poneri? quo quidem tempore cepi, P. C. fructum immortalem uestri in me & amoris, & iudicij, qui non admurmuratione, sed uoce, et clamore, abiecti hominis, & semiuiui furorē, petulantiamq; fregistis. tu luctū senatus; tu desideriū equestris ordinis; tu squalorē Italiæ; tu curiæ taciturnitatē annuā; tu silentiū perpetuū iudiciorū, ac fori; tu cetera illa in maledicti loco pones, quæ meus discessus reip. uulnera inflixit? qui si calamitosissimus fuisset, tamē misericordia dignior, quā cōtumelia, et cū gloria potius esse coniunctus, quā cum probro putaretur; atq; ille, dolor meus dum taxat, uestrum quidem scelus, ac dedecus haberetur, cum

uero (forsitan hoc, quod dicturus sum, mirabile auditu esse uideatur: sed certe id dicam, quod sentio) cum tantis a uobis P. C. beneficijs affectus sim, tantis honoribus, non modo illam calamitatem esse non duco, sed si quid mihi potest a rep. esse seiunctum, quod uix potest, priuatim ad meum nomen augendum, optandam duco mihi fuisse illam, expetendamq; fortunam. atque, ut tuum lætißimum diem cum tristißimo meo conferam, utrum tandem bono uiro, & sapienti optabilius putas, sic exire a patria, ut omnes sui ciues salutem, incolumitatem, reditum precentur, quod mihi accidit; an, quod tibi proficiscenti euenit, ut omnes exsecrarentur, male precarentur, unam tibi illam uiã, & perpetuam esse uellent? mihi medius fidius in tanto omnium mortalium odio, iusto præsertim, & debito, quæuis fuga potius, quam ulla prouincia, esset optatior. Sed perge porro: nam, si illud meum turbulentißimum tempus profectionis tuo tranquillißimo præstat; quid conferam reliqua, quæ in te dedecoris plena fuerunt, in me dignitatis? Me Kal. Ian. qui dies post obitum, occasumq; nostrum reip. primus illuxit, frequentißimus senatus, concursu Italiæ, referente clarißimo atque fortißimo uiro, P. Lentulo, consentiente populo R. atque una uoce reuocauit, me idem senatus exteris nationibus, me legatis, magistratibusq; nostris auctoritate sua, consularibus literis, non, ut tu nuper dicere ausus es, orbatum patria, sed, ut senatus illo ipso tempore appellauit, ciuem, seruatoremq; reip. commendauit; ad meam unius salutem senatus auxilium omnium ciuium cuncta ex Italia, qui remp. saluam esse uellent, consulis uoce & literis implorandum putauit, mei capitis seruandi caussa Romam uno tempore, quasi

re, quaſi ſigno dato, Italia tota conuenit: de mea ſalute P. Lentuli, præſtātiſſimi uiri, atque optimi conſulis, Cn. Pompeij, clariſſimi, atque inuictiſſimi ciuis, ceterorū'q; principum ciuitatis celeberrimæ et grauiſſimæ conciones fuerūt. de me ſenatus ita decreuit, Cn. Pompeio auctore, & eius ſententiæ principe, ut, ſi quis impediſſet reditum meum, in hoſtium numero putaretur, ijsq; uerbis ea de me ſenatus auctoritas declarata eſt, ut nemini ſit triumphus honorificentius, quam mihi ſalus, reſtitutioq; perſcripta. de me, cum omnes magiſtratus promulgaſſent, præter unum prætorem, a quo non fuit poſtulandum, fratrem inimici mei, præter'q; duos, de lapide emptos, tribunos pl. legem comitijs centuriatis tulit P. Lentulus conſul de collegæ Q. Metelli ſententia, quem mecum eadem reſp. quæ in tribunatu eius diſiunxerat, in conſulatu, uirtute optimi, ac iuſtiſſimi uiri, ſapientia'q; coniunxit. quæ lex quemadmodum accepta ſit, quid me attinet dicere? ex uobis audio, nemini ciui ullam, quo minus adeſſet, ſatis iuſtam excuſationem eſſe uiſam, nullis comitijs umquam neque multitudinem hominum tantam, neque ſplendidiorem fuiſſe. hoc certe uideo, quod indicant tabulæ publicæ, uos rogatores, uos diribitores, uos cuſtodes fuiſſe tabularum; &, quod in honoribus ueſtrorum propinquorum non facitis, uel ætatis excuſatione, uel honoris, id in ſalute mea, nullo rogante, uos ueſtra ſponte feciſtis. Confer nunc Epicure noſter, ex hara producte, non ex ſchola, confer, ſi audes, abſentiam tuam cum mea. Obtinuiſti prouinciam conſularē finibus ijs, quos lex cupiditatis tuæ, non quos lex generi tui pepigerat. nam lege Cæſaris iuſtiſſima, atque optima populi liberi plane & uere erant liberi: lege autem ea, quam

nemo legem, præter te, & collegam tuum, putauit, omnis erat tibi Achaia, Thessalia, Athenæ, cuncta Græcia addicta. habebas exercitum tantum, quantum tibi non senatus, aut populus R. dederat, sed quantum tua libido conscripserat. ærarium exhauseras. Quas res gesßisti in imperio, exercitu, prouincia consulari? quas res gesserit, quæro? qui ut uenit statim, nondum commemoro rapinas, non exactas pecunias, non captas, non imperatas, non neces sociorum, non cædem hospitum, non perfidiam, non immanitatem, non scelera prædico: mox, si uidebitur, ut cum fure, ut cum sacrilegio, ut cum sicario, disputabo: nunc meam spoliatam fortunam conferam cum florentem fortuna imperatoris. Quis umquam prouinciam cũ exercitu obtinuit, qui nullas ad senatũ literas miserit? tantam uero prouinciã, cũ tanto exercitu, Macedoniam præsertim, quæ tantis barbarorum gentibus attingitur, ut semper Macedonibus imperatoribus ijdem fines prouinciæ fuerint, qui gladiorũ, atque pilorũ: ex qua aliquot prætorio imperio, consulari quidem nemo redije, qui incolumis fuerit, quin triumpharit. est hoc nouum, multo illud magis. Appellatus est hic uulturius, illius prouinciæ, si dijs placet, imperator. ne tum quidem, Paulle noster, tabulas Romam cum laurea mittere audebas? misi, inquit. quis umquam recitauit? quis ut recitarentur, postulauit? nihil enim mea refert, utrum tu, conscientia oppreßus scelerum tuorum, nihil umquam ausus sis scribere ad eum ordinem, quem despexeras, quem afflixeras, quem deleueras; an amici tui tabulas abdiderint, ijdemq; silentio suo temeritatem, atque audaciam tuam condemnarint. atque haud scio, an malim te uideri nullo pudore fuisse in literis mittendis, an amicos tuos

plus habuisse & pudoris, & consilij, quam aut te uideri pudentiorem fuisse, quam soles, aut tuum factum non esse condemnatum iudicio amicorum. quod si non tuis nefarijs in hunc ordinem contumelijs in perpetuũ tibi curiam præclusisses; quid tandem erat actum, aut gestum in tua prouincia, de quo ad senatum cum gratulatione aliqua scribi abs te oporteret? uexatio Macedoniæ? an opidorum turpis amissio? an sociorum direptio? an agrorum depopulatio? an munitio Thessalonicæ? an obsessio militaris uiæ? an exercitus nostri interitus, ferro, fame, frigore, pestilentia? tu uero, qui ad senatum nihil scripseris, ut in urbe nequior inuentus es, quam Gabinius, sic in prouincia paullo tamen, quam ille, demißior: nam ille gurges, atque heluo, natus abdomini suo, non laudi, atque gloriæ, cum equites R. in prouincia, cum publicanos, nobiscum & uoluntate, & dignitate coniunctos, omnes fortunis, multos fama, uitaq; priuasset; cum egisset aliud nihil in illo exercitu, nisi ut urbes depopularetur, agros uastaret, exhauriret domus; ausus est (quid enim ille nõ audeat?) a senatu supplicationẽ per literas postulare. o dij immortales, tu ne etiam, atque adeo uos, geminæ uoragines, scopuliq; reip. uos meam fortunam deprimitis, uestram extollitis? cum de me ea S. C. absente facta sint, eæ conciones habitæ, is motus fuerit municipiorum & coloniarum omnium, ea decreta publicanorum, ea collegiorum, ea denique generum, ordinũq; omniũ, quæ ego non modo optare numquam auderẽ, sed cogitare non possem; uos autem sempiternas fœdißimæ turpitudinis notas subieritis. an ego, si te & Gabinium cruci suffixos uiderem, maiore afficerer lætitia ex corporis uestri laceratione, quam afficior ex infamia? nullum est suppliciũ

putandum, quo affici casu aliquo etiam boni uiri, fortesq; possunt. atque hoc quidem etiam isti tui dicunt uolupearij Græci: quos utinam ita audires, ut erant audiendi: numquam te in tot flagitia ingurgitasses. uerum audis in præsepibus, audis in stupris, audis in cibo, & uino. sed dicunt isti ipsi, qui mala dolore, bona uoluptate definiunt, sapientem, etiam si in Phalaridis tauro inclusus, succensis ignibus, torreatur, dicturum tamen, suaue illud esse, seq; ne tantulum quidem commoueri. tantam uirtutis uim esse uoluerunt, ut non posset umquam esse uir bonus non beatus quæ est igitur pœna? quod suppliciū? id mea sententia, quod accidere nemini potest, nisi nocenti; suscepta fraus, impedita & oppressa mens, bonorum odium, nota inusta a senatu, amissio dignitatis. nec mihi ille M. Regulus, quem Carthaginienses, resectis palpebris, illigatum in machina uigilando necauerunt, supplicio uidetur affectus; nec C. Marius, quem Italia, seruata ab illo, demersum in Minturnensium paludibus, Africa, deuicta ab eodem, expulsum, et naufragum uidit. fortunæ enim ista tela sunt, non culpæ: supplicium autem est pœna peccati. neque uero ego, si umquam uobis mala precarer, quod sæpe feci, in quo dij immortales meas preces audiuerunt; morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer: Thyestea est ista exsecratio, poetæ uulgi animos, non sapientum, mouentis:

" Vt tu naufragio expulsus, uspiam saxis fixus asperis,
" Euisceratus, latere penderes, (ut ait ille) saxa spargens tabo, Sanie, & sanguine atro: non ferrem omnino moleste, si ita accidisset; sed id tamen esset humanum. M. Marcellus, qui ter consul fuit, summa uirtute, pietate, gloria militari, perijt in mari: qui tamen ob uirtutem gloria

& laude uiuit. in fortuna quadam est illa mors, non pœna putanda. quæ est igitur pœna? quod supplicium? quæ saxa? quæ cruces? Ecce *duos duces in prouincijs populi* R. *habere exercitus, appellari imperatores; horum alterum sic fuisse infirmatum conscientia scelerum, & fraudum suarum, ut ex ea prouincia, quæ fuerit ex omnibus una maxime triumphalis, nullam sit ad senatum literam mittere ausus. ex qua prouincia modo, uir omni dignitate ornatissimus,* L. Torquatus, *magnis rebus gestis, me referente, absens imperator est appellatus, unde his paucis annis* Cn. Dolabellæ, C. Curionis, M. Luculli *iustissimos triũphos uidimus; ex ea, te imperatore, nuncius ad senatum allatus est nullus.* Ab *altero allatæ literæ, recitatæ, relatum ad senatum. dij immortales, id ne ego optarem, ut inimicus meus ea, qua nemo umquã, ignominia notaretur? ut senatus is, qui in eam iam benignitatis consuetudinem uenit, ut eos, qui bene remp. gesserint, nouis honoribus afficiat, & numero dierum, & genere uerborum; huius unius literis nunciantibus non crederet, postulantibus denegaret? his ego rebus pascor, his delector, his perfruor; quod de uobis hic ordo opinatur nõ secus, ac de tæterrimis hostibus; quod uos equites* R. *quod ceteri ordines, quod cuncta ciuitas odit; quod nemo bonus, nemo denique ciuis est, qui modo se ciuem esse meminerit, qui uos non oculis fugiat, auribus respuat, animo aspernetur, recordatione denique ipsa consulatus uestri perhorrescat. hæc ego semper de uobis expetiui, hæc optaui, hæc precatus sum. plura etiam acciderunt, quam uellem. nam, ut amitteretis exercitum, numquam mehercule optaui. illud etiam accidit, præter optatum meum, sed ualde ex uoluntate:*

mihi enim non uenerat in mentem, furorem, & insaniam optare uobis, in quã incidistis. atqui fuit optandum: me tamen fugerat deorum immortalium has esse in impios & cõsceleratos pœnas certißimas constitutas. nolite enim putare, P.C. ut in scena uidetis, homines consceleratos impulsu deorum terreri furiarum tædis ardentibus: sua quemque fraus, suũ facinus, suum scelus, suã audacia de sanitate, ac mente deturbat: hæ sunt impiorum furiæ, hæ flammæ, hæ faces. ego te non uæcordem, non furiosum, non mente captum, non tragico illo Oreste, aut Athamante dementiorẽ putem, qui sis ausus primum facere (nam id est caput) deinde paullo ante Torquato, grauißimo, & sanctißimo uiro, premente, confiteri, te prouinciam Macedoniam: in quã tantum exercitum transportasses, sine ullo milite reliquisse? mitto de amissa maxima parte exercitus: sit hoc infelicitatis tuæ: dimittendi uero exercitus quam potes afferre caussam? quam potestatem habuisti? quã legem? quod S.C.? quod ius? quod exemplum? quid est aliud furere, nisi non cognoscere homines, non cognoscere leges, non senatum, non ciuitatem? cruentare corpus suum? maior hac uitæ, famæ, salutis suæ uulneratio. si familiam tuam dimisisses, quod ad neminem, nisi ad ipsum te, pertineret, amici te tui constringendum putarent: præsidium tu populi R. custodiam prouinciæ, iniussu populi senatusq; dimisisses, si tuæ mentis compos fuisses? Ecce tibi alter, effusa iam maxima præda, quã ex fortunis publicanorũ, ex agris urbibusq; sociorum exhauserat, cum partim eius prædæ profundæ libidines deuorassent, partim noua quædam, & inaudita luxuries, partim etiã in illis locis, ubi omnia diripuit, emptiones, partim permutationes ad hũc Tusculanum montẽ ex-

struendam, cum iam ageret, cũ illa eius intermissa intolerabilis ædificatio constitisset; se ipsum, fasces suos, exercitum populi R. numen interdictumq; deorum immortalium, responsa sacerdotum, auctoritatem senatus, iussa populi, nomen ac dignitatem imperij regi Aegyptio uendidit. cum fines prouinciæ tantos haberet, quantos uoluerat, quantos optauerat, quantos pretio mei capitis periculóq; emerat, his se tenere non potuit, exercitum eduxit ex Syria. qui licuit extra prouinciam? præbuit se mercenarium comitem Regi Alexandrino quid hoc turpius? in Aegyptum uenit, signa contulit cum Alexandrinis. quando hoc bellum aut hic ordo, aut populus susceperat? cepit Alexandriam. quid aliud exspectamus a furore eius, nisi ut ad senatum tantis de rebus gestis literas mittat? hic, si mentis esset suæ, nisi pœnas patriæ, dijsq; immortalibus eas, quæ grauissimæ sunt, furore atque insania penderet, ausus esset, mitto exire de prouincia, educere exercitum, bellum sua sponte gerere, in regnum iniussu populi, ac senatus accedere: quæ cum plurimæ leges ueteres, tum lex Cornelia maiestatis, Iulia de pecunijs repetundis planißime uetant: sed hæc omitto: ille, si non acerrime fureret, auderet, quam prouinciam P. Lentulus, amicißimus huic ordini, cum & auctoritatẽ senatus, & sorte haberet, interposita religione sine ulla dubitatione deposuisset, eam sibi tum adsciscere, cum, etiam si religio non impediret, mos maiorum tamen, & exempla, & grauißimæ legum pœnæ uetarent? Sed, quoniam fortunarum contentionem facere cœpimus, de reditu Gabinij omittamus; quem etsi sibi ipse præcidit, ego tamen, os ut uideam hominis, exspecto: tuum, si placet, reditum cum meo conferamus. At meus quidem is fuit, ut Brundisio

usque Romam agmen perpetuum totius Italiæ uiderem. neque enim regio fuit ulla, neque municipium, neque præfectura, aut colonia, ex qua non ad me publice uenerint gratulatum. quid dicam aduentus meos? quid effusiones hominum ex opidis? quid concursum ex agris patrumfamilias cum coniugibus, ac liberis? quid eos dies, qui, quasi deorum immortalium, festi, atque sollemnes apud omnes sunt aduentu meo, redituq́; celebrati? unus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit, quo in patriam redij, cum senatum egressum uidi, populumq́; R. uniuersum, cũ mihi ipsa, Roma, prope conuulsa sedibus suis, ad complectẽdum conseruatorem suum progredi uisa est. quæ me ita accepit, ut non modo omnium generum, ætatum, ordinum omnes uiri, ac mulieres, omnis fortunæ, ac loci, sed etiam mœnia ipsa uiderentur, & tecta urbis, ac templa lætari. Me cõsequentibus diebus in ea ipsa domo, qua tu me expuleras, quam expilaras, quam incenderas, pontifices, consules, prætores collocauerunt, mihique, quod ante me nemini, pecunia publica ædificandam domum censuerunt. Habes reditum meum confer nunc uicissim tuum; quandoquidem, amisso exercitu, nihil incolume domum, præter os illud tuum pristinum, retulisti. qui primum qua ueneris cum laureatis tuis lictoribus, quis scit? quos tu Mæandros, dum omnes solitudines persequeris, quæ diuerticula, flexionesq; quæsisti? quod te municipium uidit? quis amicus inuitauit? quis hospes adspexit? non ne tibi nox erat pro die? solitudo pro frequentia? caupona pro opido? non ut redire ex Macedonia nobilis imperator, sed ut mortuus infamis referri uideretur. Romam uero ipsam fœdauit aduentus tuus. o familiæ non dicam

Calpurniae, sed Caluetiae, neque huius urbis, sed placentini municipij, neque paterni generis, sed brachatae cognationis dedecus, quemadmodum uenisti? quis tibi, non dicam horum, aut ciuium caeterorum, sed tuorum legatorum obuiam uenit? mecum enim L. Flaccus, uir tua legatione indignissimus, atque ijs consilijs, quibus mecum in consulatu meo coniunctus fuit, ad conseruandam remp. dignior, mecum fuit tum, cum te quidam non longe a porta cum lictoribus errantem uisum esse narrabat. scio item, uirum fortem in primis, belli, ac rei militaris peritum, familiarem meum, Q. Marcium, quorum tu legatorum praelio imperator appellatus eras, cum longe abfuisses, aduentu isto tuo domi fuisse otiosum. sed, quid ego numero, qui tibi obuiam non uenerint? cui dico uenisse paene neminem, ne de officiosissima quidem natione candidatorum, cum uulgo essent et illo ipso, & multis ante diebus admoniti, & rogati. togulae lictoribus ad portam praesto fuerunt: quibus illi acceptis, sagula reiecerũt, cateruam imperatori suo nouam praebuerunt. sic iste a tanto exercitu, tanta prouincia, triẽnio post Macedonicus imperator in urbem se intulit, ut nullius negotiatoris obscurissimi reditus umquam fuerit desertior. in quo me tamẽ, qui esset paratus ad se defendendũ, reprahẽdit: cum ego eum Coelimontana introisse dixissem, sponsione me, ni Exquilina introisset, homo promptus, lacessiuit. quasi uero id aut ego scire debuerim, aut uestrum quisquã audierit, aut ad rem pertineat, qua tu porta introieris, modo ne triumphali: qua porta Macedonicis semper proconsulibus ante te patuit: tu inuentus es, qui consulari imperio praeditus ex Macedonia non triumphares. At audistis P.C. philosophi uocem: negauit se triumphi cupidum umquam

fuisse. o scelus, o pestis, o labes; cum extinguebas senatum, uendebas auctoritatem huius ordinis, addicebas tribuno pleb. consulatum tuum, rempubl euertebas, prodebas caput, & salutem meam mercede prouinciæ, si triumphum non cupiebas, cuius tandem te rei cupiditate arsisse defendes? sæpe enim uidi, qui & mihi, & cæteris cupidiores prouinciæ uiderentur, triumphi nomine tegere, atque uelare cupiditatem suam. hoc modo D. Silanus consul in hoc ordine, hoc meus etiam collega dicebat. neque enim quisquam potest exercitum cupere, aperteq; petere, ut non prætexat cupiditatem triumphi. quod si te senatus, si populus Rom. aut non appetentem, aut etiam recusantem, bellum suscipere, exercitum ducere coegisset: tamen erat angusti animi, atq; demißi, iusti triumphi honorem, dignitatemq; contemnere. nam, ut leuitatis est, inanem aucupari rumorem, & omnes umbras etiam falsæ gloriæ consectari: sic leuis est animi, lucem, splendoremq; fugientis, iustam gloriam, qui est fructus ueræ uirtutis honestißimus, repudiare. cum uero, non modo non postulante, atque cogente, sed inuito, atque oppresso senatu, non modo nullo populi Rom. studio, sed nullo ferente suffragium libero, prouincia tibi ista manus pretium fuerit euersæ per te, & perditæ ciuitatis; cumq; omnium scelerũ hæc pactio exstiterit: ut, si tu totam remp. nefarijs latronibus trãsdidisses, Macedonia tibi ob eam rẽ, quibus tu finibus uelles, transderetur; cum exhauriebas ærarium; cum orbabas Italiam iuuentute; cum mare uastißimum hieme transibas: si triumphum contemnebas, quæ te, prædo amantißime, nisi prædæ, ac rapinarum, cupiditas tam cæca rapiebat? non est integrum Cn. Pompeio, consilio iam uti tuo: errauit enim: nõ gustarat istam tuam phi-

losophiam. ter iam homo stultus triumphauit. Crasse, *pudet me tui: quid est, quod, confecto formidolosissimo bello, coronam illam lauream tibi tantopere decerni volueris a senatu?* P. Seruili, Q. Metelle, C. Curio, P. Africane, *cur non* * *hunc audistis tam doctum hominem, tam eruditum, prius quam in istum errorem induceremini?* C. *ipsi* Pontinio, *necessario meo, iam non est integrum: religionibus enim susceptis, impeditur. o stultos* Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos: *amentem* Paullum, *rusticum* Marium, *nullius consilij patres horum amborum consulum, qui triumpharint. sed, quoniam praeterita mutare non possumus, quid cessat hic homullus, ex argilla, & luto fictus* Epicureus, *dare haec praeclara praecepta sapientiae clarissimo, & summo imperatori, genero suo? fertur ille uir, mihi crede, gloria: flagrat, ardet cupiditate iusti, & magni triumphi: non didicit eadem ista, quae tu. mitte ad eum libellum: &, si iam ipse coram congredi poteris, meditare, quibus uerbis incensam illius cupiditatem comprimas, atque restinguas. ualebis apud hominem uolitantem gloriae cupiditate uir moderatus, & constans, apud indoctum eruditus, apud generum socer. dices enim, ut es homo facetus, ad persuadendum concinnus, perfectus, politus e schola:* Quid est, Caesar, *quod te supplicationes toties decretae, tot dierum, tantopere delectent? in quibus homines errore ducuntur, quas dij negligũt; qui, ut noster diuinus ille dixit* Epicurus, *neq; propitij cuiquam esse solent, neq; irati. non facies fidem scilicet, cum haec disputabis: tibi enim & esse, & fuisse uidebit iratos.* Vertes te ad alteram *scholam, disseres de triumpho:* Quid tandem habet iste *currus? quid uincti ante currum duces? quid simulacra opi*

dorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis, et tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? inania sunt ista, mihi crede, delectamenta pene puerorũ, captare plausus, uehi per urbem, conspici uelle. quibus ex rebus, nihil est, quod solidum tenere, nihil, quod referre ad uoluptatem corporis possis. quin tu me uides, qui, ex qua prouincia T. Flamininus, L. Paullus, Q. Metellus, T. Didius, innumerabiles alij, leui cupiditate commoti, triumpharunt, ex ea sic redij, ut ad portam Exquilinam Macedonicam lauream conculcarim, ipse cum hominibus quindecim male uestitis ad portam Cœlimontanam sitiens peruenerim: quo in loco mihi libertus, præclaro imperatori, domum ex hac die biduo ante conduxerat: quæ uacua si nõ fuisset, in campo Martio mihi tabernaculum collocassem. nummus interea mihi Cæsar, neglectis ferculis triumphalibus, domi manet, & manebit. rationes ad ærarium continuo, sicut tua lex iubebat, detuli: neque alia ulla in re legi tuæ parui. quas rationes si cognoris; intelliges nemini plus, quam mihi, literas profuisse: ita enim sunt perscriptæ scite, & literate, ut scriba, ad ærarium qui eas retulit, perscriptis rationibus secum ipse, caput sinistra manu perfricans, commurmuratus sit.

Ratio quidem hercle apparet, argentum οἴχεται.

" Hac tu oratione, non dubito, quin illum iam adscendentem in currum reuocare possis. o tenebræ, o lutum, o sordes, o paterni generis oblite, materni uix memor: ita nescio quid istud fractum, humile, demissum, sordidum inferius etiam est, quam ut Mediolanensi præcone, auo tuo, dignum esse uideatur. L. Crassus, homo sapientissimus nostræ ciuitatis, spiculis prope scrutatus est Alpes, ut, ubi hostis non erat, ibi

triumphi caussam aliquam quæreret. eadē cupiditate, uir summo ingenio præditus, C. Cotta, nullo certo hoste, flagrauit. eorum neuter triumphauit; quod alteri illum honorem collega, alteri mors ademit. Irrisa est abs te paullo ante M. Pisonis cupiditas triumphandi, a qua te longe dixisti abhorrere. qui, etiam si minus magnum bellum gesserat, ut abs te dictum est; tamen istum honorem contemnendū non putauit. tu eruditior, quam Piso; prudentior, quam Cotta; abūdantior consilio, ingenio, sapientia, quam Crassus, ea contemnis, quæ illi idiotæ, ut tu appellas, præclara duxerunt. quod si reprehendis, quod cupidi laureæ fuerint, cum bella aut parua, aut nulla gessissent: tu, tantis nationibus subactis, tantis rebus gestis, minime fructum laborum tuorum, præmia periculorum, uirtutis insignia cōtemnere debuisti. neque uero contempsisti, sis licet Themista sapientior, sed os tuum ferreum senatus conuicio uerberari noluisti. Iam uides, quoniam quidem ita mihimet fui inimicus, ut me tecū compararem, & digressum meum, & absentiam, & reditum ita longe tuo præstitisse, ut mihi illa omnia immortalem gloriam dederint, tibi sempiternam turpitudinem inflixerint. nunc etiam in hac quotidiana, assidua, urbanáq; uita splendorem tuum, gratiam, celebritatem domesticam, operam forensem, consilium, auxilium, auctoritatem, sententiam senatoriam nobis, aut, ut uerius dicam, cuiquam es infimo, ac desperatissimo antelaturus? Age, senatus odit te, quod eum tu facere iure concedis, afflictorem, & proditorem non modo dignitatis, & auctoritatis, sed omnino ordinis, ac nominis sui: uidere equites R. non possunt, quo ex ordine, uir præstantissimus, L. Aelius est te consule relegatus: plebs Romana perditum cupit, in cuius tu infamiā ea, quæ

per latrones, per seruos de me egeras, contulisti: Italia cuncta exsecratur, cuius idem tu superbissime decreta, & preces repudiasti. fac huius odij tanti, ac tam uniuersi periculum, si audes. instant post hominum memoriam apparatissimi, magnificentissimiq; ludi, quales non modo numquam fuerunt, sed ne quo modo fieri quidem posthac possint, possum ullo pacto suspicari. da te populo; committe ludis. sibilum metuis? ubi sunt uestræ scholæ? ne acclametur? ne id quidem est curare philosophi. manus tibi ne efferantur, times: dolor enim est malum, ut disputas: existimatio, dedecus, infamia, turpitudo, uerba, atque ineptiæ. sed de hoc non dubito: non audebit accedere ad ludos. conuiuium publicum non dignitatis caussa inibit: nisi forte, ut cum P. Clodio, hoc est, cum amoribus suis, cenet. sed plane animi sui caussa ludos nobis idiotis relinquet. solet enim in disputationibus suis, oculorum, et aurium delectationi abdominis uoluptates anteferre. nam, quod uobis iste tantummodo improbus, crudelis, olim furunculus, nunc uero etiam rapax, quod sordidus, quod contumax, quod superbus, quod fallax, quod perfidiosus, quod impudens, quod audax esse uideatur; nihil scitote esse luxuriosius, nihil libidinosius, nihil proteruius, nihil nequius. luxuriam autem nolite in isto hanc cogitare. est enim quædam, quamquam omnis est uitiosa, atque turpis, tamen ingenuo, ac libero dignior. nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquisitum, (laudabo inimicum) ne magnopere quidem quidquam, præter libidines, sumptuosum. toreuma nullum, maximi calices, & hi, ne contemnere suos uideatur, Placentini; exstructa mensa, non conchylijs, aut piscibus, sed multa carne subrancida. serui sordidati ministrant, nonnulli etiã

senes; idem coquus, idem atriensis; pistor domi nullus, nulla cella, panis, & uinum a propola, atque de cupa; Graeci stipati, quini in lectulis, saepe plures, ipse solus. bibitur usque eo, dum de solio ministretur. ubi galli cantum audiuit, auum suum reuixisse putat, mensam tolli iubet. Dicet aliquis, unde tibi haec nota sunt? non mehercules contumeliae caussa describam quemquam, praesertim ingeniosum hominem, atque eruditum: cui generi esse ego iratus ne si cupiam quidem possum. est quidem Graecus, qui cum isto uiuit, homo, ut uere dicam, sic enim cognoui, humanus, sed tamdiu, quamdiu cum alijs est, aut ipse secum. is cum istum adolescentem iam tum cum hac dijs irata fronte uidisset, non fastidiuit eius amicitiam, cum esset: praesertim appetitus: dedit se in consuetudinem, sic, ut prorsus una uiueret, nec fere ab isto umquam discederet. Non apud indoctos, sed, ut ego arbitror, in hominum eruditissimorum, & humanissimorum coetu loquor. audistis profecto dici, philosophos Epicureos omnes res, quae sunt homini expetendae, uoluptate metiri: recte, an secus, nihil ad nos: aut, si ad nos, nihil ad hoc tempus. sed tamen lubricum genus orationis, adolescenti non acriter intelligenti saepe praeceps. itaque admissarius iste, simulatque audiuit a philosopho uoluptatem tantopere laudari, nihil expiscatus est: sic suos sensus uoluptarios omnes incitauit, sic ad illius hanc orationem adhinnijt, ut non magistrum uirtutis, sed auctorem libidinis a se illum inuentũ arbitraretur. Graecus primo distinguere, atq; diuidere illa, quemadmodũ dicerẽtur: iste claudus, quo modo aiunt pilã retinere: quod acceperat, testificari, tabulas obsignare uelle, Epicurum disertum dicere, et tamẽ dictum opinor, se nullũ bonũ intelligere pos-

se, demptis corporis uoluptatibus. quid multa? Graecus facilis, & ualde uenustus, nimis pugnax contra senatorem populi R. esse noluit. est autem hic, de quo loquor, non philosophia solum, sed etiam caeteris studijs, quae fere caeteros Epicureos negligere dicunt, perpolitus. poema porro facit ita festiuum, ita concinnum, ita elegans, nihil ut fieri possit argutius. in quo reprehendat eum licet, si qui uult, modo leuiter, non ut improbum, non ut audacem, non ut impurum, sed ut Graeculum, ut assentatorem, ut poetam. deuenit, aut potius incidit in istum, eodem deceptus supercilio, Graecus, atque aduena, quo tam sapiens, & tanta ciuitas reuocare se non poterat familiaritate implicatus: et simul inconstantiae famam uerebatur: rogatus, inuitatus, coactus, ita multa ad istum de isto scripsit, ut omnes libidines, omnia stupra, omnia cenarum, conuiuiorumq; genera, adulteria denique eius delicatissimis uersibus expresserit: in quibus, si quis uelit, possit istius, tamquam in speculo, uitam intueri. ex quibus multa a multis lecta, & audita recitarem, nisi uererer, ne hoc ipsum genus orationis, quo nunc utor, ab huius loci more abhorreret: & simul de ipso, qui scripsit, detrahi nihil uolo. qui si fuisset in discipulo comparando meliore fortuna, fortasse austerior, & grauior esse potuisset: sed eum casus in hanc consuetudinem scribendi induxit philosopho ualde indignam; siquidem philosophia, ut fertur, uirtutis continet, & officij, & bene uiuendi disciplinam: quã qui profitetur, grauissimam sustinere mihi personam uidetur. sed idem casus illum, ignarum quid profiteretur, cũ se philosophum esse diceret, istius impurissimae, ac temperatissimae pecudis coeno, & sordibus inquinauit: qui modo res gestas consulatus mei cum laudasset; quae quidem laudatio

hominis

hominis turpissimi mihi ipsi erat pæne turpis; non ulla tibi, inquit, inuidia nocuit, sed uersus tui. Nimis magna pœna te consule constituta est siue malo poetæ, siue libero. Scripsisti enim, Cedant arma togæ. Quid tum? Hæc res tibi fluctus illos excitauit. At hoc nusquam opinor scriptum fuisse in illo elogio, quod te consule in sepulcro reip. incisum est, Velitis, iubeatis, ut, quod M. Cicero uersum fecerit, sed quod uindicarit uerum tamen, quoniam te non Aristarchum, sed Phalarim grammaticum habemus, qui non notā apponas ad malum uersum, sed poetam armis persequare; scire cupio, quid tandem isto in uersu reprehendas, Cedant arma togæ. Tuæ dicis, inquit togæ summum imperatorem esse cessurum. Quid nunc te, asine, literas doceam? non opus est uerbis, sed fustibus. non dixi hanc togam, qua sum amictus, nec arma, scutum, & gladium unius imperatoris: sed, quod pacis est insigne, & otij toga, contra autem arma tumultus, atque belli, more poetarum locutus, hoc intelligi uolui, bellum, ac tumultum paci, atque otio concessurum. quære ex familiari tuo; Græco illo poeta: probabit genus ipsum, & agnoscet; neque te nihil sapere mirabitur. At in altero illo, inquit, hæres, Concedat laurea laudi. Immo mehercule habeo tibi gratiam. hærerem enim, nisi tu me expedisses. nam, cum tu timidus ac tremens tuis ipse furacissimis manibus detractam e cruentis fascibus lauream ad portam Exquilinam abiecisti, iudicasti non modo amplissimæ, sed etiam minimæ laudi laureā concessisse. atque ista ratione hoc tamen intelligi, scelerate, uis, Pompeium inimicum mihi isto uersu esse factū; ut, si uersus mihi nocuerit, ab eo, quem is uersus offenderit, uideatur mihi pernicies esse quæsita. omitto, nihil

nihil istum uersum pertinuisse ad illum; nó fuisse meum, quem, quantum potuissem, multis sæpe orationibus, scriptisq; decorassem, hunc uno uiolare uersu. sed sit offensus primo: non ne compensabit cum uno uersiculo tot mea uolumina laudum suarum? quod si est commotus; ad perniciem non dicam amicißimi, nó ita de sua laude meriti, non ita de rep. non consularis, non senatoris, non ciuis, non liberi, in hominis caput ille tam crudelis propter uersum fuisset? tu quidẽ, tu, apud quos, de quo dicas, intelligis? complecteris amplißimos uiros ad tuum & Gabinij scelus: neque id occulte: nam paullo ante dixisti, me cum ijs confligere, quos despicerem; non attingere eos, qui plus possent, quibus iratus esse deberem. quorum quidem (quis enim non intelligit, quos dicas?) quamquam non est una caussa omnium, tamen est omnium mihi probata. me Cn. Pompeius, multis obsistentibus eius erga me studio, atque amori, semper dilexit, semper sua coniunctione dignissimum iudicauit, semper non modo incolumem, sed etiam amplißimum, atque ornatißimum uoluit esse. uestræ fraudes, uestrum scelus, uestræ criminationes insidiarum mearum, illius periculorum, nefarie fictæ, simul eorum, qui, familiaritatis licentia, suorum improbißimorum sermonum domicilium in auribus eius impulsu uestro collocauerunt, uestræ cupiditates prouinciarum effecerunt, ut ego excluderer, omnesque, qui me, qui illius gloriam, qui rẽp. saluam esse cupiebant, sermone, atque aditu prohiberentur. quibus rebus est perfectum, ut illi plane suo stare iudicio non liceret; cum certi homines non studium eius a me alienassent, sed auxilium retardassent. Non ne ad te L. Lentulus, qui tum erat prætor, non Q. Sanga,

non L. Torquatus pater, non M. Lucullus uenit? qui om nes ad eum, multiq; mortales, oratum in Albanum obsecratum'q; uenerant, ne meas fortunas desereret cum reip. salute coniunctas. quos ille ad te, & ad tuum collegam remisit, ut caussam publicam susciperetis, ut ad senatum referretis: se contra armatum tribunum pl. sine consilio publico decertare nolle: consulibus ex S. C. remp. defendentibus, se arma suscepturum. Ecquid infelix recordaris, quid responderis? in quo illi omnes quidem, sed Torquatus præter cæteros furebat contumacia responsi tui: te non esse tam fortem, quam ipse Torquatus in consulatu fuisset, aut ego: nihil opus esse armis, nihil contentione: me posse iterum remp. seruare, si cessissem: infinitam cædem fore, si restitissem. deinde ad extremum, neque se, neque generum, neque collegam suum tribuno pl. defuturum. Hic tu, hostis, ac proditor, alij me inimiciore, quam tibi, debere esse dicis? ego C. Cæsarem non eadem de rep. sensisse, quæ me, scio: sed tamen, quod iam de eo, his audientibus, sæpe dixi, me ille sui totius consulatus, eorum'q; honorum, quos cum proximis communicauit, socium esse uoluit; detulit, inuitauit, rogauit. non sum ego propter nimiam fortasse constantiæ cupiditatem adductus ad caussam: non postulabam, ut ei carissimus essem, cuius ego beneficijs quidem sententiam meam transdidissem. adducta res in certamen te consule putabatur, utrum, quæ superiore anno ille gessisset, manerent, an rescinderentur. quid loquar plura? si tantum ille in me esse uno roboris, & uirtutis putauit, ut ea, quæ ipse gesserat, conciderent, si ego restitissem: cur non ignoscam, si anteposuit suam salutem meæ? sed præterita omitto. me ut

Cn. Pompeius omnibus suis studijs, laboribus, uitæ periculis complexus est, cum municipia pro me adiret, Italiæ fidem imploraret, P. Lentulo consuli, auctori salutis meæ, frequens aßideret, senatui sententiam præstaret, in concionibus non modo se defensorē salutis meæ, sed etiam supplicem pro me profiteretur: huius uoluntatis eum, quem multum posse intelligebat, mihi non inimicum esse cognorat, socium sibi, & adiutorem C. Cæsarem adiunxit. Iam uides me tibi non inimicum, sed hostem, illis, quos describis, non modo non iratum, sed etiam amicum esse debere. quorum alter, id quod meminero semper, æque mihi fuit amicus, ac sibi; alter, id quod obliuiscar aliquando, sibi amicior, quam mihi. deinde hoc ita fit, ut uiri fortes, etiam si ferro inter se comminus decertarint, tamen illud contentionis odium simul cum ipsa pugna, armisq́; ponant. atque me ille odisse numquam potuit, ne tum quidem cum dißidebamus. habet hoc uirtus, quam tu ne de facie quidem nosti, ut uiros fortes species eius, & pulchritudo etiam in hoste posita delectet: Equidem dicam ex animo, P. C. quod sentio, & quod uobis audientibus sæpe iam dixi. si mihi numquam amicus C. Cæsar fuisset, sed semper iratus; si aspernaretur amicitiam meam, seséq; mihi implacabilem explicabilemq; præberet, tamen ei, cum tantas res geßisset, gereretq; quotidie, non amicus esse non possem: cuius ego imperio non alpium uallum contra ad scensum, transgreßionemq; Gallorum, non Rheni fossam: gurgitibus illis redundantē Germanorū immanißimis gentibus obijcio, & oppono: perfecit ille, ut, si montes resedissent, amnes exaruissent, nō naturæ præsidio, sed uictoria sua, rebusq́; gestis Italiam munitam haberemus. sed, cum me expetat, diligat

omni laude dignum putet; tu me a tuis inimicitijs ad simul tatem reuocabis? sic tuis sceleribus reip. praeterita facta refri cabis? quod quidem tu, qui bene nosses coniunctionem meam, & Caesaris, eludebas, cum a me, trementibus omnino labris, sed tamen, cur tibi nomen non deferrem, requirebas. quamquam, quod ad me attinet, Numquam istam imminuam curam infitiando tibi: tamen est mihi considerandum, quantum illi, tantis reip. negotijs, tantoq; bello impedito, ego, homo amicissimus, solicitudinis, atque oneris imponam. nec despero tamen, quanquam languet iuuentus, nec perinde, atque debeat, in laudis, & gloriae cu piditate uersatur, futuros aliquos, qui obiectũ hoc cadauer cõsularibus spolijs nudare non nolint, praesertim tam afflicto, tam infirmo, tam eneruato reo; qui te ita gesseris, ut timeres, ne indignus beneficio uidereris, nisi eius, a quo missus eras, simillimus exstitisses. An uero tu parum putas inuestigatas esse a nobis labes imperij tui, stragesq; prouinciae? quas quidem nos, non uestigijs odorantes ingressus tuos, sed totis uolutationibus corporis, & cubilibus persecuti sumus. Notata a nobis sunt & prima illa scelera in aduentu, cum, accepta pecunia a Dyrrhachinis, ob necem hospitis tui Platoris, eius ipsius domum euertisti, cuius sanguinem addixeras; eumque, seruis symphoniacis, & alijs muneribus acceptis, timentem, & multum dubitantem confirmasti, & Thessalonicam fide tua uenire iussisti. quem ne maiorum quidem more supplicio affecisti, cum miser ille securibus hospitis sui ceruices subijcere gestiret: sed ei medico, quem tecum eduxeras, imperasti, ut uenas hominis incideret. cum quidem tibi etiam accessio fuit ad necem Platoris Pleuratus, eius comes, quem ne-

casti uerberibus, summa senectute confectum. Idemq; tu Rabocentum, Beßicæ gentis principem, cum te trecentis talentis regi Cotto uendidisses, securi percußisti; cum ille ad te legatus in castra uenisset, & tibi magna præsidia, & auxilia a Beßis peditum equitumq; polliceretur: neque eum solum, sed etiam ceteros legatos, qui simul uenerant: quorum omnium capita regi Cotto uendidisti. Denseletis, quæ natio semper obediens huic imperio, etiam in illa omnium barbarorum defectione Macedonica C. Sextiũ prætorem tutata est, nefarium bellum, & crudele intulisti: eisq; cum fidelissimis socijs uti posses, hostibus uti acerrimis maluisti. ita perpetuos defensores Macedoniæ, uexatores, ac perditores effecisti. uectigalia nostra perturbarunt; urbes ceperunt; uastarunt agros; socios nostros in seruitutem abduxerunt; familias arripuerunt: pecus abegerunt; Thessalonicenses, cùm opido desperassent, munire arcem coegerunt. A te Iouis Velsuri fanum antiquissimum barbarorum, sanctissimumq; direptum est. Tua scelera dij immortales in nostros milites expiauerunt. qui cum uno genere morbi affligerentur: neque se recreare quisquam posset, qui semel incidißet: dubitabat nemo, quin uiolati hospites, legati necati, pacati atque socij nefario bello lacessiti, fana uexata hanc tãtam efficerent uastitatem. Cognoscis ex particula parua scelerum, & crudelitatis tuæ genus uniuersum. Quid auaritiæ, quæ criminibus infinitis implicata est, summam nunc explicem? generatim ea, quæ maxime nota sunt, dicam. Non ne sestertium centies, & octogies, quod, quasi uasarij nomine, in uenditione mei capitis adscripseras, ex ærario tibi attributum, Romæ in quæstu reliquisti? Non ne, cum CC, talenta ti-

bi Apolloniatæ Romæ dedissent, ne pecunias creditas soluerent, ultro Fufidium, equitem R. hominem ornatissimum, creditorem debitoribus suis addixisti? Non ne, hiberna cum legato, præfectoq; transdidisses, euertisti miseras funditus ciuitates? quæ non solum bonis sunt exhaustæ, sed etiam nefarias libidinum contumelias, turpitudinesq; subierunt. Qui modus tibi fuit frumenti æstimandi? qui honorarij? si quidem potest, ui, & metu extortum, honorarium nominari. quod cum peræque omnes, tum acerbissime Boeotij, & Byzantij, Cherronenses, Thessalonicá sensit. unus tu dominus, unus æstimator, unus uenditor tota in prouincia per triennium frumenti omnis fuisti. Quid ego rerum capitalium quæstiones, reorum pactiones, redemptiones, acerbissimas damnationes, libidinosissimas liberationes proferam? tantum locum aliquẽ tum mihi notum senseris, tecum ipse licebit, quot in eo genere, & quanta sint crimina, recordere. Quid? illam armorum officinam ecquid recordaris? cum, omni totius prouinciæ pecore compulso, pellium nomine omnem quæstum illum domesticum, paternumq; renouasti? uideras enim grandis iam puer, bello Italico repleri quæstu uestram domum, cum pater armis faciendis tuus præfuisset. Quid? uectigalem prouinciam, singulis rebus, quæcumque uenirent, certo portorio imposito, seruis tuis publicanis a te factam esse meministi? Quid? centuriatus palam uenditos? Quid? per tuum seruulum ordines assignatos? Quid? stipendium militibus per omnes annos a ciuitatibus, mensis palam propositis, esse numeratum? Quid illa in pontum profectio, & conatus tuus? quid debilitatio, atque abiectio animi tui, Macedonia præ-

toria nunciata, cum tu, non solum quod tibi succederetur, sed quod Gabinio non succederetur, exsanguis, & mortuus concidisti? Quid quaestor aedilicius reiectus, praepositus legatorum tuorũ turpissimus, optimus abs te quisque uiolatus? tribuni militum non recepti? M. Bæbius, uir fortis, interfectus iussu tuo? Quid, quod tu toties, diffidens ac desperans rebus tuis, in sordibus, lamentis, luctuq; iacuisti? quod populari illi sacerdoti sexcentos ad bestias amicos sociosq; misisti? Quid, quod, cum sustentare uix posses mærorem tuum, doloremq; decessionis, Samothraciam te primum, inde Thasum cũ tuis teneris saltatoribus, & cũ Antobulo, Athamante, & Timocle, formosis fratribus, contulisti? Quid, cum inde te recipiens in uilla, Euchadiæ, quae fuit uxor. Exegisti iacuisti mærens aliquot dies, atque inde obsoletus Thessalonicam, omnibus insciẽtibus, noctuq; uenisti? qui cum concursum plorantium, ac tempestatem querellarum ferre non posses, in opidum deuium Beroam perfugisti: quo in opido cũ tibi spe falsa, quod Q. Ancharium nõ esse successurum putares, animos rumor inflasset, quo te modo ad tuã intẽperantiã scelerate innouasti? Mitto aurum coronarium, quod te diutissime torsit, cum modo uelles, modo nolles. lex enim generi tui, & decerni, & accipere, uetabat, nisi decreto triumpho. in quo tu, accepta tamen, & deuorata pecunia Vrinachorum, centum talenta euomere non poteras, uocabula tantum pecuniarum, & genera mutabas. Mitto diplomata, tota in prouincia passim data: mitto numerum nauium, summamq; prædæ: mitto rationem exacti imperatiq; frumenti: mitto ereptam libertatem populis, ac singulis, qui erant affecti præmijs nominatim: quorum nihil est, quod non sit lege Iulia,

ne fieri liceat, sanctum diligenter. Aetoliam, *quae, procul a barbaris disiuncta gentibus, in sinu pacis posita, medio fere* Graeciae *gremio continetur, o poena, o furia sociorum, decedens miseram perdidisti.* Arsinoan Thracum, Neopa*ctum, ut modo tute indicasti, nobiles urbes, atque plenas, fateris ab hostibus esse captas: quibus autem hostibus? nempe ijs, quos tu,* Ambraciae *sedens, primo tuo aduentu ex oppidis* Aggrinarum, *atque* Dolopum *demigrare, & aras, & focos relinquere coegisti* Hoc *tu in exitu, praeclare imperator, cum tibi ad pristinas clades accessio fuisset* Aetoliae *repentinus interitus, exercitum dimisisti; neque ullam poenã, quae tanto facinori deberetur, non maluisti subire, quam numerum tuorum militum, reliquiasq; cognoscere.* Atque, *ut duorum* Epicureorum *similitudinem in re militari, imperioq; uideatis:* Albutius, *cum in* Sardinia *triumphasset,* Romae *damnatus est: hic, cum similem exitum expectaret, in* Macedonia *trophaea posuit; eaq;, quae bellicae laudis uictoriaeq; omnes gentes insignia, et monumenta esse uoluerunt, noster hic praeposterus imperator amissorum opidorũ, caesarũ legionum, prouinciae praesidio, & reliquis militibus orbata, ad sempiternum dedecus sui generis, & nominis, indicia constituit.* Idemq;, *ut esset quo in basi trophaeorum inscribi, incidiq; posset,* Dyrrhachium *ut uenit decedens, obsessus est ab ijs ipsis militibus, quos, paullo ante* Torquato *respõdit, beneficij caussa ab se esse dimissos. quibus cum iuratus affirmasset, se, quae deberentur, postero die persoluturũ, domum se abdidit: inde nocte intẽpesta, crepidatus, ueste seruili, nauẽ conscendit,* Brundisiumq; *uitauit, & ultimas* Hadriani *maris oras petiuit: cum interim* Dyrrachij *milites domum, in qua istum esse arbitra-*

bantur, obsidere cœperunt, & , cum latere hominem putarent, ignes circundederunt. quo metu commoti Dyrrhachini, profugisse noctu crepidatum imperatorem indicauerunt. illi autem statuam istius persimilem, quam stare celeberrimo in loco uoluerat, ne suauissimi hominis memoria moreretur, deturbant, affligunt, comminuunt, dissipant. sic odium, quod in ipsum attulerant, id in eius imaginem, ac simulacrum profuderunt. Quæ cum ita sint; non dubito, quin, cum hæc, quæ excellunt, me nosse uideas, non existimes, mediam illam partem, & turbam flagitiorum tuorum mihi esse inauditam. Nihil est, quod me hortere, nihil est, quod inuites: admoneri me satis est: admonebit autem nemo alius, nisi reipubl. tempus: quod mihi quidem magis uidetur, quam tu umquam arbitratus es, appropinquare. ecquid uides, ecquid sentis, lege iudiciaria lata, quos posthac iudices simus habituri? non æque legetur, quisquis uoluerit; nec, quisquis noluerit, non legetur. nulli conijcientur in illum ordinem, nulli eximentur: non ambitio ad gratiam, non iniquitas ad simulationem conitetur. iudices iudicabunt ij, quos lex ipsa, non quos hominum libido, delegerit. quod cum ita sit; mihi crede, neminem inuitus inuitabis: res ipsa, & reip. tempus aut me ipsum, quod nolim, aut alium quempiam aut inuitabit, aut dehortabitur. Equidem, ut paullo ante dixi, non eadem supplicia esse in hominibus existimo, quæ fortasse plerique, damnationes, expulsiones, neces: denique nullam mihi pœnam uidetur habere id, quod accidere innocenti, quod forti, quod sapienti, quod bono uiro, & ciui potest. damnatio ista, quæ in te flagitatur, obtigit P. Rutilio, quod specimen habuit hæc ciuitas inno-

tentiæ: maior mihi iudicum, & reipublicæ pœna illa uisa est, quàm Rutilij. L. Opimius eiectus esse patria, is, qui prætor, & consul maximis rempublicam periculis liberarat: non in eo, cui facta est iniuria, sed in ijs, qui fecerunt, sceleris, ac conscientiæ pœna remansit. at contra bis Catilina absolutus: emissus etiam ille auctor tuus prouinciæ, cum stuprum Bonæ deæ puluinaribus intulisset: quis fuit in tanta ciuitate, qui illum incesto liberatum, non eos, qui ita iudicarunt, pari scelere adstrictos arbitraretur? An ego expectem, dum de te quinque, & septuaginta tabellæ diribeantur? de quo iampridem omnes mortales omnium generum, ætatum, ordinum iudicauerunt. quis enim te aditu, quis ullo honore, quis denique communi salutatione dignum putet? omnes memoriam consulatus tui, facta, mores, faciem denique, ac nomen a republica detestantur. legati, qui una fuere, alienati: tribuni militum inimici: centuriones, & si qui ex tanto exercitu reliqui milites exsistunt, non dimissi abs te, sed dissipati, te oderunt, tibi pestem exoptant, te exsecrantur: Achaia exhausta, Thessalia uexata, laceratæ Athenæ, Dyrrhachium, & Apollonia exinanita, Ambracia direpta, Parthini, & Bullienses illusi, Epirus excisa. Locri, Phocij, Bœotij exusti: Acarnania, Amphilochia, Perrhebia, Athamanumq; gens uendita: Macedonia condonata barbaris: Aetolia amissa: Dolopes, finitimiq; montani opidis, atque agris exterminati: ciues Rom. qui in his locis negotiantur, te unum, solum, suum depeculatorem, uexatorem, prædonem, hostem uenisse senserunt. ad horum omnium iudicia tot, atque tanta, domesticum iudicium accessit sententiæ damnationis tuæ, occultus aduentus, fur-

tiuum iter per Italiam, introitus in urbem desertus ab amicis, nullæ ad senatum e prouincia literæ, nulla ex trinis æstiuis gratulatio, nulla triumphi mentio: non modo, quid gesseris, sed ne quibus in locis quidem fueris, dicere audes. Ex illo fonte & seminario triumphorum cum arida folia lauræ retulisses, cum ea abiecta ad portam reliquisti; tum tu ipse de te, fecisse uideri, pronunciasti. qui si nihil gesseras dignum honore, ubi exercitus? ubi sumptus? ubi imperium? ubi illa uberrima supplicationibus triumphisq́; prouincia? sin autem aliquid sperare uolueras; si cogitaras id, quod imperatoris nomen, quod laureati fasces, quod illa trophæa, plena dedecoris, & risus, te commentatum esse declarant: quis te miserior, quis te damnatior, qui neque scribere ad senatum, a te bene remp. esse gestam, neque præsens dicere ausus es? An tu mihi, cui semper ita persuasum fuerit, non euentis, sed factis cuiusque fortunam ponderari, neque in tabellis paucorum iudicum, sed in sententijs omnium ciuium famam nostram, fortunamq́; pendere, te indemnatum uideri putas? quem socij, quem fœderati, quem liberi populi, quem stipendiarij, quẽ negotiatores, quem publicani, quem uniuersa ciuitas, quẽ legati, quem tribuni militares, quem reliqui milites, qui ferrum, qui famem, qui mortem effugerunt, omni cruciatu dignißimum putant: cui non apud senatum, non apud ullũ ordinem, non apud equites R. non in urbe, non in Italia maximorum scelerum uenia ulla ad ignoscendum dari possit: qui se ipsum oderit; qui metuat omnes; qui suam caussam nemini committere audeat; qui se ipsum condemnet. numquam ego sanguinem expetiui tuum; numquam illud extremum, quod posset esse improbis, & probis commu-

ne, supplicium legis, ac iudicij: sed abiectum, contemptū, despectum a ceteris, a te ipso desperatum, & relictum, circumspectantem omnia, quidquid increpuisset pertimescentem, diffidentem tuis rebus, sine uoce, sine libertate, sine auctoritate, sine ulla specie consulari, horrentem, trementem, adulantem omnibus uidere te uolui; uidi. quare, si tibi euenerit, quod metus ne accidat: equidem non moleste feram. sin id tardius forte fiet: fruar tamen tua indignitate; nec minus libenter metuentem uidebo, ne reus fias, quam reum; nec minus lætabor, cum te semper sordidum, quam si paullisper sordidatum uiderem.

PRO T. ANNIO MILONE

ORATIO XXXIIX.

E TSI uereor, iudices, ne turpe sit pro fortißimo uiro dicere incipientem, timere; minimeq; deceat, cum T. Annius Milo ipse magis de reip. salute, quam de sua perturbetur, me ad eius caussam parem animi magnitudinem afferre non posse: tamen haec noui iudicij noua forma terret oculos: qui, quocumque inciderint, ueterem consuetudinem fori, & pristinum morem iudiciorum requirunt. non enim corona consessus uester cinctus est, ut solebat; non usitata frequentia stipati sumus. nam illa praesidia, quae pro templis omnibus cernitis, etsi contra uim collocata sunt, non afferunt tamen oratori aliquid, ut in foro, & in iudicio, quamquam praesidijs salutaribus, & necessarijs septi sumus, tamen ne non timere quidem sine aliquo timore poßimus. quae si opposita Miloni putarem, cederem tempori, iudices, nec inter tantã uim armorum existimarem oratori locum esse. sed me recreat, & reficit Cn. Pompeij, sapientißimi, & iustißimi uiri, consilium: qui profecto nec iustitiae suae putaret esse, quem reum sententijs iudicum transdidisset, eundem telis militum dedere; nec sapientiae, temeritatem concitatae multitudinis auctoritate publica armare. quamobrem illa arma, centuriones, cohortes non periculum nobis, sed praesidium denunciant; neque solum ut quieto, sed etiam ut magno animo simus, hortantur; neque auxilium modo defensioni meae, uerum etiam silentium pollicentur.

reliqua uero multitudo, quæ quidem est ciuium, tota nostra est: neque eorum quisquam, quos undique intuentes ex hoc ipso loco cernitis, unde aliqua pars fori adspici potest, & huius exitum iudicij exspectantes, non cum uirtuti Milonis fauet, tum de se, de liberis suis, de patria, de fortunis hodierno die decertari putat. Vnum genus est aduersum, infestumq; nobis, eorum, quos P. Clodij furor rapinis, & incendijs, & omnibus exitijs publicis pauit: qui hesterna etiam cócione incitati sunt, ut uobis uoce præirent, quid iudicaretis. quorum clamor, si quis forte fuerit, admonere uos debebit, ut eum ciuem retineatis, qui semper genus illud hominum, clamoresq; maximos pro uestra salute neglexit. Quamobrē adeste animis, iudices, et timorem, si quem habetis, deponite. nam, si umquam de bonis, et fortibus uiris, si umquam de bene meritis ciuibus potestas uobis iudicandi fuit; si deniq; umquam locus amplissimorum ordinum delectu uiris datus est, ubi sua studia erga fortes, & bonos ciues, quæ uultu, & uerbis sæpe significassent, re, & sententijs declararent: hoc profecto tempore eam potestatem omnem uos habetis, ut statuatis, utrum nos, qui semper uestræ auctoritati dediti fuimus, semper miseri lugeamus; an, diu uexati a perditissimis ciuibus, aliquando per uos, ac uestram fidem, uirtutem, sapientiamq; recreemur. quid enim nobis duobus, iudices, laboriosius? quid magis sollicitum, magis exercitum dici, aut fingi potest? qui spe amplissimorum præmiorum ad rempublicam adducti, metu crudelissimorum exitiorum carere non possumus. & quidem ceteras tempestates, et procellas in illis dumtaxat fluctibus concionum semper putaui Miloni esse subeundas, quod semper pro bonis contra probos senserat

in iudicio uero, & in eo consilio, in quo ex cunctis ordinibus amplissimi uiri iudicarent, numquam existimaui spē ullam esse habituros Milonis inimicos ad eius non salutem modo exstinguendam, sed etiam gloriam per tales uiros infringendam quamquam in hac caussa, indices, T. Annij tribunatu, rebus omnibus pro salute reip. gestis, ad huius criminis defensionem non abutemur, nisi oculis uideritis insidias Miloni a Clodio factas: nec deprecaturi sumus, ut crimen hoc nobis multa propter praeclara in remp. merita condonetis: nec postulaturi, ut, si mors P. Clodij salus uestra fuerit, iccirco eam uirtuti Milonis potius, quam populi R. felicitati assignetis: sed, si illius insidiae clariores hac luce fuerint, tum denique obsecrabo, obtestabor'q; uos, iudices, si cetera amisimus, hoc saltem nobis ut relinquatur, ab inimicorum audacia, telis'q; uitam ut impune liceat defendere. sed, antequam ad eam orationē uenio, quae est propria nostrae quaestionis, uidentur ea esse refutanda, quae in senatu saepe ab inimicis, ab improbis saepe iactata sunt, & in concione etiam paullo ante ab accusatoribus: ut, omni errore sublato, rem plane, quae uenit in iudicium, uidere possitis. Negant intueri lucem fas esse ei, qui a se hominem occisum esse fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quae primum iudicium de capite uidit M. Horatij, fortissimi uiri: qui, nondum libera ciuitate, tamen populi R. comitijs liberatus est, cum sua manu sororem interfectam esse fateretur. an est quisquam, qui hoc ignoret, cum de homine occiso quaeratur, aut negari solere omnino esse factum, aut recte, ac iure factum esse, defendi? nisi uero existimatis dementem P. Africanum fuisse; qui cum

a C. Carbone tribuno pl. in concione seditiose interrogaretur, quid de Ti. Gracchi morte sentiret, respondit, iure cæsum uideri. neque enim posset aut Ahala ille Seruilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule senatus non nefarius haberi, si sceleratos ciues interfici nefas esset. itaque hoc, iudices, non sine caussa fictis fabulis doctissimi hominis memoriæ prodiderunt, eum, qui patris ulascendi caussa matrem necauisset, uariatis hominum sententijs, non solum diuina, sed etiam deæ sapientissimæ sentētia liberatum. quod si duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune uoluerunt: quis est, qui, quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet, cum uideat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus? atqui si tempus est ullum iure hominis necandi, quæ multa sunt, certe illud est non modo iustum, uerum etiam necessarium, cum uis illata defenditur. Pudicitiam cum eriperet militi tribunus mil. in exercitu C. Marij, propinquus eius imperatoris interfectus ab eo est, cui uim afferebat. facere enim probus adolescens periculose, quam perpeti turpiter, maluit, atque hunc ille uir summus, scelere solutum, periculo liberauit. Insidiatori uero, & latroni quæ potest afferri iniusta nex? quid comitatus nostri, quid gladij uolunt? quos habere certe non liceret, si uti illis nullo pacto liceret. est enim hæc, iudices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, uerū ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus; ut, si uita nostra in aliquas insidias, si in uim, in tela aut latronum, aut inimicorum incidis-

ſet, omnis honeſta ratio eſſet expediendæ ſalutis. ſilent enim leges inter arma, nec ſe exſpectari iubent. Etenim ei, qui exſpectare uelit, ante iniuſta pœna luenda ſit, quam iuſta repetenda: etſi perſapienter, & quodam modo tacite dat ipſa lex poteſtatem defendendi: quæ non modo hominem occidi, ſed eſſe cum telo hominis occidendi cauſſa uetat: ut, cum cauſſa, non telum, quæreretur, qui ſui defendendi cauſſa telo eſſet uſus, non hominis occidendi cauſſa habuiſſe telum iudicaretur. Quapropter hoc maneat in cauſſa, iudices: non enim dubito, quin probaturus ſim uobis defenſionem meam ſi id memineritis, quod obliuiſci non poteſtis, inſidiatorem iure interfici poſſe. Sequitur illud, quod a Milonis inimicis ſæpiſſime dicitur, cædem qua P. Clodius occiſus eſt ſenatum iudicaſſe contra remp. eſſe factam. Illam uero ſenatus non ſententiis ſuis ſolum, ſed etiam ſtudijs comprobauit. quoties enim eſt illa cauſſa a nobis acta in ſenatu? quibus aſſenſionibus uniuerſi ordinis? quam nec tacitis, nec occultis? quando enim frequentiſſimo ſenatu quattuor, ad ſummũ quinque sũt inuenti, qui Milonis cauſſam non probarent? declarant huius ambuſti tribuni pl. illæ intermortuæ conciones, quibus quotidie meam potentiam inuidioſe criminabatur; cum diceret, ſenatum, non quod ſentiret, ſed, quod ego uellem, decernere. quæ quidem ſi potentia eſt appellanda potius; quam propter magna in remp. merita mediocris in bonis cauſſis auctoritas, aut propter officioſos labores meos nonnulla apud bonos gratia, appelletur ita ſane, dummodo ea nos utamur pro ſalute bonorum contra amentiam perditorum. Hanc uero quæſtionem, etſi non eſt iniqua, numquam tamen ſenatus conſtituendam putauit. erant enim leges, erant quæſtiones uel de

cæde, uel de ui; nec tantum mærorem, ac luctum senatui mors P. Clodij afferebat, ut noua quæstio constitueretur. cuius enim senatui de illo incesto stupro iudicium decernendi potestas esset erepta, de eius interitu, quis potest credere, senatum iudicium nouum constituendū putasse? cur igitur incendium curiæ, oppugnationem ædium M. Lepidi, cædem hanc ipsam contra remp. senatus factam esse decreuit? quia nulla uis umquam est in libera ciuitate suscepta inter ciues non contra remp. non enim est ulla defensio contra uim umquam optanda, sed nonnumquam est necessaria. nisi uero aut ille dies, in quo Ti. Gracchus est cæsus, aut ille, quo Caius, aut quo arma Saturnini oppressa sunt, etiam si a rep. remp. tamen non uulnerarunt. itaque ego ipse decreui, cū cædē in Appia factam esse constaret, non eū, qui se defendisset, contra remp. fecisse; sed, cum inesset in re uis, & insidiæ, crimen iudicio reseruaui, rem notaui. quod si per furiosum illum tribunum senatui, quod sentiebat, perficere licuisset; nouam quæstionem nunc nullā haberemus. decernebat enim, ut ueteribus legibus tantummodo extra ordinem quæreretur. diuisa sententia est, postulante nescio quo: nihil enim necesse est omnium flagitia proferre. sic reliqua auctoritas senatus empta intercessione sublata est. At enim Cn. Pompeius rogatione sua & de re, & de caussa iudicauit tulit enim de cæde, quæ in Appia uia facta esset, in qua P. Clodius occisus fuit. quid ergo tulit? nempe, ut quæreretur. quid porro quærendum est? factum ne sit? at constat. a quo? at patet. uidit etiam, in confessione facti, iuris tamen defensionem suscipi posse. quod nisi uidisset, posse absolui eum, qui fateretur: cum uideret nos fateri, neque quæri umquā iussisset, nec uobis

tam salutarem hanc in iudicando literam, quam illam tristem, dedisset. mihi uero Cn. Pompeius non modo nihil grauius contra Milonem iudicasse, sed etiam statuisse uidetur, quid uos in iudicando spectare oporteret, nam, qui non pœnam confeßioni, sed defensionem dedit, is caussam interitus quærendam, non interitum, putauit. Iã illud dicet ipse profecto; quod sua sponte fecit, Publio ne Clodio tribuendum putet, an tempori? domi suæ nobilißimus uir, senatus propugnator, atque illis quidem temporibus pæne patronus, auunculus huius nostri, iudicis, fortißimi uiri, Catonis, tribunus pl. M. Drusus occisus est. nihil de eius morte populus consultus, nulla quæstio decreta a senatu est. Quantum luctum in hac urbe fuisse, a nostris patribus accepimus, cum P. Africano, domi suæ quiescenti, illa nocturna uis esset illata? quis tum non gemuit? quis non arsit dolore? quẽ immortalem, si fieri posset, omnes esse cuperent, eius ne necessariam quidem exspectatam esse mortem? num igitur ulla quæstio de Africani morte lata est? certe nulla. quid ita? quia non alio facinore clari homines, alio obscuri necantur. intersit inter uitæ dignitatem summorum, atque infimorum: mors quidem illata per scelus ijsdem pœnis teneatur, & legibus. nisi forte magis erat parriccida, si quis consularem patrem, quam si quis humilem necauerit: aut eo mors atrocior erit P. Clodij quod is in monumentis maiorum suorum sit interfectus. hoc enim sæpe ab istis dicitur. perinde quasi Appius ille Cæcus uiam munierit, non qua populus uteretur sed ubi impune sui posteri latrocinarentur. itaque in eadẽ ista Appia uia cum ornatissimũ equitẽ R. M. Papirium occidisset, non fuit illud facinus puniendũ: homo enim nobilis in suis monumentis equitem R. occi

derat. nunc eiusdem Appiæ nomen quantas tragœdias excitat. quæ cruentata antea cæde honesti, atque innocentis uiri silebatur, eadem nunc crebro usurpatur, postea quam latronis, & parricidæ sanguine imbuta est. Sed, quid ego illa commemoro? comprehensus est in templo Castoris seruus P. Clodij, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat. extorta est confitenti sica de manibus. caruit foro postea Pompeius, caruit senatu, caruit publico: ianua se, ac parietibus, non iure legum, iudiciorúmq; texit. nũ quæ rogatio lata, num quæ noua quæstio decreta est? atqui, si res, si uir, si tempus ullum dignum fuit, certe hæc in illa caussa summa omnia fecerunt. insidiator erat in foro collocatus, atque in uestibulo ipso senatus: ei uiro autem mors parabatur, cuius in uita nitebatur salus ciuitatis eo porro reip. tempore, quo, si unus ille occidisset, non hæc solum ciuitas, sed gentes omnes concidissent. nisi forte, quia perfecta res non est, non fuit puniẽda. perinde quasi exitus rerum, non hominum consilia, legibus uindicentur minus dolẽdũ fuit re non perfecta, sed puniẽdũ certe nihilo minus. Quoties ipse, iudices: ex P. Clodij telis, & ex cruẽtis eius manibus effugi? ex quibus si me non mea, uel reip. fortuna seruasset; quis tandem de interitu meo quæstionem tulisset? Sed stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, Pompeium, nosmet ipsos cum P. Clodio conferre audeamus. tolerabilia fuerunt illa. P. Clodij mortem æquo animo nemo ferre potest: luget senatus: mæret equester ordo: tota ciuitas confecta senio est: squalent municipia: affli-ctantur coloniæ: agri denique ipsi tam beneficium, tam salutarem, tam mansuetum ciuem desiderant. Non fuit ea caussa, iudices, non fuit, cur sibi censeret Pompeius

quæstionem ferendam: sed homo sapiens, & alta quadam mente præditus, multa uidit; fuisse sibi illum inimicum, familiarem Milonem: in communi omnium lætitia, si etiam ipse gauderet, timuit, ne uideretur infirmior fides reconciliatæ gratiæ. multa etiam alia uidit, sed illud maxime; quamuis atrociter ipse tulisset, uos tamen fortiter iudicaturos: itaque delegit e florentißimis ordinibus ipsa lumina. Neque uero, quod nonnulli dictitant, secreuit in iudicibus legendis amicos meos: neque enim hoc cogitauit uir iustißimus, neque in bonis uiris legendis id assequi potuisset, etiam si cupißet. non enim mea gratia familiaritatibus continetur, quæ late patere non possunt; propterea, quod consuetudines uictus non possunt esse cum multis; sed, si quid possumus; ex eo poßumus, quod resp. nos coniunxit cum multis: ex quibus ille cum optimos uiros legeret, idq; maxime ad fidem suam pertinere arbitraretur, non potuit legere nõ studiosos mei. quod uero te, L. Domiti, huic quæstioni præeße maximi uoluit, nihil quæsiuit aliud, nisi iustitiam, grauitatem, humanitatem, fidem: tulit, ut consularem necesse esset; credo, quod principium munus eße ducebat, resistere & leuitati multitudinis, & perditorum temeritati: ex consularibus te creauit potißimum: dederas enim, quam contemneres populares insanias, iam ab adolescentia documenta maxima. Quamobrem, iudices, ut aliquando ad causam crimenq; ueniamus; si neque omnis confeßio facti est inusitata; neque de causa quidquam nostra aliter, ac nos uellemus, a senatu iudicatum est; et lator ipse legis, cum esset controuersia nulla facti, iuris tamen disceptationem esse uoluit; & electi iudices, & isti præpositus quæ-

stioni, qui hæc iuste sapienterq; disceptet: reliquum est, iudices, ut nihil iam aliud quærere debeatis; nisi uter utri insidias fecerit quod quo facilius argumētis perspicere possitis rē gestā uobis dum breuiter expono, quæso diligenter attendite. P. Clodius cum statuisset omni scelere in prætura uexare remp. uideretq; ita tracta esse comitia anno superiore, ut non multos menses præturam gerere posset: qui non honoris gradum spectaret, ut ceteri, sed & L. Paullum collegam effugere uellet, singulari uirtute ciuem, & annum integrum ad dilacerandam remp. quæreret, subito reliquit annum suum, seq; in annum proximum trāstulit, non religione aliqua, sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad præturam gerendam, hoc est ad euertendam remp. plenum annum, atque integrum. occurebat, mancam, ac debilem præturam suam futuram cōsule Milone: eum porro summo consensu populi R. consulem fieri uidebat: contulit se ad eius competitores, sed ita, totam ut petitionem ipse solus, etiam inuitis illis, gubernaret, tota ut comitia suis ut dictitabat: humeris sustinere. conuocabat tribus: se interponebat: coloniam nouam, delectū perditissimorum scribebat ciuium. quanto ille plura miscebat, tanto hic magis in dies conualescebat. ubi uidit homo ad omne facinus paratissimus fortissimum uirum, inimicissimum suum, certissimum consulem, idq; intellexit non solum sermonibus, sed etiam suffragijs populi R. sæpe esse declaratum: palam agere cœpit, & aperte dicere, occidendum Milonem: seruos agrestes, & barbaros, quibus siluas publicas depopulatus erat, Etruriamq; uexarat, ex Appenino deduxerat, quos uidebatis, res erat minime obscura: etenim palam dictitabat, consulatum Miloni eripi non posse, uitam posse. si-

gnificauit hoc sæpe in senatu, dixit in concione. quin etiam Fauonio, fortißimo uiro, quærenti ex eo, qua spe fureret Milone uiuo, respondit, triduo illum, ad summum quatriduo periturum. quam uocem eius ad hunc M. Catonem statim Fauonius detulit. interim, cum sciret Clodius (neque enim erat difficile scire) iter sollemne, legitimum, necessariũ, ante diẽ III. kal. Febr. Miloni esse Lanuuiũ, ad flaminẽ prodendum, quod erat dictator Lanuuij Milo; Roma subito ipse profectus pridie est, ut ante suum fundũ, quod re intellectum est, Miloni insidias collocaret: atque ita profectus est, ut concionem turbulentam, in qua eius furor desideratus est, quæ illo ipso die habita est, relinqueret: quam, nisi obire facinoris locum tempusq; uoluisset, numquam reliquisset. Milo autẽ, cũ in senatu fuisset eo die, quoad senatus dimissus est, domũ uenit: calceos, & uestimenta mutauit: paullisper, dum se uxor, ut fit, comparat, commoratus est: deinde profectus est id temporis, cum iam Clodius, si quidem eo die Romam uenturus erat, redire potuisset. obuiã fit ei Clodius expeditus, in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut solebat, sine uxore, quod numquam fere; cum hic insidiator, qui iter illud ad cædẽ faciendã apparasset, cum uxore ueheretur in rheda, pænulatus, uulgi magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarum puerorumq; comitatu. fit obuiam Clodio ante fundum eius hora fere undecima, aut non multo secus. statim complures cũ telis in hunc faciunt de loco superiore impetum: aduersi rhedariũ occidunt. cũ autem hic de rheda, reiecta pænula, desiluisse, seq. acri animo defenderet: illi, qui erant cum Clodio, gladijs eductis partim recurrere ad rhedam, ut a tergo Milonem adorirentur

tur;partim,quod hunc iam interfectum putarent, cadere incipiunt eius seruos,qui post erant. ex quibus qui animo fideli in dominum erant,& præsentes fuerunt,partim oc cisi sunt,partim,cum ad rhedam pugnari uiderent, et do mino succurrere prohiberentur,Milonemq; occisum etiam ex ipso Clodio audirent, et ita esse putarent; fecerunt id ser ui Milonis,(dicam enim non deiurãdi criminis caussa, sed ut factum est)neque imperante, neque sciente, neque præ sente domino, quod suos quisque seruos in tali re facere uo luisset. Hæc, sicut exposui,ita gesta sunt, iudices: insidiator superatus;ui uicta uis,uel potius oppressa uirtute audacia est.nihil dico,quid respubl.cõsecuta sit;nihil,quid uos;nihil, quid omnes boni: nihil sane id prosit Miloni, qui hoc fato natus est, ut nese quidem seruare potuerit,quin una remp. uosq; seruaret.si id iure non posset,nihil habeo, quod defen dam.sin hoc & ratio doctis,& necessitas barbaris, et mos gentibus,& feris natura ipsa præscripsit, ut omnem sem- per uim,quacumque ope possent,a corpore,a capite, a ui- ta sua propulsarent: non potestis hoc facinus improbũ iu- dicare, quin simul iudicetis,omnibus,qui in latrones incide rint,aut illorum telis, aut uestris sententijs esse pereundũ. duod si ita putasset,certe optabilius Miloni fuit, dare iugu lum P.Clodio non semel ab illo, neque tum primum petitũ, quam iugulari a uobis,quia se illi non iugulandum trans- didisset. sin hoc nemo uestrũ ita sentit:illud iã in iudicium uenit,non,occisus ne sit,quod fatemur;sed,iure,an iniuria; quod multis antea in caussis iam quæsitum est. insidias fa- ctas esse constat;et id est, quod senatus contra remp. factũ iudicauit:ab utro facta sint,incertum est:de hoc igitur,la- tum est,ut quæreretur. ita & senatus rem,non hominem,

notauit: & Pompeius de iure, non de facto, quaestionem tulit. num quid igitur aliud in iudicium uenit, nisi uter utri insidias fecerit? profecto nihil. si hic illi, ut ne sit impune; si ille huic, tum nos scelere soluamur. quonam igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua docere, magnam ei caussam, magnam spem in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuisse. itaque illud Cassianum, Cui bono fuerit, in his personis ualeat: etsi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi saepe paruo. atqui, Milone interfecto, Clodius hoc assequebatur, non modo ut praetor esset, non eo consule, quo sceleris nihil facere posset; sed etiam ut iis consulibus praetor esset, quibus si non adiuuantibus, at conuenientibus certe sperasset se posse rempubl. eludere in illis suis cogitatis furoribus. cuius illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec, si cuperent, reprimere possent, cum tantum beneficium ei se debere arbitrarentur, &, si uellent, fortasse uix possent frangere hominis sceleratissimi corroboratam iam uetustate audaciam. An uero, iudices, uos soli ignoratis, uos hospites in hac urbe uersamini, uestrae peregrinantur aures, neque in hoc peruagato ciuitatis sermone uersantur, quas ille leges (si leges nominandae sunt, ac non faces urbis, et pestes reipubl.) fuerit impositurus nobis omnibus, atque inusturus? Exhibe, quaeso, Sexte Clodi, exhibe librarium illud legum uestrarum, quod te aiunt eripuisse e domo, et ex mediis armis, turbaq; nocturna, tamquam Palladium, sustulisse, ut praeclarum inde munus, ac instrumentum tribunatus ad aliquem, si nactus esses, qui tuo arbitrio tribunatũ gereret, deferre posses. & adspexit me quidem illis oculis

quibus tum solebat, cum omnia omnibus minabatur. mouet me quippe lumen curiæ. quid? tu me iratum, Sexte, putas tibi? cuius tu inimicißimum multo crudelius etiam punitus es, quam erat humanitatis meæ postulare. tu P. Clodij cruentum cadauer eiecisti domo, tu in publicum eiecisti, tu spoliatum imaginibus, exsequijs, pompa, laudatione, infelicißimis lignis semiustulatum, nocturnis canibus dilaniandum reliquisti. quam rem etsi necessario fecisti, tamẽ, quoniam in meo inimico crudelitatem exprompsisti tuam, laudare non poßum, irasci certe non debeo. P. Clodij prætu ram non sine maximo rerum nouarum motu proponi soli tam esse uidebatis; nisi esset is cosul. qui eã auderet, posset&#x0;q; confringere. eum Milonem esse cũ sentiret uniuersus popu lus R. quis dubitaret suffragio suo se metu, periculo remp. liberare? at non, P. Clodio mortuo, usitatis iam rebus obnitendum est Miloni, ut tueatur dignitatem suam. singularis illa huic uni concessa gloria, quæ quotidie augebatur fran gendis furoribus Clodianis, iã morte Clodij cecidit. uos adepti estis, ne quem ciuem metueretis: hic exercitationẽ uir tutis, suffragationẽ consulatus, fontem perennẽ gloriæ suæ perdidit. itaq; Milonis cõsulatus, qui uiuo Clodio labefacta ri non poterat, mortuo deniq; temtari cœptus est. non modo igitur nihil prodest, sed obest etiã P. Clodij mors Miloni. At ualuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fecit ultor iniuriæ, punitor doloris sui. Quid, si hæc, non dico maiora, fuerunt in Clodio, quam in Milone, sed in illo maxima, nulla in hoc? quid uultis amplius? quid enim odisset Clodium Milo, segetem, ac materiam suæ gloriæ, præter hoc ciuile odiũ, quo omnes improbos odimus? ille, erat, ut odisset primum defensorem salutis meæ, deinde uexatorem furoris,

domitorem armorum suorum, postremo etiam accusatorẽ suũ. reus enim Milonis lege Plotia fuit Clodius, quoad uixit. quo tandem animo hoc tyrannum tulisse creditis? quãtum odium illius, & in homine iniusto quam etiam iustũ esse? reliquum est, ut iam illum natura ipsius, cõsuetudóq; defendat, hũc autem hæc eadem coarguant. Nihil per uim umquam Clodius, omnia per uim Milo. quid ergo, iudices? cum, mærentibus uobis, urbe cessi, non seruos, non arma, nõ uim intentauit? quæ fuisset igitur caussa restituendi mei, nisi fuisset iniusta eijciendi? diem mihi, credo, dixerat, multã irrogarat, actionem perduellionis intenderat. & mihi, iudices, in caussa aut uestra mala, aut mea præclarissima etiam iudicium timendum fuit? seruorum, & egentium ciuium, & facinorosorum armis meos ciues, meis consilijs, periculisq; seruatos, pro me obijci nolui. uidi enim, uidi hunc ipsum Q. Hortensium, lumen, & ornamentum reip. pæne interfici seruorum manu, cum mihi adesset: qua in turba C. Vibienus senator, uir optimus, cum hoc cum esset una, ita est multatus, ut uitam amiserit. itaque quando illius postea sica illa, quam a Catilina acceperat, conquieuit? hæc intentata nobis est: huic ego uos obijci pro me non sum passus: hæc insidiata Pompeio est: hæc istam Appiam uiã, monumentum sui nominis, nece Papirij cruentauit: hæc eadem longo interuallo conuersa rursus est in me: nuper quidem, ut scitis, me ad Regiã pæne confecit. Quid simile Milonis? cuius uis omnis hæc semper fuit, ne P. Clodius, cum in iudicium detrahi non posset, ui oppressam ciuitatem teneret. quem si interficere uoluisset, quãtæ, quoties occasiones, quã præclaræ fuerunt? potuit ne, cum domum, ac deos penates suos illo oppugnãte defenderet, iure se ulcisci? potuit

ne ciue egregio, et uiro fortißimo, P. Sextio, collega suo, uulnerato? potuit ne Fabricio, uiro optimo, cum de reditu meo legem ferret, pulso, crudelißima in foro cæde facta? potuit ne L. Cæcilij, iustißimi, fortißimiq; pratoris, oppugnata domo? potuit ne illo die, cum est lata lex de me, cum totius Italiæ concursus, quem mea salus concitarat, facti illius gloriam libens agnouisset, ut, etiã si id Milo fecisset, cuncta ciuitas eam laudem pro sua uindicaret? atqui erat id temporis clarißimus, & fortißimus consul, inimicus Clodio, P. Lentulus, ultor sceleris illius, propugnator senatus, defensor uestræ uoluntatis, patronus illius publici consensus, restitutor salutis meæ; septem pratores, octo tribuni pl. illius aduersarij, defensores mei; Cn. Pompeius, auctor, & dux mei reditus, illius hostis: cuius sententiam senatus omnis de salute mea grauißimam, & ornatißimam secutus est: qui populum R. cohortatus est: qui, cum de me decretum Capuæ fecisset, ipsæ cunctæ Italiæ cupienti, & eius fidem implo-ranti signum dedit, ut ad me restituendũ Romam concurrerent. omnia tum denique in illum odia ciuium ardebant desiderio mei: quem qui tum interemisset, non de impunitate eius, sed de præmijs cogitaretur. tamen se Milo continuit, & P. Clodium ad iudicium bis, ad uim numquam uocauit. Quid? priuato Milone, & reo ad populum, accusante P. Clodio, cum in Cn. Pompeium pro Milone dicentẽ impetus factus est, quæ tum non mo[illegible]tasio, sed etiam caussa illius opprimendi fuit? Nuper[illegible]o, cum M. Antonius summã spem salutis bonis omnibus attulisset, grauissimãq; adolescens nobilißimus reip. partem fortißime suscepisset, atque illam belluam, iudicij laqueos declinantem, iam irretitã teneret; qui locus, quod tempus illud, dij immortales,

in iudicio uero, & in eo consilio, in quo ex cunctis ordinibus amplißimi uiri iudicarent, numquam existimaui spẽ ullam esse habituros Milonis inimicos ad eius non salutem modo exstinguendam, sed etiam gloriam per tales uiros infringendam quamquam in hac caussa, iudices, T. Annij *tribunatu, rebus omnibus pro salute reip. gestis, ad huius criminis defensionem non abutemur, nisi oculis uideritis insidias* Miloni *a* Clodio *factas: nec deprecaturi sumus, ut crimen hoc nobis multa propter præclara in remp. merita condonetis: nec postulaturi, ut, si mors* P. Clodij *salus uestra fuerit, iccirco eam uirtuti* Milonis *potius, quam populi* R. *felicitati aßignetis: sed, si illius insidiæ clariores hac luce fuerint, tum denique obsecrabo, obtestaborq́; uos, iudices, si cetera amisimus, hoc saltem nobis ut relinquatur, ab inimicorum audacia, telisq́; uitam ut impune liceat defendere. sed, antequam ad eam orationẽ uenio, quæ est propria nostræ quæstionis, uidentur ea esse refutanda, quæ in senatu sæpe ab inimicis, ab improbis sæpe iactata sunt, & in concione etiam paullo ante ab accusatoribus: ut, omni errore sublato, rem plane, quæ uenit in iudicium, uidere poßitis.* Negant *intueri lucem fas esse ei, qui a se hominem occisum esse fateatur.* In *qua tandem urbe hoc homines stultißimi disputant? nempe in ea, quæ primum iudicium de capite uidit* M. Horatij, *fortißimi uiri: qui, nondum libera ciuitate, tamen populi* R. *comitijs liberatus est, cum sua manu sororem interfectam esse fateretur. an est quisquam, qui hoc ignoret, cum de homine occiso quæratur, aut negari solere omnino esse factum, aut recte, ac iure factum esse, defendi? nisi uero existimatis dementem* P. Africanum *fuisse; qui cum*

a C. Car-

a C. Carbone tribun.o pl. in concione seditiose interrogaretur, quid de Ti. Gracchi morte sentiret, respondit, iure caesum uideri. neque enim posset aut Ahala ille Seruilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule senatus non nefarius haberi, si sceleratos ciues interfici nefas esset. itaque hoc, iudices, non sine caussa fictis fabulis doctissimi homines memoriae prodiderunt, eum, qui patris ulascendi caussa matrem necauisset, uariatis hominum sententijs, non solum diuina, sed etiam deae sapientissimae sententia liberatum. quod si duodecim tabulae nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune uoluerunt: quis est, qui, quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet, cum uideat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus? atqui si tempus est ullum iure hominis necandi, quae multa sunt, certe illud est non modo iustum, uerum etiam necessarium, cum uiuis illata defenditur. Pudicitiam cum eriperet militi tribunus mil. in exercitu C. Marij, propinquus eius imperatoris interfectus ab eo est, cui uim afferebat. facere enim probus adolescens periculose, quam perpeti turpiter, maluit, atque hunc ille uir summus, scelere solutum, periculo liberauit. Insidiatori uero, & latroni quae potest afferri iniusta nex? quid comitatus nostri, quid gladij uolunt? quos habere certe non liceret, si uti illis nullo pacto liceret. est enim haec, iudices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, uerum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus; ut, si uita nostra in aliquas insidias, si in uim, in tela aut latronum, aut inimicorum incidis-

set, omnis honesta ratio esset expediendæ salutis. silent enim leges inter arma, nec se exspectari iubent. cum ei, qui exspe ctare uelit, ante iniusta pœna luenda sit, quam iusta repe tenda: etsi persapienter, & quodam modo tacite dat ipsa lex potestatem defendendi: quæ non modo hominem occi- di, sed esse cum telo hominis occidendi caussa uetat: ut, cum caussa, non telum, quæreretur, qui sui defendendi caus sa telo esset usus, non hominis occidendi caussa habuisse telum iudicaretur. Quapropter hoc maneat in caussa, iudi ces: non enim dubito, quin probaturus sim uobis defensio- nem meam si id memineritis, quod obliuisci non potestis, insi diatorem iure interfici posse. Sequitur illud, quod a Milo- nis inimicis sæpissime dicitur, cædem qua P. Clodius occi- sus est senatum iudicasse contra remp. esse factam. Illam uero senatus non sententiis suis solum, sed etiam studijs comprobauit. quoties enim est illa caussa a nobis acta in se- natu? quibus assensionibus uniuersi ordinis? quam nec taci tis, nec occultis? quando enim frequentissimo senatu quat- tuor, ad summũ quinque sũt inuenti, qui Milonis caussam non probarent? declarant huius ambusti tribuni pl. illæ intermortuæ conciones, quibus quotidie meam potentiam inuidiose criminabatur; cum diceret, senatum, non quod sentiret, sed, quod ego uellem, decernere. quæ quidem si potentia est appellanda potius; quam propter magna in remp. merita mediocris in bonis caussis auctoritas, aut pro pter officiosos labores meos nonnulla apud bonos gratia, ap pelletur ita sane, dummodo ea nos utamur pro salute bono rum contra amentiam perditorum. Hanc uero quæstio- nem, etsi non est iniqua, numquam tamen senatus consti tuendam putauit. erant enim leges, erant quæstiones uel de

cæde, uel de ui; nec tantum mærorem, ac luctum senatui mors P. Clodij afferebat, ut noua quæstio constitueretur. cuius enim senatui de illo incesto stupro iudicium decernendi potestas esset erepta, de eius interitu, quis potest credere, senatum iudicium nouum constituendũ putasse? cur igitur incendium curiæ, oppugnationem ædium M. Lepidi, cædem hanc ipsam contra remp. senatus factam esse decreuit? quia nulla uis umquam est in libera ciuitate suscepta inter ciues non contra remp. non enim est ulla defensio contra uim umquam optanda, sed nonnumquam est necessaria. nisi uero aut ille dies, in quo Ti. Gracchus est cæsus, aut ille, quo Caius, aut quo arma Saturnini oppressa sunt, etiam si a rep. remp. tamen non uulnerarunt. itaque ego ipse decreui, cũ cædẽ in Appia factam esse constaret, non eũ, qui se defendisset, contra remp. fecisse; sed, cum inesset in re uis, & insidiæ, crimen iudicio reseruaui, rem notaui. quod si per furiosum illum tribunum senatui, quod sentiebat, perficere licuisset; nouam quæstionem nunc nullã haberemus. decernebat enim, ut ueteribus legibus tantummodo extra ordinem quæreretur. diuisa sententia est, postulante nescio quo: nihil enim necesse est omnium flagitia proferre. sic reliqua auctoritas senatus empta intercessione sublata est. At enim Cn. Pompeius rogatione sua & de re, & de caussa iudicauit. tulit enim de cæde, quæ in Appia uia facta esset, in qua P. Clodius occisus fuit. quid ergo tulit? nempe, ut quæreretur. quid porro quærendum est? factum ne sit? at constat. a quo? at patet. uidit etiam, in confeßione facti, iuris tamen defensionem suscipi posse. quod nisi uidisset, posse absolui eum, qui fateretur: cum uideret nos fateri, neque quæri umquã iußisset, nec nobis

tam salutarem hanc in iudicando literam, quam illam tristem, dedisset. mihi uero Cn. Pompeius non modo nihil grauius contra Milonem iudicasse, sed etiam statuisse uidetur, quid uos in iudicando spectare oporteret, nam, qui non pœnam confeßioni, sed defensionem dedit, is caussam interitus quærendam, non interitum, putauit. Iã illud dicet ipse profecto; quod sua sponte fecit, Publio ne Clodio tribuendum putet, an tempori? domi suæ nobilißimus uir, senatus propugnator, atque illis quidem temporibus pæne patronus, auunculus huius nostri, iudicis, fortißimi uiri, Catonis, tribunus pl. M. Drusus occisus est. nihil de eius morte populus consultus, nulla quæstio decreta a senatu est. Quantum luctum in hac urbe fuisse, a nostris patribus accepimus, cum P. Africano, domi suæ quiescenti, illa nocturna uis esset illata? quis tum non gemuit? quis non arsit dolore? quẽ immortalem, si fieri posset, omnes esse cuperent, eius ne necessariam quidem exspectatam esse mortem? num igitur ulla quæstio de Africani morte lata est? certe nulla. quid ita? quia non alio facinore clari homines, alio obscuri necantur. intersit inter uitæ dignitatem summorum, atque infimorum: mors quidem illata per scelus iisdem pœnis teneatur, & legibus. nisi forte magis erat parriccida, si quis consularem patrem, quam si quis humilem necauerit: aut eo mors atrocior erit P. Clodij quod is in monumentis maiorum suorum sit interfectus. hoc enim sæpe ab istis dicitur. perinde quasi Appius ille Cæcus uiam munierit, non qua populus uteretur sed ubi impune sui posteri latrocinarentur. itaque in eadẽ ista Appia uia cum ornatissimũ equitẽ R. M. Papirium occidisset, non fuit illud facinus puniendũ: homo enim nobilis in suis monumentis equitem R. occi

derat. nunc eiusdem Appiæ nomen quantas tragœdias excitat. quæ cruentata antea cæde honesti, atque innocentis uiri silebatur, eadem nunc crebro usurpatur, postea quam latronis, & parricidæ sanguine imbuta est. Sed, quid ego illa commemoro? comprehensus est in templo Castoris seruus P. Clodij, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat. extorta est confitenti sica de manibus. caruit foro postea Pompeius, caruit senatu, caruit publico: ianua se, ac parietibus, non iure legum, iudiciorumq; texit. nũ quæ rogatio lata, num quæ noua quæstio decreta est? atqui, si res, si uir, si tempus ullum dignum fuit, certe hæc in illa caussa summa omnia fecerunt. insidiator erat in foro collocatus, atque in uestibulo ipso senatus: ei uiro autem mors parabatur, cuius in uita nitebatur salus ciuitatis eo porro reip. tempore, quo, si unus ille occidisset, non hæc solum ciuitas, sed gentes omnes concidissent. nisi forte, quia perfecta res non est, non fuit puniẽda. perinde quasi exitus rerum, non hominum consilia, legibus uindicentur minus dolẽdũ fuit re non perfecta, sed puniẽdũ certe nihilo minus. Quoties ipse, iudices: ex P. Clodij telis, & ex cruẽtis eius manibus effugi? ex quibus si me non mea, uel reip. fortuna seruasset; quis tandem de interitu meo quæstionem tulisset? Sed stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, Pompeium, nosmet ipsos cum P. Clodio conferre audeamus. tolerabilia fuerunt illa. P. Clodij mortem æquo animo nemo ferre potest: luget senatus: mæret equester ordo: tota ciuitas confecta senio est: squalent municipia: afflictantur coloniæ: agri denique ipsi tam beneficium, tam salutarem, tam mansuetum ciuem desiderant. Non fuit ea caussa, iudices, non fuit, cur sibi censeret Pompeius

quæstionem ferendam: sed homo sapiens, & alia quadam mente præditus, multa uidit; fuisse sibi illum inimicum, familiarem Milonem: *in communi omnium lætitia, si etiam ipse gauderet, timuit, ne uideretur infirmior fides reconciliatæ gratiæ. multa etiam alia uidit, sed illud maxime; quamuis atrociter ipse tulisset, uos tamen fortiter iudicaturos: itaque delegit e florentißimis ordinibus ipsa lumina.* Neque uero, *quod nonnulli dictitant, secreuit in iudicibus legendis amicos meos: neque enim hoc cogitauit uir iustißimos, neque in bonis uiris legendis id assequi potuisset, etiam si cupißet. non enim mea gratia familiaritatibus continetur, quæ late patere non possunt; propterea, quod consuetudines uictus non possunt esse cum multis; sed, si quid possumus; ex eo poßumus, quod resp. nos coniunxit cum multis: ex quibus ille cum optimos uiros legeret, idq; maxime ad fidem suam pertinere arbitraretur, non potuit legere nõ studiosos mei. quod uero te,* L. Domiti, *huic quæstioni præeße maximi uoluit, nihil quæsiuit aliud, nisi iustitiam, grauitatem, humanitatem, fidem: tulit, ut consularem necesse esset; credo, quod principium munus eße ducebat, resistere & leuitati multitudinis, & perditorum temeritati: ex consularibus te creauit potißimum: dederas enim, quam contemneres populares insanias, iam ab adolescentia documenta maxima.* Quamobrem, *iudices, ut aliquando ad causam crimenq; ueniamus; si neque omnis confeßio facti est inusitata; neque de causa quidquam nostra aliter, ac nos uellemus, a senatu iudicatum est; et lator ipse legis, cum esset controuersia nulla facti, iuris tamen disceptationem esse uoluit; & electi iudices, & isti præpositus quæ-*

principum

stioni, qui hæc iuste sapienterq; disceptet: reliquum est, iudices, ut nihil iam aliud quærere debeatis; nisi uter utri insidias fecerit quod quo facilius argumētis perspicere possitis rē gestā uobis dum breuiter expono, quæso diligenter attendite. P. Clodius cum statuisset omni scelere in pratura uexare remp. uideretq; ita tracta esse comitia anno superiore, ut non multos menses præturam gerere posset: qui non honoris gradum spectaret, ut ceteri, sed & L. Paullum collegam effugere uellet, singulari uirtute ciuem, & annum integrum ad dilacerandam remp. quæreret, subito reliquit annum suum, seq; in annum proximum trāstulit, non religione aliqua, sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad præturam gerendam, hoc est ad euertendam remp. plenum annum, atque integrum. occurebat, mancam, ac debilem præturam suam futuram cōsule Milone: eum porro summo consensu populi R. consulem fieri uidebat: contulit se ad eius competitores, sed ita, totam ut petitionem ipse solus, etiam inuitis illis, gubernaret, tota ut comitia suis, ut dictitabat: humeris sustinere. conuocabat tribus: se interponebat: coloniam nouam, delectū perditissimorum scribebat ciuium. quanto ille plura miscebat, tanto hic magis in dies conualescebat. ubi uidit homo ad omne facinus paratissimus fortissimum uirum, inimicissimum suum, certissimum consulem, idq; intellexit non solum sermonibus, sed etiam suffragijs populi R. sæpe esse declaratum: palam agere cœpit, & aperte dicere, occidendum Milonem: seruos agrestes, & barbaros, quibus siluas publicas depopulatus erat, Etruriamq; uexarat, ex Appenino deduxerat, quos uidebatis, res erat minime obscura: etenim palam dictitabat, consulatum Miloni eripi non posse, uitam posse. se-

gnificauit hoc ſæpe in ſenatu, dixit in concione. quin etiam Fauonio, fortiſſimo uiro, quærenti ex eo, qua ſpe fureret Milone uiuo, reſpondit, triduo illum, ad ſummum quatriduo periturum. quam uocem eius ad hunc M. Catonem ſtatim Fauonius detulit. interim, cum ſciret Clodius (neque enim erat difficile ſcire) iter ſollemne, legitimum, neceſſariũ, ante diẽ III. kal. Febr. Milani eſſe Lanuuiũ, ad flaminẽ prodendum, quod erat dictator Lanuuij Milo; Roma ſubito ipſe profectus pridie eſt, ut ante ſuum fundũ, quod re intellectum eſt, Miloni inſidias collocaret: atque ita profectus eſt, ut concionem turbulentam, in qua eius furor deſideratus eſt, quæ illo ipſo die habita eſt, relinqueret: quam, niſi obire facinoris locum tempusq; uoluiſſet, numquam reliquiſſet. Milo autẽ, cũ in ſenatu fuiſſet eo die, quoad ſenatus dimiſſus eſt, domũ uenit: calceos, & ueſtimenta mutauit: paulliſper, dum ſe uxor, ut fit, comparat, commoratus eſt: deinde profectus eſt id temporis, cum iam Clodius, ſiquidem eo die Romam uenturus erat, redire potuiſſet. obuiã fit ei Clodius expeditus, in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut ſolebat, ſine uxore, quod numquam fere; cum hic inſidiator, qui iter illud ad cædẽ faciendã apparaſſet, cum uxore ueheretur in rheda, pænulatus, uulgi magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarum puerorumq; comitatu. fit obuiam Clodio ante fundum eius hora fere undecima, aut non multo ſecus. ſtatim complures cũ telis in hunc faciunt de loco ſuperiore impetum: aduerſi rhedariũ occidunt. cũ autem hic de rheda, reiecta pænula, deſiluiſſe, ſeq. acri animo defenderet: illi, qui erant cum Clodio, gladijs eductis partim recurrere ad rhedam, ut a tergo Milonem adorirent-

tur;partim,quod hunc iam interfectum putarent, cadere incipiunt eius seruos,qui post erant. ex quibus qui animo fideli in dominum erant, & præsentes fuerunt,partim occisi sunt,partim,cum ad rhedam pugnari uiderent, et domino succurrere prohiberentur,Milonem'q; occisum etiam ex ipso Clodio audirent, et ita esse putarent; fecerunt id serui Milonis,(dicam enim non deiurãdi criminis caussa, sed ut factum est)neque imperante, neque sciente, neque præsente domino, quod suos quisque seruos in tali re facere uoluisset. Hæc, sicut exposui,ita gesta sunt, iudices: insidiator superatus;ui uicta uis,uel potius oppressa uirtute audacia est.nihil dico,quid respubl.cõsecuta sit;nihil,quid uos;nihil, quid omnes boni: nihil sane id prosit Miloni, qui hoc fato natus est, ut nese quidem seruare potuerit,quin una remp. uos'q; seruaret.si id iure non posset,nihil habeo, quod defendam.sin hoc & ratio doctis,& necessitas barbaris, et mos gentibus,& feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper uim,quacumque ope possent,a corpore,a capite, a uita sua propulsarent: non potestis hoc facinus improbũ iudicare, quin simul iudicetis,omnibus,qui in latrones incide rint,aut illorum telis, aut uestru sententijs esse pereundũ. duod si ita putasset,certe optabilius Miloni fuit, dare iugulum P.Clodio non semel ab illo, neque tum primum petitũ, quam iugulari a uobis,quia se illi non iugulandum transdidisset. sin hoc nemo uestrũ ita sentit:illud iã in iudicium uenit,non,occisus ne sit,quod fatemur;sed,iure,an iniuria; quod multis antea in caussis iam quæsitum est. insidias factas esse constat;et id est, quod senatus contra remp. factũ iudicauit:ab utro facta sint,incertum est:de hoc igitur,latum est,ut quæreretur. ita & senatus rem,non hominem,

notauit: & Pompeius de iure, non de facto, quæstionem tulit. num quid igitur aliud in iudicium uenit, nisi uter utri insidias fecerit? profecto nihil. si hic illi, ut ne sit impune; si ille huic, tum nos scelere soluamur. quonam igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua docere, magnam ei caussam, magnam spem in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuisse. itaque illud Cassianum, Cui bono fuerit, in his personis ualeat: etsi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi sæpe paruo. atqui, Milone interfecto, Clodius hoc assequebatur, non modo ut prætor esset, non eo consule, quo sceleris nihil facere posset; sed etiam ut ijs consulibus prætor esset, quibus si non adiuuantibus, at conuenientibus certe sperasset se posse rempubl. eludere in illis suis cogitatis furoribus. cuius illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec, si cuperent, reprimere possent, cum tantum beneficium ei se debere arbitrarentur, &, si uellent, fortasse uix possent frangere hominis sceleratissimi corroboratam iam uetustate audaciam. An uero, iudices, uos soli ignoratis, uos hospites in hac urbe uersamini, uestræ peregrinantur aures, neque in hoc peruagato ciuitatis sermone uersantur, quas ille leges (si leges nominandæ sunt, ac non faces urbis, et pestes reipubl.) fuerit impositurus nobis omnibus, atque inusturus? Exhibe, quæso, Sexte Clodi, exhibe librarium illud legum uestrarum, quod te aiunt eripuisse e domo, et ex medijs armis, turbaq; nocturna, tamquam Palladium, sustulisse, ut præclarum inde munus, ac instrumentum tribunatus ad aliquem, si nactus esses, qui tuo arbitrio tribunatũ gereret, deferre posses. & adspexit me quidem illis oculis

quibus tum solebat, cum omnia omnibus minabatur. mouet me quippe lumen curiæ. quid? tu me iratum, Sexte, putas tibi? cuius tu inimicißimum multo crudelius etiam punitus es, quam erat humanitatis meæ postulare. tu P. Clodij cruentum cadauer eiecisti domo, tu in publicum eiecisti, tu spoliatum imaginibus, exsequijs, pompa, laudatione, infelicißimis lignis semiustulatum, nocturnis canibus dilaniandum reliquisti. quam rem etsi necessario fecisti, tamẽ, quoniam in meo inimico crudelitatem exprompsisti tuam, laudare non possum, irasci certe non debeo. P. Clodij prætu ram non sine maximo rerum nouarum metu proponi soli tam esse uidebatis; nisi esset is cosul. qui eã auderet, posset& confringere. eum Milonem esse cũ sentiret uniuersus popu lus R. quis dubitaret suffragio suo se metu, periculo remp. liberare? at non, P. Clodio mortuo, usitatis iam rebus obnitendum est Miloni, ut tueatur dignitatem suam. singularis illa huic uni concessa gloria, quæ quotidie augebatur fran gendis furoribus Clodianis, iã morte Clodij cecidit. uos adepti estis, ne quem ciuem metueretis: hic exercitationẽ uir tutis, suffragationẽ consulatus, fontem perennẽ gloriæ suæ perdidit. itaq; Milonis cõsulatus, qui uiuo Clodio labefactari non poterat, mortuo deniq; tentari cœptus est. non modo igitur nihil prodest, sed obest etiã P. Clodij mors Miloni. At ualuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fecit ultor iniuriæ, punitor doloris sui. Quid, si hæc, non dico maiora, fuerunt in Clodio, quam in Milone, sed in illo maxima, nulla in hoc? quid uultis amplius? quid enim odisset Clodium Milo, segetem, ac materiam suæ gloriæ, præter hoc ciuile odiũ, quo omnes improbos odimus? ille, erat, ut odisset primum defensorem salutis meæ, deinde uexatorem furoris,

domitorem armorum suorum, postremo etiam accusatorē suū. reus enim Milonis lege Plotia fuit Clodius, quoad uixit. quo tandem animo hoc tyrannum tulisse creditis? quātum odium illius, & in homine iniusto quam etiam iustū esse? reliquum est, ut iam illum natura ipsius, cōsuetudo'q; defendat, hūc autem hæc eadem coarguant. Nihil per uim umquam Clodius, omnia per uim Milo. quid ergo, iudices? cum, mærentibus uobis, urbe cessi, non seruos, non arma, nō uim intentauit? quæ fuisset igitur caussa restituendi mei, ni si fuisset iniusta eijciendi? diem mihi, credo, dixerat, multā irrogarat, actionem perduellionis intenderat. & mihi, iudices, in caussa aut uestra mala, aut mea præclarißima etiam iudicium timendum fuit? seruorum, & egentium ciuium, & facinorosorum armis meos ciues, meis consilijs, periculisq; seruatos, pro me obijci nolui. uidi enim, uidi hunc ipsum Q. Hortensium, lumen, & ornamentum reip. pæne interfici seruorum manu, cum mihi adesset: qua in turba C. Vibienus senator, uir optimus, cum hoc cum esset una, ita est multatus, ut uitam amiserit. itaque quando illius postea sica illa, quam a Catilina acceperat, conquieuit? hæc intentata nobis est: huic ego uos obijci pro me non sum passus: hæc insidiata Pompeio est: hæc istam Appiam uiā, monumentum sui nominis, nece Papirij cruentauit: hæc eadem longo interuallo conuersa rursus est in me: nuper quidem, ut scitis, me ad Regiā pæne confecit. Quid simile Milonis? cuius uis omnis hæc semper fuit, ne P. Clodius, cum in iudicium detrahi non posset, ui oppressam ciuitatem teneret. quem si interficere uoluisset, quātæ, quoties occasiones, quā præclaræ fuerunt? potuit ne, cum domum, ac deos penates suos illo oppugnāte defenderet, iure se ulcisci? potuit

ne ciue egregio, et uiro fortißimo, P. Sextio, collega suo, uulnerato? potuit ne Fabricio, uiro optimo, cum de reditu meo legem ferret, pulso, crudelißima in foro cæde facta? potuit ne L. Cæcilij, iustißimi, fortißimiq; pratoris, oppugnata domo? potuit ne illo die, cum est lata lex de me, cum totius Italiæ concursus, quem mea salus concitarat, facti illius gloriam libens agnouisset, ut, etiã si id Milo fecisset, cuncta ciuitas eam laudem pro sua uindicaret? atqui erat id temporis clarißimus, & fortißimus consul, inimicus Clodio, P. Lentulus, ultor sceleris illius, propugnator senatus, defensor uestræ uoluntatis, patronus illius publici consensus, restitutor salutis meæ; septem pratores, octo tribuni pl. illius aduersarij, defensores mei; Cn. Pompeius, auctor, & dux mei reditus, illius hostis: cuius sententiam senatus omnis de salute mea grauißimam, & ornatißimam secutus est: qui populum R. cohortatus est: qui, cum de me decretum Capuæ fecisset, ipse cunctæ Italiæ cupienti, & eius fidem imploranti signum dedit, ut ad me restituendũ Romam concurrerent. omnia tum denique in illum odia ciuium ardebant desiderio mei: quem qui tum interemisset, non de impunitate eius, sed de præmijs cogitaretur. tamen se Milo continuit, & P. Clodium ad iudicium bis, ad uim numquam uocauit. Quid? priuato Milone, & reo ad populum, accusante P. Clodio, cum in Cn. Pompeium pro Milone dicentẽ impetus factus est, quæ tum non mo[illegible]tasio, sed etiam causa illius opprimendi fuit? Nuper[illegible]o, cum M. Antonius summã spem salutis bonis omnibu[illegible]tulisset, grauissimãq; adolescens nobilißimus reip. partem fortißime suscepisset, atque illam belluam, iudicij laqueos declinantem, iam irretitã teneret; qui locus, quod tempus illud, dij immortales,

fuit? cum se ille fugiens in scalarum tenebras abdidisset, magnum Miloni fuit conficere illam pestem nulla sua inuidia, Antonij uero maxima gloria. Quid? comitijs in cāpo quoties potestas fuit? cum ille ui in septa irruisset, gladios distringendos, lapides iaciendos curasset, dein subito, uultu Milonis perterritus, fugeret ad Tiberim, uos & omnes boni uota faceretis, ut Miloni uti uirtute sua liceret. Quem igitur cū omnium gratia noluit, hunc uoluit cum aliquorū querella; quem iure, quem loco, quē tempore, quem impune non est ausus, hunc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis non dubitauit occidere? præsertim, iudices, cum honoris amplissimi contentio, & dies comitiorum sub esset. quo quidem tempore (scio enim, quam timida sit ambitio, quantaq́; & quam solicita cupiditas consulatus) omnia, non modo quæ reprehendi palam, sed etiam quæ obscure cogitari possunt, timemus: rumorem, fabulam fictam, falsam perhorrescimus: ora omnium, atque oculos intuemur. nihil enim est tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quam uoluntas erga nos, sensusq́; ciuium: qui non modo improbitati irascuntur candidatorum, sed etiam in recte factis sæpe fastidiunt. hunc diem igitur campi speratum, atque exoptatum sibi proponens Milo, cruentis manibus scelus, & facinus præseferens, & confitens, ad illa augusta c[illegible]rum auspicia ueniebat? quam hoc non credibile in [illegible] am idem in Clodio non dubitandum, qui se, interf[illegible] Milone, regnaturū putaret? quid? quod caput audaciæ [illegible] iudices, quis ignorat maximam illecebram esse peccandi impunitatis spem? in utro igitur hæc fuit? in Milone, qui etiam nunc reus est facti aut præclari, aut certe necessarij; an in Clodio, qui ita in-

dicia, pœnamq́; contempſerat, ut eũ nihil delectaret, quod aut per naturã fas eſſet, aut per leges liceret? Sed, quid ego argumentor? quid plura diſputo? te Q. Petilli, appello, optimum & fortiſſimum ciuem: te, M. Cato, teſtor: quos mihi diuina quædam ſors dedit iudices. uos ex M. Fauonio audiſtis, Clodium ſibi dixiſſe, & audiſtis uiuo Clodio, periturum Milonem triduo: poſt diem tertium geſta res eſt, quam dixerat. cum ille non dubitaret aperire, quid cogitaret; uos poteſtis dubitare, quid fecerit? Quemadmodum igitur eum dies non fefellit? dixi equidem modo. dictatoris Lanuuini ſtata ſacrificia noſſe, negotij nihil erat: uidit neceſſe eſſe Miloni proficiſci Lanuuinum illo ipſo, quo profectus eſt, die: itaque anteuenit. at quo die? quo, ut ante dixi, inſaniſſima concio ab ipſius mercenario tribuno pl. eſt concitata: quem diem ille, quam concionem, quos clamores, niſi ad cogitatum facinus approperaret, numquam reliquiſſet. ergo illi ne cauſſa quidem itineris, etiam cauſſa manendi; Miloni nulla facultas manendi exeundi non cauſſa ſolum, ſed etiã neceſſitas fuit. Quid, ſi, ut ille ſciuit Milonem fore eo die in uia, ſic Clodium Milo ne ſuſpicari quidem potuit? primum quæro, qui ſcire potuerit? quod uos idem in Clodio quærere non poteſtis. ut enim neminem alium, niſi T. Patinam, familiariſſimum ſuum, rogaſſet, ſcire potuit illo ipſo die Lanuuij a dictatore Milone prodi flaminem neceſſe eſſe. ſed erant permulti alij, ex quibus id facillime ſcire poſſet; omnes ſcilicet Lanuuini. Milo de Clodij reditu unde quæſiuit? quæſierit ſane. uidete, quid uobis largiar. ſeruum etiam, ut Arrius, meus amicus, dixit, corruperit. legite teſtimonia teſtium ueſtrorum. dixit C. Caſſinius, cognomento Schola, Interamnis, familiaris

meus, et idem comes P. Clodij, cuius iampridem testimonio Clodius eadem hora Interamnæ fuerat, & Romæ, P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse; sed subito ei esse nunciatum, Cyrum architectum esse mortuum; itaque Romam repente constituisse proficisci. dixit hoc comes item P. Clodij, C. Clodius. uidete, iudices, quantæ res his testimonijs sunt confectæ. primũ certe liberatur Milo, nõ eo cõsilio profectus esse, ut insidiaretur in uia Clodio, quippe qui ei obuius futurus omnino non erat. deinde (nõ enim uideo, cur non meum agam negotium) scitis, iudices, fuisse, qui in hac rogatione suadenda dicerent, Milonis manu cædem esse factam, cõsilio uero maioris alicuius. uidelicet me latronem, ac sicarium abiecti homines, & perditi describebant. iacent suis testibus ij, qui Clodium negent eo die Romam, nisi de Cyro auditum esset, rediturum fuisse. respiraui: liberatus sum: non uereor, ne, quod ne suspicari quidem potuerim, uidear id cogitasse. nunc persequar cetera. nã occurrit illud. ne Clodius quidem de insidijs cogitauit, quoniã fuit in Albano mansurus: siquidem exiturus ad cadẽ e uilla non fuisset. uideo enim illum, qui dicitur de Cyri morte nunciasse, non id nunciasse, sed Milonem appropinquare. nam, quid de Cyro nunciaret, quem Clodius Roma proficiscens reliquerat morientem? una sui, testamentum simul obsignaui cum Clodio: testamentum autem palam fecerat; & illum heredem, & me scripserat. quem pridie hora tertia animã efflantem reliquisset, eum mortuum postridie hora decima ei nunciabatur? age, si ita factum: quæ caussa, cur Romã properaret? cur in noctem se conijceret? quid afferebat festinationem? quod heres erat? primum erat nihil, cur properato opus esset. deinde, si quid esset, quid tandem erat, quod

ea nocte consequi posset, amitteret autem, si postridie mane Romam uenisset? atque ut illi nocturnus ad urbem aduentus uitandus potius, quam expetendus fuit: sic Miloni, cum insidiator esset, si illum ad urbem noctu accessurum sciebat, subsistendum, atque exspectandum fuit. noctu, inuidioso, & pleno latronum in loco occidisset. nemo ei neganti non credidisset, quem esse omnes saluum etiam confitentem uolunt. sustinuisset hoc crimen primum ipse ille latronum occultator & receptator locus: dum neque muta solitudo indicasset, neque caeca nox ostendisset Milonem: deinde, ubi multi ab illo uiolati, spoliati, bonis expulsi, multi etiam haec timentes in suspicionem caderent, tota denique rea citaretur Etruria. atque illo die certe Aricia rediens diuertit Clodius ad Albanum. quod nisi sciret illum Milo Ariciae fuisse, suspicari tamen debuit, eum, etiam si Romam illo die reuerti uellet, ad uillam suam, quae uiam tangeret, diuersurum. cur neque ante occurrit, ne in uilla resideret: nec eo in loco subsedit, quo ille noctu uenturus esset? Video adhuc constare omnia, iudices; Miloni etiam utile fuisse, Clodium uiuere; illi ad ea, quae concupierat, optatissimum interitum Milonis fuisse; odium illius in hunc acerbissimum, in illum huius nullum; cōsuetudinem illius perpetuam in ui inferenda, huius tantum in repellenda; mortem ab illo denunciatam palam Miloni, & praedictam, nihil unquam auditum ex Milone; profectionis huius diē illi notum, reditum illius huic ignotum fuisse; huius iter necessarium, illius etiam potius alienum; hunc praefetulisse, illo die Roma exiturum, illum eo die se dissimulasse rediturum; hunc nullius rei mutasse consiliū illū caussam mutandi consilij finxisse; huic, si insidiaretur, nocte prope

urbem exspectandum, illi, etiam si hunc non timeret, tamen accessum ad urbem nocturnum fuisse metuendum. Videamus nunc id, quod caput est, locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior. id uero, iudices, etiam dubitandum, & diutius cogitandum est? ante fundum Clodij: quo in fundo propter insanas illas substructiones facile mille hominum uersabatur ualentium. atqui excelso loco superiorem se fore putabat Milo, & ob eã caussam eum locum ad pugnam potissimum delegerat. an in eo loco potius exspectandum ab eo, qui ipsius loci spe facere impetũ cogitarat? res loquitur, iudices, ipsa; quæ semper ualet plurimum. si hæc non gesta audiretis, sed picta uideretis: tamen appareret, uter esset insidiator, uter nihil cogitaret mali; cũ alter ueheretur in rheda pænulatus; una sederet uxor. quid horum nõ impeditissimum? uestitus, an uehiculum, an comes? quid minus promptũ ad pugnam, cũ pænula irretitus, rheda impeditus, uxore pene constrictus esset? Videte nunc illum, primum egredientem e uilla subito: cur uesperi? quid necesse est tarde? quid conuenit; præsertim id temporis? diuertit in uillam Pompeij: Pompeium ut uideret? sciebat in Alsiensi esse procul inde: uillam ut perspiceret? millies in ea fuerat. quid ergo erat moræ, & tergiuersationis? dum hic ueniret, locum relinquere noluit. Age, nunc iter expediti latronis cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille antea cũ uxore, tum sine ea: numquam non in rheda, tum inequo: comites Græculi, quocumque ibat, etiam cũ in castra Etrusca properabat; tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui numquam, tum casu pueros symphoniacos uxoris ducebat, & ancillarum greges. ille, qui semper secum scorta, semper exoletos, semper

lupas ducebat, tum neminem, nisi ut uirum a uiro lectum esse diceres. Cur igitur uictus est? quia non semper uiator a latrone, nonnumquam etiam latro a uiatore occiditur: quia quãquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in uiros. nec uero sic erat umquam non paratus. Milo contra illũ, ut non satis fere esset paratus. semper ille, & quantum interesset P. Clodij se perire, & quanto illi odio esset, & quantũ ille auderet, cogitabat: quamobrẽ uitam suam, quàm maximis præmijs propositam, & pæne addictam sciebat, numquam in periculum sine præsidio, & sine custodia prouehebat. adde casus, adde incertos exitus pugnarum, Martemq; communem, qui sæpe spoliantem iam, & exsultantem euertit, & perculit ab abiecto. adde inscitiam pransi, poti, oscitantis ducis: qui cum a tergo hostem interclusum reliquisset, nihil de eius extremis cõmitibus cogitauit: in quos incensos ira, uitamq; domini desperantes cum incidisset, hæsit in ijs pœnis, quas ab eo serui fideles pro domini uita expetiuerunt. Cur igitur eos manu misit? metuebat scilicet, ne indicaretur, ne dolorem perferre non possent, ne tormentis cogerentur, occisum esse a seruis Milonis in Appia uia P. Clodium, confiteri. quid opus est tortore? quid quæris? occiderit ne? occidit. iure, an iniuria? nihil ad tortorem: facti enim in equuleo quæstio est, iuris in iudicio. quod igitur in caussa quærendum est, id agamus: hoc, quod tormentis inuenire uis, id fatemur. manu uero cur miserit, si id potius quæris, quam cur parum amplis affecerit præmijs: nescis inimici factum reprehendere. dixit enim hic idem, qui omnia semper constanter, & fortiter, M. Cato, dixitq; in turbulenta concione, quæ tamen huius auctoritate placata est; non libertà

te solum, sed etiam omnibus præmijs dignißimos fuisse, qui domini caput defendissent. quod enim præmium satis magnum est tam beneuolis, tam bonis, tam fidelibus seruis, propter quos uiuit? etsi id quidem non tanti est, quã quod propter eosdem non sanguine, et uulneribus suis crudelißimi inimici mentem, oculosq; satiauit. quos nisi manumisisset, tormentis etiam dedendi fuerũt, conseruatores domini, ultores sceleris, defensores necis. hic uero nihil habet in his malis, quod minus moleste ferat, quam, etiam si quid ipsi accidat, esse tamen illis meritum præmium persolutum. Sed quæstiones urgent Milonem, quæ sunt habitæ nunc in atrio Libertatis. quibusnã de seruis? rogas? de P. Clodij. quis eos postulauit? Appius. quis produxit? Appius. unde? ab Appio. dij boni, quid potest agi seuerius? de seruis nulla quæstio est in dominum, nisi de incestu, ut fuit in Clodium. proxime deos accessit Clodius, propius, quam tum, cum ad ipsos penetrarat; cuius de morte tamquam de cærimonijs uiolatis quæritur. sed tamen maiores nostri in dominum de seruo quæri noluerunt; non quia non posset uerum inueniri, sed quia uidebatur indignum esse, & domini morte ipsa tristius. in reũ de seruis accusatoris cum quæritur, uerum inueniri potest? Age uero, quæ erat, aut qualis quæstio? heus ubi Ruscio, ubi Casca? Clodius insidias fecit Miloni? fecit: certa crux. nullas fecit: sperata libertas. quid hac quæstione certius? subito arrepti in quæstionem, tamen separantur a ceteris, & in arcas conijciuntur, ne quis cum ijs colloqui poßit. hi centum dies penes accusatorem cum fuissent, ab eo ipso accusatore producti sunt. quid hac quæstione dici potest integrius? quid incorruptius? quod si nondum satis cernitis, cum res ipsa tot, tam claris argumen-

tis, signisq; luceat, pura mente, atque integra Milonem, nullo scelere imbutum, nullo metu perterritum, nulla conscientia exanimatum, Romam reuertisse: recordamini, per deos immortales; quæ fuerit celeritas reditus eius, qui ingressus in forum ardente curia, quæ magnitudo animi, qui uultus, quæ oratio. neque uero se populo solũ, sed etiam senatui trãsdidit. neque senatui modo, sed etiam publicis præsidijs, & armis; neque his tantum, uerum etiam eius potestati, cui senatus totam remp. omnem Italiæ pubẽ, cuncta populi R. arma commiserat: cui se numquam profecto trãsdidisset, nisi caussæ suæ confideret, præsertim omnia audiẽti, magna metuenti, multa suspicanti, nonnulla credẽti. Magna uis est conscientiæ, iudices, & magna in utramque partem, ut neque timeant, qui nihil commiserint, & pœnam semper ante oculos uersari putent, qui peccarint. Neque uero sine ratione certa, caussa Milonis semper a senatu probata est. uidebant enim sapientissimi homines facti rationem, præsentiam animi, defensionis constantiam. An uero obliti estis, iudices, recenti illo nuncio necis Clodianæ non modo inimicorum Milonis sermones, et opinione, sed nonnullorum etiam imperitorum, qui negabant eum Romam esse rediturum? siue enim illud animo irato, ac percito fecisset, ut incẽsus odio trucidaret inimicũ; arbitrabãtur eum tanti mortem P. Clodij putasse, ut æquo animo patria careret, cum sanguine inimici explesset odium suũ: siue etiam illius morte patriam liberare uoluisset; non dubitaturum fortem uirum, quin, cum suo periculo salutem reip. attulisset, cederet æquo animo legibus, secum auferret gloriam sempiternam, nobis hæc fruenda relinqueret, quæ ipse seruasset. Multi etiam Catilinam, atque illa

portenta loquebantur: erumpet, occupabit aliquem locum, bellum patriæ faciet. miseros interdum ciues optime de rep. meritos: in quibus homines non modo res præclarissimas obliuiscuntur; sed etiam nefaria suspicantur. ergo illa falsa fuerunt: quæ certe uera exstitissent si Milo admisisset aliquid, quod non posset honeste uereq; defendere. Quid, quæ postea sunt in eum congesta, quæ quamuis etiam mediocrium delictorum conscientiã perculissent, ut sustinuit, dij immortales? sustinuit? immo uero ut contempsit, ac pro nihilo putauit? quæ neque maximo animo nocens; neque innocens, nisi fortissimus uir, negligere potuisset. Scutorum, gladiorum, frenorum, sparorum, pilorumq; etiam multitudo deprehendi posse iudicabatur: nullum in urbe uicum, nullum angiportum esse dicebant, in quo Miloni non esset conducta domus: arma in uillam Ocriculanam deuecta Tiberi: domus in cliuo Capitolino scutis referta: plena omnia malleolorum ad urbis incẽdia comparatorum. hæc non delata solum, sed pæne credita: nec ante repudiata, quam quæsita. Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeij; sed dicam, ut sentio, iudices. nimis multa audire coguntur, neque aliter facere possunt, ij, quibus tota commissa est resp. quin etiam audiendus sit Popa Licinius nescio quis de circo Maximo, seruos Milonis, apud se ebrios factos, sibi confessos esse, de interficiendo Cn. Pompeio coniurasse; deinde postea se gladio percussum esse ab uno de illis, ne indicaret; Pompeio in hortos nunciauit. arcessor in primis. de amicorum sententia rem defert ad senatum. non poteram in illius mei, patriæq; custodis tanta suspicione non metu exanimari: sed mirabar tamen credi Popæ, ebriosorum confessionem ser-

uorum audiri, uulnus in latere, quod acu punctum uidere tur, pro ictu gladiatoris putari. uerum etiam, ut intelligo, cauebat magis Pompeius, quam timebat, non ea solum, quæ timenda erant, sed omnino omnia, ne aliquid uos timere- tis. oppugnata domus C. Cæsaris, clarißimi, & fortißi- mi uiri, per multas noctis horas nunciabatur: nemo au- dierat tam celebri loco, nemo senserat: tamen audiebatur. nõ poteram Cn. Pompeium, præstantißima uirtute ciuem, timidum suspicari: diligentiam, tota rep. suscepta, nimiam nullam putabam. Frequentißimo senatu nuper in Capito- lio senator inuentus est, qui Milonem cum telo esse diceret. nudauit se in sanctißimo templo; quoniam uita talis & ci- uis, & uiri fidem non faciebat, nisi, eo tacente, res ip- sa loqueretur. omnia falsa, atque insidiose ficta comper- ta sunt: cum tamen, si metuitur etiam nunc Milo, non hoc iam Clodianum crimen timemus, sed tuas, Cn. Pompei, (te enim iam appello ea uoce, ut me audire poßis) tuas, inquã, suspiciones perhorrescimus si Milonem times, si hunc de tua uita nefarie, aut nunc cogitare, aut molitum aliquando aliquid putas; si Italiæ delectus, ut nonnulli conquisito- res tui dictitant, si hæc arma, si Capitolinæ cohortes, si excubiæ, si uigiliæ, si delecta iuuentus, quæ tuum cor- pus domumq; custodit, contra Milonis impetum armata est, atque illa omnia in hunc unum instituta, parata, inten ta sunt: magna in hoc certe uis, & incredibilis animus, & non unius uiri uires, atque opes indicãtur: siquidem in hũc unum & præstantißimus dux electus, & tota resp. ar- mata est. sed quis nõ intelligit, omnes tibi reip. partes ægras, & labantes, ut eas his armis sanares, et confirmares, esse commissas? quod si Miloni locus datus esset; probasset profe

ĉto tibi ipsi, neminem umquam hominem homini cariorẽ fuisse, quam te sibi; nullum se umquam periculum pro tua dignitate fugisse; cum illa ipsa taterrima peste sæpissime pro tua gloria contendisse; tribunatum suum ad salutem meam, quæ tibi carissima fuisset, cõsilijs tuis gubernatum; se a te postea defensum in periculo capitis, adiutum in petitione præturæ; duos se habere semper amicissimos sperasse, te tuo beneficio, me suo. Quæ si non probaret; si tibi ita penitus insedisset ista suspicio, nullo ut euelli modo posset; si denique Italia a delectu, urbs ab armis sine Milonis clade numquam esset conquietura: næ iste haud dubitans cessisset patria, is, qui ita natus est, & ita consueuit: te, Magne, tamen antestaretur, quod nunc etiam facit. Vide, quã sit uaria uitæ, commutabilisq; ratio, quam uaga, uolubilisq; fortuna, quantæ infidelitates in amicis, quam ad tempus aptæ simulationes, quantæ in periculis fugæ proximorum, quantæ timiditates. erit illud profecto tempus, & illucescet aliquando ille dies, cum tu, salutaribus, ut spero, rebus tuis, sed fortasse motu aliquo communium temporum immutatis, qui quam crebro accidat, experti debemus scire, & amicissimi beneuolentiam, & grauissimi hominis fidem, & unius post homines natos fortissimi uiri magnitudinem animi desideres. Quamquã quis hoc credat, Cn. Pompeium, iuris publici, maiorum, rei denique publicæ peritissimum, cum senatus ei commiserit, ut uideret, ne quid resp. detrimenti caperet; quo uno uersiculo satis armati semper consules fuerunt etiam nullis armis datis; hũc exercitu, hunc delectu dato iudicium exspectaturum fuisse in eius consilijs iudicandis, qui uel iudicia ipsa tolleret? satis iudicatum est a Pompeio, falso ista cõferri in Milonem,

qui legem tulit, qua, ut ego sentio, Milonem absolui oporteret; ut omnes confitentur, liceret. quod uero in illo loco, atq; in illis publicorum præsidiorum copijs circumfusus sedet, satis declarat, non se terrorem inferre uobis, (quid enim illo minus dignum, quam cogere, ut uos eum condemnetis, in quem animaduertere ipse & more maiorum, & suo iure posset?) sed præsidio esse, ut intelligatis, contra hesternam concionem illam, licere uobis, quod sentiatis, libere iudicare. Nec uero me, iudices, Clodianum crimen mouet; nec tam sum demens, tamq; uestri sensus ignarus, atq; expers, ut nesciam, quid de morte Clodij sentiatis. de qua si iam nollem ita diluere crimen, ut dilui, tamen impune Miloni palam clamare, atque mentiri gloriose liceret: Occidi, occidi, non Sp. Melium, qui annona leuãda, iacturisq; rei familiaris, quia nimis amplecti plebem putabatur, in suspicionem incidit regni appetendi; non Ti. Gracchum, qui collegæ magistratum per seditionem abrogauit; quorũ interfectores implerunt orbem terrarum nominis sui gloria; sed eum (auderet enim dicere, cum patriam periculo suo liberasset) cuius nefarium adulterium in puluinaribus sanctissimis nobilissimæ feminæ comprehenderunt; eum, cuius supplicio senatus sollemnes religiones expiandas sæpe censuit; eum, quem cum sorore germana nefarium stuprũ fecisse, L. Lucullus iuratus se, quæstionibus habitis, dixit comperisse; eum, qui ciuem, quem senatus, quem populus, quẽ omnes gentes urbis, ac uitæ ciuium conseruatorẽ iudicabant, seruorum armis exterminauit; eum, qui regna dedit, ademit, orbem terrarum quibuscum uoluit partitus est; eum, qui, pluribus cædibus in foro factis, singulari uirtute, et gloria ciuem domum ui, et armis compulit; eum, cui ni-

hil umquã nefas fuit nec in facinore, nec in libidine; eum, qui ædem Nympharum incendit, ut memoriam publicæ recensionis, tabulis publicis impressam, extingueret; eum denique, cui iam nulla lex erat, nullum ciuile ius, nulli possessionum termini; qui non calumnia litium, non iniustis uindicijs, ac sacramentis alienos fundos, sed castris, exercitu signis inferendis petebat; qui non solum Etruscos, (eos enim penitus contempserat) sed hunc Cn. Pompeium, uirum fortissimum, atque optimum ciuem, iudicem nostrum, pellere possessionibus armis, castrisq; conatus est; qui cum architectis, & decempedis uillas multorum, hortosq; peragrabat; qui Ianiculo, & Alpibus spem possessionum terminabat suarum; qui, cum ab equite R. splendidissimo, & forti uiro, T. Paccanio non impetrasset, ut insulam in lacu Pretio uenderet, repente lyntribus in eam insulam materiam, calcem, cæmenta, atque arma conuexit; dominoq; trans ripam inspectante, non dubitauit ædificium exstruere in alieno; qui huic T. Fursanio, cui uiro dij immortales: (quid enim de muliercula Sanctia, quid de adolescente Apronio dico? quorum utrique mortem est minitatus, nisi sibi hortorum possessione cessisset) sed ausum esse Fursanio dicere, si sibi pecuniam, quantam poposcerat, nõ dedisset, mortuum se in domum eius illaturum? quã inuidia huic esset tali uiro conflagrandum. qui Appiũ fratrem, hominem mihi coniunctum fidelissima gratia, absentem de possessione fundi deiecit; qui parietem sic per uestibulum sororis instituit ducere, sic agere fundamenta, ut sororem non modo uestibulo priuaret, sed omni aditu, et limine. Quamquam hæc quidem iam tolerabilia uidebantur: etsi æquabiliter in remp. in priuatos, in longinquos, in

propinquos, in alienos, in suos irruebat: sed nescio quò modo iam usu obduruebat, & percalluerat ciuitatis incredibilis patientia. quæ uero aderant iam, et impendebant, quonam modo ea aut depellere potuissetis, aut ferre imperiũ, si id ille nactus esset? omitto socios, exteras nationes, reges, tetrarcas: uota enim feceratis: ut in eos se potius mitteret, quam in uestras possessiones, uestra tecta, uestras pecunias. pecunias dico? a liberis medius fidius, & coniugibus uestris numquã ille effrenatas suas libidines cohibuisset. fingi hæc putatis, quæ patent, quæ nota omnibus, quæ tenentur? seruorum exercitus illum in urbe conscripturum fuisse, per quos totam rempubl. resq; priuatas omnium possideret. Quamobrem, si cruentum gladiũ tenens clamaret T. Annius: Adeste, quæso, atq; audite ciues: P. Clodium interfeci: eius furores, quos nullis iam legibus, nullis iudicijs frenare poteramus, hoc ferro, et hac dextera a ceruicibus uestris repuli: per me unũ effectum est, ut ius, æquitas, leges, libertas, pudor, pudicitia in ciuitate manerent: enimuero timendũ, quonam modo id factum ferret ciuitas: nũc enim quis est, qui non probet? qui non laudet? qui non unum post hominum memoriam T. Annium plurimum reipubl. profuisse, maxima lætitia populum Rom. cunctam Italiam, nationes omnes affecisse & dicat, & sentiat? Nequeo, uetera illa populi R. quanta fuerint gaudia, iudicare: multas tamen iam summorum imperatorum clarissimas uictorias ætas nostra uidit; quarum nulla neque tam diuturnam attulit lætitiam, nec tantam. mandate hoc memoriæ, iudices. spero multa uos, liberosq; uestros in republ. bona esse uisuros. in his singulis ita semper existimabitis, uiuo P. Clodio, nihil horũ uos uisuros fuisse. in spem maximam, & quemadmodum

confido uerißimam adducti sumus, hunc ipsum annum, hoc summo uiro consule, concussa hominum licentia, cupiditatibus fractis, legibus, & iudicijs constitutis, salutarem ciuitati fore. num quis igitur est tam demens, qui hoc, P. Clodio uiuo, contingere potuisse arbitretur? quid? ea, quæ tenetis, priuata, atque uestra, dominante homine furioso quod ius perpetuæ possessionis habere potuissent? Non timeo, iudices, ne, odio inimicitiarum mearum inflammatus, libentius hæc in illum euomere uidear, quam uerius: etenim, etsi præcipuum esse debebat; tamen ita communis erat omnium ille hostis, ut in communi odio pæne æqualiter uersaretur odium meum. non potest dici satis, ne cogitari quidem, quantum in illo sceleris, quantum exitij fuerit. quin sic attendite, iudices. nempe hæc est quæstio de interitu P. Clodij: fingite animis: liberæ enim sunt cogitationes nostræ, &; quæ uolunt, sic intuentur, ut ea cernimus, quæ uidemus: fingite igitur cogitatione imaginem huius condicionis meæ, si possim efficere ut Milonem absoluatis, sed ita, si P. Clodius reuixerit. Quid uultu extimuistis? quonam modo ille uos uiuus afficeret, qui mortuus inani cogitatione percußit? Quid? si ipse Cn. Pompeius, qui ea uirtute, ac fortuna est, ut ea potuerit semper, quæ nemo præter illum; si is, inquam, potuisset, ut quæstionem de morte P. Clodij ferre, sic ipsum ab inferis excitare: utrum putatis facturum fuisse? etiam si propter amicitiam uellet illum ab inferis reuocare, propter remp. non fecisset. Eius igitur mortis sedetis ultores, cuius uitam si putetis per uos restitui posse, nolitis: & de eius nece lata quæstio est, qui si eadem lege reuiuiscere posset, lata lex numquam esset. huius ergo interfector

non esset etiam confitendo ab ijs impetraturus, ne pœnam timeret, quos liberasset? Græci homines deorum honores tribuunt ijs uiris, qui tyrannos necauerunt. quæ ego uidi Athenis? quæ alij in urbibus Græciæ? quas res diuinas talibus institutas uiris? quos cantus? quæ carmina? prope ad immortalitatem, & religionem, & memoriam consecrantur. uos tanti conseruatorem populi, tanti sceleris ultorem non modo honoribus nullis afficietis, sed ad suppliciũ rapi etiã patiemini? confiteretur, cõfiteretur, inquã, si fecisset, et magno animo, et libẽter, se fecisse libertatis omniũ caussa: quod certe ei nõ cõfitendũ modo fuisset, uerũ etiã prædicandũ. etenim, si id nõ negat, ex quo nihil petit, nisi ut ignoscatur: dubitaret id fateri, ex quo etiã præmia laudis essent petenda? nisi uero gratius putat esse uobis, sui se capitis, quã uestri ordinis, defensorẽ fuisse; cum præsertim in ea confessione, si grati esse uelletis, honores assequeretur amplissimos; si factum uobis non probaretur, (quamquam qui poterat salus sua cuique non probari?) sed tamen si minus fortissimi uiri uirtus ciuibus grata cecidisset, magno animo, constantiq; cederet ex ingrata ciuitate. nam quid esset ingratius, quam lætari cæteros, lugere eum solum, propter quem ceteri lætarentur? quamquam hoc animo semper omnes fuimus in patriæ proditoribus opprimendis, ut quoniam nostra futura esset gloria, periculum quoque, & inuidiam nostram putaremus. nam, quæ mihi contribuenda laus esset ipsi, cum tantum in consulatu meo pro uobis, ac liberis uestris ausus essem, si id, quod conabar, sine maximis dimicationibus meis me esse ausurum arbitrarer? quæ mulier sceleratum ac perniciosum ciuem occidere non auderet, si periculum non timeret? proposita inuidia, mor-

te, pœna, qui nihil segnius in rempubl. defendit, is uir uere putandus est. populi grati est, præmijs afficere bene meritos de repabl. ciues; uiri fortis, ne supplicijs quidem moueri, ut fortiter fecisse pœniteat. quamobrem uteretur eadem confeßione T. Annius, qua Ahala, qua Nasica, qua Opimius, qua Marius, qua nosmet ipsi: & si, grata respubl. esset, lætaretur; si ingrata, tamen in graui fortuna conscientia sua niteretur. sed huius beneficij gratiam, iudices, fortuna populi Rom. & uestra felicitas, & dij immortales sibi deberi putant. nec uero quisquã aliter arbitrari potest, nisi qui nullam uim cælestem existimat, numẽ ue diuinum; quem neque imperij uestri magnitudo, neque sol ille, nec cæli, & signorum motus, nec uicißitudines rerum, atque ordines mouent, neque id, quod maximum est, maiorum sapientia, qui sacra, qui cærimonias, qui auspicia & ipsi sanctißime coluerunt, et nobis suis posteris prodiderunt. est, est profecto illa uis; neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra inest quiddam, quod uigeat, & sentiat, & non inest in hoc tanto naturæ, tam præclaro motu. nisi forte iccirco esse non putant, quia non apparet, nec cernitur: perinde quasi nostram ipsam mentem, qua sapimus, qua prouidemus, qua hæc ipsa agimus, ac dicimus, uidere, aut plane, qualis, aut ubi sit, sentire poßimus. ea uis. ea est igitur, quæ sæpe incredibiles huic urbi felicitates, atque opes attulit, quæ illam perniciem extinxit, ac sustulit; cui primum mentem iniecit, ut ui irritare, ferroq; lacessere fortißimum uirum auderet, uinceretur q; ab eo, quem si uicisset, habiturus esset impunitatem, & licentiam sempiternam. non est humano consilio, ne mediocri quidem, iudices, deorum immortalium cura res illa per

fecta: regiones mehercule ipsæ, aræq;, cum illam belluam cadere uiderunt, commouisse se uidentur, & ius in illo suum retinuisse. uos enim Albani tumuli, atque luci, uos, inquam imploro, atque obtestor, uosq; Albanorum obrutæ aræ sacrorum, populi Rom. sociæ, & æquales, quas ille præceps amentia, cæsis, prostratisq; sanctißimis lucis, substructionum insanis molibus oppresserat; uestræ tum aræ, uestræ religiones uiguerunt; uestra uis ualuit, quam ille omni scelere polluerat: tuq; ex tuo edito monte, Latialis sancte Iupiter, cuius ille lacus, nemora, finesq; sæpe omni nefario stupro, & scelere macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuisti: uobis illæ, uobis, uestro in conspectu, seræ, sed iustæ tamen, & debitæ pœnæ solutæ sunt: nisi forte hoc etiam casu factum esse dicimus, ut ante ipsum sacrarium Bonæ deæ, quod est in fundo T. Sextij Galli, in primis honesti, & ornati adolescentis, ante ipsam, inquam, Bonam deam, cum prœlium commisisset, primum illud uulnus acceperit, quo teterrimam mortem obiret; ut non absolutus iudicio illo nefario uideretur, sed ad hanc insignem pœnam reseruatus. Nec uero non eadem ira deorum hanc eius satellitibus iniecit amentiam, ut sine imaginibus, sine cantu, sine ludis, sine exequijs, sine lamentis sine laudationibus, sine funere oblitus cruore, & luto, spoliatus illius supremi diei celebritate, quam concedere etiam inimici solent, amburęretur etiam abiectus. non fuisse credo fas clarißimorum uirorum formas illi teterrimo parricidæ aliquid decoris afferre, neque ullo in loco potius mortem eius lacerari, quam in quo uita esset damnata. Dura mihi mediusfidius iã fortuna populi R. et crudelis uidebatur, quæ tot annos illũ in hãc remp. in

sultare uideret, & pateretur. polluerat stupro sanctissimas religiones: senatus grauissima decreta perfregerat: pecunia se palam a iudicibus redemerat: uexarat in tribunatu senatum: omnium ordinum consensu pro salute reip. gesta resciderat: me patria expulerat: bona diripuerat: domũ incenderat: liberos, coniugem meam uexauerat: Cn. Pompeio nefarium bellum indixerat: magistratuum, priuatorumq́; cædes effecerat: domum mei fratris incenderat: uastarat Etruriam: multos sedibus, ac fortunis eiecerat: instabat, urgebat: capere eius amentiam ciuitas, Italia, prouinciæ, regna non poterant: incidebantur iam domi leges, quæ nos nostris seruis addicerent: nihil erat cuiusquam, quod quidem ille adamasset, quod non hoc anno suum fore putaret: obstabat eius cogitationibus nemo, præter illũ Milonem ipsum, qui poterat obstare: Cn. Pompeium nouo reditu in gratiam quasi deuinctum arbitrabatur: Cæsaris potentiam, suam potentiam esse dicebat: bonorum animos etiam in meo casu contempserat: Milo unus urgebat. hic, dij immortales, ut supra dixi, mentem dederunt illi perdito, ac furioso, ut huic faceret insidias. aliter perire pestis illa non potuit. numquam illum resp. suo iure esset ulta. senatus, credo, prætorem eum circumscripsisset. ne cum solebat quidem id facere, in priuato eodem hoc, aliquid profecerat. an consules in prætore coercendo fortes fuissent? primum, Milone occiso, habuisset suos consules: deinde, quis in eo prætore consul fortis esset, per quem tribunum uirum consularem crudelissime necatum esse meminisset? omnia possideret, teneret: lege noua, quæ est inuenta apud eum cum reliquis legibus Clodianis, seruos nostros libertos suos fecisset: postremo, nisi eum dij immortales

tales

tales in eam mentem impulissent, ut homo effeminatus fortissimum uirum conaretur occidere, hodie remp. nullam haberetis. an ille prætor, ille uero consul, si modo hæc templa, atque ipsa mœnia stare eo uiuo tamdiu, & consulatum eius exspectare potuissent, ille denique uiuus mali nihil fecisset, qui mortuus, uno ex suis satellitibus Sex. Clodio *duce, curiam incenderit? quo quid miserius, quid acerbius, quid luctuosius uidimus? templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilij publici, caput urbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab uniuerso populo* Rom. *concessam uni ordini, inflammari, excindi, funestari, neque id fieri a multitudine imperita, quamquam esset miserum id ipsum, sed ab uno, qui cum tantum ausus sit ultor pro mortuo, quid signifer pro uiuo non esset ausus? in curiam potissimum abiecit, ut eam mortuus incenderet, quam uiuus euerterat.* Et *sunt qui de uia* Appia *querantur, taceant de curia? ecquando ab eo spirante forum potuisset defendi, cuius non restiterit cadaueri curia? excitate, excitate eum, si potestis ab inferis: frangetis impetum uiui, cuius uix sustinetis furias insepulti. nisi uero sustinuistis eos, qui cum facibus ad curiam cucurrerunt, cum falcibus ad* Castoris, *cum gladijs toto foro uolitarunt. cædi uidistis populum* Rom. *concionem gladijs disturbari, cum audiretur silentio* M. Cœlius *tribunus pl. uir fortissimus, & in suscepta caussa firmissimus, & bonorum uoluntati, & auctoritati senatus deditus, & in hac* Milonis *siue inuidia, siue fortuna, singulari, diuina, & incredibili fide.* Sed *iam satis multa de caussa, extra caussam etiam nimis fortasse multa. quid restat,*

nisi ut orem, obtester'q; uos, iudices, ut eam misericordiam tribuatis fortissimo uiro, quam ipse non implorat, ego autem, repugnante hoc, & imploro, & exposco? nolite, si in nostro omniũ fletu nullam lacrymam adspexistis Milonis, si uultum semper eundem, si uocem, si orationem stabilem, ac non mutatam uidetis, hoc minus ei parcere. atque haud scio, an multo etiam sit adiuuandus magis. etenim, si in gladiatorijs pugnis, & in infimi generis hominum condicione, atque fortuna timidos, & supplices, &, ut uiuere liceat, obsecrantes, etiam odisse solemus; fortes, & animosos, & se acriter ipsi morti offerentes seruare cupimus; eorum'q; nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt, quam, qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortissimis ciuibus facere debemus? me quidem, iudices, exanimant, & interimunt hae uoces Milonis, quas audio assidue, & quibus intersum quotidie. Valeant, inquit, ualeant ciues mei, sint incolumes, sint florentes, sint beati: stet haec urbs praeclara, mihi'q; patria carissima, quoquo modo merita de me erit: tranquilla rep. ciues mei, quoniam mihi cum illis non licet, sine me ipsi, sed per me tamen, perfruantur: ego cedam, atque abibo. si mihi rep. bona frui non licuerit, at carebo mala; &, quam primum tetigero bene moratam & liberam ciuitatem, in ea conquiescam. o frustra, inquit, suscepti mei labores: o spes fallaces: o cogitationes inanes meae. ego, cum tribunus pl. rep. oppressa, me senatui dedissem, quem exstinctum acceperam; equitibus R. quorum uires erant debiles; bonis uiris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abiecerant; mihi umquam bonorum praesidium defuturum putarem? ego cum te (mecũ enim saepissime loquitur) patriae reddidissem, mi-

bi non futurum in patriam putarem locum? ubi nunc sena tus est, quem secuti sumus? ubi equites R.: illi, illi, inquit, tui? ubi studia municipiorum? ubi Italiae uoces? ubi denique tua, M. Tulli, quae plurimis fuit auxilio, uox, & defensio? mihi ne ea soli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil potest opitulari? Nec uero haec, iudices, ut ego nunc, flens, sed hoc eodem loquitur uultu, quo uidetis. *negat enim se, negat ingratis ciuibus fecisse, quae fecit; timidis, & omnia circumspicientibus pericula, non negat. Plebem, & infimam multitudinem, quae P. Clodio duce fortunis uestris imminebat, eam, quo tutior esset uita uestra, se fecisse commemorat, ut nō modo uirtute flecteret, sed etiam tribus suis patrimonijs deleniret: nec timet, ne, cum plebem muneribus placarit, uos non conciliarit meritis in remp. singularibus. Senatus erga se beneuolentiam temporibus his ipsis saepe esse perspectam, uestras uero, & uestrorum ordinum occursationes, studia, sermones, quemcumque casum fortuna dederit, secum se ablaturum esse dicit. meminit etiam sibi uocem praeconis modo defuisse, quam minime desiderarit; populi uero cūctis suffragijs, quod unum cupierit, se consulem declaratum: nunc denique, si haec arma contra se sint futura, sibi facinoris suspicionem, nō facti crimen, obstare. Addit haec, quae certe uera sunt: fortes, & sapientes uiros non tam praemia sequi solere recte factorum, quam ipsa recte facta: se nihil in uita, nisi praeclarissime, fecisse, si quidem nihil sit praestabilius uiro, quam periculis patriam liberare: beatos esse, quibus ea res honori fuerit a suis ciuibus; nec tamen eos miseros, qui beneficio ciues suos uicerint: sed tamen ex omnibus praemijs uirtutis, si esset habenda ratio praemiorum, amplissimum esse praemium Glo-*

riam: esse hanc unam, quæ breuitatem uitæ posteritatis memoria consolaretur; quæ efficeret, ut absentes adessemus, mortui uiueremus; hanc denique esse, cuius gradibus etiam homines in cælum uideantur adscendere. de me, inquit, semper populus R. semper omnes gentes loquentur, nulla umquam obmutescet uetustas. quin hoc tempore ipso, cùm omnes a suis inimicis faces inuidiæ meæ subijciantur; tamen omni in hominum cœtu gratijs agendis, & gratulationibus habendis, & omni sermone celebramur. Omitto Etruriæ festos & actos, & institutos dies. centesima lux est hæc ab interitu P. Clodij; &, opinor, ultra quam fines imperij populi R. sunt, non solum fama iam de illo, sed etiam lætitia peragrauit. quamobrem, ubi corpus hoc sit, non, inquit, laboro; quoniam omnibus in terris & iam uersatur, & semper habitabit nominis mei gloria. Hæc tu mecum sæpe, his absentibus: sed ijsdem audientibus, hæc ego tecum Milo; Te quidem, quod isto animo es, satis laudare non possum: sed, quo est ista magis diuina uirtus, eo maiore a te dolore diuellor. Nec uero, si mihi eripere, reliqua est illa tamen ad consolandum querella, ut ijs irasci pòßim, a quibus tantum uulnus accepero. non enim inimici mei te mihi eripient, sed amicißimi; non male aliquando de me meriti, sed semper optime. Nullum umquam, iudices, mihi tantum dolorem inuretis, (etsi, quis potest esse tãtus?) sed ne hunc quidem ipsum, ut obliuiscar, quanti me semper feceritis. quæ si uos cepit obliuio; aut si me aliquid offendistis: cur nõ id meo capite potius luitur, quam Milonis? præclare enim uixero, si quid mihi acciderit prius, quam hoc tantum mali uidero. Nunc me una consolatio sustentat, quod tibi, o T. Anni, nullum a me amoris, nullum stu-

dij, nullum pietatis officium defuit. ego inimicitias potentium pro te appetiui: ego meum sæpe corpus, & uitam obieci armis inimicorum tuorum: ego me plurimis pro te supplicem abieci: bona, fortunas meas, ac liberorum meorũ in communionem tuorum temporum contuli: hoc denique ipso die, si qua uis est parata, si qua dimicatio capitis futura, deposco. quid iam restat? quid habeo, quod dicam, quod faciam pro tuis in me meritis, nisi ut eam fortunam, quæcũque erit tua, ducam meam? non recuso, non abnuo: uosq; obsecro, iudices, ut uestra beneficia, quæ in me contulistis, aut in huius salute augeatis, aut in eiusdẽ exitio occasura esse iubeatis. His lacrymis non mouetur Milo: est quodam incredibili robore animi: exsilium ibi esse putat, ubi uirtuti non sit locus; mortem naturæ finem esse, non pœnam. sit hic ea mente, qua natus est: quid uos, iudices, quo tandem animo eritis? memoriam Milonis retinebitis, ipsum eijcietis? et erit dignior locus in terris ullus, qui hanc uirtutem excipiat, quam hic, qui procreauit? Vos, uos appello, fortißimi uiri, qui multum pro rep. sanguinem effudistis, uos in uiri, & in ciuis inuicti appello periculo; centuriones, uosq; milites: uobis non modo inspectantibus, sed etiam armatis, & huic iudicio præsidentibus, hæc tanta uirtus ex hac urbe expelletur? exterminabitur? eijcietur? o me miserum, o infelicem. reuocare tu me in patriam, Milo, potuisti per hos, ego te in patria per eosdem retinere non potero? quid respondebo liberis meis, qui te parentem alterũ putant? quid tibi, Q. frater, qui nunc abes, consorti mecum temporũ illorum? me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdẽ, per quos nostram ille seruasset? at in qua caussa non potuisse? quæ est grata gentibus, a quibus non potuisse? ab ijs, qui

maxime P. Clodij morte acquierunt. quo deprecante? me. quodnam concepi tantum scelus, aut quod in me tantum facinus admisi, iudices, cum illa indicia communis exitij indagaui, patefeci, protuli, exstinxi? omnes in me, meosq; redundant ex illo fonte dolores. quid me reducem esse uoluistis? an, ut inspectante me expellerentur ij, per quos essem restitutus? nolite, obsecro uos, pati, mihi acerbiorem reditū esse, quam fuerit ille ipse discessus. nam, qui possum putare, me restitutum esse, si distrahor ab ijs, per quos restitutus sum? utinam dij immortales fecissent, (pace tua patria dixerim: metuo enim, ne scelerate dicam in te, quod pro Milone dicam pie) ut P. Clodius nō modo uiueret, sed etiam praetor, consul, dictator esset, ante quam hoc spectaculum uiderem. O dij immortales fortem, & a uobis, iudices, conseruandum uirum. minime, minime, inquit: immo uero pœnas ille debitas luerit; nos subeamus, si ita necesse est, nō debitas. Hiccine uir patriae natus, usquam, nisi in patria, morietur? aut, si forte pro patria, huius uos animi monumenta retinebitis, corporis in Italia nullum sepulcrum esse patiemini? hunc sua quisquam sententia, ex hac urbe expellet, quem omnes urbes, expulsum a uobis, ad se uocabūt? o terram illam beatam, quae hunc uirum exceperit; hanc ingratam, si eiecerit; miseram, si amiserit. Sed finis sit: neque enim prae lacrymis iam loqui possum; & hic se lacrymis defendi uetat. Vos oro, obtestorque, iudices, ut in sententijs ferendis, quod sentietis, id audeatis. uestram uirtutem, iustitiam, fidem, mihi credite, is maxime probabit, qui in iudicibus legendis optimum, & sapientissimum quemque legit,

PRO C. RABIRIO POSTVMO

ORATIO XXXIX.

SI quis est, iudices, qui C. Rabiriũ, quod suæ fortunæ, fundatas præsertim, atque optime constitutas, opes potestati regiæ, libidiniq; commiserit, reprehendendum putet, adscribat ad iudicium suum non modo meam, sed huius etiam ipsius, qui commisit, sententiam. neque enim cuiquam eius consilium uehementius, quam ipsi, displicet. quamquam hoc plerumque facimus, ut consilia euentis ponderemus, & , cui bene quid processerit, multum illum prouidisse; cui secus, nihil sensisse dicamus. si extitisset in rege fides, nihil sapientius Postumo: quia fefellit rex, nihil hoc amentius dicitur: ut iam nihil esse uideatur, nisi diuinare, sapientis. sed tamen, si quis est, iudices, qui illam Postumi siue inanem spem, siue inconsultam rationem, siue, ut grauissimo uerbo utar, temeritatem uituperandam putet: ego eius opinioni non repugno: illud tamen deprecor, ut, cum ab ipsa fortuna crudelissime uideat huius consilia esse multata, ne quid ad ruinas, quibus hic oppressus est, addendum acerbitatis putet. satis est, homines imprudentia lapsos non erigere: urgere uero iacentes, aut præcipitantes impellere, certe est inhumanum; præsertim, iudices, cum sit hoc generi hominum prope natura datum, uti, quæ in familia laus aliqua forte floruerit, hanc fere, qui sunt eius stirpis, quod sermo hominum ad memoriam pa-

trum uirtute celebretur, cupidißime persequantur. siquidem non modo in gloria rei militaris Paullum Scipio, aut Maximum filius, sed etiam in deuotione uitæ, & in ipso genere mortis imitatus est P. Decium filius. sint igitur similia, iudices, parua magnis. fuit enim pueris nobis huius pater, C. Curius princeps ordinis equestris, fortißimus & maximus publicanus: cuius in negotijs gerendis magnitudinem animi non tam homines probassent, nisi in eodem benignitas incredibilis fuisset; ut in augenda re non auaritiæ prædam, sed instrumentum bonitati quærere uideretur. hoc ille natus, quamuis patrem suum numquam uiderat, tamen & natura ipsa duce, quæ plurimum ualet, & aßiduis domesticorum sermonibus in paternæ culpæ similitudinem deductus est. multa geßit: multa contraxit: magnas partes habuit publicanorum: credidit populus: in pluribus prouincijs eius uersata res dedit se etiam regibus: huic ipsi Alexandrino grandem iam antea pecuniam credidit: nec interea locupletare amicos umquam suos destitit, mittere in negotium, dare partes, augere, fide sustentare. quid multa? cum magnitudine animi, tum liberalitate uitam patris, & consuetudinem expresserat. pulsus interea regno Ptolemæus, dolosis consilijs, (ut dixit Sybilla, sensit Postumus) Romam uenit. huic egenti, & roganti hic infelix pecuniam credidit: nec tum primum: nam regnanti crediderat absens: nec temere credere putabat, quod erat nemini dubium, quin is in regnum restitueretur a senatu, populoq; R. in dando autem, & credendo proceßit longius: nec suam solum pecuniam credidit, sed etiam amicorum. stulte: quis negat? aut quis iam non admonet? quod male cecidit, bene consultum putares? id est

difficile, quod cum spe magna sis ingressus, id non exsequi usque ad extremum. supplex erat rex, multa rogabat, omnia pollicebatur: ut iam metuere Postumus, cogeretur, ne, quod crediderat, perderet, si credendi constituisset modum. nihil autem erat illo blandius, nihil hoc benignius: ut magis pæniteret cœpisse, quam liceret desistere. Hinc primum exoritur crimen illud; senatum corruptum esse dicunt. O dij immortales, hæc est illa exoptata iudiciorum se ueritas? corruptores nostri caussam dicunt: nos, qui corrupti sumus, non dicimus. quid ego senatum defendam hoc loco, iudices? omni equidem loco debeo; ita de me est meritus ille ordo: sed id nec agitur hoc tempore, nec cum Postumi caussa res ista coniuncta est. quamquam ad sumptum itineris, ad illam magnificentiam apparatus, comitatumq; regium suppeditata pecunia a Postumo est, factæq; syngraphæ sunt in Albano Cn. Pompeij, cum ille Roma profectus esset: tamen non debuit is, qui dabat, quo ille, qui accipiebat, consumeret, quærere. non enim latroni, sed regi credidit, nec regi inimico populi R. sed ei, cuius reditum consuli datum a senatu uidebat; nec ei regi, qui alienus ab hoc imperio esset, sed ei, quicum fœdus feriri in Capitolio uiderat. quod si creditor in culpa sit, nó qui improbe credita pecunia usus: damnetur is, qui fabricatus gladium est, & uendidit: non is, qui illo gladio ciuem aliquem interemit. Quamobrem neque tu, C. Memmi, hoc facere debes, ut senatum, cuius auctoritati te ab adolescentia dedisti, in tanta infamia uersari uelis: neque ego id, quod non agitur, defendere. Postumi enim caussa, quæcumque est, seiuncta a senatu est. quod si item a Gabinio seiunctam ostendero; certe, quod dicas nihil ha-

bebis. est enim hæc caussa, quo ea pecunia peruenerit, quasi quædam appendicula caussæ indicatæ, atque damnatæ. sunt lites æstimatæ A. Gabinio: nec prædes dati, nec ex eius bonis, quanta summa litium fuisset, a populo recipi, * lex æqua est. iubet lex Iulia persequi ab ijs, ad quos ea pecunia, quam is ceperit, qui damnatus sit, peruenerit. si est hoc nouum in lege Iulia, sicuti multa sunt seuerius scripta, quam in antiquis legibus, & sanctius iudicata: sane etiam consuetudo huius generis iudiciorum noua. sin hoc totidem uerbis translatum caput est, quot fuit non modo in Cornelia, sed etiam ante in lege Seruilia: per deos immortales, quid agimus, iudices, aut quem hunc morem nouorum iudiciorum in remp. inducimus? erat enim hæc consuetudo nota uobis quidem omnibus, sed, si usus magister est optimus, mihi debet esse notissima. accusaui de pecunijs repetundis: iudex sedi: prætor quæsiui: defendi plurimos: nulla pars, quæ aliquam facultatem dicendi afferre posset, non mea fuit, ita contendo, neminem umquam quo ea pecunia peruenisset, caussam dixisse, qui in æstimandis litibus appellatus non esset. in litibus autem nemo appellabatur, nisi ex testium dictis, aut tabulis priuatorũ, aut rationibus ciuitatum. itaque in inferendis litibus adesse solebant, qui aliquid de se uerebantur: &, cum erant appellati, si uidebatur, statim contra dicere solebant: sin eius temporis recentem inuidiam pertimuerant, respondebant postea: quod cum fecissent, per multi sæpe uicerunt. hoc uero nouum est, ante hoc tempus omnino inauditum. in litibus Postumi nomen est nusquam: in litibus dico? modo uos ijdẽ in A. Gabinium iudices sedistis: num quis testis Postumum appellauit? testis autem? num accusator? num deni-

que toto illo iudicio Postumi nomen audistis? non igitur reus ex ea caussa, quæ iudicata est, redundat Postumus, sed est arreptus unus eques R. de pecunijs repetundis reus: quibus tabulis? quæ in iudicio a Gabinio recitatæ non sunt: quo teste? a quo tum appellatus nusquam est: qua appellatione litium? in qua Postumi mentio facta nulla est: qua lege? qua non tenetur. Hic iam, iudices, uestri consilij res est, uestræ sapientiæ: quid deceat uos, non quantum liceat uobis, spectare debetis. si enim, quid liceat, quæritis: potestis tollere e ciuitate, quem uultis: tabella est, quæ dat potestatem, occultat eadem libidinem: cuius conscientia nihil est, quod quisquam timeat, si non pertimescat suam. ubi est igitur sapientia iudicis? in hoc, ut non solum, quid posit, sed etiam, quid debeat, ponderet; nec, quantum sibi permissum, meminerit solum, sed etiam quatenus commissum sit. datur tibi tabella iudicij: qua lege? Iulia de pecunijs repetundis. quo de reo? de equite R. at iste ordo lege ea nõ tenetur. illo, inquit, capite, quod erat in Postumum, quod in Gabinium iudex esses, nihil Gabinio datum; cum in eum lites æstimarentur? at nunc audio. reus igitur Postumus est ea lege, qua non modo ipse, sed totus etiam ordo solutus, ac liber est. hic ego nunc non uos prius implorabo, equites R. quorum ius iudicio tentatur, quam uos senatores, quorum agitur fides in hunc ordinem: quæ quidem cum sæpe ante, tum in hac ipsa caussa nuper est cognita. nam cum, optimo & præstantissimo consule, Cn. Pompeio de hac ipsa quæstione referente, exsisterent nonnullæ, sed perpauce, tamen, acerbæ sententiæ, quæ censerent, ut tribuni, ut præfecti, ut scribæ, ut comites omnes magistratuum lege has tenerentur: uos,

uos, inquam, ipsi, & senatus frequens restitit: & quamquam tum propter multorũ delicta etiam ad innocentium periculum tempus illud exarserat; tamen, cum odium non restingueretis, huic ordini ignem nouum subijci non siuistis. hoc animo igitur senatus. quid uos equites R. quid tandem estis acturi? Glaucia solebat, homo impurus, sed tamẽ acutus, populũ monere, ut, cum lex aliqua recitaretur, primum uersum attenderet: si esset, dictator, consul, prætor, magister equitum, ne laboraret, sciret nihil ad se pertinere: sin autem, quicumque post hanc legem, uideret, ne qua noua quæstione alligaretur. Nunc uos equites R. uidete. scitis me ortum e uobis, omnia semper sensisse pro uobis: nihil horũ sine magna cura, & summa caritate uestri ordinis loquor: alius alios homines, et ordines, ego uos semper complexus sum. moneo, & prædico, integra re caussáq; denuncio, omnes homines deosq; testor, dum potestis, dum licet, prouidete; ne duriorem uobis condicionem statuatis, ordiniq; uestro, quam ferre posit. serpet hoc malum, mihi credite, longius, quam putatis. potentißimo, & nobilißimo tribuno pl. M. Druso unam in æquestrem ordinem quæstionem ferenti, si quis ob rem iudicatam pecuniam cepisset, aperte equites R. restiterunt. quid? hoc licere uolebant? minime, neque solum hoc genus pecuniæ capiendæ turpe, sed etiam nefarium arbitrabantur: atamen ita disputabant, eos teneri legibus oportere, qui suo iudicio essent illam condicionem uitæ secuti. delectat amplißimus ciuitatis gradus, sella curulis, fasces, imperia, prouinciæ, sacerdotia, triumphi, denique imago ipsa ad posteritatis memoriam prodita: simul etiam solicitudo aliqua, & legum & iudiciarum maior quidam metus, nos ista numquam contempsimus, (ita enim disputa-

bant) sed hanc uitam quietam, atque otiosam secuti sumus: quæ quoniam honore caret, careat etiam molestia. tã es tu iudex, quam ego senator. ita est, sed tu istud petiisti, ego hoc cogor. quare aut iudici mihi non esse liceat, aut legem lege senatoria non timere. Hos uos equites R. ius a patribus acceptum amittetis? moneo, ne faciatis. rapientur homines in hæc iudicia ex omni non modo inuidia, sed sermone maleuolorum, nisi cauetis. si iam uobis nunciaretur, in senatu sententias dici, ut his legibus teneremini, concurrendum ad curiam putaretis: si lex ferretur, conuolaretis ad rostra. uos senatus liberos hac lege esse uoluit, populus numquam alligauit: soluti huc conuenistis: ne constricti discedatis, cauete. nam, si Postumo fraudi fuerit, qui nec tribunus, nec præfectus, nec ex Italia comes, nec familiaris Gabinij fuit: quonam se modo defendent posthac, qui uestri ordinis cum magistratibus nostris fuerint his caussis implicati? Tu, inquit, Gabinium, ut regem reduceret, impulisti. Non patitur mea etiam fides de Gabinio grauius agere: quem enim ex tantis inimicitijs receptum in gratiam summo studio defenderim, hunc afflictum uiolare non debeo. quocum stante si me Cn. Pompeij auctoritas in gratiam non reduxisset, nunc iam ipsius fortuna reduceret. Sed tamen, cum ita dicis, Postumi impulsu Gabinium profectum Alexandriam; si defensioni Gabinij fidem non habes, obliuisceris ne etiam accusationis tuæ? Gabinius se id fecisse dicebat reip. caussa, quod classem Archelai timeret, quod mare refertum fore prædonum putaret: lege etiam id sibi licuisse dicebat. tu inimicus negas: ignosco, & eo magis, quod est contra illud iudicatum. redeo igitur ad crimen, & accusationem tuam. Quid uoci-

ferabare, decem millia talentũ Gabinio esse promissa? huic uidelicet perblandus reperiendus fuit, qui hominem, ut tu uis, auarißimum exoraret, sestertium bis millies, & quadringẽties ne magnopere contemneret. Gabinius illud, quo quo consilio fecit, fecit certe suo: quæcumque mens illa fuit, Gabinij fuit. siue ille, ut ipse dicebat, gloriam, siue, ut tu uis, pecuniam quæsiuit, quæsiuit sibi. num Gabinij comes, uel sectator? negat: non ad Gabinij, cuius id negotium non erat, sed ad P. Lentuli, clarißimi uiri, auctoritatem, a senatu profectam; & consilio certo, & spe non dubia Romam contenderat. At dicecetes fuit regius. & quidem in custodia etiam fuit regia: & uita eius oblata pœna est. multa præterea, quæ libido regis, quæ neceßitas coegit ferre, pertulit. quarum omnium rerum una reprehensio est, quod regnum intrarit, quod potestati se regis commiserit: uerum si quærimus, stulte: quid enim stultius, quam equitem R. ex hac urbe, huius, inquam, reipubl. ciuem, quæ est una maxime, & fuit semper libera, uenire in eum locum, ubi parendum alteri, & seruiendum sit? sed ego in hoc tandem Postumo non ignoscam, homini mediocriter docto, qui uideam sapientißimos homines esse lapsos? uirum unum totius Græciæ facile doctißimum, Platonem, iniquitate Dyonisii, Siciliæ tyranni, cui se ille commiserat, in maximis periculis, insidijsq́; esse uersatum accepimus; Callisthenemq́;, doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum; Demetrium, & ex republ. Athenis, quam optime digesserat, & ex doctrina nobilem, & clarum, qui Phalereus uocitatus est, in eodem isto Aegypti regno, aspide ad corpus admota, uita esse priuatum. plane confiteor fieri nihil posse dementius, quam scientem in

eum locum uenire, ubi libertatem sit perditurus: sed huius istius facti stultitiam maior iam superior stultitia defendit: quæ facit, ut hoc stultißimum facinus, quod in regnum uenerit, quod regi se commiserit, sapienter factum esse uideatur. siquidem tam semper stulti, quam sero sapientis est, cum stultitia sua impeditus sit, quoquo modo possit, se expedire. quamobrem illud maneat, & fixum sit, quod neque moueri, neque mutari potest, in quo æquisperasse Postumum dicunt, peccasse iniqui, ipse etiam insanisse se confitetur, quod suam, quod pecuniam amicorum regi crediderit cum tanto fortunarum suarum periculo. hoc quidem semel suscepto, atque contracto, perpetienda illa fuerunt, ut se aliquando ad suos uindicaret. itaque obijcias licet, quam uoles sæpe, palliatum fuisse, aliqua habuisse non Romani hominis insignia: quoties eorum quippiam dices, toties unum dices atque illud, temere hunc pecuniam regi credidiße, suas fortunas, atque famam libidini regiæ commisisse. feceras temere. fateor: mutari factum iam nullo modo poterat. aut pallium sumendum Alexandriæ, ut & Romæ togato esse liceret: aut omnes fortunæ abijciendæ, si togam retinuisset. deliciarum caussa, & uoluptatis non modo ciues Rom. sed & nobiles adolescentes, & quosdam etiam senatores, summo loco natos, non in hortis, aut suburbanis suis, sed Neapoli, in celeberrimo opido cum mitella sæpe uidemus. chlamydatum illum L. Syllam imperatorem, L. uero Scipionis, qui bellum in Asia geßit, Antiochumq; deuicit, non solum cum chlamyde, sed etiam cum crepidis in Capitolio statuam uidetis. quorum impunitas fuit non modo a iudicio, sed etiam a sermone. facilius certe P. Rutilium Rufum neceßitatis excusatio defendet:

qui cum a Mithridate Mitylenis oppressus esset, crudelita tem regis in togatos uestitus mutatione uitauit. ergo ille P. Rutilius, *qui documentum fuit hominibus nostris uirtutis, antiquitatis, prudentiæ, consularis homo soccos habuit, et pallium; nec uero ideo id homini tum quisquam, sed tempori aßignandum putauit:* Postumo *crimen uestitus afferet is, in quo spes fuit, posse sese aliquando ad fortunas suas peruenire? nam, ut uentum est* Alexandriam *ad* Auleten, *iudices, hæc una ratio a rege proposita* Postumo *est seruandæ pecuniæ, si curationem, & quasi dispensationem regiam suscepisset. id autem facere non poterat nisi diœcetes. hoc enim nomine utitur qui a rege esset constitutus. odiosum negotium* Postumo *uidebatur: sed erat nulla omnino recusatio. molestum etiam nomen ipsum: sed res habebat nomen hoc apud illos, non hic imposuerat. oderat uestitum etiam illum: sed sine eo nec nomen illud poterat, nec munus tueri. ergo aderat uis, ut ait poeta ille noster, quæ summas frangit infirmatq; opes.* Moreretur, *inquies. nam id sequitur. fecisset certe, si sine maximo dedecore, tam impeditis suis rebus, potuisset emori.* Nolito *igitur fortunam conuertere in culpam, neque regis iniuriam huius crimen putare, nec consilium ex neceßitate, nec uoluntatem ex ui interpretari. nisi forte eos etiam, qui in hostes, aut in prædones inciderint, si aliter quippiam coacti faciant, quam libere, uituperandos putes, nemo nostrum ignorat, etiam si experti non sumus, consuetudinem regiam: regum autem sunt hæc imperia,* Animaduerte, & dicto pare: *&,* Præter rogitatum si querare: *& illa minæ,* Si te secundo lumine hic offendero, Moriere. *quæ, non ut delectemur solum, legere, & spectare debemus, sed*

ut cauere

ut cauere etiam, & effugere discamus. At ex hoc ipso crimen exoritur. ait enim, dum Gabinio pecuniam Postumus cogeret ex decumis imperatorum, pecuniam sibi coegisse. Non intelligo, hoc quale sit, utrum accessionem decumæ, ut nostri facere coactores solent, centesima, an decessionem de summa fecerit si accessionem, undecim millia talentum ad Gabinium peruenerunt. at non modo abs te decem millia obiecta sunt. sed etiam ab his æstimata. addo illud etiam: qui eidem conuenit, aut, tam graui onere tributorum, ad tantam pecuniam cogendam mille talentum accessionem esse factam, aut, in tanta mercede hominis, ut uis, auarissimi; mille talentum decessionem esse concessam? neque enim fuit Gabinij, remittere tantum de suo; nec regis, imponere tantum pati suis. aderunt testes legati Alxandrini. hi nihil in Gabiniũ dixerunt: immo hi Gabinium laudauerunt. ubi ergo ille mos? ubi consuetudo iudiciorum? ubi exẽpla? solet ne is dicere in eum, qui pecuniam redegit, qui in illum, cuius nomine ea pecunia redigeretur, non dixerit? age, si is, qui non dixit, solet: etiam ne is solet, qui laudauit? ijsdem testibus, & quidem non productis, sed dictis testium recitatis, quasi præiudicata res ad has caussas deferri solet. Et ait etiam meus familiaris, & necessarius, eandem caussam Alexandrinis fuisse, cur laudarent Gabinium, quæ mihi fuerit, cur eundem defenderem. mihi, C. Memmi, caussa defendendi Gabinij fuit reconciliatio gratiæ. neque me uero pænitet mortales inimicitias, sempiternas amicitias habere. nam, si me inuitum putas, ne Cn. Pompeij animum offenderem, defendisse: caussam, & illum, & me uehementer ignoras. neque enim Pompeius me sua caussa quidquam facere uoluisset inuitum: neque ego,

cui omnium ciuium libertas carißima fuisset, meam proiecissem. quamdiu inimicißimus Gabinio fui; non amicißimus mihi non Pompeius fuit: nec postea quam illius auctoritate eam dedi ueniam, quam debui, quidquam simulaui; ne cum mea perfidia illi etiam ipsi facerem, cui beneficium dedissem, iniuriam. nam non redeundo in gratiam cum inimico, non uiolabam Pompeium; si per eum reductus insidiose redissem, me scilicet maxime, sed proxime illum quoque fefellissem. at de me omittamus. Ad Alexandrinos istos reuertamur. Quod habent os? quam audaciam? modo, uobis inspectantibus, in iudicio Gabinij tertio quoque uerbo excitabantur: negabant pecuniam Gabinio datam: recitabatur identidem Pompeij testimonium, regem ad se scripsisse, nullam pecuniam Gabinio, nisi in rem militarem, datam. Non est, inquit, tum Alexandrinis testibus creditum. Quid? postea creditum? non. quamobrem? quia nunc aiunt, quod tum negabant. quid ergo? ista condicio est testium, ut, quibus creditum non sit negantibus, ijsdem credatur dicentibus? at, si uerum tum cum uerißima fronte dixerunt, nunc mentiuntur; si tunc mentiti sunt, doceant nos uerum. quid ultis? sileant. dicere audiebamus Alexandriam; nunc cognoscimus: illinc omnes præstigiæ, illinc, inquam, omnes fallaciæ, omnia denique ab his numorum argumenta nata sunt. nec mihi longius quidquam est, iudices, quam uidere hominum uultus. dixerunt hic modo nobiscum ad hæc subsellia, quibus superciliјs renuentes huic decē millium crimini? iam nostis insulsitatem Græcorum. humeris gestum agebant: tum, temporis credo caussa: nunc scilicet tempus nullum est. ubi semel quis peierauerit, ei credi postea, etiam si per plures deos iuret, non

oportet, præsertim, iudices, cum in his iudicijs ne locus quidem nouo testi soleat esse, ob eamq; caussam ijdem iudices retineantur, qui fuerint de reo, ut his nota sint omnia, neque quid fingi noui poßit. lites, quo ea pecunia peruenerit, non suis proprijs iudicijs, sed in reum factis condemnari solent. itaque, si aut prædes dediſſet Gabinius; aut tantum ex eius bonis, quanta summa litium fuiſſet, populus recepiſſet: quamuis magna ad Postumum ab eo pecunia perueniſſet; non redigeretur: ut intelligi facile poßit, quod ex ea pecunia, ad quem eorũ, qui damnatus est, perueniſſe in illo primo iudicio planum factum sit, id hoc genere iudicij redigi solere. nunc uero quid agitur? ubi terrarum sumus? quid tam insolens, tam peruersum, præposterum ue dici, aut excogitari potest? accusatur is, qui non abstulit a rege, sicut Gabinius iudicatus est, sed qui maximam regi pecuniam credidit. ergo is Gabinio dedit, qui non huic reddidit. iam cedo, cum is, qui pecuniam Postumo debuit, non huic, sed Gabinio dederit. condemnato Gabinio, utrum illi eam pecuniã reddidit, an etiam nunc debet? at habet, & celat: sunt enim qui ita loquantur. quod genus tandem est istud ostentationis, & gloriæ? si nihil habuiſſet umquam, tamen, si quæsiſſet, cur is dißimularet habere, cauſſa nõ eſſet: qui uero duo lauta, & copiosa patrimonio accepiſſet, remq; præterea bonis & honestis rationibus auxiſſet; quid eſſet tãdẽ cauſſæ, cur existimari uellet, nihil habere? an cum credebat inductus usuris, id agebat, ut haberet quam plurimum: postea quam exegit quod crediderat, ut existimaretur egere, nouum genus hoc gloriæ concupiscit? Dominatus est enim, inquit, Alexandriæ. Immo uero in superbißimo dominatu fuit: pertulit ipse custodiam: uidit in uinculis fa-

miliares suos: mors ob oculos sæpe uersata est: nudus, atque egens ad extremum fugit e regno. At permutata aliquando pecunia est: ductæ naues Postumi Puteolis sunt: auditæ, uisæq; merces, fallaces quidem, & fucosæ, chartis, & linteis, & uitro delatæ: quibus cum multæ naues refertæ fuissent, una non potuerit parua, artata. plus ille Puteolanus sermo illius temporis, uectorumq; cursus, atque ostentatio, tum subinuisum apud maleuolos Postumi nomen propter opinionem pecuniæ nescio quam, æstatem unam complures aures refersit istis sermonibus. uerum autem, iudices si scire uultis, nisi C. Cæsaris summa in omnes, incredibilis in hunc eadem liberalitas exstitisset, nos hunc Postumum iampridem in foro non haberemus. ille onera multorum huius amicorum excepit unus: quæq; multi homines necessarij secundis Postumi rebus descripta sustinuerunt, nunc eius afflictis fortunis uniuersa sustinet. umbram equitis R. & imaginem uidetis, iudices, unius amici conseruatam auxilio, & fide. nihil huic eripi potest, præter hoc simulacrum pristinæ dignitatis, quod Cæsar solus tuetur, & sustinet: quæ quidem in miserrimis rebus huic tamen tribuēda est maxima. nisi uero hoc mediocri uirtute effici potest, ut tantus ille uir tanti ducat hunc, & afflictum præsertim, & absentem, & in tanta fortuna sua, ut aliena respicere magnum sit, tanta oppugnatione maximarum rerum, quas gerit, atque gessit, ut uel obliuisci aliorum non sit mirum, uel, si meminerit, oblitū esse, facile possit probare. multas equidem C. Cæsaris uirtutes. magnas, incredibilesq; cognoui: sed sunt ceteræ maioribus quasi theatris propositæ, & pæne populares. castris locum capere, exercitum instruere, expugnare urbes, aciem hostium pro-

fligare, hanc uim frigorum, hiememque, quam nos uix huius urbis tectis sustinemus, excipere, his ipsis diebus hostem persequi, tum, cum etiam feræ latibulis se tegant, atque omnia bella iure gentium conquiescant: sunt ea quidem magna: quis negat? sed magnis excitata sunt præmijs ad memoriam hominum sempiterna. quo minus admirandum est, eum facere illa, qui immortalitatem concupiuerit. hæc mira laus est, quæ non poetarum carminibus, non annaliũ monumentis celebratur, sed prudentiam iudicio expenditur. equitẽ R. *ueterem amicum suum, studiosum, amãtem, obseruantem sui, non libidine, non turpibus impensis cupiditatum, atque iacturis, sed experientia patrimonij amplificãdi labentem excepit, corruere non siuit, fulsit, & sustinuit re, fortuna, fide, hodieq; sustinet, nec amicum pendentem corruere patitur, nec illius animi aciem præstinguit splendor sui nominis, nec mentis quasi luminibus officit altitudo fortunæ, & gloria. sint sane illa magna, quæ re uera magna sunt: de iudicio animi mei, ut uolet, quisque sentiat: ego enim hanc in tantis opibus, tanta fortuna liberalitatem in suos, memoriam amicitiæ, reliquis uirtutibus omnibus antepono, quam quidem uos, iudices, in nouo genere bonitatem inusitatam claris, ac præpotentibus uiris non modo non aspernari, ac refutare, sed complecti etiam, & augere debetis; & eo magis, quod uidetis hos quasi sumptos dies ad labefactandum illius dignitatem. ex qua illi nihil detrahi potest, quod non aut fortiter ferat, aut facile restituat: amicissimum hominem si honestate spoliatum audierit, nec sine magno dolore feret, nec id amiserit, quod posse speret recuperari. Satis multa hominibus non iniquis hæc esse debent, nimis etiam multa uobis, quos*

æquißimos esse confidimus. sed. ut omnium uel suspicioni, uel maleuolentiæ, uel crudelitati satisfiat: occultat pecuniam Postumus, latent regiæ diuitiæ; ecquis est ex tanto populo, qui bona C. Rabirij Postumi nummo sestertio sibi addici uelit? sed; miserum me, quanto hæc dixi cum dolore. hem Postume, tu ne es Curij filius, C. Rabirij iudicio, & uoluntate filius, natura sororis filius? tu ne ille in omnes tuos liberalis? cuius multos bonitas locupletauit, qui nihil profudisti, nihil ullam in libidinem contulisti? tua, Postume, nummo sestertio a me addicuntur? o meum miserum, acerbumq; præconium. at hoc etiam optat miser, ut condemnetur a uobis; ita bona ueneant, ut solidum suum cuique soluatur: nihil iam aliud, nisi fidem, curat: nec uos huic, si iam obliuisci uestræ mansuetudinis uolueritis, quidquam præterea potestis eripere. quod, iudices, ne faciatis, oro, obtestorq; uos, atque eo magis, si aduenticia pecunia petitur ab eo, cui sua non redditur, nam in eum, cui misericordia opitulari debeat, inuidia quæsita est. sed iam, quoniam, ut spero, fidem, quam potui, tibi præstiti; Postume, reddam etiam lacrymas, quas debeo: quas quidem ego tuas in meo casu plurimas uidi. uersatur ante oculos luctuosa nox meis omnibus, cum tu totum te cum tuis copijs ad me detulisti. tu comitibus, tu præsidio, tu etiam tanto pondere auri, quantum tempus illud postulabat, discessum illud sustentasti. tu numquam meis me absente liberis, numquam coniugi meæ defuisti. possum excitare multos reductos testes liberalitatis tuæ: quod sæpe audiui patri tuo, qui id fecisset, magno adiumento iudicio capitis fuisse. sed iam omnia timeo: bonitatis ip-

sius inuidiam reformido. iam indicat tot hominum fletus, quam sis carus tuis: & me dolor debilitat, includitq; uocem. uos obsecro, iudices, ut huic optimo uiro, quo nemo melior umquam fuit, nomen equitis R. & usuram huius lucis, & uestrum conspectum ne eripiatis. hic uos aliud nihil orat, nisi ut rectis oculis hanc urbem sibi intueri, atque in hoc foro uestigium facere liceat: quod ipsum fortuna eripuerat, nisi unius amici opes subuenissent.

PRO. M. MARCELLO

OARTIO XL.

D IVTVRNI *silentij*, P.C. *quo erã his temporibus usus; nõ timore aliquo. sed partim dolore, partim uerecundia, finem hodiernus dies attulit, idemq; initium, quæ uellem, quæq; sentirem, meo pristino more dicendi. tantam enim mansuetudinem, tam inusitatam inauditamq; clementiam, tantum in summa potestate rerum omnium modum, tã denique incredibilem sapientiam, ac pæne diuinam tacitus præterire nullo modo possum.* M. *enim* Marcello *uobis,* P.C. *reipubl. pub. reddito, non solum illius, sed meam etiam uocem & auctoritatem & uobis, & reipubl. conseruatam, ac restitutam puto. dolebã enim,* P.C. *ac uehementer angebar, cum uiderem, uirũ talem, qui in eadem caussa, in qua ego, fuisset, non in eadem esse fortuna: nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam, uersari me in nostro uetere curriculo, illo, æmulo atque imitatore studiorum ac laborum meorum quasi quodam socio a me & comite distracto. ergo & mihi meæ pristinæ uitæ consuetudinem,* C. *Cæsar, interclusam aperuisti, & his omnibus ad bene de omni rep. sperandum quasi signum aliquod sustulisti. intellectum est enim mihi quidem in multis, & maxime in me ipso, sed paulo ante omnibus, cum* M. Marcellum *senatui, populoq;* R. *& reip. concessisti. commemoratis præsertim etiam offensionibus, te auctoritatem huius ordinis, dignitatemq; reip. tuis uel doloribus, uel suspicionibus*

anteferre. ille quidem fructum omnis ante actæ uitæ hodierno die maximum cœpit cum summo consensu senatus, tum præterea iudicio tuo grauissimo, & maximo. ex quo profecto intelligis, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tāta sit gloria. est uero fortunatus ille, cuius ex salute non minor pæne ad omnes, quam ad illum uentura sit, lætitia peruenerit. quod quidem ei merito, atque optimo iure contigit. quis enim illo aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium studio, aut innocentia, aut ullo laudis genere præstantior? nullius tantum est flumen ingenij, nulla dicendi, aut scribendi tanta uis, tanta copia, quæ, non dicam exornare, sed enarrare, C. Cæsar, res tuas gestas possit: tamen affirmo, et hoc pace dicam tua, nullam in his esse laudem ampliorem, quam eam, quam hodierno die cō secutus es. soleo sæpe ante oculos ponere, idq́; libenter crebris usurpare sermonibus; omnes nostrorum imperatorū, omnes exterarum gentium, potentissimorumq́; populorum, omnes clarissimorum regum res gestas cum tuis, nec contē tionum magnitudine, nec numero prœliorum, nec uarietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorum posse conferri; nec uero disiunctissimas terras citius cuiusquam passibus potuisse peragrari, quam tuis, non dicam cursibus, sed uictorijs lustratæ sunt. quæ quidem ego nisi ita magna esse fatear, ut ea uix cuiusquam mens, aut cogitatio capere possit, amens sim: sed tamen sunt alia maiora. nam bellicas laudes solent quidam extenuare uerbis, easq́; detrahere ducibus, communicare cum militibus, ne propriæ sint imperatorum: et certe in armis militum uirtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus multum iuuant; maximam uero partem quasi suo

iure fortuna sibi uindicat; & , quidquid est prospere gestum, id pæne omne ducit suum. at uero huius gloriæ, C. Cæsar, quam es paullo ante adeptus, socium habes neminem: totum hoc, quantumcumque est, quod certe maximum est, totum est, inquam, tuum: nihil sibi ex ista laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit: quin etiam illa ipsa rerum humanarum domina Fortuna in istius societatem gloriæ se non offert, tibi concedit, tuam esse totam, et propriam fatetur: numquam enim temeritas cum sapientia commiscetur, nec ad consilium casus admittitur. domuisti gentes, immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes: ea tamen uicisti, quæ & naturam, & condicionem, ut uinci possent, habebant. nulla est enim tanta uis, tanta copia, quæ non ferro, ac uiribus debilitari, frangiq; posSit. uerum, animum uincere, iracundiam cohibere, uictoriam temperare, aduersarium nobilitate, ingenio, uirtute præstantem non modo extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem, hæc facit, non ego eum cum summis uiris comparo, sed simillimum deo iudicio. itaque, C. Cæsar, bellicæ tuæ laudes celebrabuntur illæ quidem non solum nostris, sed pæne omnium gentium literis, atque linguis; neq; ulla umquam ætas de tuis laudibus conticescet: sed tamen eiusmodi res nescio quo modo, etiam dum audiuntur, aut dum leguntur, obstrepi clamore militum uidetur, & tubarum sono. at uero, cum aliquid clementer, mansuete, iuste, moderate, sapienter factum, in iracundia præsertim, quæ est inimica consilio, & in uictoria, quæ natura insolens, & superba est, aut audimus, aut legimus, quo studio incendimur non modo in gestis rebus, sed etiam in

fictis? ut eos sæpe, quos numquam uidimus, diligamus. te uero, quem præsentem intuemur, cuius mentem, sensusq́;, & os cernimus; ut, quidquid belli fortuna reliquum reip. fecerit, id esse saluum uelis, quibus laudibus efferemus? quibus studijs prosequemur? qua beneuolentia complectemur? parietes mediusfidius, C. Cæsar, ut mihi uidetur, huius curiæ tibi gratias agere gestiunt, quod breui tempore illa futura sit auctoritas in his maiorum suorum, et suis sedibus. equidem, cum C. Marcelli, uiri optimi, & commemorabili pietate, ac uirtute præditi, lacrymas modo uobiscum uiderem, omnium Marcellorum meum pectus memoriam effudit. quibus tu etiam mortuis, M. Marcello conseruato, dignitatem suam redidisti, nobilissimamq́; familiam, iam ad paucos redactam, pæne ab interitu uindicasti. hunc tu igitur diem tuis maximis, & innumerabilibus gratulationibus iure antepones. hæc enim res unius est propria Cæsaris: ceteræ duce te gestæ, magnæ illæ quidem, sed tamen multo, magnoq́; comitatu: huius autem tu idem & dux es, & comes: quæ quidem tanta est, ut tropæis, & monumentis tuis nonnulla umquam allatura sit finem ætas: nihil enim est opere, aut manu factum, quod aliquando non conficiat, & consumat uetustas: at uero hæc tua iustitia, & lenitas animi florescet quotidie magis, ita, ut quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus. & ceteros quidem omnes uictores bellorum ciuilium, iam ante æquitate, & misericordia uiceras; hodierno uero die te ipsum uicisti. uereor, ne hoc, quod dicam, perinde intelligi auditu posit, atque ego ipse cogitans sentio. ipsam uictoriam uicisse uideris, cum ea ipsa, quæ illa erat adepta, uictis remisisti.

nam, cum ipsius uictoriæ condicione iure omnes uicti occi dissemus, clementiæ tuæ iudicio conseruati sumus. recte igitur unus inuictus es, a quo etiam ipsius uictoriæ cōdicio, ui'q; deuicta est. atque hoc C. Cæsaris indicium P.C. quam late pateat, attendite. Omnes enim, qui ad illa arma fato sumus nescio quo reip. misero, funesto'q; compulsi, etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, a scelere certe liberati sumus. nam, cum M. Marcellum, deprecantibus uobis, reip. conseruauit, memet mihi et item reip. nullo deprecante reliquos amplissimos uiros & sibi ipsis, & patriæ reddidit, quorum & frequentiam, dignitatem hoc ipso in consessu uidetis; non ille hostes induxit in curiam, sed iudicauit a plerisque ignoratione potius, & falso, atque inani metu, quā cupiditate, aut crudelitate bellum esse susceptum. quo quidem in bello semper de pace agendum, audiendum'q; putaui; semper'q; dolui, non modo pacem, sed orationem etiam ciuium pacem efflagitantium repudiari. neq; enim ego illa, nec ulla umquam secutus sum arma ciuilia: semperq; mea consilia pacis & togæ socia, non belli, atque armorum fuerunt. hominē sum secutus priuato officio non publico: tantum'q; apud me grati animi fidelis memoria ualuit, ut nulla non modo cupiditate, sed ne spe quidem, prudens et sciens tamquam ad interitum ruerem uoluntarium. quod quidem meum consilium minime obscurū fuit. nam et in hoc ordine, integra re, multa de pace dixi; & in ipso bello eadē etiam cum capitis mei periculo sensi. ex quo nemo erit tam iniustus rerum æstimator, qui dubitet, quæ Cæsaris de bello uoluntas fuerit, cum pacis auctores conseruandos statim censuerit, cæteris fuerit iratior. atque id minus mirum uideretur fortasse tum, cum esset incertus exitus, & anceps

fortuna belli: qui uero uictor pacis auctores diligit, is profecto declarat, maluisse se nō dimicare, quam uincere. atq; huius quidem rei M. Marcello sum testis. nostri enim sensus, ut in pace semper, sic tum etiam in bello congruebant. quoties ego eum, et quanto cum dolore uidi cum insolentiā certorum hominum, tum etiam ipsius uictoriæ ferocitatē extimescentem? quo gratior tua liberalitas, C. Cæsar, nobis, qui illa uidimus, debet esse. nō enim iam caussæ sunt inter se, sed uictoriæ comparandæ. uidimus tum uictoriam præliorum exitu terminatam, gladium uagina uacuum in urbe non uidimus. quos amisimus ciues, eos uis Martis perculit, non ira uictoriæ: ut dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri posset, C. Cæsar ab inferis excitaret, quoniam ex eadē acie conseruat quos potest. alterius uero partis nihil amplius dicam, quam id, quod omnes uerebamur, nimis iracundam futuram fuisse uictoriam. quidam enim non modo armatis, sed interdum etiam ociosis minabātur; nec, quid quisque sensisset, sed ubi fuisset, cogitandum esse dicebant: ut mihi quidem uideantur dij immortales, etiam si pœnas a populo R. ob aliquod delictum expetiuerunt, qui ciuile bellum tantum, & tam luctuosum excitauerint, uel placati iam, uel etiam satiati aliquando, omnem spem salutis ad clementiam uictoris, & sapientiam contulisse. Quare gaude tuo isto tam excellenti bono; & fruere cum fortuna, & gloria, tum etiam natura, & moribus tuis: ex quo quidem maximus est fructus, iucunditasq; sapienti. cetera cum tua recordabere, etsi persæpe uirtuti, tamē plerumque felicitati tuæ gratulabere: de nobis, quos in rep. tecū saluos esse uoluisti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficijs, toties de incredibili liberalitate, toties de singulari sapientia tua co

gitabis: quæ non modo summa bona, sed nimirum audebo uel sola dicere. tantus est enim splendor in laude uera, tanta in magnitudine animi & consilij dignitas, ut hæc a uirtute donata, cetera a fortuna commodata esse uideantur. noli igitur in conseruandis bonis uiris defatigari, non cupiditate præsertim, aut prauitate aliqua lapsis, sed opinione officij, stulta fortasse, non improba certe, specie quadam reip. non enim tua ulla culpa est, si te aliqui timuerunt; contráq; summa laus, quod minime timendum fuisse senserunt. Nunc uenio ad grauißimam querellam, & atrocißimam suspicionem tuam: quæ non tibi ipsi magis, quam cum omnibus ciuibus, tum maxime nobis, qui a te conseruati sumus, prouidenda est. quam etsi spero esse falsam, numquam tamen uerbis extenuabo. tua enim cautio, nostra est: &, si in alterutro peccandum sit, malim uideri nimis timidus, quam parum prudens. Sed quisnam est iste tam demens? de tuis ne? tametsi, qui magis sunt tui, quã quibus tu salutem insperantibus reddidisti? an ex eo numero, qui una tecum fuerunt? non est credibilis tantus in ullo furor, ut, quo duce summa omnia sit adeptus, huius uitã non anteponat suæ. At, si tui nihil cogitant sceleris, cauendum est, ne quid inimici. qui? omnes enim, qui fuerunt, aut sua pertinacia uitam amiserunt, aut tua misericordia retinuerunt: ut aut nulli supersint de inimicis, aut, qui superfuerunt, amicißimi sint. sed tamen cum in animis hominum tantæ latebræ sint, tanti recessus, augeamus sane suspicionem tuam: simul enim augebimus diligentiam. nã quis est omnium tam ignarus rerum, tam rudis in rep. tam nihil umquam nec de sua, nec de communi salute cogitans, qui non intelligat tua salute contineri suam, &

ex unius tua uitam pendere omnium? equidem dies noctesq; de te, ut debeo, cogitans, casus dumtaxat humanos, & incertos euentus ualetudinis, & naturæ communis fragilitatem extimesco, doleoque, cum resp. immortalis esse debeat, eam in unius mortalis anima consistere. si uero ad humanos casus, incertosq; euentus ualetudinis, sceleris etiam accedat insidiarumq; consensio: quem deum, etiam si cupiat, opitulari posse reip. credamus? omnia sunt excitanda tibi, C. Cæsar, uni, quæ iacere sentis, belli ipsius impetu, quod necesse fuit, perculsa, atque prostrata: constituenda iudicia, reuocanda fides, comprimendæ libidines, propaganda soboles: omnia, quæ delapsa iam defluxerunt, seueris legibus uincienda sunt. non fuit recusandum in tanto ciuili bello, tanto animorum ardore, & armorum, quin quassata resp. quicumque belli euentus fuisset, multa perderet & ornamenta dignitatis, & præsidia stabilitatis suæ, multaq; uterque dux faceret armatus, quæ idem togatus fieri prohibuisset. quæ quidem nunc tibi omnia belli uulnera sananda sunt; quibus, præter te, mederi nemo potest. itaque illam tuam præclarissimam, & sapientissimam uocem inuitus audiui, Satis diu uel naturæ uixi, uel gloriæ. satis, si ita uis, naturæ fortasse; addo etiam, si placet, gloriæ; at, quod maximum est, patriæ certe parum. quare omitte, quæso, istam doctorum hominum in contemnenda morte prudentiam: noli nostro periculo sapiens esse. Sæpe enim uenit ad aures meas, te idem istud nimis crebro dicere, uixisse te satis. credo; sed tum id audirem, si tibi soli uiueres, aut si tibi soli natus esses: nunc, cum omnium salutem ciuium, cunctamq; remp. res tuæ gestæ complexæ sint, tantum abes a perfectione maximorum operum, ut fundamenta,

quæ cogitas, nondum ieceris. hic tu modum tuæ uitæ non sa lute reip sed æquitate animi definies? Quid, si istud ne gloriæ quidem tuæ satis est? cuius te esse auidissimum, quamuis sis sapiens, nõ negabis. Parum ne igitur, inquies, gloriã magnam relinquemus? im mo uero alijs, quamuis multis, satis, tibi uni parum. quidquid enim est, quamuis amplum sit, id certe est parum tum, cum est aliquid amplius. quod si rerum tuarum immortalium, C. Cæsar, hic exitus futurus fuit, ut, deuictis aduersarijs, remp. in eo statu relinqueres, in quo nunc est: uide, quæso, ne tua diuina uirtus admirationis plus sit habitura, quam gloriæ: siquidem gloria est illustris, ac peruagata multorum, et magnorum uel in suos, uel in patriam, uel in omne genus hominum fama meritorum. hæc igitur tibi reliqua pars est, hic restat actus, in hoc elaborandum est, ut rempubl. constituas, eaq; tu in primis cum summa tranquillitate, & otio perfruare, tum te, si uoles, cum & patriæ, quod debes, solueris, & naturam ipsam expleueris satietate uiuendi, satis diu uixisse dicito. quid est enim omnino hoc ipsum Diu, in quo est aliquid extremũ, quod cum uenerit, omnis uoluptas præterita pro nihilo est, quia postea nulla futura sit? quamquam tuus iste animus numquam his angustijs, quas natura nobis ad uiuendum dedit, contentus fuit, semper immortalitatis amore flagrauit. nec uero hæc tua uita dicenda est, quæ corpore, et spiritu continetur: illa, illa, inquam, uita est tua, Cæsar, quæ uigebit memoria sæculorum omnium, quam posteritas alet, quam ipsa æternitas semper tuebitur. huic tu inseruias, huic te ostẽtes oportet: quæ quidem, quæ miretur, iampridem multa habet; nunc, etiam quæ laudet, exspectat. obstupescent posterĩ certe, imperia, prouincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pu-

gnas

gnas innumerabiles, incredibiles uictorias, monumenta, mu nera, triumphos audientes, & legentes tuos: sed, nisi hæc urbs stabilita tuis consilijs, & institutis erit, uagabitur mo do nomen tuum longe, atque late, sedem quidem stabi- lem, & domicilium certum non habebit. erit inter eos etiam, qui nascentur, sicut inter nos fuit, magna dissen- sio; cum alij laudibus ad cælum res tuas gestas efferent, alij fortasse aliquid requirent, id'q; uel maximum, nisi belli ci uilis incendium salute patriæ restinxeris, ut illud fati uidea tur, hoc fuisse consilij. serui igitur ijs etiam iudicibus, qui multis post sæculis de te iudicabunt, et quidem haud scio an incorruptius, quam nos: nam & sine amore, & sine cupi ditate, & rursus sine odio, sine inuidia iudicabunt. id au- tem, etiam si tunc ad te, ut quidam falso putant, non per- tinebit, nunc certe pertinet, te esse talem, ut tuas laudes obscuratura nulla umquam sit obliuio. diuersæ uolunta- tes ciuium fuerunt, distracta'q; sententiæ. non enim con- silijs solum, & studijs, sed armis etiam, & castris dißide- bamus: erat autem obscuritas quædam, erat certamen in- ter clarißimos duces: multi dubitabant, quid optimum esset; multi, quid sibi expediret; multi, quid deceret; nonnulli etiam quid liceret. perfuncta resp. est hoc misero fatali'q; bello: uicit is, qui non fortuna inflammaret odium suum. sed bonitate leniret; neque omnes, quibus iratus esset, eosdem etiam exsilio, aut morte dignos iudicaret. arma ab alijs po sita, alijs erepta sunt. ingratus est, iniustus'q; ciuis, qui, ar- morum periculo liberatus, animũ tamẽ retinet armatũ: ut tã ille sit melior, qui in acie cecidit, quã qui in caussa animã profudit. quæ enim pertinacia quibusdã, eadẽ alijs constan tia uideri potest. sed iam omnis fracta dissensio est armis,

exstincta aequitate uictoris. restat, ut omnes unum uelint, qui modo habent aliquid non solum sapientiae, sed etiam sanitatis quia, nisi te, C. Caesar, saluo, & in ista sententia, qua cum antea, tum hodie uel maxime usus es, manente, salui esse non possumus. Quare omnes te, qui haec salua esse uolumus, & hortamur, & obsecramus, ut uitae tuae, & saluti consulas: omnesq; tibi, ut pro alijs etiam loquar, quod de me ipso sentio, quoniam subesse aliquid putas, quod cauendum sit, non modo excubias, & custodias, sed etiam laterũ nostrorum oppositus, & corporum pollicemur. Sed ut, unde est orsa, in eodem terminetur oratio mea; maximas tibi omnes gratias agimus, C. Caesar, maiores etiam habemus. nam omnes idem sentiunt, quod ex omnium precibus, & lacrymis sentire potuisti: sed, quia non est stantibus omnibus necesse dicere, a me certe dici uolunt: cui necesse est quodam modo, & quod uolunt, & quod, M. Marcello a te huic ordini, populoq; R. & reip. reddito, praecipue id a me fieri debere intelligo. nam, laetari omnes, nõ ut de unius solum, sed ut de communi omnium salute, sentio. quod autem summae beneuolentiae est, quae mea erga illum omnibus semper nota fuit, ut uix C. Marcello, optimo, & amantißimo fratri, praeterea quidem cederem nemini: cum id solicitudine, cura, labore tamdiu praestiterim, quamdiu est de illius salute dubitatum, certe hoc tempore magnis curis, molestijs, doloribus liberatus praestare debeo. itaque, C. Caesar, sic tibi gratias ago, ut, omnibus me rebus a te non conseruato solum, sed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me unum merita, quod fieri iam posse non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus accesserit.

PRO Q. LIGARIO AD C. CAESAREM ORATIO XLI.

NOVUM crimen, C. Cæsar, & ante hūc diem inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuisse: idq; C. Pansa, præstanti uir ingenio, fretus fortasse ea familiaritate, quæ est ei tecum, ausus est confiteri, itaque, quo me uertam, nescio: paratus enim ueneram, cum tu id neque per te scires, neque audire aliunde potuisses, ut ignoratione tua ad hominis miseri salutem abuterer. sed, quoniam diligentia inimici inuestigatum est, quod latebat: confitēdum est, ut opinor; præsertim cum meus necessarius C. Pansa fecerit, ut id iam integrum non esset: omissaq; controuersia omnis oratio ad misericordiam tuam conferenda est, qua plurimi sunt conseruati, cum a te non solum liberationem culpæ, sed errati ueniam impetrauissent. Habes igitur, Tubero, quod est accusatori maxime optandum, confitentem reum, sed tamen ita confitentem, se in ea parte fuisse, qua te, Tubero, qua uirum omni laude dignum, patrem tuum. itaque prius de uestro delicto confiteamini, necesse est, quam Ligarij ullam culpam reprehendatis. Q. igitur Ligarius, cum esset adhuc nulla belli suspicio, legatus in Africam cum C. consule C. Considio profectus est: qua in legatione & ciuibus, & socijs ita se probauit, ut decedens Considius prouincia, satisfacere hominibus non posset, si quemquam alium prouinciæ præfecisset. itaque Q. Ligarius, cum

diu recusans nihil profecisset, prouinciam accepit inuitus: cui sic præfuit in pace, ut & ciuibus, & socijs gratissima esset eius integritas, & fides. bellum subito exarsit; quod, qui erant in Africa, ante audierunt geri, quã parari. quo audito, partim cupiditate inconsiderata, partim cæco quodam timore, primo salutis caussa; post etiam studij sui, quærebant aliquem ducem. tum Ligarius domum spectans, & ad suos redire cupiens, nullo se implicari negotio passus est. interim P. Accius Varus, qui prætor Africam obtinuerat, Vticam uenit. ad eũ statim cõcursum est: atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium, si illud imperium esse potuit, quod ad priuatum, clamore multitudinis imperitæ, nullo publico consilio, deferebatur. itaque Ligarius, qui omne tale negotium cuperet effugere, paullum aduentu Vari conquieuit. Adhuc, C. Cæsar, Q. Ligarius omni culpa uacat. domo est egressus non modo nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem belli: legatus in pace profectus, in prouincia pacatissima ita se gessit, ut ei pacem esse expediret. profectio certe animum tuum non debet offendere: num igitur remansio? multo minus: nam profectio uoluntatem habuit non turpem, remansio etiam necessitatem honestam. ergo hæc duo tempora carent crimine; unum cum est legatus profectus; alterum, cũ efflagitatus a prouincis, [illegible] positus Africæ est. tertium est tempus, quo post aduen[illegible] Vari in Africa restitit. quod si est criminosum, neces[illegible]s crimen est, non uoluntatis. an ille, si potuisset illinc [illegible]uo modo euadere, Vticæ potius, quam Romæ; cum P. Accio; quam cum concordissimis fratribus; cum alienis esse, quam cum suis maluisset? cum ipsa legatio plena de-

sideriј, ac solicitudinis fuisset propter incredibilem quendam fratrum amorem, hic æquo animo esse potuit belli dissidio distractus a fratribus? Nullum igitur habes, Cæsar, adhuc in Q. Ligario signũ alienæ a te uoluntatis. cuius ego caussam, animaduerte quæso, qua fide defendam, cum prodo meam. o clementiam admirabilem, atque omni laude, prædicatione, literis, monumentisq; decorandam. M. Cicero apud te defendit alium in ea uoluntate non fuisse, in qua se ipsum confitetur fuisse; nec tuas tacitus cogitationes extimescit, nec, quod tibi, de alio audienti, de se ipso occurrat, reformidat. uide, quam non reformidem: uide, quanta lux liberalitatis, & sapientiæ tuæ mihi apud te dicenti oboriatur: quantum potero, uoce contendam, ut hoc populus R. exaudiat. Suscepto bello, Cæsar, gesto etiam ex magna parte, nulla ui coactus, iudicio meo, ac uoluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta contra te. apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui, cum hoc sciret, tamen me, ante quam uidit, reip. reddidit: qui ad me ex Aegypto literas misit, ut essem idem, qui fuissem: qui cum ipse imperator in toto imperio populi R. unus esset, esse me alterum passus est: a quo, hoc ipso C. Pansa mihi nuncium perferente, concessos fasces laureatos tenui, quo ad tenendos putaui: qui mihi tum denique se salutem putauit reddere, si eam nullis spoliatam ornamentis redderet. Vide quæso, Tubero, ut, qui de meo facto non dubitem dicere, de Ligarij non audeam confiteri. atque hæc propterea de me dixi, ut mihi Tubero, cum de se eadem dicerem, ignosceret: cuius ego industriæ, gloriæq; faueo, uel propter propinquam cognationem, uel quod eius ingenio, studijsq; delector, uel quod laudem adolescentis propinqui existimo

etiam ad meum aliquem fructum redundare. sed hoc quæro, quis putet fuisse crimen, esse in Africa Ligarium? nempe is, qui & ipse in eadem Africa esse uoluit, & prohibitum se a Ligario queritur, & certe contra ipsum Cæsarem est congressus armatus quid enim, Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? nimis urgeo: commoueri uidetur adolescens: ad me reuertar. iisdem in armis fui. quid autem aliud egimus, Tubero, nisi ut, quod hic potest, nos possemus? Quorum igitur impunitas, Cæsar, tuæ clementiæ laus est, eorum ipsorum ad crudelitatem te acuet oratio? Atque in hac caussa nonnihil equidem, Tubero, etiam tuam, sed multo magis patris tui prudentiam desiderio; quod homo cum ingenio, tum etiã doctrina excellens, genus hoc caussæ quod esset, non uiderit. nam, si uidisset quouis profecto, quam isto modo a te agi maluisset. arguis fatentem: non est satis. accusas eum, qui caussa habet aut, ut ego dico, meliorem, quam tu, aut, ut tu uis, parem. hæc non modo mirabilia sunt, sed prodigiis similia, quæ dicam. non habet eam uim ista accusatio, ut Q. Ligarius condemnetur, sed ut necetur. hoc egit ciuis R. ante te nemo. externi isti mores usque ad sanguinem incitare solent odium aut leuium Græcorum, aut immanium barbarorum. nam quid aliud agis? ut Romæ ne sit? ut domo careat? ne cum optimis fratribus, ne cum hoc T. Broccho, auunculo suo, ne cum eius filio, consobrino suo, ne nobiscum uiuat? ne sit in patria? num in patria est? num potest magis carere his omnibus, quam caret? Italia prohibetur, exsulat. non tu er-

go hunc patria priuare, qua caret, sed uita uis. at istud ne apud eum quidem dictatorem, qui omnes, quos oderat, morte multabat, quisquam egit isto modo. ipse iubebat occidi, nullo postulante: præmijs etiam inuitabat. quæ tamen crudelitas ab hoc eodem aliquot annis post, quem tu nunc crudelem esse uis, uindicata est. Ego uero istud non postulo, inquies. Ita mehercule existimo, Tubero: noui enim te, noui patrem tuum, noui domum, nomenq; uestrum; studia denique generis ac familiæ uestræ uirtutis, humanitatis, doctrinæ, plurimarũ artiũ, atq; optimarũ, nota sunt mihi omnia. itaque certo scio, uos non petere sanguinem: sed parum attenditis: res enim eo spectat, ut ea pœna, in qua adhuc Q. Ligarius sit, non uideamini esse contenti. quæ est igitur alia præter mortem? si enim in exsilio est, sicuti est: quid amplius postulatis? an ne ignoscatur? hoc uero multo acerbius, multoq; est grauius. quod nos domi petimus precibus, & lacrymis prostrati ad pedes, non tam nostræ caussæ fidentes, quam huius humanitati; id ne impetremus, pugnabis? & in nostrum fletum irrumpes? & non iacentes ad pedes supplicum uoce prohibebis? si, cum hoc domi faceremus, quod & fecimus, &, ut spero, non frustra fecimus, tu derepente irrupisses, & clamare cœpisses; C. Cæsar caue credas, caue ignoscas, caue te fratrum pro fratris salute obsecrantium misereat: non ne omnem humanitatem exsuisses? quanto hoc durius, quod nos domi petimus, id a te in foro oppugnari, et in tali miseria multorum perfugium misericordiæ tollere? Dicam plane, C. Cæsar, quod sentio. si in hac tanta tua fortuna lenitas tanta non esset, quantam tu per te, per te, inquam, obtines: (intelligo. quid loquar) acerbissimo luctu redundaret

ista uictoria. quam multi enim essent de uictoribus, qui te crudelem esse uellẽt, cum etiam de uictis reperiantur? quã multi, qui, cum a te nemini ignosci uellent, impedirent clementiam tuam, cum etiam ij, quibus ipse ignouisti, nolint te in alios esse misericordem? quod si probare Cæsari possemus, in Africa Ligarium omnino non fuisse; si honesto, & misericordi mendacio saluti ciuis calamitosi consultum esse uellemus; tamen hominis non esset, in tanto discrimine, & periculo ciuis, refellere, & coarguere nostrum mendacium: &, si esset alicuius, eius certe non esset, qui in eadem caussa, & fortuna fuisset. sed tamen aliud est, errare Cæsarem nolle, aliud nolle misereri. diceres, caue Cæsar credas: fuit in Africa Ligarius: tulit arma contra te: nunc quid dicis? caue ignoscas. hæc nec hominis, nec ad hominem uox est: qua qui apud te, C. Cæsar, utetur, suam citius abijciet humanitatem, quam extorquebit tuã. At primus aditus, & postulatio Tuberonis hæc, ut opinor, fuit, uelle se de Q. Ligarij scelere dicere. Non dubito, quin admiratus sis; uel quod de nullo alio quisquam; uel quod is, qui in eadem caussa fuisset, uel quidnam noui facinoris afferret. Scelus tu illud uocas, Tubero? cur? isto enim nomine illa adhuc caussa caruit. alij errorem appellant, alij timorem; qui durius, spem, cupiditatem, odium, pertinaciam; qui grauißime, temeritatem; scelus, præter te, adhuc nemo. ac mihi quidem, si proprium & uerum nomen nostri mali quæratur, fatalis quædam calamitas incidisse uidetur, & improuidas hominum mentes occupauisse; ut nemo mirari debeat, humana consilia diuina neceßitate esse superata. liceat esse miseros: quamquam hoc uictore non possumus: sed non loquor de nobis: de illis loquor, qui occiderunt. fuerint

cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces: sceleris uero crimine, furoris, parricidij liceat Cn. Pompeio mortuo, liceat multis alij carere. quando hoc quisquam ex te, Cæsar, audiuit? aut tua quid aliud arma uoluerunt, nisi a te contumeliam propulsare? quid egit tuus ille inuictus exercitus, nisi ut suum ius tueretur, & dignitatem tuam? quid? tu cum pacem esse cupiebas, id ne agebas, ut tibi cum sceleratis, an ut cum bonis ciuibus conueniret? mihi uero, Cæsar, tua in me maxima merita tanta certe non uiderentur, si me ut sceleratum a te conseruatum putarem. quomodo autem tu de rep. bene meritus esses, si tot sceleratos incolumi dignitate esse uoluisses? secessionem tu illam existimauisti, Cæsar, initio, non bellum; non hostile odium, sed ciuile dissidium, utrisque cupientibus remp. saluam, sed partim consilijs, partim studijs a communi utilitate aberrantibus. principum dignitas erat pæne par, non par fortasse eorum, qui sequebantur: caussa tum dubia; quod erat aliquid in utraque parte, quod probari posset: nunc melior certe ea iudicanda est, quam etiam dij adiuuerunt. cognita uero clementia tua, quis nō eā uictoriā probet, in qua occiderit nemo, nisi armatus? Sed, ut omittā cōmunē causā, ueniamus ad nostrā; utrū tandem existimas facilius fuisse, Tubero, Ligarium ex Africa exire, an uos in Africam non uenire? poteramus ne, inquies, cum senatus censuisset? si me consulis, nullo modo. sed tamen Ligarium senatus idem legauerat. atque ille eo tempore paruit, cum parere senatui necesse erat; uos tunc paruistis, cum paruit nemo, qui noluit. reprehendo igitur? minime uero: neque enim licuit aliter uestro generi, nomini, familiæ, disciplinæ. sed hoc non concedo, ut, quibus rebus gloriemini in uobis,

easdem in aliis reprehendatis. Tuberonis sors coniecta est ex S. C. cum ipse non adesset, morbo etiam impediretur: statuerat se excusare. hæc ego noui propter communes necessitudines, quæ mihi sunt cum L. Tuberone: domi una eruditi, militiæ contubernales, post affines, in omni denique uita familiares: magnum etiam uinculum, quod iisdem semper studiis usi sumus. scio igitur Tuberonem domi manere uoluisse: sed ita quidam agebant, ita reipubl. sanctissimum nomen opponebant, ut, etiam si alter sentiret, uerborum tamen ipsorum pondus sustinere non posset. cessit auctoritati amplissimi uiri, uel potius paruit: una est profectus cum iis, quorum erat una caussa: tardius iter fecit: itaque in Africam uenit iam occupatam. hinc in Ligariũ crimen oritur, uel ira potius. nam, si crimen est, prohibere illum uoluisse, non minus magnum est, uos Africam, omnium prouinciarum arcem, natam ad bellum contra hanc urbem gerendum, obtinere uoluisse, quam aliquem se imperatorem esse maluisse. atque is tamen aliquis Ligarius non fuit. Varus imperium se habere dicebat: fasces certe habebat. Sed quoquo modo se se illud habet, hæc querela uestra, Tubero, quid ualet? recepti in prouinciam non sumus. quid, si essetis? Cæsari ne eam tradituri fuissetis, an contra eum retenturi? Vide, quid licentiæ, Cæsar, nobis tua liberalitas det, uel potius audaciæ. si responderit Tubero, Africam, quo senatus eum, sorsq; miserat, tibi patrem suũ transditurum fuisse: non dubitabo apud ipsum te, cuius id eum facere interfuit, grauissimis uerbis eius consilium reprehendere. non enim, si tibi ea res grata fuisset, esset etiam probata. sed iam hoc totum omitto, non tam ut ne offendam tuas patientissimas aures, quam ne Tubero, quod

numquam cogitauit, facturus fuisse uideatur. Veniebatis igitur in Africam, prouinciam unam ex omnibus huic uictoriæ maxime infestam: in qua erat rex potentißimus, inimicus huic caussæ, aliena uoluntas, conuentus firmi, atque magni. quæro, quid facturi fuissetis? quamquam, quid facturi fueritis, non dubitem, cum uideam, quid feceritis. Prohibiti estis in prouincia uestra pedem ponere, ut perhibetis, summa cum iniuria. quo modo id tulistis? acceptæ iniuriæ querellã ad quem detulistis? nempe ad eum, cuius auctoritatem secuti, in societatem belli ueneratis. quod si Cæsaris caussa in prouinciam ueniebatis; ad eum profecto exclusi prouincia uenissetis: uenistis ad Pompeium: quæ est ergo apud Cæsarem querella, cum eum accusatis, a quo queramini uos prohibitos contra Cæsarem bellum gerere? atque in hoc quidem uel cum mendacio, si uultis, gloriari per me licet, uos prouinciam fuisse Cæsari transdituros, etiam si a Varo, et quibusdam alijs prohibiti essetis: ego autẽ confitebor culpam esse Ligarij, qui uos tantæ laudis occasione priuauerit. sed uide quæso, C. Cæsar, constantiam ornatißimi uiri, L. Tuberonis: quam ego, quamuis ipse probarẽ, ut probo, tamen non cõmemorarem, nisi a te cognouissem in primis eã uirtutẽ solere laudari. quæ fuit igitur umquã in ullo homine tanta constantia? constantiã dico? nescio, an melius patientiã poßẽ dicere: quotus enim istud quisq; fecisset, ut, a quibus partibus in dissensione ciuili non esset receptus, essetq; etiã cũ crudelitate electus, ad eas ipsas redirret? magni cuiusdã animi, atq; eius uiri est, quẽ de suscepta caussa, propositaq; sententia nulla cõtumelia, nulla uis, nullũ periculũ posset depellere. ut enim cetera paria Tuberoni cũ Varo fuissent, honos, nobilitas, splẽdor, ingeniũ, quæ

nequaquam fuerint; hoc certe praecipuum Tuberonis fuit, quod iusto cum imperio ex S.C. in prouinciam suam uenerat. hinc prohibitus, non ad Caesarem, ne iratus, nō domum, ne iners, non aliquam in regionem, ne condemnare caussam illam, quam secutus esset, uideretur; in Macedoniam, in Cn. Pompeij castra uenit, in eam ipsam caussam, a qua erat reiectus cum iniuria. quid? cum ista res nihil commouisset eius animum, ad quem ueneratis: languidiore, credo, studio in caussa fuistis. tantummodo in praesidijs eratis, animi uero a caussa abhorrebant? an, ut fit in ciuilibus bellis, nec in uobis magis, quā in reliquis, omnes uincendi studio tenebamur? pacis equidem semper auctor fui, sed tum sero: erat enim amentis, cum aciem uideres, pacem cogitare. omnes, inquam, uincere uolebamus; tu certe praecipue, qui in eum locum uenisses, ubi tibi esset pereundum, nisi uicisses. quamquam, ut nunc se res habet, non dubito, quin hanc salutem anteponas illi uictoriae. Haec ego non dicerem, Tubero, si aut uos constantiae uestrae, aut Caesarem beneficij sui peniteret. Nunc quaero, utrum uestras iniurias, an reip. persequamini. si reip. quid de uestra in ea caussa perseuerantia respondebitis? si uestras; uidete, ne erretis, qui Caesarem uestris inimicis iratum fore putetis, cum ignouerit suis. itaque num tibi uideor, Caesar, in caussa Ligarij occupatus esse? num de eius facto dicere? quidquid dixi, ad unam summam referri uolo, uel humanitatis, uel clementiae, uel misericordiae tuae. caussas, Caesar, egi multas, & quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum: certe numquam hoc modo, Ignoscite, iudices, errauit, lapsus est, non putauit, si umquam posthac, ad parentem sic agi solet; ad iudices,

Non fecit, non cogitauit, falsi testes, fictum crimen. dic te, Cæsar, de facto Ligarij iudicẽ esse: quibus in præsidijs fuerit, quære. taceo. ne hæc quidem colligo. quæ fortasse ualerent etiam apud iudicem: legatus ante bellum profectus, relictus in pace, bello oppressus, in eo non acerbus, tum etiam fuit totus animo & studio tuus. ad iudicem sic agi solet. sed ego ad parentem loquor: erraui, temere feci, pœnitet, ad clementiam tuam confugio, delicti ueniam peto, ut ignoscas oro: si nemo impetrauit, arroganter; si plurimi, tu idem fer opem, qui spem dedisti. an sperandi Ligario caussa non sit, cum mihi apud te sit locus etiam pro altero deprecandi? quamquam neque in hac oratione spes est posita caussæ, nec in eorum studijs, qui a te pro Ligario petunt, tui necessarij. uidi enim, & cognoui, quid maxime spectares, cum pro alicuius salute multi laborarent, caussas apud te rogantium gratiores esse, quam preces; neque spectare, quam tuus esset necessarius is, qui te oraret; sed quam illius, pro quo laboraret. itaque tribuis tu quidem tuis ita multa, ut mihi beatiores illi esse uideantur interdũ, qui tua liberalitate fruuntur, quam tu ipse, qui illis tam multa concedis. sed uideo tamen apud te caussas, ut dixi, rogantium ualere plus, quam preces, ab ijsq́; te moueri maxime, quorum iustissimum dolorem uideas in petendo. in Q. Ligario conseruando multis tu quidem gratum facies necessarijs tuis: sed hoc, quæso, considera, quod soles. possum fortissimos uiros Sabinos, tibi probatissimos, totumq́; agrum Sabinum, florem Italiæ, robur reip. proponere. nosti optime homines. animaduerte horum omnium mæstitiã, & dolorem. huius T. Brocchi, de quo, non dubito, quid existimes, lacrymas, squaloremq́; ipsius, & filij uides. quid

de fratribus dicam? noli, Cæsar, putare de unius capite nos agere. aut tres Ligarij in ciuitate retinendi sunt, aut tres ex ciuitate exterminandi. quoduis exsilium his est optatius, quam patria, quam domus, quam dij penates, uno illo exsulante. si fraterne, si pie, si cum dolore faciunt, moueant te horum lacrymæ, moueat pietas, moueat germanitas; ualeat tua uox illa, quæ uicit: te enim dicere audiebamus, nos, omnes aduersarios, putare, nisi qui nobiscum essent; te omnes, qui contra te non essent, tuos. uides ne igitur hunc splendorem omnem, hanc Brocchorum domum, hūc L. Marcium, C. Cæsetium, L. Cornificium, hosce omnes equites R. qui adsunt ueste mutata, non solum notos tibi, uerum etiam probatos uiros, qui tecum fuerunt? atque his maxime irascebamur, & hos requirebamus, & his nonnulli etiam minabantur. conserua igitur tuis suos, ut, quēadmodum cætera, quæ dicta sunt a te, sic hoc uerißimum reperiatur. quod si penitus perspicere posses concordiā Ligariorum; omnes fratres tecum iudicares fuisse. an potest quisquam dubitare, quin, si Q. Ligarius in Italia esse potuisset, in eadem sententia futurus fuerit, in qua fratres fuerunt? quis est, qui horum consensum conspirantē, & pæne conflatum, in hac prope æqualitate fraterna non nouerit? qui hoc non sentiat, quiduis prius futurum fuisse, quam ut hi fratres diuersas sententias, fortunasq; sequerentur? uoluntate igitur omnes tecum fuerunt, tempestate abreptus est unus: qui si consilio id fecisset, esset eorum similis, quos tu tamen saluos esse uoluisti. sed ierit ad bellū; dissenserit non a te solum, uerum etiam a fratribus: hi te orant tui. equidem, cum tuis omnibus negotijs interessem, memoria teneo, qualis tum T. Ligarius, quæstor urbanus,

fuerit erga te, & dignitatem tuam. sed parum est me hoc meminisse: spero etiam te, qui obliuisci nihil soles, nisi iniurias, quoniam hoc est animi, quoniam etiam ingenij tui, te aliquid de huius quæstoris officio cogitantem, etiam de alijs quibusdam quæstoribus reminiscentem recordari. hic igitur T. Ligarius, *qui tum nihil egit aliud, (neque enim hæc diuinabat) nisi ut tu eum studiosum, & bonum uirum iudicares, nunc a te supplex fratris salutem petit. quam, huius admonitus officio, cum utriusque his dederis; tres fratres optimos, & integerrimos non solum sibi ipsos, neque his tot, ac talibus uiris, neque nobis necessarijs suis, sed etiam reip. condonaueris. fac igitur, quod de homine nobilißimo, & clarißimo,* M. Marcello *restituto fecisti nuper, in curia, nunc idem in foro de optimis, & huic omni frequentiæ probatißimis fratribus. ut conceßisti illum senatui; sic da hunc populo, cuius uoluntatem carißimam semper habuisti: &, si ille dies tibi gloriosißimus, populo* R. *gratißimus fuit, noli obsecro dubitare,* C. *Cæsar, similem illi gloriæ laudem quam sæpißime quærere. nihil est enim tam populare, quam bonitas: nulla de uirtutibus tuis plurimis nec gratior, nec admirabilior misericordia est. homines enim ad deos nulla re propius accedunt, quam salutem hominibus dando. nihil habet nec fortuna tua maius, quam ut poßis; nec natura tua melius, quam ut uelis conseruare quamplurimos. Longiorem orationem caussa forsitan postulat, tua certe natura breuiorem. quare, cum utilius esse arbitrer, te ipsum, quam aut me, aut quemquam, loqui tecum, finem iam faciam: tantum te admonebo, si illi absenti salutem dederis, præsentibus his omnibus te daturum.*

PRO REGE DEIOTARO
AD C. CAESAREM
ORATIO XLII.

CVM in omnibus caußis grauioribus, C. Cæsar, initio dicendi commoueri soleam uehementius, quam uidetur uel usus, uel ætas mea postulare: tum in hac caussa ita me multa perturbant, ut, quantum mea fides studij mihi afferat ad salutem regis Deiotari defendẽdam, tantum facultatis timor detrahat. primum dico pro capite fortunisq; regis: quod ipsum etsi non iniquum est, in tuo dumtaxat periculo; tamen est ita inusitatum, regem capitis reum esse, ut ante hoc tempus non sit auditum. deinde eum regem, quem ornare antea cuncto cum senatu solebamus pro perpetuis eius in nostram remp. meritis, nunc contra atrocißimum crimen cogor defendere. accedit, ut accusatorum alterius crudelitate, alterius indignitate perturber. crudelis Castor, ne dicam sceleratum, & impium, qui nepos auum in discrimin capitis adduxerit; adolescentiæq; suæ terrorem intulerit ei, cuius senectutem tueri, & tegere debebat; commendationem ineuntis ætatis ab impietate, & scelere duxerit; aui seruum, corruptum præmijs, ad accusandum dominum impulerit, & a legatorum pedibus abduxerit. fugitiui autem dominum accusantis, & dominum absentem, & dominum amicißimum nostræ reip. cum os uidebam, cum uerba audiebam; non tam afflictam regiam condicionem dolebam, quam de fortunis cõmunibus extimescebam. nam, cum more maiorum de ser-

uo in

uo in dominum ne tormentis quidem quæri liceat; in qua quæstione dolor uerã uocẽ elicere poßit etiã ab inuito: exortus est seruus, qui, quem in equuleo appellare non posset, eum accuset solutus. Perturbat me, C. Cæsar, etiam illud interdum: quod tamen, cum te penitus recognoui, timere desino. re enim iniquum est; sed tua sapientia fit nequissimum. nam dicere apud eum de facinore, contra cuius uitam consilium facinoris inisse arguare, si per se ipsum consideres, graue est: nemo enim fere est, qui sui periculi iudex nõ sibi se æquiorem, quã reo, præbeat: sed tua, C. Cæsar, præstans singularisq; natura hunc mihi metum minuit: non enim tam timeo, quid tu de rege Deiotaro, quam intelligo, quid de te ceteros uelis iudicare. Moueor etiam loci ipsius insolentia, quod tantam caussam, quanta nulla unquam in disceptatione uersata est, dico intra domesticos parietes, dico extra conuentum, & eam frequentiam, in qua oratorum studia niti solent: in tuis oculis, in tuo ore, uultuq; acquiesco: te unum intueor: ad te unum omnis mea spectat oratio: quæ mihi ad spem obtinendæ ueritatis grauißima sunt, ad motum animi, & omnem impetum dicendi, contentionemq; leuiora. hãc enim, C. Cæsar, caussam si in foro dicerem eodem audiente, & disceptante te; quantam mihi alacritatem populi R. concursus afferret? quis enim ciuis ei regi non faueret, cuius omnem ætatem in populi R. bellis comsumptam esse meminisset? spectarem curiam, intuerer forum, cælum denique testarer ipsum. sic, cum & deorum immortalium, & populi R. & senatus beneficia in regem Deiotarũ recordarer, nullo modo mihi deesse posset oratio. quæ quoniã angustiora parietes faciunt, actioq; caussæ maxime debilitatur loco: tuum est, Cæsar, qui pro

multis sæpe dixisti, quid nunc mihi animi sit, ad te ipsum referre, quo facilius tum æquitas tua, tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam. Sed, ante quam de accusatione ipsa dico, de accusatorum spe pauca dicam. qui cum uideantur neque ingenio, neque usu, atque exercitatione rerum ualere, tamen ad hanc caussam non sine aliqua spe, & cogitatione uenerunt. iratum te regi Deiotaro fuisse, non erant nescij: affectum illum quibusdam incommodis, & detrimentis, propter offensionem animi tui, meminerant: teq; cum huic iratum, tũ sibi amicum cognouerant: cumq; apud ipsum te de tuo periculo dicerent, fore putabãt, ut in exulcerato animi facile fictum crimen insideret. quamobrem hoc nos primũ metu, C. Cæsar, per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te ullam partem iracundiæ suspicemur. per dexteram te istam oro, quam regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti; istã, inquam, dexteram, non in bellis, & in prœlijs, quam in promissis, & fide firmiorem. tu illius domum inire, tu uetus hospitium renouare uoluisti: te eius dij penates acceperunt: te amicum, & placatum Deiotari regis aræ, fociq; uiderunt. cum facile exorari, Cæsar, tum semel exorari soles. nemo umquam te placauit inimicus, qui ullas resedisse in te simultatis reliquias senserit. quamquam cui sunt inaudita cum Deiotaro querellæ tuæ? numquam tu illum accusauisti, ut hostem, sed ut amici officio parum functũ, quod propensior in Cn. Pompeij amicitiam fuisset, quam in tuã. cui tamen ipsi regi ueniam te daturum fuisse dicebas, si tum auxilia Pompeio, uel si etiam filium misisset, ipse tamen excusatione ætatis usus esset. itaque, cum maximis eum rebus liberares, perparuam amicitiæ culpam relin-

quebas. itaque non solum in eum non animaduertisti; sed omni metu liberauisti; hospitem agnouisti; regem reliquisti, neque enim ille odio tui progressus, sed errore communi lapsus est. is rex, quem senatus hoc nomine sæpe honorificentißimis decretis appellauisset, quiq; illum ordinem ab adolescentia grauißimum sanctißimumq; duxisset, ijsdem rebus est perturbatus, homo longinquus, & alienigena. quibus nos, in media rep. nati, semperq; uersati. cũ audisset senatus consentientis auctoritate arma sumpta, consulibus, prætoribus, tribunis pl. nobis imperatoribus remp. defendendam datam; mouebatur animo, & uir huic imperio amicißimus de salute populi R. extimescebat, in qua etiam suam inclusam esse uidebat: in summo tamen timore quiescendum sibi esse arbitrabatur. maxime uero perturbatus est, ut audiuit consules ex Italia profugisse, omnesq; consulares, (sic enim nunciabatur) cunctum senatum, totam Italiam esse effusam. talibus enim nuncijs, & rumoribus patebat ad orientem uia, nec ulli ueri subsequebãtur. nihil ille de cõdicionibus tuis, nihil de studio concordiæ, & pacis, nihil de conspiratione audiebat certorum hominum contra dignitatem tuam. quæ cum ita essent; tamen usque eo se tenuit, quoad a Cn. Pompeio ad eum legati, literæq; uenerunt. ignosce, ignosce, Cæsar, si eius uiri auctoritati rex Deiotarus cessit, quem nos omnes secuti sumus; in quem cum dij, atque homines omnia ornamenta congessissent, tum tu ipse plurima, & maxima. neque enim, si tuæ res gestæ ceterorum laudibus obscuritatem attulerunt, iccirco Cn. Pompeij memoriam amisimus. quantum nomen eius fuerit, quanta opes, quanta in omni genere bellorum gloria, quanti honores populi R. quan-

ti senatus, quanti tui, quis ignorat? tanto ille superiores uicerat gloria, quanto tu omnibus praestitisti. itaque Cn. Pompeij bella, uictorias, triumphos, consulatus admirantes numerabamus, tuos enumerare non possumus. ad eum igitur rex Deiotarus uenit hoc misero fataliq; bello, quem ante iustis hostilibusq; bellis adiuuerat, quocum erat non hospitio solum, uerum etiam familiaritate coniunctus: & uenit uel rogatus, ut amicus; uel accersitus, ut socius; uel euocatus, ut is, qui senatui parere didicisset: postremo uenit ut ad fugientem, non ut ad insequentem, id est, ad periculi, non ad uictoriae societatem. itaque; Pharsalico praelio facto, a Pompeio discessit: spem infinitam persequi noluit: uel officio, si quid debuerat, uel errori, si quid nescierat, satisfactum esse duxit: domum se contulit: teq; Alexandrinum bellum gerente utilitatibus tuis paruit. ille exercitum Cn. Domitij, amplissimi uiri, suis tectis, & copijs sustentauit: ille Ephesum ad eum, quem tu ex tuis fidelissimum, & probatissimum omnibus delegisti, pecuniam misit: ille iterum, ille tertio, auctionibus factis, pecuniam dedit, qua ad bellum utereris: ille corpus suum periculo obiecit, tecumq; in acie contra Pharnacem fuit, tuumq; hostem esse duxit suum. quae quidem a te in eam partem accepta sunt, C. Caesar, ut eum amplissimo regis honore, & nomine affeceris. is igitur non modo a te periculo liberatus, sed etiā honore amplissimo ornatus, arguitur, domi te suae interficere uoluisse. quod tu, nisi eum furiosissimum iudicas, suspicari profecto nō potes. ut enim omittā, cuius tāti sceleris fuerit, in cōspectu deorū penatiū necare hospitem; cuius tantae importunitatis, omnium gentium, atque omnis memoriae clarissimum lumen exstinguere; cu

tus tantæ ferocitatis, uictorem orbis terrarum non extime
scere; cuius tam inhumani, & ingrati animi, a quo rex ap
pellatus esset, in eum tyrannum inueniri: ut hæc omittam.
cuius tanti furoris fuit, omnes reges, quorum multi erant
finitimi, omnes liberos populos, omnes socios, omnes prouin
cias, omnia denique omnium arma contra se unum excita-
re? quonam ille modo cum regno, cum domo, cum coniu-
ge, cum carißimo filio distractus esset, tanto scelere nō mo
do perfecto, sed etiam cogitato? at, credo, hæc homo incon-
sultus, & temerarius non uidebat. quis consideratior illo?
quis tectior? quis prudentior? quamquam hoc loco Deiota-
rum non tam ingenio, & prudentia, quam fide, & reli-
gione uitæ defendendum puto. nota tibi est, C. Cæsar, ho-
minis probitas, noti mores, nota constantia. cui porro, qui
modo populi R. nomen audiuit, Deiotari probitas, integri-
tas, grauitas, uirtus, fides non sit audita? quod igitur faci-
nus nec in hominem imprudentem cadere posset, propter
metum præsentis exitij, nec in facinorosum, nisi esset idem
amētißimus: id uos & a uiro optimo, & ab hominem mi-
nime stulto cogitatū esse cōfingitis. at quā nō modo nō cre-
dibiliter, sed ne suspiciose quidem. Cum, inquit, in castellū
Lucceium uenisses, & domum regis hospitis tui diuertis-
ses; locus erat quidam, in quo erant ea composita, quibus
rex te munerare constituera. huc te e balneo, prius quam ac
cumberes, ducere uolebat. ibi enim erant armati, qui te in-
terficerent, in eo ipso loco collocati. En crimen. en caussa,
cur regem fugitiuus, dominum seruus accuset. Ego me-
hercule, C. Cæsar, initio, cum est ad me ista caussa dela-
ta, Phidippum: medicum, seruum regium, qui cum le-
gatis missus esset, ab isto ipso adolescēte existimaui esse cor

ruptum. hac suspicione sum perculsus: medicum indicem subornabit, finget uidelicet aliquod crimen ueneni. etsi a ueritate longe, tamen a consuetudine criminandi non multum res abhorrebat. quid ait medicus? nihil de ueneno. at id fieri potuit primo occultius in potione, uel in cibo: deinde etiam impunius fit, quod cum est factum, negari non potest. si palam te interemisset, omnium in se gentium non solum odia, sed etiam arma conuertisset; si ueneno, Iouis illius quidem hospitalis numen numquam celare potuisset, homines uero fortasse celauisset. quod igitur & occultius conari, & efficere cautius potuit, id tibi, & medico callido, & seruo, ut putabat, fideli; non credidit; de armis, de ferro, de insidijs celare te noluit? At, quam festiue crimen contexitur. tua te, inquit, eadem, quæ semper, fortuna seruauit. negauisti tum te inspicere uelle. quid postea? an Deiotarus, re illo tempore non perfecta, continuo dimisit exercitum? nullus erat alius insidiandi locus? at eodem te, cum cenauisses, rediturum dixeras: itaque fecisti. horam unam, aut duas eodem loco armatos, ut collocati fuerant, retinere magnum fuit? cum in conuiuio comiter, & iucundie fuisses, tum illuc iuisti, ut dixeras. quo in loco Deiotarū talem erga te cognouisti, qualis rex Attalus in P. Africanum fuit: cui magnificentißima dona, ut scriptum legimus, usque ad Numantiam misit ex Asia, quæ Africanus, inspectante exercitu, accepit. quod cū præsens Deiotarus regio & animo, & more fecisset, tu in cubiculum discessisti. Obsecro, C. Cæsar, repete temporis illius memoriam: pone illum ante oculos diem: uultus hominum te intuētium, atque admirantium recordare. num quæ trepidatio? num qui tumultus? num quid, nisi moderate, nisi quiete, nisi

ex hominis grauißimi, & sanctißimi disciplina? quid igitur caussæ excogitari potest, cur te lautum uoluerit, cenatum noluerit occidere? In posterum, inquit, diem distulit, ut, cum in castellum Lucceium uentum esset, ibi cogitata perficeret. Non uideo caussam loci mutandi: sed tamen acta res criminose est. Cum, inquit, uomere post cenam nelle te dixisses, in balneum te ducere cœperunt. ibi enim erant insidiæ. a te eadem tua fortuna seruauit: in cubiculum te ire malle dixisti. Dij te perdant fugitiue: ita non modo nequam, et improbus, sed et fatuus, & amens es. quid? ille signa ænea in insidijs posuerat, quæ e balneo in cubiculum transferri non possent? Habes crimina insidiarum: nihil enim dixit amplius. Horum inquit, eram conscius. quid tum? ita demens ille erat, ut eum, quem conscium tanti sceleris habebat, a se dimitteret? Romam etiam mitteret, ubi & inimicißimum sciret eße nepotem suum, & C. Cæsarem, cui fecisset insidias; præsertim cum is unus esset, qui posset de absente se uindicare? Et fratres meos, inquit, quod erant conscij, in uincula coniecit. Cum igitur eos uinciret, quos secum habebat, te solutum Romam mittebat, qui eadem scires, quæ illos scire dicis. Reliqua pars accusationis duplex fuit; una, regem semper in speculis fuisse, cum a te animo esset alieno; altera, exercitum eum contra te magnum comparasse. de exercitu dicam breuiter, ut cetera. Numquam eas copias rex Deiotarus habuit, quibus inferre bellum populo Rom. posset, sed quibus fines suos ab excursionibus hostium, & latrocinijs tueretur, & imperatoribus nostris auxilia mitteret. atque antea quidem maiores copias alere poterat, nunc exiguas uix tueri potest. At misit ad Cœlium

nescio quem, sed eos, quos misit, quod ire noluerunt, in uincula coniecit. Non quæro, quã uerisimile sit, aut non habuisse regem, quos mitteret; aut eos, quos misisset, non paruisse; aut, qui dicto audientes in tanta re non fuissent; eos uinctos potius, quam necatos fuisse. sed tamen, cum ad Cœliũ mittebat, utrũ caussam illam uictam esse nesciebat, an Cœlium istũ magnum hominem putabat? quem profecto is, qui optime nostros homines nouit, uel quia non nosset; uel si nosset, contemneret. Addidit etiam illud, equites non optimos misisse tibi. ueteres, credo, Cæsar: nihil ad tuum equitatum: sed misit ex ijs, quos habuit, electos. Ait ne scio quem ex eo numero seruum iudicatum. Non arbitror: non audiui: sed in eo, etiam si accidisset, culpã regis nullam fuisse arbitrarer. Alieno autem a te animo fuit. quo modo? sperauit, credo, difficiles tibi Alexandriæ fore exitus propter regionis naturam, & fluminis. at eo ipso tempore pecuniam dedit, exercitum aluit: quem Asiæ præfeceras, ei nulla in re defuit: tibi uictori non solum ad hospitium, sed ad periculum etiam, atque ad aciem præsto fuit, secutum est bellũ Africanũ. graues de te rumores sparsi, qui etiam furiosum illũ Cœlium excitauerunt. quo tũ erga te rex animo fuit, qui auctionatus sit, seseq; & filium suum exspoliare maluerit, quam tibi pecuniam non subministrare? At eo, inquit, tempore ipso Nicæam, Ephesumq; mittebat, qui rumores Africanos exciperent, & celeriter ad se referrent. itaq;, cum esset ei nunciatum, Domitium naufragio perijsse, te in castello circumsideri; de Domitio dixit uersum Græcum eadem sententia, qua etiam nos habemus Latinum:

„ Pereant amici, dum una inimici intercidant:

quod ille, si esset tibi inimicißimus, numquam tamen di-

xisset: ipse enim mansuetus, uersus immanis. qui autem Domino poterat esse amicus, qui tibi esset inimicus? tibi porro inimicus cur esset, a quo, cum uel interfici belli lege potuisset, regem & se, & filium suum constitutos esse meminisset? Quid deinde furcifer? quo progreditur? ait hac lætitia Deiotarũ elatũ, uino se obruisse, in conuiuioq; nudum saltauisse. Quæ crux huic fugitiuo potest satis supplicij afferre? Deiotarum saltantem quisquam aut ebrium uidit unquam? omnes sunt in illo regiæ uirtutes, quod te Cæsar ignorare non arbitror, sed præcipue singularis & admiranda frugalitas. etsi hoc uerbo scio laudari reges nõ solere. frugi hominem dici, non multum habet laudis in rege: fortem, iustum, seuerum, grauem, magnanimum, largum, beneficum, liberalẽ, hæ sunt regiæ laudes, illa priuatæ est. ut uolet, quisque accipiat: ego tamen frugalitatem, id est modestiam, et tẽperantiam, uirtutem esse maximam iudico. hæc in illo est ab ineunte ætate tum a cuncta Asia, tũ a magistratibus legatisq; nostris, tum ab equitibus R. qui in Asia negotiati sunt, perspecta, & cognita. multis ille quidem gradibus officiorum erga remp. nostram ad hoc regiũ nomen adscendit: sed tamen quidquid a bellis populi R. uacabat, cum hominibus nostris consuetudines, amicitias, res, rationesq; iungebat: ut non solum tetrarcha nobilis, sed optimus paterfamilias, & diligentissimus agricola, & pecuarius haberetur. qui igitur adolescens, nondum tanta gloria præditus, nihil umquam nisi seuerissime & grauissime fecerit, is ea existimatione, eaq; ætate saltauit? Imitari potius Castor aui tui mores, disciplinamq; debebas, quam optimo et clarissimo uiro fugitiui ore maledicere. quod si saltatorem auum habuisses, neque eũ uirũ, unde pudoris,

pudicitiaeq; exempla peterentur: tamen hoc maledictum minime in illă aetatem conueniret. quibus ille studijs ab ineŭte aetate se imbuerat, non saltandi, sed bene ut armis, optime ut equis uteretur; ea tamen illum cuncta, iam aetate exacta, defecerant. itaque Deiotarum cum plures in equum sustulissent, quod haerere in eo senex posset, admirari solebamus. hic uero adolescens, qui meus in Cilicia miles, in Graecia commilito fuit, cum in illo nostro exercitu equitaret cŭ suis delectis equitibus, quos una cum eo ad Pompeium pater miserat, quos concursus facere solebat? quam se iactare? quam se ostentare? quam nemini in illa caussa studio, & cupiditate concedere? cum uero, exercitu amisso, ego, qui pacis auctor semper, post Pharsalicum praelium suasor fuissem armorum non deponendorum, sed abijciendorŭ, hunc ad meam auctoritatem non potui adducere; quod & ipse ardebat studio ipsius belli, & patri satisfaciendum esse arbitrabatur. felix ista domus, quae non impunitatem solum adepta sit, sed habet etiam accusandi licentiam: calamitosus Deiotarus, qui ab eo, qui in ijsdem castris fuerit, non modo apud te, sed etiam a suis accusatur. uos uestra secunda fortuna, Castor, non potestis sine propinquorum calamitate esse contenti. sint sane inimicitiae, quae esse non debebant. rex enim Deiotarus uestram familiam abiectam, & obscuram e tenebris in lucem uocauit. quis tuum patrem antea, qui esset, quam cuius gener esset, audiuit? sed, quamuis ingrate, & impie necessitudinis nomen repudiaretis; tamen inimicitias hominum more gerere poteratis, nō ficto crimine insectari, non expetere uitam, non capitis arcessere. esto, concedatur haec quoque acerbitatis, et odij magnitudo. adeone, ut etiam omnia uitae, salutisq; communis, atque etiam

humanitatis iura uiolentur? seruum solicitare uerbis, spe, praemijsq; corrumpere, abducere domum, contra dominum armare, hoc est, non uni propinquo, sed omnibus familijs bellum nefarium indicere. nam ista corruptela serui si non modo impunita fuerit, sed etiam a tanta auctoritate approbata; nulli, nulli parietes nostram salutem, nullae leges, nulla iura custodient. ubi enim id, quod intus est, atq; nostrum, impune euolare potest, contráq; nos pugnare; fit in dominatu seruitus, in seruitute dominatus. O tempora, o mores: Cn. Domitius ille, quem nos pueri consulem, censorem, pontificem maximum uidimus, cum tribunus pleb. M. Scaurum, principem ciuitatis, in iudiciū populi uocauisset, Scauriq; seruus ad eum clam domū uenisset, et crimina in dominū delaturum se esse dixisset, comprehendi hominē iussit, ad Scaurū'q; deduci. uide, quid intersit. etsi inique Castorem cum Domitio comparo. sed tamen ille inimico seruum remisit, tu ab auo abduxisti: ille incorruptū audire noluit, tu corrupisti: ille adiutorem seruū contra dominū repudiauit, tu etiam accusatorem adhibuisti. At semel iste est corruptus a uobis? non ne, cum esset productus testis, & cum tecum fuisset refugit ad legatos? non ne etiam ad hunc Cn. Domitium uenit? non ne, audiente hoc Ser. Sulpicio, clarissimo uiro, qui tum casu apud Domitium coenabat, & hoc T. Torquato, optimo adolescente, se a te corruptum tuis promissis in fraudem impulsum esse confessus est? quae est ista tam impudens, tam crudelis, tam immoderata inhumanitas? Idcirco in hāc urbem uenisti, ut huius urbis iura, et exempla corrumperes, domesticaq; tua inhumanitate nostrae ciuitatis humanitatem inquinares? at quam acute collecta crimina. Blesamius, inquit, (eius enim nomine, opti-

mi hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi) ad regē, inquit, scribere solebat, te inuidiose tyrannū existimari; statua inter reges posita, animos hominū uehementer offensos, plaudi tibi non solere. Non ne intelligis, Cæsar, ex urbanis maleuolorum sermunculis hæc ab istis esse collecta? Blesamius tyrannum Cæsarem scriberet? multorum enim ciuium capita uiderat multos iussu Cæsaris uexatos, uerberatos, necatos: multas afflictas, & euersas domos: armatis militibus refertum forum: quæ semper in ciuili uictoria sensimus, ea te uictore nō uidimus. solus, inquam, es, C. Cæsar, cuius in uictoria ceciderit nemo, nisi armatus: & quem nos liberi, in summa reip. libertate nati, non modo non tyrannum, sed etiam clementissimum in uictoria uidemus ducem, is Blesamio qui uiuit in regno, tyrannus uideri potest? nam, de statua quis queritur, una præsertim, cum tam multas uideat? ualde enim inuidendum est eius statuæ, cuius trophæis non inuidemus. nam, si locus affert inuidiam; nullus locus est, ad statuam quidem, Rostris clarior. De plausu autem quid respondeam? qui nec desideratus umquam a te est, & nonnumquam, obstupefactis hominibus ipsa admiratione, cōpressus est, & fortasse eo prætermissus, quia nihil uulgare te dignū uideri potest. Nihil a me arbitror prætermissum, sed aliquid ad extremam caussæ partem reseruatum. id autem aliquid est, te ut plane Deiotaro reconciliet oratio mea. non enim iam metuo, ne tu illi succenseas: illud uereor, ne tibi illum succensere aliquid suspicere. quod abest longissime, mihi crede, Cæsar. quid enim retineat per te, meminit, non quid amiserit: neque se a te multatum arbitratur; sed, cūm existimaret multis tibi multa esse tribuēda, quo minus a se, qui in altera parte fuisset, ea sumeres, non recusauit.

etenim, si Antiochus, magnus ille rex Asiæ, cū, postea quā a Scipione deuictus, Taurotenus regnare iussus esset, omnemq; hanc Asiam, quæ est nunc nostra prouincia, amisisset; dicere est solitus, benigne sibi a populo R. esse factum, quod, nimis magna procuratione liberatus, modicis regni terminis uteretur: potest multo facilius se Deiotarus cō solari. ille enim furoris multam sustinuerat, hic erroris. omnia tu Deiotaro, Cæsar, tribuisti, cum et ipsi, et filio nomen regium concessisti. hoc nomine retento, atque conseruato, nullum beneficium populi R. nullum iudicium de se senatus imminutum putat. magno animo, et erecto est, nec umquam succumbet inimicis, ne fortunæ quidem. multa se arbitratur & peperisse antea factis, & habere in animo, atque uirtute, quæ nullo modo possit amittere quæ enim fortuna, aut quis casus, aut quæ tanta possit iniuria omnium imperatorum de Deiotaro decreta delere? ab omnibus enim est ornatus, qui, postquā in castris esse potuit per ætatem, in Asia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria bella gesserunt. senatus uero iudicia de illo tam multa, tamq; honorifica, quæ publicis populi R. literis, monumentisq; consignata sunt, quæ umquā uetustas obruet, aut quæ tanta delebit obliuio? Quid de uirtute eius dicam? quid de magnitudine animi, grauitate, constantia? quæ omnes docti, atq; sapientes summa, quidam etiam sola bona esse dixerunt, hisq; non modo ad bene, sed etiam ad beate uiuendum contentam uirtutem esse. hæc ille reputans, & dies & noctes cogitans, non modo tibi non succenset, (esset enim non solum ingratus, sed etiam amens) uerum omnem tranquillitatem, & quietem senectutis acceptam refert clementiæ tuæ. quo quidem animo cum antea fuerit; tum nō dubito, quin tuis literis, qua-

rum exemplum legi, quas ad eum Tarracone huic Blesâmio dedisti, se magis etiam erexerit, ab omniq; solicitudine abstraxerit. iubes enim eum bene sperare, & bono esse animo: quod scio te non frustra scribere solere: memini enim. ijsdem fere uerbis ad me te scribere, meq; tuis literis bene sperare nos frustra esse iussum. laboro equidem regis Deiotari caussa, quocum mihi amicitiam resp. conciliauit, hospitium uoluntas utriusque coniunxit, familiaritatem consuetudo attulit, summam uero necessitudinem magna eius officia in me, & exercitum meum effecerunt: sed cum de illo laboro, tum de multis amplissimis uiris, quibus semel esse ignotum a te oportet, nec beneficium tuum in dubium uocari, nec hærere in animis hominum solicitudinem sempiternam, nec accidere, ut quisquam te timere incipiat eorũ, qui semel a te sint liberati timere non debeo, C. Cæsar, quod fieri solet in tantis periculis, tentare, quonam modo dicendo misericordiam tuam commouere possim: nihil opus est: occurrere ipsa solet supplicibus, & calamitosis nullius oratione euocata. propone tibi duos reges; & id animo contemplare, quod oculis non potes: dabis profecto misericordiæ, quod iracundiæ negauisti. multa sunt tuæ clementiæ monumenta, sed maxime eorum incolumitates, quibus salutẽ dedisti. quæ si in priuatis gloriosa sunt, multo magis commemorabuntur in regibus. semper regium nomen in hac ciuitate sanctum fuit, sociorum uero regum, et amicorum sanctissimum. quod nomen hi reges ne amitterent, te uictore timuerunt: retentum uero, & a te confirmatum, posteris etiam suis transdituros esse confido. corpora uero sua pro salute regum suorum hi legati tibi regij transdunt, Hieras, et Blesamius, et Antigonus, tibi, nobisq; omnibus iam diu noti,

eademq; fide, & uirtute præditus Dorylaus, qui nuper cũ Hiera legatus est ad te missus; tum regum amicißimi, tum tibi etiam, ut spero, probati. exquire de Blesamio, num quid ad regem contra dignitatem tuam scripserit. Hieras quidẽ caussam omnem suscipit, et criminibus illis pro rege se supponit reum: memoriam tuam implorat, qua uales plurimum: negat umquam se a te in Deiotari tetrarchia pedem discessisse: in primis finibus tibi se præsto fuisse dicit, usq; ad ultimos prosecutum: cum e balneo exisses, tecum se fuisse; cum illa munera inspexisses cænatus; cum in cubiculo recubuisses; eandemq; aßiduitatem tibi se præbuisse postridie. quamobrem, si quid eorum, quæ obiecta sunt, cogitatum sit, non recusat, quin id facinus suum iudices. Quocirca,

C. Cæsar, uelim existimes, hodierno die sententiam
tuam aut cũ summo dedecore miserrimam
pestem importaturam esse regibus, aut
incolumem famam cum salute:
quorum alterum optare,
illorum crudelita
tis est; alte-
ram
conseruare, cle
mentiæ
tuæ.

FRANCISCVS - HONORIVS

IN. M. ANTONIVM
PHILIPPICARVM
LIBER I.

ANte quam de rep. P. C. dicam ea, quæ dicenda hoc tempore arbitror; exponam uobis breuiter consilium et profectionis, & reuersionis meæ. Ego cum sperarem aliquando ad uestrum consilium, auctoritatemq; remp. esse reuocatam, manendum mihi statuebam, quasi in uigilia quadam consulari, ac senatoria: nec uero usquam discedebam, nec a rep. deijciebam oculos ex eo die, quo in ædem Telluris conuocati sumus. in quo templo, quantum in me fuit, ieci fundamenta pacis; Atheniensiumq; renouaui uetus exemplum; græcum etiam uerbum usurpaui, quo tum in sedandis discordijs usa erat ciuitas illa; atq; omnem memoriam discordiarũ obliuione sempiterna delendam censui. præclara tum oratio M. Antonij, egregia etiam uoluntas: pax denique per eum, et per liberos eius cũ præstantißimis ciuibus confirmata est. atque his principijs reliqua consentiebant. ad deliberationes eas, quas habebat domi de rep. principes ciuitatis adhibebat: ad hunc ordinẽ res optimas deferebat; nihil tum in C. Cæsaris commẽtarijs, nisi quod erat notum omnibus, reperiebatur: summa constãtia ad ea, quæ quæsita erant, respondebat. num qui exules restituti? unum aiebat, præterea neminem. num immunitates datæ? nullæ, respondebat. aßentiri etiam nos Ser. Sulpicio, clarißimo uiro, uoluit, ne qua tabula post idus Mart. ullius decreti Cæsaris, aut beneficij figeretur. multa prete-

reo, eaq;

reo, eáq; præclara: ad singulare enim M. Antonij factum festinat oratio. Dictaturam, quæ uim iam regiæ potestatis obsederat, funditus ex rep. sustulit. de qua ne sententias quidem diximus. scriptum S.C. quod fieri uellet, attulit. quo recitato, auctoritatem eius summo studio secuti sumus, eíq; amplißimis uerbis per S.C. gratias egimus. lux quædam uidebatur oblata, non modo regno, quod pertuleramus, sed etiam regni timore sublato: magnumq; pignus ab eo reip. datum, se liberam ciuitatem esse uelle, cum dictatoris nomẽ, quod sæpe iustum fuisset, propter perpetuæ dictaturæ recentem memoriam funditus ex rep. sustulisset. liberatus cædis periculo paucis post diebus senatus: uncus impactus est fugitiuo illi, qui in C. Marij nomen inuaserat. atque hæc omnia communiter cum collega. alia porro propria Dolabellæ. quæ, nisi collega abfuisset, credo eis fuisse futura communia. nam, cum serperet in urbe infinitum malum, idq; manaret in dies latius, ijdemq; bustum in foro facerent, qui illam insepultam sepulturam effecerant; & quotidie magis magisq; perditi homines cum sui similibus seruis tectis, ac templis urbis minarentur, talis animaduersio fuit Dolabellæ cum in audaces sceleratosq; seruos, tum in impuros, & nefarios liberos talisq; euersio illius execratæ columnæ, ut mihi mirum uideatur, tam ualde reliquum tempus ab illo uno die dissensisse. ecce enim kalendis Iun. quibus ut adessemus, edixerat, mutata omnia: nihil per senatum, multa & magna per populum, et absente populo, & inuito. Consules designati se audere negabant in senatum uenire: patriæ liberatores urbe carebant ea, cuius a ceruicibus iugum seruile deiecerant: quos tamen ipsi consules & in concionibus, & in omni sermo-

me laudabant. ueterani, qui appellabantur, quibus hic ordo diligentißime cauerat, non ad conseruationem earum rerum, quas habebant, sed ad spem nouarum prædarum incitabantur. quæ cum audire mallem, quam uidere, haberemq; ius legationis liberum, ea mente discessi, ut adessem kalendis Ian. quod initium senatus cogendi fore uidebatur. Exposui, P. C. profectionis consilium; nunc reuersionis, quæ plus admirationis habet, breuiter exponã. Cum Brundisium, iterq; illud, quod tritum in Græciam est non sine caussa uitauissem; kalendis Sext. ueni Syracusas, quod ab ea urbe transmißio in Græciam laudabatur. quæ tamen urbs, mihi coniunctißima, plus una me nocte cupiens retinere non potuit. ueritus sum, ne meus repentinus ad meos necessarios aduentus suspicionis aliquid afferret, si essem commoratus. cum autem me ex Sicilia ad Leucopetram, quod est promontorium agri Rhegini, uenti detulissent: ab eo loco conscendi, ut transmitterem: nec ita multum prouectus, rejectus austro sum in eum ipsum locum, unde conscenderam. cumq; intempesta nox esset, mansissemq; in uilla P. Valerij, comitis, & familiaris mei; postridieq; apud eundem, uentum exspectans, manerem: municipes Rhegini complures ad me uenerunt, ex his quidam Roma recentes: a quibus primum accipio M. Antonij concionem: quæ mihi ita placuit, ut, ea lecta, de reuersione primum cœperim cogitare. nec ita multo post, edictum Bruti affertur, & Caßij: quod quidem mihi, fortasse quod eos plus etiam reip. quam familiaritatis gratia, diligo, plenum æquitatis uidebatur. addebant præterea, (fit enim plerumque, ut ij, qui boni quid uolunt afferre, affingant aliquid, quo faciant id, quod nunciant, lætius) rem conuen-

turam, kalendis Sext. senatum frequentem fore, Antoniũ, repudiatis malis suasoribus, remissis prouincijs Gallijs, ad auctoritatem senatus esse rediturum. tum uero tanta sum cupiditate incensus ad reditum, ut mihi nulli neque remi, neque uenti satisfacerent: non quo me ad tempus occursurum putarem, sed ne tardius, quam cuperem, reip. gratularer. atque ego celeriter Veliam deuectus Brutum uidi, quanto meo dolore, non dico. turpe mihi ipsi uidebatur, in eam urbem me audere reuerti, ex qua Brutus excederet; & ibi uelle tuto esse ubi ille non posset. neque uero illum similiter, atque ipse eram, commotum esse uidi. erectus enim maximi, ac pulcherrimi facti conscientia, nihil de suo casu, multa de nostro querebatur. ex quo primum cognoui, quæ kalendis Sext. in senatu fuisset L. Pisonis oratio. qui quamquam parum erat, (id enim ipsum a Bruto audieram) a quibus debuerat, adiutus: tamen & Bruti testimonio, quo quid potest esse grauius? & omnium prædicatione, quos postea uidi, magnam mihi uidebatur gloriam consecutus. hunc igitur ut sequerer, properaui, quem præsentes non sunt secuti: non ut proficerem aliquid, (neque enim sperabam id, neque præstare poteram) sed ut, si quid mihi humanitus accidisset, (multa autem impendere uidentur, præter naturã, præterq; fatum) huius diei uocem testem reip. relinquerem meæ perpetuæ erga se uoluntatis. Quoniam utriusque consilij caussa, P. C. probatam uobis esse confido; prius, quam de rep. dicere incipio, pauca querar de hesterna M. Antonij iniuria: cui sum amicus: idq; non nullo eius officio debere, etiam præ me semper tuli. Quid tandem erat caussæ, cur in senatum hesterno die tam

acerbe cogerer? solus ne aberam? an non sæpe minus frequẽtes fuistis? an ea res agebatur, ut etiam ægrotos deferri oporteret? Hannibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur: ad quam caussam etiam Appium illum, & cæcum, & senem, delatum esse, memoriæ proditum est. de supplicationibus referebatur: quo in genere senatores deesse non solent: coguntur enim non pignoribus, sed eorũ, quorum de honore agitur, gratia. quod idem fit, cum de triumpho refertur. ita sine cura consules sunt: ut pæne liberum sit senatori non adesse. qui cum mihi mos notus esset; cumq; de uia languerem, & mihimet displicerem: misi pro amicitia, qui hoc ei diceret. at ille, uobis audientibus, cum fabris se domum meam uenturum esse dixit. nimis iracunde hoc quidem, & ualde intemperanter. cuius enim maleficij tanta ista pœna est, ut dicere in hoc ordine auderet, se publicis operis disturbaturum publice ex senatus sententia ædificatam domum? quis autem umquam tãto damno senatorem coegit? aut quid est ultra pignus, aut multam? quod si sciſſet, quam sententiam dicturus essem; remiſiſſet aliquid profecto de seueritate cogendi. An me censetis, P. C. quod uos inuiti secuti estis, decreturũ fuisse, ut parentalia cum supplicationibus miscerentur? ut inexpiabiles religiones in remp. inducerentur? ut decernerentur supplicationes mortuo? nihil dico, cui. fuerit ille Brutus, qui & ipse dominatu regio remp. liberauit, & ad similem uirtutem & simile factum stirpẽ prope iam quingentesimum annum propugnauit: adduci tamen non possem, ut quemquam mortuum coniungerem cum deorum immortalium religione; ut, cuius sepulcrum nusquam exstet, ubi parentetur, ei publice suppli

cetur. ego uero eam sententiam dixissem, ut me aduersus populum Rom. si qui accidißet grauior reip. casus, si bellum, si morbus, si fames, facile possem defendere: quae partim iam sunt, partim timeo ne impendeat. sed hoc ignoscant dij immortales, uelim, & populo Rom. qui id non probat; & huic ordini, qui decreuit inuitus. Quid de reliquis reip. malis? licet ne dicere? mihi uero licet, & semper licebit dignitatem tueri, mortem contemnere. potestas modo ueniendi in hunc locum sit: dicendi periculum non recuso. atque utinam, P. C. Cal. Sext. adesse potuissem: non quo profici potuerit aliquid, sed ne unus modo consularis, quod tum accidit, dignus illo honore, dignus rep. inueniretur. qua quidem ex re magnum accipio dolorem, homines amplißimis populi Rom. beneficijs usos L. Pisonem ducem optimae sententiae non secutos. iccirco ne nos populus Rom. consules fecit, ut in altißimo gradu dignitatis locati remp. pro nihilo haberemus? non modo uoce nemo L. Pisoni consularis, sed ne uultu quidem assensus est. quae (malum) est ista uoluntaria seruitus? fuerit quaedam necessaria. nec ego hoc ab omnibus ijs desidero, qui sententiam consulari loco dicunt. alia caussa est eorum, quorum silentio ignosco; alia eorum, quorum uocem requiro. quos quidem doleo in suspicionem populo R. uenire non modo metus, quod ipsum esset turpe, sed alium alia de caussa deesse dignitati suae. quare primum maximas gratias & habeo, & ago L. Pisoni, qui, non quid efficere dosset in rep. cogitauit, sed quid facere ipse deberet; deinde a uobis P. C. peto, ut, etiam si sequi minus audebitis orationem, atque auctoritatem meam, benigne me tamen, ut adhuc fecistis, audiatis. Primum igitur acta Caesaris

*seruanda censeo: non quo probem: quis enim id quidem po-
test? sed quia rationem habendam maxime arbitror pacis,
& otij. uellem, adesset Antonius, modo sine aduocatis. sed,
ut opinor, licet ei minus ualere: quod mihi heri per illum
non licebat. doceret me, uel potius uos, P. C. quemadmo-
dum ipse Caesaris acta defenderet. an in commentariolis, et
chirographis, & libellis, se uno auctore prolatis, ac ne pro-
latis quidē, sed tātummodo dictis, acta Caesaris firma erūt:
quae ille in aes incidit, in quo populi iussa, perpetuasq; leges
esse uoluit, pro nihilo habebuntur? equidem existimo nihil
esse tam in actis Caesaris, quam leges Caesaris. an, si cui quid
ille promisit, id erit fixum? quod idem facere non potuit:
ut multis multa promissa non fecit. quae tamen multo plu-
ra, illo mortuo, reperta sunt, quam uiuo beneficia per
omnes annos tributa, & data. sed ea non muto: non mo-
ueo: summo etiam studio praeclara illius acta defendo. pe-
cunia utinam ad Opis maneret, cruenta illa quidem, sed his
temporibus, cum ijs, quorum est, non redditur, necessaria.
quamquam ea quoque sit effusa, si ita in actis fuit. ec-
quid est, quod tam proprie dici possit actum eius, qui toga-
tus in rep. cum potestate, imperioq; uersatus sit, quam lex?
quaere acta Gracchi, leges Sēproniae proferētur: quaere Sul-
lae, Corneliae, quid? Cn. Pōpeij tertius cōsulatus in quib. actis
constitit? nempe in legibus. de Caesare ipso si quaereres, quid-
nam egisset in urbe, & in toga: leges multas, responderet,
se, & praeclaras, tulisse: chirographa uero aut mutaret, aut
nō daret, aut, si dedisset, nō istas res in actis suis duceret. Sed
haec ipsa cōcedo: quibusdā in rebus etiā conniueo: in maxi-
mis uero rebus, idest legibus, acta Caesaris dissolui, feren-
dum non puto: quae lex melior, utilior, optima etiam rep.*

sæpius flagitata, quam ne prætoriæ prouinciæ plus quam annum, neue plus quam biennium consulares obtinerentur? ac lege sublata, uidentur ne uobis Cæsaris acta seruari? quid? ea lege, quæ promulgata est de tertia decuria iudicum, non ne omnes iudiciariæ leges Cæsaris dissoluuntur? & uos acta Cæsaris defenditis, qui leges eius euertitis? nisi forte, si quid memoriæ caussa retulit in libellum, id numerabitur in actis, &, quamuis iniquum & inutile sit, defendetur: quod ad populum centuriatis comitijs tulit, id in actis Cæsaris non habebitur. At quæ est ista tertia decuria? centurionum, inquit? isti ordini iudicatus lege Iulia, etiam ante Pompeia, Aurelia non patebat? census præfiniebatur, inquit. non centurioni quidem solum, sed equiti etiam R. itaque uiri fortissimi, atque honestissimi, qui ordines duxerunt, res & iudicant, & iudicauerunt. Non quæro, inquit, istos: quicumque ordinem duxit, iudicet. at, si ferretis, quicumque equo meruisset, quod est laudatius; nemini probaretis. in iudice enim spectari & fortuna debet, & dignitas. Non quæro, inquit, ista: addo etiam iudices manipulares ex legione Alaudarum: aliter enim nostri negant posse se saluos esse. o contumeliosum honorem ijs, quos ad iudicandum nec opinantes uocatis. hic enim est legis index, ut ij res in tertia decuria iudicent, qui libere iudicare non audeant. in quo quantus error est, dij immortales, eorum, qui istam legem excogitauerunt? ut enim quisque sordidissimus uidebitur, ita libentissime seueritate iudicandi sordes suas eluet, laborabitq; ut honestis decurijs potius dignus uideatur, quam in turpem iure coniectus. Altera promulgata lex est, ut & de ui, & de maiestate damnati ad populum prouocent, si uelint. hæc utrum tandem lex est,

an legum omnium dissolutio? quis enim est hodie, cuius interfsit istam legē manere? nemo reus est legibus illis; nemo, quem futurum putemus: armis enim gesta, numquam pro fecto in iudicium uocabuntur. At res popularis. Vtinam quidem aliquid uelletis esse populare. omnes enim iam ciues de reip. salute una & mente, & uoce consentiunt. quæ est igitur ista cupiditas legis eius ferendæ, quæ turpitudinem summā habeat, gratiam nullam? quid enim turpius, quam, qui maiestatem populi R. minuerit per uim, eum damnatum iudicio, ad eam ipsam uim reuerti, propter quā sit iure damnatus? Sed, quid plura de lege disputo? quasi uero id agatur, ut quisquam prouocet. id agitur, id fertur, ne quis omnino umquam istis legibus reus fiat. quis enim aut accusator tam amens reperietur, qui, reo condemnato, obiiicere se multitudini conductæ uelit; aut iudex, qui rem damnare audeat, ut ipse ad operas mercenarias statim protrahatur? non igitur prouocatio ista lege datur; sed duæ maxime salutares leges, quæstionesq́; tollūtur. quid est aliud hortari adolescentes, ut turbulenti, ut seditiosi, ut perniciosi ciues uelint esse? quam autem ad reip. pestem furor tribunicius impelli non poterit, his duabus quæstionibus, de ui, & de maiestate, sublatis? Quid, quod obrogatur legibus Cæsaris, quæ iubent ei, qui de ui, itemq́; maiestatis damnatus sit, a qua & igni interdici? quibus cum prouocatio datur, non ne acta Cæsaris rescinduntur? quæ quidem ego, P.C. qui illa numquam probaui, ita conseruanda cōcordiæ caussa arbitratus sum, ut nō modo, quas uiuus Cæsar leges tulisset, infirmandas hoc tempore nō putarem; sed ne illas quidem, quas post mortem Cæsaris prolatas esse, & fixas uidetis. de exsilio reducti a mortuo: ciuitas

data non solum singulis, sed nationibus, & prouincijs uniuersis a mortuo: immunitatibus infinitis sublata uectigalia a mortuo. ergo haec, uno, uiro optimo, auctore, domo prolata, defendimus: eas leges, quas ipse, uobis inspectantibus, recitauit, pronunciauit, tulit, quibus latis gloriabatur, ijsq; legibus remp. contineri putabat, de prouincijs, de iudicijs, eas, inquam, Caesaris leges nos, qui defendimus acta Caesaris, euertendas putamus? Ac de ijs tamen legibus, quae promulgatae sunt, saltem queri possumus: de ijs, quae iam latae dicuntur, ne illud quidem licuit. illae enim nulla promulgatione latae sunt ante, quam scriptae. Quaerunt, quid sit, cur aut ego, aut quisquam uestrum, P. C. bonis tribunis pl. leges malas metuat. paratos habemus, qui intercedant; paratos, qui remp. religione defendāt: uacui metu esse debemus. Quas tu mihi, inquit, intercessiones? quas religiones? eas scilicet, quibus reip. salus continetur. Negligimus ista, & nimis antiqua, & stulta ducimus. forum saepietur: omnes claudentur aditus: armati in praesidijs multis locis collocabuntur. Quid tum? quod erit ita gestū, id lex erit, & in aes incidi iubebitis? cedo illa legitima: Consules populū iure rogauerunt (hoc enim a maioribus accepimus ius rogandi) populusq; iure sciuit. qui populus? is ne, qui exclusus est? quo iure? an eo, quod ui & armis omne sublatum est? atque ego hoc dico de futuris: quod est augurum, ante dicere ea, quae uitari possunt: quae si facta non erūt, refelletur oratio mea. loquor de legibus promulgatis: de quibus est integrum uobis. demonstro uitia: tollite. denuncio uim: arma remouete. Irasci te quidem mihi, Dolabella, pro rep. dicenti, non oportebit. quamquam te quidem id facturum non arbitror: noui facilitatem tuam. collegam tuum aiunt in hac

mi hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi) ad regē, inquit, scribere solebat, te inuidiose tyrannū existimari; statua inter reges posita, animos hominū uehementer offensos, plaudi tibi non solere. Non ne intelligis, Cæsar, ex urbanis maleuolorum sermunculis hæc ab istis esse collecta? Blesamius tyrannum Cæsarem scriberet? multorum enim ciuium capita uiderat multos iussu Cæsaris uexatos, uerberatos, necatos: multas afflictas, & euersas domos: armatis militibus refertum forum: quæ semper in ciuili uictoria sensimus, ea te uictore nō uidimus. solus, inquam, es, C. Cæsar, cuius in uictoria ceciderit nemo, nisi armatus: & quem nos liberi, in summa reip. libertate nati, non modo non tyrannum, sed etiam clementissimum in uictoria uidemus ducem, is Blesamio qui uiuit in regno, tyrannus uideri potest? nam, de statua quis queritur, una præsertim, cum tam multas uideat? ualde enim inuidendum est eius statuæ, cuius trophæis non inuidemus. nam, si locus affert inuidiam; nullus locus est, ad statuam quidem, Rostris clarior. De plausu autem quid respondeam? qui nec desideratus umquam a te est, & nonnumquam, obstupefactis hominibus ipsa admiratione, cōpressus est, & fortasse eo prætermissus, quia nihil uulgare te dignū uideri potest. Nihil a me arbitror prætermissum, sed aliquid ad extremam caussæ partem reseruatum. id autem aliquid est, te ut plane Deiotaro reconciliet oratio mea. non enim iam metuo, ne tu illi succenseas: illud uereor, ne tibi illum succensere aliquid suspicere. quod abest longissime, mihi crede, Cæsar. quid enim retineat per te, meminit, non quid amiserit: neque se a te multatum arbitratur; sed, cūm existimaret multis tibi multa esse tribuēda, quo minus a se, qui in altera parte fuisset, ea sumeres, non recusauit.

etenim, si Antiochus, magnus ille rex Asiæ, cũ, postea quã a Scipione deuictus, Taurotenus regnare iussus esset, omnemq; hanc Asiam, quæ est nunc nostra prouincia, amisisset; dicere est solitus; benigne sibi a populo R. esse factum, quod, nimis magna procuratione liberatus, modicis regni terminis uteretur: potest multo facilius se Deiotarus cõsolari. ille enim furoris multam sustinuerat, hic erroris. omnia tu Deiotaro, Cæsar, tribuisti, cum et ipsi, et filio nomen regium concessisti. hoc nomine retento, atque conseruato, nullum beneficium populi R. nullum iudicium de se senatus imminutum putat. magno animo, et erecto est, nec umquam succumbet inimicis, ne fortunæ quidem. multa se arbitratur & peperisse antea factis, & habere in animo, atque uirtute, quæ nullo modo possit amittere quæ enim fortuna, aut quis casus, aut quæ tanta possit iniuria omnium imperatorum de Deiotaro decreta delere? ab omnibus enim est ornatus, qui, postquã in castris esse potuit per ætatem, in Asia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria bella gesserunt. senatus uero iudicia de illo tam multa, tamq; honorifica, quæ publicis populi R. literis, monumentisq; consignata sunt, quæ umquã uetustas obruet, aut quæ tanta delebit obliuio? Quid de uirtute eius dicam? quid de magnitudine animi, grauitate, constantia? quæ omnes docti, atq; sapientes summa, quidam etiam sola bona esse dixerunt, hisq; non modo ad bene, sed etiam ad beate uiuendum contentam uirtutem esse. hæc ille reputans, & dies & noctes cogitans, non modo tibi non succenset, (esset enim non solum ingratus, sed etiam amens) uerum omnem tranquillitatem, & quietem senectutis acceptam refert clementiæ tuæ. quo quidem animo cum antea fuerit, tum nõ dubito, quin tuis literis, qua-

rum exemplum legi, quas ad eum Tarracone huic Blesãmio dedisti, se magis etiam erexerit, ab omniq; solicitudine abstraxerit. iubes enim eum bene sperare, & bono esse animo: quod scio te non frustra scribere solere: memini enim. ijsdem fere uerbis ad me te scribere, meq; tuis literis bene sperare nos frustra esse iussum. laboro equidem regis Deiotari caussa, quocum mihi amicitiam resp. conciliauit, hospitium uoluntas utriusque coniunxit, familiaritatem consuetudo attulit, summam uero necessitudinem magna eius officia in me, & exercitum meum effecerunt: sed cum de illo laboro, tum de multis amplissimis uiris, quibus semel esse ignotum a te oportet, nec beneficium tuum in dubium uocari, nec hærere in animis hominum solicitudinem sempiternam, nec accidere, ut quisquam te timere incipiat eorũ, qui semel a te sint liberati timore non debeo, C. Cæsar, quod fieri solet in tantis periculis, tentare, quonam modo dicendo misericordiam tuam commouere possim: nihil opus est: occurrere ipsa solet supplicibus, & calamitosis nullius oratione euocata. propone tibi duos reges; & id animo contemplare, quod oculis non potes: dabis profecto misericordiæ, quod iracundiæ negauisti. multa sunt tuæ clementiæ monumenta, sed maxime eorum incolumitates, quibus salutẽ dedisti. quæ si in priuatis gloriosa sunt, multo magis commemorabuntur in regibus. semper regium nomen in hac ciuitate sanctum fuit, sociorum uero regum, et amicorum sanctissimum. quod nomen hi reges ne amitterent, te uictore timuerunt: retentum uero, & a te confirmatum, posteris etiam suis transdituros esse confido. corpora uero sua pro salute regum suorum hi legati tibi regij transdunt, Hieras, et Blesamius, et Antigonus, tibi, nobisq; omnibus iam diu noti,

eademq; fide, & uirtute præditus Dorylaus, qui nuper cũ Hiera legatus est ad te missus; tum regum amicißimi, tum tibi etiam, ut spero, probati. exquire de Blesamio, num quid ad regem contra dignitatem tuam scripserit. Hieras quidẽ caussam omnem suscipit, et criminibus illis pro rege se supponit reum: memoriam tuam implorat, qua uales plurimum: negat umquam se a te in Deiotari tetrarchia pedem discessisse: in primis finibus tibi se præsto fuisse dicit, usq; ad ultimos prosecutum: cum e balneo exisses, tecum se fuisse; cum illa munera inspexisses cœnatus; cum in cubiculo recubuisses; eandemq; aßiduitatem tibi se præbuisse postridie. quamobrem, si quid eorum, quæ obiecta sunt, cogitatum sit, non recusat, quin id facinus suum iudices. Quocirca, C. Cæsar, uelim existimes, hodierno die sententiam tuam aut cũ summo dedecore miserrimam pestem importaturam esse regibus, aut incolumem famam cum salute: quorum alterum optare, illorum crudelitatis est; alteram conseruare, clementiæ tuæ.

FRANCISCVS HONORIVS

IN. M. ANTONIVM
PHILIPPICARVM
LIBER I.

ANte quam de rep. P. C. dicam ea, quæ dicenda hoc tempore arbitror; exponam uobis breuiter consilium et profectionis, & reuersionis meæ. Ego cum sperarem aliquando ad uestrum consilium, auctoritatemq; remp. esse reuocatam, manendum mihi statuebam, quasi in uigilia quadam consulari, ac senatoria: nec uero usquam discedebam, nec a rep. deijciebam oculos ex eo die, quo in ædem Telluris conuocati sumus. in quo templo, quãtum in me fuit, ieci fundamenta pacis; Atheniensiumq; renouaui uetus exemplum; græcum etiam uerbum usurpaui, quo tum in sedandis discordijs usa erat ciuitas illa; atq; omnem memoriam discordiarũ obliuione sempiterna delendam censui. præclara tum oratio M. Antonij, egregia etiam uoluntas: pax denique per eum, et per liberos eius cũ præstantissimis ciuibus confirmata est. atque his principijs reliqua consentiebant. ad deliberationes eas, quas habebat domi de rep. principes ciuitatis adhibebat: ad hunc ordinẽ res optimas deferebat; nihil tum in C. Cæsaris commẽtarijs, nisi quod erat notum omnibus, reperiebatur: summa constãtia ad ea, quæ quæsita erant, respondebat. num qui exules restituti? unum aiebat, præterea neminem. num immunitates datæ? nullæ, respondebat. assentiri etiam nos Ser. Sulpicio, clarissimo uiro, uoluit, ne qua tabula post idus Mart. ullius decreti Cæsaris, aut beneficij figeretur. multa prete-

reo, easq;

reo, eáq; præclara: ad singulare enim M. Antonij factum festinat oratio. Dictaturam, quæ uim iam regiæ potestatis obsederat, funditus ex rep. sustulit. de qua ne sententias quidem diximus. scriptum S.C. quod fieri uellet, attulit. quo recitato, auctoritatem eius summo studio secuti sumus, eiq; amplissimis uerbis per S.C. gratias egimus. lux quædam uidebatur oblata, non modo regno, quod pertuleramus, sed etiam regni timore sublato: magnumq; pignus ab eo reip. datum, se liberam ciuitatem esse uelle, cum dictatoris nomē, quod sæpe iustum fuisset, propter perpetuæ dictaturæ recentem memoriam funditus ex rep. sustulisset. liberatus cædis periculo paucis post diebus senatus: uncus impactus est fugitiuo illi, qui in C. Marij nomen inuaserat. atque hæc omnia communiter cum collega. alia porro propria Dolabellæ. quæ, nisi collega abfuisset, credo eis fuisse futura communia. nam, cum serperet in urbe infinitum malum, idq; manaret in dies latius, ijdemq; bustum in foro facerent, qui illam insepultam sepulturam effecerant; & quotidie magis magisq; perditi homines cum sui similibus seruis tectis, ac templis urbis minarentur, talis animaduersio fuit Dolabellæ cum in audaces sceleratosq; seruos, tum in impuros, & nefarios liberos talisq; euersio illius execratæ columnæ, ut mihi mirum uideatur, tam ualde reliquum tempus ab illo uno die dissensisse. ecce enim kalendis Iun. quibus ut adessemus, edixerat, mutata omnia: nihil per senatum, multa & magna per populum, et absente populo, & inuito. Consules designati se audere negabant in senatum uenire: patriæ liberatores urbe carebant ea, cuius a ceruicibus iugum seruile deiecerant: quos tamen ipsi consules & in concionibus, & in omni sermo-

xxx

me laudabant. ueterani, qui appellabantur, quibus hic ordo diligentiſsime cauerat, non ad conſeruationem earum rerum, quas habebant, ſed ad ſpem nouarum prædarum incitabantur. quæ cum audire mallem, quam uidere, haberemq; ius legationis liberum, ea mente diſceſsi, ut adeſſem kalendis Ian. quod initium ſenatus cogendi fore uidebatur. Expoſui, P. C. profectionis conſilium; nunc reuerſionis, quæ plus admirationis habet, breuiter exponã. Cum Brundiſium, iterq; illud, quod tritum in Græciam eſt non ſine cauſſa uitauiſſem; kalendis Sext. ueni Syracuſas, quod ab ea urbe tranſmiſsio in Græciam laudabatur. quæ tamen urbs, mihi coniunctiſsima, plus una me nocte cupiens retinere non potuit. ueritus ſum, ne meus repentinus ad meos neceſſarios aduentus ſuſpicionis aliquid afferret, ſi eſſem commoratus. cum autem me ex Sicilia ad Leucopetram, quod eſt promontorium agri Rhegini, uenti detuliſſent: ab eo loco conſcendi, ut tranſmitterem: nec ita multum prouectus, reiectus auſtro ſum in eum ipſum locum, unde conſcenderam. cumq; intempeſta nox eſſet, manſiſſemq; in uilla P. Valerij, comitis, & familiaris mei; poſtridieq; apud eundem, uentum exſpectans, manerem: municipes Rhegini complures ad me uenerunt, ex his quidam Roma recentes: a quibus primum accipio M. Antonij concionem: quæ mihi ita placuit, ut, ea lecta, de reuerſione primum cœperim cogitare. nec ita multo poſt, edictum Bruti affertur, & Caſsij: quod quidem mihi, fortaſſe quod eos plus etiam reip. quam familiaritatis gratia, diligo, plenum æquitatis uidebatur. addebant præterea, (fit enim plerumque, ut ij, qui boni quid uolunt afferre, affingant aliquid, quo faciant id, quod nunciant, lætius) rem conuen-

turam, kalendis Sext. senatum frequentem fore, Antonium, repudiatis malis suasoribus, remissis prouincijs Gallijs, ad auctoritatem senatus esse rediturum. tum uero tanta sum cupiditate incensus ad reditum, ut mihi nulli neque remi, neque uenti satisfacerent: non quo me ad tempus occursurum putarem, sed ne tardius, quam cuperem, reip. gratularer. atque ego celeriter Veliam deuectus Brutum uidi, quanto meo dolore, non dico. turpe mihi ipsi uidebatur, in eam urbem me audere reuerti, ex qua Brutus excederet; & ibi uelle tuto esse ubi ille non posset. neque uero illum similiter, atque ipse eram, commotum esse uidi. erectus enim maximi, ac pulcherrimi facti conscientia, nihil de suo casu, multa de nostro querebatur. ex quo primum cognoui, quae kalendis Sext. in senatu fuisset L. Pisonis oratio. qui quamquam parum erat, (id enim ipsum a Bruto audieram) a quibus debuerat, adiutus: tamen & Bruti testimonio, quo quid potest esse grauius? & omnium praedicatione, quos postea uidi, magnam mihi uidebatur gloriam consecutus. hunc igitur ut sequerer, propeaui, quem praesentes non sunt secuti: non ut proficerem aliquid, (neque enim sperabam id, neque praestare poteram) sed ut, si quid mihi humanitus accidisset, (multa autem impendere uidentur, praeter naturã, praeterq; fatum) huius diei uocem testem reip. relinquerem meae perpetuae erga se uoluntatis. Quoniam utriusque consilij caussa, P. C. probatam uobis esse confido; prius, quam de rep. dicere incipio, pauca querar de hesterna M. Antonij iniuria: cui sum amicus: idq; non nullo eius officio debere, etiam prae me semper tuli. Quid tandem erat caussae, cur in senatum hesterno die tam

acerbe cogerer? solus ne aberam? an non sæpe minus frequẽ tes fuistis? an ea res agebatur, ut etiam ægrotos deferri oporteret? Hannibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur: ad quam caussam etiam Appium illum, & cæcum, & senem, delatum esse, memoriæ proditum est. de supplicationibus referebatur: quo in genere senatores deesse non solent: coguntur enim non pignoribus, sed eorũ, quorum de honore agitur, gratia. quod idem fit, cum de triumpho refertur. ita sine cura consules sunt: ut pæne liberum sit senatori non adesse. qui cum mihi mos notus esset; cumq; de uia languerem, & mihimet displicerem: misi pro amicitia, qui hoc ei diceret. at ille, uobis audientibus, cum fabris se domum meam uenturum esse dixit. nimis iracunde hoc quidem, & ualde intemperanter. cuius enim maleficij tanta ista pœna est, ut dicere in hoc ordine auderet, se publicis operis disturbaturum publice ex senatus sententia ædificatam domum? quis autem umquam tã to damno senatorem coegit? aut quid est ultra pignus, aut multam? quod si scisset, quam sententiam dicturus essem; remisisset aliquid profecto de seueritate cogendi. An me censetis, P. C. quod uos inuiti secuti estis, decreturũ fuisse, ut parentalia cum supplicationibus miscerentur? ut inexpiabiles religiones in remp. inducerentur? ut decernerentur supplicationes mortuo? nihil dico, cui. fuerit ille Brutus, qui & ipse dominatu regio remp. liberauit, & ad similem uirtutem & simile factum stirpẽ prope iam quingentesimum annum propugnauit: adduci tamen non possem, ut quemquam mortuum coniungerem cum deorum immortalium religione; ut, cuius sepulcrum nusquam exstet, ubi parentetur, ei publice suppli

cetur. ego uero eam sententiam dixissem, ut me aduersus populum Rom. si qui accidisset grauior reip. casus, si bellum, si morbus, si fames, facile possem defendere: quae partim iam sunt, partim timeo ne impendeat. sed hoc ignoscant dij immortales, uelim, & populo Rom. qui id non probat; & huic ordini, qui decreuit inuitus. Quid de reliquis reip. malis? licet ne dicere? mihi uero licet, & semper licebit dignitatem tueri, mortem contemnere. potestas modo ueniendi in hunc locum sit: dicendi periculum non recuso. atque utinam, P. C. Cal. Sext. adesse potuissem: non quo profici potuerit aliquid, sed ne unus modo consularis, quod tum accidit, dignus illo honore, dignus rep. inueniretur. qua quidem ex re magnum accipio dolorem, homines amplissimis populi Rom. beneficijs usos L. Pisonem ducem optimae sententiae non secutos. iccirco ne nos populus Rom. consules fecit, ut in altissimo gradu dignitatis locati remp. pro nihilo haberemus? non modo uoce nemo L. Pisoni consularis, sed ne uultu quidem assensus est. quae (malum) est ista uoluntaria seruitus? fuerit quaedam necessaria. nec ego hoc ab omnibus ijs desidero, qui sententiam consulari loco dicunt. alia caussa est eorum, quorum silentio ignosco; alia eorum, quorum uocem requiro. quos quidem doleo in suspicionem populo R. uenire non modo metus, quod ipsum esset turpe, sed alium alia de caussa deesse dignitati suae. quare primum maximas gratias & habeo, & ago L. Pisoni, qui, non quid efficere posset in rep. cogitauit, sed quid facere ipse deberet; deinde a uobis P. C. peto, ut, etiam si sequi minus audebitis orationem, atque auctoritatem meam, benigne me tamen, ut adhuc fecistis, audiatis. Primum igitur acta Caesaris

seruanda censeo: non quo probem: quis enim id quidem po-testis? sed quia rationem habendam maxime arbitror pacis, & otij. uellem, adesset Antonius, modo sine aduocatis. sed, ut opinor, licet ei minus ualere: quod mihi heri per illum non licebat. doceret me, uel potius uos, P. C. quemadmodum ipse Caesaris acta defenderet. an in commentariolis, et chirographis, & libellis, se uno auctore prolatis, ac ne prolatis quidē, sed tātummodo dictis, acta Caesaris firma erūt: quae ille in aes incidit, in quo populi iussa, perpetuasq; leges esse uoluit, pro nihilo habebuntur? equidem existimo nihil esse tam in actis Caesaris, quam leges Caesaris. an, si cui quid ille promisit, id erit fixum? quod idem facere non potuit: ut multis multa promissa non fecit. quae tamen multo plura, illo mortuo, reperta sunt, quam uiuo beneficia per omnes annos tributa, & data. sed ea non muto: non moueo: summo etiam studio praeclara illius acta defendo. pecunia utinam ad Opis maneret, cruenta illa quidem, sed his temporibus, cum ijs, quorum est, non redditur, necessaria. quamquam ea quoque sit effusa, si ita in actis fuit. ecquid est, quod tam proprie dici possit actum eius, qui togatus in rep. cum potestate, imperioq; uersatus sit, quam lex? quaere acta Gracchi, leges Sēproniae proferētur: quaere Sullae, Corneliae, quid? Cn. Pōpeij tertius cōsulatus in quib. actis consistit? nempe in legibus. de Caesare ipso si quaereres, quidnam egisset in urbe, & in toga: leges multas, responderet, se, & praeclaras, tulisse: chirographa uero aut mutaret, aut nō daret, aut, si dedisset, nō istas res in actis suis duceret. Sed haec ipsa cōcedo: quibusdā in rebus etiā conniueo: in maximis uero rebus, idest legibus, acta Caesaris dissolui, ferendum non puto: quae lex melior, utilior, optima etiam rep.

sæpius flagitata, quam ne prætoriæ prouinciæ plus quam annum, neue plus quam biennium consulares obtinerentur? ac lege sublata, uidentur ne uobis Cæsaris acta seruari? quid? ea lege, quæ promulgata est de tertia decuria iudicum, non ne omnes iudiciariæ leges Cæsaris dissoluuntur? & uos acta Cæsaris defenditis, qui leges eius euertitis? nisi forte, si quid memoriæ caussa retulit in libellum, id numerabitur in actis, &, quamuis iniquum & inutile sit, defendetur: quod ad populum centuriatis comitijs tulit, id in actis Cæsaris non habebitur. At quæ est ista tertia decuria? centurionum, inquit? isti ordini iudicatus lege Iulia, etiam ante Pompeia, Aurelia non patebat? census præfiniebatur, inquit. non centurioni quidem solum, sed equiti etiam R. itaque uiri fortißimi, atque honestißimi, qui ordines duxerunt, res & iudicant, & iudicauerunt. Non quæro, inquit, istos: quicumque ordinem duxit, iudicet. at, si ferretis, quicumque equo meruisset, quod est laudatius; nemini probaretis. in iudice enim spectari & fortuna debet, & dignitas. Non quæro, inquit, ista: addo etiam iudices manipulares ex legione Alaudarum: aliter enim nostri negant posse se saluos esse. o contumeliosum honorem ijs, quos ad iudicandum nec opinantes uocatis. hic enim est legis index, ut ij res in tertia decuria iudicent, qui libere iudicare non audeant. in quo quantus error est, dij immortales, eorum, qui istam legem excogitauerunt? ut enim quisque sordidissimus uidebitur, ita libentißime seueritate iudicandi sordes suas eluet, laborabitq́; ut honestis decurijs potius dignus uideatur, quam in turpem iure coniectus. Altera promulgata lex est, ut & de ui, & de maiestate damnati ad populum prouocent, si uelint. hæc utrum tandem lex est,

an legum omnium diſſolutio? quis enim eſt hodie, cuius interſit iſtam legẽ manere? nemo reus eſt legibus illis; nemo, quem futurum putemus: armis enim geſta, numquam profecto in iudicium uocabuntur. At res popularis. Vtinam quidem aliquid uelletis eſſe populare. omnes enim iam ciues de reip. ſalute una & mente, & uoce conſentiunt. quae eſt igitur iſta cupiditas legis eius ferendae, quae turpitudinem ſummã habeat, gratiam nullam? quid enim turpius, quam, qui maieſtatem populi R. minuerit per uim, eum damnatum iudicio, ad eam ipſam uim reuerti, propter quã ſit iure damnatus? Sed, quid plura de lege diſputo? quaſi uero id agatur, ut quiſquam prouocet. id agitur, id fertur, ne quis omnino umquam iſtis legibus reus fiat. quis enim aut accuſator tam amens reperietur, qui, reo condemnato, obiicere ſe multitudini conductae uelit; aut iudex, qui rem damnare audeat, ut ipſe ad operas mercenarias ſtatim protrahatur? non igitur prouocatio iſta lege datur; ſed duae maxime ſalutares leges, quaeſtionesq́; tollũtur. quid eſt aliud hortari adoleſcentes, ut turbulenti, ut ſeditioſi, ut pernicioſi ciues uelint eſſe? quam autem ad reip. peſtem furor tribunicius impelli non poterit, his duabus quaeſtionibus, de ui, & de maieſtate, ſublatis? Quid, quod obrogatur legibus Caeſaris, quae iubent ei, qui de ui, itemq́; maieſtatis damnatus ſit, a qua & igni interdici? quibus cum prouocatio datur, non ne acta Caeſaris reſcinduntur? quae quidem ego, P.C. qui illa numquam probaui, ita conſeruanda cõcordiae cauſſa arbitratus ſum, ut nõ modo, quas uiuus Caeſar leges tuliſſet, infirmandas hoc tempore nõ putarem; ſed ne illas quidem, quas poſt mortem Caeſaris prolatas eſſe, & fixas uidetis. de exſilio reducti a mortuo: ciuitas

data non solum singulis, sed nationibus, & prouincijs uniuersis a mortuo: immunitatibus infinitis sublata uectigalia a mortuo. ergo hæc, uno, uiro optimo, auctore, domo prolata, defendimus: eas leges, quas ipse, uobis inspectantibus, recitauit, pronunciauit, tulit, quibus latis gloriabatur, ijsq; legibus remp. contineri putabat, de prouincijs, de iudicijs, eas, inquam, Cæsaris leges nos, qui defendimus acta Cæsaris, euertendas putamus? Ac de ijs tamen legibus, quæ promulgatæ sunt, saltem queri possumus: de ijs, quæ iam latæ dicuntur, ne illud quidem licuit. illæ enim nulla promulgatione latæ sunt ante, quam scriptæ. Quærunt, quid sit, cur aut ego, aut quisquam uestrum, P.C. bonis tribunis pl. leges malas metuat. paratos habemus, qui intercedant; paratos, qui remp. religione defendãt: uacui metu esse debemus. Quas tu mihi. inquit, intercessiones? quas religiones? eas scilicet, quibus reip. salus continetur. Negligimus ista, & nimis antiqua, & stulta ducimus. forum sæpietur: omnes claudentur aditus: armati in præsidijs multis locis collocabuntur. Quid tum? quod erit ita gestũ, id lex erit, & in æs incidi iubebitis? cedo illa legitima: Consules populũ iure rogauerunt (hoc enim a maioribus accepimus ius rogandi) populusq; iure sciuit. qui populus? is ne, qui exclusus est? quo iure? an eo, quod ui & armis omne sublatum est? atque ego hoc dico de futuris: quod est augurum, ante dicere ea, quæ uitari possunt: quæ si facta non erũt, refelletur oratio mea. loquor de legibus promulgatis: de quibus est integrum uobis. demonstro uitia: tollite. denuncio uim: arma remouete. Irasci te quidem mihi, Dolabella, pro rep. dicenti, non oportebit. quamquam te quidem id facturum non arbitror: noui facilitatem tuam, collegam tuum alium in hac

sua fortuna; quæ bona ipsi uidetur; mihi, ne grauius quippiam dicam, auorum & auunculi sui consulatū si imitaretur, fortunatior uideretur; sed eum iracundum audio factum. uideo autem, quam sit odiosum habere eundem iratū, & armatum, cū tanta præsertim gladiorum sit impunitas. sed proponam ius, ut opinor, æquum, quod M. Antonium non arbitror repudiaturum. Ego, si quid in uitā eius, aut in mores cum contumelia dixero: quo minus mihi inimicissimus sit, nō recusabo. sin consuetudinem meā, quā in rep. semper habui, tenuero, idest, si libere, quæ sentiam de rep. dixero: primum deprecor, ne irascatur: deinde, si hoc nō impetro, peto, ut sic irascatur, ut ciui: armis utatur, si ita necesse est, ut dicit, sui defendendi caussa, iis, qui pro rep. quæ ipsis uisa erunt, dixerint, ista arma ne noceant. quid hac postulatione dici potest æquius? quod si, ut mihi a quibusdam eius familiaribus dictum est, omnis eum, quæ habetur contra uoluntatem eius, oratio grauiter offendit, etiā si nulla inest contumelia: feremus amici naturam. sed iidē illi ita mecum: Non idem tibi, aduersario Cæsaris, licebit, quod Pisoni socero. & simul admonēt quiddam, quod cauebimus; nec erit iustior, P.C. in senatum non ueniendi morbi caussa, quam mortis. Sed per deos immortales: te enim intuens, Dolabella, qui es mihi carissimus, non possum de utriusque uestrum errore reticere. credo enim uos, nobiles homines, magna quædam spectantes, non pecuniam, ut quidam nimis creduli suspicantur, quæ semper ab amplissimo quoque, clarissimoq; contempta est; non opes uiolentas, & populo R. minime ferendam potentiam, sed caritatem ciuium, & gloriam concupisse. est autem gloria, laus recte factorum, magnorumq; in remp. fama merito-

rum, quæ cum optimi cuiusque, tum etiam multitudinis testimonio comprobatur. dicerem, Dolabella, qui recte factorum fructus esset, nisi te præter cæteros paullisper esse expertum uiderem. quem potes recordari in uita tibi illuxisse diem lætiorem, quam cũ, expiato foro, dißipato concursu impiorum, principibus sceleris pœna affectis, urbẽ incendio et cædis metu liberata, te domum recepisti? cuius ordinis, cuius generis, cuius denique fortunæ studia tum laudi, & gratulationi tuæ se non obtulerunt? quin mihi etiã, quo auctore te in ijs rebus uti arbitrabantur, & gratias boni uiri agebant, & tuo nomine gratulabantur. recordare, quæso, Dolabella consensum illũ theatri, cũ omnes, earum rerum obliti, propter quas tibi fuerant offensi, significarunt se nouo beneficio memoriam ueteris doloris abiecisse. hanc tu, P. Dolabella, (magno loquor cum dolore) hanc tu, inquam, potuisti æquo animo tantam dignitatem deponere? Te autem, M. Antoni, absentem appello: unum illum diem, quo in æde Telluris senatus fuit, non omnibus ijs mensibus, quibus te quidam, multum a mẽ dissentientes, beatum putant, anteponis? quæ fuit oratio tua de concordia? quanto metu ueterani, quanta solicitudinẽ ciuitas tum a te liberata est? collegam tuum; depositis inimicitijs, oblitus auspiciorum, a te ipso augure populo R. nunciatorum, illo primum die collegam tibi esse uoluisti: reip. tuus paruulus filius, in Capitolium a te missus, pacis obses fuit. quo senatus die lætior? quo populus R.? qui quidem nulla in concione umquam frequentior fuit. tum denique liberati per uiros fortißimos uidebamur; quia, ut illi uoluerant, liberalitatem pax consequebatur. proximo, altero, tertio, denique reliquis consecutis diebus non

intermittebas quasi donum aliquod quotidie afferre reip. maximum autem illud, quod dictaturæ nomen sustulisti. hæc inusta est a te, a te inquam, mortuo Cæsari nota ad ignominiam sempiternam. ut enim, propter unius M. Manlij scelus, decreto gentis Manliæ, neminem patriciũ M. Manlium uocari licet: sic tu, propter unius dictatoris odium, nomen dictatoris funditus sustulisti. Num huiusce, cum pro salute reip. tanta gessisses, fortunæ te, num amplitudinis, num claritatis, num gloriæ pænitebat? unde igitur subito tanta ista mutatio? non possum adduci, ut suspicer, te pecunia captum. licet, quod cuique libet, loquatur: credere non est necesse. nihil enim umquam in te sordidum, nihil humile cognoui. quamquam solent domestici deprauare nonnũquam. sed noui firmitatem tuam. atque utinam, ut culpã, sic etiam suspicionem uitare potuisses. illud magis uereor, ne ignorans uerum iter gloriæ, gloriosum putes, plus te unum posse, quam omnes; & metui a ciuibus tuis, quam diligi, malis. quod si ita putas, totam ignoras uiam gloriæ. carum esse ciuem, bene de rep. mereri, laudari coli, gloriosum est: metui uero, & in odio esse, inuidiosum, detestabile, imbecillum, caducum: quod uidemus etiã in fabulis ipsi illi, qui, Oderint dum metuant, *dixerit, perniciosum fuisse. utinam, Antoni, auum tuum, meminisses: de quo tamẽ audisti multa ex me, eáq; sæpissime. putas ne illum immortalitatem mereri uoluisse, ut propter armorum habendorum licentiam metueretur? illa erat uita, illa secunda fortuna, libertate esse parem ceteris, principem dignitate. itaq;, ut omittam res aui tui prosperas, acerbissimum eius supremum diem malim, quam L. Cinnæ dominatum, a quo ille crudelissime est interfectus. Sed, quid oratione tua flectam?*

si enim exitus C. *Cæsaris efficere non potest, ut malis carus esse, quam metui: nihil cuiusquam proficiet, nec ualebit oratio. quem qui beatum fuisse putant, miserrimi ipsi sunt. beatus est nemo, qui ea lege uiuit, ut nõ modo impune, sed etiam cum summa interfectoris gloria interfici poßit. quare flecte te, quæso, & maiores tuos respice; atque ita guberna remp. ut natum esse te ciues tui gaudeant, sine quo nec beatus, nec clarus esse quisquam potest. populi quidem* R. *iudicia multa ambo habetis: quibus uos non satis moueri, permoleste fero quid enim, gladiatoribus, clamores innumerabilium ciuium? quid populi uersus? quid Pompeij statuæ plausus infinitus? quid ijs tribunis pl. qui uobis aduersantur? parum ne hæc significant incredibiliter consentientem populi* R. *uniuersi uoluntatem? quid? Apollinaribus ludis plausus, uel testimonia potius, & iudicia populi* R. *uobis parua uidebantur? o beatos illos, qui, cum adesse ipsis propter uim armorum non licebat, aderant tamen, & in medullis populi* R. *ac uisceribus hærebant. nisi forte Accio tum plaudi, & sexagesimo post anno palmam dari, non Bruto, putabatis; qui ludis suis ita caruit, ut in illo apparatißimo spectaculo studium populus* R. *tribuerit absenti, ut desiderium liberatoris sui perpetuo plausu, & clamore leniret. equidem is sum, qui istos plausus, cum a popularibus ciuibus tribuerentur, semper contempserim: idemq; cum a summis, medijs, infimis, cum denique aq uniuersis hoc idẽ fit; cumq; ij, qui ante sequi populi consensum solebant, fugiunt; non plausum illum, sed iudicium puto. Sin hæc leuiora uobis uidentur, quæ sunt grauißima: num etiam hoc cõtemnitis, quod sensistis tam carã populo* R. *uitam* A. *Hirtij fuisse? satis enim erat, probatũ illum esse a populo* R. *ut est;*

iucundum amicis, in quo uincit omnes; carum suis, quibus est carissimus: tantam tamen solicitudinem bonorum, tantum timorem in quo meminimus? certe in nullo. Quid igitur? hoc uos, per deos immortales, quale sit, non interpretamini? quid eos de uestra uita cogitare censetis, quibus eorum, quos sperant reip. consulturos, uita tam cara sit? Cepi fructum P. C. reuersionis meae; quoniam & ea dixi, ut, quicumque casus consecutus esset, extaret conscientiae meae testimonium; & sum a uobis benigne, ac diligenter auditus. quae potestas si mihi saepius sine mea uestroq; periculo fiet, utar: si minus, quantum potero, non tam mihi me, quam reip. reseruabo. mihi fere satis est, quod uixi, uel ad aetatem, uel ad gloriam: huc si quid accesserit, non tam mihi, quam uobis, reiq; publicae accesserit.

PRIMAE PHILIPPICAE FINIS.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICARVM LIBER II.

VONAM meo fato, P. C. fieri dicam, ut nemo his annis uiginti reip. hostis fuerit, qui non bellum eodem tempore mihi quoque indixerit? nec uero necesse est a me quemquam nominari: uobiscum ipsi recordemini. mihi pœnarum illi plus, quam optarem, dederunt. te miror, Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere. atque hoc in alijs minus mirabar. nemo illorum mihi inimicus fuit uoluntarius: omnes a me reip. caussa lacessiti. tu, ne uerbo quidem uiolatus, ut audacior, quam Catilina, furiosior, quam Clodius, uiderere, ultro maledictis me lacessisti; tuamq; a me alienationem, commendationem tibi ad impios ciues fore putauisti. quid putem? contemptum ne me? non uideo, nec in uita, nec in gratia, nec in rebus gestis, nec in hac mea mediocritate ingenij quid dispicere possit Antonius. an in senatu facillime de me detrahi posse credidit? qui ordo clarissimis ciuibus bene gestæ reip. testimonium multis, mihi uni conseruatæ dedit. an decertare mecum uoluit contentione dicendi? hoc quidem beneficium est. quid enim plenius, quid uberius, quam mihi & pro me, & contra Antonium dicere? illud profecto est. non existimauit sui similibus probari posse, esse se hostem patriæ, nisi mihi esset inimicus. cui prius quam de ceteris rebus respondeo, de amicitia, quam a me uiolatam esse criminatus est,

quod ego grauißimum crimen iudico, pauca dicamus. Cõtra rem suam me nescio quando uenisse, questus est. An ego non uenirem contra alienum pro familiari, & necessario? non uenirem contra gratiam, non uirtutis specie, sed ætatis flore collectam? non uenirem contra iniuriam? quam iste intercessoris iniquißimi beneficio obtinuit, non iure prætorio. sed hoc iccirco commemoratum a te puto; ut te infimo ordini commendares, cum te omnes recordarentur libertini generum, & liberos tuos, nepotes Q. Fadij, libertini hominis, fuisse. At enim te in disciplinam meam transdideras, (nam ita dixisti) domum meam uentitaras. Næ tu, si id fecisses, melius famæ, melius pudicitiæ tuæ consuluisses: sed nec fecisti, nec, si cuperes, tibi id per C. Curionem facere licuisset. Auguratus petitionem mihi te concessisse dixisti. O incredibilẽ audaciam: o impudentiam prædicandam. quo enim tempore me augurem, a toto collegio expetitum, Cn. Pompeius, et Q. Hortensius nominauerunt, (neque enim licebat a pluribus nominari) tu nec soluendo eras, nec te ullo modo, nisi euersa rep. fore incolumem putabas. poteras autem eo tempore auguratum petere, cum in Italia Curio non esset? aut tum, cum es factus, unam tribum sine Curione ferre potuisses? cuius etiam familiares de ui condemnati sunt, quod tui nimis studiosi fuissent. At beneficio sum usus tuo. quo? quamquam illud ipsum, quod commemoras, semper præ me tuli. malui me tibi debere confiteri, quam cuiquam minus prudenti non satis gratus uideri. sed quo beneficio? quod me Brundusij non occideris? quem ipse uictor, qui tibi, ut tute gloriari solebas, detulerat ex latronibus suis principatum, saluum esse uoluisset, in Italiam ire iußisset, eũ tu occideres? fac potuisse, quod est aliud, P. C. beneficium

latronum,

latronum; nisi ut commemorare poßint, ijs se dedisse uitam, quibus non ad:meruit? quod si esset beneficium, numquam, qui illum interfecerunt, a quo erant seruati, quos tu ipse clarißimos uiros appellare soles, tantam essent gloriam consecuti. quale autem beneficium est, quod te abstinueris nefario scelere? qua in re non tam iucundum uideri mihi debuit, non interfectum a te; quam miserum, te id impune facere potuisse. sed sit beneficium; quandoquidem maius accipi a latrone nullum potuit. in quo potes me dicere ingratum? an de interitu reipubl. queri non debui, ne in te ingratus uiderer? at in illa querella, misera quidem, & luctuosa, sed mihi pro gradu, in quo me senatus, populusq; R. collocauit, necessaria, quid est dictum a me cum contumelia? quid nō moderate? quid non amice? et quidem cuius temperantiæ fuit, de M. Antonio querentē abstinere maledicto? præsertim cum tu reliquias reip. dißipauisses: cum domi tuæ turpißimo mercatu omnia essent uenalia: cum leges eas, quæ numquam promulgatæ essent, & de te, & a te latas confiterere: cum auspicia augur, intercesßionem consul sustulisses: cum esses fœdissime stipatus armatis: cum omnes impuritates pudica in domo quotidie susciperes, uino, lustrisq; confectus. at ego, tamquam mihi cum M. Crasso contentio esset, quocum multæ, & magnæ fuerunt, non cum uno gladiatore nequißimo, de republ. grauiter querens, de homine nihil dixi. itaque hodie perficiam, ut intelligat, quantū a me beneficium tum acceperit. At etiam literas, quas me sibi misisse diceret, recitauit, homo & humanitatis expers, & uitæ communis ignarus. quis enim umquā, qui paullulū modo bonorū consuetudinē nosset, literas, ad se ab amico missas, offensione aliqua in

terposita, in medium protulit, palamq; recitauit? quid est aliud, tollere e uita uitæ societatem? tollere amicorum colloquia absentium? quam multa ioca solent esse in epistolis, quæ, prolata si sint, inepta esse uideantur? quam multa seria neque tamen ullo modo diuulganda? sit hoc inhumanitatis: stultitiam incredibilem uidete. Quid habes, quod mihi opponas, homo diserte? ut Mustelæ Tamisio, & Tironi Numisio uideris. qui cum hoc ipso tempore stent cum gladijs in conspectu senatus; ego quoque te disertum putabo, si ostenderis, quo modo sis eos inter sicarios defensurus. sed quid opponas tandem, si negẽ me umquam istas literas ad te misisse? quo me teste conuinces? an chirographo? in quo habes scientiam quæstuosam. qui possis? sunt enim librarij manu. iam inuideo magistro tuo, qui te tanta mercede, quantam iam proferam, nihil sapere docuit. quid enim est minus non dico oratoris, sed hominis, quam id obijcere aduersario, quod ille si uerbo negarit, longius progredi non possit, qui obiecerit? at ego non nego, teq; in isto ipso conuinco non inhumanitatis solum, sed etiam amentiæ. quod enim uerbum in istis literis est non plenum humanitatis, officij, beneuolentiæ? Omne autem crimen tuum est, quod de te in his literis non male existimem, quod scribam tamquam ad ciuem, tamquam ad bonum uirum, non tamquam ad sceleratum, & latronem. At ego tuas literas, & si iure poteram, a te lacessitus, tamen non proferam: quibus petis, ut tibi per me liceat quendam de exsilio reducere: adiurasque, id te inuito me non esse facturum: idq; a me impetras: quid enim me interponerem audaciæ tuæ, quem neque auctoritas huius ordinis, neque existimatio populi R. neque leges ullæ possent coercere? uerumtamen quid erat, quod

me rogares, si erat is, de quo rogabas, Cæsaris lege reductus? sed uidelicet meam gratiam uoluit esse: in quo ne ipsius quidem ulla esse poterat, lege lata. Sed, cum mihi, P. C. & pro me aliquid, & in M. Antonium multa dicenda sint; alterum peto a uobis, ut me pro me dicentem benigne, alterum ipse efficiam, ut, contra illum cum dicam, attente audiatis. simul illud oro: si meam cum in omni uita, tum in dicendo moderationem, modestiamq; cognostis, ne me hodie, cum isti, ut prouocauit, respondebo, oblitum esse putetis mei. non tractabo ut consulem: ne ille quidem me ut consularem: & si ille nullo modo consul, uel quod ita uiuit, uel quod ita remp. gerit, uel quod ita factus est consul: ego sine ulla controuersia consularis. ut igitur intelligeretis, qualem ipse se consulem profiteretur, obiecit mihi consulatum meum. qui consulatus uerbo meus, P. C. re uester fuit. quid enim ego constitui, quid gessi, quid egi, nisi ex huius ordinis consilio, auctoritate, sententia? hæc tu homo sapiens, non solum eloquens, apud eos, quorum consilio, sapientiaq; gesta sunt, ausus es uituperare? quis autem meum consulatum, præter P. Clodium, qui uituperaret, inuentus est? cuius quidem te fatum, sicuti C. Curionem, manet: quoniam id domi tuæ est, quod fuit illorum utrique fatale. non placet M. Antonio consulatus meus: at placuit P. Seruilio; ut eum primum nominem ex illius temporis consularibus, qui proxime est mortuus: placuit Q. Lutatio Catulo; cuius semper in hac rep. uiuet auctoritas: placuit duobus Lucullis, M. Crasso, Q. Hortensio, C. Curioni, M. Lepido, C. Pisoni, M. Glabrioni, L. Volcatio, C. Figulo, D. Silano, L. Murenæ, qui tum erant consules designati: placuit idem, quod consularibus, M. Catoni:

cinonia
dignatio
contumelia
maiestas
apostrophe
sapientia
...

*qui cum multa, uitia excedens, prouidit, tum, quod te consu-
lem non uidit. maxime uero consulatum meum Cn. Pom-
peius probauit: qui, ut me primum decedens ex Syria uidit,
complexus, & gratulans, meo beneficio patriã se uisurum
esse dixit. sed, quid singulos commemoro? frequentißimo
senatui sic placuit, ut esset nemo, qui mihi non ut parenti
gratias ageret, qui mihi non uitam suam, fortunas, li-
beros, remp. referret acceptum. sed quoniam illis, quos no-
minaui, tot & talibus uiris, resp. orbata est: ueniamus ad
eos, qui duo de consulari numero reliqui sunt. L. Cotta, uir
summo ingenio, summaq; prudentia, rebus ijs gestis, quas
tu reprehendis, supplicationem decreuit uerbis amplißimis;
eiq; illi ipsi, quos modo nominaui, consulares, senatusq;
cunctus assensus est. qui honos post conditam hanc urbem
habitus est togato ante me nemini. L. Cæsar, auunculus
tuus, qua oratione, qua constantia, qua grauitate senten-
tiam dixit in sororis suæ uirum, uitricum tuum? hunc tu
cum auctorem & præceptorem omnium consiliorum, to-
tiusq; uitæ debuisses habere, uitrici te similem, quam auun
culi, esse maluisti. huius ego alienus cõsilijs cõsul usus sum:
tu, sororis filius, ecquid ad eum umquam de rep. retulisti? at
ad quos refert, dij immortales? ad eos scilicet, quorũ nobis
etiam dies natales audiendi sunt. hodie non descendit Anto
nius: cur? dat natalicia in hortis: cui? neminem nomina-
bo. putate tum Phormioni alicui, tum Gnathoni, tum etiam
Ballioni. o fœditatem hominis flagitiosam: o impuden-
tiam, nequitiam, libidinem non ferendam. tu, cum principẽ
senatorem, ciuem singularem, tam propinquum habeas, ad
eum de rep. nihil referas, referas ad eos, qui domum suã nul
lam habent, tuam exhauriunt, tuus uidelicet salutaris con-*

ſulatus, perniciosus meus? adeo ne pudorem cum pudicitia perdidiſti, ut hoc in eo templo dicere auſus ſis, in quo ego ſenatum illum, qui quondam florens orbi terrarum præſidebat, conſulebam, tu homines perditißimos cum gladijs collocauiſti? At etiam auſus es (quid autem eſt, quod tu non audeas?) cliuum Capitolinum dicere me conſule plenum ſeruorum armatorum fuiſſe. ut illa, credo nefaria S. C. tum fierent, uim afferabam ſenatui. o miſerum, ſiue illa tibi nota non ſunt, nihil enim boni noſti; ſiue ſunt, qui apud tales uiros tam impudēter loquare. quis enim eques R. quis, præter te, adoleſcens nobilis, quis ullius ordinis, qui ſe ciuem eſſe meminiſſet, cum ſenatus in hoc templo eſſet, in cliuo Capitolino non fuit? quis nomen non dedit? quamquam nec ſcribæ ſuffiœre, nec tabulæ nomina illorum capere potuerunt. etenim, cum homines nefarij de patriæ parricidio confiterentur, conſciorum indicijs, ſua manu, uoce pæne literarum coacti, ſe urbem inflammare, ciues trucidare, uaſtare Italiā, delere rēp. conſenſiſſe: quis eſſet, qui ad ſalutem cōmunem defendendam non excitaretur? præſertim cum ſenatus, populusq; R. haberet ducem, qualis ſi qui nūc eſſet, tibi idem, quod illis accidit, contigiſſet. Ad ſepulturam corpus uitrici ſui negat a me datum. hoc uero ne P. quidem Clodius dixit umquā quem, quia iure ei inimicus ſui, doleo a te iam omnibus uitijs eſſe ſuperatū. Qui autem tibi uenit in mentem, redigere in memoriam noſtram, te domi P. Lentuli eſſe educatum? an uerebare, ne non putaremus natura te potuiſſe tam improbum euadere, niſi acceßiſſet etiam diſciplina? tam autem eras excors, ut tota in oratione tua tecum ipſe pugnares; ut non modo non cohærentia inter ſe diceres, ſed maxime deſiuncta, atque contra-

rla: ut non tanta mecum, quanta tecum tibi, esset contentio. Vitricum tuũ fuisse in tanto scelere fatebare, pœna affectum querebare. ita, quod proprie meum est, laudasti; quod totum senatus est, reprehendisti. nam comprehensio sontium mea, animaduersio senatus fuit. homo disertus non intelligit, eum, quem contra dicit, laudari a se; eos, apud quos dicit, uituperari. Iam illud cuius est, non dico audaciæ, (cupit enim se audacem dici) sed, quod minime uult, stultitiæ, qua uincit omnes; cliui Capitolini mentionem facere? cum inter subsellia nostra uersentur armati; cum in hac cella Concordiæ, o dij immortales, in qua me consule salutares sententiæ dictæ sunt, quibus ad hanc diem uiximus, cum gladijs homines collocati stent. accusa senatum: accusa equestrem ordinem, qui tum cum senatu copulatus fuit: accusa omnes ordines, omnes ciues, dum confiteare hunc ordinem hoc ipso tempore ab Ithyreis circumsideri. hæc tu non propter audaciam dicis tam impudenter, sed quia tantarum rerum repugnantiam non uideas. nihil profecto sapis. quid est enim dementius, quam, cum reip. perniciosa arma ipse ceperis, obijcere alteri salutaria? At etiam quodam loco facetus esse uoluisti. quam id te, dij boni, non decebat: in quo est tua culpa nonnulla: aliquid enim salis ab uxore mima trahere potuisti. Cedant arma togæ, quid? tum non ne cesserunt? at postea tuis armis cessit toga. quæramus igitur, utrum melius fuerit, libertati populi R. sceleratorum arma, an libertatem nostram armis tuis cedere. nec uero tibi de uersibus respondebo: tantũ dicã breuiter, neque illos, neque ullas te omnino literas nosse, me nec reip. nec amicis umquam defuisse, & tamen omni genere monumentorum meorum perfecisse operis subseci-

tuis, ut meæ uigiliæ, meæq; literæ & iuuentuti utilitatis, & nomini R. laudis aliquid afferrent. sed hæc non huius temporis; maiora uideamus. P. Clodium meo consilio interfectum esse dixisti. quidnam homines putarent, si tum occisus esset. cum tu illum in foro, inspectante populo R. gladio stricto insecutus es, negotiumq; transegisses, nisi se ille subscalas tabernæ librariæ coniecisset, hisq; oppilatis impetum tuum compreßisset? sed quid? ego fauisse me tibi fateor; suasisse, ne tu quidem dicis. at Miloni ne fauere quidem potui: prius enim rem transegit, quã quisquã eum facturum id suspicaretur. At ego suasi. scilicet is animus erat Milonis, ut prodesse reip. sine suasore non posset. At lætatus sum. quid ergo? in tanta lætitia cunctæ ciuitatis me unum tristem esse oportebat? quamquam de morte P. Clodij fuit quæstio non satis prudenter illa quidem constituta. quid enim attinebat noua lege. quæri de eo, qui hominẽ occidisset, cum esset legibus quæstio constituta? quæsitũ est tamen. quod ergo, cum res agebatur, nemo in me dixit, id tot annis post, tu es inuentus, qui diceres? Quod uero dicere ausus es, idq; multis uerbis, opera mea Pompeium a Cæsaris amicitia esse disiunctũ, ob eamq; caussam culpa mea ciuile bellum esse natum; in eo non tu quidem tota re, sed, quod maximum est, temporibus errasti. ego M. Bibulo, præstantißimo ciue, consule nihil prætermisi, quantum facere, enitiq; potui, quin Pompeium a Cæsaris coniunctione auocarẽ. in quo Cæsar fuit felicior: ipse enim Pompeium a mea familiaritate disiunxit. postea uero quã se totum Pompeius Cæsari tradidit, quid ego illum ab eo distrahere conarer? stulti erat sperare. suadere impudentis. duo tamen tempora inciderunt, quibus aliquid contra Cæsarem Pompeio

suaserim: ea uelim reprehendas, si potes: unum, ne quin quennij imperium Cæsari prorogaret: alterum, ne pateretur ferri, ut absentis eius ratio haberetur. quorum si utrũuis persuasissem, in has miserias numquam incidissemus. atque idem ego, cum iam omnes opes & suas, & populi R. Pompeius ad Cæsarem detulisset, seróq; ea sentire cœpisset, quæ ego multo ante prouideram; inferriq; patriæ bellum nefarium uiderem; pacis, concordiæ, compositionis auctor esse non destiti: meaq; illa uox est nota multis: Vtinam, Cn. Pompei, cum C. Cæsare societatem aut numquam coisses, aut numquam diremisses. fuit alterum grauitatis, alterum prudentiæ tuæ. hæc mea, M. Antoni, semper & de Pompeio, & de rep. consilia fuerunt. quæ si ualuissent, resp. staret, tu tuis flagitijs, egestate, infamia concidisses. Sed hæc uetera. illud uero recens, Cæsarem meo cõsilio interfectum. Iam uero uereor, P. C. ne, quod turpissimum est, præuaricatorem mihi apposuisse uidear, qui me non solum meis laudibus ornaret, sed etiam oneraret alienis. quis enim meum in ista societate glorisissimi facti nomen audiuit? cuius autem, qui in eo numero fuisset, nomẽ est occultatum? occultatum dico? cuius non statim diuulgatum? citius dixerim iactasse se aliquos, ut fuisse in ea societate uiderentur, cum conscij non fuissent; quam ut quisquam celari uellet, qui fuisset. quam uerisimile porro est, in tot hominibus partim obscuris, partim adolescentibus, neminem occultantibus, meum nomen latere potuisse? etenim, si auctores ad liberandam patriam desiderarẽtur illis auctoribus, Brutos ego impellerem? quorum uterque L. Bruti imaginem quotidie uideret, alter etiam Ahalæ. his igitur maioribus orti, ab alienis potius consilium pe

terent, quam a suis? & foris potius, quam domo? Quid? C. Cassius, in ea familia natus, quæ non modo dominatum, sed ne potentiam quidem cuiusquam ferre potuit, me auctorem, credo, desiderauit: qui etiam sine his clarissimis uiris hanc rem in Cilicia ad ostium fluminis Cydni confecisset, si ille ad eam ripam quam constiterat, non ad contrariam, naues appulisset. Cn. Domitium non patris interitus, clarissimi uiri, non auunculi mors, non spoliatio dignitatis ad recuperandam libertatem, sed mea auctoritas excitauit. An C. Trebonio persuasi, cui ne suadere quidem ausus essem? quo etiam maiorem ei resp. gratiam debet, qui libertatem populi R. unius amicitiæ præposuit, depulsorq́; dominatus, quam particeps, esse maluit. an L. Tillius Cimber me est auctorem secutus? quem ego magis fecisse illam rem sum admiratus, quam facturum putaui: admiratus sum autem ob eam caussam, quod immemor beneficiorum, memor patriæ fuisset. Quid duos Seruilios, Cascas dicam, an Ahalas? & hos auctoritate mea censetis excitatos potius, quam caritate reip.? longum est persequi ceteros: idq́; reip. præclarum, fuisse tam multos, ipsis gloriosius est. At, quemadmodum me coarguerit homo acutus, recordamini. Cæsare interfecto, inquit, statim cruentum alte extollens M. Brutus pugionẽ, Ciceronẽ nominatim exclamauit, atque ei recuperatã libertatẽ est gratulatus. cur mihi potissimũ? qui sciebã? uide, ne illa caussa fuerit appellandi me, quod, cum rẽ gessisset consimilem rebus ijs, quas ipse gesseram, me potissimum testatus est, se æmulum mearum laudum exstitisse. tu autem, omnium stultissime, non intelligis, si id, quod me arguis, uoluisse interfici Cæsarem, crimen sit, etiam, læta-

tum esse morte Cæsaris, crimen esse. quid enim interest inter suasorem facti, & probatorem? aut quid refert, utrum uoluerim fieri, an gaudeam factum? ecquis est igitur, exceptis ijs, qui illum regnare gaudebant, qui illud aut fieri noluerit, aut factum improbarit? omnes ergo in culpa. etenim omnes boni, quantum in ipsis fuit, Cæsarem occiderunt: alijs consilium, alijs animus, alijs occasio defuit; uoluntas nemini. sed stuporem hominis, uel dicam pecudis, attendite. sic enim dixit. M. Brutus, quem ego honoris caussa nomino, cruentum pugionem tenens, Ciceronem exclamauit: ex quo intelligi debet, eum conscium fuisse. ergo ego sceleratus appellor a te, quem tu suspicatum aliquid suspicaris; ille, qui stillantem præ se pugionem tulit, is a te honoris caussa nominatur? esto: sit in uerbis tuis hic stupor: quanto in rebus, sententijsq; maior? constitue hoc consul aliquando. Brutorum, C. Cassii, Cn. Domitij, C. Trebonij, reliquorum quam uelis esse caussam: edormi crapulam, inquam, & exhala: an faces admouendæ sunt, quæ te excitent tantæ caussæ indormientem? numquam ne intelligis statuendum tibi esse, utrum illi, qui istam rem gesserunt, homicidæ sint, an uindices libertatis? attende enim paullisper, cogitationemq; sobrij hominis ad punctum temporis suscipe. ego, qui sum illorum, ut ipse fateor, familiaris; ut a te arguor, socius; nego quidquam esse medium: confiteor eos, nisi liberatores populi Rom. conseruatoresq; reipubl. sint, plus quam sicarios, plus quam homicidas, plus etiam quam parricidas esse: siquidem est atrocius, patriæ parentem, quam suum, occidere. tu, homo sapiens, & considerate, quid dicis? si parricidæ, cur honoris caussa a te sunt et in hoc ordine, & apud populum Rom. sem-

per appellati? cur M. Brutus, te referente, legibus est solutus, si ab urbe plus quam decem dies abfuisset? cur ludi Apollinares incredibili M. Bruti honore celebrati? cur prouinciæ Bruto, & Cassio datæ? cur quæstores additi? cur legatorum numerus auctus? atque hæc acta per te. non igitur homicidæ. Sequitur, ut liberatores tuo iudicio sint: quandoquidem tertium nihil potest esse. Quid est? num conturbo te? non enim fortasse satis, quæ distinctius dicuntur, intelligis. sed tamen hæc est summa conclusionis meæ; quoniam scelere a te liberati sunt, ab eodem te amplissimis præmijs dignissimos iudicatos. itaque iam retexo orationem meam: scribam ad illos, ut, si qui forte, quod a te mihi obiectum est, quærent, sit ne uerum, ne cui negent. etenim uereor, ne aut, celatum me, illis ipsis non honestum; aut, inuitatum refugisse, mihi sit turpissimum. quæ enim res umquam, pro sancte Iuppiter, non modo in hac urbe, sed in omnibus terris est gesta maior? quæ gloriosior? quæ commendatior hominum memoriæ sempiternæ? in huius me tu consilij societatem, tamquam in equum Troianum, includi cum principibus nō recuso. ago etiam gratias, quoquo animo facis. tanta enim res est, ut inuidiam istam, quam tu in me uis concitare, cum laude non comparem. quid enim beatius illis, quos tu expulsos a te prædicas, & relegatos? qui locus est aut tam desertus, aut tam inhumanus, qui illos, quo accesserint, non affari, atque appetere uideatur? qui homines tam agrestes, qui se, cū eos adspexerint, nō maximum cepisse uitæ fructum putent? quæ uero tam immemor posteritas, quæ tam ingratæ literæ reperientur, quæ eorum gloriam non immortalitatis memoria prosequantur? tu uero adscribe me talem in numerum. sed unā

rem, uereor, ne non probes: si enim fuissem, non solum regem, sed regnum etiam de rep. sustulissem: & , si meus stylus ille fuisset, ut dicitur; mihi crede, non solum unum actum, sed totam fabulam confecissem. quamquã si, interfici Cæsarem uoluisse, crimen est: uide, quæso, Antoni, quid tibi futurum sit, quem & Narbone hoc consiliũ cum C. Trebonio cepisse notissimum est; & ob eius consilij societatem, cum interficeretur Cæsar, tum te a Trebonio uidimus seuocari. Ego autem (uide, quam tecum agam non inimice) quod bene cogitasti aliquando, laudo; quod non indicasti, gratias ago; quod non fecisti, ignosco. uirum res illa quærebat. quod si te in iudicium quis adducat, usurpetq; illud Cassianum; Cui bono fuerit: *uide quæso, ne hæreas. quamquam illud quidem fuit, ut tu dicebas, omnibus bono, qui seruire nolebant: tibi tamen præcipue, qui non modo non seruis, sed etiam regnas; qui maximo te aere alieno ad ædem Opis liberasti, qui per easdem tabulas innumerabilem pecuniam dissipauisti; ad quem e domo Cæsaris tam multa delata sunt; cuius domus quæstuosissima est falsorum commentariorum, & chirographorum officina, agrorum, opidorum, immunitatum uectigalium flagitiosissime nundinæ. etenim quæ res egestati, & aeri alieno tuo, præter mortem Cæsaris, subuenire potuisset? nescio quid conturbatus mihi esse uideris. numquid subtimes, ne ad te hoc crimen pertinere uideatur? libero te metu. nemo credet umquam. non est tuum de rep. bene mereri: habet istius pulcherrimi facti clarissimos uiros resp. auctores. ego te tantum gaudere dico, fecisse non arguo, Respondi maximis criminibus: nunc etiam reliquis respondendum est. Castra mihi Pompeij, atque illud omne*

tempus obiecisti. quo quidem tempore si, ut dixi, meum consilium, auctoritasq; ualuisset; tu hodie egeres, nos liberi essemus, resp. non tot duces, & exercitus amisisset. fateor enim me, cum ea, quæ acciderunt, prouiderem futura, tanta in mæstitia fuisse, quanta cæteri optimi ciues, si idem prouidissent, fuissent. dolebam, P. C. remp. uestris quondam, meisq; consilijs conseruatam breui tempore esse perituram: neque uero eram tam indoctus, ignarusq; rerum, ut frangerer animo propter uitæ cupiditatem, quæ me manens conficeret angoribus, dimissa molestijs omnibus liberasset. illos ego præstantissimos uiros, lumina reip. uiuere uolebam, tot consulares, tot prætorios, tot honestissimos senatores, omnes præterea florem nobilitatis, ac iuuentutis, tum optimorum ciuium exercitus: qui si uiuerent, quamuis iniqua condicione pacis (mihi enim omnis pax cum ciuibus bello ciuili utilior uidebatur) remp. hodie teneremus. quæ sententia si ualuisset; ac non ij maxime mihi, quorum ego uitæ consulebam, spe uictoriæ elati obstitissent: ut alia omittam, tu certe numquam in hoc ordine, uel potius numquam in hac urbe mansisses. At uero Cn. Pompeij uoluntatem a me alienabat oratio mea. An ille quemquam plus dilexit? cum ullo aut sermones, aut consilia contulit sæpius? quod quidem erat magnum, de summa rep. dissidentes, in eadem consuetudine amicitiæ permanere. ego, quid ille, & contra ille, quid ego sentirem, & spectarem, uidebat. ego incolumitati ciuium primum, ut postea dignitati possemus, ille præsenti digniti potius consulebat. quod autem habebat uterque, quid sequeretur; iccirco tolerabilior erat nostra dissensio. quid uero ille clarissimus uir, ac pene diuinus de me sen-

ferit, sciunt, qui eum Pharsalica fuga Paphum profecti sunt. numquam ab eo mẽtio de me, nisi honorica, nisi plena amicißimi desiderij: cũ me uidisse plus fateretur, se sperauisse meliora. & eius uiri nomine me insectari audes, cũius me amicum, te sectorem esse fateare? sed omittatur bellũ illud, in quo tu nimium felix fuisti. Ne iocis quidem respõdebo, quibus me in castris usum esse dixisti. erant illa quidẽ castra plena curæ: uerumtamen homines, quamuis in turbidis rebus sint, tamen, si modo homines sunt, interdum animis relaxantur. Quod autem idem mæstitiam meã reprehendit, idem iocos; magno argumento est, me in utroque fuisse moderatum. Hereditates mihi negauisti uenire. utinam hoc tuũ uerum crimen esset: plures amici mei, & necessarij uiuerent. sed qui istuc tibi uenit in mentem? ego enim amplius HS ducenties acceptum hereditatibus retuli. quamquam in hoc genere fateor feliciorem esse te. me nemo, nisi amicus, fecit heredem; ut cum illo commodo, si quod erat, animi quidam dolor iungeretur: te is, quem numquam uidisti, L. Rubrius Casinas fecit heredem. & quidem uide, quam te amarit is, qui, albus ater ne fueris, ignorans, fratris filium præterijt; Q. Fusii, honestißimi equitis R. suiq; amicißi, quem palam heredem semper factitarat, ne meminit quidem; te, quem numquam uiderat, ac numquam salutauerat, fecit heredem. Velim, mihi dicas, nisi molestum est, L. Turselius qua facie fuerit? qua statura? quo municipio? qua tribu? nihil scio, inquies, nisi quæ prædia habuerit. igitur fratrem exheredans, te faciebat heredem. In multas præterea pecunias alienorum hominum, eiectis ueris heredibus, tamquam heres esset, inuasit. quamquam hoc maxime admiratus sum, me-

tionem te hereditatum ausum esse facere, cum ipse hereditatem patris non adisses. Hæc ut colligeres, homo amentissime, tot dies in aliena uilla declamasti? quamquam tu quidem, ut tui familiarißimi dictitant, uini exhalandi, non ingenij acuendi caussa declamitas. & uero adhibes ioci caussa magistrum, suffragio tuo, & compotorum tuorum rhetorem: cui concesisti, ut in te, quæ uellet, diceret. salsum omnino hominem: sed materia facilis, in te, & in tuos dicta dicere. uide autem, inter te, & auum tuum quid intersit. ille sensim dicebat, quod caussæ prodesset: tu cur sim dicis aliena. at quanta merces rhetori data est? audite, audite, P. C. & cognoscite reip. uulnera: duo milia iugerum campi Leontini Sex. Clodio rhetori aßignasti, & quidem immunia, ut pro tanta mercede nihil sapere disceres. num etiam hoc, homo audacißime, ex Cæsaris commentarijs? sed dicam alio loco & de Leontino agro, & de Campano: quos iste agros, ereptos reip. turpißimis possessoribus inquinauit. Iam enim, quoniam criminibus eius satis respondi, de ipso emendatore, & correctore nostro quædam dicenda sunt. nec enim omnia effundam: ut, si sæpius decertandum sit, ut erit, semper nouus ueniam: quam facultatē mihi multitudo istius uitiorum, peccatorumq; largitur. uisne igitur, te inspiciamus a puero? sic opinor, a principio ordiamur. Tenes ne memoria prætextatum te decoxisse? patris, inquies, ista culpa est. concedo: etenim est pietatis plena defensio. illud tamen audaciæ tuæ, quod sedisti in quatuordecim, cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus, quamuis quis fortunæ uitio, non suo, decoxißet. Sumpsisti uirilem, quam statim muliebrem togam reddidisti. primo uulgare scortum: certa flagi-

tij merces, nec ea parua: ſed cito Curio interuenit, qui te a meretricio quæſtu abduxit, & ,tamquam ſtolam dediſſet, in matrimonio ſtabili, & certo locauit. nemo umquã puer emptus libidinis cauſſa tam fuit in domini poteſtate, quam tu in Curionis. quoties te pater eius domo ſua eiecit? quoties cuſtodes poſui, ne limen intrares? cum tamen tu, nocte ſocia, hortante libidine, cogente mercede, per regulas dimittere. quæ flagitia domus illa diutius ferre non potuit. ſcis ne me de rebus mihi notiſſimis dicere? recordare tempus illud, cum pater Curio mærens iacebat in lecto; filius, ſe ad pedes meos proſternens, lacrymans te mihi commendabat; orabat, ut te contra ſuum patrem, ſi ſeſtertium HS ueteret, defenderem: tantum enim ſe pro te interceſſiſſe dicebat. ipſe autem, amore ardens, confirmabat, quod deſiderium tui diſsidij ferre non poſſet, ſe in exſilium iturum. quo ego tempore tanta mala florentiſſimæ familiæ ſedaui, uel potius ſuſtuli: patri perſuaſi, ut æs alienum filij diſſolueret, redimeret adoleſcentem ſumma ſpe & animi, & ingenij præditum, rei familiaris facultatibus; eumq; a tua non modo familiaritate, ſed etiam congreſſione, patrio iure, & poteſtate prohiberet. hæc tu cum per me acta meminiſſes, niſi illis, quos uidemus, gladijs confideres, maledictis me prouocare auſus eſſes? ſed iam ſtupra, & flagitia omittamus. ſunt quædam, quæ honeſte non poſſum dicere. tu autem liberior, quod ea in te admiſiſti, quæ a uerecundo inimico audire non poſſes. ſed reliquum uitæ curſum uidete: quem quidem celeriter perſtringam: ad hæc enim, quæ in ciuili bello, in maximis reip. miſerijs fecit, & ea, quæ quotidie facit, feſtinat animus. quæ, peto, ut, quamquam multo notiora uobis, quam

mihi,

mihi, sunt, tamen, ut facitis, attente audiatis. debet enim talibus in rebus excitare animos non cognitio solum rerum, sed etiam recordatio. etsi incidamus, oportet, media, ne nimis sero ad extrema ueniamus. Intimus erat in tribunatu Clodio, qui sua erga me beneficia commemorat, eius omnium incendiorum fax: cuius etiam domi iam tũ quiddam molitus est; quid dicam, ipse optime intelligit. Inde iter Alexandriam, contra senatus auctoritatem, contra religiones. sed habebat ducem Gabinium, quicum quiduis rectissime facere posset. Qui tum inde reditus, aut qualis? prius in ultimam Galliam ex Aegypto, quam domum. quae autem domus? suam enim quisque domum tum obtinebat, neque erat usquam tua. domum dico? quid erat in terris, ubi in tuo pedem poneres? praeter unum Misenum, quod cum socijs tamquam Sisaponẽ tenebas. Venisti e Gallia ad quaesturam petendam. aude dicere, prius ad parentem tuum uenisse, quam ad me. acceperam iam ante Caesaris literas, ut mihi satisfieri paterer a te: itaque ne loqui quidem sum a te passus de gratia. postea cultus sum a te, tu a me obseruatus in petitione quaesturae. quo quidem tempore P. Clodium, approbante populo Rom. in foro es conatus occidere. cumq; eam rem tua sponte conarere, non impulsu meo; tamen ita praedicabas, te non existimare, nisi illum interfecisses, umquã mihi pro tuis in me iniurijs satis esse facturum. in quo miror, cur Milonem impulsu meo rem illam egisse dicas, cum te, ultro mihi idẽ illud deferentem, numquam sim adhortatus. quamquam, si in eo perseuerares, ad tuam gloriam rem illam referri malebam, quam ad meam gratiam. Quaestor es factus: deinde continuo sine S.C. sine sorte, sine lege ad Caesarem cucurri-

sti: id enim unum in terris egestatis, æris alieni, nequitiæ, perditis uitæ rationibus perfugium esse ducebas. ibi te cum & illius largitionibus, & tuis rapinis expleuisses; (si hoc est explere, quod statim effundas) aduolasti egens ad tribunatum, ut in eo magistratu, si posses, uiri tui similis esses. accipite nunc, quæso, non ea, quæ ipse in se, atque in domesticum dedecus impure, atque intemperanter, sed quæ in nos, fortunasq; nostras, idest, in uniuersam remp. impie, ac nefarie fecerit. ab huius enim scelere omniū malorum principium natum reperietis. Nam, cum, L. Lentulo, C. Marcello, cos. kal. Ian. labentem, & prope cadentem rempubl. fulcire cuperetis; ipsiq; C. Cæsari, si sana mente esset, consulere uelletis: tum iste uenditum, atque mancipatum tribunatum cōsilijs uestris opposuit, ceruicesq; suas ei subiecit securi, qua multi minoribus in peccatis occiderunt. in te, M. Antoni, id decreuit senatus, & quidem incolumis, nondum tot luminibus exstinctis, quod in hostem togatum decerni est solitum more maiorum. et tu apud patres conscriptos contra me dicere ausus es; cum ab hoc ordine ego conseruator essem, tu hostis reipubl. iudicatus? commemoratio illius tui sceleris intermissa est, non memoria deleta. dum genus hominum, dum populi Rom. nomen exstabit, quod quidem erit, si per te licuerit, sempiternum; tua illa pestifera intercessio nominabitur. quid cupide a senatu, quid temere fiebat; cum tu unus, adolescens, uniuersum ordinem decernere de salute reipubl. prohibuisti, neq; id semel, sed sæpius; neque tu tecum de senatus auctoritate agi passus es? quid autem agebatur, nisi ne delere, et euertere remp. funditus uelles? cum te neque principes ciuitatis rogando, neque maiores natu monendo, neque frequens

senatus agendo, de uendita, atque addicta sententia pio-nere potuit. tum illud, nullis rebus ante tentatis, necessa-rio tibi uulnus inflictum, quod paucis ante te, quorum in-columis fuit nemo. tum contra te dedit arma hic ordo con-sulibus, reliquisq; imperijs, & potestatibus. quae non effu-gisses, nisi te ad arma Caesaris contulisses. tu, tu, inquam, M. Antoni, princeps C. Caesari omnia perturbare cupien-ti, caussam belli cōtra patriam inferendi dedisti. quid enim aliud ille dicebat, quam caussam sui dementissimi consilij, & facti afferebat, nisi quod intercessio neglecta, ius tribu-nicium sublatum, circumscriptus esset Antonius? omitto, quam haec falsa, quam leuia; praesertim cum omnino nul-la caussa iusta cuiquā esse possit contra patriam arma ca-piendi: sed nihil de Caesare: tibi certe confitendum est, caus-sam perniciosissimi belli in persona tua constitisse. o mise-rum te, si intelligis; miseriorem, si non intelligis, hoc literis mandari, hoc memoria prodi, huius rei ne posteritatem quidem omnium saeculorum umquam immemorem fore, consules ex Italia expulsos, cumq; his Cn. Pompeium, qui imperij populi Rom. decus, ac lumen fuit; omnes consula-res, qui per ualetudinem exsequi cladem illam fugamq; po-tuissent; praetores, praetorios, tribunos pl. magnam partem senatus, omnem sobolem iuuentutis, unoq; uerbo remp. ex-pulsam, atque exterminatam suis sedibus. ut igitur in semi-nibus est caussa arborum, et stirpium, sic huius luctuosissi-mi belli semen tu fuisti. Doletis tres exercitus populi R. in-terfectos? interfecit Antonius. desideratis clarissimos ci-ues: eos quoque eripuit uobis Antonius. auctoritas huius ordinis afflicta est? afflixit Antonius. omnia denique, quae postea uidimus, (quid autem mali non uidimus?) si

recte ratiocinabimur, uni accepta referemus Antonio. ut Helena Troianis, sic iste huic reipubl. caussa belli, caussa pestis, atque exitij fuit. Reliquae partes tribunatus principijs similes. omnia perfecit, quae, senatus, salua republ. ne fieri possent, perfecerat. cuius tamen scelus in scelere cognoscite. Restituebat multos calamitosos. in his patrui nulla mentio. si seuerus, cur non in omnes? si misericors, cur non in suos? sed omitto ceteros: Licinium Denticulam, de alea condemnatum, collusorem suum, restituit: quasi uero ludere cum condemnato non liceret: sed ut, quod in alea perdiderat, beneficio legis dissolueret. quam attulisti rationem pupulo Rom. cur eum restitui oporteret? absentem credo in reos relatum, rem in dicta caussa iudicatam, nullum fuisse de alea lege iudicium, ui oppressum, & armis, postremo, quod de patruo tuo dicebatur, pecunia iudiciũ esse corruptum. nihil horum. at uir bonus, & reipubl. dignus. nihil id quidem ad rem: ego tamen, quoniam condemnatum esse pro nihilo est, si ita esset, ignoscerem. hominem omnium nequissimum, qui non dubitaret uel in foro alea ludere, lege, quae est de alea, condemnatum qui in integrum restituit, is non apertissime studium suum ipse profitetur? In eodem uero tribunatu, cum Caesar in Hispaniam proficiscens, huic conculcandam Italiam transdidisset, quae fuit eius peragratio itinerum? lustratio municipiorum? scio me in rebus celebratissimis omnium sermone uersari; eaq́; quae dico, dicturusq́; sum, notiora esse omnibus, qui in Italia tum fuere, quam mihi, qui non fui: notabo tamen singulas res: etsi nullo modo poterit oratio mea satisfacere uestrae scientiae. Ecquod enim umquam in terris tantum flagitium exstitisse auditum est? tantam turpitudinem? tãtum

dedecus? uehebatur in essedo tribunus pleb. lictores laureati antecedebant: inter quos aperta lectica mima portabatur: quam, ex oppidis municipales homines honesti obuiam necessario prodeuntes, non noto illo, & mimico nomine, sed Volumniam consalutabant. sequebatur rheda cum lenonibus, comites nequissimi: reiecta mater amicam impuri filij, tamquam nurum, sequebatur. o miseræ mulieris fecunditatem calamitosam. Horum flagitiorum iste uestigijs omnia municipia, præfecturas, colonias, totam denique Italiam impressit. Reliquorum factorum eius, P. C. difficilis est sane reprehensio, & lubrica uersatus in bello est: saturauit se sanguine dissimillimorum sui ciuium: felix fuit, si potest ulla esse in scelere felicitas sed, quoniã ueteranis cautum esse uolumus: quamquam dissimilis est militum causa, & tua: illi secuti sunt, tu quæsisti ducem tamen, ne apud illos me in inuidiam uoces, nihil de belli genere dicam. Victor e Thessalia Brundusium cum legionibus reuertisti: ibi me nõ occidisti. magnum beneficium: potuisse enim fateor. quamquã nemo erat eorum, qui tum tecum fuerunt, qui mihi non censeret parci oportere. tanta enim est caritas patriæ, ut uestris etiam legionibus sanctus essem, quod me seruatam esse meminissent. sed fac id te dedisse mihi, quod nõ ademisti; meq; a te habere uitam, quia non a te sit erepta. licuit ne mihi per tuas contumelias hoc beneficium sic tueri, ut tuebar, præsertim cum te hæc auditurũ uideres? Venisti Brundisium, in sinum quidem, et in complexum tuæ mimulæ. quid est? num mentior? quam miserum est, id negare non posse, quod sit turpissimum confiteri. si te municipiorũ non pudebat, ne ueterani quidem exercitus? quis enim miles fuit, qui Brundisii illã nõ uiderit? quis, qui nescierit ue-

misse eum tibi tot dierum uiam gratulatum? quis, qui non indoluerit tam sero se, quam nequam hominem secutus esset, cognoscere? Italiæ rursus percursatio, eadem comite mima: in opida, militum crudelis, & misera deductio: in urbe, auri, argenti, maximeq; uini fœda direptio. Accessit, ut, Cæsare ignaro, cum esset ille Alexandriæ, beneficio amicorum magister equitum constitueretur. tum existimauit se suo iure cum Hippia uiuere, & equos uectigales Sergio mimo transdere. tum sibi non hanc, quam nunc male tuetur, sed M. Pisonis domũ, ubi habitaret, legerat. Quid ego istius decreta, quid rapinas, quid hereditatum possessiones datas, quid ereptas proferam? cogebat egestas: quo se uerteret, non habebat: nondum ei tanta a L. Rubrio, non a L. Turselio hereditas uenerat: nondum in Cn. Pompeij locum, multorumq; aliorum, qui aberant, repentinus heres successerat: erat ei uiuendum latronum ritu; ut tantum haberet, quantum rapere potuisset. sed hæc, quæ robustioris improbitatis sunt, omittamus: loquamur potius de nequissimo genere leuitatis. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum uini in Hippiæ nuptijs exhauseras, ut tibi necesse esset in populi Rom. conspectu uomere postridie. o rem non modo uisu fœdam, sed etiam auditu. si inter cenam, in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidisset, quis non turpe diceret? in cœtu uero populi Rom. negotium publicum gerens, magister equitum, cui ructare turpe esset, is uomens frustis esculentis, uinum redolentibus, gremium suum, & totum tribunal impleuit. Sed hoc ipse fatetur esse in suis sordibus. ueniamus ad splendida. Cæsar Alexandria se recepit, felix, ut sibi quidem uidebatur. mea autem sententia, qui reip. si

infelix, felix esse nemo potest. hasta posita pro æde Iouis Statoris, bona Cn. Pompeij (miserum me: consumptis enim lacrymis, tamen infixus haeret animo dolor) bona, inquam, Cn. Pompeij Magni uoci acerbißimæ subiecta præconis. una in illa re seruitutis oblita ciuitas ingemuit; seruientibusq; animis, gemitus tamen populi Rom. liber fuit. exspectantibus omnibus, quisnam esset tam impius, tam demens, tam dijs, hominibusq; hostis, qui ad illud scelus sectionis auderet accedere, inuentus est nemo, præter Antonium; præsertim cum tot essent circum hastam illam, qui alia omnia auderent. unus inuentus est, qui id auderet, quod omnium fugisset, & reformidasset audacia. tantus igitur te stupor oppreßit, uel (ut uerius dicam) tantus furor, ut primum, cum sector sis, isto loco natus, deinde cum Pompeij sector, non te exsecrandum populo Rom. non detestabilem, non omnes tibi deos, non omnes homines et eße inimicos, et futuros scias? at quam insolenter statim helluo inuasit in eius uiri fortunas, cuius uirtute terribilior erat populus R. exteris gentibus, iustitia carior? in eius igitur copias cũ se subito ingurgitasset, exsultabat gaudio persona de mimo, modo egens, repente diues. sed, ut est apud poetam nescio quẽ, Male parta male dilabuntur: incredibile, ac simile portenti est, quonã modo illa tam multa, quam paucis, non dico mensibus, sed diebus effuderit. maximus uini numerus fuit; permagnũ optimi pondus argenti, pretiosa uestis, multa, & lauta supellex, & magnifica multis locis, non illa quidem luxuriosi hominis, sed tamen abundantis. horum paucis diebus nihil erat. quæ Charybdis tam uorax? Charybdin dico? quæ si fuit, animal unum fuit. Oceanus medius fidius uix uidetur tot res, tam dißipatas, tam distantibus in locis positas,

tã cito absorbere potuisse. nihil erat clausum, nihil obsigna tum, nihil scriptum: apothecæ totæ nequißimis hominibus condonabantur: alia mimi rapienbant, alia mimæ: domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum: totos dies potabatur, atque id locis pluribus suggerebantur etiam sæpe (non enim semper ille felix) damna aleatoria: conchyliatis Cn. Pompeij peristromatis seruorum in cellis lectos stratos uideres. quamobrem desinite mirari, hæc tam celeriter esse cõsumpta. non modo unius patrimonium, quamuis amplũ, ut illud fuit, sed urbes, & regna celeriter tanta nequitia deuorare potuisset. At idem ædes etiam, & hortos. o audaciam immanem: tu ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctißimum limen intrare? tu illarum ædium dijs penatibus os importunißimum ostenderem? quam domum aliquã diu nemo adspicere poterat, nemo sine lacrymis præterire, hac te in domo tam diu diuersari non pudet? in qua, quãuis nihil sapias, tamen nihil tibi potest esse iucundum. an tu, illa in uestibulo hostiũ spolia cum adspexisti, domum tuã te introire putas? fieri nõ potest. quamuis enim sine mente, sine sensu sis, ut es, tamen & te, & tua, & tuos nosti. nec uero te umquã neque uigilantem, neque in somnis credo posse mente consistere. necesse est, quamuis sis, ut es, uiolentus, & furens, cum tibi obiecta sit species singularis uiri, perterritum de somno excitari, furere etiam sæpe uigilantem. me quidem miseret parietum ipsorum, atque tectorum. quid enim umquam domus illa uiderat, nisi pudicum, quid nisi ex optimo more, & sanctißima disciplina? fuit enim ille uir, P. C. sicut sitis, cum foris clarus, tum domi admirandus; neque rebus externis magis laudandus, quam institutis domesticis. huius in sedibus pro cubiculis stabula

pro triclinijs popinæ sunt. etsi iam negat. nolite quærere: frugi factus est: illam suam suas res sibi habere iußit ex duodecim tabulis: claues ademit: exigit. quam porro spectatus ciuis, quam probatus, cuius ex omni uita nihil est honestius, quam quod cum mima fecit diuortium. At quam crebro usurpat, & consul, & Antonius? hoc est dicere, & consul, & impudicißimus, & consul, & homo nequißimus. quid est enim aliud Antonius? nam, si dignitas significaretur in nomine; dixisset aliquando, credo, auus tuus se & consulem, & Antonium. numquam dixit. dixisset etiã collega meus, patruus tuus. nisi tu es solus Antonius. sed omitto ea peccata, quæ non sunt earum partium propria, quibus tu remp. uexauisti: ad ipsas tuas partes redeo; idest, ad ciuile bellum: quod natum, conflatum, susceptum opera tua est: cui bello cum propter timiditatem tuam, tum propter libidines defuisti. gustaras ciuilem sanguinem, uel potius exsorbueras: fueras in acie Pharsalica ante signanus: L. Domitium, nobilißimum, & clarißimum uirum, occideras: multosq; præterea, qui de prœlio effugerant, quos Cæsar, ut nonnullos, fortasse seruasset, crudelißime persecutus trucidaras. quibus rebus tantis, talibus, gestis, quid fuit caussæ cur in Africam Cæsarem non sequerere, cum præsertim belli pars tanta restaret? itaque quem locum apud ipsum Cæsarem post eius ex Africa reditum obtinuisti? quo numero fuisti? cuius tu imperatoris quæstor fueras dictatoris magister equitum, belli princeps, crudelitatis auctor, prædæ socius, testamenti, ut dicebat ipse, filius, appellatus es de pecunia, quam pro domo, pro hortis, pro sectione debebas. primo respondisti plane ferociter: &, ne omnia uidear contra te, propemodum æqua, & iusta

exegit

dicebas. a me C. Cæsar pecuniam? cur potius, quam ego ab illo? an ille sine me uicit? at ne potuit quidem. ego ad illum belli ciuilis caussam attuli: ego leges perniciosas rogaui; ego arma contra consules, imperatoresq; populi R. contra senatum, populumq; R. contra deos patrios, arasq; & focos, contra patriam tuli. num sibi soli uicit? quorum facinus est commune, cur non sit eorum præda communis? ius postulabas. sed quid ad rem? plus ille poterat. itaque, excussis tuis uocibus, et ad te, et ad prædes tuos milites misit; cùm, repente a te præclara illa tabula prolata, qui risus hominum? tantam esse tabulam, tam uarias, tam multas possessiones, ex quibus, præter partem Miseni, nihil erat, quod is, qui auctionaretur, posset suum dicere. auctionis uero miserabilis adspectus: uestis Pompeij non multa, eaq; maculosa, eiusdem quædam argentea uasa collisa, sordidata mancipia: ut doleremus quidquam esse ex illis reliquijs, quod uidere possemus. hanc tamen auctionem heredes L. Rubrij decreto Cæsaris prohibuerunt. hærebat nebulo: quo se uerteret, non habebat. quin his ipsis temporibus domi Cæsaris percussor, ab isto missus, deprehensus dicebatur esse cum sica: de quo Cæsar in senatu, aperte in te inuehens, questus est. Proficiscitur in Hispaniam Cæsar paucis tibi ad soluendum, propter inopiam tuam, prorogatis diebus. ne tum quidem sequeris. tam bonus gladiator rudem tam cito accepisti? hunc igitur quisquam, qui in suis partibus, idest, in suis fortunis, tam timidus fuerit, pertimescat? profectus est aliquando tãdẽ in Hispaniã, sed tuto, ut ait, peruenire nõ potuit. quonã modo igitur Dolabella peruenit? aut nõ suscipienda fuit ista caussa, Antoni, aut, cum suscepisses, defenda usque ad extremum. ter depu-

francesco

gnauit Cæsar cum ciuibus, in Thessalica, Africa, Hispania: omnibus affuit his pugnis Dolabella: Hispaniensi etiam uul nus accepit: si de meo iudicio quæris, nollem: sed tamen con silium a primo reprehendendum, laudanda constantia. Tu uero quid es? Cn. Pompeij liberi primum patriam repete bant. esto: fuerit hæc caussa communis. repetebant præ terea deos penates patrios, aras, focos, larem suum fami liarem, in quæ tu inuaseras. hæc cum repeterent armis ij, quorum erant legibus: etsi in rebus iniquißimis quid po test esse æqui? tamen erat æquißimum contra Cn. Pompeij li beros Cn. Pompeij pugnare sectorem, an, tu Narbone in mensas hospitum cũ uomeres, Dolabella pro te in Hispania dimicaret? qui uero Narbone reditus? Etiam quærebat, cur ego ex ipso cursu tam subito reuertissem. exposui nuper, P. C. caussam reditus mei. uolui, si possem, etiam ante kal. Ian. prodesse reip. Nam, quod quærebas, quo modo redissem: primum, luce, non tenebris: deinde, cum calceis, & toga, nullis nec gallicis, nec lacerna. At etiam adspicis me, et quidem, ut uideris, iratus. næ tu iam mecum in gratiam redeas, si scias, quam me pudeat nequitiæ tuæ, cuius te ipsum non pudet. ex omnium omnibus flagitijs nullum tur pius uidi, nullum audiui. qui magister equitum fuisse tibi uiderere, in proximum annum consulatũ peteres, uel po tius rogares, per municipia, coloniasq; Galliæ, a qua nos eum, cum consulatus petebatur, non rogabatur, petere con sulatum solebamus, cum gallicis, & lacerna cucurristi. At uidete leuitatem. cum hora diei decima fere ad Sa xa rubra uenisset, delituit in quadam cauponula; at que ibi se occultans perpotauit ad uesperum. inde ci sio celeriter ad urbem aduectus, domum uenit capite

hõnorio
ozzɔɔnɐɹɟ

inuoluto: ianitor, quis tu? a Marco tabellarius. confestim ad eam, cuius caussa uenerat, deducitur, eiq; epistolam trāsdidit. quam cum illa legeret flens, (erat enim amatorie scripta: caput autem literarum, sibi cum illa mima posthac nihil futurum, omnem se amorem abiecisse illinc, atque in hanc transfudisse) cum mulier fleret uberius, homo misericors ferre non potuit, caput aperuit, in collum inuasit. o hominem nequam. (quid enim aliud dicam? magis proprie nihil possum dicere) ergo, ut te catamitum nec opinato cum ostendisses, præter spem mulier adspiceret, iccirco urbem terrore nocturno, Italiam multorū dierum metu perturbasti? & domi quidem caussam amoris habuit, foris etiam turpiorem, ne L. Plancus prædes suos uenderet. Productus in concionem a tribuno pl. cum respondisses, te rei tuæ caussa uenisse, populum etiam dicacem in te reddidisti. Sed nimis multa de nugis. ad maiora ueniamus. Cæsari ex Hispania redeunti obuiam longissime processisti: celeriter isti, redisti, ut cognosceret te si minus fortem, attamen strenuum. factus es ei rursus nescio quo modo familiaris. habebat hoc omnino Cæsar: quem plane perditum aere alieno, egentemque, si eundem nequam hominem, audacemq; cognouerat, hunc in familiaritatem libentissime recipiebat. his igitur rebus præclare commendatus, iussus est renunciari consul, & quidem cum ipso. nihil queror de Dolabella, qui tum est impulsus, inductus, elusus. qua in re quanta fuerit utriusque uestrum perfidia in Dolabellam, quis ignorat? ille induxit, ut peteret: promissum, & receptum interuertit, ad seq. transtulit, tu eius perfidiæ uoluntatem tuam adscripsisti. Veniunt kal. Ian. cogimur in senatum: inuectus est copiosius

multo in istum, & paratius Dolabella, quam nunc ego. hic autem iratus quæ dixit, dij boni? primum cum Cæsar ostendisset, se prius, quam proficisceretur, Dolabellam consulē esse iussurum: quem negant regem, qui & faceret semper eiusmodi aliquid, & diceret: sed cum Cæsar ita dixisset, tum hic bonus augur eo se sacerdotio præditum esse dixit, ut comitia auspicijs uel impedire, uel uitiare posset: idq; se facturum esse asseuerauit. in quo primum incredibilem stupiditatem hominis cognoscite. quid enim? istuc, quod te sacerdotij iure facere posse dixisti; si augur non esses, & consul esses, minus facere potuisses? uide, ne etiam facilius: nos enim nunciationem solum habemus, consules, & reliqui magistratus etiam spectionem. esto hoc imperite: (nec enim ab homine umquam sobrio postulanda prudentia) sed uidete impudentiam. multis ante mensibus in senatu dixit, se Dolabellæ comitia aut prohiturū auspicijs, aut id facturum esse, quod fecit. quisquam ne diuinare potest, quid uitij in auspicijs futurum sit, nisi qui de cælo seruare constituit? quod neque licet comitijs per leges; &, si quis seruauit, non habitis comitijs, sed, prius, quam habeantur, debet nunciare. uerum implicata inscitia impudentia est: nec scit, quod augurem; nec facit, quod pudentem deceat. Atque ex illo die recordamini eius usque ad idus Mart. consulatum. quis umquam apparitor tam humilis, tam abiectus? nihil ipse poterat: omnia rogabat: caput in aduersam lecticam inserens, beneficia, quæ uenderet, a collega petebat. ecce Dolabellæ comitiorum dies: sortitio prærogatiuæ. quiescit. renunciatur: tacet. prima classis uocatur: renunciatur. deinde, ita ut assolet, suffragia. tum secunda classis. quæ omnia sunt citius facta,

quam dixi. confecto negotio bonus augur, (Lælium diceres) Alio die, inquit. o impudentiam singularem. quid uideras? quid senseras? quid audieras? nec enim te de cælo seruasse dixisti, neque hodie dicis. igitur obuenit uitium, quod tu iam kal. Ian. futurum esse prouideras, & tanto ante prædixeras. ergo hercule magna, ut spero, tua potius, quam reip. calamitate, ementitus es auspicia, obstrinxisti religione populum R. augur auguri, consul consuli obnunciasti. nolo plura; ne acta Dolabellæ uidear conuellere: quæ, necesse est, aliquando ad nostrum collegium deferantur. sed arrogantiam hominis insolentiamq; cognoscite. Quam diu tu uoles, uitiosus consul Dolabella: rursus, cum uoles, saluis auspicijs creatus. si nihil est, cum augur his uerbis nunciat, quibus tu nunciasti: confitere te, cum, Alio die, dixeris, sobrium non fuisse. sin est aliqua uis in istis uerbis; ea quæ sit, augur a collega requiro. Sed, ne forte ex multis rebus gestis M. Antonij rem una pulcherrimã transiliat oratio, ad Lupercalia ueniamus. Non dissimulat, P.C. apparet esse commotum: sudat: pallet. quidlibet, modo ne nauseet, faciat: quod in porticu Minucia fecit. quæ potest esse turpitudinis tantæ defensio? cupio audire; ut uideã, ubi rhetoris tãtã merces, ubi campus Leontinus appareat. Sedebat in Rostris collega tuus amictus toga purpurea, in sella aurea, coronatus: ascendis: accedis ad sellam: ita eras Lupercus, ut te esse consulem meminisse deberes. diadema ostendis; gemitus toto foro. unde diadema? non enim abiectum sustuleras, sed attuleras domo meditatum, & cogitatum scelus. tu diadema imponebas cum plangore populi, ille cum plausu reijciebat. tu ergo unus, scelerate, inuentus es, qui, cum auctor regni esses, eum, quem collegam habe-

bas, dominum habere uelles; idem tentares, quid populus R. ferre, & pati posset. at etiam misericordiam captabas: supplex te ad pedes abijciebas: quid petens? ut seruires? tibi uni peteres, qui ita a puero uixeras, ut omnia paterere, ut facile seruires: a nobis populoq; R. mandatum id certe non habebas. o praeclaram illam eloquentiam tuam, cum es nudus concionatus. quid hoc turpius? quid foedius? quid supplicijs omnibus dignius? num exspectas, dum te stimulis fodiam? haec te, si ullam partem habes sensus, lacerat, haec cruentat oratio. uereor, ne imminuam summorum uirorum gloriam: dicam tamen dolore commotus. quid indignius, quam uiuere eum, qui imposuerit diadema, cum omnes fateantur iure interfectum esse, qui abiecerit? at etiã inscribi iussit in fastis ad Lupercalia, C. Caesari, dictatori perpetuo, M. Antonium, consulem, populi iussu regnum detulisse, Caesarem uti noluisse. iam iam minime miror te otium perturbare, non modo urbem odisse, sed etiam lucem, cum perditissimis latronibus non solum de die, sed etiam in diem uiuere. ubi enim tu in pace consistes? qui locus tibi in legibus, & in iudicijs esse potest, quae tu, quantum in te fuit, dominatu regio sustulisti? ideo ne L. Tarquinius exactus, Spurij Cassius, Melius, M. Manlius necati, ut multis post saeculis a M. Antonio, quod fas non est, rex Romae constitueretur? sed ad auspicia redeamus. De quibus rebus idibus Mart. fuit in senatu Caesar acturus, quaero, tum tu quid egisses? audiebam equidem te paratum uenisse, quod me de ementitis auspicijs, quibus tamen parere necesse erat, putares esse dicturum. sustulit illum diem fortuna reip. num etiam tuum de auspicijs iudicium interitus Caesaris sustu-

honoribus

481 PHILIPPICARVM

lit? sed incidi in id tempus, quod ijs rebus, in quas ingressa erat oratio, præuertendum est. Quæ tua fuga? quæ formido illo præclaro die? quæ propter conscientiam scelerum desperatio uitæ: cum ex illa fuga beneficio eorum, qui te, si sanus esses, saluum esse uoluerunt, clam te domum recepisti? o mea frustra semper uerissima auguria rerum futurarum. dicebam illis in Capitolio liberatoribus nostris, cum me ad te ire uellent, ut ad defendendam remp. te adhortarer; quoad metueres, omnia te promissurum; simul ac timere desisses, similem te futurum tui. itaque, cũ cæteri consulares irent, redirent, in sententia mansi, neque te illo die, neque postero uidi; neque ullam societatem optimis ciuibus cum importunissimo hoste fœdere ullo confirmari posse credidi. post diem tertium ueni in ædem Telluris, & quidem inuitus, cum omnes aditus armati obsiderent. qui tibi dies ille, M. Antoni, fuit? quamquam mihi subito inimicus exstitisti: tamen me tui miseret, quod tibi inuideris. qui tu uir, dij immortales, & quantus fuisses, si illius diei mentem seruare potuisses. pacem haberemus, quæ erat facta per obsidem, puerum nobilem, M. Bambalionis nepotem: quamquam te bonum timor faciebat, nõ diuturnus magister officij; improbum fecit ea, quæ, dum timor abest, a te non discedit, audacia. etsi tum, cum optimum te putabant, me quidem dissentiente, funeri tyranni, si illud funus fuit, sceleratissime præfuisti. tua illa pulchra laudatio, tua miseratio, tua cohortatio. tu, tu, inquam, illas faces incendisti, & eas, quibus semiustulatus ille est; & eas, quibus incensa L. Bellieni domus deflagrauit. tu illos impetus perditorum, & ex maxima parte seruorum, quos nos ui, manuq; repulimus, in nostras domos

-mos immisisti. idem tamen, quasi fuligine abstersa, reliquis diebus in Capitolio præclara S. C. fecisti, ne qua post idus Mart. immunitatis tabula, ne ue cuius beneficij figeretur. meministi ipse, de exsulibus; scis de immunitate quid dixeris. optimum uero, quod Dictaturæ nomen in perpetuum de rep. sustulisti. quo quidem facto tantum te cœpisse odium regni uidebatur, ut eius omnem propter proximum dictatorem metum tolleres: constituta resp. uidebatur alijs, mihi uero nullo modo, qui omnia, te gubernante, naufragia metuebam. num igitur me fefellit? aut num diutius sui potuit esse dissimilis? inspectantibus uobis, toto Capitolio tabulæ figebantur, neque solum singulis ueniebant immunitates, sed etiam populis uniuersis: ciuitas non iam sigillatim, sed prouincijs totis dabatur. itaque si hæc manent, quæ stante rep. manere non possunt: prouincias uniuersas, P. C. perdidistis, neque uectigalia solum, sed etiam imperium populi R. huius domesticis nū dines diminutum est. Vbi est septies millies? quod est in tabulis, quæ sunt ad Opis? funestæ illius quidem pecuniæ, sed tamen quæ nos, si ijs, quorum erat, non redderetur, a tributis posset uindicare. tu autem quadringenties HS, quod idibus Mart. debuisti; quonam modo ante Kal. Apr. debere desijsti? Quid ego de commentarijs infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? sunt ea quidem innumerabilia, quæ a tuis emebantur, non insciente te: sed unum egregium de rege Deiotaro, populi R. amicissimo, decretum in Capitolio fixum: quo proposito, nemo erat, qui in ipso dolore risum posset continere. quis enim cuiquam inimicior, quam Deiotaro Cæsar? æque atque huic ordini, ut equestri, ut Massiliensibus, ut

omnibus, quibus remp. populi R. caram esse sentiebat. igitur, a quo uiuo nec præsens, nec absens quidquam æqui boni impetrauit, apud mortuum factus est gratiosus. compellarat hospitem præsens: computarat: pecuniam imperarat: in eius tetrarchia unum ex Græcis comitibus suis collocarat. Armeniam abstulerat, a senatu datam. hæc uiuus eripuit, reddit mortuus: at quibus uerbis? modo æquum sibi uideri, modo non iniquum: mira uerborum complexio. at ille numquam (semper enim absenti affui Deiotaro) quidquam sibi, quod nos pro illo postularemus, æquũ dixit uideri. syngrapha HS centies per legatos, uiros bonos, sed timidos, & imperitos, sine Sexti, sine reliquorum hospitum regis sententia, facta in Gynæceo. quo in loco plurimæ res uenierunt, & ueneunt. qua ex syngrapha quid sis acturus, meditere, censeo: rex enim ipse sua sponte, nullis commentarijs Cæsaris, simul atque audiuit eius interitum, suo Marte res suas recuperauit. sciebat homo sapiens, ius sẽper hoc fuisse, ut, quæ tyranni eripuissent, ea, tyrannis interfectis, ij, quibus erepta essent, recuperarent. nemo igitur iureconsultus, ne iste quidem, qui tibi uni est iureconsultus, per quem hæc agis, ex ista syngrapha deberi dicit pro ijs rebus, quæ erant ante syngrapham recuperatæ. non enim a te emit, sed prius, quam tu suum sibi uenderes, ipse possedit. ille uir fuit, nos quidem contemnendi, qui auctorem odimus, acta defendimus. Quid ego de commentarijs infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? quorum etiam imitatores sunt, qui ea, tamquam gladiatorum libellos, palam uenditent. itaque tanti aceruí nummorum apud istum cõstruuntur, ut iam appẽdantur, nõ numerentur pecuniæ. At quã cæca auaritia est.

nuper fixa tabula est, qua ciuitates locupletissimæ Cretensium uectigalibus liberantur; statuiturque, ne post M. Brutum proconsulem sit Creta prouincia. tu mentis compos? tu non constringendus? an Cæsaris decreto Creta post M. Bruti decessum potuit liberari, cum Creta nihil ad Brutū Cæsare uiuo pertineret? at huius uenditione decreti (ne nihil actum putetis) prouinciam Cretam perdidistis. omnino nemo ullius rei fuit emptor, cui defuerit hic uenditor. Et de exsulibus legem, quam fixisti, Cæsar tulit? nullius insector calamitatem: tantum queror, primum eorum reditus inquinatos, quorum caussam Cæsar dissimilem iudicauit: deinde nescio, cur non reliquis idem tribuas. neque enim plus, quā tres, aut quatuor, reliqui sunt, qui simili in calamitate sunt. cur tua misericordia simili non fruuntur? cur eos habes in loco patrui? de quo ferre, cum de reliquis ferres, noluisti: quem etiam ad censuram petendam impulisti; eamq; petitionem comparasti, quæ & risus hominum, & querellas moueret. cur autem ea comitia non habuisti? an quia tribunus pl. sinistrum fulmen nunciabat? cum tua quid interest, nulla auspicia sunt; cum tuorum, tum fis religiosus. quid? eundem in septemuiratu non ne destituisti? interuenit enim, cum metuisti, credo, ne saluo capite negare non posses. omnibus eum contumelijs onerasti, quē patris loco, si ulla in te pietas esset, colere debebas. filiam eius, sororem tuam, eiecisti, alia condicione quæsita: & ante perspecta. non est satis: probri insimulasti pudicissimam feminam. quid est, quod addi possit? contentus eo non fuisti: frequentissimo senatu Calendis Ian. sedente patruo, hāc tibi esse cum Dolabella caussa odij dicere ausus es, quod ab eo sorori, & uxori tuæ stuprum esse oblatum com

perisses. quis interpretari potest, impudentior ne, qui in senatu; an improbior, qui in Dolabellam; an impurior, qui patre audiente; an crudelior, qui in illam miseram tam spurce, tam impie dixeris? sed ad chirographa redeamus. Quae tua fuit cognitio? acta enim Caesaris pacis caussa confirmata sunt a senatu, quae quidem Caesar egisset, nō ea, quae Caesarem egisse dixisset Antonius. unda ista erumpunt? quo auctore proferuntur? si sunt falsa, cur probantur? si uera, cur ueneunt? at sic placuerat, ut ex Kalendis Iun. de Caesaris actis cum consilio cognosceretis. quod fuit consilium? quem umquam conuocasti? quas Calendas Iun. exspectasti? an eas, ad quas te, peragratis ueteranorum colonijs, stipatum armis retulisti? o praeclaram illam percursationem tuam mense Aprili, atque Maio, tum, cum etiam Capuam coloniam deducere conatus es. quemadmodum illinc abieris, uel potius paene non abieris, scimus. cui tu urbi minitaris. utinam conere, ut aliquando illud, Paene, tollatur. At quam nobilis tua illa peregrinatio. quid prandiorum apparatus? quid furiosam uinolentiam tuā proferam? tua ista detrimenta sunt, illa nostra. agrum Campanum, qui cum de uectigalibus eximebatur, ut militibus daretur, tamen infligi magnum reip. uulnus putabamus; hunc tu compransoribus tuis, & collusoribus diuidebas. mimos dico, & mimas, P. C. in agro Campano collocatos. Quid iam querar de agro Leontino? quoniam quidem hae quondam arationes in populi Romani patrimonio glandiferae, & fructuosae ferebantur. medico tria millia iugerum, quasi te sanasset, rhetori duo, quasi disertum facere potuisset. sed ad iter, Italiamq; redeamus. Deduxisti coloniam Casilinum, quo Caesar an

te deduxerat. consuluisti me per literas de Capua tu quidem: sed idem de Casilino respondissem, posses ne, ubi colonia esset, eò coloniam nouam iure deducere. negaui, in eam coloniam, quæ esset auspicato deducta, dum esset incolumis, coloniam nouam iure deduci: colonos nouos adscribi posse, rescripsi. tu autem, insolentia elatus, omni auspiciorum iure turbato, Casilinum coloniam deduxisti, quo erat paucis annis ante deducta, ut uexillum tolleres, & aratrum circumduceres: cuius quidem uomere portam Capuæ pæne perstrinxisti, ut florentis coloniæ territorium minueretur. Ab hac religionum perturbatione aduolas in M. Varronis, sanctißimi, atque integerrimi uiri, fundum Casinatem: quo iure? quo ore? eodem, inquies, quo in heredum L. Rubrij, quo in heredum L. Turselij prædia, quo in reliquas innumerabiles possesßiones. & si ab hasta, ualeat hasta, ualeant tabulæ, modo Cæsaris, non tuæ, quibus debuisti, non quibus tute te liberauisti. Varronis quidem Casinatem fundum quis uenijsse dicit? quis hastam istius uenditionis uidit? quis uocem præconis audiuit? misisse te dicis Alexandriam, qui emeret a Cæsare. ipsum enim exspectare magnum fuit. quis uero audiuit umquam, (nullius autem salus curæ pluribus fuit) de fortunis Varronis rem ullam esse detractam? quid, si etiam scripsit ad te Cæsar, ut redderes: quid satis potest dici de tanta impudentia? remoue gladios parumper illos, quos uidemus: iam intelliges aliam caussam esse hastæ Cæsaris, aliam confidentiæ, & temeritatis tuæ. non enim te dominus modo illis sedibus, sed quiuis amicus, uicinus, hospes, procurator arcebit. At quam multos dies in ea uilla turpißime es perbacchatus? ab hora tertia bibebatur, lude

batur, uomebatur. o tecta ipsa misera, quam dispari domi-
» no: quamquam quo modo iste dominus? sed tamen quam à
» dispari tenebantur. studiorum enim suorum M. Varro uo
luit esse illud, non libidinum, diuersorium. quæ in illa uilla
ante dicebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mandaban
tur? iura populi R. monumenta maiorum, omnis sapientiæ
ratio, omnisq; doctrina. at uero, te inquilino, (non enim,
domino) personabant omnia uocibus ebriorum; natabant
pauimenta uino; madebāt parietes; ingenui pueri cum me
ritorijs, scorta inter matresfamilias uersabantur. Casino sa
lutatum ueniebant, Aquino, Interamna: admissus est ne-
mo: iure id quidē: in homine enim turpißimo obsolescebāt
dignitatis insignia. cum inde Romam proficiscens ad Aqui
num accederet, obuiam ei processit, ut est frequens munici-
pium, magna sane multitudo. at iste operta lectica latus est
per oppidum, ut mortuus stulte Aquinates: sed tamen in uia
habitabant. quid Anagnini? qui cum essent deuij, obuiam
ei descenderunt, ut istum, tamquam si esset, consulem sa-
lutarent. incredibile dictu: sed tamen inter omnes consta-
bat, neminem esse resalutatum; præsertim cum duos secum
Anagninos haberet, Mustellam, & Laconem, quorum
alter gladiatorum est princeps, alter poculorum. Quid
ego illas istius minas contumeliasq; commemorem, quibus
inuectus est in Sidicinos, uexauit Puteolanos, quod C. Cas-
sium, & Brutos patronos adoptassent. magno quidem iudi
cio, studio, beneuolentia, caritate; non, ut te, ut Basillum, ui,
& armis, & alios uestri similes, quos clientes nemo habe-
re uelit, non modo illorum cliens esse. Interea, dum tu
abes, qui dies ille collegæ tui, cum illud, quod tu uenerari
solebas, bustum in foro euertit? qua re tibi nunciata, ut cōsta

but inter eos, qui una fuerunt, concidisti. quid euenerit postea, nescio. meum credo ualuisse, & arma. collegã quidem de cælo detraxisti, effecistique, non tu quidem etiã nũc, ut sit similis tui, sed certe ut dissimilis esset sui. Qui uero reditus inde Romam? quæ perturbatio totius urbis? meminerammus Cinnam nimis potentem: Sullam postea dominantẽ: modo Cæsarem regnantem uideramus. erant fortasse gladij; sed absconditi, nec ita multi: ista uero quæ, & quanta barbaria est? agmine quadrato cum gladijs sequuntur: scutorum lecticas portari uidemus. atque his quidem iam inueteratis, P. C. consuetudine obduruimus: Cal. Iun. cum in senatum, ut erat constitutum, uenire uellemus, metu perterriti repente diffugimus. at iste, qui senatu non egeret, neque desiderauit quemquam, & potius discessu nostro lætatus est, statimq; illa mirabilia facinora effecit: qui chirographa Cæsaris defendisset lucri sui caussa, is leges Cæsaris, easq; præclaras, ut remp. concutere posset, euertit: numerum annorum prouincijs prorogauit: idemque, cum actorum Cæsaris defensor esse deberet, & in publicis, & in priuatis rebus acta Cæsaris rescidit. in publicis actis nihil est lege grauius: in priuatis firmissimum est testamentum. leges alias sine promulgatione sustulit; alias ut tolleret, promulgauit: testamentum irritum fecit: quod etiam infimis ciuibus semper obtentum est. signa, tabulas, quas populo Cæsar una cum hortis legauit, eas hic partim in hortos Pompeij deportauit, partim in uillam Scipionis. & tu in Cæsaris memoria diligens? tu illum amas mortuum? quem is maiorem honorem consecutus erat, quam ut haberet puluinar, simulacrum, fastigium, flaminem? est ergo flamen, ut Ioui, ut Marti, ut Quirino, sic

Diuo Iulio M. Antonius. quid igitur cessas? cur non inau gurare? sume diem: uide qui te inauguret: collegæ sumus: nemo negabit. o detestabilem hominem, siue quod tyranni sacerdos es, siue quod mortui. quæro deinceps, num, hodiernus dies qui sit, ignores? nescis heri quartum in circo diem ludorum Romanorum fuisse? te autem ipsum ad populum tulisse, ut quinctus præterea dies Cæsari tribueretur? cur non sumus prætextati? cur honorem Cæsaris, tua lege datum, deseri patimur? an, supplicationes addendo diem contaminari passus, puluinaria noluisti? aut undique religionem tolle, aut usquequaque conserua. Quæres, placeat ne mihi puluinar esse, fastigium, flaminem? Mihi uero nihil istorum placet. sed tu, qui acta Cæsaris defendis, quid potes dicere, cur alia defendas, alia non cures? nisi forte uis fateri, te omnia quæstu tuo, non illius dignitate, metiri. Quid ad hæc tandem? exspecto enim eloquentiam tuã. disertissimum cognoui auum tuum, at te etiam apertiorem in dicendo. ille numquam nudus est concionatus: tuum hominis simplicis pectus uidimus. respondebis ne ad hæc, aut omnino hiscere audebis? ecquid reperies ex tam longa oratione mea, cui te respondere posse cõfidas? sed præterita omittamus. hunc unum diem, unum, inquam hodiernum diem, hoc punctum temporis, quo loquor, defende, si potes. cur armatorum corona senatus sæptus est? cur me tui satellites cum gladijs audiunt? cur ualuæ Concordiæ non patent? homines omnium gentium, maxime barbaros Ithyreos cum sagittis deducis in forum? præsidij sui caussa se facere dicit. non ne igitur millies perire est melius, quam in sua ciuitate sine armorum præsidio non posse uiuere? sed nullum est istuc, mihi crede, præsidium. caritate, & bene-

uolentia ciuium sæptum oportet esse, non armis. eripiet, extorquebit tibi ista populus R. utinam saluis nobis: sed quo quo modo nobiscum egeris; dum istis consilijs uteris, non potes, mihi crede esse diuturnus. etenim ista tua minime auara coniux, quam ego sine contumelia describo, nimium diu debet populo R. pensionem tertiam. habet populus Rom. ad quos gubernacula reip. deferat: qui ubicumque terrarum sunt, ibi est omne reip. præsidium, uel potius ipsa resp. quæ se adhuc tantummodo ulta est, nondum recuperauit. habet quidem certe resp. adolescentes nobilissimos, paratos defensores. quam uolent, illi cedant, otio consulentes: tamen à rep. reuocabuntur. & nomen pacis dulce est, & ipsa res salutaris. sed inter pacem, & seruitutem plurimam interest. pax est tranquilla libertas: seruitus, postremum malorum omnium, non modo bello, sed morte etiam repellendum. quod si se ipsos illi nostri liberatores e conspectu nostro abstulerunt: at exemplum facti reliquerunt. illi, quod nemo fecerat, fecerunt. Tarquinium Brutus bello est persecutus: qui tum rex fuit, cum esse Romæ regem licebat. Spurij Cassius, Melius, M. Manlius propter suspicionem regni appetendi sunt necati. hi primi cum gladijs non in regnum appetentem, sed in regnantem impetum fecerunt. quod cum ipsum factum per se præclarum est, atque diuinum, tum expositum ad imitandum; præsertim cum illi eam gloriam consecuti sint, quæ uix cælo capi posse uideatur. etsi enim satis in ipsa conscientia pulcherrimi facti fructus erat; tamen mortali immortalitatem non arbitror contemnendam. recordare illum, M. Antoni, diem, quo dictaturam sustulisti: pone ante oculos lætitiam senatus, populiq; R. confer cum nummatione tua, tuorumque

tum intelliges, quantum inter laudem, & lucrum intersit. sed nimirum, ut quidam morbo aliquo, & sensus stupore suauitatem cibi non sentiunt: sic libidinosi, auari, facinorosi uerae laudis gustatum non habent. sed si te laus allicere ad recte faciendum non potest, ne metus quidem a foedissimis factis potest auocare? iudicia non metuis: si propter innocentiam, laudo; si propter uim, non intelligis, ei, qui isto modo iudicia non timeat, quid timendum sit? quod si non metuis uiros fortes, egregiosq; ciues, quod a corpore tuo prohibentur armis: tui te, mihi crede, diutius non ferent. quae est autem uita, dies & noctes timere a suis? nisi uero aut maioribus habes beneficijs obligatos, quam ille quosdã habuit ex ijs, a quibus est interfectus; aut tu es ulla re cum eo comparandus. fuit in illo ingenium, ratio, memoria, literae, cura, cogitatio, diligentia: res bello gesserat, quamuis reip. calamitosas, attamen magnas: multos annos regnare est meditatus: magno labore, magnis periculis, quod cogitabat, effecerat: muneribus, monumentis, congiarijs, epulis multitudinem imperitam deleniebat: suos praemijs, aduersarios clementiae specie deuinxerat. quid multa? attulerat iam liberae ciuitati partim metu, partim patientia consuetudinem seruiendi. cum illo ego te dominandi cupiditate conferre possum: caeteris uero rebus nullo modo es comparandus. sed ex plurimis malis, quae ab illo reip. sunt inusta, hoc tamen boni est, quod didicit iam populus R. quantum cuique crederet, quibus se committeret, a quibus caueret. haec non cogitas? nec intelligis satis esse uiris fortibus, didicisse, quam sit pulchrum, beneficio gratum, fama gloriosum, tyrannum occidere? an, cum illum homines non tulerint, te ferent? certatim posthac, mihi crede, ad hoc opus

literatura

currétur, nec occasionis tarditas exspectabitur. respice quæso aliquando remp. M. Antoni: quibus ortus sis, non quibuscum uiuas, considera: mecum, ut uoles; cum rep. redi in gratiam. sed de te tu uideris: ego de me ipso profitebor. defendi remp. adolescens, non deseram senex: contempsi Catilinæ gladios, non pertimescam tuos. quin etiam corpus libenter obtulerim, si repræsentari morte mea libertas ciuitatis potest; ut aliquando dolor populi R. pariat, quod iam diu parturit. etenim, si ab hinc annos prope uiginti hoc ipso in templo negaui posse mortem immaturam esse consulari: quanto uerius nunc negabo seni? mihi uero, P. C. iam etiam optanda mors est, perfuncto rebus ijs, quas adeptus sum, quasq; gessi. duo modo hæc opto, unum, ut moriens populum R. liberum relinquam; hoc mihi maius a dijs immortalibus dari nihil potest; alterum, ut ita cuique eueniat, ut de rep. quisque mereatur.

FINIS SECUNDÆ PHILIPPICÆ

IN M. ANTONIVM
PHILIPPICARVM
LIBER III.

SERIVS omnino, P. C. quam tempus reip. postulabat, aliquando tamen conuocati sumus. quod flagitabam equidem quotidie, quippe cum bellum nefarium contra aras, & focos, contra uitam, fortunasq; nostras ab homine profligato, ac perdito non comparari, sed geri iam uiderem. exspectantur Kal. Ian. quas non exspectat Antonius; qui in prouinciam D. Bruti, summi, & singularis uiri, cum exercitu impetum facere conatur; ex qua se instructum, & paratum ad urbem uenturum esse minitatur. quae est igitur exspectatio, aut quae uel minimi dilatio temporis? quamquam enim adsunt Cal. Ian. tamen breue tempus longum est imparatis. dies enim affert, uel hora potius, nisi prouisum est, magnas saepe clades. certus autem dies non, ut sacrificij, sic consilij exspectari solet. quod si aut Cal. Ian. fuissent eo die, quo primum ex urbe fugit Antonius; aut hae non essent exspectatae: bellum iam nullum haberemus. auctoritate enim senatus, consensuq; populi R. facile hominis amentis fregissemus audaciam: quod confido equidem consules designatos, simul ac magistratum inierint, esse facturos. sunt enim optimo animo, summo consilio, singulari concordia. Mea autem festinatio non uictoriae solum auida est, sed etiam celeritatis. quo enim usque tantum bellum, tam crudele, tam nefarium priuatis consi-

lijs propulsabitur? cur non quamprimum publica accedit auctoritas? C. Cæsar, adolescens, pæne potius puer, incredibili ac diuina quadam mente, atque uirtute, tum, cum maxime furor arderet Antonij, cumq; eius a Brundisio crudelis & pestifer reditus timeretur, nec postulantibus, nec cogitantibus, nec optantibus quidem nobis, quia fieri posse non uidebatur, firmißimum exercitum ex inuicto genere ueteranorum militum comparauit, patrimoniumq; suum effudit. quamquam non sumus usi eo uerbo, quo decuit. non enim effudit, sed in salute reip. collocauit. cui quamquam gratia referri tanta non potest, quanta debetur; habenda tamen est tanta, quantam maximam animi nostri capere possunt. quis enim est tam ignarus rerum, tam nihil de rep. cogitans, qui hoc non intelligat; si M. Antonius a Brundisio cum ijs copijs, quas se habiturum putauerat, Romam, ut minabatur, uenire potuisset, nullum genus eum crudelitatis praeteriturum fuisse? quippe qui in hospitis tectis Brundisii fortißimos uiros, ciues optimos, iugulari iusserit: quorum ante pedes eius morientium sanguine os uxoris respersum esse constabat. hac ille crudelitate imbutus, cum multo bonis omnibus ueniret iratior, quam illis fuerat, quos trucidarat; cui tandem nostrum, aut cui omnino bono pepercisset? qua peste priuato consilio remp. (nec enim fieri potuit aliter) Cæsar liberauit. qui nisi in hac rep. natus esset; remp. scelere Antonij nullam haberemus. sic enim perspicio, sic iudico; nisi unus adolescens illius furentis impetus, crudelißimosq; conatus cohibuisset, remp. funditus interituram fuisse. cui quidem hodierno die, P. C. (nunc enim primum ita conuenimus, ut illius beneficio possemus,

quæ sentiremus, libere dicere) tribuenda est auctoritas, ut remp. non modo a se susceptam, sed etiam a nobis commendatam possit defendere. Nec uero de legione Martia (quoniam longo interuallo loqui nobis de rep. licet) sileri potest. quis enim unus fortior, quis amicior umquam reip. fuit, quam legio Martia uniuersa? quæ cum hostem populi R. Antonium iudicasset, comes esse eius amentiæ noluit; reliquit consulem. quod profecto non fecisset, si eum consulē iudicauisset, quem nihil aliud agere, nihil moliri, nisi cædē ciuium, atque interitum ciuitatis, uideret. atque ea legio cōsedit Albæ. quam potuit urbem eligere aut opportuniorem ad res gerundas, aut fideliorem, aut fortiorum uirorum, aut amiciorum reip. ciuium? huius legionis uirtutem imitata Quarta legio, duce L. Egnatuleio, quæstore, ciue optimo, & fortissimo, Cæsaris auctoritatem; atque exercitum persecuta est. faciendum est igitur nobis, P.C. ut ea, quæ sua sponte clarissimus adolescens, atque omnium præstantissimus gessit, & gerit, hæc auctoritate nostra comprobentur; ueteranorumq́; fortissimorum uirorum, tum legionis Martiæ, Quartæq́; mirabilis consensus ad remp. recuperandam laude, & testimonio nostro confirmetur; eorumq́; commoda, honores, præmia, cum consules designati magistratum inierint, curæ nobis fore, hodierno die spondeamus. Atq; ea quidem, quæ dixi de Cæsare, deq́; eius exercitu, iamdiu nota sunt nobis: uirtute enim admirabili Cæsaris, constantiaq́; militum ueteranorum, legionumq́; earum optimo iudicio, quæ auctoritatem nostram, libertatem populi R. uirtutem Cæsaris secutæ sunt, a ceruicibus nostris est depulsus Antonius. sed, ut dixi, hæc superiora. hoc uero recens edictum D. Bruti, quod paullo ante propositum est, certe

silentio non potest praeteriri. pollicetur enim se prouinciam Galliam retenturum in senatus populiq; R. potestate. o ciuem natum reip. memorem sui nominis, imitatoremq; maiorum. neque enim, Tarquinio expulso, maioribus nostris tam fuit optata libertas, quam est, repulso iam Antonio, retinenda nobis: illi regibus parere iam a condita urbe didicerant: nos post reges exactos seruitutis obliuio ceperat. atque ille, quem maiores nostri non tulerunt, non crudelis, non impius, sed superbus est habitus, & dictus. quod nos uitium in priuatis saepe tulimus, id maiores nostri ne in rege quidem ferre potuerunt. L. Brutus regem superbum non tulit: Decimus sceleratum, atque impium regnare patietur? quid Tarquinius tale, qualia innumerabilia & facit, & fecit Antonius? Senatum etiam reges habebant: nec tamen, ut Antonio senatum habente, in consilio regis uersabantur barbari armati. Seruabant auspicia reges: quae hic consul, augurq; neglexit, neque solum legibus contra auspicia ferendis, sed etiam collega una ferente, eo, quem ipse ementitis auspicijs uitiosum fecerat. Quis autem rex umquam fuit tam insigniter impudens, ut haberet omnia commoda, beneficia, iura regni uenalia? quam hic immunitatem, quam ciuitatem, quod praemium non uel singulis hominibus, uel ciuitatibus, uel uniuersis prouincijs uendidit? Nihil humile de Tarquinio, nihil sordidum accepimus: at uero huius domi inter quasilla pendebatur aurum: numerabatur pecunia: una in domo omnes, quorum intererat, totum imperium populi R. nundinabantur. Supplicia uero in ciues R. nulla Tarquinij accepimus. at hic & Suessae iugulauit eos, quos in custodiam dederat; & Brundisij trecentos fortissimos uiros, ciuesq; optimos tru-

cidauit. Postremo Tarquinius pro populo R. bellum gerebat tum, cum expulsus est. Antonius contra populum R. exercitum adducebat tum, cum, a legionibus relictus, nomen Cæsaris exercitumq; pertimuit, neglectisq; sacrificijs sollemnibus, ante lucem uota ea, quæ numquam solueret, nuncupauit; & hoc tempore in prouinciam populi R. conatur inuadere. Maius igitur a D. Bruto beneficium populus R. & habet, & exspectat, quàm maiores nostri acceperunt a L. Bruto, principe huius maxime conseruandi generis, & nominis. cum autem est omnis seruitus misera: tum uero intolerabile est, seruire impuro, impudico, effeminato, numquam, ne in metu quidem, sobrio. Hunc igitur qui Gallia prohibet, priuato præsertim consilio; iudicat, uerissimeq; iudicat, non esse consulem. Faciendum est igitur, P. C. nobis, ut D. Bruti priuatum consilium auctoritate publica comprobemus. nec uero M. Antonium consulem post Lupercalia putare debuistis. quo enim ille die, populo R. inspectante, nudus, unctus, ebrius est concionatus, & id egit, ut collegæ diadema imponeret; eo die se non modo consulatu, sed etiam libertate se abdicauit. esset enim ipsi certe statim seruiendum, si Cæsar ab eo regni insigne accipere uoluisset. hunc igitur ego consulem, hunc ciuem R. hunc liberum, hunc denique hominem putem, qui fœdo illo, & flagitioso die, & quid pati, Cæsare uiuo, posset, & quid, eo mortuo, consequi ipse cuperet, ostendit? Nec uero de uirtute, constantia, grauitate prouinciæ Galliæ taceri potest. est enim ille flos Italiæ, illud firmamentum imperij populi R. illud ornamentum dignitatis. tantus autem est consensus municipiorum, coloniarumq; prouinciæ Galliæ, ut om-

nes

nes ad auctoritatem huius ordinis, maiestatemq; pop. R. defendēdā conspirasse uideantur. Quamobrē trib. pl. quāquā nos nihil aliud, nisi de præsidio, ut senatum tuto cōsules Cal. Ian. habere possent retulistis: tamen mihi uidemini magno cōsilio, atque optima mente potestatē nobis de tota rep. fecisse dicendi. cū enim tuto senatum haberi sine præsidio non posse indicauistis, tum statuistis etiam intra muros Antonij scelus audaciamq; uersari. quamobrem omnia mea sententia cōplectar, uobis, ut intelligo, non inuitis; ut & præstātissimis ducibus a nobis detur auctoritas; et fortissimis militibus spes ostendatur præmiorum; & iudicetur non uerbo, sed re, non modo non consul, sed etiam hostis Antonius. nam, si ille consul, fustuariū meruerunt legiones, quæ consulem reliquerunt; sceleratus Cæsar, Brutus nefarius, qui contra consulem priuato consilio exercitus comparauerunt. sin autem militibus exquirendi sunt honores noui propter eorum diuinū, atque immortale meritum; ducibus autē ne referri quidem potest gratia: quis est, qui eum non hostem existimet, quem qui armis persequuntur, conseruatores reip. iudicātur? At quam contumeliosus in edictis? quam barbarus? quam rudis? primum in Cæsarē maledicta congessit, deprompta ex recordatione impudicitiæ, & stuprorum suorum. quis enim hoc adolescente castior? quis modestior? quod in iuuentute habemus illustrius exēplū ueteris sanctitatis? quis autē illo, qui maledicit, impurior? Ignobilitatem obijcit C. Cæsaris filio: cuius etiam naturalis pater, si uita suppeditasset, cōsul factus esset. Aricina mater. Trallianā, aut Ephesiā putes dicere. uidete, quā despiciamur omnes, qui sumus e municipijs, idest, omnes plane; quotus enim quisque non est? quod autē municipiū non

contemnit is, qui Aricinum tantopere despicit, uetustate antiquißimum, iure fœderatum, propinquitate pæne finitimum, splendore municipum honestißimum? hinc Voconia, hinc Scatiniæ leges: hinc multæ sellæ curules & patrum memoria, & nostra: hinc equites R. lautißimi plurimi, & honestißimi. sed, si Aricinam uxorem non probas, cur probas Tusculanam? quamquam huius sanctißimæ feminæ, atque optimæ pater M. Atius Balbus, in primis honestus prætorius fuit: tuæ coniugis, bonæ feminæ, locupletis quidem certe, Bambalio quidam pater, homo nullo numero. nihil illo contemptius, qui propter hæsitantiam linguæ, stuporemq; cordis, cognomen ex contumelia traxerit. at auus nobilis, Tuditanus nempe ille, qui cum palla, & coturnis nummos populo de Rostris spargere solebat. uellem, hanc contemptionem pecuniæ suis reliquisset. Habetis nobilitatem generis gloriosam. Qui autem conuenit, ut tibi Iulia natus ignobilis uideatur, cum tu eodem materno genere soleas gloriari? quæ porro amentia est, eum aliquid dicere de uxorum ignobilitate, cuius pater Numitoriam Fregellanã, proditoris, filiam, habuerit uxorem, ipse ex libertini filia susceperit liberos? sed hoc clarißimi uiri uiderint, L. Philippus, qui habet Aricinam uxorem; C. Marcellus, qui Aricinæ filiam: quos certo scio dignitatis optimarum feminarum non pœnitere. Idem etiam Q. Ciceronem, fratris mei filium, compellat edicto: nec sentit amens commendationem esse compellationem suã. quid enim accidere huic adolescenti optatius, quàm cognosci ab omnibus, Cæsaris cõsiliorum esse socium, Antonij furoris inimicum? At etiam gladiator ausus est scribere, hunc de patris, & patrui parricidio cogitasse. O admirabilem impudentiam, au-

Actiã, temeritatem.in eũ adolescentẽ hoc scribere audere; quem ego, & frater meus, propter eius suauißimos, atque optimos mores, præstantißimumq; ingeniũ, certatim amamus, omnibus'q; horis oculis, auribus, cõplexu tenemus? Nã me ijsdem edictis, nescit, lædat, an laudet. cum idem supplicium minatur optimis ciuibus, quod ego de sceleratißimis sumpserim, laudare uidetur, quasi imitari uelit. cũ autẽ illã pulcherimi facti memoriã refricat; tũ a sui similibus inuidiã aliquã in me commoueri putat. Sed, ipse quid fecit? cum tot edicta proposuisset, edixit, ut adesset senatus frequens ad IIX. kal. Dec. eo die ipso non affuit. at quo modo edixit? hæc sunt, opinor, uerba in extremo: Si quis non affuerit, hunc omnes existimare poterunt & interitus mei, & perditissimorum consiliorum auctorem fuisse. Quæ sunt perdita cõsilia? an ea quæ pertinent ad libertatẽ populi R. recuperandam? quorum consiliorum Cæsari me auctorẽ, & hortatorem & esse, & fuisse fateor: quamquam ille non eguit cõsilio cuiusquã: sed tamen currẽtem. ut dicitur, incitaui. nam interitus quidem tui quis bonus nõ esset auctor, cũ in eo salus. & uita optimi cuiusque, & libertas populi R. dignitasq; cõsisteret? sed, cum tam atroci edicto nos concitauisset, cur ipse non affuit? num putatis aliqua re tristi, ac seuera? uino, atque epulis retentus: si illæ epulæ potius, quam propinæ, nominandæ sunt. diem edicti obire neglexit: in ante diem IV. C. Dec. distulit: adesse in Capitolio iußit: quod in templum ipse, nescio qua, per Galelorum cuniculum adscendit. conuenerunt corrogati, & quidem ampli quidam homines, sed immemores dignitatis suæ. is enim erat dies, ea fama, is, qui senatum uocarat, ut turpe senatori esset, nihil time-

re. ad eos tamen ipsos, qui conuenerant, ne uerbum quidem ausus est facere de Cæsare, cum de eo constituisset ad senatũ referre. scriptam attulerat consularis quidam sententiam. quid est aliud, de eo referre non audere, qui contra se consulem exercitum duceret, nisi se ipsum hostem iudicare? necesse enim erat alterutrum esse hostem: nec poterat aliter de aduersarijs ducibus iudicari. si igitur C. Cæsar hostis; cur consul nihil refert ad senatum? sin ille a senatu notandus non fuit; quid potest dicere, quin, cum de illo tacuerit, se hostem esse confessus sit? quem in edictis Spartacum appellat, hunc in senatu ne improbum quidem dicere audet. At in rebus tristißimis quantos excitat risus? sententiolas edicti cuiusdam memoriæ mandaui. quas uidetur ille peracutas, putare. ego autem, qui intelligeret, quid dicere uellet, adhuc neminem inueni. Nulla contumelia est, quam facit dignus. *Primum quid est,* Dignus *nam etiam malo digni multi, sicut ipse. an quam facit is, qui cum dignitate est? quæ autem potest esse maior? quid est porro,* Facere contumeliam? *quis sic loquitur? deinde.* Nec timor, quem denunciat inimicus. *Quid ergo? ab amico timor denunciari solet? horum similia deinceps. non ne satius est mutum esse, quam, quod nemo intelligat, dicere? en, cur magister eius ex oratore arator factus sit, poßideat in agro publico populi R. campi Leontini duo millia iugerum immunia, ut hominem stolidum magis etiam infatuet mercede publica. Sed hæc leuiora fortasse: illud quæro, cur tam subito mansuetus in senatu fuerit, cum edictis tam fuisset ferus? quid autem attinuerit, L. Caßio, tribuno pl. fortißimo, & constantißimo ciui, mortem denunciare, si in senatum uenisset? D.*

Carfulenum, bene de rep. sentientem, senatu ui, & minis mortem expellere? Ti. Canutium; a quo erat honestissimis contentionibus & saepe, & iure uexatus, non templo solum, uerum etiam aditu prohibere Capitolij? cui S. C. ne intercederent, uerebatur? de supplicatione, credo, M. Lepidi, clarißimi uiri. atque id erat periculum, de cuius honore extraordinario quotidie aliquid cogitabamus, ne eius usitatus honos impediretur. Ac, ne sine caussa uideretur edixisset, ut senatus adesset; cum de rep. relaturus fuisset, allato nuncio de legione Quarta, mente concidit; & fugere festinans, S. C. de supplitione per discessionem fecit, cũ id factum esset ante numquam. Quae uero profectio postea? quod iter paludati? quae uitatio oculorum, lucis, urbis, fori? quã misera fuga? quam foedam? quam turpis? praeclara tamẽ S. C. illo ipso die uespertina, prouinciarũ religiosa sortitio; diuino uero opportunitas, ut, quae cuique apta esset, ea cuique obueniret. Praeclare igitur facitis, tribuni pl. qui de praesidio consulũ, senatusq; referatis: meritoq; uestro maximas uobis gratias omnes & agere, & habere debemus. qui enim periculo carere possumus in tanta hominũ cupiditate, & audacia? ille autẽ, homo afflictus, & perditus, quae de se exspectat iudicia grauiora, quã amicorũ suorũ? familiarißimus eius, mihi homo cõiunctus, L. Lentulus, & P. Naso, omni carẽs cupiditate, nullã se habere prouinciã, nullã Antonij sortitionem fuisse iudicauerũt. quod idem fecit L. Philippus, uir patre, auo maioribusq; suis dignißimus. in eadẽ sentẽtia fuit, homo sũma integritate, atque innocentia, C. Turrannius. idem fecit Sp. Oppius. ipsi etiã, qui amicitiã M. Antonij ueriti, plus ei tribuerũt, quã fortasse uellent, M. Piso, meus necessarius, & uir, & ci-

uis egregius, pariq; innocentia, M. Vehilius, senatus aucto ritati se obtemperaturos esse dixerunt. quid ego de L. Cinna loquar? cuius spectata multis magnisq; rebus singularis in tegritas minus admirabilem facit huius honestissimi facti gloriā: qui omnino prouinciā neglexit: quam item magno animo, & constanti C. Cessedius repudiauit. qui sunt igitur reliqui, quos sors diuina delectet? L. Antonius, M. Antonius. o felicē utrūq; nihil enim maluerūt. C. Antonius Macedoniā. hunc quoq; felicē: hāc enim habebat semper in ore prouinciā. C. Caluisius Africam. nihil felicius: modo ex Africa decesserat, et, quasi diuinans se rediturū, duos legatos Vticæ reliquerat. deinde M. Iccius Siciliā, Q. Cassius Hispaniam. non habeo, quid suspicer. duarū credo prouinciarum sortes minus diuinas fuisse. O C. Cæsar, (adolescentē appello) quā tu salutem reip. attulisti? quā improuisam? quam repentinam? qui enim hæc fugiens fecerit, quid faceret insequens? etenim in concione dixerat, se custodem fore urbis, usque ad Cal. Maias ad urbem exercitum habiturum. o præclarum custodem ouium, ut aiunt, lupum. custos ne urbis, an direptor, & uexator esset Antonius? & quidem se introiturum in urbem dixit, exiturumq; cum uellet. Quid illud? non ne, audiente populo, sedens pro æde Castoris dixit, nisi qui uicisset, uicturum neminem? Hodierno die primum, P. C. longo interuallo in possessionem libertatis pedem ponimus: cuius quidem ego, quoad potui, nō modo defensor, sed etiam cōseruator fui. cum autem id facere non possem, quieui, nec abiecte, nec sine aliqua dignitate casum illū tēporum, & dolorem tuli. hanc uero tæterrimā belluam quis ferre posset, aut quo modo? quid est in Antonio, præter libidinem, crudelitatem, petulantiam,

audaciam? ex his totus conglutinatus est. nihil apparet in eo ingenuum, nihil moderatum, nihil pudens, nihil pudicum. Quapropter, quoniam res in id discrimen adducta est; utrum ille pœnas reip. luat, annos seruiamus: aliquando, per deos immortales, P. C. patrium animum, uirtutemq; capiamus: ut aut libertatem, propriam Romani generis, & nominis, recuperemus; aut mortem seruituti anteponamus. multa, quæ in libera ciuitate ferenda non essent, tulimus, & perpessi sumus, alij spe recuperandæ libertatis, alij uiuendi nimia cupiditate: sed, si illa tulimus, quæ nos necessitas ferre coegit, quæ uis quædam pæne fatalis; quæ tamen ipsa non tu dimus: etiam ne huius impuri latronis feremus teterrimum, crudelissimumq; dominatum? quid hic faciat, si potuerit, ira tus, qui, cum succensere nemini posset, omnibus bonis fuerit inimicus? quid hic uictor non audebit, qui, nullā adeptus uictoriam, tanta scelera post Cæsaris interitum fecerit; refertam domum eius exhauserit; hortos cōpilarit; ad se ex his omnia ornamenta transtulerit; cædis, & incendiorum caussam quæsierit ex funere; duobus, aut tribus S. C. bene & e rep. factis, reliquas res ad lucrum, prædamq; reuocauerit; uendiderit immunitates; ciuitates liberauerit; prouincias uniuersas ex imperij populi R. iure sustulerit; exsules reduxerit; falsas leges C. Cæsaris nomine, & falsa decreta in eas incidēda, & in Capitolio figenda curauerit; earumq; rerum omniū domesticum mercatum instituerit; populo R. leges imposuerit; armis, & præsidijs populum, & magistratus foro excluserit; senatū stiparit armatis; armatos in cella Concordiæ, cum senatum haberet, incluserit; ad legiones Brundisium cucurrerit, ex his optime sentientes cēturiones iugulauerit; cū exercitu Romam sit ad interitū no

strũ, & ad disperditionem urbis uenire conatus? atque is, ab hoc impetu abstractus cõsilio et copijs Cæsaris, consensu ueteranorũ, uirtute legionum, ne fortuna quidẽ fractus minuit audaciã; nec ruere demens, nec furere desinit; in Galliam mutilatũ ducit exercitum; cũ una legione, & ea uacillante, L. fratrẽ exspectat; quod neminem reperire potest sui similiorem. ille autem ex myrmillone dux, ex gladiatore imperator, quas fecit strages, ubicumque posuit uestigium? cædit greges armentorum, reliqui pecoris quodcumque nactus est: epulantur milites: ipse autem se, ut fratrem imitetur, obruit uino: uastantur agri: diripiũtur uillæ: matres familias, uirgines, pueri ingenui abripiũtur, militibus trãsduntur. hæc eadẽ quacũque exercitum duxit, fecit M. Antonius. His uos teterrimis fratribus portas aperietis? hos umquã in urbem recipietis? non, tempore oblato, ducibus paratis, animis militum incitatis, populo R. conspirante, Italia tota ad libertatem recuperandã excitata, deorum immortaliũ beneficio utemini? nullũ erit tẽpus, hoc amisso. a tergo, a fronte, a lateribus tenebitur, si in Galliã uenerit: nec illis armis solũ, sed etiã decretis nostris urgẽdus est. magna uis est, magnũ nomen unũ & idem sentientis senatus. uidetis refertum forum? populum R. ad spem recuperandæ libertatis erectum? qui longo interuallo cum frequentes hic uidet nos, tum sperat etiam liberos conuenisse. hunc ego diem exspectans, M. Antonij scelerata arma uitaui, tum, cum ille in me absentem inuehes, non intelligebat ad quod tempus me, & meas uires reseruarem. si enim tũ illi, cædis a me initium quærenti, respondere uoluissem; nunc reip. consulere non possem. hanc uero nactus facultatem, nullum tempus, P. C. dimittam neque diur-

num, neque nocturnum, quin de libertate populi R. de dignitate uestra, quod cogitandum sit, cogitem; quod agendũ, atque faciendum, id non modo non recusem, sed appetam etiam, atque deposcam. hoc feci semper, dum licuit; intermisi, quoad non licuit; iam non solum licet, sed etiam necesse est; nisi seruire malimus, quam, ne seruiamus, animis, armisq; decernere. Dij immortales nobis hæc præsidia dederunt, urbi Cæsarem, Brutum Galliæ. si enim ille urbem opprimere potuisset statim, si Galliam tenere paullo post; optimo cuique pereundum, reliquis esset seruiendum. Hanc igitur occasionem oblatam tenete, per deos immortales, P. C. & amplissimi orbis terræ consilij principes uos esse, aliquando recordamini. signum date populo R. consilium uestrum non deesse reip. quoniam ille uirtutem suam non defuturam esse profitetur. nihil est, quod moneam uos: nemo est tam stultus, qui non intelligat, si indormierimus huic tempori, non modo crudelem, superbamq; dominationem nobis, sed ignominiosam etiam, & flagitiosam ferendam. nostis insolentiam Antonij, nostis amicos, nostis totam domum. libidinosis, petulantibus, impuris, impudicis, aleatoribus, ebrijs seruire, ea summa miseria est, summo dedecore coniuncta. quod si iam (quod dij omen auertant) fatũ extremum reip. uenit: quod gladiatores nobiles faciunt, ut honeste decumbant; faciamus nos principes orbis terrarũ, gentiumq; omnium, ut cum dignitate potius cadamus, quam cum ignominia seruiamus. nihil est detestabilius dedecore, nihil fœdius seruitute. ad decus, & ad libertatem nati sumus: aut hæc teneamus; aut cũ dignitate moriamur. nimium diu teximus, quid sentiremus: nunc iam apertum est: omnes patefecerunt, in utramque partem quid sentiant,

quid uelint. sunt impij ciues, pro caritate reip. nimiũ multi; pro multitudine bene sentientium, admodum pauci. quorum opprimendorum dij immortales incredibilem reip. potestatem, & fortunam dederunt. ad ea enim præsidia, quæ habemus, iam accedunt consules summa prudẽtia, uirtute, concordia, multos menses de populi R. libertate commẽtati, atque meditati. his auctoribus, & ducibus, dijs iuuantibus, nobis uigilantibus, et multum in posterum prouidentibus, populo R. consentiente, erimus profecto liberi breui tempore. iucundiorem autem faciet libertatem seruitutis recordatio. Quas ob res, quod tribuni pl. uerba fecerunt, ut senatus kal. Ian. tuto haberi, sententiæq; de summa rep. libere dici poßint, de ea re ita censeo, ut C. Pansa, A. Hirtius, consules designati, dent operam, uti senatus kal. Ian. tuto haberi poßit: quodq; edictum D. Bruti imperatoris, consulis designati, optime de rep. meriti, propositum sit, senatum existimare, D Brutum imperatorem, consulem designatũ, optime de rep. mereri, cum senatus auctoritatem, populiq; R. libertatem, imperiumq; defendat: quodq; prouinciam Galliam citeriorem, optimorum, & fortißimorum, amicorumq; reip. ciuium, exercitumq; in senatus potestate retineat, id eum, exercitumq; eius, municipia, colonias prouinciæ Galliæ recte, atque ordine, exq; rep. fecisse, & facere; senatum ad summam remp. pertinere arbitrari, a D. Bruto, et L. Planco imperatoribus, cõsulibus designatis, itemq; a cæteris, qui prouincias obtinent, obtineri ex lege Iulia, quoad ex S. C. cuique eorum successum sit; eosq; dare operam, ut eæ prouinciæ, exercitusq; in senati, populiq; R. potestate, præsidioq; reip. sint: cumq; opera, uirtute, consilio C. Cæsaris, summoq; cõsensu militum ueteranorum, qui eius

auctoritatem secuti reip. præsidio sunt, & fuerunt, à grauissimis periculis populus R. defensus sit, & hoc tempore defendatur; cumq; legio Martia Albæ constiterit, in municipio fidelissimo, & fortissimo, seq; ad senatus auctoritatem, populiq; R. libertatem contulerit; & quod pari consilio, eademq; uirtute legio Quarta usa, L. Egnatuleio duce, ciue egregio senatus auctoritatem, populiq; R. libertatem defendat, defenderit; senatui magnæ curæ esse, ac fore, ut pro tantis eorum in rempubl. meritis honores eis habeātur, gratiæq; referantur, senatui placere, uti C. Pansa, A. Hirtius, consules designati, cum magistratum inierint, si eis uideretur, primo quoque tempore de his rebus ad hūc ordinem referrent, ita uti e rep. fideq; sua uideretur.

IN M. ANTONIVM AD QVIRITES PHILIPPICARVM LIBER IV.

FREQVENTIA Vestrum incredibilis, Quirites, concióq; tanta, quantam meminisse non uideor, et alacritatem mihi summam defendendæ reip. affert, et spem recuperandæ. quamquã animus mihi quidem numquã defuit, tempora defuerunt: quæ simul ac primum aliquid lucis ostendere uisa sunt, princeps uestræ libertatis defendendæ fui. quod si id ante facere conatus essem, nunc facere non possem. hodierno enim die, Quirites, ne mediocrem rem actam arbitremini, fundamenta iacta sunt reliquarum actionum: nam est hostis a senatu nõdum uerbo appellatus, sed re iam iudicatus Antonius. nunc uero multo sum erectior, quod uos quoque, illum hostem esse, tanto consensu, tãtóq; clamore approbauistis. neque enim, Quirites, fieri potest, ut non aut ij sint impij, qui contra cõsulem exercitus compararunt; aut ille hostis, contra quem iure arma sumpta sunt. hanc igitur dubitationem, quamquam nulla erat, tamen, ne qua posset esse, senatus hodierno die sustulit. C. Cæsar, qui remp. libertatemq; uestram suo studio, consilio, patrimonio denique tutatus est, & tutatur maximis senatus laudibus ornatus est. laudo, laudo uos, Quirites, cum gratissimis animis prosequimini nomen clarissimi adolescentis, uel pueri potius: sunt enim facta eius

immortalitatis, nomen aetatis. multa memini: multa audiui: multa legi: nihil ex omni saeculorum memoria tale cognoui. qui, cum seruitute premeremur, in dies malum cresceret, praesidij nihil haberemus, capitalem, & pestiferum Brundisio M. Antonij reditum timeremus; hoc insperatum omnibus consilium, incognitum certe, ceperit, ut exercitum inuictum ex paternis militibus conduceret, Antonijq; furorem, crudelissimis consilijs incitatum, a pernitie reip. auerteret. quis est enim, qui hoc non intelligat; nisi Caesar exercitum parauisset, non sine exitio nostro futurum Antonij reditum fuisse? ita enim se recipiebat ardens odio uestri, cruentus sanguine ciuium R. quos Suessae, quos Brundisii occiderat, ut nihil, nisi de reip. pernicie cogitaret. quod autem erat praesidium salutis, libertatisq; uestrae, si C. Caesaris, fortissimorum sui patris militum, exercitus non fuisset? cuius de laudibus, & honoribus, qui ei pro diuinis, & immortalibus meritis diuini, immortalesq; debentur, mihi senatus assensus paullo ante decreuit, ut primo quoque tempore referretur. quo decreto, quis non perspicit, hostem esse Antonium iudicatum? quem enim appellare possumus eum, contra quem qui exercitus ducunt, ijs senatus arbitratur singulares exquirendos honores? Quid legio Martia? quae mihi uidetur diuinitus ab eo deo traxisse nomen, a quo populum R. generatum accepimus. non ipsa suis decretis prius, quam senatus, hostem iudicauit Antonium. nam, si ille non hostis; hos, qui consulem reliquerunt, hostes, necesse est, iudicemus. praeclare, & loco reclamatione uestra factum pulcherrimum Martialium comprobauistis, qui se ad senatus auctoritatem, ad libertatem uestram, ad uniuersam remp. contulerunt, hostem illum, & latronem, & parricidam pa-

triæ reliquerunt: nec ſolum id animoſe, & fortiter, ſed conſiderate etiam, ſapienterq; fecerunt. Albæ conſtituerunt, in urbe opportuna, munita, propinqua, fortiſsimorum uirorum, fideliſsimorum ciuium, atque optimorum. huius Martiæ legionis legio Quarta imitata uirtutem, duce L. Egnatuleio, quẽ ſenatus merito paullo ante laudauit, C. Cæſaris exercitum proſecuta eſt. Quæ expectas, M. Antoni, iudicia grauiora? Cæſar fertur in cælum, qui contra te exercitum comparauit: laudantur exquiſitiſsimis uerbis legiones, quæ te reliquerunt, quæ a te arceſsitæ ſunt; quæ eſſent, ſi te conſulem, quam hoſtem, maluiſſes, tuæ: quarum legionum fortiſsimum, ueriſsimumq; iudicium cõfirmat ſenatus, comprobat uniuerſus populus R. niſi forte uos, Quirites, conſulem, non hoſtem, iudicatis Antonium. ſic arbitrabar, Quirites, uos iudicare, ut oſtenditis. Quid municipia, colonias, præfecturas num aliter iudicare cenſetis? omnes mortales una mente conſentiunt, omnia arma eorum, qui hæc ſalua uelint, contra illam peſtem eſſe capienda. Quid? D. Bruti iudicium, Quirites, quod ex hodierno eius edicto perſpicere potuiſtis, num cui tandem contemnendum uidetur? recte, & uere negaſtis, Quirites: eſt enim quaſi deorum immortalium beneficio, et munere datum reip. Brutorum genus, & nomen ad libertatem populi R. uel conſtituendam, uel recuperãdam. Quid igitur D. Brutus de M. Antonio iudicauit? excludit prouincia: exercitu obſiſtit: Galliam totam hortatur ad bellum, ipſam ſua ſponte, ſuoq; iudicio excitatam. ſi conſul Antonius; Brutus hoſtis. ſi conſeruator reip. Brutus; hoſtis Antonius. num igitur, utrum horum ſit, dubitare poſſumus? atq;, ut uos una mente, unaq; uoce dubitare uos negatis, ſic modo decreuit

senatus, D. Brutum optime de republ. mereri, cum senatus auctoritatem, populiq; Rom. libertatem, imperiumq; defenderet. a quo defenderet? nempe ab hoste: quae est enim alia laudanda defensio? Deinceps laudatur prouincia Gallia, meritoq; ornatur uerbis amplißimis ab senatu, quod resistat Antonio. quem si consulem illa prouincia putaret, neque eum reciperet; magno scelere se adstringeret. omnes enim in consulis iure, & imperio debent esse prouinciae. negat hoc D. Brutus imperator, consul designatus, natus reipubl. ciuis; negat Gallia, negat cũcta Italia, negat senatus, negatis uos. quis illum igitur consulem, nisi latrones putãt? quamquam ne ij quidem ipsi, quod loquũtur, id sentiunt, nec a iudicio omnuñ mortalium, quamuis impij, nefarijq; sint, sicut sunt, dissentire possunt. sed spes rapiẽdi, atq; praedandi obcaecat animos eorum: quos non bonorum donatio, nõ agrorũ aßignatio, nõ illa infinita hasta satiauit: qui sibi urbẽ, qui bona, et fortunas ciuium ad praedã proposuerũt: qui, dũ sit quod rapiant, quod auferant, nihil sibi defuturũ arbitrãtur: quibus M. Antonius (o dij immortales auertite, & detestamini, quaeso, hoc omen) urbem se diuisurum esse promisit. Ita uero ei, ut precamini, eueniat, atque huius amentiae poena in ipsum, familiamq; eius recidat. quod ita futurum esse confido. iam enim non solum homines, sed etiam deos immortales ad rempubl. conseruandam arbitror consensisse siue enim prodigijs, atq; portentis dij immortales nobis futura praedicunt; ita sunt aperte denunciata, ut & illi poena, & nobis libertas appropinquet: siue tantus consensus omnium sine impulsu deorũ esse nõ potuit; quid est, quod de uoluntate caelestium dubitare poßimus? Reliquum est, Quirites, ut uos in ista sententia, quam prae uo-

bis fertis, perseueretis. faciam igitur, ut imperatores instru
cta acie solent; quamquam paratissimos milites ad prœliã-
dum uideant, ut eos tamen adhortentur. sic ego uos ardentes,
& erectos, ad libertatem recuperandam cohortabor. Nõ
est, non est uobis, Quirites, cum eo hoste certamen, quocum
aliqua pacis condicio esse poßit. neque enim ille seruitutem
uestram, ut antea, sed iam iratus sanguinem concupiscit.
nullus ei ludus uidetur esse iucundior, quam cruor, quam
cædes, quam ante oculos trucidatio ciuium. non est uobis
res, Quirites, cum scelerato homine, atque nefario. sed cum
immani, tætráq; bellua: quæ quoniam in foueam incidit,
obruatur. si enim illinc emerserit; nullius supplicij crudelitas
erit recusanda. sed tenetur, premitur, urgetur, nunc
ijs copijs, quas habemus, mox ijs, quas paucis diebus noui
consules comparabunt. Incumbite in caussam, Quirites,
ut facitis. numquam maior uester consensus in ulla caussa
fuit: numquam tam uehementer cum senatu consociati fuistis.
nec mirum: agitur enim, non qua condicione uicturi,
sed uicturi ne simus, an cum supplicio, ignominiáq; perituri.
quamquam mortẽ quidem omnibus natura proposuit:
crudelitatem mortis, & dedecus uirtus propulsare solet:
quæ propria est Romani generis, & seminis. hanc retinete,
quæso, Quirites: quam nobis, tamquã hereditatem, maiores
uestri reliquerũt. quamquam alia omnia incerta sunt,
caduca, mobilia: uirtus est una altißimis defixa radicibus:
quæ numquam ulla ui labefactari potest, numquam demo
ueri loco. hac maiores uestri primum uniuersam Italiam
deuicerunt, deinde Carthaginem exciderunt, Numantiam
euerterunt, potentißimos reges, bellicosißimas gentes in di
tionem huius imperij redegerunt. Ac maioribus quidem

uestris,

uestris, Quirites, cum eo hoste res erat, qui haberet remp. curiam, ærarium, consensum, & concordiam ciuium, ratio nem aliquam, si ita res tulisset, pacis, & fœderis: hic uester hostis uestram remp. oppugnat, ipse habet nullam: senatum, idest orbis terræ consilium, delere gestit, ipse consilium publicum nullum habet: ærarium uestrum exhausit, suũ non habet. nam concordiam ciuium qui habere potest, nullam qui habeat ciuitatem? pacis uero quæ potest cum eo esse ratio, in quo est incredibilis crudelitas, fides nulla? est igitur, Quirites, populo R. uictori omnium gentium, omne certamen cum percussore, cum latrone, cum Spartaco. nam, quod se similem Catilinæ esse gloriari solet: scelere par est illi, industria inferior. ille cum exercitum nullum habuisset, repente conflauit; hic eum exercitum, quem accepit, amisit. ut igitur Catilinam diligentia mea, senatus auctoritate, uestro studio, & uirtute fregistis: sic Antonij nefarium latrocinium uestra cum senatu concordia tanta, quanta numquam fuit, felicitate, & uirtute exercituum, ducumq; uestrorum, breui tempore oppressum audietis. equidem, quantum cura, labore, uigilijs, auctoritate, consilio eniti, atque efficere potero, nihil prætermittam, quod ad libertatem uestram pertinere arbitrabor. neque enim id pro uestris amplißimis in me beneficijs sine scelere facere possum. hodierno autem die primum, referente, uiro fortißimo, uobisq; amicißimo, hoc M. Seruilio, collegisq; eius, ornatißimis uiris, optimis ciuibus, longo interuallo, me auctore, & principe, ad spem libertatis exarsimus.

IN. M. ANTONIVM PHILIPPICARVM LIBER V.

NIHIL umquam longius his Cal. Ian. mihi uisum est, P. C. quod idem intelligebam per hos dies unicuique uestrum uideri. qui enim bellum cum rep. gerunt, hunc diem non exspectant. nos autem tu, cum maxime consilio nostro subuenire cōmuni saluti oporteret, in senatum non uocabamur. sed querellam præteritorum dierum sustulit oratio consulum: qui ita locuti sunt, ut magis exoptatæ Calendæ, quam seræ, esse uideantur. atque, ut oratio consulum animum meum erexit, spem'q; attulit non modo salutis conseruandæ, uerum etiam dignitatis pristinæ recuperandæ: sic me perturbasset eius sententia, qui primus rogatus est, nisi uestræ uirtuti, constantiæ'q; cōfiderem. hic enim uobis, P. C. dies illuxit, hæc potestas data est, ut, quantum uirtutis, quantum constantiæ, quantum grauitatis in huius ordinis consilio esset, populo R. declarare possetis. recordamini, qui dies nudius tertius decimus fuerit, quantus consensus uestrum, quanta uirtus, quanta cōstantia, quantam sitis a populo R. laudem, quantam gloriam, quantam gratiam consecuti. atque illo die, P. C. ea cōstituistis, ut uobis nihil iam sit integrum, nisi aut honesta pax, aut bellum necessarium. pacem uult M. Antonius: arma ponat; roget, deprecetur: neminem æquiorem me reperiet; cui quidem, dum se ciuibus impijs commendat, inimicus, quam amicus, esse maluit. nihil est profecto, quod da-

ri poßit bellum gerenti: erit fortaſſe aliquid, quod conce-
di poßit roganti. legatos uero ad eũ mittere, de quo grauiſ
ſimum, & ſeuerißimum iudicium nudius tertius decimus
feceritis, non iam leuitatis eſt, ſed, ut, quod ſentio, dicam, de
mentiæ. primum enim duces eos laudauiſtis, qui contra il-
lum priuato conſilio bellum ſuſcepiſſent: deinde milites ue-
teranos; qui cum ab Antonio in colonias eſſent deducti, il-
lius beneficio libertatem populi R. antepoſuerunt. Quid
legio Martia? quid Quarta? cur laudantur? ſi enim conſu-
lem ſuum reliquerunt, uituperandæ ſunt: ſi inimicum
reip. iure laudantur. atqui cum conſules nondum habe-
retis, decreuiſtis, ut & de præmijs militum, & de hono
ribus imperatorum primo quoque tempore referretur. pla
cet eodem tempore præmia conſtituere ijs, qui contra Anto
nium arma ceperint, & legatos ad Antonium mittere? ut
iam pudendum ſit, honeſtiora decreta eſſe legionum, quã
ſenatus: ſiquidem legiones decreuerunt ſenatum defende-
re contra Antonium; ſenatus decernit legatos ad Anto-
nium. utrum hoc eſt confirmare militum animos, an de-
bilitare uirtutem? hoc dies duodecim profecerunt, ut, quẽ
nemo, præter Cotylam, tum inuentus ſit qui defenderet, is
habeat iam patronos etiam conſulares? qui utinam omnes
ante me ſententiam rogarentur. quamquam ſuſpicor,
quid dicturi ſint quidam eorum, qui poſt me rogabuntur.
facilius contradicerem, ſi quid uideretur. eſt enim opi-
nio, decreturum aliquem Antonio. illam ultimam Gal-
liam, quam Plancus obtinet. quid eſt aliud, omnia ad bel
lum ciuile hoſti arma largiri? primum neruos belli, pecu-
niam infinitam, qua nunc eget: deinde equitatum, quan-
tum uelit: equitatum dico? dubitabit, credo, gentes barba-

ras secum adducere hoc qui non uidet, excors; qui, cum uidet, decernit, impius. Tu ciuem sceleratum, & perditum, Gallorum, & Germanorum exercitu, pecunia, peditatu, equitatu, copijs instrues? nullæ istæ excusationes sunt: Meus amicus est. sit patria prius. Meus cognatus. an potest cognatio propior ulla esse, quam patriæ, in qua parentes etiam continentur? Mihi pecuniam attribuit. cupio uidere, qui id audeat dicere. quid autem agatur, cum aperuero; facile erit statuere, quam sententiam dicatis, aut quam sequamini. Agitur, utrum M. Antonio facultas detur opprimendæ reip. cædis faciendæ bonorum, diripiendæ urbis, agrorum suis latronibus condonandi, populum R. seruitute opprimendi; an horum nihil facere ei liceat. dubitate, quid agatis. At non cadunt hæc in Antonium. hoc ne Cotyla quidem dicere auderet. quid enim in eum non cadit, qui, cuius acta se defendere dicit, eius eas leges peruertit, quas maxime laudare poteramus? ille paludes siccare uoluit: hic omnem Italiam moderato homini, L. Antonio diuidendam dedit. quid? hanc legem populus R. accepit? quid? per auspicia ferri potuit? sed augur uerecundus sine collegis de auspicijs. quamquam illa auspicia non egent interpretatione augurum. Ioue enim tonante, cum populo agi non esse fas, quis ignorat? tribuni pl. tulerunt de prouincijs contra acta Cæsaris, ille biennium, hic sexennium. num etiam hāc legem populus Rom. accepit? quid? promulgata fuit? quid? non ante lata, quam scripta? non ante factum uidimus, quam futurum quisquam est suspicatus? ubi lex Cæcilia, & Didia? ubi promulgatio trinundinum? ubi pœnæ recenti lege Iunia, & Licinia? possunt ne hæ leges ratæ esse sine interitu legum reliquarum? eccui potestas in forum

insinuandi fuit? quæ porro illa tonitrua? quæ tempestas? ut, si auspicia M. Antonium *non mouerent, sustinere tamen eum, ac ferre posse tantam uim tempestatis, imbris, ac turbinum, mirum uideretur. quam legem igitur se augur dicit tulisse non modo, tonante* Ioue, *sed prope cælesti clamore prohibente, hanc dubitabit contra auspicia latam confiteri? Quid? quod cũ collega tulit, quem ipse fecit sua nunciatione uitiosum; nihil ne auspicia bonus augur pertinere arbitratus est? Sed auspiciorum nos fortasse erimus interpretes, qui sumus eius collegæ: num etiam armorum interpretes quærimus? primum omnes fori aditus ita sæpti, ut, etiam si nemo obstaret armatus, tamen, nisi sæptis reuulsis, introiri in forum nullo modo posset. sic uero erant disposita præsidia, ut, quo modo hostium aditus urbe prohibentur, ita castellis, & operibus ab ingreßione fori populumq; tribunosq; pl. propulsari uideres. Quibus de caußis eas leges, quas* M. Antonius *tulisse dicitur, omnes censeo per uim, & contra auspicia latas, ijsq; legibus populum non teneri. si quam legem de actis* Cæsaris *confirmandis, de ue dictatura in perpetuum tollenda, de ue colonis in agros deducendis tulisse* M. Antonius *dicitur, easdem leges de integro, ut populum teneant, saluis auspicijs ferri placet. quamuis enim res bonas uitiose, per uimq; tulerit: tamen hæ leges non sunt habendæ; omnisq; audacia gladiatoris amentis auctoritate nostra repudianda est. Illa uero dißipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo est, per quam septies millies falsis perscriptionibus, donationibusq; auertit: ut portenti simile uideatur, tantam pecuniam populi* R. *tam breui tempore perire potuisse. Quid illi immanes quæstus? ferendi ne? quos* M. Antonij *tota ex-*

hausit domus. decreta falsa uendebat: regna, ciuitates, immunitates in æs, accepta pecunia, iubebat incidi. hæc se ex commentarijs Cæsaris, quorum ipse auctor erat, agere dicebat. calebant in interiore ædium parte totius reipubl. nundinæ: mulier sibi felicior, quam uiris, auctionem prouinciarum, regnorumq́; faciebat: restituebantur exules quasi lege, sine lege. quæ nisi auctoritate senatus rescinduntur; quoniam ingreßi in spem reipubl. recuperandæ sumus: imago nulla liberæ ciuitatis relinquetur. neque solum commentarijs commenticijs, chirographisq; uenalibus innumerabilis pecunia congesta in illam domum est, cum, quæ uendebat Antonius, ea se ex actis Cæsaris agere diceret: sed senatus etiam consulta, pecunia accepta, falsa referebat: syngraphæ obsignabantur: S.C. tamquam facta, ad ærarium referebantur. huius turpitudinis testes erant etiam exteræ nationes. fœdera interea facta: regna data, populi, prouinciæq; liberatæ: earumq́; rerum falsæ tabulæ, gemente populo Rom. toto capitolio figebantur. quibus rebus tanta pecunia una in domo coaceruata est, ut si hoc genus in unum redigatur, non sit pecunia populo Rom. defutura. Legem etiam iudiciariam tulit homo castus, atque integer, iudiciorum, & iuris auctor. in quo nos fefellit. antesignanos, & manipulares, & alaudas iudices se constituisse dicebat. at ille legit aleatores, legit exsules, legit Græcos. o consessum iudicum præclarum: o dignitatem consilij admirandam. auet animus, apud consilium illud pro reo dicere Cydam Cretensem, portentum insulæ, hominem audacißimum, & perditißimum. sed fac non esse: num latine scit? num est ex iudicum genere, & formæ? num, quod maximum est, leges nostras, mores ue no-

uit? num denique homines? est enim Creta uobis notior, quam Roma Cydæ. delectus autem, & notatio iudicum etiam in nostris ciuibus haberi solet. Cortynium uero iudicem quis nouit? aut quis nosse potuit? nam Lysiadem Atheniensem plerique nouimus: est enim Phædri, philosophi nobilis, filius: homo præterea festiuus: ut ei cum M. Curio, consessore eodem, & collusore, facillime poßit conuenire. quæro igitur, si Lysiades citatus iudex non responderit, excuseturq; Areopagites esse, nec debere eodem tempore Romæ, & Athenis res iudicare: accipiet ne excusationem is, qui quæstioni præerit, Græculi iudicis modo palliati, modo togati? an Atheniensium antiquißimas leges negliget? qui porro ille consessus, dij boni? Cretensis iudex, isq; nequißimus. quem ad hunc reus alleget? quo modo accedat? dura natio est. at Athenienses misericordes. puto ne Curium quidem esse crudelem, qui quotidie periculum fortunæ faciat. sunt item lecti iudices, qui fortasse excusabuntur: habent enim legitimam excusationem, exsilij caussa solum uertisse, nec esse postea restitutos. hos ille demens iudices legisset, horum nomina ad ærarium detulisset, his magnam partem reipubl. credidisset, si ullam speciem reipubl. cogitauisset? Atque ego de notis iudicibus dixi. quos minus nostis, nolui nominare. saltatores, citharistas, totum denique commessationis Antonianæ chorum in tertiam decuriam iudicum scitote esse coniectum. Hem caussam, cur lex tã egregia, tamq; præclara, maximo imbri, tempestate, uẽtis, procellis, turbinibus, inter fulmina, et tonitrua ferretur, ut eos iudices haberemus, quos hospites habere nemo uelit, scelerum magnitudo, conscientia maleficiorum, direptio eius pecuniæ, cuius ratio in æde Opis confecta est, hanc

tertiam decuriam excogitauit: nec ante turpes iudices quæsiti, quam honestis iudicibus nocentium salus desperata est. sed illud os, illam impuritatem cæni fuisse, ut hos iudices legere auderet, quorum lectione duplex imprimeretur reip. dedecus: unum, quod tam turpes iudices essent; alterum, quod patefactum esset, quam multos in ciuitate turpes haberemus. Hanc ego, & reliquas eiusmodi leges, etiam si sine ui, saluis auspicijs, essent rogatæ, censerem tamen abrogandas: nunc non abrogandas censeam, quas iudico non rogatas? An illa non grauissimis ignominijs, monumentisq; huius ordinis ad posteritatis memoriam sunt notanda, quod unus M. Antonius in hac urbe post conditam urbem palam secum habuerit armatos? quod neque reges nostri fecerunt, neque ij, qui, regibus exactis, regnum occupare uoluerunt. Cinnam memini: uidi Sullam, modo Cæsarem. hi enim tres, post ciuitatem a L. Bruto liberatam, plus potuerunt, quam uniuersa resp. non possum affirmare, nullis telis eos stipatos fuisse: hoc dico, nec multis, & occultis. at hanc pestem agmen armatorum sequebatur. Classitius, Mustela, Tiro, gladios ostentantes, sui similes greges ducebant per forum: certum agminis locum tenebant barbari sagittarij. cum autem erat uentum ad ædem Concordiæ, gradus complebantur, lecticæ collocabantur; non quo ille scuta occulta esse uellet; sed ne familiares, si scuta ipsi ferrent, laborarent. illud uero tæterrimum non modo auditu, adspectu, in cella Concordiæ collocari armatos latrones, sicarios; de templo carcerem fieri; opertis ualuis Concordiæ, cum inter subsellia senatus uersarentur latrones, patres conscriptos sententias dicere. huc etiam nisi uenirem Cal. Sept. fabros

se missurum, & domum meam disturbaturum esse dixit. magna res, credo, agebatur. de supplicatione referebatur. ueni postridie: ipse non uenit. locutus sum de rep. minus equidem libere, quam mea consuetudo, liberius tamen, quam pericula, minaeq; postulabant. at ille, homo uehemens, & uiolentus, qui hanc consuetudinem libere dicendi excluderet, (fecerat enim hoc idem maxima cum laude L. Piso XXX diebus ante) inimicitias mihi denunciauit: adesse in senatu iussit ad XII. Cal. Oct. ipse inter ea septemdecim dies de me in Tiburtino Scipionis declamitauit, sitim quaerens: haec enim ei caussa esse declamandi solet. cum is dies, quo me adesse iusserat, uenisset; tum uero agmine quadrato in aedem Concordiae uenit, atque in me absentem orationem ex ore impurissimo euomuit. quo die, si per amicos mihi cupienti in senatum uenire licuisset, caedis initium fecisset a me: sic enim statuerat. cum autem semel gladium scelere imbuisset, nulla res ei finem caedendi, nisi defatigatio, & satietas attulisset. etenim aderat Lucius frater, gladiator Asiaticus, qui Myrmillo Mylasis depugnarat: sanguinem nostrum sitiebat, suum illa gladiatoria pugna multum profuderat. hic pecunias nostras aestimabat: possessiones notabat, & urbanas, & rusticas: huius mendicitas, auiditate coniuncta, in fortunas nostras imminebat: diuidebat agros quibus, & quos uolebat: nullus aditus erat priuato, nulla aequitatis deprecatio: tantum quisque habebat possessor, quantum reliquerat diuisor Antonius. Quae quamquam, si leges irritas feceritis, rata esse non possunt: tamen separatim suo nomine notanda censeo; iudicandumque, nullos septemuiros fuisse; nihil placere ratum esse, quod ab iis actum diceretur, M.

uero Antonium, quis est, qui ciuem possit iudicare potius, quam teterrimum & crudelissimum hostem, qui pro aede Castoris sedens, audiente populo R. duxerit, nisi uictorem uicturum neminem? num putatis, P. C. dixisse eum minacius, quam facturum fuisse? Quid uero, quod in concione dicere ausus est? se, cum magistratu abisset, ad urbem futurum cum exercitu, introiturum quotiescumque uellet. quid erat aliud, nisi denunciare populo R. seruitutem? Quod autem eius iter Brundisium, quae festinatio, quae spes, nisi ut ad urbem, uel in urbem potius exercitum maximum adducere? qui autem delectus centurionum? quae effrenatio impotentis animi? cum eius promissis legiones fortissimae reclamassent, domum ad se uenire iussit cëturiones, quos bene de rep. sentire cognouerat, eosq; ante pedes suos uxorisq; suae, quam secum, grauis imperator, ad exercitum duxerat, iugulari coegit. quo animo hunc futurũ fuisse censetis in nos, quos oderat, cum in eos, quos numquam uiderat, tam crudelis fuisset? & quam auidum in pecunijs locupletum, qui pauperum sanguinem cõcupisset? quorum ipsorum bona, quantacumque erant, statim suis comitibus, compotoribusq; descripsit. Atque ille furens infesta iã patriae signa a Brundisio inferebat; cum C. Caesar deorum immortalium beneficio, diuini animi, ingenij, consilij magnitudine, quamquam sua sponte, eximiaq; uirtute, tamen approbatione auctoritatis meae, colonias patris adijt, ueteranos milites cõuocauit, paucis diebus exercitum fecit, incitatos latronis impetus retardauit. postea uero quam legio Martia ducem praestantissimum uidit, nihil egit aliud, nisi ut aliquando liberi essemus. quam est imitata Quarta legio. quo ille nuncio audito, cum senatum

uocasset, adhibuissetq; consularem, qui sua sententia C. Cæsarem hostem iudicaret; repente concidit. post autem, neque sacrificijs sollemnibus factis, neque uotis nuncupatis, non profectus est, sed profugit paludatus: at quo? in prouinciam firmißimorum, & fortißimorum ciuium: qui illum ne si ita quidem uenisset, ut nullum bellum inferri, ferre potuissent, impotentem, iracundum, contumeliosum, superbum, semper poscentem, semper rapientem, semper ebrium. at ille, cuius ne pacatam quidem nequitiam quisquam ferre posset, bellum intulit prouinciæ Galliæ; circumsedit Mutinam, firmißimam, & splendidißimam populi R. coloniã; oppugnat D. Brutum imperatorem, consulem designatum, ciuem non sibi, sed nobis & reip. natum. Ergo Hannibal hostis; ciuis Antonius? quid ille fecit hostiliter, quod hic non aut fecerit, aut faciat, aut moliatur, & cogitet? totum iter Antonij quid habuit, nisi depopulationes, uastationes, cædes, rapinas? quas non faciebat Hannibal, quia multa ad usum reseruabat. at hi, qui in horam uiuerent, non modo de fortunis, & de bonis ciuium, sed ne de utilitate quidem sua cogitauerunt. Ad hunc, dij boni, legatos mitti placet? norunt isti homines formam reip. iura belli, exempla maiorum? cogitant, quid populi R. maiestas, quid senatus seueritas postulet? Legatos decernis: si, ut depreceris; contemnet: si, ut imperes; non audiet. Denique, quamuis seuera legatis mandata dederimus, nomen ipsum legatorum hunc, quem uidemus populi R. restinguet ardorem, municipiorum atque Italiæ franget animos. Vt omittam hæc, quæ magna sunt; certe ista legatio moram, & tarditatem afferet bello. quamuis dicant, quod quosdam audiam dicturos; legati proficiscantur, bellũ nihilo minus

paretur: tamen legatorum nomen ipsum & animos mollict, & belli celeritatem morabitur. minimis momentis, P. C. maximæ inclinationes temporum fiunt cum in omni casu reip. tum in bello, & maxime ciuili, quod opinione plerumque & fama gubernatur. nemo quæret, quibus cum mandatis legatos miserimus: nomen ipsum legationis ultro missæ timoris esse signum uidebitur. Recedat a Mutina: desinat oppugnare Brutum: decedat ex Gallia. non est uerbis rogandus, cogendus est armis. non enim ad Hannibalem mittimus, ut a Sagunto recedat, ad quem miserat olim senatus P. Valerium Flaccum, & Q. Bæbium Tampilum; qui, si Hannibal non pareret, Carthaginem ire iussi sunt. nostros legatos quo iubebimus ire, nisi paruerit Antonius? ad nostrum ciuem mittimus, ne imperatorem, coloniamq; populi R. oppugnet. ita ne uero hoc per legatos rogandus est? quid interest, per deos immortales, utrum hanc urbem oppugnet, an huius urbis propugnaculum, coloniamq; populi R. præsidij caussa collocatam? Belli Punici secundi, quod contra maiores nostros Hannibal gessit, caussa fuit Sagunti oppugnatio. recte ad eum legati missi. mittebantur ad Pœnum, mittebantur pro Hannibalis hostibus, nostris socijs. quid simile tandem? nos ad ciuem mittimus, ne imperatorem populi R. ne exercitum, ne coloniam circumsideat, ne oppugnet, ne agros depopuletur, ne sit hostis? Age, si paruerit, hoc ciue uti aut uolumus, aut possumus? ante diem XIII. Cal. Ian. decretis uestris eum concidistis. constituistis, ut hæc ad uos Cal. Ian. referrentur, quæ referri uidetis, de honoribus, & præmijs bene de rep. meritorum, & merentium: quorum principem iudicauistis eum, qui fuit, C. Cæsarem; qui

M. Antonij impetus nefarios ab urbe in Galliam auertit: deinde milites ueteranos, qui primi Cæsarem secuti sunt: tum illas cælestes, diuinásq; legiones, Martiam, & Quartam, quibus, cum consulem suum non modo reliquissent, sed bello etiam persequerentur, honores, & præmia spopondistis: eodémq; die D. Bruti, præstantissimi ciuis, edicto allato, atque proposito, factũ eius collaudastis; quódq; ille bellum priuato consilio susceperat, id uos auctoritate publica comprobastis. quid igitur illo die aliud egistis, nisi ut re hostem iudicaretis Antonium? his uestris decretis, aut ille uos æquo animo adspicere poterit, aut uos illum sine dolore summo uidebitis? exclusit illum a rep. distraxit, segregauit non solum scelus illius, sed etiam, ut mihi uidetur, fortuna quædam reip. Qui si legatis paruerit, Romámq; redierit; num quando perditis ciuibus uexillum, quo concurrant, defuturum putatis? sed hoc minus uereor: sunt alia, quæ magis timeam, & cogitem. numquam parebit ille legatis. noui hominis insaniam, arrogantiam: noui perditæ consilia amicorum, quibus ille est deditus. Lucius quidem frater eius, utpote qui peregre depugnarit, familiam ducit. sit per se ipse sanus, quod numquam erit; per hos esse ei, tamen non licebit. teretur interea tempus: belli apparatus refrigescent. unde est adhuc bellum, nisi ex retardatione, & mora? ut primum post discessum latronis, uel potius desperatam fugam libere senatus haberi potuit, semper flagitaui, ut conuocaremur. quo die primum conuocati sumus, cum designati consules non adessent; ieci sententia mea, maximo uestro consensu, fundamenta reip. serius omnino, quã decuit: (nec enim ante potui) sed tamen, si ex eo tempore

dies nullus intermiſſus eſſet, bellum profecto nullum haberemus. omne malum naſcens facile opprimitur, inueteratum fit plerumque robuſtius. ſed tum exſpectabantur Calendæ Ian. fortaſſe non recte. uerum præterita omittamus: etiam ne hanc moram afferemus, dum proficiſcantur legati? dum reuertantur? quorum exſpectatio dubitationem belli affert: bello autem dubio, quod poteſt ſtudium eſſe delectus? quamobrem, P. C. legatorum mentionem nullam cenſeo faciendam? rē adminiſtrādam arbitror ſine ulla mora, & confeſtim gerendam: tumultum cenſeo decerni, iuſtitium edici, ſaga ſumi dico oportere, delectum haberi, ſublatis uacationibus, in urbe, & in Italia, præter Galliam totam. quæ ſi erunt facta; opinio ipſa, & fama ueſtræ ſeueritatis obruet ſcelerati gladiatoris amentiā: ſentiet ſibi bellum cum rep. eſſe ſuſceptum: experietur conſentientes ſenatus neruos, atque uires. nam nunc quidem partium contentionem eſſe dictitat: quarum partium? alteri uicti ſunt: alteri ſunt e medijs C. Cæſaris partibus, niſi forte Cæſaris partes a Panſa, & Hirtio coſ. & a filio C. Cæſaris oppugnari putamus. hoc uero bellum non ex diſſenſione partium, ſed ex nefaria ſpe perditiſſimorum ciuiū excitatum: quibus bona, fortunæq; noſtræ notatæ ſunt, & iam ad cuiuſque opinionem diſtributæ. Legi epiſtolam Antonij, quam ad quendam ſeptemuirum, capitalem hominem, collegam ſuum, miſerat. Quid concupiſcas, tu uideris: quod concupiueris, certe habebis. *Hem, ad quem legatos mittamus; cui bellum moremur inferre: qui ne ſorti quidem fortunas noſtras deſtituit, ſed libidini cuiuſque nos ita addixit, ut ne ſibi quidem quidquam integrum, quod non alicui promiſ-*

sum iam sit, reliquerit. Cum hoc P.C. bello, bello, inquam, decertandum est, idq; confestim: legatorum tarditas repudianda est. Quapropter, ne multa nobis quotidie decernenda sint, consulibus totam remp. committendam censeo, hisq; permittendum, ut remp. defendant, prouideantque, ne quid resp. detrimenti accipiat; censeoque, ut ijs, qui in exercitu Antonij sunt, ne sit ea res fraudi, si ante kal. Febr. ab eo discesserint. haec si censueritis, P.C. breui tempore libertatem populi R. auctoritatemq; uestram recuperabitis. sin autem lenius agetis; tamen eadem, sed fortasse serius, decernetis. De rep. quoad retulistis, satis decreuisse uideor. Altera res est de honoribus: de quibus deinceps intelligo esse dicendum. sed, qui ordo in sententijs rogandis seruari solet, eundem tenebo in uiris fortibus honorandis. a Bruto igitur, consule designato, more maiorum capiamus exordium. cuius, ut superiora omittam, quae sunt maxima illa quidem, sed adhuc omnium magis iudicijs, quã publice laudata: quibusnam uerbis eius laudes huius ipsius temporis consequi possumus? neque enim ullam mercedem tãta uirtus, praeter hãc laudis, gloriaeque, desiderat: qua etiã si careat, tamen sit se ipsa contenta, atque in memoria gratorum ciuium, tamquam in luce, posita laetetur. laus igitur iudicij, testimonijq; nostri tribuenda Bruto est quãobrem his uerbis, patres conscripti, S. C. faciendum censeo: Cum D. Brutus imp. consul designatus, prouinciam Galliam in senatus populiq; potestate teneat; cumq; exercitum tantum, tam breui tempore, summo studio municipiorum, coloniarumq; prouinciae Galliae optime de rep. meritae, merentisque, conscripserit, comparârit; id eum recte, & ordine, exq; rep. fecisse, idq; D.

Bruti præstantissimum meritum in remp. senatui populoq; R. gratum esse, & fore; itaq; senatum populumq; R. existimare, D. Bruti imp. consulis designati, opera, consilio, uirtute, incredibiliq; studio, & consensu prouinciæ Galliæ, reip. difficillimo tempore esse subuentum. Huic tanto merito Bruti, P. C. tantoq; in remp. beneficio, quis est tantus honos, qui non debeatur? nam, si M. Antonio patuisset Gallia; si, oppreßis municipijs, & colonijs imparatis, in illam ultimam Galliam penetrare potuisset: quantus reip. terror impenderet? dubitaret, credo, homo amentißimus, atque in omnibus consilijs præceps, & deuius, non solum cum exercitu suo, sed etiam cum omni immanitate barbariæ bellum inferre nobis; ut eius furorem ne alpium quidem muro cohibere possemus. hæc igitur habenda gratia est D. Bruto, qui illum, nondum interposita auctoritate uestra, suo consilio, atque iudicio, non, ut consulem, recepit, sed, ut hostem, arcuit Gallia, seq; obsideri, quam hanc urbem, maluit. habeat ergo huius tanti facti, tamq; præclari decreto uestro testimonium sempiternum; Galliaque, quæ semper præsidet, atque præsedit huic imperio, libertatiq; communi, merito iureq; laudetur, quod se suasq; uires non transdidit, sed opposuit Antonio. Atque etiam M. Lepido pro eius egregijs in remp. meritis decernendos honores quam amplißimos censeo. semper ille populum R. liberum uoluit; maximumq; signum illo die dedit uoluntatis, & iudicij sui, cum, Antonio diadema Cæsari imponente, se auertit, gemituq; & mæstitia declarauit, quantum haberet odium seruitutis, quam populum R. liberum cuperet, quam illa, quæ tulerat, temporum magis neceßitate, quam iudicio tulisset. Quanta uero is modera-

tione

*tione usus sit in illo tempore ciuitatis, quod post mortẽ Cæ saris consecutum est, quis nostrum obliuisci potest? Magna hæc; sed ad maiora properat oratio. quid enim, o dij immortales, admirabilius omnibus gentibus, quid optatius populo accidere potuit, quam, cum bellum ciuile maximum esset, cuius belli exitum omnes timeremus, sapientia * etiam id potius extingui, quam armis, & ferro rem in discrimen adducere? quod si eadem ratio Cæsaris fuisset in illo tætro, miseroq; bello: ut omittã patrẽ, duos Cn. Pompeij, summi, et singularis uiri filios, incolumes haberemus. quibus certe pietas fraudi esse non debet. utinam omnes M. Lepidus seruare potuisset: facturum fuisse, declarauit in eo, quod potuit, cum Sex. Pompeium restituit ciuitati, maximum ornamentum reip. clarißimum monumentum clementiæ suæ. grauis illa fortuna populi R. graue fatũ. Pompeio enim patre, quod imperij populi R. lumen fuit, exstincto, interfectus est patris similibus filius. sed omnia mihi uidentur deorum immortalium iudicio expiata, Sex. Pompeio reip. conseruato. quam ob caussam, iustam, atq; magnam, & quod periculosißimum ciuile bellum, maximumq;, humanitate, & sapientia sua M. Lepidus ad pacem, concordiamq; conuertit, S. C. his uerbis censeo perscribendum. Cum a M. Lepido imp. pont. max. sæpenumero resp. et bene, & feliciter gesta sit, populusq; R. intellexerit ei dominatum regiũ maxime displicere; cũq; eius opera, uirtute, consilio, singulariq; clementia, & mansuetudine bellum acerbißimum ciuile sit restinctum; Sextusq; Pompeius Cn. F. Magnus huius ordinis auctoritate ab armis discesserit, & a M. Lepido imp. pont. max. summa senatus, populiq; R. uoluntate ciuitati restitutus sit; senatũ, populũq; R. pro maximis, plurimisq;*

in remp. M Lepidi meritis magnā spem in eius uirtute, au ctoritate, felicitate reponere otij, pacis, concordiæ, libertatisq; eiusq; in remp. meritorū senatum, populumq; R. memorē fore; eiq; statuam equestrē inauratā in Rostris, aut quo alio loco in foro uellet, ex huius ordinis sententia statui placere. Qui honos, P.C. mihi maximus uidetur: primum, quia iustus est: non enim solum datur propter spem temporum reliquorum, sed pro amplissimis meritis redditur. nec uero cuiquam possumus commemorare hunc honorem a senatu tributum iudicio senatus soluto, et libero. Venio ad C. Cæsarē, P.C. qui nisi fuisset, quis nostrum esse potuisset? aduolabat ad urbem a Brundisio homo impotentissimus, ardēs odio, animo hostili in omnes bonos, cum exercitu, Antonius. quid huius audaciæ, & sceleri poterat opponi? nondum ullos duces habebamus, non copias: nullum erat consilium publicū, nulla libertas: dandæ ceruices erant crudelitati nefariæ: fugam quærebamus omnes: quæ ipsa exitū non habebat. quis tum nobis, quis populo R. obtulit hunc diuinum adolescentem deus? qui, cum omnia ad perniciem nostram pestifero illi ciui paterent, subito præter spem omnium exortus, prius confecit exercitum, quem furori M. Antonij opponeret, quam quisquam hoc eum cogitare suspicaretur. magni honores habiti Cn. Pompeio, cum esset adolescens: & quidem iure: subuenit enim reipubl. sed ætate multo robustior, & militum ducem quærentium studio paratior, & in alio genere belli. non enim omnibus Sullæ caussa grata: declarat multitudo proscriptorum, tot municipiorum maximæ calamitates. Cæsar autē annis multis minor ueteranos, cupientes iam requiescere, armauit: eam complexus est caussam, quæ esset senatui, quæ populo, quæ cunctæ Italiæ, quæ dijs

omnibus gratißima. & Pompeius ad L. Sullæ maximum imperium, uictoremq; exercitum accesßit: Cæsar se ad neminem adiunxit; ipse princeps exercitus faciendi, & præsidij comparandi fuit. ille in aduersariorum partibus agrũ Picenum habuit inimicum: hic ex Antonij amicis, sed amicioribus libertati, contra Antonium confecit exercitum. illius opibus Sulla regnauit: huius præsidio Antonij dominatus oppreßsus est. demus igitur imperium Cæsari, sine quo res militaris administrari, teneri exercitus, bellum geri non potest: sit proprætor eo iure, quo qui optimo. qui honos, quamquam est magnus illi ætati, tamen ad neceßitatem rerum gerendarum, non solum ad dignitatem, ualet. itaque illa quæramus, quæ uix hodierno die consequemur. sed sæpe spero fore huius adolescentis ornandi, honorãdi et nobis, & populo R. potestatẽ. hoc autem tempore ita censeo decernendum: Quod C. Cæsar C. F. pont. propr. summo reipubl. tempore milites ueteranos ad libertatem populi R. cohortatus sit, eosq; conscripserit; quodq; legio Martia, Quartaq; summo studio, optimoq; in rempubl. consensu, C. Cæsare duce, & auctore, remp. libertatem populi Rom. defendãt, defenderint; & quod C. Cæsar proprætor Galliæ prouinciæ cum exercitu subsidio profectus sit; equites, sagittarios, elephantos in suam, populiq; R. potestatem redegerit; difficillimoq; reip. tempore saluti, dignitatiq; populi Rom. subuenerit: ob eas caussas senatui placere, C. Cæsarem C. F. pont. propr. senatorem esse, sententiaq; loco prætorio dicere; eiusq; rationem, quemcumque magistratum petet, ita haberi, ut haberi per leges liceret, si anno superiore quæstor fuisset. Quid est enim, P. C. cur eum non quamprimũ amplißimos honores capere capiamus? legibus enim annali-

bus cum grandiorem ætatem ad consulatum constituebāt, adolescentiæ temeritatem uerebantur. C. Cæsar ineunte ætate docuit, ab excellenti, eximiaq; uirtute progressum ætatis exspectari non oportere. itaque maiores nostri, ueteres illi admodum antiqui, leges annales non habebāt: quas multis post annis attulit ambitio, ut gradus essent petitionis inter æquales. ita sæpe magna indoles uirtutis prius, quā reipubl. prodesse potuisset, exstincta est. at uero apud antiquos Rulli, Decij, Coruini, multiq; alij, recentiore autem memoria superior Africanus, T. Flamininus, admodū adolescentes consules facti, tantas res gesserūt, ut populi R. imperiū auxerint, nomē ornarint. Quid Macedo Alexander? cum ab ineunte ætate res maximas gerere cœpisset, non ne tertio et trigesimo anno mortem obijt? quæ est ætas nostris legibus decem annis minor, quam cōsularis. ex quo iudicari potest, uirtutis esse, quam ætatis, cursum celeriorem. Nam, quod ij, qui Cæsari inuident, simulant se timere: ne uerēdum quidē est, ut tenere se possit, ut moderari, ne honoribus nostris elatus intemperantius suis opibus utatur. ea natura rerū est, P. C. ut, qui sensum ueræ gloriæ ceperit, quiq; se ab senatu, ab equitibus R. populoq; R. uniuerso senserit ciuē carū haberi, salutaremq; reip. nihil cum hac gloria comparandum putet. utinam C. Cæsari, patri dico, contigisset adolescēti, ut esset senatui, atq; optimo cuiq; carissimus. quod cum consequi neglexisset, omnē uim ingenij, quæ summa fuit in illo, in populari leuitate consumpsit: itaq; cum respectum ad senatum, et ad bonos non haberet, eam sibi uiam ipse patefecit ad opes suas amplificādas, quam uirtus liberi populi ferre non posset. Eius autem filij longissime diuersa ratio: qui cū omnibus est, tum optimo cuiq; carissimus. in hoc spes liberi

tatis posita est: ab hoc accepta iã salus: huic summi honores et exquiruntur, et parati sunt. Cuius igitur singularẽ prudentiam admiramur, eius stultitiã timemus? quid enim stultius, quam inutilem potentiam, inuidiosas opes, cupiditatem dominandi præcipitem, et lubricam anteferre ueræ, graui, solidæ gloriæ? an hoc uidit puer: si ætate processerit, non uidebit? At est quibusdam inimicus, clarißimis, atq; optimis ciuibus. Nullus iste timor esse debet. omnes Cæsar inimicitias reip. condonauit: hanc sibi iudicem constituit, hanc moderatricem * omnium, atque factorum: ita enim ad remp. accessit, ut eam confirmaret, non ut euerteret. omnes habeo cognitos sensus adolescentis: nihil est illi rep. carius, nihil uestra auctoritate grauius, nihil bonorum uirorum iudicio optatius, nihil uera gloria dulcius. quamobrem ab eo nõ modo nihil timere, sed maiora, et meliora exspectare debetis, neq; in eo, qui ad D. Brutum obsidione liberandũ profectus sit, timere, ne memoria maneat domestici doloris, quæ plus apud eum poßit, quam salus ciuitatis. Audebo etiam obligare fidem meam, P.C. uobis, populoq; R. reiq; pub. quod profecto, cum me nulla uis cogeret, facere nõ auderem; pertimescerem'q; in re maxima periculosam opinionem temeritatis. promitto, recipio, spondeo, patres conscripti, C. Cæsarem talem semper fore ciuẽ, qualis hodie sit, qualem'q; eum maxime esse uelle, et optare debemus. Quæ cum ita sint; de Cæsare satis hoc tempore dictum habebo. Nec uero de L. Egnatuleio, fortißimo, et constantißimo ciue, amicißimo'q; reip. silendũ arbitror, sed tribuendum testimoniũ uirtutis egregiæ, quod is legionẽ Quartam ad Cæsarem adduxerit, quæ præsidio consulibus, senatui, populo'q; R. rei'q; pub. esset: ob eam caussam placere, uti L. Egnatuleio triennium ante le-

gitimum tempus magistratus petere, capere, gerere liceat: in quo, P.C. non tantum commodum tribuitur L. Egnatuleio, quantus honos: in tali enim re satis est nominari. De exercitu autem C. Cæsaris ita censeo decernendum: senatui placere, militibus ueteranis, qui Cæsaris pontificis, * auctoritatemq; huius ordinis defenderint, atque defendant, ijs, liberisq; eorum militiæ uacationē esse; utiq; C. Pansa, A. Hirtius consules, alter, ambo ue cognoscerent, qui ager ijs colonijs esset, quo milites ueterani deducti essent, qui contra legem Iuliam possideretur, ut is militibus ueteranis diuideretur: de agro Campano separatim cognoscerent, inirentq; rationem de commodis militum ueteranorum augendis: legioniq; Martiæ, & legioni Quartæ, & ijs militibus, qui de legione secunda, trigesima quincta ad C. Pansam, A. Hirtium consules uenissent, suaq; nomina dedissent, quod his senatus, populiq; R. libertas carißima sit, & fuerit, uacationem militiæ ipsis, liberisq; eorum esse placere, extra tumultum Gallicū, Italicumq;: easq; legiones, bello confecto, missas fieri, placere; quantamq; pecuniam militibus earum legionum in singulos C. Cæsar pont. propr. pollicitus sit, tantam dari placere; utiq; C. Pansa, A. Hirtius consules, alter, ambo ue rationem agri habeant, qui sine iniuria priuatorum diuidi poßit, ijsq; militibus legionis Martiæ, & legionis Quartæ ita daretur, aßignaretur, ut quibus militibus amplißime dati, aßignati essent. Dixi ad ea omnia consules, de quibus retulisti quæ si erunt sine mora, matureq; decreta; facilius apparabitis ea, quæ tempus, & neceßitas flagitat. celeritate autem opus est: qua si essemus usi, bellum, ut sæpe dixi, nullum haberemus.

IN M. ANTONIVM AD QVIRITES PHILIPPICARVM LIBER VI.

A Vdita uobis esse arbitror, Quirites, quæ sint acta in senatu, quæ fuerit cuiusq; sententia. res enim ex Kalendis Ian. agitata, paullo ante confecta est, minus quidem illa seuere, quam decuit, non tamen omnino dissolute. mora est allata bello, non caussa sublata. quamobrem, quod quæsiuit a me P. Appuleius, homo & multis officijs mihi, & summa familiaritate coniunctus, & uobis amicißimus; ita respondebo, ut ea, quibus non interfuistis, nosse poßitis. Caussa fortißimis, optimisq; consulibus Kal. Ian. de rep. primum referendi fuit, ex eo, quod XIII. Kal. Ian. senatus, me auctore, decreuit. eo die primũ, Quirites, fundamenta iacta sunt reip. fuit enim longo interuallo ita liber senatus, ut uos aliquando liberi essetis. quo quidẽ tempore, etiam si ille dies uitæ finẽ mihi allaturus esset, satis magnũ ceperam fructũ, cum uos uniuersi una mẽte, atq; uoce iterum a me conseruatam esse remp. cõclamastis. hoc uestro iudicio tanto, tamq; præclaro excitatus, ita Kalendis Ian. ueni in senatum, ut meminissem, quã personam im positã a uobis sustinerem. itaq; bellum nefarium illatum reip. cũ uiderem, nullã moram interponendam insequẽdi M. Antonium putaui; hominemq; audacißimũ, qui, multis nefarijs rebus ante commißis, hoc tempore im peratorem populi R.

oppugnaret, coloniam uestram fidißimam, fortißimamq́; obsideret, bello censui persequendum. tumultum esse, decer ni, iustitium edici, saga sumi, dixi placere, quo omnes a- crius, grauiusq; incumberent ad ulciscendas reipubl. iniu rias, si omnia grauißimi belli insignia suscepta a senatu ui derent. itaque hæc sententia sic per triduum ualuit, ut, quã quam discessio facta non esset, tamen, præter paucos, om- nes mihi assensuri uiderentur. hodierno autem die, nescio qua obiecta re, remißior senatus fuit. nam plures eam sen- tentiam secuti sunt, ut, quantum senatus auctoritas, ue- sterq; consensus apud Antonium ualiturus eßet, per lega- tos experiremur. intelligo, Quirites, a uobis hanc senten- tiam repudiari: neque iniuria: ad quem enim legatos? ad eum ne, qui, pecunia publica dißipata, atque effusa, per uim, & contra auspicia impositis reipubl. legibus, fugata concione, obsesso senatu, ad opprimendam rempubl. Brun disio legiones accersierit? ab his relictus, cum latronum ma nu in Galliam irruperit? Brutum oppugnet? Mutinam cir cumsideat? quæ uobis potest cum hoc gladiatore cõditionis, æquitatis, legationis esse communitas? quamquam, Qui- rites, non est illa legatio, sed denunciatio belli, nisi parue- rit. ita enim est decretũ, ut si legati ad Hannibalẽ mitteren- tur. mittuntur enim qui nuncient, ne oppugnet consulẽ de signatũ, ne Mutinã obsideat, ne prouinciã depopuletur, ne delectus habeat, sit in senatus, populiq; R. potestate. Facile uero huic denunciationi parebit, ut in patrũ conscriptorũ, atq; in uestra potestate sit, qui in sua numquã fuerit. quid enim ille numquã arbitrio suo fecit, semper eo tractus, quo libido rapuit, quo leuitas, quo furor, quo uinolẽtia? semper eum duo dißimilia genera tenuerunt, lenonũ, et latronum.

ita domesticis stupris, forensibus parricidijs delectatur, ut mulieri citius auarißimæ paruerit, quam senatui, populoq; R. itaque, quod paullo ante feci in senatu, faciam apud uos. testificor, denuncio, ante prædico, nihil M. Antonium eorum, quæ sunt legatis mandata, facturum, uastaturum agros, Mutinam obsessurum, delectus, qua poßit, habiturum. is est enim ille, qui semper senatus iudicium, & auctoritatem, semper uoluntatem uestram, potestatemq; contempserit. an ille id faciat, quod paullo ante decretum est, ut exercitum citra flumen Rubiconem, qui finis est Galliæ, educeret, dum ne propius urbem Romam CC mil. admoueret? huic denunciationi ille pareat? ille se fluuio Rubicone CC mil. circumscriptum esse patiatur? non is est Antonius: nam, si esset, non commisisset, ut ei senatus, tamquam Hannibali initio belli Punici, denunciaret, ne oppugnaret Saguntum. Quod uero ita auocatur a Mutina, ut ab urbe, tamquam pestifera flamma, arceatur; quā habet ignominiam? quod iudicium senatus? Quid, quod a senatu dantur mandata legatis, ut D. Brutum, militesq; eius adeant, hisq; demonstrent, summa in remp. merita, beneficiaq; eorum grata esse senatui populoq; R. hisq; eam rem magnæ laudi, magnoq; honori fore? passurum ne censetis Antonium, introire Mutinam legatos? exire inde tuto? numquam patietur, mihi credite. noui uinolentiam: noui impudentiam: noui audaciam. nec uero de illo sicut de homine aliquo debemus, sed ut de importunißima bellua cogitare. Quæ cum ita sint; non omnino dissolutum est, quod decreuit senatus. habet atrocitatis aliquid legatio. utinam nihil haberet moræ. nam, cum plerisque in rebus gerendis tarditas, & procrastinatio odiosa est: tum hoc

bellũ indiget celeritatis. ſuccurrendum eſt D. Bruto: omnes undique copiæ colligendæ: horam eximere nullam in tali ciue liberãdo ſine ſcelere poſſumus. an ille non potuit, ſi Antonium conſulem, ſi Galliam Antonij prouinciam iudicaſſet, legiones Antonio, & prouinciam tranſdere? domum redire? triumphare? primus in hoc ordine, quoad magiſtratum iniret, ſententiam dicere? quid negotij fuit? ſed, cum ſe Brutum eſſe meminiſſet, ueſtræq; libertati natum, non otio ſuo; quid egit aliud, niſi ut pene corpore ſuo Gallia prohiberet Antonium? Ad hũc utrũ legatos, an legiones ire oportebat? ſed præterita omittamus. properent legati; quod uideo eſſe facturos. uos ſaga parate: eſt enim ita decretum, ut, ſi ille auctoritati ſenatus non paruiſſet, ad ſaga iretur. ibitur: non parebit: nos amiſſos tot dies rei gerendæ queremur. nõ metuo, Quirites, ne, cũ audierit Antonius, me hoc in ſenatu, et in cõcione confirmaſſe, numquam illum futurum in ſenatus poteſtate; refellendi mei cauſſa, ut ego nihil uidiſſe uidear, uertat ſe, & ſenatui pareat. numquã faciet: nõ inuidebit huic meæ gloriæ: malet me ſapientẽ a uobis, quã ſe modeſtum exſtimari. Quid? ipſe ſi uelit, num etiam Luciũ fratrem paſſurum arbitramur? nuper quidem dicitur ad Tibur, ut opinor, cum ei labare M. Antonius uideretur, mortem fratri eſſe minitatus. etiam ne ab hoc Myrmillone Aſiatico ſenatus mandata, legatorum uerba audiẽtur? nec enim ſecerni a fratre poterit, tãta præſertim auctoritate. nã hic inter illos Africanus eſt: pluris habetur, quã L. Trebellius; pluris, quam T. Plancus, adoleſcens nobilis; qui omnibus ſententijs, maximo ueſtro plauſu, condemnatus, neſcio quo modo ſe coniecit in turbam, atque ita mæſtus redijt, ut retractus, non reuerſus, uideretur. ſic contemnit,

tamquam si illi aqua & igni interdictum sit. aliquando negat ei locum esse oportere in curia, qui incenderit curiã. nam Trebellium ualde iam diligit. oderat tum, cum ille tabulis nouis aduersabatur: iam fert in oculis, postquam ipsũ Trebellium uidit sine tabulis nouis saluum esse non posse. audisse enim uos arbitror, Quirites, quod etiam uidere potuistis, quotidie sponsores, & creditores L. Trebellij cõueni re. o fides: hoc enim puto Trebellium sumpsisse cognomen. quæ potest esse maior fides, quam fraudare creditores? domo profuge? propter æs alienũ ire ad arma? ubi plausus ille in triumpho est, sæpe ludis? ubi ædilitas, delata summo studio bonorũ? quis est, qui hunc nõ casu existimet recte fecisse? nequitia est: scelus est. Redeo ad amores, deliciasq; uestras, L. Antonium: qui uos omnes in fidem suam recepit. negatis? num quispiam est uestrum, qui tribum non habeat? certe nemo. atqui illum quinque & triginta tribus patronum adoptarunt. rursus reclamatis. adspicite a sinistra illam equestrem statuam inauratam: in qua quid inscriptum est? QVINQVE. ET. TRIGINTA. TRIBVS. PATRONO. Populi R. igitur est patronus L. Antonius. malã quidẽ illi pestem. clamori enim uestro assentior. nõ modo hic latro, quẽ clientẽ habere nemo uelit, sed quis umquam tantis opibus, tantis rebus gestis fuit, qui se populi R. uictoris, dominiq; omnium gentium, tutorem dicere auderet? in foro L. Antonij statuam uidemus, sicut illã Q. Tremellij, qui Hernicos deuicit, ante Castoris. o impudẽtiã incredibilẽ: tantum ne sibi sumpsit, quia Mylasis Myrmillo Thracem iugulauit, familiarem suum? quonam modo istum ferre possemus; si in hoc foro, spectantibus uobis, depugnasset? Sed hæc una statua. altera ab equitibus

R. equo publico: qui item adſcribunt, PATRONO. quem umquam iſte ordo patronum adoptauit? ſi quemquam, debuit me. ſed me omitto: quem cenſorem? quem imperatorē? agrum his diuiſit. o ſordidos, qui acceperunt; im probum, qui dederit. Statuerunt etiam tribuni militares, qui in exercitu Cæſaris * duobus fuerunt. quis eſt iſte ordo? multi fuerunt multis in legionibus per tot annos: his quoque diuiſit Semurium. campus Martius reſtabat; niſi prius cum fratre fugiſſet. ſed hæc agrorum aſsignatio paullo ante, Quirites, L. Cæſaris, clariſsimi uiri, & præſtantiſsimi ſenatoris, ſentētia diſſoluta eſt. huic enim aſſenſi ſeptemuirū acta ſuſtulimus. iacent beneficia Nuculæ; friget patronus Antonius. nam poſſeſſores animo æquiore diſcedent: nullā impenſam fecerant: nondum inſtruxerāt, partim quia nō confidebant, partim quia non habebant. Sed illa ſtatua palmaris: de qua, ſi meliora tempora eſſent, non poſſem ſine riſu dicere: L. ANTONIO. IANI. MEDII. PATRONO. ita ne? Ianus medius in L. Antonij clientela ſit? quis umquam in illo Iano inuentus eſt, qui L. Antonio mille nummum ferret expenſum? Sed nimis multa de nugis: ad cauſſam, bellumq; redeamus: quamquam non alienū fuit; perſonas quaſdam a uobis recognoſci, ut, quibuſcum bellū gereretur, poſſetis taciti cogitare. Ego autem uos hortor, Quirites, ut, etiam ſi melius aliud fuit, tamen legatorum reditum exſpectetis animo æquo. celeritas detracta de cauſſa eſt. boni tamen aliquid acceſsit ad cauſſam. cum enim legati renunciarint, quod certe renunciabunt, non in ueſtra poteſtate, non in ſenatus eſſe Antonium; quis erit tam improbus ciuis, qui illum ciuem habendum putet? nunc enim ſunt pauci illi quidem, ſed tamen plures, quam

rep. dignum est, qui ita loquantur: ne legatos quidem exspectabimus? istam certe uocem, simulationemq; clementiæ extorquebit his res ipsa publica. quo etiam, ut confitear uobis, Quirites, minus hodierno die contendi, minus laboraui, ut mihi senatus assentiens tumultum decerneret, saga sumi iuberet. malui uiginti diebus post sententiam meam laudari ab omnibus, quam a paucis hodie uituperari. Quapropter, Quirites, exspectate legatorum reditum, & paucorum dierum molestiam deuorate. qui cum redierint; si pacem afferent, cupidum me, si bellum, prouidum iudicatote. An ego non prouideam meis ciuibus? non dies, noctesq; de uestra libertate, de reip. salute cogitem? quid enim non debeo uobis, Quirites, quem uos a se ortum, hominibus nobilissimis omnibus honoribus prætulistis? an ingratus sum? quis minus? qui, partis honoribus, eosdem in foro gessi labores, quos petendis. rudis in rep.? quis exercitatior, qui uiginti iam annos bellum geram cum improbis ciuibus? Quamobrem, Quirites, consilio, quantum potero, labore plus pæne, quam potero, excubabo, uigilaboq; pro uobis. etenim, quis est ciuis, præsertim hoc gradu, quo me uos esse uoluistis, tam oblitus beneficij uestri, tam immemor patriæ, tam inimicus dignitatis suæ, quem non excitet, non inflammet tantus uester iste consensus? multas, magnasq; habui consul conciones, multis interfui: nullam umquam uidi tantam, quanta nunc uestra est. unum sentitis omnes, unum studetis, M. Antonij conatum auertere a rep. furorem exstinguere, opprimere audaciam. idem uolunt omnes ordines: eodem incumbunt municipia, coloniæ, cuncta Italia: itaque senatum, bene sua sponte firmum, firmiorem uestra auctoritate fecistis. uenit tempus,

Quirites, serius omnino, quam dignum populo R. fuit: sed tamen ita maturum, ut differri iam hora non possit. fuit aliquis fatalis casus, ut ita dicam: quem tulimus, quoquo modo ferendus fuit. nunc, si quis erit, erit uoluntarius. populum R. seruire fas non est, quem dij immortales omnibus gentibus imperare uoluerunt. res in extremum est adducta discrimen: de libertate decernitur. aut uindicatis oportet, Quirites; quod profecto & pietate uestra, & tanta concordia consequimini: aut quiduis potius quam seruiatis. aliæ nationes seruitutem pati possunt: populi R. est propria libertas.

FINIS PHILIPPICAE VI.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICARVM LIBER VII.

PARVIS de rebus, sed fortasse necessarijs, consulimur, P. C. de Appia uia, & de Moneta consul, de Lupercis tribunus pl. refert. quarum rerum etsi facilis explicatio uidetur, tamen animus aberrat a sententia, suspensus curis maioribus. adducta est enim, P. C. res in maximum periculum, & in extremum pæne discrimen. non sine caussa legatorum istam missionem semper timui, numquam probaui: quorum reditus quid sit allaturus, ignoro: exspectatio quidem quantum afferat languoris animis, quis non uidet? non enim se tenent ij, qui senatum dolent ad auctoritatis pristinæ spem reuiuiscere, coniunctum huic ordini populum Rom. conspirantem Italiam, paratos exercitus, expeditos duces. iam nunc fingunt responsa Antonij, eáq; defendunt. alij, postulare illum, ut omnes exercitus dimittantur. scilicet legatos ad eum misimus, non ut pareret, & dicto audiens esset huic ordini, sed ut condiciones ferret, leges imponeret, reserare nos exteris gentibus Italiam iuberet, se præsertim incolumi, a quo maius periculum, quam ab ullis nationibus, extimescendum est. alij remittere eum nobis Galliam citeriorem, illam ultimam postulare. præclare: ex qua non legiones solum, sed etiam nationes ad urbem conetur adducere. alij, nihil eum iam nisi modesti postulare. Macedoniam suam uocat omnino: quoniam C. frater est

inde reuocatus. sed quæ prouincia est, ex qua illa fax excitare non posset incendium? itaque ijdem, quasi prouidi ciues, & senatores diligentes, bellicum me cecinisse dicunt, suspiciunt partis patrocinium: qui sic disputant. Irritatum Antonium non oportuit. nequam est homo ille, atque confidens; multi præterea improbi. quos quidem a se primum numerare possunt, qui hæc loquuntur. eos cauendos esse denunciant. utrum igitur in nefarijs ciuibus ulciscendis, cum possis, an pertimescendis diligentior est cautio? atque hæc illi loquuntur, qui quondam propter leuitatem populares habebantur. ex quo intelligi potest, animo illos abhorruisse semper ab optimo ciuitatis statu, non uoluntate fuisse populares. qui enim euenit, ut, qui in rebus improbis populares fuerint, ijdem in re una maxime populari, quod eadem salutaris reip. sit, improbos se, quam populares, esse malint? me quidem, semper, uti scitis, aduersatum multitudinis temeritati, hæc fecit præclarissima caussa popularem. & quidem dicuntur, uel potius se ipsi dicũt consulares. quo nomine dignus est nemo, nisi qui tanti honoris nomen potest sustinere. faueas tu hosti? ille litteras ad te mittat de sua spe rerum secundarum? eas tu lætus proferas? recites? describendas etiam des improbis ciuibus? eorum augeas animos, bonorum spem, uirtutemq; debilites? & te consularẽ, aut senatorem, denique ciuem putes? Accipiet in optimam partem C. Pansa, fortissimus consul, atque optimus. etenim dicam animo amicissimo. Hunc ipsum, mihi hominem familiarissimum, nisi talis cõsul esset, ut omnes uigilias, curas, cogitationes in reip. salute defigeret, consulem non putarẽ. quãquam nos ab ineunte illius ætate usus, consuetudo, studiorum etiam honestissimorum societas, simi-

litudoq;

titudoq; coniunxit: eiusdemq; curam incredibilem in asperrimis belli ciuilis periculis perspexi non modo salutis, sed etiam dignitatis meæ: tamen eundem, ut dixi, nisi talis consul esset, negare esse consulem auderem. idem non modo cõsulem esse dico, sed etiam memoria mea præstantißimum, atque optimum consulem: non quin pari uirtute, & uoluntate alij fuerint: sed tantam caussam non habuerunt, in qua & uoluntatẽ suam, & uirtutem declararent. huius magnitudini animi, grauitati, sapientiæ tempestas est oblata formidolosißimi temporis. tum autem illustratur consulatus, cum gubernat remp. si non optabili, at necessario tempore. magis autem necessarium P.C. nullum tempus umquam fuit. itaque ego ille, qui semper pacis auctor fui cuiq; pax præsertim ciuilis, quamquam omnibus bonis, tamen in primis fuit optabilis: omne enim curriculum industriæ nostræ in foro, in curia, in amicorum periculis propulsandis elaboratum est: hinc honores amplißimos, hinc mediocres opes, hinc dignitatem, si quam habemus, consecuti sumus: ego itaque pacis, ut ita dicam, alumnus, qui quantuscumque sum, (nihil enim mihi arrogo) sine pace ciuili certe non fuissem: (periculose dico: quemadmodum accepturi, P. C. sitis, horreo: sed pro mea perpetua cupiditate uestræ dignitatis retinendæ, et augendæ quæso, oroq; uos, P. C. ut primo, etsi erit uel acerbum auditu, uel incredibile a M. Cicerone esse dictum, accipiatis sine offensione, quod dixero, ne ue id prius quam, quale si explicauero, repudietis) ego ille, dicam sæpius, pacis semper laudator, semper auctor, pacem cum M. Antonio esse nolo. Magna spe ingredior in reliquam orationem, P.C. quoniam periculosißimum locum silentio sum præteruectus.

cur igitur pacem nolo? quia turpis est quia periculosa, quia esse non potest. quæ tria dum explico, peto a uobis, P. C. ut eadem benignitate, qua soletis, uerba mea audiatis. Quid est inconstantia, leuitate, mobilitate cum singulis hominibus, tum uero uniuerso senatui turpius? quid porro inconstantius, quam, quem modo hostem non uerbo, sed re multis decretis iudicauistis, cum hoc subito pace uelle coniungi? nisi uero, cum C. Cæsari meritos illi quidem honores, & debitos, sed tamen singulares, & immortales decreuistis, unam ob caussam, quod contra M. Antonium exercitum comparauisset, non hostem Antonium iudicauistis: nec tum hostis est a uobis iudicatus Antonius, cum laudati auctoritate uestra ueterani milites, qui Cæsarem secuti essent: nec tum hostem Antonium iudicastis, cum fortissimis legionibus, quod illum, qui consul appellabatur, cum esset hostis, reliquissent, uacationes, pecunias, agros spopondistis. Quid? cum Brutum, omine quodam istius generis, & nominis natum ad rempubl. liberandam, exercitumq; eius pro libertate populi Rom. bellum gerentem cum Antonio, prouinciamq; fidelissimam, atque optimam, Galliam laudibus amplissimis affecistis, tum non hostem iudicastis Antonium? Quid? cum decreuistis, ut consul alter, ambo ue ad bellum proficiscerentur, quod erat bellum, si hostis Antonius non erat? quid igitur profectus est uir fortissimus, meus collega, & familiaris, A. Hirtius consul? at qua imbecillitate? qua macie? sed animi uires corporis infirmitas non retardauit æquum, credo, putauit, uitam, quam populi R. uotis retinuisset, pro libertate populi R. in discrimen adducere. Quid? cum delectus haberi tota Italia iussistis, cum ua

actiones omnes sustulistis, tum ille hostis non est iudicatus? armorum officinas in urbe uidetis; milites cum gladijs sequuntur consulem; præsidio sunt specie consuli re, & ueritate nobis; omnes sine ulla recusatione, summo etiam cum studio nomina dant, parent auctoritati uestræ: non est iudicatus hostis Antonius? At legatos misimus. Heu me miserũ, cur senatum cogor, quem laudauĩ semper, reprehendere? quid? uos censetis, P. C. legatorum missionem populo Rom. uos præbuisse? non intelligitis, non auditis, meam sententiã flagitari? cui cum pridie frequentes essetis assensi, postridie ad spem estis inanem pacis deuoluti. quam turpe porro est, legiones ad senatum legatos mittere, senatum ad Antoniũ? quamquam illa legatio non est; denunciatio est, paratum illi exitum, nisi paruerit huic ordini. quid refert? tamen opinio est grauior. missos enim legatos omnes uident, decreti nostri non omnes uerba nouerunt. retinenda est igitur nobis constantia, grauitas, perseuerantia: repetenda uetus illa seueritas: siquidem auctoritas senatus decus, honestatem, laudem, dignitatem desiderat: quibus hic ordo caruit nimium diu: sed erat tunc excusatio oppressis, misera illa quidem, sed tamen iusta; nunc nulla est. liberati regio dominatu uidebamur: multo postea grauius urgebamur armis domesticis: ea ipsa depulimus nos quidem: extorquenda sunt. quod si non possumus facere, (dicam quod dignum est senatore, & Rom. homine) moriamur. Quanta enim erit illa reipubl. turpitudo, quantum dedecus, quanta labes, dicere in hoc ordine sententiam M. Antonium consulari loco? cuius ut omittam innumerabilia scelera urbani consulatus; in quo pecuniam publicã maximã dissipauit, exsules sine lege restituit, uectigalia uẽdidit,

prouincias de populi R. *imperio sustulit, regna addixit pecunia, leges ciuitati per uim imposuit, armis aut obsedit, aut exclusit senatum: ut hæc, inquam, omittam, ne hoc quidem cogitatis, eum, qui* Mutinam, *coloniam populi* R. *firmissimam oppugnarit, imperatorem populi* R. *consulem designatũ obsederit, depopulatus agros sit, hunc in eum ordinem recipi, a quo toties ob has ipsas caussas, hostis iudicatus sit, quam fœdum, flagitiosumq; sit?* Satis *multa de turpitudine: dicam deinceps, ut proposui, de periculo: quod etsi minus est fugiendum, quam turpitudo, tamen offendit animos maioris partis hominum * magis.* Poteritis *igitur exploratam habere pacem, cum in ciuitate* Antonium *uidebitis, uel potius* Antonios? *nisi forte contemnitis* Lucium. *ego ne* Caium *quidem. sed, ut uideo, dominabitur* Lucius: *est enim patronus quinque & triginta tribuum, quarum sua lege, qua cum* C. Cæsare *magistratus partitus est, suffragium sustulit; patronus centuriarum equitum* R. *quas item sine suffragio esse uoluit; patronus eorum, qui tribuni militares fuerunt: patronus* Iani *medij. quis huius potentiam poterit sustinere? præsertim cum eosdem in agros etiam deduxerit. quis umquam omnes tribus? quis equitis* R.*? quis tribunos militares ** Gracchorum *potentiam maiorem fuisse arbitramini, quam huius gladiatoris futura sit? quem gladiatorem non ita appellaui. ut interdum etiam* M. Antonius *gladiator appellari solet; sed ut appellant ij. qui plane, & latine loquuntur.* Myrmillo *in* Asia *depugnauit; cum ornasset.* Thecidicis *comitem & familiarem suum, illum miserum fugientem iugulauit: luculentam tamen ipse plagam accepit, ut declarat cicatrix. qui familiarem iugularit, quid hic, occasione data, faciet ini*

triico? & qui illud animi caussa fecerit, hunc prædæ caussa quid facturum putatis? non rursus improbos decuriabit? non solicitabit rursus agrarios? non queretur expulsos? M. uero Antonius non is erit, ad quem omni motu concursus fiat ciuium perditorum? ut nemo sit alius, nisi ij, qui una sunt, & ij, qui hic ei nunc aperte fauent; parumne erunt multi? præsertim cum boni iam præsidijs cesserint, illi parati sint ad nutum futuri. ego uero metuo, si hoc tempore consilio lapsi erimus, ne illi breui tempore nimis multi nobis esse uideantur. nec ego pacem nolo, sed pacis nomine bellum inuolutum reformido. quare, si pace frui uolumus, bellum gerendum est: si bellum omittemus, pace numquam fruemur. Est autem uestri consilij, P. C. *in posterum quam longissime prouidere. iccirco in hac custodia & tamquam specula, collocati sumus, ut uacuum metu populum* R. *nostra uigilia, & prouidentia redderemus. turpe est, summo consilio orbis terræ, præsertim in re tam perspicua, consilium intelligi defuisse. eos consules habemus, eam populi* R. *alacritatem, eum consensum* Italiæ, *eos duces, eos exercitus, ut nullam calamitatem resp. accipere possit sine culpa senatus. equidem non deero, monebo, prædicam, denunciabo, & testabor semper deos, hominesque, quid sentiam: nec solum fidem meam, quod fortasse uidetur satis esse, sed in principe ciui non est satis, curam, consilium, uigilantiamq; præstabo.* Dixi de periculo: *docebo ne coagmentari quidem posse pacem: de tribus enim, quæ proposui, hoc extremum est.* Quæ potest pax esse M. Antonio primum cum senatu? *quo ore uos ille poterit, quibus uicissim uos illum oculis intueri? quis uestrum illum quem, ille uestrum non oderit? age,*

uos ille solum, & uos illum? quid ij, qui Mutinam circumsident? qui in Gallia delectus habent? qui in uestras fortunas imminent? amici umquam uobis erunt, aut uos illis? An equites R. amplectetur? occulta enim fuit eorum uoluntas, iudiciumq́; de M. Antonio: qui frequentißimi in gradibus Concordiæ steterunt; qui uos ad libertatem recuperandam incitauerunt, arma, saga, bellum flagitauerunt, me una cum populo R. in concionem uocauerunt. hi Antonium diligẽt? cum his pacem seruabit Antonius? Nã, quid ego de uniuerso populo R. dicam? qui, pleno, ac referto foro, bis me una mẽte, atque uoce in concionem uocauit, declarauitq́; maximam libertatis recuperandæ cupiditatẽ. Ita, quod erat optabile ante, ut populum Rom. comitem haberemus; nunc habemus ducem. Quæ est igitur spes; qui Mutinam circumsident, imperatorem populi Rom. exercitumq́; oppugnant, ijs pacem cum populo Rom. esse posse? An cum municipijs pax erit? quorũ tanta studia cognoscũtur in decretis faciendis, militibus dandis, pecunijs pollicendis, ut in singulis opidis curiam populi R. non desideretis. laudandi sunt ex huius ordinis sententia Firmani, qui principes pecuniæ pollicẽdæ fuerunt. respondendum honorifice est Marrucinis, qui ignominia notandos censuerunt eos, si qui militiã subterfugissent. hæc iam tota Italia fient. magna pax Antonio cum his, his item cum illo? quæ potest maior esse discordia? in discordia autem pax ciuilis esse nullo pacto potest. Vt omittam multitudinem; L. Visidio, equiti Rom. homini in primis ornato, atque honesto, ciuiq; semper egregio, cuius ego excubias, & custodias mei capitis cognoui in consulatu meo, qui uicinos suos nõ cohortatus est solum, ut milites fierent, sed etiam facultatibus suis suble-

uauit, huic, inquam, tali uiro, quem nos S. C. collaudare debemus, poterit ne esse pacatus Antonius? Quid Cæsari, qui illum urbe, quid D. Bruto, qui Gallia prohibuit? Iam uero ipse se placabit, & leniet prouinciæ Galliæ, a qua exclusus, & repudiatus est? Omnia uidebitis, P. C. nisi prospicitis, plena odiorum, plena discordiarum, ex quibus oriuntur bella ciuilia. nolite igitur id uelle, quod fieri non potest: & cauete per deos immortales, P. C. ne spe præsentis pacis perpetuam pacem amittatis. Quorsum hæc omnis spectat oratio? quid enim legati egerint, nondum scimus. At uero excitati, erecti, parati, armati animis iam esse debemus; ne blanda, aut supplici oratione, aut æquitatis simulatione fallamur. omnia fecerit oportet, quæ interdicta, & denunciata sunt, prius, quam aliquid postulet; Brutum, exercitumq; eius oppugnare; urbes, & agros prouinciæ Galliæ populari destiterit; ad Brutum adeundi legatis potestatem fecerit; exercitum citra flumen Rubiconem eduxerit; nec propius urbem millia passuum ducenta admouerit; fuerit & in senatus, & in populi Rom. potestate. hæc si fecerit; erit integra potestas nobis deliberandi: si senatui non paruerit; non illi senatus, sed ille populo Rom. bellum indixierit. Sed uos moneo, P. C. libertas agitur populi Rom. quæ est commendata uobis; uita, & fortuna optimi cuiusque, quo cupiditatem infinitam cum immani crudelitate iampridem intendit Antonius; auctoritas uestra, quam nullam habebitis, nisi nunc retinueritis. tætram, & pestiferam belluam ne inclusam, & constrictam dimittatis, cauete. Te ipsum Pansa, moneo, (quamquam non eges consilio, quo uales plurimum: tamen etiam summi gubernatores

in magnis tempestatibus a uectoribus admoneri solent) hunc tuum tantum apparatum, tamq; praeclarum ne ad nihilum recidere patiare. tempus habes tale, quale nemo habuit umquam: hac grauitate senatus, hoc studio equestris ordinis, hoc ardore populi Rom. potes in perpetuum remp. metu, & periculo liberare. Quibus de rebus refert, P. Seruilio assentior.

IN M. ANTONIVM AD QVIRITES PHILIPPICARVM LIBER VIII.

CONFVSIVS hesterno die est acta res, C. Pansa, quam postulabat institutum cõsulatus tui. parum mihi uisus es eos, quibus cedere non soles, sustinere. nam cũ senatus ea uirtus fuisset, quæ solet; & cũ re uiderent omnes esse bellum, quidamq́; id uerbum remouendum arbitrarentur; tua uoluntas in discesione fuit ad lenitatem propensior. uicta igitur est propter uerbi asperitatem, te auctore, nostra sententia; uicit L. Cæsaris, amplissimi uiri, qui, uerbi atrocitate dempta, oratione fuit, quam sententia, lenior. quamquam iis quidem, ante quam sententiam diceret, propinquitatem excusauit, idem fecerat, me consule, in sororis uiro, quod hoc tempore in sororis filio; ut & luctu sororis moueretur, & saluti reip. prouideret. atque ipse tamen Cæsar præcepit nobis quodam modo, P. C. ne sibi assentiremini, cum ita dixit, aliam sententiam se dicturum fuisse, eamq́; se ac rep. dignam, nisi propinquitate impediretur. ergo ille auunculus: num etiã nos auunculi, qui illi assensi estis? at in quo fuit controuersia? belli nomen ponendum quidam in sententia non putabant: tumultum appellare malebant, ignari non modo rerum, sed etiam uerborum. potest enim esse bellum sine tumultu, tumultus esse sine bello non potest. quid enim

est aliud tumultus, nisi perturbatione tanta, ut maior timor oriatur? unde etiam nomen ductum est Tumultus. itaque maiores nostri tumultum Italicum, quod erat domesticus, tumultum Gallicum, quod erat Italiæ finitimus, præterea nullum nominabant. grauius autem tumultum esse, quam bellum, hinc intelligi licet, quod bello Italico uacationes ualent, tumultu non ualent. ita fit, quemadmodum dixi, ut bellum sine tumultu posit, tumultus sine bello esse non posit. etenim, cum inter bellum & pacem medium nihil sit, necesse est tumultum, si belli non sit, pacis esse: quo quid absurdius dici, aut existimari potest? sed nimis multa de uerbo. rem potius uideamus, P. C. quam quidem intelligo uerbo fieri interdum deteriorem solere. Nolumus hoc bellum uideri: quam igitur municipijs, & colonijs ad excludendum Antonium auctoritatem damus? quam, ut milites fiant sine ui, sine tumultu, studio, & uoluntate? quam, ut pecunias in remp. polliceantur? si enim belli nomen tollitur, municipiorum studia tolluntur: consensus populi R. qui iã descendit in caussam, si nos languescimus, debilitetur necesse est. sed quid plura? D. Brutus oppugnatur: non est bellum. Mutina obsidetur: ne hoc quidem bellum est. Gallia uastatur: quæ pax potest esse certior? illud uero quis potest bellum esse dicere? consulem fortissimum uirum cum exercitu misimus, qui cum esset infirmus ex graui, diuturnoq; morbo, nullam sibi putauit excusationem esse oportere, cũ ad reip. præsidium uocaretur. C. quidem Cæsar non exspectauit uestra decreta; præsertim cum esset illius ætatis: bellum contra Antonium sua sponte suscepit. decernendi enim tempus nondum erat: belli autem gerendi tempus si prætermisisset, uidebat, rep. oppressa, nihil posse decerni.

ergo illi nunc, & eorum exercitus in pace uersantur: non est hostis is, cuius præsidium Claterna deiecit Hirtius: non est hostis, qui consuli armatus obsistit, designatum consulem oppugnat: nec illa hostilia uerba, nec bellica, quæ paullo ante ex collegæ literis Pansa recitauit: Deieci præsidium: Claterna potitus sum: fugati equites: prœlium commissum: occisi aliquot. *quæ pax potest esse maior? delectus tota Italia decreti sublatis uacationibus: saga cras sumentur: consul se cum præsidio descensurum esse dixit: utrum hoc bellum non est, an etiam tantum bellum, quantum numquam fuit? ceteris enim bellis, maximeq; ciuilibus contentionem reip. caussa faciebat. Sulla cum Sulpicio de iure legum, quas per uim Sulla latas esse dicebat: Cinna cum Octauio de nouorum ciuium suffragiis: rursus cum Mario, & Carbone Sulla, ne dominarentur indigni. & ut clarissimorum hominum crudelissimã puniretur necem. horum omnium bellorũ caussæ ex reip. contentione, natæ sunt. de proximo bello ciuili non libet dicere: ignoro caussam, detestor exitum. hoc bellum quinctum ciuile geritur, (atque omnia in nostram ætatem inciderunt) primum non modo non in dissensione, & discordia ciuium, sed in maxima consensione. incredibiliq; concordia. omnes idem uolunt, idem defendunt. idem sentiunt. cum omnes dico, eos excipio, quos nemo ciuitate dignos putat. quæ est igitur in medio belli caussa posita? nos deorum immortalium templa, nos muros, nos domicilia, sedesq; populi R. aras: focos, sepulcra maiorum; nos leges iudicia, libertatem, coniuges, liberos, patriam defendimus. contra M. Antonius id molitur, id pugnat, ut hæc omnia perturbet, euertat, prædam*

reip. caussam belli putet, fortunas nostras partim dißipet, partim dispertiat parricidis. in hac tam dispari ratione belli miserrimum illud est, quod ille latronibus suis pollicetur primum domos: urbem enim se diuisurum cõfirmat: deinde omnibus portis, quo uelint, deducturum. omnes Cafones, omnes Saxæ, cæteræq; pestes, quæ sequuntur Antoniũ ædes sibi optimas, hortos, Tusculana, Albana definiunt: atque etiam homines agrestes, si homines illi, ac non pecudes potius, inani spe ad aquas usque Puteolos peruehuntur. ergo habet Antonius, quod suis polliceatur. quid nos? numquid tale habemus? dij meliora: id enim ipsum agimus, ne quis posthac quidquam eiusmodi possit pollicere. inuitus dico, sed dicendum est. hasta Cæsari, P. C. multis improbis & spem affert. et audaciam. uiderunt enim ex mendicis fieri repente diuites: itaque hastam semper uidere cupiũt ij, qui nostris bonis imminẽt, quibus omnia pollicetur Antonius. quid nos nostris exercitibus, quid pollicemur? multo meliora, atque maiora scelerum enim promißio, & ijs, qui exspectant, perniciosa est, & ijs, qui promittunt. nos libertatem nostris militibus, leges, iura, iudicia, imperium orbis terræ, dignitatem, pacem, otium pollicemur. Antonij igitur promissa cruenta, tætra, scelerata, dijs hominibusq; inuisa, nec diuturna, nec salutaria: nostra contra, honesta, integra, gloriosa, plena lætitiæ, plena pietatis. Hic mihi etiam Q. Fufius, uir fortis, ac strenuus amicus meus, pacis commoda commemorat. quasi uero, si laudãda pax esset, ego id æque cõmode facere nõ possem. semel enim pacem defendi, non semper otio studui: quod cum omnibus bonis utile est, tum præcipue mihi. quem enim cursum industria mea tenere potuisset sine forensibus caußis, sine

legibus, sine iudicijs? quæ esse non possunt, ciuili pace subla ta. Sed quæso, Calene, quid, tu seruitutem pacem uocas? maiores quidem nostri, non modo ut liberi essent, sed etiam ut imperarent, arma capiebant. tu arma abijcienda censes, ut seruiamus. quæ caussa iustior est belli gerendi, quam seruitutis depulsio? in qua etiam si non sit molestus dominus, tamen est miserrimum posse, si uelit. immo aliæ caussæ iustæ, hæc necessaria est. nisi forte ad te hoc non putas pertinere, quod te socium fore speras dominationis Antonij. in quo bis laberis; primum, quod tuas rationes communibus anteponis; deinde, quod quidquam stabile, aut iucundum in regno putas. non, si tibi antea pro fuit, semper proderit. quin etiam memini de illo homine queri solebas: quid te facturum de bellua putas? atque ais eum te esse, qui semper pacem optaris, semper omnes ciues uolueris saluos. honesta oratio, sed ita, si bonos. & utiles; & è rep. ciues: sin eos, qui natura ciues sunt, uoluntate hostes, saluos uelis, quid tandem interest inter te, & illos? pater tuus quidem, quo utebar sene adolescens, homo seuerus, & prudens, primas omnium ciuium P. Nasicæ, qui Ti. Gracchum interfecit, dare solebat; eius uirtute, consilio, magnitudine animi liberatam remp. arbitrabatur. Quid? nos a patribus num aliter accepimus? ergo is tibi ciuis, si temporibus illis fuisses. non probaretur, quia non omnes saluos esse uoluisset? quod L. Opimius consul uerba fecit de rep. de ea re ita senserunt, uti Opimius consul remp. defenderet. *senatus hæc uerbis, Opimius armis. num igitur eum, si tum esses, temerarium ciuem, aut crudelem putares? aut Q. Metellum. cuius quattuor filij consulares? P. Lentulum, principem sena*

tus? complures alios summos uiros, qui cum L. Opimio consule armati Gracchum in Auentinum persecuti sunt? quo in prœlio Lentulus graue uulnus accepit, interfectus est Gracchus, & M. Fuluius consularis, eiusq; duo adolescentuli filij. illi igitur uiri uituperandi? non enim ciues omnes saluos esse uoluerunt. ad propiora ueniamus. C. Mario, L. Valerio cos. senatus remp. defendendam dedit: L. Saturninus tribunus pl. C. Glaucia prætor est interfectus. omnes illo die Scauri, Metelli, Claudij, Catuli, Scæuolæ, Crassi arma sumpserunt: num aut consules illos, aut clarissimos uiros uituperandos putas? ego Catilinam perire uolui: num tu, qui omnes saluos uis, Catilinam saluum esse uoluisti? hoc interest, Calene, inter meam sententiam & tuam. ego nolo quemquam ciuem committere, ut morte multandus sit: tu, etiam si commiserit, conseruandum putas. in corpore si quid eiusmodi est, quod reliquo corpori noceat, id uri, secariq; patimur, ut aliquid membrorum potius, quam totum corpus intereat. sic in reip. corpore, ut totum saluum sit, quidquid est pestiferum, amputetur. dura uox multo illa durior: salui sint improbi, scelerati, impij: deleantur innocentes, honesti, boni, tota resp. Uno in homine, Q. Fufi, fateor te uidisse plus, quam me. ego P. Clodium arbitrabar perniciosum ciuem, sceleratum, libidinosum, impium, audacem, facinorosum: tu contra sanctum, temperantem, innocentem, modestum, retinendum ciuem, & optandum. in hoc uno te plurimum uidisse, me multum errasse concedo. Nam quod me tecum iracunde agere dixisti solere: non est ita: uehementer me agere fateor, iracunde nego. omnino irasci amicis non temere soleo, ne si merentur quidem, itaque sine uerborum contumelia a te dis-

sentire possum, sine animi summo dolore non possum. parua est enim mihi tecum, aut parua de re dissensio. ego huic uidelicet faueo, tu illi. immo uero ego D. Bruto faueo, tu M. Antonio: ego conseruare coloniam populi R. cupio, tu expugnare studes. an hoc negare potes, qui omnes moras interponis, quibus infirmetur Brutus, melior fiat Antonius? quousque enim dices pacem uelle te? res geritur: conductae uineae sunt: pugnatur acerrime: qui intercurrerent, misimus tres prnicipes ciuitatis: hos contempsit, reiecit, repudiauit Antonius: tu tamen permanes constantissimus defensor Antonij. & quidem, quo melior senator uideatur, negat se illi amicum esse debere: cum suo magno esset beneficio, uenisse eum contra se. uide, quanta caritas sit patriae. cum homini sit iratus, tamen reip. caussa defendit Antonium. ego te, cum in Massilienses tam es acerbus, Q. Fufi, non animo aequo audio. quousque enim Massiliam oppugnabis? ne triumphus quidem finem facit belli? per quem lata est urbs ea, sine qua numquam ex transalpinis gentibus maiores nostri triũpharunt. quo quidem tempore populus R. ingemuit. quamquã proprios dolores suarum rerum omnes habebant: tamen huius ciuitatis fidelißimae miserias, nemo erat ciuis, qui a se alienas arbitraretur. Caesar ipse, qui illis fuerat iratißimus, tamen propter singularem eius ciuitatis grauitatem, & fidem quotidie aliquid iracundiae remittebat: te nulla sua calamitate ciuitas satiare tam fidelis potest? rursus me irasci fortasse dices. ego autem sine iracundia dico, ut omnia, nec tamen sine dolore. neminem illi ciuitati inimicum esse arbitror, qui amicus sit huic ciuitati, excogitare, qua tua ratio sit, Calene, non possum. an-

tea deterrere te, ne popularis esses, non poteramus; exorare nunc, ut sis popularis, non possumus. Satis multa cum Fufio, ac sine odio omnia, nihil sine dolore. credo autem, qui generi querellam moderate ferat, æquo animo laturum amici. Venio ad reliquos consulares: quorum nemo est, (iure meo hoc dico) quin mecum habeat aliquam coniunctionem gratiæ, alij maximam, alij mediocrem, nemo nullam. quam hesternus dies nobis, consularibus dico, turpis illuxit. iterum legatos? quid, si ille faceret inducias? ante os, oculosq; legatorum tormentis Mutinam uerberauit. opus ostendebat, munitionemq; legatis: ne punctum quidem temporis, cum legati adessent, oppugnatio respirauit. ad hunc legatos? cur? an ut eorum reditu uehementius pertimescatis? equidem cum antea legatos decerni non censuissem, hoc me tamen consolabar, quod cum illi ab Antonio contempti, & reiecti reuertissent, dixissentq; senatui, non modo illum e Gallia non discessisse, uti censuissemus, sed ne a Mutina quidem recessisse, potestatem sibi D. Bruti conueniendi non fuisse; putabam fore, ut omnes inflammati odio, excitati dolore, armis, equis, uiris D. Bruto subueniremus. nos etiam languidiores facti postea sumus, quam M. Antonij non solum audaciam, & scelus, sed etiam insolentiam, superbiamq; perspeximus. utinam L. Cæsar ualeret: Ser. Sulpicius uiueret: multo melius hæc caussa ageretur a tribus, quam nunc agitur ab uno. dolenter hoc dicam potius, quam contumeliose. deserti, deserti, inquam, sumus, P.C. principibus. sed, ut iam sæpe dixi, omnes in tanto periculo, qui recte & fortiter sentient, erunt consulares. animum nobis afferre legati debuerunt, timorem attulerunt: quamquam mihi quidem nullum: quamuis de

illo,

illo, ad quem missi sunt, bene existiment, a quo etiam mandata acceperunt. Pro dij immortales, ubi est ille mos, uirtusq; maiorum? C. *Popillius apud maiores nostros, cum ad Antiochum regem legatus missus esset, & uerbis senatus denunciasset, ut ab Alexandria discederet, quam obsidebat; cum tempus ille differret, uirgula stantem circumscripsit, dixitque, se renunciaturum senatui, nisi prius sibi respondisset, quid facturus esset, quam ex illa circumscriptione excederet. praeclare: senatus enim faciem secũ attulerat, auctoritatem reip. cui qui non paret, non ab eo mandata accipienda sunt, sed ipse est totus repudiandus. an ego ab eo mandata acciperem, qui senatus mandata contemneret? aut ei cum senatu quidquam commune iudicarem, qui imperatorem populi* R. *senatu prohibente obsideret? at quae mandata? qua arrogantia? quo stupore? quo spiritu? cur autem ea legatis nostris dabat? cum ad nos Cotylam mitteret, ornamentum, atque arcem amicorum suorum, hominem aedilicium? si uero tum fuit aedilis, cum eum iussu Antonij in conuiuio serui publici loris ceciderunt. at quam modesta mandata: ferrei sumus,* P. C. *qui quidquam huic negemus.* Vtramque prouinciam, *inquit*, Remitto: exercitum depono: priuatus esse non recuso, *haec sunt enim uerba, redire ad se uidetur.* Omnia obliuiscor: in gratiam redeo. *sed quid adiungit?* Si legionibus meis sex, si equitibus, si cohorti praetoriae praedam, agrumque dederitis. *his etiam praemia postulat: quibus ut ignoscatur, si postulet, impudentissimus iudicetur. addit praeterea, ut, quos ipse cum Dolabella dederit agros, teneant ij, quibus dati sint. hic est Campanus ager, & Leontinus: quae duo maiores*

nostri annonæ perfugia ducebant. cauet mimis, aleatoribus, lenonibus: Cafoni etiam, & Saxæ cauet, quos centuriones pugnaces, & lacertosos inter mimorum, & mimarum greges collocauit. postulat præterea, ut chirographorum, & commentariorum sua, collegæq; sui decreta maneant. quid laborat ut habeat quod quisque mercatus est; si, quod accepit, habet qui uendidit? & ne tangantur rationes ad Opis, id est ne septies millies recuperetur: ne fraudi sit septemuiris, quod egissent. Nucula hoc, credo, admonuit. uerebatur fortasse, ne amitteret tantas clientelas. caueri etiam uult ijs, qui secum sunt, qui quid contra legem commiserint. Mustelæ, & Tironi prospicit: de se nihil laborat: quid enim commisit umquam? num aut pecuniam publicam attigit, aut hominem occidit, aut secum habuit armatos? sed quid est, quod de ijs laboret? postulat enim, ne sua iudiciaria lex abrogetur. quo impetrato, quid est, quod metuat? an, ne suorum aliquis a Cyda, Lysiade, Curio condemnetur? neque tamen nos urget mandatis pluribus: remittit aliquantum, & relaxat. Galliam, inquit, togatam remitto: comatam postulo: otiosus uidelicet esse mauult. cum sex legionibus, inquit, ijsq; suppletis ex D. Bruti exercitu, non modo ex delectu suo; tamdiuq; ut obtineat, dum M. Brutus, C. Cassius consules, pro consules prouincias obtinebunt. huius comitijs C. frater eius, est enim iam annus, ut repulsam tulit. Ipse autem ut quinquennium, inquit, obtineam. at istud uetat lex Cæsaris. & tu acta Cæsaris defendis? hæc tu mandata, L. Piso, & tu, L. Philippe, principes ciuitatis, non dico animo ferre, uerum auribus accipere po-

fuistis? sed, ut suspicor, terror erat quidam: nec uos ut legati apud illum fuistis, nec ut consulares: nec uestram, nec reipubl. dignitatem tenere potuistis: & tamen nescio quo pacto, sapientia quadam credo, quod ego non possum, non nimis irati reuertistis. uobis M. Antonius *nihil tribuit, clarißimis uiris, legatis populi* Rom. *nos quid non legato* M. Antonij *Cotylæ concessimus? cui portas huius urbis patere ius non erat, huic hoc templum patuit, huic aditus in senatum fuit, hic hesterno die sententias nostras in codicillos, & omnia uerba referebat, huic se etiam summis honoribus usi contra suam dignitatem uenditabant.* O *dij immortales, quam magnum est personam in republ. tueri principis: quæ non animis solum debet, sed etiam oculis seruire ciuium. domum recipere legatum hostium, in cubiculum admittere, etiam reducere, hominis est nihil de dignitate, nimium de periculo cogitantis. quod autem est periculum? nam, si maximum in discrimen uenitur, aut libertas parata uictori est, aut mors exposita uicto: quorum alterum optabile est, alterum effugere nemo potest: turpis autem fuga mortis omni est morte peior. nam illud quidem, non adducor, ut credam, esse quosdam, qui inuideant alicuius constantiæ, qui labori, eius perpetuam in republ. adiuuanda uoluntatem, et a senatu, et a populo* R. *probari moleste ferant. omnes id quidem facere debebamus; eaq; erat non modo apud maiores nostros, sed etiam nuper summa laus consulariũ, uigilare, cogitare, adesse animo, semper aliquid pro rep. aut cogitare, aut facere, aut dicere. ego,* P.C. Q. *Scæuolam augurem, memoria teneo, bello* Marsico, *cum esset summa senectute, & perdita ualetudine, quotidie, simul atque luceret, facere*

omnibus conueniendi potestatem sui: neque eum quisquam illo bello uidit in lecto: senexque, & debilis primus ueniebat in curiam. huius industriam, maxime quidem uellem, ut imitarentur ij, quos oportebat; secundo autem loco, ne alterius labori inuiderent. etenim, P. C. cum in spem libertatis sexennio post simus ingreßi, diutiusq; seruitutem perpeßi, quam captiui serui frugi & diligentes solent; quas uigilias, quas solicitudines, quos labores liberandi populi ROM. *caussa recusare debemus? equidem, P. C. quamquam hoc honore usi togati solent esse, cum est in sagis ciuitas; statui tamen, a uobis, cęterisq; ciuibus in tanta atrocitate temporis, tantaq; perturbatione reip. non differre uestitu. non enim ita gerimus nos hoc bello consulares, ut ęquo animo populus* R. *uisurus sit nostri honoris insignia; cum partim e bonis ita timidi sint, ut omnem ij populi* R. *beneficiorum memoriam abiecerint; partim ita a rep. auersi, ut huic se hosti fauere prę se ferant; legatos nostros ab Antonio despectos esse & irrisos facile patiantur, legatum Antonij subleuatum uelint: hunc enim reditu ad Antonium prohiberi negabant oportere; & in eodem excipiendo sententiam meam corrigebant: quibus morem geram. redeat ad imperatorem suum Varius, sed ea lege, ne umquam Romam reuertatur. cęteris autem, si errorem suum deposuerint, & cum rep. gratiam redierint, ueniam, & impunitatem dandam puto. Quas ob res ita censeo, eorum, qui cum M. Antonio sunt, qui ab armis discesserint, & aut ad C. Pansam, aut ad A. Hirtium consules, aut ad D. Brutum imperatorem, consulem designatum, aut ad C. Cęsarem proprętorem ante idus Mart.*

primas adierint, eis fraudi ne sit, quod cum M. Antonio fuerint: si quis eorum, qui cum M. Antonio sunt, fecerit, quod honore, præmio ue dignum esse uideatur, uti C. Pansa, A. Hirtius consules, alter, ambo ue, si eis uidebitur, de eius honore, præmio ue, primo quoquo die ad senatum referant; si quis post hoc ad Antonium profectus esset, præter L. Varium, senatum existimaturum eum contra remp. fecisse.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICARVM

LIBER IX.

V ELLEM, dij immortales fecissent, P. C. ut uiuo potius Ser. Sulpicio gratias ageremus, quã honores mortuo quæreremus. nec uero dubito, quin, si ille uir legationem renunciare potuisset, reditus eius & uobis gratus fuerit, & reipubl. salutaris futurus: non quo L. Philippo, & L. Pisoni aut studium, aut cura defuerit in tanto officio, tantoq; munere: sed, cum Ser. Sulpicius ætate illos anteiret, sapientia omnes, subito ereptus e caussa totam legationem orbam, & debilitatam reliquit. quod si cuiquam iustus honos habitus est in morte legato; in nullo iustior, quam in Ser. Sulpicio, reperietur. cæteri, qui in legatione mortem obierunt, ad incertum uitæ periculum, sine ullo mortis metu, profecti sunt: Ser. Sulpicius cum aliqua perueniendi ad M. Antonium spe profectus est, nulla reuertendi. qui cum ita affectus esset, ut, si ad grauem ualetudinem labor accessisset, sibi ipse diffideret; non recusauit, quominus uel extremo spiritu, si quam opem reipubl. ferre posset, experiretur. itaque non illum uis hiemis, non niues, non longitudo itineris, non asperitas uiarum, non morbus ingrauescens retardauit: cumq; iam ad congressum, colloquiumq; eius peruenisset, ad quem erat missus, in ipsa cura, & meditatione obeundi sui muneris excessit e uita. Vt igitur alia, sic hoc C. Pansa præclare, quod nos ad ornandum Ser. Sulpicium cohor-

tatus es, & ipse multa copiose de illius laude dixisti. quibus a te dictis, nihil præter sententiam dicerem, nisi P. Seruilio respondendum putarem: qui hunc honorem statuæ nemini tribuendum censuit, nisi qui ferro esset in legatione interfectus. ego autem, P. C. sic interpretor sensisse maiores nostros, ut caussam mortis censuerint, non genus esse quærendum. etenim cui legatio ipsa morti fuisset, eius monumentum exstare uoluerunt, ut in bellis periculosis obirent homines legationis munus audacius. non igitur exempla maiorum quærenda, sed consilium est eorum, a quo ipsa exempla nata sunt, explicandum. Lar Tolumnius, rex Veientum, quatuor legatos populi Rom. Fidenis interemit: quorum statuæ steterunt usque ad nostram memoriã in Rostris. iustus honos: iis enim maiores nostri, qui ob remp. mortem obierant, pro breui uita diuturnam memoriam reddiderunt. Cn. Octauij, clari, et magni uiri, qui primus in eam familiam, quæ postea uiris fortißimis floruit, attulit consulatum, statuam uidemus in Rostris. nemo tum nouitati inuidebat; nemo uirtutem non honorabat. at ea fuit legatio Octauij, in qua periculi suspicio non subesset. nam, cum esset missus a senatu ad animos regum perspiciendos, liberorumq; populorum, maximeq;, ut nepotem Antiochi regis, eius, qui cum maioribus nostris bellum gesserat, classes habere, elephantos alere prohiberet; Laodiceæ in gymnasio a quodam Leptine est interfectus. reddita est ei tum a maioribus statua pro uita, quæ multos per annos progeniem eius honestaret, nunc ad tantæ familiæ memoriam sola restaret. atque & huic, & Tullo Cluuio, & L. Roscio, & Sp. Antio, & C. Fulcinio, qui a Veientium rege cæsi sunt, non sanguis, qui est profusus in mor-

te, sed ipsa mors ob remp. obita, honori fuit. Itaque, P. C. si Ser. Sulpicio casus mortem attulisset, dolerem equidem tan to reip. uulnere; mortem uero eius non monumentis, sed lu ctu publico esse ornandam putarem: nunc autem quis dubitat, quin ei uitam abstulerit ipsa legatio? secum enim ille mortem extulit: quam, si nobiscum remansisset, sua cura, optimi filij, fidelißimæ coniugis diligentia uitare potuisset. at ille, cum uideret, si uestræ auctoritati non paruisset, dißimilem se futurum sui; sin paruisset, munus sibi illud pro rep. susceptum uitæ finem allaturum; maluit in maximo populi R. discrimine emori, quam minus, quam potuisset, uideri reip. profuisse. multis illi in urbibus, qua iter faciebat, reficiendi se, & curandi potestas fuit: aderat hospitum inuitatio liberalis pro dignitate summi uiri, & eorum hortatio, qui una erant missi, ad requiescendum, et uitæ suæ cõsulendum. at ille properans, festinans, mandata nostra conficere cupiens, in hac constantia, morbo aduersante, perseuerauit. cuius cum aduentu maxime perturbatus esset Antonius, quod ea, quæ sibi iussu uestro denunciarentur, auctoritate erant, & sententia Ser. Sulpicij constituta; declarauit, quam odisset senatum, cum, auctorẽ senatus exstinctum, læte, atque insolenter tulit. Non igitur magis Octauium Leptines, nec Veientium rex eos, quos modo nominaui, quam Ser. Sulpicium occidit Antonius. is enim profecto mortem attulit; qui caussa mortis fuit. Quocirca ad posteritatis etiam memoriã pertinere arbitror, extare quod fuerit de hoc bello iudicium senatus. erit enim statua ipsa testis, bellum tam graue fuisse, ut legati interitus honoris memoriam consecutus sit. quod si excusationem Ser. Sulpicij, P. C. legationis obeundæ recordari uolueri-

tis; nulla dubitatio relinquetur, quin honore mortuo, quam uiuo iniuriam fecimus, sarciamus. uos enim, P. C. (graue dictu est, sed dicendum tamen) uos, inquam, Ser. Sulpicium uita priuastis. quem cum uideretis re magis morbū, quam oratione, excusantem; non uos quidem crudeles fuistis: quid enim minus in hunc ordinem conuenit? sed, cum speraretis nihil esse, quod non illius auctoritate, & sapientia effici posset, uehementius excusationi obstitistis, atque eum, qui semper uestrum consensum grauissimum iudicauisset, de sententia deiecistis. ut uero Pansæ cōsulis accessit cohortatio grauior, quam aures Ser. Sulpicij ferre didicissent; tum uero denique filium, meq; item seduxit, atque ita locutus est, ut auctoritatem uestram uitæ suæ se diceret anteferre. cuius nos uirtutem admirati, non ausi sumus eius aduersari uoluntati. mouebatur singulari pietate filius: non multum eius perturbationi meus dolor concedebat; sed uterque nostrum cedere cogebatur magnitudini animi, orationis'q; grauitati; cum quidem ille, maxima laude, & gratulatione omnium uestrū, pollicitus est, se, quod uelletis, esse facturum, neque eius sententiæ periculum uitaturum, cuius ipse auctor fuisset. quem exsequi mandata uestra properantem mane postridie prosecuti sumus. qui quidem discedens mecum ita locutus est, ut eius oratio omen fati uideretur. Reddite igitur, P. C. ei uitam, cui ademistis. uita enim mortuorum in memoria est posita uiuorū. perficite, ut is, quem uos inscij ad mortem misistis, immortalitatem habeat a uobis. cui si statuam in Rostris decreto uestro statueritis, nulla eius legationem posteritatis obscurabit obliuio. nam reliqua Ser. Sulpicij uita multis erit præclaris'q; monumentis ad omnem memoriam commen-

data. semper illius grauitatem, constantiam, fidem, præstantem in rep. tuenda curam, atque prudentiam, omnium mortalium fama celebrabit. nec uero silebitur admirabilis quædam, & incredibilis, & pæne diuina eius in legibus interpretandis, æquitate explicanda scientia. omnes ex omni ætate, qui hac in ciuitate intelligentiam iuris habuerunt, si unum in locum conferantur, cum Ser. Sulpicio non sint comparandi. neque enim ille magis iuris consultus, quam iustitiæ fuit: ita ea, quæ proficiscebantur a legibus, & a iure ciuili, semper ad facilitatem, æquitatemq; referebat; neque instituere litium actiones malebat, quam controuersias tollere. Ergo hoc statuæ monumento non eget. habet alia maiora. hæc enim statua mortis honestæ testis erit, illa memoria uitæ gloriosæ: ut hoc magis monumentum grati senatus, quam clari uiri, futurum sit. Multum etiam ualuisse ad patris honorem pietas filij uidebitur: qui quamquam afflictus luctu non adest, tamen sic animati esse debetis, ut ille si adesset: est autem ita affectus, ut nemo umquam unici filij mortem magis doluerit, quã ille mæret patris. Equidem etiam ad famam Ser. Sulpicij filij arbitror pertinere, ut uideatur honorem debitum patri præstitisse. quamquam nullum monumentum clarius Ser. Sulpicius relinquere potuit, quam effigiem morum suorum, uirtutis, constantiæ, pietatis, ingenij, filium: cuius luctus aut hoc honore uestro, aut nullo solatio leuari potest. Mihi autẽ recordanti Ser. Sulpicij multos in nostra familiaritate sermones gratior illi uidetur, si quis est sensus in morte, ænea statua futura, & ea pedestris magis, quam inaurata equestris, qualis L. Sullæ prima statua est. mirifice enim Seruius maiorum continentiam diligebat, huius sæculi insolentiam uitupe-

rabat. ut igitur si ipsum consulam, quid uelit, sic pedestrem ex aere statuam, tamquam ex eius auctoritate, & uoluntate, decerno: quae quidem magnum ciuium dolorem, & desiderium honore monumenti minuet, & leniet. Atque hanc meam sententiam P. C. P. Seruilij sententia probari necesse est; qui sepulcrum publice decernendum Ser. Sulpicio censuit, statuam non censuit. nam, si mors legati sine caede, atque ferro nullum honorem desiderat: cur decernit honorem sepulturae, qui maximus haberi potest mortuo? sin id tribuit Ser. Sulpicio, quod non est datum Cn. Octauio: cur, quod illi datum est, huic dandum esse non censet? maiores quidem nostri statuas multis decreuerunt, sepulcra paucis. sed statuae intereunt tempestate, ui, uetustate: sepulcrorum autem sanctitas in ipso solo est, quod nulla ui moueri, neque deleri potest: atque, ut cetera extinguuntur, sic sepulcra sanctiora fiunt uetustate. Augeatur igitur isto honore etiam is uir, cui nullus honor tribui non debitus potest: grati simus in eius morte decoranda, cui nullam iam aliam gratiam referre possumus: notetur etiam Antonij, nefarium bellum gerentis, scelerata audacia. his enim honoribus habitis Ser. Sulpicio, repudiatae, reiectaeq; legationis ab Antonio manebit testificatio sempiterna. Quas ob res ita censeo: Cum Ser. Sulpicius, Q. F. Lemonia, Rufus, difficillimo reip. tempore, graui periculosoq; morbo affectus, auctoritatem senatus, salutemq; reip. uitae suae praeposuerit: contraq; uim, grauitatemq; morbi contenderit, ut in castra Antonij, quo senatus eum miserat, perueniret; is que, cum iam prope castra uenisset, ui morbi oppressus uitam amiserit maximo reip. tempore; eiusq; mors consentanea uitae fuerit

sanctißime honestißiméq;.acta, in qua sæpe magno usui reip. Ser. Sulpicius & priuatus, & in magistratibus fuerit; cum talis uir ob remp. in legatione mortem obierit; senatui placere, Ser. Sulpicio statuam pedestrem æneam in Rostris ex huius ordinis sententia statui, circumq; eam statuam locum ludis, gladiatoribusq; liberos, posterosq; eius quoquo uersus pedes quinque habere, quod is ob remp. mortem obierit, eamq; caussam in basi inscribi: utiq; C. Pansa, A. Hirtius consules, alter, ambo ue, si eis uidebitur, quæstoribus urbanis imperent, ut eam basim, statuamq; faciendam, & in Rostris statuendam locent; quantiq; locauerint, tantam pecuniam redemptori attribuendam soluendamq; curent: cumq; ante senatus auctoritatem suam in uirorum fortium funeribus ornamentisq; ostenderit, placere, eum quam amplißime supremo die suo efferri: & cum Ser. Sulpicius Q. F. Lemonia, Rufus, ita de rep. meritus sit, ut his ornamentis decorari debeat, senatum censere, atque e rep. existimare, ædiles curules edictum, quod de funeribus habeant, Ser. Sulpicij, Q. F. Lemonia, Rufi, funeri remittere; utiq; locum sepulcro in campo Esquilino C. Pansa consul, seu quo in loco uidetur, pedes triginta quoquo uersus aßignet, quo Ser. Sulpicius inferatur: quod sepulcrum ipsius, liberorum, posterorumq; eius sit, uti quod optimo iure sepulcrum publice datum est.

IN. M. ANTONIVM PHILIPPICARVM LIBER X.

MAXIMAS tibi, Pansa, gratias omnes & habere, & agere debemus: qui, cum hodierno die senatum te habiturum non arbitraremur; ut M. Bruti, præstantissimi ciuis, literas accepisti, ne minimam quidem moram interposuisti, quin quamprimum maximo gaudio, & gratulatione frueremur. cum factum tuum gratum omnibus debet esse, tum uero oratio, qua, recitatis literis, usus es. declarasti enim uerum esse id, quod ego semper sensi, neminem alterius, qui sua confideret, uirtuti inuidere. itaque mihi, qui plurimis officijs sum cum Bruto, & maxima familiaritate coniunctus, minus multa de illo dicenda sunt. quas enim ipse mihi partes sumpseram, eas præcepit oratio tua. sed mihi, P. C. necessitatem attulit paullo plura dicendi sententia eius, qui rogatus est ante me: a quo ita sæpe dissentio, ut iam uerear, ne, id quod fieri minime debet, minuere amicitiam nostram uideatur perpetua dissensio. Quæ est enim ista tua ratio, Calene, quæ mens, qui numquam post Calen. Ian. idem senseris, quod is, qui te sententiam primum rogat? cur numquam tam frequens senatus fuit, ut unus aliquis tuam sententiam secutus sit? cur semper dissimiles tui defendis? cur, cum te & uita, & fortuna tua ad otium, ad dignitatem inuitet, ea probas, ea decernis, ea sentis, quæ sint inimica & otio communi, & dignitati tuæ? nam, ut su-

periora omittam, hoc certe, quod mihi maximam admirationem mouet, non tacebo. Quod est tibi cum Brutis bellum? cur eos, quos omnes pæne uenerari debemus, solus oppugnas? alterum circumsideri non moleste fers; alterum tua sententia spolias ijs copijs, quas ipse suo labore, & periculo ad reip. non ad suum præsidium, per se, nullo adiuuante, confecit. qui est iste tuus sensus, quæ cogitatio, Brutos ut non probes, Antonio probes? quos omnes carissimos habent, tu oderis? quos acerbissime omnes oderunt, tu constantissime diligas? amplissimæ tibi fortunæ sunt, summus honoris gradus, filius, ut & audio, & spero, natus ad laudem: cui cum reip. caussa faueo, tum etiã tua. quæro igitur, eum ne Bruti similem malis, an Antonij? ac permitto, ut de tribus Antonijs eligas, quem uelis. Dij meliora, inquies. cur igitur non ijs faues, eos laudas, quorum similem filium tuum esse uis? simul enim rep. consules, & propones illi exempla ad imitandum. Hoc uero, Q. Fufi, cupio sine offensione nostræ amicitiæ, sic tecum, ut a te dissentiens senator, queri. ita enim dixisti, & quidem de scripto: nam te inopia uerbi lapsum putarem, nisi tuam in dicendo facultatem nossem: literas Bruti recte, & ordine scriptas uideri. quid est aliud, librarium Bruti laudare, non Brutum? usum in rep. Calene, magnum iam habere & debes, & potes: quando ita decerni uidisti, aut quod S. C. huius generis, (sunt enim innumerabilia) bene scriptas literas decretum a senatu? quod uerbum tibi non excidit, ut sæpe fit, fortuito: scriptum, meditatum, cogitatum attulisti. hanc tibi consuetudinem plerisque in rebus bonis obtrectandi si qui detraxerit; quid tibi, quod sibi quisque uelit, non relinquetur? Quamobrem colli-

ge te; placáq; animum istum aliquando, & mitiga: audi uiros bonos, quibus uteris multis: loquere cum sapientissimo homine, genero tuo, sæpius, quam ipse tecum: tum denique amplißimi honoris nomen obtinebis. An uero hoc *pro nihilo putas, in quo quidem pro amicitia tuam uicem dolere soleo, efferri hæc foras, & ad populi* R. *aures peruenire, ei, qui primus sententiam dixerit, neminem assensum? quod etiam hodie futurum arbitror.* Legiones *abducis a* Bruto: *quas? nempe eas, quas ille a* C. Antonij *scelere auertit, & ad remp. sua auctoritate transduxit. rursus igitur uis, nudatum illum, atque solum a rep. relegatum uideri.* Vos *autem,* P. C. *si* M. Brutum *deserueritis prodideritis; quem tandem ciuem umquam ornabitis? nisi forte eos, qui diadema imposuerint, conseruandos, eos, qui nomen regis sustulerint, deserendos putatis.* Ac *de hac quidem diuina, atque immortali laude* Bruti *silebo: quæ gratißima memoria omnium ciuium inclusa, nondum publica auctoritate testata est.* Tantam *ne patientiam, dij boni, tantam moderationem, tantam in iniuria tranquillitatem, & modestiam? qui cum prætor urbanus esset, urbe caruit, ius non dixit, cũ omne ius reip. recuperasset: cumq; concursu quotidiano bonorum omnium, qui admirabilis ad eũ fieri solebat, præsidioq;* Italiæ *cunctæ sæptus posset esse, absens iudicio bonorum defensus esse maluit, quam præsens uiamu: qui ne* Apollinares *quidem ludos, pro sua populiq;* R. *dignitate apparatos, præsens fecit, ne quam uiam patefaceret sceleratorum hominum audaciæ. quamquam qui umquam aut ludi, aut dies lætiores fuerunt, quam cum in singulis uersibus populus* Rom. *maximo clamore, & plausu* Bruti *memoriam prosequebatur? cor-*

[illegible]

pus aberat liberatoris: libertatis memoria aderat: in qua Bruti imago cerni uidebatur. At hunc his ipsis ludorum diebus uidebam in insula clarißimi adolescentis, Luculli, propinqui sui, nihil nisi de pace & concordia ciuiū cogitantē. eundem uidi postea Veliæ cedentem Italia, ne qua oriretur belli ciuilis caussa propter se. o spectaculum illud non modo hominibus, sed undis ipsis, & litoribus luctuosum, cedere e patria seruatorē eius, manere in patria perditores. Cassij classis paucis post diebus consequebatur: ut me puderet, P.C. in eā urbē redire, ex qua illi abirēt. sed, quo cōsilio redierim, initio audistis, post estis experti. exspectatum igitur tempus a Bruto est. nam, quoad uos omnia pati uidit, usus est ipse incredibili patientia: postea quam uos ad libertatem sensit erectos, præsidia uestræ libertati parauit. at cui pesti, quantæq; restitit? si enim C. Antonius, quod animo intenderat, proficere potuisset; (potuisset autem, nisi eius sceleri uirtus M. Bruti obstitisset) Macedoniam, Illyricum, Græciam perdidissemus; esset uel receptaculum pulso Antonio, uel agger oppugnandæ Italiæ Græcia: quæ quidem nunc M. Bruti imperio, auctoritate, copijs non instructa solum, sed etiam ornata tendit dexteram Italiæ, suumq; ei præsidium pollicetur: quod qui ab illo abducit exercitum; & respectum pulcherrimum, & præsidium firmißimum adimit reip. Equidem cupio hæc quāprimum Antonium audire, ut intelligat, non D. Brutum, quem uallo circumsidet, sed se ipsum obsideri. tria tenet oppida toto in orbe terrarum: habet inimicißimam Galliam; eos etiam, quibus confidebat, alienißimos trāspadanos: Italia omnis infesta est: exteræ nationes a prima ora Græciæ usque ad Aegyptum optimorum & fortißimorum ciuium imperijs,

rijs, & præsidijs tenentur. erat ei specula in C. Antonio: *qui duorum fratrum ætatibus medius interiectus, uitijs cum utroque certabat: qui, tamquam extruderetur a senatu in* Macedoniā, *& non contra prohiberetur proficisci, ita cucurrit.* Quæ *tempestas, dij immortales, quæ flamma, quæ uastitas, quæ pestis* Græciæ, *nisi incredibilis ac diuina uirtus Cæsaris furentis hominis conatum, atque audacia compressisset? quæ celeritas illa* Bruti? *quæ cura? quæ uirtus? etsi ne* C. *quidem* Antonij *celeritas contemnenda est. quam nisi in uia caducæ hereditates retardassent, uolasse eum, non iter fecisse, diceres. alios ad negotium publicum ire cum cupimus, uix solemus extrudere hūc retinentes exclusimus.* At quid ei cum Apollonia? quid cum Dyrrhachio? quid cum Illyrico? quid cum P. Vatinij *imperatoris exercitu? succedebat, ut ipse dicebat,* Hortensio. *certi fines* Macedoniæ, *certa condicio, certus, si modo erat ullus, exercitus: cum* Illyrico *uero, & cum* Vatinij *legionibus quid erat* Antonio? At ne Bruto *quidem id enim fortasse quispiam improbus dixerit.* Omnes *legiones, omnes copiæ, quæ ubique sunt, reip. sunt. neque enim legiones, quæ* Antonium *reliquerunt,* Antonij *potius, quam reip. fuisse dicentur. omne enim & exercitus & imperij ius amittit is, qui eo imperio & exercitu remp. oppugnat. quod si ipsa resp. iudicaret, aut si omnes ius decretis eius statueretur:* Antonio *ne, an* Bruto, *legiones populi* R. *adiudicaret? alter aduolarat subito ad direptionem, pestemq; sociorum; ut, quacumque iret, omnia uastaret, diriperet, auferret, exercitu populi* R. *contra ipsum populum* R. *uteretur: alter eā sibi legem statuerat, ut, quocumque uenisset, lux uenisse quadā, & spes salutis uidere-*

bruti´

tur. denique alter ad euertendam remp. præsidia quærebat, alter ad conseruandam. Nec uero nos hoc magis uidebamus, quam ipsi milites: a quibus tanta in iudicando prudentia non erat postulanda. cum septem cohortibus esse Apolloniæ scribit Antonium. qui iam aut captus est, quod dij dent: aut certe, homo uerecundus, in Macedoniam non accedit, ne contra S. C. fecisse uideatur. delectus habitus in Macedonia est summo Q. Hortensii studio, & industria: cuius animum egregium, dignumq; & ipso, & maioribus eius ex Bruti literis perspicere potuistis. legio, quam L. Piso ducebat, legatus Antonij, Ciceroni se filio meo transdidit. equitatus, qui in Syriam ducebatur bipertito, alter eum, a quo ducebatur, reliquit in Thessalia, seseq; ad Brutum contulit; alterum in Macedonia Cn. Domitius, adolescens summa uirtute, grauitate, constantia, a legato Syriaco abduxit. P. autem Vatinius, qui & antea iure laudatus a nobis, & hoc tempore merito laudandus est, aperuit Dyrrhachij portas Bruto, & exercitum transdidit. Tenet igitur populus R. Macedoniam, tenet Illyricum, tuetur Græciam: nostræ sunt legiones, nostra leuis armatura, noster equitatus, maximeq; noster est Brutus, semperq; noster, cum sua excellentißima uirtute reip. natus, tam fato quodam paterni maternique generis, & nominis. Ab hoc igitur quisquam bellum timet, qui, ante quam nos id coacti suscepimus, in pace iacere, quã in bello uigere, maluit? quãquam ille quidem numquam iacuit, nec hoc cadere uerbũ in tantam uirtutis præstantiam potest. erat enim in desiderio ciuitatis, in ore, in sermone omnium: tantum autem aberat a bello, ut cum cupiditate libertatis Italia arderet, defuerit ciuium studijs potius, quam eos in armorum discri-

mē adduceret. itaque illi ipsi, si qui sunt, qui tarditatem Bruti reprehendant, tamen ijdem moderationem, patientiamq; mirantur. Sed iam uideo quid loquantur: neque enim id occulte faciunt. timere se dicunt, quo modo ferant ueterani, exercitum Brutum habere. Quasi uero quidquam intersit inter A. Hirtij, C. Pansæ, D. Bruti, C. Cæsaris, & hūc exercitum M. Bruti: nam, si quattuor exercitus ij, de quibus dixi, propterea laudantur, quod pro populi R. libertate arma ceperunt: quid est cur hic M. Bruti exercitus non in eadem caussa ponatur? At enim ueteranis suspectum est nomen M. Bruti: magis ne, quàm Decimi? equidem non arbitror. etsi est enim Brutorum commune factum, & laudis societas æqua: Decimo tamen iratiores ij, qui id factum dolebant, quo minus ab eo rem illam dicebant fieri debuisse. Quid ergo nunc agunt tot exercitus, nisi ut obsidione D. Brutus liberetur? qui autem hos exercitus ducunt? ij, credo, qui C. Cæsaris res actas euerti, qui caussam ueteranorum prodi uolunt. si ipse uiueret C. Cæsar, acrius, credo, acta sua defenderet, quā uir fortissimus defendit Hirtius. aut amicior caussæ quisquā inueniri potest, quam filius? at horum alter, nondum ex longinquitate grauissimi morbi recreatus, quidquid habuit uirium, id in eorum libertatem defendendam contulit, quorum uotis iudicauit se a morte reuocatum: alter, uirtutis robore firmior, quam ætatis, cum istis ipsis ueteranis ad D. Brutum liberādū est profectus. igitur illi, certissimi, ijdēq; acerrimi Cæsaris actorum patroni, pro D. Bruti salute bellum gerunt: quos ueterani sequuntur: de libertate enim populi R. nō de suis cōmodis, armis decernēdū uident. Quid est igitur, cur ij, qui D. Brutū omnibus opibus cōseruatū

uelint, M. Bruti sit suspectus exercitus? An uero, si quid esset, quod a M. Bruto timendum uideretur, Pansa id non uideret? aut, si uideret, non laboraret? quis aut sapientior ad coniecturam rerum futurarum, aut ad propulsandum metum diligētior? atqui huius animum erga M. Brutū, studiumq; uidistis praecepit oratione sua, quid decernere nos de Bruto, quid sentire oporteret: tantumq; absuit, ut periculosum reip. Bruti putaret exercitum, ut in eo firmissimum reip. praesidium & grauissimum poneret. scilicet haec Pansa aut non uidet, (hebeti enim ingenio est) aut negligit; quae enim Caesar egit, ea rata esse non curat: de quibus confirmandis & sanciendis legem comitijs centuriatis ex auctoritate nostra laturus est. Desinant igitur aut ij, qui non timent, simulare se timere, se prospicere reip. aut ij, qui omnia uerentur, nimium esse timidi; ne illorum simulatio, horum obsit ignauia. Quae, malum, est ista ratio, semper optimis caussis ueteranorum nomen opponere? quorū etiam si amplecterer uirtutem, ut facio; tamen, si essent arrogantes, non possem ferre fastidium. an nos, conantes seruitutis uincla rumpere, impediet, si quis ueteranos id nolle dixerit? non sunt enim, credo, innumerabiles, qui pro communi libertate arma capiant: nemo est, praeter ueteranos milites, uir, qui ad seruitutem propulsandam ingenuo dolore excitetur. potest igitur stare resp. freta ueteranis, sine magno subsidio iuuentutis? quos quidem uos libertatis adiutores complecti debetis, seruitutis auctores sequi non debetis. Postremo, (erumpat enim aliquando uera, & me digna uox) si ueteranorum nutu mentes huius ordinis gubernantur, omniaq; ad eorum uoluntatem nostra dicta, facta referuntur: optanda mors est, quae

ciuibus R. semper fuit seruitute potior. omnis est misera seruitus: sed fuerit quædam necessaria: ecquodnam principiũ * putatis libertatis capessendæ? an, cum illũ necessarium, et fatalem pæne casum nõ tulerimus, hunc feremus uoluntarium? tota Italia desiderio libertatis exarsit: seruire diutius non potest ciuitas: serius populo R. hunc uestitum, atque arma dedimus, quã ab eo flagitati sumus: magna nos quidẽ spe, & prope explorata, libertatis caussam suscepimus: sed, ut cõcedam, incertos exitus esse belli, Martemq; commu nem; tamen pro libertate, uitæ periculo decernendum est. nõ enim in spiritu uita est, sed * ea nulla est omnino seruienti. omnes nationes seruitutem ferre possunt, nostra ciuitas non potest; nec ullam aliam ob caussam, nisi quod illæ laborem, doloremq; fugiunt: quibus ut careant, omnia perpeti possunt: nos ita a maioribus instituti, atque imbuti sumus, ut omnia consilia, atque facta ad dignitatem, & ad uirtutem referremus. ita præclara est recuperatio libertatis, ut ne mors quidem sit in repetenda libertate fugienda. quod si immortalitas consequeretur præsentis periculi fugam: tamen eo magis ea fugienda uideretur, quo diuturnior serui tus esset. cum uero dies, & noctes omnia nos undique fata circumstent; non est uiri, minimeq; Romani, dubitare, eum spiritum, quem naturæ debeat, patriæ reddere. concurritur undique ad cõmune incendium restinguendum: ueterani quidẽ primi, Cæsaris auctoritatem secuti, conatũ Antonij repulerunt: post eiusdem furorẽ Martia legio fregit, Quarta afflixit. sic a suis legionibus condemnatus irrupit in Galliam, quã sibi armis, animisq; infestam inimicamq; cognouit. hunc A. Hirtij, C. Cæsaris exercitus insecuti sunt: post Pansæ delectus urbem, totamq; Italiam erexit. unus om-

-nium est hostis..quamquam habet secum Luciū fratrem, carißimum populo R.ciuem, cuius desiderium ciuitas ferre diutius non potest.quid illa tætrius bellua? quid immanius?qui ob eam caussam natus uidetur,ne omnium mortalium turpißimus esset M. Antonius.est una Trebellius, qui iā cū tabulis nouis redit in gratiā:T.Plancus,ceteri pares;qui id pugnant,id agūt, ut contra remp. restituti esse uideantur.solicitant homines imperitos Saxæ, Cafones,ipsi rustici,atque agrestes,qui hanc rēp.nec uiderunt umquā, nec uidere constitutam uolunt;qui non Cæsaris, sed Antonij acta defendunt; quos auertit agri Campani infinita possesßio:cuius eos non pudere demiror, cum uideant se mimos,& mimas habere uicinos:ad has pestes opprimendas, cur moleste feramus, quod M.Bruti accesßit exercitus?immoderati,credo,hominis,& turbulenti:uide, ne nimium pæne patientis.etsi in illius uiri consilijs, atque factis nihil nec nimium,nec parum umquam fuit.omnis uoluntas M. Bruti,P.C.omnis cogitatio,tota mens auctoritatem senatus, libertatem populi R.intuetur,hæc habet proposita,hæc tueri uult: tentauit, quid patientia proficere posset: nihil cum proficeret,ui contra uim experiendum putauit.cui quidē, P.C.uos idē hoc tempore tribuere debetis, quod ad XIII. Kal. Ian. D Bruto,C. Cæsari,me auctore, tribuistis. quorum priuatum de rep. consilium, & factum auctoritate uestra est comprobatum,atque laudatum:quod idem in M. Bruto facere debetis,a quo insperatum,& repentinū reip. præsidium legionum, equitatus, auxiliorum magnæ, & firmæ copiæ comparatæ sunt: adiungendus est Q. Hortensius: qui cum Macedoniam obtineret,adiutorem se Bruto ad comparandum exercitum fidißimum,& constantißi

mum præbuit. nam de M. Appuleio separatim censeo referendum: cui testis est per literas M. Brutus, eum principem fuisse ad conatum exercitus comparandi. Quæ cum ita sint: Quod C. Pansa consul uerba fecit de literis, quæ a Q. Cæpione Bruto proconsule allatæ, & in hoc ordine recitatæ sunt; de ea re ita censeo: Cum Q. Cæpionis Bruti proconsulis opera, consilio, industria, uirtute, difficillimo reip. tempore, prouincia Macedonia, Illyricum, cuncta Græcia, legiones, exercitus, equitatus in consulum, senatus, populiq; R. potestate sint; id Q. Cæpionem Brutum proconsulem bene, & e rep. pro sua, maiorumq; suorum dignitate, consuetudineq; reip. bene gerendæ fecisse, eamq; rem senatui, populoq; R. gratam esse, & fore; utiq; Q. Cæpio Brutus prosconsul prouinciam Macedoniã, Illyricum, cunctamq; Græciam tueatur, defendat, custodiat, incolumemq; conseruet; eiq; exercitui, quem ipse constituit, comparauit, præsit; pecuniaq; ad rem militarem, si qua opus sit, quæ publica sit, & exigi possit, utatur, exigat; pecuniasque, a quibus uideatur, ad rem militarem mutuas sumat, frumentum imperet; operamq; det, ut cum suis copijs quamproxime Italiam sit: cumq; ex literis Q. Cæpionis Bruti proconsulis intellectum sit, Q. Hortensij proconsulis opera, & uirtute uehementer remp. adiutam, omniaq; eius consilia cum consilijs Q. Cæpionis Bruti proconsulis coniuncta fuisse, eãq; rem magno usui reip. fuisse; Q. Hortensium proconsulem recte, & ordine, exq; rep. fecisse; senatuiq; placere, Q. Hortensium proconsulem cum quæstoribus, pro ue quæstoribus, & legatis suis prouinciam Macedoniam obtinere, quoad ei ex S. C. successum sit.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICARVM LIBER XI.

MAGNO in dolore ſum, P. C. uel mærore potius, quem ex crudeli, & miſerabili morte C. Trebonij, optimi ciuis, moderatiſsimiq; hominis, accepimus: ineſt tamen aliquid, quod reip. profuturum putem. perſpeximus enim, quanta in his, qui contra patriã ſcelerata arma ceperunt, ineſſet immanitas. nam duo haec capita nata ſunt poſt homines natos tæterrima, & ſpurciſſima, Dolabella, & Antonius: quorum alter effecit, quod optabat; de altero patefactum eſt, quid cogitaret. L. Cinna crudelis: C. Marius in iracundia perſeuerans: L. Sulla uehemens: neque ullius horum in ulciſcendo acerbitas progreſſa ultra mortem eſt: quæ tamen pœna in ciues nimis crudelis putabatur. ecce tibi geminum in ſcelere par; inuſitatum, inauditum, ferum, barbarum. itaque, quorum ſummum quondam inter ipſos odium, bellumq; meminiſtis, eoſdem poſtea ſingulari inter ſe conſenſu, & amore deuinxit impuriſsimæ naturæ, & turpiſsimæ uitæ ſimilitudo. ergo id, quod fecit Dolabella in quo potuit, multis idem minatur Antonius. ſed ille, cum procul eſſet a conſulibus, exercitibusq; noſtris, neque dum ſenatum cum populo R. conſpiraſſe ſenſiſſet, fretus Antonij copijs, ea ſcelera ſuſcepit, quæ Romæ iam ſuſcepta arbitrabatur a ſocio furoris ſui. quid ergo hunc aliud moliri, quid optare cenſetis? aut quam omnino cauſſa eſſe belli? omnes, qui libe-

*re de rep. sensimus; qui dignas nobis sententias diximus, qui populum R. liberum esse uoluimus, statuit ille quidem non inimicos, sed hostes, maiora tamen in uos, quam in hostem, supplicia meditatur: mortem naturæ pœnam putat esse, iracundiæ tormenta, atque cruciatum: qualis igitur hostis habendus est is, a quo uictore si cruciatus absit, mors in beneficij parte numeretur? Quamobrem, P.C. quamquam hortatore non egetis, (ipsi enim uestra sponte exarsistis ad libertatis recuperandæ cupiditatem) tamen eo maiore animo studioq; libertatem defendite, quo maiora proposita uictis supplicia seruitutis uidetis. In Galliam inuasit Antonius, in Asiam Dolabella, in alienam uterque prouinciam. alteri se Brutus obiecit, impetumq; furentis, atque omnia diuexare, ac diripere cupientis, uitæ suæ periculo colligauit. progressu arcuit, a reditu refrenauit: obsideri se passus, ex utraque parte constrinxit Antoniū. * alter in Asiam irrupit. cur? si, ut in Syriam patebat uia & certa, neque longa. quid opus fuit cum legione, præmisso Marso nescio quo Octauio, scelerato latrone, atque egente, qui popularetur agros, uexaret urbes, non ad spem constituendæ rei familiaris, quam tenere eum posse negant, qui norunt, (mihi enim hic senator ignotus est) sed ad præsentem pastum mendicitatis suæ? consecutus est Dolabella, nulla suspicione belli: quis enim id putaret? secutæ collocutiones familiarissimæ cum Trebonio, complexusq; summæ beneuolentiæ falsi indices exstiterunt in amore simulato: dexteræ, que fidei testes esse solebant, perfidia sunt, & scelere uiolatæ. nocturnus introitus Smyrnam, quasi in hostium urbem, quæ est fidissimorum, antiquissimorumq; sociorum: oppressus Trebonius; si ut ab eo, qui aperte ho-*

stis esset; incautus; si ut ab eo, qui ciuis etiam tum speciem haberet, miser. ex quo nimirum documentum nos capere fortuna uoluit, quid esset uictis extimescendum. consularem hominem, consulari imperio prouinciam Asiam obtinentem, Samiario exsuli tradidit: interficere captum statim noluit, ne nimis, credo, in uictoria liberalis uideretur; cum uerborum contumelijs optimum uirum incesto ore lacerasset, tum uerberibus, ac tormentis quaestionem habuit pecuniae publicae, idq; per biduum: post, ceruicibus fractis, caput abscidit, idq; affixum gestari iussit in pilo: reliquum corpus tractum, atque laceratum abiecit in mare. cum hoc hoste bellandum est, a cuius taeterrima crudelitate omnis barbaria superata est. Quid loquar de caede ciuium Rom.? de direptione fanorum? quis est, qui pro rerum atrocitate deplorare tantas calamitates queat? et nunc tota Asia uagatur, uolitat ut rex, nos alio bello distineri putat. quasi uero non unum, idemq; bellum sit contra hoc iugum impiorum nefarium. Imaginem Antonij crudelitatis in Dolabella cernitis. ex hoc illa effecta est: ab hoc Dolabellae scelerum praecepta sunt tradita. Num leniorem, quam in Asia Dolabella fuit, in Italia, si liceat, fore putatis Antonium? mihi quidem & ille peruenisse uidetur, quoad progredi potuerit feri hominis amentia: neque Antonius ullius supplicij adhibendi, si potestatem habeat, ullam partem est relicturus. Ponite igitur ante oculos, P. C. miseram quidem illam, & flebilem speciem, sed ad incitandos animos nostros necessariam, nocturnum impetum in urbem Asiae clarissimam, irruptionem armatorum in Trebonij domum; cum ille miser prius latronum gladios uideret, quam, quae res esset, audisset; furentis introitum Do

labellæ, uocem impuram, atque os illud infame; uincla, uerbera, equuleum, tortorem, carnificemq; Samiarium. quæ tulisse illum fortiter, et patienter ferunt. magna laus, meoq; iudicio omnium maxima. est enim sapientis, quidquid homini accidere poßit, id præmeditari ferendum modice esse, si euenerit. maioris est omnino consilij, prouidere, ne quid tale accidat: sed animi non minoris, fortiter ferre, si euenerit. Ac Dolabella quidem tam fuit immemor humanitatis, quamquam eius numquam particeps fuerit, ut suam insatiabilem crudelitatem exercuerit non solum in uiuo, sed etiam in mortuo; ac in eius corpore lacerando, atque uexando, cum animum satiare non poßet, oculos pauerit suos. O multo miserior Dolabella, quam ille; quem tu miserrimum esse uoluisti. dolores Trebonius pertulit magnos: multi ex morbi grauitate maiores: quos tamen non miseros, sed laboriosos dicere solemus. longus fuit dolor bidui: at compluribus annorum sæpe multorum. nec uero grauiora sunt carnificum tormenta, quam interdum cruciamenta morborum. alia sunt, alia, inquam, o perditißimi homines, & amentißimi, multo miseriora. nam, quo maior uis est animi, quam corporis, hoc sunt grauiora ea, quæ concipiuntur animo, quam illa, quæ corpore. miserior igitur, qui suscipit in se scelus, quam is, qui alterius facinus subire cogitur. Cruciatus est a Dolabella Trebonius: & quidem a Carthaginensibus Regulus. quare, cum crudelißimi Pœni iudicati sint in hoste, quid in ciue Dolabella iudicandus est? an uero hoc conferendum est? aut dubitandum, uter miserior, is ne, cuius mortem senatus, populusq; Rom. ulcisci cupit; an is, qui cunctis senatus sententijs hostis est iudicatus? Nam ceteris quidem uitæ partibus, quis

est, qui poßit sine Trebonij maxima contumelia conferre uitam Trebonij cum Dolabella? alterius consilium, ingenium, humanitatem, innocentiam, magnitudinem animi in patria liberanda quis ignorat? alteri a puero pro delicijs crudelitas fuit. deinde ea libidinum turpitudo, ut in hoc sit semper ipse lætatus, quod ea faceret, quæ sibi obijci ne ab inimico quidem possent uerecundo. & hic, dij immortales, aliquando fuit meus occulta enim erant uitia nõ inquirenti. neque nunc fortasse alienus ab eo essem, nisi ille nobis, nisi mœnibus patriæ, nisi huic urbi, nisi dijs penatibus, nisi aris, & focis omnium nostrum, nisi denique naturæ, & humanitati inuentus esset inimicus. a quo admoniti, diligentius, & uigilantius caueamus Antonium. etenim Dolabella non ita multos secum habuit notos, ac insignes latrones: at uidetis, quos, & quam multos habeat Antonius: primum L. fratrem, quam facem, dij immortales? quod facinus? quod scelus? quem gurgitem? quam uoraginem? quid eum non sorbere animo, quid non haurire cogitatione, cuius sanguinem non bibere censetis? in cuius possessiones, atque fortunas non impudentißimos oculos spe, & mente defigere? Quid Censorinum? qui se uerbo prætorem esse urbanum cupere dicebat, re certe noluit. Quid Bestiam? qui se consulatum in Bruti locum petere profitetur. atque hoc quidem detestabile omen auertat Iuppiter. quam absurdum autem, qui prætor fieri non potuerit, eum petere consulatum? nisi forte damnationem pro prætura putat. Alter Cæsar Vopiscus, ille homo summo ingenio, summa potentia, qui ex ædilitatem consulatum petit. soluatur legibus. quamquam leges eum non tenent, propter eximiam, credo dignitatem. at hic, me defenden-

te, quinquies absolutus est. sexta palma urbana etiam in gladiatore difficilis. sed hæc iudicum culpa, nõ mea est. ego defendi fide optima: illi debuerunt clarißimum, & præstantißimum senatorem in ciuitate retinere. qui tamen nũc nihil aliud agere uidetur, nisi ut intelligamus, illos iudices, quorum res iudicatas irritas fecimus, bene, & è rep. iudicauisse. neque hoc in hoc uno est. sunt alij in eiusdem castris, honeste condemnati, turpiter restituti. quod horum consilium, qui omnibus bonis hostes sunt, nisi crudelißimum, putatis fore? Accedit Saxa nescio quis, quem nobis Cæsar ex ultima Celtiberia tribunum pl. dedit, castrorum antea metator, nunc, ut sperat, urbis: a qua cum sit alienus, suo capiti, saluis nobis, ominetur. Cum hoc ueteranus Caso: quo neminem ueterani peius oderunt. his, quasi præter dotem, quam in ciuilibus malis acceperant, agrum Campanum est largitus Antonius, ut haberent reliquorũ nutriculas prædiorum. quibus utinam contenti essent: ferremus: etsi tolerabile non erat: sed quiduis patiendum fuit, ut hoc tæterrimum bellum non haberemus. Quid illa castrorum M. Antonij lumina, non ne ante oculos proponitis? primum duos collegas Antoniorum, & Dolabellæ, Nuculam, & Lentonem, Italiæ diuisores lege ea, quam senatus per uim latam iudicauit: quorum alter commentatus est mimos, alter egit tragœdiam. Quid dicam de Apulo Domitio? cuius bona modo proscripta uidi: tanta procuratorum est negligentia. at hic nuper sororis filio infudit uenenum, non dedit. sed non possunt non prodige uiuere, qui nostra bona sperant, cum effundunt sua. Vidi etiam P. Decij auctionem, clarißimi uiri: qui, maiorum exẽpla persequens, pro alieno se aere deuouit. emptor tamen in ea au

ctione inuentus est nemo. hominem ridiculum, qui se extra re ære alieno putet posse, cum uendat aliena. Nam, quid ego de Trebellio dicam? quem ultæ uidentur Furiæ debitorum: uindicem enim tabularum nouarum nouam tabulam uidimus. Quid de Planco? quem præstantissimus ciuis Aquila Polentia expulit, et quidem crure fracto. quod utinam ante illi accidisset, ne huc redire potuisset. Lumen, & decus illius exercitus pæne præterij, T. Annium Cimbrum, Lysidici filium, Lysidicum ipsum græco uerbo, quoniam omnia iura dissoluit: nisi forte iure germanum Cimber occidit. Cum hanc, et huius generis copiam tantam habeat Antonius, quod scelus omittet, cum Dolabella tantis se obstrinxerit parricidijs, nequaquã pari latronum manu, & copia? Quapropter, ut inuitus sæpe dissensi á Q. Fufio, ita sum eius sententiæ libenter assensus. ex quo iudicare debetis, me non cum homine solere, sed cum caussa dissidere. itaque non assentior solum, sed etiam gratias ago Q. Fufio. dixit enim seueram, grauem, republ. dignam sententiam: iudicauit hostem Dolabellam: bona censuit publice possidenda. quo cum addi nihil posset: quid enim atrocius potuit, quid seuerius decernere? dixit tamen, si quis eorum, qui post se rogati essent, grauiorẽ sententiã dixisset, in eam se iturum. quã seueritatem quis potest non laudare? Nunc, quoniam hostis est iudicatus Dolabella, bello est persequendus. neque enim quiescit: habet legionem: habet fugitiuos: habet sceleratam impiorum manum: est ipse confidens, impotens, gladiatorio generi mortis addictus. Quamobrem, quoniam cum Dolabella, hesterno die hoste decreto, bellum gerendum est; imperator est deligendus. duæ dictæ sunt sententiæ: quarum neutram probo; alteram,

quia semper, nisi cum est necesse, periculosam arbitror; alteram, quia alienam his temporibus existimo. nam extraordinarium imperium populare, atque uentosum est, minime uestræ grauitatis, minime huius ordinis: bello Antiochino magno, & graui, cum L. Scipioni prouincia Asia obuenisset; parumq; in eo putaretur esse animi, parum roboris; senatusq; ad collegam eius C. Lælium, huius sapientis patrem, negotium deferret: surrexit P. Africanus, frater maior L. Scipionis; & illam ignominiam familiæ deprecatus est; dixitq;, & in fratre suo summam uirtutem esse, summumq; consilium, neque se ei legatum, id ætatis, iisq; rebus gestis, defuturum. quod cum ab eo esset dictum, nihil est de Scipionis prouincia commutatum, nec plus extraordinarium imperium ad id bellum quæsitum, quam duobus antea maximis Punicis bellis, quæ a cõsulibus, aut a dictatoribus gesta, & confecta sunt; aut quam Pyrrhi, quam Philippi, quam post Achaico bello, quam Punico tertio: ad quod populus R. ita sibi ipse delegit idoneum ducem P. Scipionem, ut eum tamen bellum gerere consulem uellet. Cum Aristonico bellum gerendum fuit L. Valerio, P. Licinio cos. rogatus populus, quem id bellũ gerere placeret: Crassus, consul, pontifex maximus, Flacco collegæ, flamini Martiali, multam dixit, si a sacris discessisset. quam multam populus remisit, pontifici tamem flaminem parere iussit. sed ne tum quidem populus R. ad priuatum detulit bellum. quamquam erat Africanus, qui anno ante de Numantinis triumpharat: qui cũ longe omnes belli gloria, & uirtute superaret, duas tamen tribus solas tulit. ita populus Rom. consuli potius Crasso, quam priuato Africano, bellum gerendum dedit. De Cn. Pompeii imperiis sum-

uiri, atque omnium principu, tribuni pl. turbulenti tu-lerunt. nam Sertorianum bellum a senatu priuato datum est, quia consules recusabant; cum L. Philippus pro consulibus se eum mittere dixit, non pro consule. Quæ igitur hæc comitia? aut quam ambitionem constantissimus et gra uissimus ciuis L. Cæsar in senatum introduxit? clarissimo uiro, atque innocentissimo decreuit imperium, priuato ta men. in quo maximum nobis onus imposuit. assensus ero: ambitionem induxero in curiam. negaro: uidebo suffragio meo, tamquam comitijs, honorem homini amicissimo denegauisse. quod si comitia placet in senatu haberi, petamus, ambiamus, tabella modo detur nobis, sicut populo da ta est. cur comitijs Cæsar? ut aut præstantissimus uir, si tibi non sit assensum, repulsam tulisse uideatur; aut unusquisque nostrum præteritus, si, cum pari dignitate simus, eodem honore digni non putemur. At enim (nam id exau dio) C. Cæsari adolescentulo imperium extraordinarium mea sententia dedi: ille enim mihi præsidio extraordinarium dederat. cum dico, mihi, senatui dico, populoq; R. a quo resp. præsidium ne cogitatum quidem tantum haberet, ut sine eo salua esse non posset; huic extraordinarium imperium non darem? aut exercitus adimendus, aut imperium dandum fuit. quæ est enim ratio? aut qui potest fie ri, ut sine imperio teneatur exercitus? non igitur, quod ere ptum non est, id existimandum est datum. eripuissetis C. Cæsari, P. C. imperium, nisi dedissetis. milites ueterani, qui illius auctoritatem, imperium, nomen secuti pro rep. arma ceperant, uolebant sibi ab illo imperari: legio Martia, & Quarta ita se contulerat ad auctoritatem senatus, populiq; R. dignitatem, ut deposcerent imperatorem, & du-

cem

cem C. Cæsarem. imperium C. Cæsari belli necessitas, fasces senatus dedit. otioso uero, nihil agenti, priuato, obsecro te, L. Cæsar, (cum peritissimo homine mihi res est) quando imperium senatus dedit? sed de hoc quidem hactenus; ne refragari homini amicissimo, ac de me optime merito uidear: etsi quis potest refragari nō modo non petenti, uerum etiam recusanti? Illa uero, P. C. aliena consulum dignitate, aliena temporum grauitate sententia est, ut consules, Dolabellæ persequendi caussa, Asiam, & Syriam sortiantur. dicam, cur inutile reip. sed prius, quam turpe consulibus sit, uidete. Cum consul designatus obsideatur; cum in eo liberando salus sit, posita reip. cum a populo R. pestiferi ciues, parricidæq; desciuerint; cumq; id bellum geramus, quo bello de dignitate, de libertate, de uita decernamus; &, si in potestatem quis Antonij uenerit, proposita sint tormenta, atque cruciatus; cumq; harum rerū omnium decertat, à cōsulibus optimis, & fortissimis commissa, & commendata sit: Asiæ, & Syrie mentio fiet: ut aut suspicioni crimen, aut inuidiæ materiam dedisse uideamur. At uero ita decernūt, ut liberato Bruto. id enim restabat, ut, relicto, deserto, prodito. ego uero mentionem omnino prouinciarum factā dico alienissimo tempore. quamuis enim intentus animus tuus sit, C. Pansa, sicut est, ad uirum fortissimum, & omnium clarissimum liberandum: tamen rerū natura cogit te necessario referre animum aliquando ad Dolabellam persequendū, & partem aliquā in Asiam, et Syriā deriuare curæ, & cogitationis tuæ. si autem fieri posset, uel plures te animos habere uellem, quos omnes ad Mutinam intenderes. quod quoniam fieri non potest, isto animo, quem habes præstantissimum, atque optimum, nihil uolumus

mus nisi de Bruto cogitare. facis tu id quidem, & eo maxime incubis: duas tamen res, magnas praesertim, non modo agere uno tempore, sed ne cogitando quidem explicare quisquam potest. incitare, & inflammare tuum istuc praestantissimum studium, non ad aliam ulla ex parte curam transferre debemus. Adde istuc sermones hominum, adde suspiciones, adde inuidiam: imitare me, quem tu semper laudasti, qui instructam, ornatamq; a senatu prouinciam deposui, ut incendium patriae, omissa omni cogitatione, restinguerem. Nemo erit, praeter unum me, quicum profecto, si quid interesse putasses tua, pro summa familiaritate nostra communicauisses, qui credat te inuito prouinciã tibi esse decretam. hanc, quaeso, pro tua singulari sapientia reprime famam; atque effice, ne id, quod non curas, cupere uideare. quod quidem eo uehementius tibi laborandũ est, quia in eandem cadere suspicionem collega, uir clarissimus, non potest: nihil horum scit: nihil suspicatur: bellum gerit: in acie stat: de sanguine, & de spiritu decertat: ante prouinciam sibi decretam audiet, quam potuerit tempus ei rei datum suspicari. uereor, ne exercitus quoque nostri, qui non delectus necessitate, sed uoluntarijs studijs se ad remp. contulerũt, tardentur animis, si quidquã aliud nobis, nisi de instanti bello, cogitatum putabunt. Quod si prouinciae consulibus expetendae uidentur, sicut saepe multis clarissimis uiris expetitae sunt: reddite prius nobis Brutum, lumen, & decus ciuitatis; qui ita conseruandus est, ut id signum, quod de caelo delapsum Vestae custodijs continetur; quo saluo, salui sumus futuri: tunc in caelum uos, si fieri poterit, humeris nostris tollemus: prouincias certe dignissimas nobis deligemus. nunc, quod agitur, agamus: agi-

tur autem, liberi ne uiuamus, an mortem obeamus; quæ certe seruituti anteponenda est. Quid, si etiam affert tarditatem ista sententia ad Dolabellam persequendum? quando enim ueniet consul? an id exspectamus, quo ne uestigium quidem Asiæ ciuitatum, atque urbium relinquatur? At mittent aliquem de suo numero. Valde mihi probari potest, qui paullo ante clarissimo uiro priuato imperium extra ordinem non dedi. At hominem dignum mittent. num P. Seruilio digniorem? at eum quidem ciuitas non habet. quod ergo ipse nemini putat dandum ne a senatu quidem id ego unius iudicio delatum cõprobem? expedito nobis homine, & parato, P. C. opus est, & eo, qui imperium legitimum habeat, qui præterea auctoritatem, nomen, exercitum, perspectum animum in rep. liberanda. quis igitur is est? aut M. Brutus, aut C. Cassius, aut uterque. decernerem plane, sicut multa, consulem alterum, ambos ue, ni Brutum colligassemus in Græcia, & eius auxilium ad Italiam uergere, quam ad Asiam, maluissemus; non ut eo ex acie respectum haberemus, sed ut ipsa acies subsidium haberet etiam transmarinum. Præterea, P. C. M. Brutum retinet etiam nunc C. Antonius: qui tenet Apolloniam, magnam urbẽ, & grauem; tenet, opinor, Byllidem; tenet Amantiam; instat Epiro; urget Illyricum; habet aliquot cohortes, habet equitatũ. hinc si Brutus erit trãsductus ad aliud bellũ; Græciam certe amiserimus. est autem etiam de Brundisio, atque illa ora Italiæ prouidẽdũ. quamquam miror tamdiu morari Antoniũ. solet enim accipere ipse manicas, nec diutius obsidionis metum sustinere. quod si confecerit Brutus, & intellexerit, plus se reip. profuturum, si Dolabellam persequatur, quam si in Græcia maneat: aget ipse per se-

ſit, ut adhuc quoque fecit; neque in tot incendijs, quibus cõfestim ſuccurrendum eſt, exſpectabit ſenatum. nam et Brutus, & Caßius multis iam in rebus ipſe ſibi ſenatus fuit. neceſſe eſt enim, in tanta conuerſione, & perturbatione omnium rerum, temporibus potius parere, quam moribus. nec enim nunc primum aut Brutus, aut Caßius ſalutem, libertatemq́; patriæ, legem ſanctißimum, & morem optimum iudicauit. itaque, ſi ad nos nihil referretur de Dolabella perſequendo, tamen ego pro decreto putarem, cum eſſent tales uirtute, auctoritate, nobilitate ſummi uiri, quorum alterius iam notus nobis eſt exercitus, alterius auditus. non igitur Brutus exſpectauit decreta noſtra, cũ ſtudia noſſet. neque enim eſt in prouinciã ſuam Cretam profectus, in Macedoniam alienam aduolauit: omnia ſua putauit, quæ uos ueſtra eſſe uelletis: legiones conſcripſit nouas, excepit ueteres: equitatum ad ſe abduxit Dolabellæ; atque eum, nondum tanto parricidio oblitum, hoſtem ſua ſententia iudicauit. nam, ni ita eſſet, quo iure equitatum a conſule abduceret? Quid C. Caßius, pari magnitudine animi, & conſilij præditus, non ne eo ex Italia conſilio profectus eſt, ut prohiberet Syria Dolabellam? qua lege? quo iure? eo, quod Iuppiter ipſe ſanxit; ut omnia, quæ reipubl. ſalutaria eſſent, legitima, et iuſta haberentur. eſt enim Lex nihil aliud, niſi recta, & a numine deorũ tractata ratio, imperãs honeſta, prohibens contraria. huic igitur legi paruit Caßius, cum eſt in Syriam profectus, alienam prouinciã, ſi homines legibus ſcriptis uterentur, his uero oppreßis, ſuam lege naturæ. ſed, ut ea ueſtra quoque auctoritate firmetur, cẽſeo: Cum P. Dolabella, quiq́; eius crudelißimi, & taterrimi facinoris miniſtri, ſocij, adiutores fuerunt, hoſtes popu-

li Rom. a senatu iudicati sint; cumq; senatus P. Dolabellā bello persequendum censuerit; ut is, qui omnia deorum, hominumq; iura nouo, inaudito, inexpiabili scelere polluerit, nefarioq; patriæ se parricidio obstrinxerit, pœnas dijs, hominibusq; meritas, debitasq; persoluat, senatui placere, C. Caßium proconsulem prouinciam Syriam obtinere, uti qui eam optimo iure prouinciam obtinuerit, eumq; a Q. Martio Crispo proconsule, L. Statio Murco proconsule, A. Allieno legato exercitus accipere, eosq; ei transdere, cumq; his copijs, & si quas præterea parauerit, bello P. Dolabellam terra mariq; persequi: eius belli gerendi caussa, quibus ei uideatur, naues, nautas, pecuniam, cæteraq;, quæ ad id bellum gerendū pertineant: ut imperādi in Syria, Asia, Bithynia, Ponto ius, potestatemq; habeat: utq;, quamcumq; in prouinciā, eius belli gerēdi caussa, aduenerit, ibi maius imperium C. Caßij proconsulis sit, quam eius erit, qui eam prouinciam tum obtinebit, cum C. Caßius proconsul in eā prouinciam uenerit: regem Deiotarum patrem, & regem Deiotarum filium, si, ut multis bellis sæpenumero imperium populi Rom. iuuerint, item C. Caßium proconsulem copijs suis, opibusq; iuuissent, senatui, populoq; Rom. gratum esse facturos: itemq;, si ceteri reges, tetrarchæ, dynastæq; fecissent, senatum, populumq; Rom. eorum officij non immemorem futurum: utiq; C. Pansa, A. Hirtius consules, alter, ambo ue, si eis uideretur, republ. recuperata, de prouincijs consularibus, prætorijs ad hunc ordinem primo quoq; tempore ferāt. interea prouinciæ ab his, quibus obtinentur, obtineantur, quoad cuique ex S. C. succeßum sit. hoc S. C. ardentem inflammabitis, & armatum armabitis Caßiū. nec enim animū eius potestis ignorare, nec copias.

animus is est, quem uidetis; copiæ, quas audistis; fortis, & constantis uiri, qui ne uiuo quidem Trebonio Dolabellæ latrocinium in Syriam penetrare siuisset. Allienus, familiaris & necessarius meus, post interitum Trebonij profectus, ne dici quidem se legatum Dolabellæ uolet. Est Q. Cæcilij Baßi, priuati illius quidem, sed fortis, & præclari uiri, robustus, & uictor exercitus: Deiotari regis, & patris, & filij, & magnus, & nostro more instructus exercitus: summa in filio spes, summa ingenij indoles, summa uirtus. quid de patre dicam? cuius beneuolentia in populum R. est ipsius æqualis ætati: qui non solum socius imperatorum nostrorum fuit in bellis, uerum etiam dux copiarum suarum. quæ de illo uiro Sulla, quæ Murena, quæ Seruilius, quæ Lucullus, quam ornate, quam honorifice, quam grauiter sæpe in senatu prædicauerunt? quid de Cn. Pompeio loquar? qui unum Deiotarum in toto orbe terrarum ex animo amicum, ueréq; beneuolum, unum fidelem populo R. iudicauit. fuimus imperatores ego, & M. Bibulus in propinquis, finitimis'q; prouincijs: ab eodem rege adiuti sumus, & equitatu, & pedestribus copijs. secutum est hoc acerbißimum, & calamitosißimum ciuile bellum: in quo quid faciendum Deiotaro? quid omnino rectius fuerit, dicere non est necesse; præsertim cum contra, ac Deiotarus sensit, uictoria belli iudicarit. quo in bello si fuit error, communis ei fuit cum senatu; sin recta sententia, ne uicta quidem caussa uituperanda est. Ad has copias accedent alij reges, etiam delectus accedent. neque uero classes deerunt: tanti Tyrij Caßium faciunt; tantum eius in Syria nomen, atque Phœnice est. paratum habet imperatorem C. Caßium P. C. resp. contra Dolabellam, nec paratum solum, sed pe-

ritum, atque fortem. magnas ille res gessit ante Bibuli, summi uiri, aduentum, cum Parthorum nobilissimos duces, maximasq; copias fudit, Syriamq; immani Parthorum impetu liberauit maximam eius & singularem laudem prætermitto. cuius enim prædicatio nondum omnibus grata est, hanc memoriæ potius, quam uocis, testimonio conseruemus. Animaduerti, P. C. dici iam a quibusdam, exornari etiam nimium a me Brutum, nimium Cassiũ ornari, Cassio uero sententia mea dominatũ, et principatũ dari. Quos ego orno? nempe eos, qui ipsi sunt ornamenta reip. quid D. Brutum? nõ ne omnibus sententijs semper ornaui? num igitur reprehenditis? an Antonios potius ornarem, non modo suarũ familiarũ, sed Romani nominis probra, atque dedecora? an Censorinũ ornẽ, in bello hostem, in pace sectorem? an cetera ex eodem latrocinio naufragia colligam? ego uero istos, otij, concordiæ, legum, iudiciorum, libertatis inimicos tantum abest, ut ornem, ut effici non possit, quin eos tã oderim, quã remp. diligo. Vide, inquit, ne ueteranos offendas. hoc enim uel maxime exaudio. Ego uero ueteranos tueri debeo; sed hos, quibus sanitas est; certe timeri non debeo; eos uero ueteranos, qui pro rep. arma ceperunt, secutiq; sunt C. Cæsarem auctoritate beneficiorum paternorum, hodieq; remp. defendunt cum magno periculo, non tueri solum, sed etiam augere commodis debeo. qui autem quiescũt, ut VI, & IIX. legio, in magna gloria, & laude ponẽdos puto. comites uero Antonij, qui, postquam beneficia Cæsaris commederunt, consulem designatum obsident, huic urbi ferro, igniq; minitantur, Saxæ se, & Cafoni trãdiderũt, ad facinus prædamq; natis, num quis est, qui tuendos putet? ergo aut boni sunt, quos etiã ornare, aut quieti, quos

conseruare debemus; aut impij, quorum contra furorem & bellum, & iusta arma cepimus. quorum igitur ueteranorum animos ne offendamus, ueremur? eorum ne, qui D. Brutum obsidione cupiunt liberare? quibus cum Bruti salus cara sit, qui possunt Caßij nomen odisse? an eorũ, qui utrisque armis uacant? non uereor, ne acerbus ciuis quisquam istorum sit, qui otio delectantur. tertio uero generi non militum ueteranorum, sed importunißimorum hostium cupio quam acerbißimum dolorem inurere. Quamquam, P. C. quousque dicemus sentẽtias, ueteranorum arbitratu? quod eorum tantum fastidium est, quae tanta arrogantia, ut ad arbitrium illorum imperatores etiam deligamus? ego autem (dicendum est enim, P. C. quod sentio) non tam ueteranos intuendos nobis arbitror, quam quid tyrones milites, flos Italiae, quid nouae legiones, ad liberandam patriam paratißimae, quid cuncta Italia de uestra grauitate sentiat. nihil enim semper floret: aetas succedit aetati. diu legiones Caesaris uiguerunt, nunc uigent Pansae, uigẽt Hirtij, uigent Caesaris filij, uigent Planci: uincunt numero, uincunt aetatibus: nimirum etiam auctoritate uincũt: id enim bellum gerunt, quod ab omnibus gentibus comprobatur. itaque his promissa sunt praemia, illis persoluta. fruantur his illi: persoluantur his, quae spopondimus. id enim deos immortales spero aequißimum iudicare. Quae cum ita sint; eam, quam dixi, sententiam uobis, P. C. censeo comprobandam.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICARVM LIBER XII.

ETSI *minime dicere uidetur,* P. C. *falli, decipi, errare eum, cui uos maximis sæpe de rebus assentiamini: consolor me tamen, quoniam uobiscum pariter, & una cum sapientißimo consule erraui. nam, cum duo consulares spem honestæ pacis nobis attulissent, quod erant familiares* M. Antonij, *quod domestici; nosse aliquod eius uulnus, quod nobis ignotum esset, uidebantur. apud alterum uxor, liberi: alter quotidie literas mittere, accipere, aperte fauere* Antonio. *hi subito hortari ad pacem; quod iamdiu non fecissent, non sine caussa uidebantur. accessit consul hortator: at qui consul? si prudentiam quærimus, qui minime falli posset; si uirtutem, qui nullam pacem probaret, nisi* Antonio *cedente, atque uicto; si magnitudinem animi, qui præferret mortem seruituti. uos autem,* P.C. *non tam immemores uestrorum grauißimorum decretorum uidebamini, quam, spe allata deditionis, quam amici pacem appellarent, de imponendis, non de accipiendis legibus cogitare. auxerat autem meam quidem spem, credo item uestram, quod domum* Antonij *afflictā mæstitia audiebam, lamentari uxorem. hic etiam fautores* Antonij, *quorum in uultu habitant oculi mei, tristiores uidebam. quod si non ita est; cur a* Pisone, & *a* Caleno *potißimum, cur hoc tempore, cur tam improuiso, cur tam repente pacis est facta mentio? negat* Piso *scire se, negat au*

dixisse quidquam: negat Calenus, rem ullam nouam allatam esse: atque id nunc negant, postea quam nos pacificatoria legatione implicatos putant. quid ergo opus est nouo consilio, si in re nihil omnino noui est? decepti, decepti, inquam, sumus, P.C. Antonij est acta caussa ab amicis eius, non publica. quod uidebam equidem, sed quasi per caliginem præstinxerat aciem animi D. Bruti salus. quod si in bello dari uicarij solerent; libenter me, ut D. Brutus emitteretur, pro illo includi paterer. atque hac uoce Q. Fusij capti sumus: ne si a Mutina quidem recesserit, audiemus Antonium? ne si in senatus quidem potestate futurum se dixerit? durum uidebatur: itaque fracti sumus, cessimus. recedit igitur a Mutina? nescio. paret senatui? credo, inquit Calenus; sed ita, ut teneat dignitatem. Valde uobis Hercule laborandum est, P. C. ut uestram dignitatem amittatis, quæ maxima est; Antonij, quæ neque est ulla, neque esse potest, retineatis; ut eam per uos recuperet, quam per se perdidit. si iacens id nobiscum ageret, audirem fortasse: (quamquam: sed hoc malo dicere, audirem) stanti resistendum est, aut concedenda una cum dignitate libertas. at non est integrum: constituta legatio est. quid autem integrum non est sapienti, quod restitui potest? cuiusuis hominis est errare: nullius, nisi insipientis, in errore perseuerare. posteriores enim cogitationes (ut aiunt) sapientiores solent esse. discussa est illa caligo, quam paullo ante dixi: diluxi, patet, uidemus omnia, neque per nos solum, sed admonemur a nostris. attendistis paullo ante, præstantissimi uiri quæ esset oratio. mæstam, inquit, domum offendi, coniugem, liberos. admirabantur boni uiri, accusabant amici, quod spe pacis legationem suscepissem. nec

mirum, P. Seruili: tuis enim uerißimis, grauißimisq; sententijs, omni est, non dico dignitate, sed etiam spe salutis spoliatus Antonius. ad eum te ire legatum, quis non miraretur? de me experior: cuius idem consilium, quod tuum, sentio quam reprehendatur. nos reprehendimur soli? quid? uir fortissimus Pansa sine caussa tam accurate paullo ante locutus est tam diu? quid egit, nisi uti falsam a se suspicionem depelleret? unde autem est ista suspicio? ex pacis patrocinio repentino, quod subito suscepit eodem captus errore, quo nos. Quod si est erratum, P.C. spe falsa, atque fallaci, redeamus in uiam. optimus est portus pænitenti mutatio cōsilij. quid enim, per deos immortales, potest reipubl. prodesse nostra legatio? prodesse, dico? quid, si etiam obfutura est? obfutura? quid, si iam obfuit? an uos acerrimam illam, & fortißimam populi Rom. libertatis recuperandæ cupiditatem, non imminutam, ac debilitatam putatis, legatione pacis audita? quid municipia censetis? quid colonias? quid cunctam Italiam? futuram eodem studio, quo contra commune incendium exarserat? an non putamus fore, ut eos pœniteat professos esse, & præ se tulisse odium in Antoniū, qui pecunias polliciti sunt, qui arma, qui se totos & animis, & corporibus in salutem reipubl. contulerunt? quemadmodum uestrum hoc cōsilium Capua probabit? quæ temporibus his Roma altera est. illa impios ciues iudicauit, eiecit, exclusit. illi, illi, inquam, urbi fortißimæ conati e manibus est ereptus Antonius. Quid? legionum nostrarum neruos non ne his consilijs incidimus? quis est enim, qui ad bellum inflammato animo sit futurus, spe pacis oblata? ipsa illa Martia cælestis, & diuina legio hoc nuncio languescet, & mollietur, atque illud pulcherrimum Martium nomen

amittet: excident gladij: fluent arma de manibus: senatum enim secuta, non arbitrabitur se grauiore odio debere esse in Antonium, quam senatum pudet. huius legionis, pudet Quartæ, quæ pari uirtute nostram auctoritatem probans, non ut consulem, & imperatorem suum, sed ut hostem, & oppugnatorem patriæ reliquit Antoniũ. pudet optimi exercitus, qui coniunctus est ex duobus: qui iam lustratus, qui profectus ad Mutinam est: qui si pacis, idest timoris nostri, nomen audiuerit; ut non referat pedem, insistet certe. quis enim, reuocante, & receptui canente senatu, properet dimicare? quid autem hoc iniustius, quam nos, inscientibus ijs, qui bellum gerunt, de pace decernere? nec solum inscientibus, sed etiam inuitis? an uos A. Hirtium, præclarißimum consulem, C. Cæsarem, deorum beneficio natum ad hæc tempora, quorum epistolas spem uictoriæ declarantes in manu teneo, pacem uelle censetis? uincere illi expetunt, pacisq; dulcißimum & pulcherrimum nomen non pactione, sed uictoria concupierunt. Quid? Galliam quo tandem animo hanc rem audituram putatis? illa enim huius belli propulsandi, administrandi, sustinendi principatum tenet. Gallia D. Bruti nutum ipsum, ne dicam imperium, secuta, armis, uiris, pecunia belli principia firmauit: eadem crudelitati M. Antonij suum totum corpus obiecit: exhauritur, uastatur, uritur: omnes æquo animo belli patitur iniurias, dummodo repellat periculum seruitutis. Et, ut omittam reliquas partes Galliæ; nam sunt omnes pares: Patauini alios excluserunt, alios eiecerunt, missos ab Antonio: pecunia, militibus, &, quod maxime deerat, armis nostros duces adiuuerunt. fecerunt idem reliqui, qui quondam in eadem caussa erant, &, propter

multorum annorum iniurias, alienati a senatu putabantur. quos minime mirum est, communicata cum his rep. fideles esse, qui etiam expertes eius fidẽ suam semper præstiterũt. His igitur omnibus, uictoriam sperantibus, pacis nomen afferemus, idest desperationẽ uictoriæ? Quid, si ne potest quidem ulla esse pax? quæ enim est condicio pacis, in qua ei, cum quo pacem facias, nihil concedi potest? multis rebus a nobis ad pacem est inuitatus Antonius: bellum tamen maluit. missi legati repugnante me, sed tamen missi: delata mandata: non paruit. denunciatum est, ne Brutum obsideret, a Mutina discederet: oppugnauit etiam uehementius. & ad eum legatos de pace mittemus, qui pacis nuncios repudiauit? uerecundiorem ne coram putamus in postulando fore, quam fuerit tum, cum misit mandata ad senatum? atqui tum ea postulabat, quæ uidebantur improba omnino, sed tamen aliquo modo posse concedi: nondum erat uestris tam grauissimis, tamq; multis iudicijs, ignominijsq; concisus. nunc ea petit, quæ dare nullo modo possumus, nisi prius uolumus nos bello uictos confiteri. S. C. falsa delata ab eo iudicauimus: nũ ea uera possumus iudicare? leges statuimus per uim, & contra auspicia latas, ijsq; nec populum, nec plebem teneri: num eas restitui posse censetis? HS septies millies auertisse Antonium pecuniæ publicæ iudicauistis: num fraude poterit carere peculatus? immunitates ab eo ciuitatibus, sacerdotia, regna uenierunt: num figentur rursus ea tabulæ, quas uos decretis uestris refixistis? quod sit ea, quæ decreuimus, obruere, num etiam memoriam rerum delere possumus? quando enim obliuiscetur ulla posteritas, cuius scelere in hac uestitus fœditate fuerimus? ut centurionum legio-

nis Martiæ Brūdisij profusus sanguis eluatur, nū elui prædicatio crudelitatis potest? ut media prætercam, quæ uetustas tollet operū circa Mutinam tætra monumenta, sceleris indicia, latrocinijq; uestigia? huic igitur importuno, atque impuro parricidæ, quid habemus, per deos immortales, quod remittamus? An Galliam ultimam, & exercitum? quid est aliud, non pacem facere, sed differre bellum? nec solum propagare bellum, sed concedere etiam uictoriam? an ille non uicerit, quacumque condicione in hanc urbem cū suis uenerit? armis nunc omnia tenemus: auctoritate ualemus plurimum: absunt tot perditi ciues, nefarium secuti ducem: tamen eorum ora, sermonesque, qui ex eo numero in urbe relicti sunt, ferre non possumus: quid censetis, cum tot uno tempore irruperint; nos arma posuerimus, illi non posuerint? non ne nos nostris consilij uictos in perpetuum fore? ponite ante oculos M. Antonium consularem: sperantem consulatum Lucium adiungite: supplete cæteros, neq; nostri ordinis solum, honores & imperia meditantes: nolite ne Tirones quidem Numisios, & Mustelas, Seios ue contemnere. cum his facta pax, non erit pax, sed pactio seruitutis L. Pisonis, amplißimi uiri, præclara uox a te non solū in hoc ordine, Pansa, sed etiam in concione iure laudata est. excessurum se ex Italia dixit, deos penates & sedes patrias relicturum, si, quod dij omen auerterint, rēp. oppreßisset Antonius. quæro igitur a te, L. Piso, non ne oppressam rēp. putes, si tot, tam impij, tā audaces, tam facinorosi recepti sint? quos nondū tantis parricidijs cōtaminatos uix ferebamus, hos nunc omni scelere coopertos tolerabiles censes ciuitati fore? aut isto tuo, mihi crede, consilio erit utendum, ut cedamus, abeamus, uitam inopem, uagamq; persequa-

mur: aut ceruices latronibus dandæ; atque in patria cadendum est. Vbi sunt, C. Pansa, illæ cohortationes pulcherrimæ tuæ, quibus a te excitatus senatus, inflammatus populus Rom. non solum audiuit, sed etiam didicit, nihil esse homini Rom. fœdius seruitute? iccirco ne saga sumpsimus, arma cepimus, iuuentutem omnem ex tota Italia exciuimus; ut, exercitu florentißimo, et maximo, legati ad pacem mitterentur? si accipiendam, cur non rogamur? si postulãdam, quid timemus? in hac ego legatione sim? aut ad id consilium admiscear, in quo, ne si dissensero quidem a ceteris, sciturus populus Rom. sit? ita fiet, ut, si quid remissum, aut concessum sit, meo semper periculo peccet Antonius, cũ ei peccandi potestas a me cõcessa uideatur. quod si habenda cum Antonij latrocinio pacis ratio fuit; mea tamen persona ad istam pacem conciliandam minime fuit deligenda. ego nũquam legatos mittendos censui: ego ante legatorum reditum ausus sum dicere; pacem ipsam si afferrent, quoniam sub nomine pacis bellum lateret, repudiandam: ego princeps sagorum: ego semper illum appellaui hostem, cum alij aduersarium; semper hoc bellum, cum alij tumultum: nec hæc in senatu solum, eadem ad populum semper egi. neque solum in ipsum, sed in eius socios, facinorum ministros, & præsentes, & eos qui una sunt, in totam denique M. Antonij domum sum semper inuectus. itaque; ut alacres, & elati, spe pacis oblata, inter se impij ciues, quasi uicissent, gratulabantur: sic me iniquum eierabant, de me querebantur: diffidebant etiam Seruilio: meminerant eius sententijs confixum Antonium: L. Cæsarem, fortem quidem illum, & constantem senatorem, auunculum tamen, Calenum procuratorem, Pisonem familiarẽ, te ipsum,

Pansa, uehementißimum & fortißimum consulem, factum iam putant leniorem: non quo ita sit, aut esse poßit: sed mentio a te facta pacis, suspicionem multis attulit immutatae uoluntatis. inter has personas me interiectum, amici Antonij moleste ferunt, quibus gerundus mos est, quoniā semel liberales esse cœpimus. proficiscantur legati optimis omnibus, sed ij, in quibus non offendatur Antonius. quod si de Antonio non laboratis; mihi certe, P. C. consulere debetis. parcite oculis saltem meis; & aliquam ueniam iusto dolori date. quo enim adspectu uidere potero, mitto, hostē patriae, ex quo mihi odium in illum commune uobiscum est; sed quo modo adspiciam mihi uni crudelißimum hostem, ut declarant eius de me acerbißimae conciones? adeo ne me ferreum putatis, ut cum eo congredi, aut illum adspicere poßim? qui nuper cum in concione donaret eos, qui ei de parricidis audacißimi uidebantur; mea bona donare se dixit Petißio Vrbinati, qui ex naufragio luculenti patrimonij ad haec Antoniana saxa proiectus est. an L. Antonium adspicere potero? cuius ego crudelitatem effugere non potuissem, nisi me mœnibus, & portis, & studio municipij mei defendissem. atque idem hic Myrmillo Asiaticus, latro Italiae, collega Lēōnis, & Nuculae, cum Aquilae primipili nummos aureos daret, de meis bonis se dare dixit: si enim de suis dixißet, ne aquilam quidem ipsam credituram putauit. non ferent inquam oculi Saxam, Cafonem, non duo praetores, non tribunum pl. non duo designatos tribunos, non Bestiam, non Trebellium, non T. Plancū. non possum animo aequo uidere tot, tam importunos, tam sceleratos hostes; nec id fastidio meo, sed caritate reip. sed uincam animum, mihiq; imperabo: dolorem iustißimum,

si non

si non potuero frangere, occultabo. Quid? uitæ censetis ne,
P. C. *habendã mihi aliquam esse rationem? quæ mihi qui-*
dem minime cara est, præsertim cum Dolabella *fecerit, ut*
optanda mors esset, modo sine cruciatu, atque tormentis: uo
bis tamen, & populo R. *uilis esse spiritus meus non debet:*
is enim sum, nisi forte me fallo, qui uigilijs, curis, sententijs,
periculis etiam, quæ plurima adij propter acerbißimum om
nium in me odium impiorum, perfecerim, ut non obsta-
rent reip. ne quid arrogantius uidear dicere. quod cum ita
sit; nihil ne mihi de periculo meo cogitandum putatis? hic,
cum in urbe essem, ac domi, tamen multa sæpe tentata sunt,
ubi me non solum amicorum fidelitas, sed etiam uniuersæ
ciuitatis oculis custodiunt: quid censetis, cum iter ingressus
ero, longum præsertim, nullas ne insidias extimescendas?
tres uiæ sunt ad Mutinam, *quo festinat animus, ut quam*
primum illud pignus libertatis populi R. D. Brutum *ad-*
spicere poßim: cuius in complexu libenter extremum uitæ
spiritum ediderim, cum omnes actiones horum mensium,
omnes sententiæ meæ peruenerint ad eũ, qui mihi fuit pro-
positus, exitum. tres ergo, ut dixi, uiæ; a supero mari, Flami
nia; ab infero, Aurelia; *media* Caßia. *nunc, quæso, atten-*
dite, num aberret a coniectura suspicio periculi mei Etru
riam discriminat Caßia. *scimus ne igitur,* Pansa, *quibus in*
locis nunc sit Lentonis Cesenij *septemuiralis auctoritas?*
nobiscum nec animo certe est, nec corpore. si autem aut do-
mi est, aut non longe a domo: certe in Etruria *est, idest in*
uia. quis igitur mihi præstat, Lentonem *uno capite esse*
contentum? Dic *mihi præterea,* Pansa, Venditius *ubi sit. cui*
fui semper amicus, ante quam ille reip. bonisq; omnibus
tam aperte est factus inimicus. Possum Caßiam *uitare, te-*

uere Flaminiam. quid, si Anconam, ut dicitur, Ventidius uenerit, poterone Ariminum tuto accedere? Restat Aurelia. hic quidē etiam præsidia habeo: possessiones enim sunt P. Clodij: tota familia occurret: hospitio inuitabit propter familiaritatem notißimam. hisce ego me uijs committam, qui Terminalibus nuper in suburbium, ut eodem die reuerterer, ire non sum ausus? domesticis me parietibus uix tueor sine amicorum custodijs. itaque in urbe maneo; si licebit, manebo. hæc mea sedes est, hæc uigilia, hæc custodia, hoc præsidium statiuum. teneant alij castra, regna, res bellicas, * oderint hostem: nos, ut diximus, semperq; fecimus, urbem, & res urbanas uobiscum pariter tuebimur. neque uero recuso munus hoc: quamquam populum Rom. uideo pro me recusare. nemo me minus timidus, nemo cautior. res declarat. uigesimus annus est, cum omnes scelerati me unum petunt. itaque ipsi, ne dicam mihi, reipubl. pœnas dederunt: me saluum adhuc respubl. conseruauit sibi. timide hoc dicam: scio enim quiduis homini accidere posse. ueruntamen semel circumsessus lectis ualentißimorum hominum uiribus cecidi sciens, ut honestißime exsurgere possem. possum ne igitur satis uideri cautus, satis prouidus, si me huic itineri tam infesto, tamq; periculoso commisero? gloriam in morte debent ij, qui in rep. uersantur, non culpæ reprehensionem, & stultitiæ uituperationem, relinquere. quis bonus non luget mortem Trebonij? quis non dolet interitum talis & ciuis, & uiri? at sunt, qui dicant, (dure illi quidem, sed tamen dicunt) minus dolendum, quod ab homine impuro, nefarioq; non cauerit. etenim, qui multorum custodē se profiteatur, eum sapientes sui primū capitis aiunt custodē esse oportere. cum sæpius sis legibus, & iudiciorum

metu, non sunt omnia timenda, neque ad omnes insidias præsidia quærenda. quis enim audeat luci, quis in militari uia, quis bene comitatum; quis illustrem aggredi? hæc neque hoc tempore, neque in me ualent. non modo enim pœnam non extimescet, qui mihi uim attulerit, sed etiam gloriam sperabit a latronum gregibus, et præmia. hæc ergo in urbe prauideo: facilis est circumspectus, unde exeam, quo progrediar, quid ad dextram, quid ad sinistram sit: num idem in Apēnini tramitibus facere potero? in quibus, etiamsi non erunt insidiæ, quæ facillime esse poterunt, animus tamen erit solicitus, ut nihil poßit de officijs legationis attendere. sed effugi insidias: perrupi Apenninum: nempe in Antonij congressum, colloquium ueniendum est. qui nam locus capietur? si extra castra: cæteri uiderint; ego mortem actutum futuram puto. noui hominis furorem, noui effrenatam uiolentiam. cuius acerbitas morum, immanitasq; naturæ ne uino quidem permixta temperari solet; hic, ira, dementiaq; inflammatus, adhibito fratre Lucio, teterrima bellua numquam profecto a me sacrilegas manus, atque impias abstinebit. memini colloquia & cum acerrimis hostibus, & cum grauißime dissentientibus ciuibus. Cn. Pompeius, Sexti filius, consul, me præsente, cum essem tyro in eius exercitu, cum P. Vettio Catone, duce Marsorum, inter bina castra collocutus est. quo quidem memini Sex. Pompeium, fratrem consulis, ad colloquium ipsum Roma uenire, doctum uirum, atque sapientem. quem Cato cum salutasset; quem te appellem, inquit? at ille, uoluntate hospitem, neceßitate hostem. erat in illo colloquio æquitas: nullus timor, nulla suberat suspicio: mediocre etiam odium: non enim, ut eriperent nobis socij ciuitatem,

sed, ut in eam reciperentur, petebant. Sulla cum Scipione inter Cales, & Teanum, cum alter nobilitatis florem, alter belli socios adhibuisset, de auctoritate senatus, de suffragijs populi, & de iure ciuitatis legis inter se condiciones contulerunt. non tenuit omnino colloquium illud fidem, a ui tamen, periculoq; abfuit. possumus ne igitur in Antonij latrocinio aeque esse tuti? non possumus: aut, si cceteri possunt, me posse diffido. Quod si non extra castra congrediemur, quae ad colloquium castra sumentur? in nostra ille numquam ueniet, multo minus nos in illius. Reliquum est, ut & accipiantur, & remittantur postulata per literas. ergo erimus in castris. mea ad omnia postulata una sententia: quam cum hic uobis audientibus dixero, isse & redisse me putatote. Legationem confero. omnia ad senatum mea sententia reijciam, quaecumque postulabit Antonius. neque enim licet aliter: neque permissum est nobis ab hoc ordine, ut, bellis confectis, decem legatis permitti solet more maiorum: neque ulla omnino a senatu mandata accepimus. quae cum agam in consilio, nonnullis, ut arbitror, repugnantibus; non ne metuendum est, ne imperita militum multitudo per me pacem distineri putet? Facite hoc meum consilium legationes nouas non improbare: nam Martiam, et Quartā nihil, praeter dignitatem, & decus, probaturas esse, certe scio: quid? ueteranos non ueremur? nā timeri se ne ipsi quidem uolunt. sed, quonam modo accipient seueritatē meam? multa enim falsa de me audierunt: multa ad eos improbi detulerunt. quorum commoda, ut uos optimi testes estis, semper ego sententia, auctoritate, oratione firmaui. sed credunt improbis, credunt turbulentis, credunt suis. sunt autem fortes illi quidem, sed propter memoriam re-

rum, quas gesserunt, pro populi R. libertate, & salute reip. nimis feroces, & ad suam uim omnia nostra consilia reuocantes. horum ego cogitationem non uereor, impetum pertimesco. Hæc quoque pericula tanta si effugero, satis ne tutum reditum putatis fore? cum enim & uestra auctoritate, & meo memore defendero; & meam fidem reip. constantiamq; præstitero; tum erunt mihi non hi solum, qui me oderunt, sed illi etiam, qui inuident, extimescendi. Custodiatur igitur mea uita reip. æque, quoad uel dignitas, uel natura patietur, patriæ reseruetur: mors autem necessitatem habeat fati; aut, si ante oppetenda est, oppetatur cum gloria. Hæc cum ita sint; etsi hanc legationem resp. ut leuißime dicam, non desiderat; tamen, si tuto licebit ire, proficiscar. omnino, P. C. totum huiusce rei consilium non periculo meo, sed utilitate reip. metiar. de qua mihi, quoniam liberum est spatium, multum etiam atque etiam considerandum puto; idq; potißimum faciendum, quod maxime interesse reip. iudicauero.

IN M. ANTONIVM

PHILIPPICARVM

LIBER XIII.

A PRINCIPIO huius belli, P. C. quod cum impijs ciuibus, consceleratisq; suscepimus, timui, ne condicio insidiosa pacis libertatis recuperandæ studia restinguerect. dulce enim nomen est pacis, res uero ipsa cum iucunda, tum salutaris. nam nec priuatos focos, nec publicas leges uidetur, nec libertatis iura cara habere, quem discordiæ, quem cædes ciuium, quem bellum ciuile delectat; eumq; ex numero hominum eijciendum, ex finibus humanæ naturæ exterminandum puto. itaque siue Sulla, siue Marius, siue uterque, siue Octauius, siue Cinna, siue iterum Sulla, siue alter Marius, & Carbo, siue quis alius ciuile bellum optauit, eum detestabilem ciuem reip. natum iudico. nam quid ego de proximo dicam? cuius acta defendimus, auctorem ipsum iure cæsum fatemur. nihil igitur hoc ciue, nihil hoc homine tetrius: si aut ciuis, aut homo habendus est, qui ciuile bellum concupiscit. sed hoc primum uidendũ est, P.C. cum omnibus ne pax esse possit, an sit aliquod bellum inexpiabile, in quo pactio pacis, lex sit seruitutis. Pacem cum Scipione Sulla siue faciebat, siue simulabat: non erat desperandum, si conuenisset, fore aliquem tolerabilem statum ciuitatis. Cinna si concordiã cum Octauio confirmare uoluisset; hominum in rep. sanitas remanere potuisset. proximo bello si aliquid de summa grauitate Pompeius, multum de cupiditate Cæsar dimisisset; &

pacem stabilem, & aliquam remp. nobis habere licuisset. hoc uero quid est? cum Antonijs pax potest esse? cum Censorino, Ventidio, Trebellio, Bestia, Nucula, Munatio, Lentone, Saxa? exempli caussa paucos nominaui: genus infinitum, immanitatemq; ipsi cernitis reliquorum. addite illa naufragia Cæsaris amicorum, Barbas Cassios, Barbatios, Polliones: addite Antonij collusores, & sodales, Eutrapelum, Melam, Cœlium, Pontium, Crassiciū, Tironem, Mustelam, Petissium: comitatum relinquo, duces nomino. huc accedunt alaudæ, ceteriq; ueterani, seminarium iudicum decuriæ tertiæ, qui, suis rebus exhaustis, beneficijs Cæsaris deuoratis, fortunas nostras concupiuerunt. o fidam dexteram Antonij, qua ille plurimos ciues trucidauit: o ratum religiosumq; fœdus, quod cum Antonio fecerimus. hoc si Marcus uiolare conabitur, Lucij eum sanctitas a scelere reuocabit. illis locus si in hac urbe fuerit, urbi ipsi locus non erit. ora uobis eorum ponite ante oculos, & maxime Antoniorum, incessum, adspectum, uultum, spiritum, latera tegentes alios, sequentes alios, alios prægredientes amicos. quem uini anhelitum, quas contumelias fore censetis, minasq; uerborum? nisi forte eos pax ipsa leniet, maximeq; cum in hunc ordinem uenerint: salutabunt benigne: comiter appellabunt unumquemque nostrum. non recordamini per deos immortales, quas in eos sententias dixeritis? acta M. Antonij rescidistis, leges refixistis, per uim, & contra auspicia latas decreuistis: totius Italiæ delectus excitauistis: collegam, & socium scelerum omnium, hostem iudicauistis. cum hoc quæ pax esse potest? hostis si esset externus, tamen id ipsum uix talibus factis posset aliquo modo, maria, montes, re-

gionum magnitudines interessent;odissetis eum,quem non uideretis.hi in oculis hærebũt,&, cum licebit,in faucibus. quibus enim sæptis tam immanes belluas continebimus? At incertus exitus belli est. Est omnino fortium uirorum,quales uos esse debetis,uirtute præstare tantum,ut poßint fortunæ culpã non extimescere: sed,quoniam ab hoc ordine nõ fortitudo solum, uerũ etiam sapientia postulatur, quamquã uix uidentur hæc posse seiungi, seiungamus tamen. fortitudo dimicare iubet: iustum odium incendit, ad confligendum impellit, uocat ad periculum: quid sapientia? cautioribus utitur consilijs, in posterum prouidet,est omni ratione protectior. quid igitur censet? parendum est enim; atque id optimum iudicandum, quod sit sapientißime constitutum. si hoc præcipit, ne quid uita existimem antiquius,ne decernam capitis periculo, fugiam omne discrimen:quæram ex ea,etiam ne sit erit,cum id fecero, seruiendum. si annuerit:ne ego sapientiam istam, quamuis sit erudita, non audiam. sin responderit, tu uero ita uitam,corpusq; seruato,ita fortunas, ita rem familiarem, ut hæc libertate posteriora ducas; itaque his uti uelis, si liberare rẽp. poßis; nec pro his libertatem, sed pro libertate hæc proijcias, tamquam pignora iniuriæ: tum sapientiæ uocem audire uidear, cui ut deo paream. itaque si, receptis illis, possumus esse liberi;uincamus odium, pacemq; patiamur. sin otium incolumibus his esse nullum potest: lætemur decertandi oblatam esse fortunam. aut enim, interfectis illis, fruemur uictrice reip. aut oppreßi, quod omen auertat Iuppiter, si non spiritu, at uirtutis laude uiuemus. At enim nos M. Lepidus, imperator iterum, pontifex maximus, optime proximo ciuili bello de

rep. meritus, ad pacem adhortatur. Nullius apud me, P. C. auctoritas maior est, quã M. Lepidi, uel propter ipsius uirtutem, uel propter familiæ dignitatem. accedũt eodem multa priuata, magna eius in me merita, mea quædam officia in illum. maximum uero eius beneficium numero, quod hoc animo in remp. est: quæ mihi uita mea semper fuit carior. nam cum Magnum Pompeium, clarißimum adolescentem, præstantißimi uiri filium, auctoritate adduxit ad pacem, remq́; publicam sine armis maximo ciuilis belli periculo liberauit; tum me eius beneficio plus, quam pro uirili parte, obligatum puto. itaque & honores ei decreui quos potui amplißimos; in quibus uos mihi estis assensi. nec umquam de illo & sperare optime, & loqui destiti. magnis, et multis pignoribus M. Lepidum resp. illigatum tenet. summa nobilitas est, omnes honores, amplißimum sacerdotium, plurima urbis ornamenta, ipsius, fratris, maiorumq́; monumenta; probatißima uxor, optatißimi liberi, res familiaris cum ampla, tum casta a cruore ciuili. nemo ab eo ciuis uiolatus: multi beneficio, & misericordia liberati. talis igitur uir, & ciuis opinione labi potest, uoluntate a rep. dißidere nullo pacto potest. Pacem uult Lepidus. præclare si talem potest efficere, qualem nuper effecit. qua pace Cn. Pompeij filium resp. adspicet, suoq́; sinu, complexuq; recipiet; ne solum illum, sed cum illo se ipsam sibi restitutam putabit. hæc caussa fuit, cur decerneretis statuam in Rostris, cũ inscriptione præclara, cur absenti triumphum. quamquam enim magnas res bellicas gesserat, & triumpho dignas, non erat tamen ei tribuendum, quod nec L. Aemilio, nec Aemiliano Scipioni, nec superiori Africano, nec Mario, nec Pompeio, qui maiora bella gesserunt. sed quod silẽtio ciuile

bellum confecerat, cum primum licuit, honores in eum maximos attulistis. Existimas ne igitur M. Lepide, qualē Pompeium resp. habitura sit ciuem, tales futuros in rep. Antonios? in altero pudor, grauitas, moderatio, integritas: in illis (& cum hos compello, praetereo omnino ex grege latrocinij neminem) libidines, scelera, ad omne facinus immanis audacia. Deinde obsecro uos, P.C. quis hoc uestrum non uidet, quod Fortuna ipsa, quae dicitur caeca, uidit? saluis enim actis Caesaris, quae concordiae caussa defendimus, Pompeio sua domus patebit, eamq; non minoris, quam emit Antonius, redimet: redimet, inquam, Cn. Pompeij domum filius. o rem acerbam. sed haec satis diu, multumq; defleta sunt. decreuistis tantam pecuniam Pompeio, quantam ex bonis patrijs in praedae dißipatione inimicus uictor redegisset. sed hanc mihi dispensationem pro paterna neceßitudine, & coniunctione deposco. redimet hortos, aedes, urbana quaedā, quae poßidet Antonius. nam argumentum, uestem, supellectilem, uinū amittet aequo animo, quae ille heluo dißipauit. Albanum, Firmanum a Dolabella recuperabit, etiā ab Antonio Tusculanum: hiq;, qui nunc Mutinam oppugnant, D. Brutum obsident, de Falerno Anseres depellentur. sunt alij plures fortasse: sed mea mamoria dilabuntur. ego etiam eos dico, qui hostium numero non sunt, Pompeianas possessiones, quanti emerint, filio reddituros. satis inconsiderati fuit, ne dicam audacis, rem ullam ex illis attingere: retinere uero quis poterit, clarißimo domino restituto? an is non reddet, qui domini patrimoniū circumplexus, quasi thesaurū draco, Pompeij seruus, libertus Caesaris, agri Lucani possessiones occupauit? atq; illud septies millies, quod adolescenti, P.C. spopōdistis, ita describitur, ut uideatur a uobis Cn. Pom

pēij filius in patrimonio suo collocatus. hæc senatus. reliqua populus Rom. in ea familia, quā uidit amplißimam, persequetur. in primis paternum auguratus locū: in quē ego eum, ut, quod a patre accepi, filio reddam, mea nominatione cooptabo. utrum igitur augurem Iouis optimi maximi, cuius interpretes internunciíq; cōstituti sumus, utrū populus Rom. libentius sanciet, Pompeium, an Antonium? mihi quidē numine deorum immortaliū uidetur hoc Fortuna uoluisse, ut, actis Cæsaris firmis, ac ratis, Cn. Pompeij filius posset et dignitatem, & fortunas patrias recuperare. Ac ne illud quidem silentio, P. C. prætereūdum puto, quod clarißimi uiri, legati, L. Paullus, Q. Thermus, C. Fannius, quorum habetis cognitam uoluntatem in rempubl. eamq; perpetuam, atque constantem, nunciant, se Pompeij conuenlendi causa diuertisse Maßiliam, eumq; cognouisse paratißimo animo, ut cum suis copijs iret ad Mutinam, ni uereretur ueteranorum animos offendere. est uero eius patris filius, qui sapienter faciebat nō minus multa, quam fortiter. Itaque intelligitis & animum ei præsto fuisse, nec consilium defuisse. Atque etiam hoc M. Lepido prouidendū est, ne quid arrogantius, quā eius mores ferunt, facere uideatur. si enim nos exercitu terret, nō meminit illū exercitum senatus, populiq; R. atq; uniuersæ reip. esse, non suū. at uti potest pro suo. quid tum? omnia ne uiris bonis, quæ facere possunt, faciēda sunt? etiā ne, si turpia, si perniciosa erunt? si facere omnino nō licebit? quid autē turpius, aut fœdius, aut quod minus deceat, quam contra senatum, cōtra ciues, contra patriam exercitum ducere? quid uero magis uituperandum, quam id facere, quod non liceat? licet autem nemini contra patriam ducere exercitum: siquidem lice-

re id dicimus, quod legibus, quod more maiorum, institutisq; conceditur. neque enim, quod quisque potest, id ei licet: neque, si non obstatur, propterea etiam permittitur. Tibi enim exercitum, Lepide, tamquam maioribus tuis, patria pro se dedit. hoc tu arcebis hostem; fines imperij propagabis; senatui, populoq; R. parebis, si quā ad aliam rem te forte transduxerit. hæc si cogitas, es M. Mepidus, pontifex maximus, M. Lepidi, pontificis maximi, pronepos. sin hominibus tantum licere iudicas, quantum possunt: uide, ne alienis exemplis, hisq; recentibus, uti, quam et antiquis, & domesticis, malle uideare. Quod si auctoritatem interponis sine armis: magis quidem laudo: sed uide, ne hoc ipsum non sit necesse. quamquam enim est tanta in te auctoritas, quanta debet in homine nobilissimo: tamen senatus ipse se non contemnit: nec uerò fuit umquam grauior, constantior, fortior. incensi omnes rapimur ad libertatem recuperandam: non potest ullius auctoritate tantus senatus, populiq; R. ardor exstingui: odimus: irati pugnamus: extorqueri de manibus arma non possunt: receptui signum, aut reuocationem a bello audire non possumus: speramus optima; pati uel difficillima malumus, quam seruire. Cæsar confecit inuictum exercitum: duo fortissimi consules adsunt cum copijs L. Planci, consulis designati, uaria, & magna auxilia non desunt: de D. Bruti salute certatur: unus furiosus gladiator cum teterrimorum latronum manu, contra patriam, contra deos penates, contra aras, & focos, contra quatuor consules gerit bellum. huic cedamus? huius condiciones audiamus? cum hoc pacem fieri posse credamus? At periculum est, ne opprimamur. Non metuo, ne is, qui suis amplissimis fortunis, nisi bonis saluis, frui non potest, pro-

dat salutem suam. bonos ciues primum natura efficit, adiuuat deinde fortuna. omnibus enim bonis expedit, saluam esse remp. sed in iis, qui fortunati sunt, magis id apparet. quis fortunatior Lepido, ut ante dixi? quis eodem sanior? uidit eius mæstitiam, atque lacrymas popolus R. Lupercalibus: uidit, quam abiectus, quam confectus esset, cum Cæsari diadema imponens Antonius, seruum se illius, quam collegã, esse malebat. qui si reliquis flagitiis, & sceleribus se abstinere potuisset, tamen unum ob hoc factum dignum illum omni pœna putarem. nam, si ipse seruire poterat, nobis dominum cur imponebat? &, si eius pueritia pertulerat libidines eorum, qui erant in eum tyranni; etiam ne in nostros liberos dominum, & tyrannum comparabat? itaque, illo interfecto, qualem eum in nos esse uoluit, talis ipse in ceteros exstitit. qua enim in barbaria quisquam tam teter, tã crudelis tyrannus, quam in hac urbe armis barbarorum stipatus Antonius? Cæsare dominante ueniebamus in senatum, si non libere, attamen tuto. hoc archipirata, (quid enim dicam, tyranno?) hæc subsellia ab Ithyreis occupabantur. prorupit subito Brundisium, ut inde agmine quadrato ad urbem accederet: lautissimum opidum, nunc municipium, honestissimorum quondam coloniorum, Suessam fortissimorum militum sanguine impleuit: Brundisii in sinu nõ modo auarissimæ, sed etiam crudelissimæ uxoris delectos Martiæ legionis centuriones trucidauit: inde se quo furore, quo ardore ad urbem, idest ad cædẽ optimi cuiusque, rapiebat? quo tempore dii immortales ipsi præsidium improuisum, nec opinantibus nobis obtulerunt. Cæsaris enim incredibilis, ac diuina uirtus latronis impetus crudeles, ac furibundos retardauit: quẽ tũ ille demens lædere se putabat edictis,

ignorans, quæcumque falso is diceret in sanctissimum ado lescentem, ea uere recidere in memoriam pueritiæ suæ. In gressus urbem est, quo comitatu, uel potius agmine? cum dextra, sinistra, gemente populo R. minaretur dominis, notaret domus, diuisurum se urbem palam suis pollicer etur. Rediit ad milites. ibi pestifera illa Tiburi concio. Inde ad urbem cursus: senatus in Capitolium: parata de circumscribendo adolescente sententia consularis: cum repente (nam Martiam legionem Albæ consedisse sciebat) affertur ei de Quarta nuncius. quo perculsus abiecit con silium referendi ad senatum de Cæsare: egressus est non uiis, sed tramitibus paludatus: eoq; ipso die innumerabilia S. C. fecit: quæ quidem omnia citius delata, quam scri pta sunt, ex eo non iter, sed cursus, & fuga in Galliam. Cæ sarem sequi arbitrabatur cum legione Martia, cum Quar ta, cum ueteranis: quorum ille nomen præ metu ferre non poterat: eiq; in Galliam penetranti Decimus se Brutus obie cit: qui se totius belli fluctibus circumiri, quam illum aut re gredi, aut progredi maluit, Mutinamq; illi exsultanti tam quam frenos furoris iniecit. quam cum operibus, munitio nibusq; sæpsisset, nec eum florentissimæ coloniæ dignitas, ne que cõsulis designati maiestas a parricidio deterreret: tum, me (testor et uos, & populum R. & omnes deos, qui huic urbi præsident) inuito, & repugnante, legati missi tres consulares ad latronem M. Antonium, gladiatorum ducem. quis tam barbarus umquam? tam immanis? tã ferus? nõ au diuit, non respondit: neque eos solũ præsentes, sed multo ma gis nos, a quibus illi erant missi, spreuit, & pro nihilo pu tauit. postea quod scelus, quod facinus parricida non edi dit? circumsedit colonos uestros, exercitum populi R. im peratorem, consulem designatum; agros diuexat ciuium

optimorum: hostis teterrimus omnibus bonis cruces, ac tormenta minitatur. cum hoc, M. Lepide, pax esse quæ potest? cuius ne supplicio quidem ullo satiari uidetur posse populus R. quod si quis adhuc dubitare potuit, quin nulla societas huic ordini, populoq; R. cum illa importunissima bellua posßit esse: desinat profecto dubitare, his cognitis literis, quas, mihi missas ab Hirtio consule, modo accepi. Eas dum recito, dumq; de singulis sententijs breuiter disputo, uelim P. C. ut adhuc fecistis, me attente audiatis. Antonius Hirtio, & Cæsari. *Neque se imperatorem, neque Hirtium cõsulem, nec proprætorem Cæsarem. satis hoc quidem scite. deponere alienum nomen ipse maluit, quã illis suũ reddere.* Cognita morte C. Trebonii, non plus gauisus sum, quam dolui. *Videte, quid se gauisum, quid doluisse dicat: facilius de pace deliberabitis.* Dedisse pœnas sceleratum cineri, atque ofsibus clarißimi uiri, & apparuisse numen deorum intra finem anni uertentis, aut iam soluto supplicio parricidii, aut impendẽte, lætandum est. *O Spartace, (quem enim te potius appellem? cuius propter nefaria scelera tolerabilis fuisse uidetur Catilina) lætandum esse, ausus es scribere, Trebonium dedisse pœnas? sceleratum Trebonium? quo scelere, nisi quod te idibus Mart. a debita tibi peste seduxit? Age, hoc lætaris, uideamus, quid moleste feras.* Hostem iudicatũ hoc tempore Dolabellam, eo quod sicarium occiderit, & uideri cariorem populo R. filium scurræ, quam C. Cæsarem, patriæ parentem, ingemiscendum est. *Quid ingemiscis, hostẽ Dolabellã iudicatũ? quid? te nõ intelligis, delectu tota Italia habito, consulibus mißis, Cæsare ornato, sagis denique sumptis, ho-*

stem iudicatum? quid est autem, scelerate, quod gemas, hostem Dolabellam iudicatum a senatu? quē tu ordinem omnino esse nullum putas: sed eam tibi caussam belli gerendi proponis, ut senatum funditus deleas; reliqui boni, & locupletes omnes summum ordinem subsequantur. At scurræ filium appellat. quasi uero ignotus nobis fuerit splendidus eques R. Trebonij pater. is autem humilitatem despicere audet cuiusquam, qui ex Fadia sustulerit liberos? Acerbissimum uero est, te, A. Hirti, ornatum esse beneficiis Cæsaris, & talem ab eo relictum, qualem ipse miraris. *Equidem negare non possum, a Cæsare Hirtium ornatum: sed illa ornamenta in uirtute, & industria posita lucent. tu uero, qui te ab eodem Cæsare ornatum negare non potes, quid esses, si tibi ille non tam multa tribuisset? ecquo te tua uirtus prouexisset? ecquo genus? in lustris, popinis, alea, uino tempus ætatis omne consumpsisses, ut faciebas, cū in gremijs mimarum mentum, mentemq; deponeres.* & te o puer. *Puerum appellat, quem non modo uirum, sed etiā uirum fortissimum sensit, & sentiet. est istuc quidem nomē ætatis, sed ab eo minime usurpandum, qui suam amentiam puero huic præbet ad gloriam.* Qui omnia eius nomini debes. *Debet uero, soluitq; præclare. si enim ille patriæ pares est, ut tu appellas: ego, quid sentiam, uidero: cur non hic parens uerior, a quo certe uitam habemus, e tuis facinorosissimis manibus ereptam?* Id agere, ut iure damnatus sit Dolabella? *Turpem uero actionem, qua defenditur amplissimi auctoritas ordinis contra crudelissimi gladiatoris amentiam.* Et ut uenefica hæc liberetur obsidione? *Veneficam audes appellare eum uirum, qui tuis ueneficijs remedia inuenit? quē ita obsides noue Hannibal, aut si quis*

acutior imperator fuit; ut te ipse obsideas, neque te istinc, si cupias, poßis explicare. recesseris: undique omnes insequentur. manseris: hærebis. nimirum recte Veneficam appellas, a quo tibi præsentem pestem uides comparatam. Vt quampotentissimus sit Cassius, atque Brutus. *Putes censorium dicere, aut Ventidium, aut etiam ipsos Antonios. cur autem nolint potentes esse non modo optimos, & nobilißimos uiros, sed secum etiam in reipubl. defensione coniunctos?* Nimirum eodem modo hæc adspicitis, ut priora. *quæ tandem?* Castra Pompeii Senatum appellatis. *An uero tua castra Senatum appellaremus? in quibus tu es uidelicet consularis, cuius totus consulatus est ex omni monumentorum memoria repulsus: duo prætores, sine caussa diffisi se aliquid habituros. nos enim Cæsaris beneficia defendimus. prætorij, Philadelphus Annius, & innocens Gallius: ædilicij, Coricus, laterum, & uocis meæ Bestia, & fidei patronus,* fraudator creditorum, Trebellius, & homo diruptus, dirutusq; Q. Cælius, columenq; amicorum Antonij, Cotula Varius: quem Antonius, deliciarum caussa, loris in conuiuio cædi iubebat a seruis publicis: septemuirales Lento, Nucula, tum deliciæ, atque amores populi Rom. L. Antonius: tribuni primum duo designati, Tullus Hostilius, qui suo iure in porta nomen inscripsit; qui, cum prodere imperatorem suum non posset, reliquit. alter est designatus, Viseius nescio qui, fortis, ut aiunt, latro, quem tamen temperantem fuisse ferunt Isauri balneatorem. sequũtur alij tribunicij, T. Plancus in primis: qui si senatum dilexisset, numquam curiam incendisset. quo scelere damnatus, in eam urbem redijt armis, a qua excesserat legibus. sed hoc ei cõmune cum*

plurimis dißimillimis. illud tamen uerum, quod in hoc Planco prouerbij loco dici solet, perire eum non posse, nisi ei crura fracta essent. fracta sunt, & uiuit. hoc tamen, ut alia multa, Aquilæ fertur acceptum. est etiam ibi Decius, ab illis, ut opinor, Muribus Decijs: itaque, Cæsaris munere, Deciorum quidem, multo interuallo, per hunc præclarum uirum memoria renouata est. Saxam uero Decidium præterire qui possum, hominem deductum ex ultimis gentibus? ut eum tribunum pl. uideremus, quem ciuem numquam uideramus. est quidem alter Saserna. sed omnes tamen tantam habent similitudinem inter se, ut in eorum prænominibus errem. nec uero Exitius, Philadelphi frater, quæstor, prætermittendus est; ne, si de clarißimo adolescente siluero, inuidisse uidear Antonio. est etiam Asinius quidam, senator uoluntarius, lectus ipse a se. apertam curiam uidit post Cæsaris mortem: mutauit calceos: pater conscriptus repente factus est. non noui Sex. Albedium: sed tamen neminem tam maledicum offendi, qui illum negaret dignum Antonij senatu. arbitror me aliquos præterijsse: de ijs tamen, qui occurrebant, tacere non potui. Hoc igitur fretus senatu, Pompeianum senatum despicit: in quo decem fuimus consulares: qui si omnes uiuerent, bellum omnino hoc non fuisset, auctoritati cæßisset audacia. sed, quantum præsidij fuerit in ceteris, hinc intelligi potest, quod ego unus, relictus e multis, contudi, & fregi adiuuantibus uobis, exsultantis prædonis audaciam. quodsi fortuna nobis modo non eripuisset Ser. Sulpicium, eiusq; collegam ante M. Marcellum, quos ciues? quos uiros? si duos consules, amicißimos patriæ, simul ex Italia eiectos; si L. Afranium, summum ducem; si P. Len-

tulum, ciuem cum in ceteris rebus, tum in salute mea singularem; si Bibulum, cuius est in rempubl. merito semper laudata constantia; si L. Domitium, præstantißimum ciuem; si Ap. Claudium, pari nobilitate, & uoluntate præditum; si P. Scipionem, clarißimum uirum, maiorumq́ꝫ suorum simillimum, respubl. tenere potuisset: certe his consularibus non esset Pompeianus despiciẽdus senatus. Vtrum igitur æquius, utrum melius reipubl. fuit, Cn. Pompeium, an sectorem Cn. Pompeij uiuere Antoniũ? Qui uero prætorij? quorum princeps M. Cato, idemq́; omnium gentium uirtute princeps. Quid reliquos clarißimos uiros cõmemorem? nostis omnes, magis uereor, ne longum me in enumerando; quam ne ingratum in prætereundo putetis. Qui ædilicij? qui tribunicij? qui quæstorij? quid multa? talia senatorum et dignitas, & multitudo fuit, ut magna excusatione opus ijs sit, qui illam in castra non uenerunt. Nunc reliqua attendite. Victum Ciceronem ducem habuistis. *Eo libentius ducem audio; quod certe ille dicit inuitus: nam de uicto nihil laboro. fatum enim meum est, sine republ. nec uinci posse, nec uincere.* Macedoniam munitis exercitibus *Et quidẽ fratri tuo, qui a uobis nihil degenerat, extorsimus.* Africam commisistis Varo bis capto. *Hic cum Caio fratre putat se litigare.* In Syriam Cassium misistis. *Non igitur sentis, huic caussæ orbem terræ parere, te, extra munitiones tuas, uestigium ubi imprimas, non habere?* Cascam tribunatum gerere passi estis. *Quid ergo? ut Marullum, ut Cæsetium, a rep. remoueremus eum, per quem, ut neque idem hoc posthac, neque multa huiusmodi accidere possent, consecuti sumus?* Vectigalia Iuliana Lupercis ademistis. Luper-

eorum mentionem facere audet? neque illius diei memoriam perhorrescit, quo ausus est obrutus uino, unguentis oblitus, nudus gementem populum Rom. ad seruitutem cohortari? Veteranorum colonias deductas lege, & S. C. sustulistis. *Nos sustulimus, an contra, lege comitijs centuriatis lata, sanximus? uide, ne tu ueteranos, tamen eos, qui erant perditi, perdideris, in eumq́; locum deduxeris, ex quo ipsi iam sentiunt se numquam exituros.* Massiliensibus iure belli adempta reddituros uos pollicemini. *Nihil disputo de iure belli: magis facilis disputatio est, quam necessaria. illud tamen animaduertite, P.C. quam sit huic reipubl. natus hostis Antonius, qui tantopere eam ciuitatem oderit, quam scit huic reipublicæ semper fuisse amicissimam.* Neminem Pompeianum, qui uiuat, tenere lege Hirtia dignitates. *Qui, quæso, iam legis Hirtiæ mentionem facit? cuius non minus arbitror latorem ipsum, quam eos, de quibus lata est, pænitere. omnino, mea quidem sententia, legem illam appellare fas non est: &, ut sit lex, non debemus illam Hirtij legem putare.* Appuleiana pecunia Brutum subornatis. *Quid, si omnibus suis copijs excellentem uirum resp. armasset, quem tandem bonum pæniteret? nec enim sine pecunia exercitum alere, nec sine exercitu fratrē tuum capere potuisset.* Securi percussos Pætum, & Menedemum, ciuitate donatos, & hospites Cæsaris, laudastis. *Non laudamus, quod ne audiuimus quidem. ualde enim nobis in tanta perturbatione reip. de duobus nequissimis Græculis cogitandum fuit.* Theopompum nudum, expulsum a Trebonio, confugere Alexandriam neglexistis. *Magnum crimen senatus: de Theopompo, sum-*

mo homine, neglex imus: qui ubi terrarum sit, quid agat, ui uat denique, an mortuus sit, quis aut scit, aut curat? Ser. Galbam, eodem pugione succinctum, in castris uidetis. *Nihil tibi de Galba respondebo, fortißimo, & constantißimo ciue: coram aderit: præsens tibi & ipse, & ille, quem insimulas, pugio respondebit.* Milites aut meos, aut ueteranos contraxistis, tamquam ad exitium eorum, qui Cæsarem occiderant; & eosdem nec opinantes ad quæstoris sui, aut imperatoris aut commilitonum suorum pericula impulistis. *Scilicet uerba dedimus, accepimus: ignorabat legio Martia, Quarta, ignorabant ueterani, quid ageretur. non illi senatus auctoritatem, aut libertatem populi R. sequebantur? Cæsaris mortem ulcisci uolebant, quam omnes fatalem fuisse arbitrabantur; te uidelicet saluum, beatum, florentem esse cupiebant? o miser cum re, tum hoc ipso, quod non sentis, quam miser sis. Sed maximum crimen audite.* Denique quid non aut probauistis, aut fecistis? quid faciat, si reuiuiscat. *Quis? credo enim afferet aliquod scelerati hominis exemplum.* Cn. Pompeius ipse? *o nos turpes, siquidem Cn. Pompeium imitaturi sumus.* Aut filius eius, si domi possit. *Poterit, mihi crede: nam paucis diebus & in domum, & in hortos paternos immigrabit.* Postremo, negatis pacem posse fieri, nisi aut emisero Brutum, aut frumento iuuero. *Alij istuc negant: ego uero, ne si ista quidem feceris, umquam tecum pacem huic ciuitati futurā puto.* Quid? hoc placet ne ueteranis istis? quibus adhuc omnia integra sunt. *Nihil uidi tam integrum, quam ut oppugnare imperatorem incipiant, quem tanto studio consensuq; offen-*

derint. Quoniam uos assentationibus, & uenenatis muneribus uenistis. *Deprauati, aut corrupti sunt, quibus persuasum est, fœdißimum hostem iustißimo bello persequi*. At militibus inclusis opem fertis. Nihil moror, eos saluos esse, & ire quo lubet, si tantummodo patiuntur perire eum, qui meruit. *Quam benigne: itaque usi liberalitate Antonij milites imperatorē reliquerunt, & se ad hostem metu perterriti contulerunt: per quos si non stetisset, non Dolabella prius imperatori suo, quam Antonius etiam collegæ parentasset.* Concordiæ factam esse mentionem scribitis in senatu, & legatos esse consulares quinque. difficile est credere, eos, qui me præcipitem egerint, æquissimas condiciones ferentem, & tamen ex his aliquid remittere cogitantem, putare aliquid moderate aut humane esse facturos. uix etiam uerisimile est, qui iudicauerint hostem Dolabellam ob rectissimum facinus, eosdem nobis parcere posse idem sentientibus. *Parum ne uidetur omnium facinorum sibi cum Dlabella societatem initam confiteri? non ne cernitis, ex uno fonte omnia scelera manare? ipsa denique fatetur, hoc quidem satis acute, non posse eos, qui hostem Dolabellam iudicauerint ob rectißimum facinus, (ita enim uidetur Antonio) sibi parcere idem sentienti. quid huic facias, qui hæc literis, memoriæq; mandarit, ita sibi conuenisse cum Dolabella, ut ille Trebonium, &, si posset, etiam Brutum, Caßium discruciatos necaret, eademq; adhiberet supplicia nobis? conseruandus ciuis cum tam pio, iustoq; fœdere. Is etiam queritur, condiciones suas repudiatas, æquas quidem, & uerecundas, ut haberet Galliam ultimam, aptißimam*

ad bellum renouandum, instruendum'q; prouinciam; ut alaudæ in tertia decuria iudicarent, idest, ut perfugium scelerum esset cum turpissimis reip. sordibus; ut acta sua rata essent, cuius nullum remanet consulatus uestigium. cauebat etiam L. Antonio, qui fuerat æquissimus agri priuati & publici decempedator, Nucula, & Lentone collega. Quamobrem uos potius animaduertite, utrum sit elegantius, & partibus utilius, Trebonii mortem persequi, an Cæsaris; & utrum sit æquius, concurrere nos, quo facilius reuiuiscat Pompeianorum caussa toties iugulata, an consentire, ne ludibrio simus inimicis. *Si esset iugulata, numquam exsurgeret: quod tibi, tuis'q; contingat. Verum, inquit, elegantius. atqui hoc bello de elegantia quæritur. Et partibus utilius. partes, furiose, dicuntur in foro, in curia. bellum contra patriam nefarium suscepisti: oppugnas Mutinam: circumsides consulem designatum: bellum contra te duo consules gerunt, cum'q; his proprætor Cæsar: cuncta contra te Italia armata est: istas tu partes potius, quam a rep. defectionem, uocas? Potius C. Trebonij mortem, quam Cæsaris, persequimur. Trebonij satis persecuti sumus, hoste iudicato Dolabella: Cæsaris mors facillime defenditur obliuione, et silentio. Sed uidete, quid moliatur. cũ mortẽ Cæsaris ulciscendam putat, mortẽ proponit non ijs solum, qui illam rem gesserunt, sed ijs etiam, qui non moleste tulerunt.* Quibus, utri nostrum ceciderunt, lucro futurum est. Quod spectaculum adhuc ipsa Fortuna uitauit, ne uideret unius corporis duas acies, lanista Cicerone, dimicantes: qui usque eo felix est, ut iisdem ornamentis deceperit uos, qui-

bus deceptum Cæsarem gloriatus est. *Pergit in mea maledicta. quasi uero ei pulcherrime priora processerint: quem ego inustum uerissimis maledictorum notis tradam hominum memoriæ sempiternæ. Ego lanista? & quidem non insipiens: deteriores enim iugulari cupio, meliores uincere. Vtri ceciderint, scribit lucro nobis futurum. O præclarum lucrum, quo te uictore, quod dij omen auertant, beata mors eorum futura sit, qui e uita excesserint sine tormentis. A me deceptos ait eisdem ornamentis Hirtium, & Cæsarem. quod, quæso, adhuc a me est tributum Hirtio ornamentum? nam Cæsari plura, & maiora debentur. Deceptum autem patrem a me Cæsarem dicere audes? tu, tu, inquam, illum occidisti Lupercalibus: cuius homo ingratissime flaminium cur reliquisti? Sed iã uidete magni, & clari uiri admirabilem grauitatem, atque constantiam.* Mihi quidem constat, nec meam contumeliam, nec meorum ferre, nec desere re partes, quas Pompeius odiuit, nec ueteranos sedi bus suis moueri pati, nec singulos ad cruciatum tra hi, nec falere fidem, quam dedi Dolabellæ. *Omitto alia: fidem Dolabellæ, sanctissimi uiri, deserere homo pius non potest. quam fidem? an optimi cuiusque cædis, urbis, & Italiæ partitionis, suis dandarum diripiendarumq; prouinciarum? nam quid erat aliud, quod inter Antoniũ, & Dolabellam, impurissimos parricidas, fœdere, ac fide sanci retur?* Nec Lepidi societatem uiolare, piissimi homi nis. *Tibi cum Lepido societas? aut cum ullo, non dicam bono ciue, sicut ille est; sed homine sano? id agis, ut Lepidũ aut impium, aut insanum existimari uelis. nihil agis. quamquã affirmare de altero difficile est, de Lepido præsertim,*

quem ego metuam numquam, bene ſperabo, dum licebit. reuocare te a furore Lepidus uoluit, non adiutor eſſe dementiæ. tu porro ne pios quidem, ſed piiſſimos quæris; & , quod uerbum omnino nullum in lingua Latina eſt, id propter tuam diuinam pietatem nouum inducis. Nec Plancum prodere, participem conſiliorum. *Plancum participem? cuius memorabilis ac diuina uirtus lucem affert reip. niſi forte ſubſidio tibi uenire arbitraris cum fortiſſimis legionibus, magno equitatu, peditatuq; Gallorum: quique, niſi ante eius aduentũ reip. pœnas dederis, ille huius belli feret principatum. quamquam enim prima præſidia utiliora reip. ſunt, tamen extrema ſunt gratiora. Sed iã ſe colligit, & ad extremum incipit philoſophari.* Si me rectis ſenſibus eũtem, dii immortales, ut ſpero, adiuuerint; uiuam libenter. ſin autem aliud me fatum manet; præcipio gaudia ſuppliciorum ueſtrorum. namque, ſi uicti Pompeiani tam inſolentes ſunt; uictores quales futuri ſint; uos potius experiemini. *Præcipias, licet, gaudia. non enim tibi cum Pompeianis, ſed cum uniuerſa rep. bellum eſt: omnes te dii, homines; ſummi, medii, infimi; ciues, peregrini, uiri, mulieres; liberi, ſerui oderunt. ſenſimus hoc nuper falſo nuncio, uero propediem ſentiemus. Quæ ſi tecum ipſe recolis; æquiore animo, & maiore conſolatione moriere.* Denique ſumma iudicii mei ſpectat huc, ut meorum iniurias ferre poſsim, ſi aut obliuiſci uelint ipſi feciſſe, aut ulciſci parati ſint una nobiſcum Cæſaris mortem. *Hac Antonii ſententia cognita, dubitaturos ne A. Hirtium, C. Panſam conſules putatis, quin ad Antonium tranſeant? Brutum obſideant? Mutinam expugnare cu-*

pugnare cupiant? quid de Pansa, & Hirtio loquar? Cæsar, singulari pietate adolescens, poterit se tenere, quin D. Bruti sanguine pœnas patrias persequatur? itaque fecerũt, uti, his literis lectis, ad munitiones propius accederẽt. quo maior adolescẽs Cæsar, maioreq; deorũ immortaliũ beneficio reip. natus est, qui nulla specie paterni nominis, nec pietate abductus umquã est. intelligit maximã pietatẽ conseruatione patriæ contineri. quod si partiũ certamen esset, quarũ omnino nomen exstinctum est: Antonius ne potius, & Ventidius partes Cæsaris defenderent, quam primum Cæsar, adolescens summa pietate, & memoria parentis sui, deinde Pansa, & Hirtius, qui quasi cornua duo tenuerunt Cæsaris, tum cum ille uere partes uocabantur? hæ uero quæ sunt partes cum alteris senatus auctoritas, populi R. libertas, reip. salus proposita sit, alteris cædes bonorum, urbis, Italiæq; partitio? Veniamus aliquando ad clausulam. Legatos uenire non credo. Bene me nouit. bellum quo ueniat, proposito præsertim exemplo Dolabellæ. sanctiores erunt, credo, iure legati, quam duo consules, contra quos arma fert; quam Cæsar, cuius patris flamen est; quam consul designatus, quem oppugnat; quam Mutina, quam obsidet; quam patria, cui ignem ferrumq; minitatur. Cum uenerint; quæ postulent, cognoscam. Quin tu abis in malam pestem, malum'q; cruciatum. ad te quisquam ueniat, nisi Ventidij similis? oriens incendium qui restinguerent, summos uiros misimus; repudiasti: nunc in tantam flammam, tamq; inueteratam mittamus, cum locum tibi reliquum non modo ad pacem, sed ne ad deditionem quidem feceris? Hanc ego epistolam, P.C. non quo illum dignum putarem, recitaui; sed ut cõfeßionibus ipsius omnia patefacta eius parricidia

uideretis. Cum hoc pacem M. Lepidus, uir ornatißimus omnibus & uirtutis, & fortunæ bonis, si hæc uideret, denique aut uellet, aut fieri posse arbitraretur? prius undis flamma, ut ait poeta nescio quis, prius denique omnia; quam aut cum Antonijs resp. aut cum rep. Antonij redeant in gratiam. monstra quædam sunt ista, & portenta, & prodigia reip. moueri sedibus suis huic urbi melius est, atq; in alias, si fieri poßit, terras demigrare, unde Antoniorum nec facta, nec nomen audiat, quam illos, Cæsaris uirtute eiectos, Bruti retentos, intra hæc mœnia uidere. optatißimum est, uincere: secundū est, nullum casum pro dignitate, et libertate patriæ non ferendum putare. quod reliquum est, non est tertium, sed postremum omnium, maximam turpitudinem suscipere uitæ cupiditate. Quæ cum ita sint, de mandatis, literisq; M. Lepidi, uiri clarißimi, Seruilio assentior; & hoc amplius censeo; Magnum Pompeium Cn. F. pro patris, maiorumq; suorum animo, studioq; in remp. suaq; pristina uirtute, industria, uoluntate fecisse, quod suam, eorumque, quos secum haberet, operam senatui, populoq; R. pollicitus esset; eamq; rem senatui, popoloq; R. gratā, acceptāq; esse: eiq; honori, dignitatiq; eam rem fore. hoc uel coniungi cum hoc S. C. licet, uel seiungi potest, separatimq; perscribi, ut proprio S. C. Pompeius collaudatus esse uideatur.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICARVM

LIBER XIV.

SI, ut ex literis, quæ recitatæ sunt, P. C. sceleratissimorum hostium exercitum fusum, casumq́; cognoui, sic id, quod & omnes maxime optamus, & ex ea uictoria, quæ parta est, consecutum arbitramur, D. Brutum egressum iam Mutina esse cognouissem: propter cuius periculum ad saga issemus, propter eiusdem salutem redeundum ad pristinum uestitum sine ulla dubitatione censerem. ante uero quam sit ea res, quam auidissime ciuitas exspectat, allata; lætitiæ fructus satis est maximæ præclarissimæq́; pugnæ; reditum ad uestitum confectæ uictoriæ reseruate. confectio autem huius belli est D. Bruti salus. quæ autem est ista sententia, ut in hodiernum diem uestitus mutetur, deinde cras sagati prodeamus? nos uero, cum semel ad eum, quem cupimus optamusque, uestitum redierimus, id agamus, ut eum in perpetuum retineamus. nam hoc quidem cum turpe est; tum ne dijs quidem immortalibus gratum, ab eorum aris, ad quas togati adierimus, ad saga sumenda discedere. atque animaduerto, P. C. quosdam huic fauere sententiæ: quorum ea mens, idq́; consilium est, ut, cum uideant gloriosissimum illum D. Bruto futurum diem, quo die propter eius salutem redierimus ad uestitum, hunc ei fructum eripere cupiant, ne memoriæ posteritatiq́; prodatur, propter unius ciuis periculum populum R. ad saga isse, propter eiusdem salutem re-

disse ad togas. tollite hanc, nullam tam praue sententiæ caussam reperietis. uos uero, P. C. conseruate auctoritatē uestram: manete in sententia: tenete uestra memoria, quod sæpe ostendistis, huius totius belli in unius uiri fortißimi & maximi uita positum esse discrimen. ad D. Brutum liberandum legati mißi principes ciuitatis, qui illi hosti, ac parridæ denunciarent, ut a Mutina discederet: eiusdem D. Bruti conseruandi gratia consules sortiti: ad bellum profectus A. Hirtius: cuius imbecillitatem ualetudinis animi uirtus, & spes uictoriæ confirmauit: Cæsar, cum exercitu per se comparato, tum primis pestibus remp. liberasset, ne quid póstea sceleris oriretur, profectus est ad eundem Brutum liberandum, uicitq́; dolorem aliquem domesticum patriæ caritate. quid C. Pansa egit aliud delectibus habendis, pecuniis comparandis, S.C. faciendis grauißimis in Antonium, nobis cohortandis, populo R. ad caussam libertatis uocando, nisi ut D. Brutus liberaretur? a quo populus R. frequens ita salutem D. Bruti una uoce depoposcit, ut eam non solum commodis suis, sed etiam neceßitati uictus anteferret quod sperare nos quidem debemus, P. C. aut ibi esse, aut iam confectum; sed spei fructum rei conuenit, & euentui reseruari, ne aut deorum immortalium beneficium festinatione præripuisse, aut uim fortunæ stultitia contempsisse uideamur. sed, quoniam significatio uestra satis declarat, quid hac de re sentiatis; ad literas ueniam, quæ sunt a consulibus, & a proprætore missæ; si pauca ante, quæ ad ipsas literas pertineant, dixero. Imbuti sanguine gladij, P.C. legionum, exercituumq́; nostrorum, uel madefacti potius, duobus consulum, tertio Cæsaris prœlio. si hostium fuit ille sanguis, summa militum pietas; nefarium

ſcelus, ſi ciuium. quouſque igitur is, qui omnes hoſteis ſcele-re ſuperauit, nomine hoſtis carebit? niſi mucrones etiam noſtrorum militum tremere uultis, dubitantes, utrum in ciue, an in hoſte figantur. Supplicationem decernitis; hoſtem non appellatis. gratæ uero noſtræ dijs immortali-bus gratulationes erunt, gratæ uictimæ, cum interfecta ſit ciuium multitudo. de improbis, inquit, & audacibus. nam ſic eos appellat clariſsimus uir. quæ ſunt urbanarum ma ledicta litium, non inuſtæ belli internecini notæ. teſtamen ta, credo, ſubijciunt, aut eijciunt uicinos, aut adoleſcen tulos circumſcribunt: his enim uitijs affectos, & talibus, malos, & audaces appellare conſuetudo ſolet. bellum inex piale infert quattuor conſulibus unus omnium latronum tæterrimus: gerit idem bellum cum ſenatu, populoq; R. om bus, quamquam ruit ipſe ſuis cladibus, peſtem, uaſtitatem, cruciatum, tormenta denunciat: Dolabellæ ferum & im-mane facinus, quod nulla barbaria poſſet agnoſcere, id ſuo conſilio factum eſſe teſtatur: quæq; eſſet facturus in hac urbe, niſi eum hic ipſe Iuppiter ab hoc templo, atque mœ nibus repuliſſet, declarauit in Parmenſium calamitate, quos, optimos uiros, honeſtiſsimosq; homines maxime cum auctoritate huius ordinis, populiq; R. dignitate coniun-ctos, crudeliſsimis exemplis interemit, proludium illud, & portentum, L. Antonius, inſigne odium omnium homi-num, uel, ſi etiam dij oderint, quos oportet, omnium deorum. Refugit animus, P. C. eaq; dicere reformidat, quæ L. Antonius in Parmenſium liberis, & coniugi-bus effecerit. quas enim turpitudines Antonij libenter cũ dedecore ſubierunt, eaſdem per uim lætantur alijs ſe in-tuliſſe. ſed uis calamitoſa eſt, quam illis intulerunt; libi-

do flagitiosa, qua Antoniorum oblita est uita. Est igitur quisquam, qui hostes appellare non audeat, quorum scelere crudelitatem Carthaginensium uictam esse fateatur? qua enim in urbe tam immanis Hannibal capta, quam in Parma surrepta Antonius? nisi forte huius coloniæ, & ceterarum, in quas eodem est animo, non est hostis Antonius putandus. si uero coloniarum, & municipiorum sine ulla dubitatione hostis est, quid tandem huius censetis urbis? quam ille ad explendas egestates latrocinij sui concupiuit: quam iam peritus metator & callidus decempeda sua saxa diuiserat. recordamini per deos immortales, P. C. quid hoc biduo timuerimus, a domesticis hostibus rumoribus improbißimis dißipatis. quis liberos, quis coniugem adspicere poterat sine fletu? quis domum? quis tecta? quis larem familiarem? iam aut fœdißimam mortem omnes, aut miserabilem fugam cogitabant. hæc a quibus timebantur, eos hostes appellare dubitamus? grauius si quis attulerit nomen, libenter assentiar: hoc uulgari contentus uix sim; leuiore non utar. itaque, cum supplicationes iustißimas ex ijs literis, quæ recitatæ sunt, decernere debeamus, Seruiliusq; decreuerit: augebo omnino numerum dierum, præsertim cum communiter tribus ducibus sint decernendæ; sed hoc primum faciam, ut imperatores appellem eos, quorum uirtute, consilio felicitate maximis periculis seruitutis, atque interitus liberati sumus. etenim cui uiginti his annis supplicatio decreta est, ut non imperator appellaretur, aut minimis rebus gestis, aut plerumque nullis? quamobrẽ aut supplicatio ab eo, qui ante dixit, decernenda nõ fuit; aut usitatus honos, peruulgatusq; tribuendus ijs, quibus etiã noui, singularesq; debentur. at, si quis Hispanorum,

de igitur ista suspicio, uel potius iste sermo? cum, ut scitis, hoc triduo uel quatriduo tristis a Mutina fama manaret, inflati lætitia, atque insolentia impij ciues unum se in locum ad illam curiam, uiribus potius suis, quam reip. infelicem, congregabant: illi cum consilium inirent de cæde nostra, partirenturq; inter se, qui Capitolium, qui cstia, qui urbis portas occuparent, ad me concursum futurum ciuitatis putabant. quod ut cum inuidia mea fieret, & cũ uitæ etiã periculo, famam istam fascium dißipauerunt, fasces ipsi ad me delaturi fuerunt. quod cum esset quasi mea uoluntate factum, tum in me impetus conductorum hominum, quasi in tyrannum, parabatur: ex quo cædes esset omnium uestrum consecuta. quæ res patefcit, P. C. sed suo tempore totius huius sceleris fons aperietur. itaque P. Appuleius, tribunus pl. meorum omnium consiliorum, periculorumq; iam inde a consulatu meo testis, conscius, adiutor, dolorem ferre non potuit doloris mei: concionem habuit maximam, populo R. unum atque idem sentiente. in qua concione cũ me pro summa nostra coniunctione & familiaritate liberare suspicione fascium uellet, una uoce cuncta concio declarauit, nihil esse a me umquam de rep. nisi optime cogitatum. post hanc habitam concionem duobus tribus ue horis optatißimi nuncij, & literæ uenerunt; ut idem dies non modo me iniquißima inuidia liberarit, sed etiam celeberrima pop. R. gratulatione auxerit. Hac interposui, P. C. non tam ut pro me dicerem, (male enim mecum ageretur, si parum uobis essem sine defensione purgatus) quam ut quosdam nimis ieiuno animo, & angusto monerem, id quod semper ipse fecissem, uti excellentium ciuium uirtutem imitatione dignam, non inuidia, putarent. ma-

gnus est in rep. campus, ut sapienter dicere Crassus solebat: multis apertus cursus ad laudem. utinam quidem illi principes uiuerent, qui me post meum consulatum, cum ijs ipse cederem, principem non inuiti uidebant. hoc uero tempore, in tanta inopia constantium, & fortium consulariũ, quo me dolore affici creditis, cum alios male sentire, alios nihil omnino curare uideam, alios parum constanter in susceptа caussa permanere, sententiamq; suam non semper utilitate reip. sed cum spe, tum timore moderari? quod si quis de cõtentione principatus laborat, quæ nulla esse debet; stultißime facit, si uitijs cum uirtute contendit. ut enim cursu cursus, sic in uiris fortibus uirtus uirtute superatur. tu, si ego de rep. optime sentiam; ut me uincas, ipse peßime senties? aut, si ad me bonorum concursum fieri uidebis, ad te improbos inuitabis? nollem, primum reip. caussa, deinde etiã dignitatis tuæ. sed, si principatus ageretur, quem numquam expetiui; quid tandem mihi esset optatius? ego enim malis sententijs uinci non possum, bonis forsitan poßim, & libenter. hæc populum R. uidere, animaduertere, iudicare, quidam moleste ferunt. poterat ne fieri, ut non perinde homines de quoque, ut quisque mereretur, iudicarent? ut enim de uniuerso senatu populus R. uerißime iudicat, nullis reip. temporibus hunc ordinem firmiore, atque fortiorem fuisse: sic de unoquoque nostrum, & maxime, qui hoc loco sententias dicimus, sciscitantur omnes; auent audire, quid quisque senserit; ita de unoquoque, ut quemque meritum arbitrantur, exstimant. memoria tenent, me ante diem XIII. Cal. Ian. principem reuocandæ libertatis fuisse. me ex Cal. Ian. ad hanc horam inuigilasse reip. meam domum, measq; aures dies noctes om-

nium præceptis, monitisq; patuisse; meis literis, meis nuncijs, meis cohortationibus omnes, qui ubique essent, ad patriæ præsidium excitatos; meis sententijs a Cal. Ian. numquam legatos ad Antonium. semper illum hostem, semper hoc bellum; ut ego, qui omni tempore ueræ pacis auctor fuissem, huic essem nomini pestiferæ pacis inimicus. Idem Ventidium, cũ alij tribunum pl. uoluissent, non ego semper hostẽ? Has in sententias meas si consules designati discessionem facere uoluissent; omnibus istis latronibus auctoritate ipsa senatus iampridẽ de manibus arma cecidissent. sed, quod tũ nõ licuit, P.C. id hoc tempore non solum licet, uerum etiam necesse est, eos, qui re sunt hostes, uerbis notari, sententijs nostris hostes iudicari. antea cum hostem, aut bellum nominassem; semel, & sæpius sententiam meam de numero sententiarum sustulerunt. quod in hac caussa iam fieri non potest. ex literis enim C. Pansæ, A. Hirtij consulum, C. Cæsaris proprætoris, de honore dijs immortalibus habendo sententias diximus. supplicationem modo qui decreuit, idem imprudens hostes iudicauit. numquam enim in ciuili bello supplicatio decreta est. decretam dico? ne uictoris quidem literis postulata est. ciuile bellum cõsul Sulla gessit: legionibus in urbem adductis, quos uoluit, expulit; quos potuit occidit: supplicationis mentio nulla. graue bellum Octauianum insecutum est: supplicatio Cinnæ nulla uictoris. Cinnæ uictoriam imperator ultus est Sulla: nulla supplicatio decreta a senatu. ad te ipsum, P. Seruili, num misit ullas collega literas de illa calamitosa pugna Pharsaliæ? num te de supplicatione uoluit referre? profecto noluit. at misit postea de Alexandria, de Pharnace: Pharsalicæ uero pugnæ ne triumphum quidem egit. eos enim ci-

pondisset, alterum fecit, alterius fecit, alterius dij immortales omnẽ auertant. Quid dicam de Hirtio? qui, re audita, e castris duas legiones eduxit incredibili studio, atque uirtute, Quartam illam, quæ, relicto Antonio, se olim cum Martia legione coniunxit; & septimam, quæ constituta ex ueteranis docuit illo prœlio, militibus ijs, qui Cæsaris beneficia seruassent, senatus populiq; R. carum nomen esse. his uiginti cohortibus, nullo equitatu, Hirtius ipse aquilam quartæ legionis cum inferret, qua nullius pulchriorem speciem imperatoris accepimus, cum tribus Antonij legionibus equitatuq; conflixit, hostesq; nefarios, huic Ioui maximo, ceterisq; deorum immortalium templis, urbis tectis, libertati populi R. nostræ uitæ, sanguiniq; imminentes prostrauit, fudit, occidit, ut cum admodum paucis, nocte tectus, metu perterritus, princeps latronum duxq; fugerit. O solem ipsum beatissimum, qui, ante quam se abderet, stratis cadaueribus parricidarum, cum paucis fugientem uidit Antonium. An uero quisquã dubitabit appellare Cæsarem imperatorem? ætas eius certe ab hac sententia neminem deterrebit: quandoquidem uirtute superauit ætatem. ac mihi semper eo maiora beneficia C. Cæsaris uisa sunt, quo minus erant ab ætate illa postulanda. Cui cum imperium, eodem tempore etiam spem nominis eius deferebamus: quod cum est consecutus, auctoritatem nostri decreti rebus gestis suis comprobauit. hic ergo adolescens maximi animi, ut uerissime scribit Hirtius, castra multarum legionum paucis cohortibus tutatus est, secundumq; prœlium fecit. ita trium imperatorum uirtute, consilio, felicitate uno die locis pluribus resp. est conseruata. Decerno igitur eorum trium nomine L dierũ suppli

rationes: quas, ut honorificentißimis uerbis consequi potero, complectar ipsa sententia. est autem fidei, pietatisq; nostræ, declarare fortißimis militibus, quam memores simus, quamq; grati. quamobrem promissa nostra, atque ea, quæ legionibus, bello confecto, tributuros nos spopondimus, hodierno S. C. renouanda censeo. æquum est enim, militum, talium præsertim, honorem coniungi. atq; utinam, P. C. ciuibus omnibus soluere nobis præmia liceret. quamquam nos ea, quæ promisimus, studiose cumulata reddemus. sed id quidem restat, ut spero, uictoribus: quibus senatus fides præstatur: quam cũ difficillimo reip. tempore secuti sint, eos numquam oportebit consilij sui pænitere. sed facile est bene agere cum his, a quibus etiam tacentibus flagitari uidemur. illud admirabilius, & maius, maximeq; proprium senatus sapientis est, grata eorum uirtutem memoria prosequi, qui pro patria uitam profuderunt. quorum de honore utinam mihi plura in mentem uenirent: duo certe non præteribo, quæ maxime occurrũt: quorum alterum pertinet ad uirorũ fortißimorũ gloriam sempiternam, alterum ad leniendũ mærorem, et luctum proximorũ. Placet igitur mihi, P. C. legionis Martiæ militibus, & eis, qui una pugnantes occiderũt, monumentũ fieri quamamplißimũ. magna, atq; incredibilia sunt in remp. huius merita legionis. hæc se prima latrocinio abrupit Antonij: hæc tenuit Albam: hæc se ad Cæsarem contulit: hanc imitata Quarta legio parem uirtutis gloriam cõsecuta est. Quarta uictrix desiderat neminem: ex Martia nonnulli in ipsa uictoria cõciderunt. O fortunata mors, quæ, naturæ debita, pro patria est potißimum reddita. uos uero patriæ natos iudico: quorum etiam nomen a Marte est: ut idem deus urbem hãc

gentibus, uos huic urbi genuisse uideatur. in fuga fœda mors est, in uictoria gloriosa. etenim Mars ipse ex acie fortißimum quemque pignerari solet. illi igitur impij, quos cecidistis, etiam ad inferos pœnas parricidij luent: uos uero, qui extremum spiritum in uictoria effudistis, piorum estis sedem, & locum consecuti. breuis a natura nobis uita data est, at memoria bene redditæ uitæ sempiterna. quæ si nõ esset longior, quã hæc uita; quis esset tam amens, qui maximis laboribus, & periculis ad summam laudem gloriãq; contenderet? Actum igitur præclare uobiscum fortißimi, dũ uixistis, nunc etiam sanctißimi milites, quod uestra uirtus nec obliuione eorum, qui nunc sunt, nec reticentia posterorũ insepulta esse poterit, cum uobis immortale monumentum suis pæne manibus senatus populusq; R. exstruxerit. multi sæpe exercitus Punicis, Gallicis, Italicis bellis clari, & magni fuerunt: nec tamen ullis tale genus honoris tributum est. atque utinam maiora possemus; quandoquidem a uobis maxima accepimus. uos ab urbe furentem Antonium auertistis: uos redire molientem repulistis. erit igitur exstructa moles opere magnifico, incisæq; literæ, diuinæ uirtutis testes sempiternæ: numquam de uobis eorum, qui aut uidebunt uestrum monumentum, aut audient, gratißimus sermo conticescet. ita, pro mortali condicione uitæ, immortalitatem estis consecuti. Sed, quoniam P.C. gloriæ munus optimis & fortißimis ciuibus monumẽti honore persoluitur; consolemur eorum proximos, quibus optima est hæc quidem consolatio, parentibus, quod tanta reip. præsidia genuerunt; liberis, quod habent domestica exempla uirtutis; coniugibus, quod his uiris carebunt, quos laudare, quam lugere, præstabit; fratribus, quod

in se, ut corporum, sic uirtutum similitudinem esse confident. atque utinam his omnibus abstergere fletum sententijs nostris, consultisq; possemus; uel aliqua talis his adhiberi publice posset oratio, qua deponerent mœrorem, atque luctum, gauderentq́; potius, cum multa et uaria impenderet hominibus genera mortis, id genus, quod esset pulcherrimum, suis obtigisse, eosq; nec inhumatos esse, nec desertos; quod tamen ipsum pro patria non miserandum putatur; nec, dispersis bustis, humili sepultura crematos, sed contectos publicis operibus, atque muneribus, eaq́; exstructione, quæ sit, ad memoriam æternitatis, ara uirtutis. quamobrem maximum quidem solatium erit propinquorum, eodem monumento declarari & uirtutem suorum, & pietatem, & senatus fidem, & crudelißimi memoriam belli: in quo nisi tanta militum uirtus exstitisset, parricidio M. Antonij nomen populi Rom. occidisset. Atque etiam censeo, P.C. quæ præmia militibus promisimus nos republ. recuperata tributuros, ea uiuis, uictoribusq́; cumulate, cum tempus uenerit, persoluenda. qui autem ex ijs, quibus illa promissa sunt, pro patria occiderunt; eorum parentibus, liberis, coniugibus, fratribus eadem tribuenda censeo. sed, ut aliquando sententia complectar, ita censeo: Cum C. Pansa, consul, imp. initium cum hostibus confligendi fecerit, quo prœlio legio Martia admirabili, incredibiliq; uirtute libertatem populi Rom. defenderit, quod idem legiones tyronum fecerint; ipseq; C. Pansa, consul, imp. cum inter media hostium tela uersaretur, uulnera acceperit; cumq; A. Hirtius, consul, imp. prœlio audito, & cognito fortißimo, præstantißimoq; animo exercitum castris eduxerit, impetumq; in M. Antonium, exercitumq; hostium fecerit, eiusq; copias

occàdione occiderit, suo exercitu ita incolumi, ut ne unum quidem militem desiderauerit; cumq; C. Cæsar propr. imp. consilio, diligentiaq; sua castra feliciter defenderit, copiasq; hostium, quæ ad castra accesserant, profligarit, occiderit; ob eas res senatum existimare, & iudicare, eorum trium imperatorum uirtute, imperio, consilio, grauitate, constantia, magnitudine animi, felicitate populum Rom. fœdißima, crudelißimaq; seruitute liberatum. cumq; rempubl. urbem, templa deorum immortalium, bona, fortunasq; omnium, liberosq; conseruarint dimicatione, & periculo uitæ suæ; uti ob eas res bene, fortiter, feliciterq; gestas C. Pansa, A. Hirtius consules, imperatores, alter, ambo ue, aut, si aberint, M. Cornutus, prætor urbanus, supplicationes per dies L ad omnia puluinaria constituat: cumq; uirtus legionum digna clarißimis imperatoribus extiterit, senatum, quæ sit antea pollicitus legionibus, exercitibusq; nostris, ea summo studio, republ. recuperata, persoluturum: cumq; legio Martia princeps cum hostibus conflixerit, atque ita cum maiore numero hostium contenderit, ut plurimos cæderent, caperent nonnullos; cumq; sine ulla retractatione pro patria uitā profuderint: cumq; simili uirtute reliquarum legionum milites pro salute, & libertate populi Rom. mortem oppetiuerint; senatui placere, ut C. Pansa, A. Hirtius consules, imperatores, alter, ambo ue, si his uideatur, ijs, qui sanguinem pro uita, libertate, fortunisq; populi Rom. pro urbe, templisq; deorum immortalium profudissent, monumentum quamamplißimum locandum, faciendum quæst. urb. curent, ad eam rem pecuniam dare, attribuere, soluere iubeant, ut extet ad memoriam posteritatis sempiternam, ad scelus

crudelißimorum hostium, militum'q; diuinam uirtutem; utque, quæ præmia senatus militibus ante constituit, ea soluantur eorum, qui hoc bello pro patria occiderunt, parentibus, liberis, coniugibus, fratribus; ijs'q; tribuantur, quæ militibus ipsis tribui oporteret, si illi uixissent, qui morte uicerunt.

DIONYSII LAMBINI IN ORATIONEM PRO SEXTIO ANNOTATIONES.

P. 4. L. 16. Sed etiam uoluntarios fortissimis,] *duo libri manuscripti non habent*, uocem uoluntarios: *quam delendam censeo. paullo ante autem, ubi operæ ediderunt*, forunis, *scribe* fortunis.

P. 5. L. 10. Grauissimis ac sanctiss. uiris] *sic restitui partim coniectura ductus, partim antiquorum lib. auct. fretus. atque ita leg. neque ullo modo Latine dici potest*, duobus grauiss. antiquitatis uiris, *quomodo est in uulgatis. paullo post iidem libri habent* beneuolentiæ, *ubi uulgati*, beneuolentiam.

P. 6. L. 5. Vocem officii præsentis] *amicus quidam meus uir doctiss. leg. esse arbitratur*, uocem officii præs. *ubi uulgati habent*, uicem officii præsentis. *cui planè assentior. nam hæc apte inter se consentiunt*, prædicationem, uocem, testimonium. *paullo post uersu.* 58. scribe ad timoris præteriti cogitationem, *ubi operæ fecerunt* cognitionem. *aliquot post uer. lege* nimium communem Martem, &c. *ubi operæ fecerunt* nimim comm. &c. *paullo ubi post sic habent lib. uet.* non excellens animus & amore rep. non præstans in rep. uirtus. *ego deleui copulationem*, &, *alioqui leg.* & amore reip. *seu* & amor in remp.

P. 6: L. 19. Memoria dignam reip. capess.] *sic*

hunc locum restituit Adr. *Turneb.* XV. *abhinc annis.* l. 28. & huius potius tempori] *docti quidam sic leg. putant, et ita edendu curauimus:* huius potius tempori. huius *autem nempe Sextij: quo modo post scriptu reperi in duob. uet. lib. ubi uulg. hab.* huic potius tempori.

P. 7. L. 8. In reip. magno motu] *sic est leg. si & uet. libris fidem habemus, & rationi, ac ueritati obtemperandum esse ducimus. l.* 20. soluit subito lege curiata consul] *sic restituit* Adr. *Turnebus, idq; praeclare, ut plaraque omnia. Alij legunt,* legum cura, *minus recte.*

P. 7: L. 11. Put. & fœnerat. greg. infl. atque comp.] *sic habent libri uet. quos quamobrem sequi non debuerim potius, quàm uulg. qui habent,* infl. atque per cul. *causa nulla uisa est.* infl. *tamen mihi suspec. est, pro quo alij legi uolunt* infractus: *alij* inflictus, *atque* perculsus! *l.* 28. ut illo superc. annus ille tanquam Atlante cælum niti uideretur] *omnes ferè lib. man. habent:* ut illo superc. an mantuus ille tanquam niti ui derentur: *mendose, fateor, sed unde suspicari possis uulg. esse mendosiorem. Nam neque est in lib. uet.* resp. *neque* Atlante cælum, *quod tamen proximum retinui propter* tanquam, *quod est in libris illis hic igitur locus consid. ego interea tamen ex illo toto* an mantuus il le, *feci,* annis ille. *erecta uoce* resp. *quae non reperitur in uet. lib.*

P. 8: L. 21. Vt multa eius serm. indicia redoleret] *lib. aliquot uet. hab.* redolerent, *ut sit* indicia redolerent. *ego nihil muto. sic enim loquitur lib. de orat. ad Q. Fratrem.* definitio doctrinam redolet.

P. 9: L. 29. Daturos illius diei pœnas] *quid,*

lib. uet. habet dies: *& notant gramm.uet. Est enim* dies *hoc loco patrius casus antiquus: qua de re nos in scholijs Lucr.*

P. 10. L. 16. Sine ullo iudicio ex patria] *sic legebatur in lib. uulg.* fine ullo iudicio, aut edicto, *plane mendose. Nam & paullo ante dixit, Gabinium edixisse ut abesset Lamia ab urbe millia passuum ducenta: & infra* exterminabit (*inquit*) Ciueis Ro. edicto consul à suis Diis penatibus? *hoc igitur totum* aut edicto, *natum est ex annotatione, quam cum aliquis ascripsisset ad oram libri, paullo tamen aliter, opinor, nempe hoc modo*, edicto, *sine disiunctione* aut, *eam annotationem postea retulit in orationis contextum librarius.*

P. 11. L. 17. Vt omnibus fastis diebus] *sic est leg. & ita reperi scrip.in lib.man.& Memm.& Cleric. sic idē de prouincijs consul.* Vobis (*inquit*(statuendum est, legem Aeliam manere, legem Fusiam non esse abrogatam, non omnibus fastis diebus legem ferri licere. *paullo ante, ubi lib. uulg. hab.* dolorem ueste mutata significarent? *uet. hab.* ueste significarent? *sine uoce* mutata. *l.* 30. Sed cum duo consules] *sic habent lib. man. quod non reijcio: ita enim uet. loqueb. Ter. Adelph.* Tu illos duo olim pro. re tollebas tua. *habent & ijdem libri* fœdera retraxissent, *quam lect. cur reijceremus, causa mihi nulla uisa est.* fœdere *tamen non damno, si quis forte malit.*

P. 11. L. 27. Quam ad persp. sal. reip. spect] *lib. man.* sumpserat. *quod quid sibi uelit, conyciat lector ingen.*

P. 12: L. 10. Duo, qui priuato tum essent] duo *posuit, pro* duos, *ut supra. sic enim habent libri uet. quos sequor.*

P. 13. L. 2. Apud me domi] *quid putant uocem* domi *superuac. esse, neque esse* Cic. *l.* 25. priuatus armis] *sic reponend. coniecœram* XII. *abhinc armis: quam ego meam coniect. nunc uideo ab omnib. lib. antiq. confirmari. l.* 27. quid reliquiarum restaret?] *nihil muto. ueruntamen libet antiq. script. in medio ponere: quæ talis est,* quis reliqua ire staret? *quid si igitur eam sic adiuuemus,* quæ reliquiæ restarent?

P. 13: L. 5. Plaga mihi sanabilis, illis mort. qui imp.] *sic restitui uest. script. ueteris non obsc. sec.* Nam *primum cod. uet. habent*, sanabilis. *deinde non habent,* remp. *sed,* quæ imposuisset, *quod si quis malit legi* illi mordifera, qui imposuisset, *propius aberit ille quidem à uet. scrip. sed sententiam non efficiet huic loco tam accommodatam. l.* 17. uestrarum sedum] *sic esse hic leg. admonent gramm. uet. uincunt lib. uet. eadem pag. ubi uulg. hab.* Minturnis misericordiam, *ego & uet. script. uestigia sec. & Passeratij approbata coniect.* Minturnensium *reposui.*

P. 14. L. 12. At ab eo armato prin.] *omissa erat uox* armato *à librario, quam ego restitui ex opt. cod. manu.* armatus, sine armis *autem opponuntur:* consul. priuatus. *paullo post* canerentur *reposui ex antiq. lib. ubi uulg. hab.* concinner.

P. 15. L. 21. Ad incertissimam spem reip. recuper. *sic reposui, cum reperissem in lib. uet. ita script.* ad incertiss. spem rep. rata; *al.* ratam. *al.* randum. *l.* 28.

exempl. fid. pub. exempl. reip. defend.] *hoc totum* exempl.reip.defendendæ *abest à lib. uet. unde coniect. facio leg.* exempl.fidei publicæ defendendæ.

P. 15: L. 13. Ne ciuitas umquam incidat in eiusmodi consules] *adiuui script. uet. quæ talis est,* ne quis umquam incidat,&c. *ex quo feci* ciuitas: *cuius res ueniam peto pudentem: nam ex* ciuitas, *factum est à libr.* ciui, *aut* ciuis: *ex* ciuis, quis *quo facto ceteras deprauatio est consec.*

P. 16. L. 18. Inter meum discr.& suam præd.] *uox* discrimen *abest à cod. uet. Videtur tamen necess.*

P. 16: L. 3. Tum uero quæ promulg. fuerunt.] *in cod.uulg.sequitur uerb.* dicam, *planè mendose. nam hoc totum* legum multitudinem *regitur à uerbo recordamini. uerbum* dicam *autem in lib.uet. ponitur post participium* tacentibus, *& recte. l.* 12. rog.lege potestas fieret prouinciæ comm.] *uulg.libr. sequor. Nam man. ad unum omnes habent,* rogata legem fieret,&c. *cuius script. rationem explicare non possum. l.*27. Condemnatum cum indemn.] *aut uox* condemn. *delenda, ut aliena, & aduentitia, aut seruata uoce* condemn. *& adscripta. sic est leg.* condemn. exsules Bysantii, reducti tum *ei uirgula,* cum, &c. *ut ea uox, cohæreat cum uoce* reducti. *Præterea malim legi* Bysanij, *ut est in oratione pro domo sua,* quàm Bysantium, *ut cohæreat cum uoce exsules.*

P. 17. L. 29. Tigranes igitur] *sic hab. omnes lib.uulg.* tulit, gessit, *neque ullam reperi in man.uarietatem putabam hanc script.esse integr. & emendatam, atque ita explicabam, Tigranes insigne regium, quod de suo*

capite abiecerat, à Pompeio repositum, beneficioque Pompeij receptum, tulit, gesſit. *amicus tamen quidem meus aſſeuerauit mihi ſe in uno cod. man. ſcript. uidiſſe*, Tigranes igitur, *quod ſi ita eſt, non eſt dub. quin hæc lectio ſit omnibus anteponenda.* Hoc idem *mihi poſtea confirmauit* Leod. *Quernus, collega meus: &, quod caput, ego ipſe uidi in uno cod.* Memm. *poſt alios ad me miſſo.*

P. 18. L. 31. Eid. fur. eiſd. conſ.] *lib. man. habent eiuſd. furori. & paullo ante* peruenire, *ubi uulg.* prouenire.

P. 18: L. 25. Fingi cur. potuit.] *ſec. ſum lib. man. auctoritatem: nihil de meo addidi: nihil pro meo iure demſi. l.* 27. aut refer. aut confl.] *lib. uet hab.* aut flandæ, aut conflandæ. *non probo. non enim hic agitur de ratione pecuniæ flandæ, ſeu potius auri, argenti ue flandi.*

P. 10: L. 8. Qui cum in ſen. priuatim, ut de me ſent. dic. flagitabantur] *lib. uet. habent* priuati, ut de me ſent. dic flagitabant, &c. *non probo*

P. 11. L. 19. Ex deſerto Gauii oleli horreo, &c.] *ſec. ſum partim lib. uulg. quamuis corr. partim man quã quam etiam hi mend. ſint, ueſtigia. ſic autem hab.* ex deſerto Gauio Lælior ea calatis granis: *al.* ganijs. *al.* granu. *unde ſuſp. ita leg. ut edend. curaui, niſi quòd pro* Gauii oleli horreo, *malim legi* Gauiaui Atilii *horreo. quod ſi auſus eſſem*, Gauianis, *pro* Gauiis *repoſuiſſem. ſic enim potius leg. arbitror*, & ex deſerto Gauii Atilii horreo & Calathis Gauianis. Calathis *autem accipio breui penultima, à nomine* calathus. *Sigonius leg.*

putat,

putat, calatis gratis, *à calcando: qui* grana calata *interpretatur grana ita pauca, ut calarentur, id est uoce numerarentur. alij legunt* calathis grauis, *id est calathis onustus. omninò locus est obscurus, & quod deterius est, corr. hoc tantum in præsenti afferre possum uideri à Cic. notari ac describi Sex. Atilium Serranum, qui in tribunatu sua intercessione restitutionem Cic. impedierat.*

P. 11: L. 29. *Reip. permiss.) leg. fortasse est*, remissurum, *ut ascriptum reperi ad oram lib. unius man. ead. manu.* remissurum *autem, id est condonaturum. quanquam* permiss. *non damno. Præterea uid. leg. potius* temporibus reip. *deleta copulatione, &c. & paucis post uers. lege* aliusque. alio grauius, &c. *aut si copulam.* quæ *tollis, dixissent.*

P. 21. L. 13. *Vniuersisq; destrictis gladijs] sic leg. & ita est libr. uet. script. l. 27. Spongijs effingi sanguinem] sic legit Seru. comm. in lib.* 8. *Aeneid. ibi* corpora fingere lingua *fingere autem interpretatur* tergere. *sic Afranius,* accedo (*inquit*) ad te, ut tibi ceruicem fingam linteo.

P. 21: L. 13. *An uerisimile est, ut cuius Ro.] maneo in sententia, ut putem hoc totum,* an uerisimile est, *alienum esse, non Cic. quemadmodum & alibi idem peccatum esse ostendi. Omnino ita leg. his tribus uocibus detractis,* Vt ciuis Ro. aut homo liber quisquam cum gladio in forum descenderit, ante lucem, &c. saginantur? *Atque hoc genus interrogandi, ita præcisum, longe acrius, & grauius, & ornatius est, quàm si ita diceretur,* an uerisimile est quenquam ciuem Ro. aut hominem liberum cum gladio in forū descendisse, &c.

l. 29. Forum purges?) sic habent omnes lib. & uulg. & man. neque quicquam mutandum censent uiri docti: in his Adr. Turnebus*, est autem* purgare forum, *forum reddere infrequens.*

P. 22. L. 4. *Contra uerba, atque interfationem) sic reposui, libros uet. sec.* Adr. Turn. *approbante. nam non licebat tribuno pl. loquenti interfari, seu interloqui. idem paullo ante ex uestigijs recta script. quæ extant in lib. uet. sic restituend. censet illum locum,* nam si obnuntiasset Fabricio is prætor, qui, &c. *ubi uulgo leg.* 15. tribunus pl. *in uet. autem script. est,* Fabricio 15. P. R. *obseruatum enim est à uiris doctis, & ingeniosis, has duas litteras* P. R. *in libris ueter. sæpe significare* Prætorem. *l. 27.* Primumq; respirasset) *sic reposui coniect. duct. cũ lib. man. hab. partim* resipisset, *partim* respisset, *restipuisset tamen pro ad se redisset, uel* recreatus esset, *uel* respirasset, *non fortasse reijciendum.*

P. 23. L. 20. *Vos taciti mirabamini)* Omnes *libri man. hab.* mærebamini, *nisi quòd* merebamini *scrip. est sine diphtongo, uel igitur* mærebamini *usurpatum est, in uoce patiente: uel* mærebatis *reponendum, uel* mirabamini, *quod magis placet.* Nam *quod extat* Marcij *illius poetæ mimiambici uersus apud* Varr. *lib.* VI. *de lingua* Latina, *in quo* mærebar *positum est,* corpora Graiorum mærebar mandier igni, *primum dubito utrum scriptum fuerit,* mærebam, *cum esset scriptum à libr. illis* mærebaz, *ut solebant: post ex mærebaz factum sit mærebar, an potius* mærebant. *uidetur enim uersus ex illis* Homericis *expressus* ἴλιως δ᾽ αἴτιος ἐτούρωθεν ἐυκνημιδες ἀχαιοὶ Νεκροὺς πυρκαϊῆς ἐπενήνεον ἀχνύμενοι

κῶς. deinde non continuo si Marcius mærebar usurpauit, iccirco credibile, aut probabile est, à M. Tullius quoque usurpatum esse. Postremo taciti mirabamini *magis congruit cum his, quæ sequuntur*, ferebatis, perferebatis, nemo resistebat, mentio nulla.

P. 23: L. 27. *Sic oportebat, qui ciuem patr. recup. uellet ereptum) antiq. script. adiuui: nihil præterea. Talis autem est*, recuperare uelle te re. p. tum. *quas litteras, & syllabas si apte conglutinabis, & connectes*, recuperare uellet, ereptum, conficies. *quidam tamen sic reponendum censent*, sicut si patriam recuperare uellet. reip. tum, &c. *à quibus dissentio.*

P. 24: L. 5. *Esse iam è rep. credidit, &c.) etiam hic uet. script. adiuui, quæ talis est*, & etiam erepi redicit, &c. *unde feci*, iam è rep. credidit, quoniam, &c. *cuius lectionis ita plana sententia est, ut declar. non egeat. alij sic legi uolunt*: etiam turpi. itaque fecit, ut quoniam, &c. *quod nullo modo placet. l.* 12. *Monetur, ut aliquo) cod. Memm. unus hab.* monetur, *quod ita probo, ut tamen uulgatam non damnem, præsertim alijs uet. lib. ut uno item Memmiano, & Cler. confirmatam.*

P. 26. L. 9. *Sunt negotij gerentes) sic est in lib. antiq.* negotii gerentes *autem, id est negotiatores. l.* 15. *Esto igitur, ut ij sint optimates.) lib. man. partim hab.* est igitur, *partim* ei igitur, *plane mendose. paullo ante, ubi lib. omnes hab.* breui circumscribi, *leg. fortasse est*, breuiter.

P. 27. L. 1. *Vſque ad C. Marium*] *omnes lib. man. hab. uſque ad Q. Varium. quod probo. Nam hic Q. Varius Hiſpanus M. Scaurum accuſauit. l. 21. Stultitia ſit, inquit,*] *ueteres codices hab. partim* inſcita ſunt: *plane mendoſe: ſed hinc conijciunt quidam leg.* inſcitum ſit: *partim* inſtutia ſit: *unde feci,* ſtulticia ſit. *uulgatum* inſcitia *non placet. Si quis tamen à me diſſentiat, & uel inſcitia ſit: uel inſcientia ſit, legi poſſe iudicet, non magnopere repugnabo.*

P. 27. L. 13. *À delectis, principibuſque*] *lib. omnes uet. hab.* à dilectis.

P. 28. L. 15. *In qua populi Ro. conſenſus*] *ſi quis attente legat, iudicabit, niſi fallor, deeſſe hic negationem: ita enim leg. iud.* in qua non populi Ro. conſenſus perſp. p. uel in qua. p. R. conſ. perſpici non poſſet?

P. 28. L. 18. *Omnes honeſtates ciuitatis*] *Gabr. Faernus teſte Man. hoc totum* omnes honeſtates, *delend. putabat, tanquam ex errore libr. natum, qui* omnes ætates *bis ſcripſiſſet: deinde ab alio aliquo ex priore* omnes ætates, honeſtates *factum eſſet. l. 31. nihil ſane Attæ iuuabant*] *ſic repoſui uet. cod. ſec. quam ſcript. & P. Vict. probat. Fuit autem Atta poeta. Alij ingenio confiſo, legi uolunt, uel* arte iuuabatur, *uel* adiuuabatur, *uel* chartæ adiuuabant. *Omnino antiqua ſcrip. tutior eſt.*

P. 29. L. 9. *Vt plebicola uideretur*] *Alij legunt,* popliocola. *l. 12. In quo tamen eſt me ultus, &c.*] *huius loci reſtitutio accepta referenda eſt Octauio Pantagatho, uiro doctiſſ. &, ut eum Man. appellat, noſtræ ætatis Varroni: cuius amicitia & conſuetudo fuit mihi, cum*

Romæ essem perutilis, & periucunda signif. autem Gellij os fuisse impurum, eumq; mares irrumare solitum, adeo ut, quos oscularetur, eis, magnum malum daret.

P. 30. L. 4. *Animorum, oculorumq, coniectus*] *sic reposui, cum in lib. uet. script. reperissem,* contectus.

P. 30: L. 1. *Cuius audito senatus cons. auctori ipsi, atque*] *diuina Memmij approbata coniectura, sic reponend. existimaui. alij legi posse putant,* præconi ipsi: *alij* consuli ipsi. *mendose hic operæ fecerunt*, auctor ipsi, *pro auctori ipsi. l. 15. Simulans, ut opinor*] *locus suspect. Man.* simulans, *uel togatæ nomen esse posse putat, uel esse participium, quod cohæraт cum* caterua.

P. 33. L. 30. *Ad res redeuntes*] *malim legi* ad res suas redeuntes, *uel, ut Memmio uidetur,* ad suos.

P. 33: L. 6. *Qui excitatus cum summa, &c.*] *totus hic locus, ut Manutio restituendus uisus est, ita à me editus est. paucis post uersibus uidetur leg.* beneficio suo rediit in gratiam, *uel* summo suo beneficio, *ut in orat. de prou. cons. l. 23. Cum ipsis Nonis Sext.*] *cum hoc loco conferend. est ille, qui est epist. 1. lib. 4. ad Atticum.* Brundisium ueni Nonis Sext. ibi mihi Tulliola mea præsto fuit natali suo ipso die: qui casu idem natalis erat & Brundisinæ coloniæ, & tuæ uicinæ salutis. *Man. pro his uerb.* idem ut scitis *reponit,* idem & salutis. *ego* & salutis, *addidi, neque tamen illa,* ut scitis, *sustuli, per me tamen tollantur licet. nam plane uidentur superuac. dies autem reditus natalis intelligendus est, quo M. Tull. patriæ redditus, uidetur de integro natus esse uocem* natalis *porro bis edend. curaui. fuit autem procliue librario, cum his scriptam reperisset, semel duntaxat scribere,*

P. 34. L. 22. *Aliquid de me ficti affereb.*) *hanc Man. emend. max. probabilem iudicaui.*

P. 34: L. 2. *Acta mea ait sibi displicere*) *Memm. coniect. sec. sic restitui.*

EIVSDEM IN ORATIONEM IN VATINIVM:

P. 38. L. 9. *Sed fui paullo in te intemperantior*) *uet. cod. hab.* paullo ante. *ego nihil mutaui*. *Veruntamen putauerim esse leg.* paullo ante in te intemperantior. *l.* 23. *Sed hesterno pro testimonio*] *uidetur deesse, pronocabulum* te: *atque ita leg.* sed te hesterno. *quidam etiam uocem* die *desiderari putant, ut ita legatur,* sed te hesterno die pro, &c.

P. 38: L. 20. *Statim ut mihi reuocatus*] *locus est sub osc. neque fortasse à mendo purus*. ueterem amicum meum *autem: idest C. Cornelium, quem mox nominat.*

P. 39. L. 20. *Sang. princ. ciuit.*] *uox* principum *abest à libr. uet. l.* 29. *Sed tamen ne me cum his principibus, qui adsunt P. Sextio, sed tecum homine, &c.*] *hæc omnia sunt addita ex duobus codic. man. altero Memm. altero Cleric. quæ desunt in uulg.*

P. 40. L. 8. *Ista ilia, quæ sunt inflata*] *uox* ilia *abest à duobus libr. man. ueruntamen ego censeo retinend. tanquam necess. à libr. propter uocem*, ista *similitudine decepto, omissam.*

P. 42. L. 1. *Quib. remp. putasti deleri*] *suspicor omissum esse à libr.* posse, *post* putasti.

P. 43: L. 18. *Reiectionis dare noluisse*] *lib. man. hab.* uoluisse.

P. 44. L. 13. *In epulo. Q. Arrij*] *lib. scripti alij*

hab. Q. Var. *palij* Q. *Arri. ego legi malim* Arrii: *omninoq; ita leg. aliquot uerſ. poſt, ubi uulg. hab.* Fidulo, *ſcripti habent* Fibulo. *unde quid. legi uolunt* Figulo: *quod magis placet.*

P. 44. L. 4. *Inter cocos fueras*] *ſic eſt leg. & ita iam pridem Adr. Turnebus ex auct. lib. man. emendarat. Nam Memmiani plane hab. uel* coquos, *uel* cocos. *Clericanus, & alij* cacos. *l.* 16. *Licinia, & lunia*] *ſic hunc locũ reſtituit Hier. Ferr. ſic & illum, qui eſt Philipp.* 5. ubi pænæ recenti lege *Licinia & lunia?*

P. 45. L. 4. *Vrnas deleuerit*] *lib. uet habent,* urnas delegerit: *plane mendoſe: ſed ex hac diſsimil. intelligere, aut certe ſuſpicari licet, in* deleuerit *mendum ſubeſſe. quid enim ualet,* urnas delere? *cur non potius dixit,* euerterit, *ut & alibi? quid ſi legamus,* urnas diſiecerit, *ſeu* deiecerit?

P. 45. L. 1. *Qui numquam antea ſum. conſ. gubern.*] *ſic reſtitui, ſcript. uet. aliquantum deprau. adiuuas: quæ talis eſt:* qui numquam aut ſummi conſilii gubernationem auferre, &c. *per ſum. conſ. ſenatum ſignificat, ut definitionem pro nomine definito poſitam eſſe intelligamus. Senatus enim eſt ſummum conſ. ciuitatis. l.* 19. *Ob haſce omneis res ſcias ne*] *nequis miretur, hoc loco ordinẽ aliquot uerſuũ, qui eſt in lib. uulg. a me eſſe immutatũ, id feci lib. omneis uet. ſec. in quibus hic ordo ſeruatur.*

EIVSDEM SCHOLIA IN ORAT. PRO M. COELIO.

P. 47. L. 13. *Sed adoleſc. ill. ing.*] *lib. unus Memm. hab.* ſed adoleſcentem nobilem, illuſtri, &c. *l.* 16. *Atratini illius piet.*] *uid. nomen* Atratini *ab aliquo adiectũ,*

P.47. L.12. *Non æque est cogn,*] æque *abest à lib. uet. l.* 26. *Nemini unquam Puteolani*] *lib. scrip. hab. partim* præsenti prætoriani: *partim* præsenti prætori, *partim* præsenti præstutiani. *ego lect. receptam probo.*

P.48. L.8. *Ab his fontibus profluxi ad hominum famam*] *cod. Memm. habent* perfluxi. *ijdem* demanauit. *alij cum uulgatis consentiunt. l.* 18. *Si petulantius ia ctatur*] *Muretus legit*, iaciatur: *cui assentior. l.*31. *Primum (ut, qualis es, talem hi te esse exist.) sic hab. omnes lib. man. nisi quòd duo non habent* hi.

P.49. L.13. *Sed qui prima illa initia ætatis*] *uox* initia, *abest ab uno cod. man.*

P.50. L.18. *Tamen est eiusmodi cupid.*] *Cum lib. uulg. sic hab.* eiusmodi cupidus, *consentientibus nonnullis man. putabam, uocem* cupidus, *esse delend. ut adie ctam. Turnebus addendum* gloriæ, *ut esset*, est eiusmodi gloriæ cupidus. *sed posteaquam reperi in uno Memm.* eiusmodi cupiditatis, *nulla iam opus esse coniect. existimaui.*

P.51. L.20. *Atque opt. art. præditi*) *nihil equidem uarietatis in lib. man. & uulg. reperi: ueruntamen quidam leg. censent* artibus dediti.

P.52. L.6. *Qui nullum conuiuium renuerit*] *lib. uet. hab.* remunerit. *quod, quid sibi uelit, quæro.*

P.53. L.25. *Cum crudelißimo discidio.*] *sic est leg. & ita scriptum est in lib. man.* discidium *autem à uerbo* discindo *natum, uocem esse Latinam, docuimus in comm. Lucr.*

P.54. L.10. *Oculiq; perculerunt*] *sic est leg. non* perpulerunt. perculerunt *autem id est ita mouerunt;*

ut tu uicta eius pulchritudine cæderes: te euerterunt, seu peruerterunt. Ibidem, fuisti nonnumquam in iisdem hortis) uerbum fuisti restitui ex auct. cod. man. & eisdem eosdem lib. sec. edi iussi, quo interdum utebantur uet. pro iisdem, ut docet M. Tullius in orat. perf. & nos admonuimus in comm. Lucr. quare quando operæ, genus hominum indocile, & contumax, mihi obtemperare noluerunt, repone, isdem, pro iisdem l. 29. Dede te, ac disiice] lib. man. hab. .dede, ac disce: plane mendose, neque uideo quomobo adiuuari possint, aut quid ex hoc boni elici possit. l. 31. Huic tristi, ac directo seni] sic est leg. & ita habent lib. uet.

P. 55. L. 6. Obsoluerunt] sic hab. lib. uet. man. & ita legit Prisc. lib. 9.

P. 56. L. 5. Ne incurrat in alterius domum, atque famam] cod. unus Memm. habet, domum, atque familiam. l. 7. Neque interimat lib. man. tres hab. nequem ui terreat; quod probo: neque tamen uulg. lect. damno. sed, mea quidem sententia, melior est antiqua. l. 15. Cupidit. deferuissent.] sic hab. omnes lib. man. neque uideo cur hoc reiiciamus, cum gramm. uet. obseruarint a ferueo, seu feruo præterita esse ferui, & ferbui. l. 23. Sumtus libidinis] non uideo quamobrem hanc scrip. in omnib. lib. antiq. repertam aspernari debuerim. l. 29. Conuiuiorum ac lustrorum libid. lib. uet. hab. conuiuiorum, ac stuprorum libido. ego nihil muto.

P. 56. L. 22. Omittendæ sunt omnes uolupt.] non damno lect. uulg. antiquam tamen dissim. nec debeo nec possum. obterendæ sunt omnes, &c. l. 23. Ludus iocus, conui. sermo, &c. sic hunc locum edend. curaui,

ut eum scrip. reperi in lib. antiq. Neque multo aliter profert Nonius in nomine iocus. *Nam apud eum non est uox* pæne, *neque* omnium.

P. 57. L. 25. *Sed etiam procax uideatur] lib. unus antiq. hab.* sed etiam proterua meretris uid.

P. 57. L. 20. *Ad hospitem domini necandum] sic hab. duo cod. Memm. & ita leg. supra autem, ubi lib. uulg. hab.* legatis insidiandis, *ab uno libro admonitus, in quo legitur,* legatis insidiolandis, *reposui* uiolandis. *doctus quidā tamen ex hac deprauata script. antiqua, leg. suspicatur,* legatis per insidias, *seu* insidiose uiolandis.

P. 58. L. 8. *Leuiter ferret?] quidam lib. uet. hab.* leniter ferret, *& supra ubi uulgati hab.* actum cum comperisset, *uet. quid. hab.* actum si comperisset.

P. 59. L 23. *Quonam modo ille furenti fr. s. p. consularis rest. qui consul, &c. quid. libr. impr. habent,* consulari restitisset, qui consule, &c. *omnes uet.* consularis restitisset, qui consulem, &c. *unde uir quid. doctiss. suspicab. Olim, leg.* consularis restitisset, qui con sule me, &c. *Deliberand. amplius censeo. mihi properan ti non est fas, quæ sit uerisß. lectio, dijudicare. L.* 28. *Nequam uocem eliciat] nisi in uno cod. man. scrip. reperiß.* eliciat, *assensus essem Mureto, qui in libr. uaria lect.* eiiciat *leg. censet. cum quo tamen faciunt duo alij manu. Omnino utraque lectio probab. est. Nam si* eliciat *legemus, ad Clodiam referemus hoc modo, ne ipsa Clodia eliciat uocem aliquam: sin* eiiciat, *ad domum, hoc modo, ne domus uocem aliquam mittat.*

P. 60. L. 4. *Constitutum esse cum seruis] sic edi malui, quam ut est in uulg.* constitutum factum cum

ſeruis: *quanquam hanc lect. non damno. dicunt enim Latini* conſtitutum facere.

P. 60. L. 3. *Vt in balneas contruderentur*] *lib. unus man. hab.* conducerentur. *& paullo ante* dein eam, *ubi uulg. hab. deinde eam, & item infra paullo pluribus poſt uerſ.* dein id ſe uidiſſe dicerent, &c. *l.* 8. *Homines grauitati deditos*] *omnes lib. uet. hab.* homines temperanteis. *leg. fortaſſe eſt* intemperanteis. *l.* 30. *Fuerant ad hoc rogati*] *lib. uulg. hab.* fuerant hoc rogati. *quidā. uet.* ad hoc rogati: *quam ſcrip. probaui paucis poſt uerſ. ubi uulgo legitur,* quem? quomodo reprehenderent? *illi,* quæ quomodo, &c.

P. 61. L. 16. *De manibus emiſerit*] *lib. uet. hab.* de manib. dimiſerit, *ſeu* amiſerit.

P. 61. L. 29. *Audita, & per uulgata*] *hoc totum,* & per uulg. *abeſt à lib. manu.*

P. 62. L. 16. *Ad mulieris libid. & delic.*] *lib. unus hab. antiq.* ad mulieris libidinoſæ delicias.

P. 63. L. 27. *Iam iſta deſeruerint*] *ſic item hoc loco hab. lib. uet. omnes, præter unum, in quo eſt* deſeruerint: *quod arbitror à lib. err. ſcrip. eſſe pro* deferuerint.

P. 63. L. 13. *Hominem ſine re, &c. uidetur leg.* homo ſine re, &c. inquinatus.

EIVSDEM IN ORATIONEM DE PROVINCIIS CONSVLARIBVS.

P. 64. L. 18. *Nihil de more maiorum,*] *uulg. ſic hab.* nihil de memoria, nihil de more: *manuſcr. ſic,* nihil de memoria, nihil de maiore. *ego ſic reſtituo,* nihil de more maiorum: *quo modo ſine dubio*

est leg. l. 25. *Omnia, quæ facere uellet*] *docti quidam uerb.* facere *delend. putant.*

P. 65. L. 14. *Et prædicat. & act.*] *sic hab. lib. uet. omnes, & ita leg.*

P. 65: L. 15. *Nullius prælij expertem fuisse*] *cod. unus Memm. habet*, nullius periculi *expertem fuisse. l.* 19. *Nisi honos ignominia putanda est,*] *quid. lib. uet. hab. ignominia uocanda est.*

P. 66. L. 4. *Pueritiæ tempus extremæ*] *cod. nonnulli uet. hab.* pueritiæ tempus *extremæ.*

P. 66: L. 8. *Cum fœd. quorum acerr. dilig. est per pendemus?*] *sic reposui libr. omnib. reclam.* diligentiam *enim acerrimam dicimus, non* acerbissimam: *deinde* perpendere, *pro comparare, seu potius* ἐξετάζειν, *id est examinare, ex quo perpendiculum, non pertendere: quod haud scio, an non sit Latinum.*

P. 67. L. 1. *Quasi uero non leuius sit*] *approbata Err. Memmij coniectura, sic reposui. l.* 18. *Atque, ut ego sentio, iudices, c. d. est. m.*] *huius loci restitutio debetur P. Danesio, quam cum in cod. suo perscriptam haberet Leodegarius Quernus, uir optimus, et humanissimus, collega meus, mecum communicauit. utrum autem ex aliquo antiquo codice sumta sit, an à Danesio excogitata, ne scio. l.* 20. *Est enim huius sæculi*] *lib. uet. hab. alio uerborum ordine,* est enim hæc huius sæculi quædam macula, *atque labes.*

P. 67: L. 3. *Huius præsens, experta*] *uox* præsens *abest à libris uet. ego puto & aliud nomen deesse tale, quale est* uirtus. *nam, si quis dicat,* uirtus *repeti* ἀπὸ κοινοῦ, *duriusculum est.*

P. 68: L. 6. *Iuris sui libertatem*] *lib. uet. hab.* foederis sui libertatem.

P. 69: L. 2. *Qui nullis præmijs propositis*] *leg. fortasse est*, qui multis præmiis *propos.*

P. 71. L. 28. *Duo fulmina nostri imperij*] *omnino leg. est* duo lumina nostri imperii. *& ita edi iusseram: sed operæ librariæ, genus hominum indoctum, contumax, & indocile, mihi obtemperare noluerunt, ut apparet. neque uero me mouent uet. cod. qui, cum uulg. consentiunt. quid enim sibi uult* fulmina belli, *aut quid ualet? Nam quod Virg. dixit* fulmina belli, *quid simile? fulmina belli grauiter, & ornate dictum.* fulmina imperii *non conuenit. Præterea lumina exstingui, & occidere conuenit, fulmina non item. l. 30. Fœdus icisse dicitur*] *omnes lib. man. hab.* fœdus fecisse.

P. 71: L. 12. *Per popu. plebem'ue sanct. est.*] *lib. uet. hab.* sanctum est. *l. 24. Comiter conseruato*] *cum in uet. cod. reperiss.* conseruant, *ego edend. curaui, conseruanto: pro quo uulgati habent, conseruento minus eleganter, minus'q; accommodate, præter Manutius, qui hab.* comiter conseruent. *l. 30. In quo erat accusatoris, &c.*] *uid. hic aliquid deesse, aut certe ita legendum:* in uerbo comiter accusatoris interp. erat ind. responsione, &c.

P. 72. L. 15. *Vere posse resp.*] *Cum in uno cod. man. reperiss. scrip.* uerè posse conditi, *ego ex hac deprauata scrip. uere posse responderi, reposui: quæ lectio confirmatur ijs, quæ statim sequuntur*, responderem, legem, &c. *uulgata autem* uerè posse dici, *mihi nullo modo probatur. l. 18. Huic generi legum fundos, &c.*]

sec. sum uet. libr. auctorit. in hoc quoque loco mutando. neque uero dub. quin ita sit leg. quid autem hic dicat Cic. *& quamobrem hæc antiq. scrip. præstet uulgatæ, facile intelliget, qui, quæ supra de populis fundis à* Cic. *dicta sunt, teneat.*

P. 72. L. 31. *Multo ante Gadibus inaudita] sic hab. omnes, quos uidi, lib. uet. neque dub. cuiquam debet esse, quin ita sit leg.* inaudita *autem partic. est, à uerbo inaudio: ne quis putet esse compos. ex* in, *&* auditus: *quod signif.* non auditus: *ut* supplicia inaudita, scelera inaudita, *id est non audita. hoc loco autem* inaudita *idem ferè ualet, quod audita.*

P. 73. L. 7. *Et huius ciuit. hon. digniß.] scrip. antiq. adiuui. nam, cum reperissem ita in libr. antiq. scrip.* & ius ciuitatis honore dignifs. *uulg. autem lect. ferri non posse,* & ius ciuitatis, honorem, dignifs. *(nam primum de cuius ciuitatis iure sentiat, non aperit: deinde honos digniſsimus, quid ualet?) ego ex,* ius *feci* huius: *cetera script. uet. fidem atque auctorit. sum sec.* l. 21. *Inuet. quond. barbar.] leg. fortasse est* quandam, non quond. *l.* 28. *Vt nobiliß. ciui sanctiß. hosp.] sic hab. omnes libri uet. nihil prorsus de meo addidi, nihil detraxi. quæ lectio, quanto præstet uulgatæ, usque adeo hebetem puto esse neminem, quin intelligat.*

P. 74. L. 10. *Heracliensium legionem] nihil me quidem in hac script. offendit, præter numerum & multitud. Sed tamen antiq. scrip. ponam in medio, quæ talis est:* Heracles unalexam. *ijdem lib. infra ubi uulg.* LX. *hab.* nouem *litteratè scriptum: in quo dubitari potest fuerit ne principio script.* LX. *& inde factum sit* IX. *an contra.*

ijdem paullo post ubi uulg. Aletrinensem, Auenniensem. *l.* 28. *Et Mamertinos Ouios*] *sic hunc loc. emend. Bucananus, cum in lib. omnibus uulg. & man. quos quidem uiderim, ita legatur.* Nam & Gaditanum Asdrubalem ex bello Africano, & Mamertinos obuios, & quosdam Vticenseis, & Saguntinos fabros ciuitate donauit. *his autem uerbis suam emendat. probat Bucananus. Vox obuios hic procul dubio loc. non hab. Neque dubito, quin pro eo substituendum sit Ouios. Ouiorum enim familia in primis clara erat apud Campanos, ut ex T. Liuij lib. IX. Et ex historia belli Punici secundi facile colligi potest. Porrò Mamertini, coloni erant Campanorum. nam Campani milites Messanam in præsidium missi, ueteribus incolis expulsis sese Mamertinos dixerunt, ut scribit Polybius libr. I. Itaque non mirum si multa ueterum è Campania familiarum nomina ibi resederint. quale Ouiorum. ab oue enim multæ ueteribus cognomento appellatæ fuerunt familiæ, ut præter eam, quam dixi, apud eosdem Campanos offilij pro Ouilij, & Romæ Ouiuij, & Fabius Ouicula, & in Pelignis Ouidij, quod ab ὀΐδιον declinatum uidetur.*

P. 75. L. 9. *Itaque, & sibi undique forteis uiros*] *Satis feliciter, (non enim dicam ingeniose) hunc loc. restitui. Nam cum in uno cod. man. reperiss. script.* ciui undique, *ego qui & scirem* u *pro* b *librarios illos scribere solitos, & uiderem, sententiam, ut sibi legatur, postulare, ego ex* ciui, *feci* sibi.

P. 75. L. 31. *Mente domestica, & ciuili precar.*]

lib. uet. hab. precaretur, *ut referatur ad ſacerd. ciuem.* *Tum ſuprà ijdem lib. habent,* diligerent; *ubi uulg.* deligerent. *ego tamen, ſi Feſtum ſequi uellemus,* dilegerent *reponend. cenſerem.*

P. 76. L. 16. *In omni parte or. ſuæ arte aſpergi*] *uocem* arte *natam ex nomine parte docti quid. ſuſpic. neque putant eſſe* Cic.

P. 76: L. 4. *Non illo inimico*] *ſic leg. non inimico, ut hab. lib. uulg. l.* 18. *Munus hoc merito*] *malim legi* meritum. *paullo ante ubi uulgati lib. habent*, ueſtrisque diſcordiis, *ego aliq. lib. uet. ſec.* noſtrisque repoſui. *l.* 28. *Ab hoc impari certamine*] *antiq. ſcript. adiuui, quæ talis eſt,* ab hoc imperito certamine. *nam* uulgata ab hoc improbo cert. *non placet: & uid. Latinis aurib. in audita. hæc autem* certamen impar, *ſeu* inæquale, *uſitatiſſ. & probatiſſima eſt. coniect. meam addiuuat id quod ſequitur, atque iniuſtà contentione: iniuſta enim, id eſt iniqua, inæqualis.*

P. 77: L. 23. *Sed de periculo ſuo, de publ.*] *malim legi,* ſed periculo ſuo, de publico ſuo, &c.

EIVSDEM IN ORATIONEM DE PROVINCIIS CONSVLARIBVS.

P. 79. L. 28. *Sed etiam caſtris Threcijs*] *lib. uet. partim* ſic *hab.* Threciis, *inquam, partim* Threiciis *l.* 28. *Nefariam turpitudinem depuliſſe*] *uox* nefariam *abeſt à duob. lib. manu. l.* 31. *Sumtibus bellorum max.*) *lib. uet.*

uet. hab. sumtibus, bellisque maximis.

P. 80. L. 31. *Vtrum deterior, an infel.*] *lib. uet. hab. utrum posterior, &c. quod probo. usus est eodem no mine orat. in* Pison. nihil isto est posterius, nihil nequius.

P. 81. L. 3. *Hos perire patiemini?*] *lib. man. hab.* patiemur? *l.* 14. *Et has dupliceis pesteis*] *non putaui mihi fas esse omnium cod. uet. auct. negligere, ac reijcere, qui sic habent,* dupliceis, *non publicas.*

P. 81: L. 6. *Quibuscum iam in exostra*] *sic leg. est, & ita est script. in cod. antiq. est autem exostra pars scenæ, seu machina, qua, quæ intus geruntur rotis circumactis spectatoribus patefiunt, lege Iulium Pollucem.*

P. 82. L. 25. *An non L. Gracchus tantum laudem*] *tantum, quantum M. Lepidus. quid. legunt* eand. Laud. *quod idem ualet.*

P. 82: L. 1. *Qui triumphasset*] *hic ordo sententiarum, & periodorum integrarum erat perturbatus: ego in ordinem redegi: hoc tantum, præter codicum autem duorum auctorit. qua fretus ordinem uulgatorum immutaui, adiuuit me ratio. Nam exemplum* Ti. Gracchi, *quem admodum & M. Lepidi pertinet ad Consilium inimicitiarum reip. causa ponendarum. Quare ea coniunctim legi debent: & locanda sunt post illa.* Quid si ipsas inimicitias, &c.

P. 83: L. 6. *Vt nemini ullo ex bello*] *lib. uet. hab.* uno ex bello. *l.* 27. *Et cuius sententia primum dupl. est suppl. consularis.*] *uox* consularis *uid. inanis, & ideo delenda.*

P. 84. L. 27. *Perfecta reip. tradat?*] *sic hab. omnes*

lib. uet. & concinnior est hac lectio.

P. 85. L. 17. *Contriuit, contudit, domuit*] *libri uet. hab.* conterruit *pro* contriuit. contudit *autem edend. curaui pro* compulit, *quod in uet. lib. duobus script.* contulit *reperi.*

P. 85. L. 11. *Ad renouand. bellum reuirescent*] *nihil hac script. incorruptius, nihil integrius. non celabo lect. tamen, in lib. manu. scrip. esse* reuiridescent *unde quid. suspic. leg.* reuiridescent. cuius uerbi *usus mihi est incognitus, atque adeo inauditus.*

P. 86. L. 2. *Cui non possit intercedi*] *loc. susp. quē quid. sic legi uolunt,* quam esse legem neget, & cui possit intercedi: quæ pars prouinciæ sit, & cui non possit, intercedi, hanc se auellere, &c. *l. 8. Atque mihi nihil uid. magis*] *in lib. manu. sæpenumero hoc obseruatum est* minus *pro* magis, *& contra* magis *pro* minus *a lib. esse positum. Ergo hic item* minus *pro* magis *fuerat scrip.*

P. 86. L. 16. *Nouis reb. ornatus*] *leg. fortasse est,* nouis honorib.

P. 87. L. 2. *Coniuncti tamen amicitia maneremus*] *nihil hoc loco uid. esse integrius. uetusti tamen cod. hab.* coniuncti tamen amicitiam amaremus*: quos non sequor. l. 20. Quo princ. ciuem suum generum*] *lib. manu. hab.* quo principem ciuium, &c.

P. 88. L. 19. *Censs. iud. ac not.*] *quid. legi uolunt, ac notat. & ita sæpe appellatur animaduersio censoria, potius, quam notio: quanquam utrumque reperitur usurpatum, cum de censorum animaduersione uerba fiunt.*

EIVSDEM IN ORATIONEM IN L. PISONEM.

IN HAC oratione tametsi neque nos deficerent cod. uet. & Memm. & alij, tamen Faerni emendationes in plerisque locis secuti sumus, qui & ipse opt. cod. sec. est, & mirus fuit uerae, & rectae script. ex antiq. deprauatae coniector.

P. 89: L. 7. Infraud. iud.] delend. hoc totum in fraudem, & ita iusseram excudi.

P. 90: L. 18. Deberi à populo Rom. dixit.] ex nostris cod. hoc est Memm. sic reposuimus. nam uulg. à quibus non discrepat exemp. à Faerni emend. hab. deberi à rep.

P. 91: L. 14. Compitaliorum dies incid.] sic leg. non compitalitiorum: & ita hab. etiam nostri cod. compitalia dies festus. est enim unus, ex quo ludi compitalitij nominati.

P. 91: L. 5. Notionemq; Censoriam] notationem leg. potius uidetur. notionem tamen hab. omnes libri, et manu. & impreßi: quos quidem uiderim. l. 30. Egere, foris esse Gabinium] hic locus integer est, & ab omni menda purus. Quare delend. astericus, qui huc appingitur in lib. uulg. dicitur autem foris esse debitor, qui latitat, neq; facit sui conueniendi copiam.

P. 92: L. 7. Interire patriam] leg. putant quid. incerimere patriam.

P. 93. L. 13. Quis hoc fecit ulla, &c.] sic hab.

omnes lib. & uulg. & manu. neque opus fuit hic cuiusquam emendatoris operá. l. 29. Ego istius pec. ac put. carnis] doct. quid. exist. hic leg. putidæ carnis. ego nihil muto. Nam primum non conuenit eundem coniunctim appellare pecudem, & cauem. deinde id, quod statim seq. eiecto cadauere, argum. est á M. Tullio script. esse, putidæ carnis.

P. 93: L. 2. Quam in hoc animali] sic omnes quid. hab. libri: sed Isiodorus in uoce maialis, legit hic, in hoc maiali: est autem maialis porcus castratus. l. 19. Barbaro Epicuro.] Faernus legit barbaro Epicureo. Ego Epicuro malo, præsertim cum ita hab. Memm. Cod. & infra eod. nomine appellet, ibi: confer nunc Epicure noster: appellat scilicet Epicurum, Pisonem: tanquam uoluptatis laudatorem: barbarum, utpote semiplacentinum, ut distinguat ab illo Gargettio, & Attico Epicuro; eod. uersu autem, ubi uulg. hab. laternario. Faernus testatur scrip. esse in lib. uet. Lanternario: nos in nostris, partim Lanternario, partim Lantumario. Vnde doctiss. quid. uiri leg. exist. Lautumario, & Lautumarium interpretentur carceris colorum, & quasi carceris habitatorem. Ego non uideo quomodo Lautumarius á Lautumia fingi posit. Putarem Lautumiarius potius esse dicend. quod tamen non puto, cum siue Latomia, siue Lautumia dicatur á Latinis, nomen sit Græcum: á Græcis nominib. autem talis deriuatio fieri non posit.

P. 94. L. 16. Quod quidem istius in illis reip. luct. sympositum) uoc. Græc. sympositum, quæ hic reperitur in aliquot libris manu. deleuerant nescio. qui homines, eá nos restituimus. l. 24. His tu Clodiane canis insignib.] sic

hunc loc. emend. parua immut. fact. Pisonem autem Clod. canem appellat, quia more canum Publio Clod. Trib. pl. adulatus sit, ut prouinciam, quam uellet, obtineret, pecuniamq; publicam exhauriret, profunderet, ac dißiparet.

P.94. L.1. *Arma in templum Cast.) sic leg. lib. omnib. inuitis.*

P.95: L.21. *Idemq; in Italia*] *leg. fortaße est*, itemque in Italia.

P.96: L.22. *Consentiente, atque una uoce, &c.*] *duas uoces* populo Ro. *fidem antiquorum codicum, & Faerni sent. sec. deleui. appellat autem* consentientem & unam uocem, *non discordem, non discrepantem*, ὁμοφωνοῦσαν.

P.97. L.12. *Duos de lapide emtos.*] *Sex. Atilium Serranum, & Q. Numer. signif. de lap. emtos autem dicit, quia sese, silentiumq; suum P. Clodio uendiderant. respexit ea, quæ à precone in auctionib. proclamantur, ac uenduntur. l.20. Vos diribitores, &c.*] *sic leg. & ita emend. uiri doctiß. auctorit. cod. uet. sec. l.27. Ex hara producte, non ex schola*] *hunc loc. profert Nonius in nomine* hara.

P.97: L.20. *Appellatus est hic uulturius*] *producit testem hunc loc. Carisius lib. primo in nomine* uulturius, *hoc modo*, uulturius illius prouinciæ, *significans hæc uerba* illius prouinciæ *cohærere cum uoce uulturius, & non cum uoce* imperator. *Per uulturium autem uult intelligi Cic. expilatorem & direpτ. idem ibidem alium ex ead. orat. loc. profert, qui hodie non reperitur*, Scaurus uulturius reip. *l.31. Et amicos tuos plus habuiße*] *qui hunc loc. attente leget, sic eße leg. uel inuitis*

lib. omnib. quemad. edidimus, iudicabit.

P. 98. L. 2. *Videri pudentiorem fuisse] sic hab. omnes lib. non solum manu. uerumetiam uulg. & à Manutio, Iuntæ, Colinæo, Frobenio impreßi.*

P. 98. L. 7. *Etiam si in Phalaridis tauro] hunc quoque loc. profert Carisius in nomine Phalaridis, quod apud eum scribitur per F. l. 13. Notæ inusta à senatu] sic restituit Faernus cum scrip. reperisset in uet. cod.* nota iusta senatus.

P. 99. L. 21. *Non secus ac de taeterrimis hostib.] nihil muto, quamuis testetur Faernus script. esse in suis lib. antiq. acerr. hostib. Nam & taeter hostis grauius dictũ, quàm acer: & in orat. pro M. Cœlio ita est loc.* Quis tætrior hostis huic ciuitati?

P. 99: L. 18. *Quid est aliud furere, nisi non] à lib. uet. abest particula* nisi: *eamque censeo tollendam. sed (fatendum est enim) seruiui semidoctis, qui, detracto,* nisi, *non intelligerent hoc loquendi genus elegantiß. & antiquiß. l. 20. Cruentare. suum corpus leue est] sic restituit hunc loc. Faernus, &c. Nam qui, non restitutis his duab. uocib.* leue est, *quæ non sunt in uulg. aliter emẽdare conati sunt, operam luserunt. l. 28. Cũ partimeius præde] Faernus admonet, in lib. antiq. script. esse,* cum partem.

P. 101. L. 24. *Sponsione me, ni esquilina introisset, homo, &c.] si hoc solum profuissent lib. uet. quibus Faernus usus est, quòd ad hunc loc. restituendum adiuuerunt, & Faerno maximæ gratiæ deberentur, & cod. illi quantauis laude essent digniß. Cum igitur ex hoc loco, tum ex infinitis aliis intell. licet quantum tribuend. sit, antiquitati, non dico illi antiq. pæne recenti patrum,*

& auorum, & proauorum nostrorum, qui incorruptam illam & sinc. antiquit. corruperunt, ipsi in summa ignorat. litter. nostra ætate remanet, profectum ad nos peruenit. l. 26. Aut uestr. quisq. audierit] Faern. *testatur uerb.* audierit *reperiri quid. in cod. man. sed sibi uideri otiosum esse: cui quamuis assentiar, delere tamen non solum ausus. deleto autem repetendum erit* ἀπὸ κοινοῦ scire debuerit.

P. 101: L. 7. *Tegere, atque celare cup. s.*] *lib. uulg. hab.* tegere atque uelare. *Faer. testatur in suis lib. manu. esse scrip.* atque celare: *quos sec. sumus. nonnulli ex nostris uulg. lect. tuentur: quæ quamuis quibusd. probab. ui deatur, nos tamen antiq. magis probamus. l. 16. sic est leui animi Faer. leg. putat*, sic est læui animi, *id est sinistri, stolidi, infelicis: quod malo, quàm, quod est in omnibus lib.* leuis. *uerumtamen puto delend. uoc. suis* leui, *quam substituit Faer. plane enim otiosa est: & credib. est additam esse propt. uoc.* leuitatis, *quæ antecedit. sic igitur hic leg. puto:* sic est animi lucem, splendoremque fugientis, &c. *Si quis tamen læui retinere uolet, non carebit similibus exemplis. Virg. Tytiro.* Si mens non *læua fuisset. & Hor. epist. ad Pisonem, de arte poetica.* O ego læuus, Qui purgo bilem sub uerni temporis horam. *l. 28. Mare uastiss. hieme transiebas*] *Faer. testatur in lib. ueter. script. esse* transiebas, *quemad. Ter. dixit in Hecyra.* Ad hos rediebat lege hereditas.

P. 103. L. 26. *Inf. ac desperatiss.*] *uulg. cod. hab.* infirmiss. ac desperatiss. *manu.* infimo, ac desperatiss. *ego ab antiquis script. tanquam manu ductus*

leg. censeo, ac despicatiss. *utitur ead. uoce in orat. pro Sextio.* cessi tribuni pleb.despicatiss.hominis furori. *l.* 30. *Vir præstantiß. L. Lamia*] *sic leg. Nam ex hist.& ex ipsius M. Tullij orationib. Sextiana, et ea,quæ post red. est habita, didicimus L. Lamiam à Clodio esse relegatum, non L. Aelium.*

P. 104. L. 2. *Panis,& uinum à propala*] *sic restituit* Adr. *Turneb. Est autem propala, (ut docet ille) qui merces propalam,& ueluti de palo suspensas uendit.l.* 3. *Ipse solus bibitur usque eò dum, &c.*] *sic leg.& disting. & ita impreß. est in exempl. Ro. à Faer. emend. l.* 12. *cum hac dijs irata fronte*] *nō placet antiq. scrip.* iam tum hac distracta fronte,*quamuis eam Faernus probare uideatur: ut forte (inquit ille) distractam Pisonis frontē appellet ob id,quod supra de eod. dixerit*, altero ad frontem sublato,altero ad mentum depresso supercilio. *idem testatur legi in suis uet.lib.* non fastidiuit eius amicitiam, *quod non improbo. sed neque uulg. lect. damnare audeo.*

P. 105. L. 17. *Poet. more cum loc.*] *cum lib. uet. ita hab.* poet.more con loc. *ego tum loc. reposui. quæ script. uidetur esse recta, & uera. l.* 22. *Conced. lau. linguæ.*] *sic Quint. legit.* concedat laurea linguæ, *& ita esse leg. docet P. Vict. lib.* 5. *uar. lect. non, ut uulgo,* laurea laudi *natæ autem mendi origo & occasio est ex ijs, quæ paullo post sequuntur,* non modo amplissimæ,sed etiam minimæ laudi,&c. *Cum M. Tull. per ling. eloq. intelligi uelit: quæ laus est ampliß. Piso autem indicarit, lauream non modo eloquentiæ, quæ ampliß. laus est, sed etiam minimæ laudi conceßisse.*

P. 106 L. 25. *Cuius ego imp. non Alpium,&c.*] *lib. uulg. à quib. manu. non discrepant, hab. cuius ego imperio: quæ uerba, si emendata script. est, sic explico, cuius ob imperium, cuius propter imperium: sed putab. olim leg. neque nunc mihi alit. uid.* imperium: *ut sit hæc sententia: cuius Cæs. imperium oppono ascensus Gallorũ, non Apium uallum,&c. ideſt cuius imperio, & rebus in imperio gestis fact. esse iudico, ne Galli in Ital. per uen. poſs. &c.*

P. 107: L. 2. *Cum te trec. &c.*] *sic hab. omnes lib. quos quid. uiderim, & ita edidit Faer. sed Adr. Turn. legit,* cum trecentis,&c. *detracto pronomine* te. *l.* 15. *Familias abripuerunt.*] *sic hab. lib. uet. quos quid. uiderim: atque ita edidit Faernus: neque quicquam mutand. aptiſſ. enim cohærent hæc:* familias abripuerunt,pecus abegerunt,&c. mater familias *autem abripuerunt, quod aiũt quid. in quibusd. cod. reperiri, non conuenit.*

P. 108: L. 13. *In uilla Eucadiæ, quæ fuit uxor, Exegisti*] *sic Faernus. Adr. Tur.* in uilla Leucadiæ.*quæ* fuit uxoris, *& Aegisti paullo ante ubi operæ Tharsum impresserunt, leg.* Thasum. *l.* 25. *Et deuor. pec. Vtinach. cent. tal. euomere non poteras.*] *loc. corrupt. quem intactum præteriijt Faernus, Turnebus autem sic sanandum censet.* & deuorata pec. ut in Achæorum cent. tal. euom.non poteras.

P. 109. L. 1. *Ne fieri lic. sanc. dil.*] *lib. uet. hab.* ne fieri posſit, ſanctum dilig. *quos tamen in hoc non damnamus: sed antiq. script. potiorem ducimus: & ita excudi iusseramus, si operæ nobis obtemperare uoluissent. l.* 4. *Arsinoan, Thracum, Neopact.*] *lege, ut censs.*

Adr. Turn. Arsinoam, Stratum Naupactum. *l.* 8. *Ex oppid. Aggrinarum*] *Adr. Turn. emend. censet,* Agræorum: *seu Agrianum.*

P. 109: L. 20. *Non iniquitas ad simulationem con nitetur*] *sic restituit hunc loc. Faern. conlect. ductus. ego, olim cum hic loc. me offenderet, sine ope lib. uet. sic putab. reponend.* non iniquitas ad simultatem conferetur. *seu potius,* non simultas ad iniquit. cõferetur. *Sed Faer ni emend. tueamur, dum aliquid melius afferatur. l.* 22. *Neminem inuit.*] *quid. legi uolunt* inuitum: *ego nihil muto.*

P. 110: L. 7. *Tum te ipse de te,* FECISSE VIDERI *pronuntiasti.*] *hic loc. fœdum in mod. fuerat a semidoct. hominibus deprauatus, quem erudite simul, et feliciter emẽdauit Faernus: idemq; explicauit multis uerb. quæ ut in pauca contraham, docet ille, quæsitores olim, id est pratores, qui cognoscebant de crimine aliquo publico, reo conuicto, sic pronunciare solitos:* fecisse *uidetur. significat igitur Pisonem de se, & contra se sententiam pronuntiasse illo iam tempore cum lauream abiecit, triumphumq; desperauit. Porro hanc eand. script. quam edidimus, reperi in lib. Memm. sine ullo mendo, ullaue litura, aut litera superuac. expressam.*

EIVSDEM IN ORATIONEM PRO MILONE.

P. 111: L. 12. *Afferunt tamen oratori horroris ali quid M. Ant. Muretus anno superiore cum in Galliam*

longo interuallo rediisset, mihi asseuerauit, se ita script. uidisse in cod. man. Vaticano horroris *aliquid. Neque uero Memm. multum ab hac script. discrepant, qui hab.* terroris aliquid: *quod tantundem ualet. l.* 16. *Exist. orat. loc. esse*] *Cod. Memm. hab.* orationi loc.esse, *& paullo ante:* nec enim inter,&c.

P. 112. L. 2. *Quos und. intuent.*] *cod. unus Memm. hab.* quos undique confluenteis, *ceteri, ut Clericanus. lect. uulg. tuentur. l.* 17. *Dilectis uiris datus est*,) *sic hab. omn. lib. uet. & aliq. post uers.* crudelisS. suppliciorum, *& totid. ferè post uersib.* ut, quia mors P. Clodii, *ubi uulg.* ut si mors: *& paullo post*, sin illius insidiæ,&c.

P. 112: L. 17. *Quæ & in senatu ab inimicis, &c.*] *ord. uerb. qui mirum in mod. perturbat. erat in libris uulgatis, ego ex fide cod. antiq. restitui.*

P. 113: L. 5. *Quæ non modo hom.*] *leg.* quæ non hominem occidi, *deleta uoce modo.*

P. 114: L. 22. *Nisi forte magis erit patric.*] *ne quis putet pro meo iure ita edi iussisse* patricida, *cum uulgo legatur*, parricida, *confirmo ita esse scriptum in lib. Memm. & Cleric. natum errorem esse puto ex nomine* paricida. *paricida autem is est, qui qualencumque hominem occiderit, inquit Festus: idque probat uerb. legis Numæ Pom. quæ sunt*, Si quis hominem liber.do lo sciens morti duit, paricida esto: *dictus fortasse, quod parem occidat: omnes enim homines pares sunt natura inter se.*

P. 116: L. 29. *Reiecta penula desiluisset hûc loc. profert*

Diomedes gramm. lib. 1.cap.de uerbo. paullo ante autem, ubi uulg. lib. hab. uulgi magno impedimento, *uet. hab.* uulgo magno,& impedimento.

P. 117: L. 26. *Exhibe libellarium] sic hab. duo libri manu. & nonnulli uulg. alij manu.* liberalium. *quæ script. quamuis corrupta, confirmat tamen illam,* libellarium. *Est autem libellarium cista, in qua conditi seruantur libelli.*

P. 118. L. 12. *Qui eam auderet, possetq; confringere] lib. uet. hab.* possetque constringere. *paullo post, ubi uulg. habent,* at non P. Clodio, ego, At *nunc* P. Clodio, *&c. reposui, sec. unus & alter. cod. antiq. l. 26. Quid si hæc, non dico, &c.] hunc loc. profert Sosip. Carisius, ad particulam,* si, *lib. 2. l. 30. Ille sic oderat] sic hab. duo lib. uet. longe, opinor, melius, quàm uulg.* ille sic erat. *uid. tamen aliquid desiderari, ut ita leg. sit: ille hunc sic oderat, &c.*

P. 119: L. 4. *Cum ille in septa irruisset] quid. lib. hab.* irrupisset. *l. 21. Sed etiam recte facta sæpe fastidiunt] sic hab. omnes lib. uet. & item in orat. in Pis. hoc uerb. iunxit cum accusandi casu, dico, ut habent uet. cod. nam, ubi uulg. hab.* non fugit eius amicitiam, *illi hab.* non fastidiuit. *sic Hor. epist. ad Iul. Flor. lib. 1. Fastidire lacus, & riuos ausus apertos.*

P. 120. L. 17. *Miloni nulla facultas manendi] lib. uet. non hab.* manendi *in contextu uerborum, sed ad oram lib. è regione huius loci, sic, scilicet manendi: unde suspicari licet,* manendi *esse annotat. non sum ausus tamen delere.*

P. 121. L. 3. *Vit. potius, quàm expet. fuit] non-*

nulli lib. hab. quàm expectan. *fuit & deinceps omnes hab.* noctu, insidioso, & pleno, &c. *& paullo post*, tum neque muta solitudo. *& paullo longius*, Aricia rediens deuertit Clodius, *& paullo post*, deuersurum. *l. 31. nocte prope urb. expect.*] *lib. unus antiq. hab.* noct. prope urb. expectandam. *ego tamen nihil muto.*

P. 121: L. 6. *Quo in fundo propt. insanas ill. substr. fac. mille hom.*] *hunc loc. profert* Macr. *lib.* 1. *cap.* V. *quemad uulgo leg. & quomodo edidimus: &* A. Gel *lius lib.* 1, *cap.* XVI. *Quare nihil mut. l.* 19. *Quid necesse est tarde?*) *ego hoc totum,* est tarde, *delend. censeo. paullo post autem, duas uoc.* procul inde, *sine ulla religione, nulloque reprehensionis metu sustuli: propterea quia & absunt à uet. cod. & sunt superuacanea.*

P. 122. L. 14. *Adde inscit. pransi, poti, oscit, ducis*] *profert hunc loc.* Diomedes *lib.* 1. *cap. de partic. ab hac uoce* pransi, *usque ad* ducis. *quod autem ad uoc. inscit. attinet, quidam* inscient. *legi uolunt.*

P. 122: L. 16. *Prox. dies acc. Clod.*] *sic esse leg. & lib. uet. peruinc. &* Prisc. *test. l.* 24. *Heus tu, Ruscio: caue sis ment.*] *mag. est libr. manu. in hoc lib. uariet. alij sic hab.* leuis tu uisio, ubi causa: *alij*, heus tu Rufio, *uerbi* causa, caue sis mentiare: *alij* heu ubi responsio ubi causa: *alij* heu tu uisio, *nisi causa: ex hac uarietate intellig. licet quid sec. simus.*

P. 123. L. 29. *Salut. reip.*] *nihil mut. quamuis aliq. lib. uet. habeant,* salut. Romani po. *quia hoc tot.* Rom. *pop. præterquam quod perspicue mend. est. (nam* Romano *pop. leg. sit potius) natum putamus ex his litteris* R. P. *quæ signif.* reip. *hinc autem nata sunt menda*

innumerab. in his nominib. prætor, po. Ro. reip. *dum libr. in his litteris errant* P. *Rom. quibus ita coniunctim scrip. significant prætor: disiuncte* P. R. *populus* R. *conuerso ord.* R. P. *resp.*

P. 123: L. 7. *In eum cong.*] *quidã legi uolunt* con iecta. *quod probarẽ si in lib. antiq. reperirentur. l. ead. me diocr. delict. conscient. perculissent*] *non dub. est, quin hæc script. sit sinc. & recta. admonebo tamen lect. in uno cod. manu. esse* pertulissent, *quod eò notaui, ut in telligamus, lib. manu. esse adiuuand. iudicioq́;, ac rat. tra ctandos. l. 8. Vt sustinuit? sustinuit? imo uero,*] *profert hunc loc. Caris. ad partic.* ut. *l. 12. Spar. pilorumq́;*] uox spar. *abest à cod. antiq. & uero superuac. est. delenda & uox* omnino, *ante* omnia, ne aliquid, &c.

P. 124: L. 8. *Si tibi penitus insedisset*] *quid. libr. uet. hab. penitus hæsisset. l. 11. Næ iste haud dubitans*] *omnes lib. uet. hab. hanc particulam,* ne *sine diphthongo scriptam. l. 15. Quanta infidelitates in amicis*] *quidã lib. hab.* in amicitiis.

P. 125. L. 20. *Cuius nefarium adulterium*] *lib. uet. hab.* nefandum. *quod non probo. iidem* conseruato rem *indicarant. quod probauimus.*

P. 125: L. 16. *Materiem, calcem, cæmenta, arenam conuexit*] *sic leg. Si & ueritatis uocem audire, & ueterum librorum auctoritati obtemperare uolemus.*

P. 126. L. 5. *Imperium ille si nactus esset*] *sic hab. cod. Memm. & paullo post, pecunias dico? ubi uulgatã* liberis dico? *quem locum* P. *Victorius notauit lib.* X. *uar. lect. l. 17. per me unum ut uis,*

aequitas, &c. in ciuitate manerent. & paullo post iidem libri uet. hab. Esset uero timendum, &c. *neque hab. uocem* factum, *post illa* quonam modo id. *l.* 23. *Nequeo, uetera illa*] *codex unus Memm. hab.* Non queo: *quod Plauto, & Terentio usitatum est: neque uideo, quamobrem fugere debeamur: quanquam Cicero in Oratore perfecto, scribit, nescire esse dulcius: non scire barbarum iam uideri.*

P. 126: L. 24. *Potuisset, ut quaestionem de morte P. Clodij ferre, sic ipsum*] *lib. manu. hab.* potuisset, aut quaest. de morte P. Clodii ferre, aut ipsum, &c. *non probo. & paullo post* illum ab inferis auocare.

P. 128. L. 1. *Religiones me hercule ipsae araeq;*] *libri manuscripti, non hab.* arae, *&, hac uoce detracta, caetera sic,* quae tum illam belluam, &c.

P. 130. L. 17. *Quencumque cursum fortuna*] *sic hab. omnes libri uet. non solum Memm. uerumetiam Floren. quod testatur Vict. lib.* XXII. *uar. lect. sic Virg. lib.* 4. *Aeneid.* Vixi, & quem dederat cursum, fortuna peregi.

P. 130: L. 6. *Cum omnes à tuis inimicis*] *sic leg. lib. omnib. inuitis. sunt enim uerba Milonis cum Cic. loquentis. fuit autem prolapsio facilis à littera t. ad. s. l.* 11. *Et opinor, altera, ultra quàm, &c.*] *sic hab. omnes lib. manu. nisi quòd nonnulli non hab.* ultra. *quod credib. est esse propter similitudinem uocis, quae antecedit,* altera, *quemadmodum impreßi omnes non habent* altera, *propter similitudinem praepositionis* ultra.

paullo post, ubi uulgati hab. reliqua est illa tamen, &c. *in manu. est*, reliqua *est saltem aliquãto longius, ubi uulg. habent*, si qua dimicatio capitis futura, *manu. non hab. duas uoces* capitis futura, *& paullo post ijdem lib. hab.* quid habeo? quid dicam? quid faciam? *ubi uulgatos tamen sequor*.

P. 131. L. 13. *Est quodam incredibili robore animi*] *in uulg. seq. deinceps* septus. *quæ uox abest à manuscr. quod & Vict. notauit. l. 14. Sed hic ea mente natus est*] *in eo duntaxat libros uulg. secutus sum, quòd, natus est, edendum curaui, non* ornatus, *ut est in libris ueter. cetera, ueteres secutus sum.*

EIVSDEM IN ORATIONEM PRO C. RABIRIO POSTVMO.

P. 132: L. 19. *Re augere, fide sustentare.*] *uocem* re, *quæ abest à uulgatis, ex antiquis restitui. l. 30. Quod male cecidit, bene consultum putares*] *nihil hic mutaui, præterquàm quòd interrogationis notam post* cecidit, *deleui, & distinctionis insigne posui. hæc enim sententia est: putasset aliquis optime sibi initio consuluisse Rabirium: quod postea male cecidit, proinde ac si diceret, consilium quidem uidebatur rectum, sed casus non respondit consilio. sæpenumero enim bonorum consiliorum euentus sunt infelices: neque iccirco tamen consilia sunt uituperanda, sed de fortuna querendum.*

P. 133. L. 6. *Hinc primum exoritur crimen illud.*]

putans

putant docti quidã uiri multa ante hæc uerba deeſſe.l. 10. *Quid ego ſenatum*] *libri uet. hab.* Quid ergo? ſenatum,&c. *quod magis probo.*

P. 133: L. 1. *Quo ea pecunia peruenerit*] *id eſt hæc cauſa, in qua quæritur, quo ea pecunia peruenerit. ſic & infra non multo poſt. l.* 2. *Nec ab eo prædes dati, &c. ſi hunc loc. conferes cum ſimillimo illo, qui eſt pagin.* 138. *l.* 6. *Intelliges ſic eſſe legendum. l.* 4. *a populo recepta*] *id eſt recuperata. quidam leg.* redacta. *quem adm. & infra in eo loco, quem huic ſimillimum eſſe dixi,* populus redegiſſet. *non diſsimulabo tamen in codicibus Memmianis,* pro recipi *ſcript. eſſe* ſeruari, *unde ſuſpicari poſsis, legi debere,* populo ſeruata. *Atque hoc uerbum agnoſcent iuriſconſulti, eos dico, qui artis ciuilis ſtudia tractant eleganter & polite. nam* ſeruare pec. *dicuntur apud illos, qui a debitore recuperant, exigunt, redigunt, recipiunt quod mutuum dederunt. quin ipſe M. Tull. ſic infra loquitur hac ead. orat. pagina.* 136.

P. 133. L. 5. *Lex æqua eſt?*] *id eſt, num aliqua lex eſt? l.* 17. *Quæ aliq. facult. dicendi*] *Hotom. leg. arbitratur* facultatem diſcendi. *cui aſſentior. l.* 22. *Itaque in inferendis litib.*] *uel ſic leg. eſt, uel* in æſtimandis litib. *uel delenda uox* ferendis.

P. 134. L. 4. *Qua in iudicio A. Gabinij.*] *ſic hab. cod. Memm. & ita leg. non, ut in uulg.* à Gabinio. *l.* 5. *Qua illatione litium?*] *ſic eſt leg. non, ut in uulg. lib.* appellatione litium. *natum autem erratum eſt ex uoce* appellatus, *quæ proxime antecedit. ſcio autem quoſdam malle hic reponi* æſtimatione: *ſed nimis longe abeſt a ſcript. recepta. Denique ſic & ſupra locutus eſt ibi in*

inferendis litibus. l. 18. *Illo inquit, capite, quod erat, etc.*] *nihil hic discrepant libri manu scr. à uulg. quare nihil mutand. esse duxi, quamvis quid. leg. putent*, iudex esses.

P. 134. L. 28. *Ad posteritatis memoriam prodita*] *nihil muto, quamuis nonnulli existiment leg.* prodendam.

P. 136. L. 5. *Siquidem tam non semper stulti, &c.*] *sic esse leg. facile intelligent, qui attente hunc locum leg. hoc enim dicit, eius esse, qui non semper stultus sit, eiusque, qui sero sit sapiens, cum stulto aliquo consilio sit impeditus, quoquomodo posit, se expedire. nam plane qui se aliquando stultitia sua expedit, non semper stultus est.*

P. 136. L. 3. *Virtutis, antiquitatis*] *quid. putant leg.* uirtutis, sanctitatis, prudentiæ. *quæ lectio planior & probabilior est.*

P. 136. L. 3. *Et præter rogitatum si loquare*] *legendum*, si loquare, *non ut libris manuscr. & uulg. querare. Sunt enim hæc ex Eurip. Medea.* μὴ λόγους λέγε.

P. 137. L. 3. *Ex decumis imperatorum*] *uel leg.* ex decumis imperatis, *uel, quod quibusdam probatur magis, interpretandum*, imperatorum, *earum pecuniarum, quæ imperata fuerant.*

P. 137. L. 16. *Quid? postea credetur? credetur*] *sic hunc locum restitui, ad hanc coniecturam à libr. Memm. quasi manu ductus, in quibus leg.* postea creditur. *sententia autem huius loci postulat, ut subijciatur responsio hæc quasi ab aduersarijs*, credetur,

quam uocem omissam esse à libr. credibile est propter alterum credetur, *quod proxime antecedit. meam conrect. confirmat id quod seq.* ergo ista conditio est testium, ut, quibus creditum non sit negantibus, iisdem credatur dicentibus? *Eodem errore omissum erat uerbum* dixerunt, *paullo post, ibi,* At si tum uerum dixerunt &c. uerissima fronte *autem sic dictum, ut illud Terentianum* uero uultu. *l.* 21. *Quid multa?*] *in cod. uno Memm. scrip. est,* Quid multi? *unde feci, quid multa? licet enim legere,* quid multis? *iam cætera, quæ deinceps sequuntur, felicissime sunt à nobis, non sine adiumento librorum antiquorum, quamuis deprauatorum, emendata. l.* 23. *Omnia denique ab his mimorum argumenta*] *aliquot ante diebus quam, hunc locum in codic. antiquus inspexissem, Adr. Turneb. Collega meus, uir singul. doctr. præd. sola coniect. fretus, à nullis exempl. uet. adiutus, diuinarat ita leg. esse, quemadmodum edidi,* mimorum argumenta: *eius coniect. cum ego sola eius auctoritate adductus magnopere probauissem, sequique cogitassem, manus sustuli postea quàm eam ipsam script. reperi in libris Memmianis expressam.*

P. 138. L. 7. *Populus recepisset*] *sic omnes quidam habent libri: sed leg. puto,* redegisset, *ut & supra pag.* 133: *l.* 3. Nec ex eius bonis, quanta summa litium fuisset, à populo recepta: *ubi notaui uideri nonnullis leg.* redacta. *malim tamen & hic legi* reciperasset: *& illic* reciperata.

P. 138: L. 4. *Et linteis & uitro cælata*] *quidam legi uolunt* & nitro. *l. 6. Cata plus ille Puteolanus*] *sic scrip. reperi in uno cod. Memmiamo: quomodo tamen Adr. Turnebus ex alia antiqua script. aliquantum deprauata leg. coniecerat: quæ talis est*, atata *plus ille. tanta est hominis* ἰυςοχία. *idem liber habet*, æstatem unam, non plureis, *certe, ne mentiar*, non pluribus. *l. 24. Tanta occupationes maximarum rer.*] *lib. omnib. reclamantib. qui hab.* tanta oppugnatione, *doctiss. uir. iudicium auctoritatem'q; sec. qui* occupatione *leg. censent, sic edend. curaui.*

P. 129: L. 6. *Tu'ne es Curij filius*] *lege* Curtii.

EIVSDEM IN ORATIONEM PRO M. MARCELLO.

P. 140: L. 16. *Illo æmulo, atque imitatore*] *hunc locum profert Nonius, in uoce æmulus. l. 22. Sed paullo ante omnibus*] *sic est leg. id quod admonuit P. Vict. lib. uar. lect. 18. hic enim est ordo uerborum*, intellectum est mihi quidem, &c. sed paullo ante omnibus, &c.

P. 142. L. 19. *Tropæis, monumentis'q;, tuis nonnulla unquam*] *sic esse leg. hoc loco etiam P. Vict. indicat lib.* XVI. *uar. lect. l. 27. Vereor ut hoc quod dicam, pro inde, &c.*] *sic esse leg. & cod. Memmiani, & ratio, & ueritas uincunt. Nam*, uereor ut, *idem ualet, quod* uereor ne non. *ita qui sic loq.* uereor ut intelligi posſit, *hoc significat, cupere se ut intelligatur, sed uereri ne non posſit intelligi. infra non longe, ubi est, ciuile bellum esse*

susceptum, ijdem libri non habent, ciuile.

P. 143: L. 7. *Et specie quadam reip.] lib. uet. hab.* & facie quadam, &c.

P. 144. L. 22. *Addo etiam, si placet, gloria] sic est legend. & ita script. est in omnibus lib. antiq.*

P. 144: L. 15. *Eaq; tu in primis cum summa tranquillitate, & otio] uocem* composita, *post* inprimis, *quae est in libr. uulg. non reperi, in manu. iccirco deleui. Contra praepositionem* cum, *quae non erat in uulgatis, repertam in manu. restitui; sed hoc uarietatis in his reperi, quod alij habent*, eaque tu in pr. cum summ. otio perf.

P. 145. L. 14. *Etiam si tunc ad te, ut. q. f. p. non pertin.] libri script. hab. partim* permanabit, *partim* permanebit: *quod posterius reijcio*: permanabit: *non damno, sed uulg. lect. magis probo. l.* 28. *Quam qui in caussa animam profudit.*] P. *Vict. lib. uar. lect.* 17. *cap.* 21. *omnibus libris manuscr. reclamantibus censet addendam esse negationem, & leg.* non profudit. *quasi hoc sentiat* M. *Tullius, eum magis esse ferendum, qui in ea causa, quam semel probarit, usque ad extremum spiritum perseuerauerit, & in acie ceciderit, quam qui mortem in acie non oppetiuerit: quia haec constantia uideri potest. quod mihi nullo modo probari potest. non enim* M. *Tull. comparat in sententia & caussa perseuerantem cum eo, qui non perseuerarit: sed contra duos perseueranteis & obfirmatos inter se contendit: alterum, qui in acie cecidit, causamq; usque ad extremum uitae diem defendit: alterum, qui armis iam alteri causae extortis, belloq; uictoria alterius partis confecto, & diiudicato, perseueret tamen in causa deuicta, animumq; retineat armatum: aitq; hunc*

esse longe illo deteriorem. ratio est. Nam ille uideri potest constans: hic est iniustus & ingratus.

P. 145: L. 16. Et *quod uolunt*, & *quod* M. *Marcello*, &c.] *lib. uet. hab.* & quod fieri decet, & quod, &c. *paullo post autem non hab. hæc uerba*, præcipue id à me deberi: *sed hoc tantum*, [& reip. reddito, fieri intelligo. *ego uulg. lect. probo. paullo post ijdem non hab. neque* solum, *neque* omnium: *sed ita in eis legitur*, non de unius, sed de communi salute, &c. *ego* solum *delend. censeo:* omnium *retinendum.*

EIVSDEM IN ORATIONEM PRO Q. LIGARIO.

P. 146: L. 6. Primo *salutis, post etiam*] *uulgati sic habent*, primo salutis causa, *quæ uox postrema abest ab omnibus libris manuscr.*

P. 147. L. 13. *Voce contendam*] *quidam docti legi uolunt*, uocem contendam. *l.* 23. *Si eam null. spol. orn. reddidisset.*] *libri duo uet. hab.* dedisset, & *paullo ante eorum alter* putauit dare, *alter, ut ceteri omnes*, reddere.

P. 147: L. 21. *Sed prodigij similia*] *sic hab. omnes lib.* Memm. & Cleric. & *paullo ante* destrictus in acie *Pharsalica gladius*: & *ita semper hoc uerbum scribendum. l.* 24 *Incitare solent odium*] *duo libri uet. hab.* incitari solent odio, &c *l* 28. *Ne sit in patria? num est?*] *sic est in omnibus uet. lib. scriptum, id quod* & P. *Vict. notauit uar. lect. lib.* XXXI.

P. 148. L. 16. *Multoq; est grauius*] *cod. unus Memm. habet* durius. *idem, ubi uulg. habent*, id à te in foro oppugnari. id te in foro oppugnare: *quomodo edend. curaui*.

P. 148: L. 7. *Saluti ciui calamitoso esse uellemus:*] *nihil uidebatur lectione uulgata integrius, quæ talis est*, sa luti ciuis calamitosi consultum esse uellemus. *sed cum antiq. comparata clamat se esse corruptam, reperitur autem hæc antiqua, quam secuti sumus, in duobus cod. Memm. & in Cler. & alijs. l. 20. Noui facinoris afferret*] *nonnulli lib. uet. hab.* noui sceleris.

P. 149. L. 13. *Sed ciuile discidium*] *sic habent libri uet. ego tamen hic lectionem uulg. non damno* dissidium. *l.* 18. *Nunc melior certe ea iud.*] *lib. unus Memm. hab.* nuter. *unde suspicari possis, leg.* nuper.

P. 149: L. 17. *Quam aliquem se imperatorem esse maluisse*] *quidam lib. uet. in his unus Memm. hab.* quàm aliquem se maluisse. *quod non displicet, ut repetatur* ἀπὸ κοινοῦ prouinciam obtinere.

P. 150. L. 7. *Et prohibiti, ut perhibetis, summa cum iniuria.*] *quanto præstet hæc antiqua script. uulgatæ, neminem tam inuisum Musis esse arbitror, qui non sentiat. non celabo tamen lect. in uet. lib. non esse*, ut perhibetis: *quod per me tollas licet*.

P. 151. L. 22. *Valere plus, quam uultus*] *sic plane leg. & ita script. reperimus in omnibus libr. manusc. quod & P. Vict. ex uno item manuscrip. admonuit lib. XXIIII. Var. lect.*

P. 151: L. 7. *Valeat uox illa tua, quæ uicit*] *lib. manuscrip. habent*; quæ dicit: *unde suspicor hoc*

totum siue quæ uicit, *siue* quæ dicit, *esse alienum, & foris profectum. l. 28. dissenserit non à te] liber unus manusc. hab.* dissederit.

EIVSDEM IN ORATIONEM PRO DEIOTARO.

P. 153: L. 17. *Non tam in bellis, quam in prælijs, &c. sic hab. omnes lib. manusc. agnoscit Priscianus, quòd eò notaui, quod quidem leg. putant*, non in bellis, *neque* in præliis, *quàm* in promissis, &c. *l.* 21. *Tum facile exorari Cæsar, tum semel exorari, soles.] quid leg. censent*, tum facile orari, *&c. ego nihil muto. l.* 28. *SI cum auxilia Pompeio, uel etiam filium misisset, &c.] sic reposui auctoritatem uet. libr. sec. & paullo post*, perparuam in amicitia culpam relinquebas, *cum eos libr. ad iuuissem, in quibus script. est partim* in *amicitia, partim* inimicitia.

P. 154: L. 15. *Vtilitatibus tuis patuit] sic est leg.* non paruit. *paullo post ubi uulg. libri hab. &* probatissimum, *manuscripti, nihil hab. in eisq; leg. sic ex tuis fidelissimum omnibus, &c.*

P. 155: L. 19. *Vt collocati fuerant] libri manuscr. hab.* ubi collocati fuerant. *uerumtamen nihil muto. ut enim sæpe idem, quod* ubi *significat, apud bonos scriptores.*

P. 156. L. 30. *At misit ad Cæcilium] sic est scriptum passim hoc nomen in uet. libr. paullo post, ubi uulg. hab.* non optimos misisse tibi, *illi non habent*, tibi cæ-

ra denique, quæ sunt à nobis immutata, à cod. illis petita sunt.

P. 157: L. 13. *Ego, qui pacis auctor semper, Pharsalico autem, &c.] quemad. hic locus fuerat fœde corruptus ab indoctis, ita beneficio librorum antiquorum præclare in integrum restitutus est. paullo post, uerbum*, habet, *quod erat in uulgatis, eosdem libros secutus, deleui. l. 19. Non modo à peregrinis,] ita script. reperi in duob. lib. manu. paullo post leg.* Quis tuus pater antea, qui esset, &c. *uel si hãc lect. probamus,* Quis tuum patrem antea quis esset, *seu,* qui esset: *Græcorum & comicorum more locutus est. sic enim illi*, fac me ut sciam, *pro* fac ut ego sciam. *& paullo post*, promissisque corrumpere, *ubi uulg. hab.* præmiisque, *præter Manut. qui hab.* non modo aput te, sed etiam à suis accusatur.

P. 158. L. 14. *Vbi est ad scarumq; deduci.] leg. puto* ad scaurumque reduci. *l. 20. Cum esset perductus] uocem* testis, *quæ est in libr. uulg. abest autem in manuscriptis delendam curaui, simulq;* perductus *excudi iussera m, eosd. libr. secutus. l. 30. eius enim nomine, uiri optimi] & mirabar antea, & stomachabar, cum legerem in libr. uulg.* optimi hominis, *quod mihi persuasum habebam, nec* optimus homo, *nec* bonus homo *Latine dici, sed* uir optim. & uir bonus *idem posteaquam in omnibus libr. antiq. script. reperi planè* uiri optimi, *desij et mirari, & stomachari, meóq; iudicio delect. summ. pro ximo uersu corrige distinctionem, & lege.* tyrannum existimari: statua inter reges, &c.

P. 158: L. 12. *In summa reip. libert. nati] lib. scripti manu. hab.* in summa P. R. *id est* in summa po-

puli, Ro. &c. *quomodo sine dubio leg. est. l. 23.* Ad extremam *causæ partem*] *quid. lib. uet. hab.* ad extremum causæ.

P. 159. L. 7. *Furoris multam sustinuerat.*] *omnes lib. uet. hab.* multuram subierat. *multurum quid ualeat, nescio:* subierat *probo. ijdem hab. partem* retento, atque reseruato, *partim* retento, *atque* seruato, *ubi uulgati*, conseruato.

EIVSDEM IN PHILIPP.

PRIMA.

PRINCIPIO *hoc testatum uolo, omneis fere emendationes Philippicarum esse sumtas de codice Vaticano manuscr. cuius inspiciendi, & consulendi laborem susceperunt Muretus, & Faernus. itaque breues hic erimus. satis est admonitum esse lectorem quicquid hic erit immutatum, magnam partem ab illis uiris ex auct. cod. illius opt. esse emend. si quid erit aliud, id acceptum referri debebit, & cod. Memm. & nostris coniect.*

P. 160: L. 8. *Nec a rep. deijciebam oculos*] *hunc loc. profert Nonius: profert & illum, qui non multo post seq.* non modo regno, quod pertuleramus, sed etiam regni timore sublato.

P. 164: L. 19. *Quid est aliud hortari adolesce n-*

tes] *errant qui adolescenteis scribunt per* u, *in secunda syllaba.* Addesco *enim compositum uerbum est ex præpositione* ad, *&* *uerbo,* olesco, *quod crescere signifi.* *Quod uero reperitur ita scrip. in antiquis libris, culpa est uel temporum, uel librariorum: scribebant enim sæpe* o, *pro* u, *&* u, *pro* o, *ut admonui in comment. Lucret.* *Atqui ita sunt consulendi, & sequendi cod. uet. ut eos adiuuemus, in eiusque leg. iudicium adhibeamus.* *Quis enim ferat eum, qui contendat scribend. esse, nouilis, non, nobilis, &* abemus *non* auemus: *& contra* hauitare *non habitare,* auieris *non abieris.* hauemus, *non habemus, & similia: quia plerumque ita scripta reperiantur in lib. illis?*

P. 166: L. 17. *Et metui à ciuibus tuis, quam diligi malis*] *hoc totum, quam diligi malis, testificatur Muretus abesse à libr. ueter. quod tamen retinet Faernus.*

P. 167. L. 8. *Nec auctus quisquam esse omni potestate potest*] *sic hunc locum restituit* Adr. *Turnebus, à Faerno quid. desperatum: sequitur enim libr. uulg. à Mureto tentatum: qui reponit:* nec tutus esse quisque omnino potest. *Cum igitur antiq. ille lib. habeat,* nec uuctus quisq. esse omni potestate: *Adr. Turnebus coniect. propius ad hanc script. accedere iudicaui. ita enim dict. est à* M.T: auctus potestate. *ut ab eodem, & ab Horatio* honoribus auctus. *l.* 21. *Studium popu. Rom. tribuerit absenti, ut desid. &c.*] *diu dubitaui quo pacto hunc locum edend. curarem, quia Faernum, & Muretum, quibus testibus antiquæ scripturæ utimur, hic pugnantia*

*loqui uideo. Faernus enim ait ita scrip. esse in opt. illo li*bro, ut in illo app. spect. studium populus Ro. tribuerit absenti, ut, &c. leniret. *Muretus autem sic ut in illo app. sp. stud pop.* R. *trib. abs. desid &c. leniret. utri credam, cum alterum necesse sit falsum dicere? utrique nō possum, cum duo contraria non possunt simul esse uera. Neutri igitur potius.* Nam, *tribuerit, reperitur in libr. uulg. hos igitur in hoc sequor, non antiquum illum, quam uis hi in eo ipso cum illo consentiant, si Faerno credimus. Addidi tamen particulam,* ut, *quam Faernus etiam in illo libro reperiri confirmat: de qua Muretus nullum uerbum. Non displicet mihi porro Faerni sententia existimantis, uocem,* studium. *delend. esse, ut alienam. uerum tamen nihil muto. Assentior autem Mureto, mollius, & suauius casuram orationem, si ita legamus* clamore leuiter: *qua, lectione probata, supra leg. erit, tribueret.*

EIVSDEM IN SECVNDAM.

P. 169: L. 3. *Quam multa ioca solent esse in epist.* cau*e lect. sequaris in hoc antiq. lib. auct. quod in eis scrip. est* epistulis. *fuit enim certis quibusdam temporibus consuetudo illa deprauata scribendi* u, *pro,* o, *&,* o *pro,* u; *quemad. admonuimus paullo ante. Tu igitur, quicquid dicant certi quidā homines, scribe* epistola, *&* adolescens *per* o. *non* epistula, *nec* adulescens *per* u. *l.* 8. *Qui cum hoc ipso tempore*] *sic coniecit esse leg. Muretus ex antiq. script. quæ talis est:* qui cum hoc ipsumo tempore. *affert idem aliam coniect. nempe hanc: qui cum nūc ipsum, o tempora, &c. quam plane non probo. Adr.* Tur.

autem sic tentabat restituere, qui cum hoc pessimo tempore,&c. quæ coniect. uidetur longe opt.

P. 175: L. 22. *Quem palam heredem semper,&c.*] *Ego in huius loci emendatione Mureto assensus sum scrip. antiq. ipsis uestigijs persequenti: à Faerno, qui ex* nominat, *facit meminit, dissensi. Fateor tamen me ex* nominat *fecisse* nominauit, *ut cohærerent tempora.*

P. 176. L. 29. *Quam statim muliebrem togam reddidisti*] *toga præterquam quòd erat uirorum, erat etiam meretricum. unde* mulieres togatæ, *meretrices intelliguntur. Hor. Saty.* 2. *lib.* 2. quid inter est in matrona, ancila, peces'ue togata?

P. 77. L. 16. *Aude dicere, te prius ad matrem tuã uenisse*] *sic hunc locum restitui Gr. Bucanani auct. sec. uulg. autem scrip. est hæc, neque aliter hab. cod. manu.* Venisti è Gallia ad Quæst. petendam. aude dicere, te prius ad patrem tuum uenisse, quam ad me. *His argumentis ac uerbis Bucananus hanc lect. oppugnat, atque adeo euertit. Etsi in hac lect. omnia consentiunt exempla, si quis tamen propius inspexerit, mendum deprehendet. Nam pater Antonij atque etiam uitricus, Lentulus, qui in coniuratione fuerat repetundarum accusantibus Macedonibus, Coss. Cæsare & Bibulo, ut ex Cic. & Suetonio perspicuum est. Cicero enim in orat. pro domo sua ita scrib.* Hora *fortasse sexta diei quæstus sum in iudicio, cũ C. Ant. colleg. meum defenderem, quæd. de Rep. quæ mihi uisa sunt ad illius miseri causam pertinere hæc homines improbi ad quosdam uiros forteis longe aliter atque à me dicta erant, detulerunt. hora nona illo ipso die tu es adoptatus. ex quib. Cic. uerb. intelligere licet quo die P. Clo-*

dius a patribus ad pleb. transijt, eo die C. *Antonium caussam dixisse. Clodium uero ad pleb. transijsse constat ex Suetonio, Cæsare & Bibulo Coss. ijsdem igitur Coss.* C. *Antonium in exsulium abijt damnatus repetundarum, neque dum redierat* M. *Antonio, et Dolabella Coss. exprobat enim Cic. in hac Philippica* M. *Antonio, quòd cæteris ab exsulio reuocatis patruum non restituisset.* M. *autem Antonius præfectus equitum, cum Gabinio profectus fuerat in Syriam, è Syria cum Ptolemæo in Alex. ab Alex. in Galliam ad Cæsarem, è Gallia Romam, redijt ad quæsturæ petitionem etiam tunc exsulante patruo. Non potest igitur, ut ante dixi,* pro patrem *supponi* patruum. *Neque* ad fratres tuos *posse legi arbitror, siue quod non tam facilis sit lapsus ex mutatione tot litterarum, siue quod fratres eius etiam tunc adolescentes & ignoti essent, nec ulla re postea, nisi flagitijs, nobilitati. Itaque* ad matrem tuam, *leg. censeo. fuit autem ex uicinitate litterarum librario facilis peccandi occasio. præterea satis constat. Iuliam* M. *Antonij matrem, matronam illustrem & spectatæ probitatis ad triumuiralem usque proscriptionem uixisse, ac* L. *Cæsarem, fratrem suum, proscriptum seruasse. una igitur mutata littera,* matrem, *leg. censeo. Hæc Bucananus. Si quis tamen propius accedens ad script. antiq.* parentem tuum, parentem tuam, *leg. esse contendet, non pugnabo.*

P. 178. L. 8. *Caussam belli contra patriam*] *quidã legi uolunt* ansam belli.

P. 178. L. 9. *Collusorem suum restituit.*] *desiderantur post hæc uerba, hoc totum,* non ut luderet cum restituto.

P. 181. L. 1. *Pro tricliniis popinæ sunt*] P. *Faber Tolosanus commotus antiqua scriptura, quæ talis est* pro conclauibus popinæ tricliuissent, *delend. censent uoc.* popinæ, *leg.* pro conclauibus triclinia sint. *l.* 3. *Claues ademit, exegit.*] *iud. leg.* foras exegit: *& ita exstat apud Nonium Marcellum ad uerb.* exigere. *Nam neque* P. *Vict. neque Faernus, neque Muretus, aduerbium* foras, *quod desideratur, restituerunt.*

P. 182. L. 5. *Abiecisse illam*] *sic restituimus script. uet. uestigia sec.* illim *autem ualet* illinc.

P. 184. L. 29. *Fortuna popu. Rom.*] *nihil muto, quamuis Faernus testatur in antiquo libro script. esse* fortuna reip. *ut est in impress. Manu. quam lectionem tamen non damno, cum alibi ita loquatur.*

P. 185. L. 2. *Igitur, a quo uicio*] *sic hab. cod. ille Vatic. ut testantur Faernus, & Muretus: uerumtamen lect. uulg. malim tueri: nam uerba illa,* Rex Deiotarus, *uata sunt, meo quid. iudicio, ex annot. quæ respondebat uoculæ* is*: atque hac uocula omissa, uerba illa in contextum uerborum a libr. coniecta sunt. Supra autem paucis ante uersibus uerba aliquot, quæ alieno loco erant posita, cum infra* XVI. *post uersibus suo loco legantur, delenda curaui, ut inania & superuacanea.*

P. 186. L. 22. *Cum metuisti, credo, ne saluo*] *hic locum, meo iudicio, corrupt. ac deprauatus. sec. autem sum Faerni, & Mureti emendationem ex*

antiquo illo codice Vaticano. Nam Hieron. Ferr. testatur sic legi in aliq. alijs manu. quem metuisti, credo, ne saluo capite negare non posses. quam script. probat: ex ea tamen suspicatur leg. necare non posses. quae coniectura non uidetur esse reijcienda: & fortasse emendatus locus esset, & perpurgatus, si ita legeretur, interuenit enim. quid? metuisti, credo, ne saluo capite eum necare non posses: uel sic, interuenit enim. quid? eum metuisti, credo, ne saluo capite necare non posses.

P. 189. L. 30. Cum hac immani nundinatione tua] sec. sum Antonij coniect. quam fecit ex hac antiqua: cum in manum latione tua: quam nullo modo probo. Non enim si usitatum est, dare in manum ferre in manum etiam usu est receptum. sed demus, in manum dationem, & in manum lationem, idem ualere: neutrum tamen hic locum habere potest. sed potius, in manum acceptio. Manut. cum nummatione tua.

EIVSDEM IN TERTIAM.

P. 191. L. 6. Ne optantib. quid. nobis] nec potui, nec debui optimi libri auctoritatē aspernari, qui sic habet, ut testantur Faernus, & Muretus. Adde quod uerbum, cogitantibus, quod antecedit, satis indicat leg. esse hoc loco, ne optantib. quidem, sed ratio, quae subiungitur. quare non optarint, inanis est ex sententia philosophorum. optamus enim etiam ea, quae fieri non posse arbitramur, uerbi gratia, optamus immortalitatem: optamus ea, quae facta sunt, ut sint infecta: denique optamus. ἀδύνατον.

P. 193.

P. 193. L. 21. *Quàm barbarus, quàm ferus*] *sic leg. esse ex loco, huic simillimo, qui est pag.* 194. *l.* 28. Cum in edictis tam fuisset ferus. *Omnino illud,* rudis, *quod est in libris uulg. non placet, neque aures meæ ferre possunt.*

P. 193. L. 17. *Vt Iulia natæ, ignobilis uideatur*] *assentior Ant. Augustino, & M. Ant. Mureto, ut leg. putem,* Iulia nata, *quomodo edend. curaui, idest Iuliæ filia; nempe Atia Octauiani mater: de cuius genere hic agitur.*

P. 194. L. 10. *Cum tot edicta proposuisset, edixit, &c.*] *assentior Faerno, qui arbitratur, uerb.* edixit, *esse delend.*

P. 195. L. 2. *Honestissimis contentionibus*] *sec. sum libr. uulg. nempe antiq. illam script.* honestissimis contionibus, & sæpe & iure, contentionibusque uexatus, *ut probarem, animum inducere potui. Puto enim hoc* contritionibus *hinc esse natum, quid cum libr. hanc uoc. in ora libri à nescio quo dubitante ascript. reperisset, utramque in contextum intulerit,* contionibus, & contentionibus: *quanquam ne quid dißimulem, malim ita legi:* à quo erat honestissimis conditionibus & sæpe & iure uexatus.

P. 196. L. 14. *Qui cum suscensere nemini posset*] *lib. omnes uet. sic hab. ut edidimus,* suscensere, *non* succensere. *Supra autem ubi uulg. habent,* L. Antonius, M. Antonius *uersu decimo sexto, nihil mutauimus: quamuis anti qui hab.* L. Annius.

P. 196. L. 1. *Et ad disperdit. urb.*] *lib. antiq. omnium optimus hab.* ad dispersionem: *unde ego leg. coniicio,* ad direptionem. *nam neque* disperditionem, *neq;*

dispersionem *mihi ullo modo probantur. Idem lib. paullo ante habet*, foro excusserit; *ubi uulg.* foro excluserit. *l. 22. Videtis refertum forum*] *sic hab. lib. uulg. & ita edend. curauit Muretus: at Faernus sic:* Videtis refertum forum, populumque Ro. ad spem, &c. *per enuntiationem, & sine interrog. nota.*

P. 197. L. 1. *Sunt impij ciues pro caritate reip. nimium multi: pro multitudine bene sentientium admodu͂ pauci*] *sic edidit Hier. Ferr. sic Faernus: sic hab. nonulli lib. uulg. Muretus autem hoc modo:* nimium multi contra multit. bene sentient, &c.

EIVSDEM IN QVINCTAM.

P. 204. L. 28. *Opertis ualuis concordiæ.*] *sic Faernus edidit: sic hab. uulg. & nonnulli manuscripti: Muretus autem, nisi typographi sit erratum*, apertis ualuis.

P. 207. L. 18. *Insanam arrog*] *Faerno assentior, qui optimo illo cod. repugnante & inuito, in quo est* insaniam, arrogantiam, *ut in uulg. omnib. sic leg. censet*, insanam arrog.

P. 207. L. 6. *Dubit. belli afferet*] *sic testatur esse script. Faernus in cod. illo Vatic. ego tamen malim legi*, afferet, *ut in uulg. & quide͂ ita excudi iusseram, si operæ mihi obtemperare uoluissent. l. 28. Qui ne sorti quidem fortunas nostras destinauit*] *sic edidit Hieron. Ferrarius: Faernus autem mauult legi* destituit, *ut hab. nonnulli lib. uulg. Fatetur tamen in optimo illo cod. script. esse* destinuit; *quod corruptum esse putat, ut & mihi uidetur.*

unde multis uerbis ostendere conatur legi destituit. de quo iudicet lect.

P. 208. L. 11. *De rep. qua de retulistis*] Faernus *leg. putat*, de rep. quod & retulistis: *quæ script. cum propius abest ab antiqua*, quoad retulistis, *quæ uitiosa est; tum sententiæ magis conuenit.*

EIVSDEM IN SEXTAM.

P. 213. L. 24. *Noui uinolentiam*] *secutus sum libros uulgatos, quibuscum congruunt nonnulli scripti, ut testatur uulg. Memm. & ita edidit* Muretus: Faernus *autem uinolentiam, &* Manutius. *quam lect. minus probo.*

P. 213. L. 1. *Omnes undique copiæ colligendæ*] *hunc locum profert* Nonius *in uerbo*, colligo, *l. 2. horã excubare nullam in tali ciue liberando sine scel. non poss.*] *proponam initio scripturarum antiquam, à qua non discrepant nonnulli cod. uulgati:* horam exibere nullam in tali ciue lib. siue scel. non poss. *ex qua* Hieron. Ferr. *fecit*, horam eximere nullam in tali ciue liberando possumus. *quam emendationem, si emendatio est, & non corruptio, sequatur qui uolet: ego quidem non probo. monet me omnium ueterum librorum consensus in uoce* exhibere, *sed maxime in negandi particula, quam tollit* Ferrarius. *seruata igitur negatione, sic puto hunc locum esse emendandum:* horam excubare nullam, &c. non possumus. *ut sic hæc sententia, scelerati simus, si nullam horam excubemus in tali ciue liberando: qua in emendatione primum aut prudentius, aut certe æque prudenter* exhibere *uerto in*

excubare, *ut, qui idem uerbum in* eximere *uerterunt: deinde negationem retineo, quam illi, ut suam emendationem tueri possent, sustulerunt. sic autem fere loquitur infra eadem Philip.* Quantum potero, Quirites, excubabo, uigilaboque pro uobis.

P. 214. L. 4. *Iam fert in oculis, postquam uidit, &c.*] *duas uoces,* ipsum Trebellium, *ut ex annot. ac declarat. natas, delendas curaui. supra autem paullo ante leg.* T. Plancus. *l.* 13. *Qui nequitia & scelere ita excellat?*] *in optimo illo & antiquiss. libro Faernus & Muretus testantur ita legi,* nequitia est scelere. *a quo non discrepat Memmianus: unde Faernus leg. suspicatur,* nequitia excellere. *ego adiuuans Faerni coniecturam, sic leg. censeo:* qui nequitia *& scelere ita excellat. Credibile enim est, illud* excellat *à lib. script. esse pratermissum propter similitudinem uocis,* scelere, *quæ antecedit.*

P. 214. L. 7. *Diuisit Remurium*] *sic putat leg. Hier. Ferrar. Sed ego uetuteram quicquam mutari. nam primum* Semurium *habent omnes libri & manuscr. & uulgati: deinde Semurium constat agrum fuisse hoc nomine, quem populo Ro. legauerat Larentia: idq; ex Macrobio, si cui forte dubium est, cognoscere licet. lib. 1. Saturn. cap. X. Cato ait Larentiam meretricio quæstu locupletatam post excessum suum pop. Ro. agros Turacem, Semurium, Lincerinum & Solinum reliquisse, &c. Admonet & Adrianus Turnebus lib. 3. aduers. cap. 3.*

EIVSDEM IN VII.

P. 218. L. 3. *Non quæret urbe expulsos?*] *Mureti*

coniect. ut uerisimiliorem, atque adeo ut certam & ueram, meo quidem iudicio, probo, qui ex antiqua script. aliquantum deprauatæ, non quæret urbe expulsus, sic restituit, non quæret urbe expulsos? Nam Faernus sic edidit, quemadmodum Man. non queretur expulsos? quod minus probo. l. 11. bellum obuolutum] cum in libris ueteribus legatur bellum ouolutum, propius ad eam accedit, obuolutum, quàm inuolutum, quod est in uulgatis. l. 26. Ne coagmentari quidem] docti quidam uiri existimant scribend. esse uerbum coagmento, siue, coamento: quia amenta (inquiunt) ea sunt, quibus ad ligandum utimur; & coamentare nihil aliud est, quàm colligare. Sed uereor ne errent: credibiliusq; sit coagmentare dictum esse uel ab agmentis, quæ commemorat Varro lib. V. de ling. Lat. & refert Sosip. Carisius lib. 1. ibi, later, lutum, agmenta: uel à coagmentis, quæ sunt coniunctiones arctæ, & compares, inquit Nonius, à coagendo seu cogendo, id est stringendo dictæ: unde coagulum.

P. 220. L. 4. À qua exclusus] sic edidit Muretus, neque nos admonet, & aliter esse script. in cod. Vaticano. Faernus autem expulsus.

EIVSDEM IN VIII.

P. 221: L. 6. Quòd bello uacationes ualent] Iulio Pogiano assentior, qui existimat detrahendam esse uocem Italico, seu Gallico. nam ex libris uulg. alij habent bello Gallico, alij bello Italico. l. 13. Nolumus, hoc bellum uideri] Faernus edidit, Nolimus hoc bellum uideri; quod puto esse erratum typographi. quare leg. No-

lumus, *&c. quomodo* Muretus.

P. 223. L. 15. *Atque ais, eum te esse, qui, &c.*] *sic edidit* Muretus *ex antiquo illo libro cod. in ea autem editione, cui præfuit* Muretus,*sic legitur*, Atque uis,*&c.quã lect. mendosam puto, & culpæ typografi aßignandam.* l. 17. *Et utileis reip. ciues*] Faernus *&* Muretus *ediderunt ex illo cod. antiquo.* & utileis,& è rep. ciueis.

P. 224: L. 19. *Fore ut omnes inflammati, &c.*] *hæc pendent ex uerbo* consolabar, *quod est supra. nam uox* putabam; *quæ est ante* fore *in lib. uulg. non reperitur in antiquo* Vaticano,*neque in* Memmiano. Iam *uero copulationem* quòd *post uerbum, consolabar, deleui ut alienam & subditam.*

P. 225: L. 25. *Huius comitijs* C. *frater eius,&c.*] *loc. corrupt. & mutilus:quem sic conatus est restituere in integrum* Ant. Augustinus: Lucius comitiis Cos. fiat iure.

P. 226: L. 7. *Quam captiui serui frugi solent*] *nolim equidem antiq. script. damnare, quam se testantur* Faernus *&* Muretus *sec. esse,nempe hanc,quàm captiui serui frugi,&c. Sed tamẽ mihi uidetur uox alterutra, uel* serui, *uel* captiui *redundare, & foris alicunde in contextum uerborum* Cic. *illata.*

P. 226: L. 27. *Fecerit quod honore, præmioque dignus,&c.*] *script. antiq. partim sec. sum, partim adiuuinam deleto pronomine* quis dignus *retinui; quod reperitur in lib. uulg. Atque hæc uerba,* fecerit quòd honore, præmioque dignus,&c. *sic interpretor, fecerit propter quod honore et præmio,&c. sic loquitur.* Terent. Phorm. Vin primum hodie facere,quòd ego gaudeam Nam

firstrata, & quod tuo uiro oculi doleant? &c. quod, id est, propter quod. & ita Donatus.

EIVSDEM IN IX.

P. 229: L. 10. *Semper ad utilitatem, æquitatemque, &c.*] *lib. omnes hab. semper ad facilitatem, æquitatemq́; &c. itaque excudi iusseram: sed, cum docti cuiusdã coniect. ascripsissem, qui leg. putat, ad utilitatem, æquitatemq́; typographus, consilio meo non intellecto, uera & recepta lectione electa, incertam & coniectur. admisit. quã quam, ne quid dissimulem, malim ita legi, ut docto illi uidetur, quam omnib. in libris legitur. quid enim sibi uult in hoc loco facilitas? nisi dicamus idem fere ualere, quod leuitas et æquitas summa iuri contraria: quomodo fortasse & usurpauit lib. I. epist. ad famil. epistola IX. facilitate autem, quod uellem, consequi potuisses, ne eius ordinis rem, aut uoluntatem offenderes.*

EIVSDEM IN X.

P. 231: L. 22. *Quid est aliud, quàm*] *leg. quid est alid librarium Bruti laudare, non Brutum? deleta particula, quàm: quæ nescio unde huc irruerit. in eo quidem exemplo, quod operas sequi iusseram, nullum erat eius uestigium. credibile est semidoctũ aliquem eis auctorem fuisse, ut eam adijcerent, quasi necessariam, & à me imprudente prætermissam.*

P. 232. L. 28. *Quamquam qui unquam aut ludi, aut dies lætiores fuerunt, quàm cum, &c.*] *sic hab. lib. omnes & uulgati, & manuscrip. Faernus tamen hoc modo*

leg. censet. Quamquam qui umquam aut ludi, aut dies let. fuer. quam tum? In singulis uersibus, &c. Cui assentimur.

P. 232. L. 29. A' prima ora Graciæ] sic hab. omnes lib. uulg. neque quicquam mutat Faernus: sed Muretus legit, à primo ore Graciæ: itaque script. esse testatur in cod. illo Vaticano. Ego uulgatam script. magis probo.

P. 233. L. 20. Quæ ubique sunt, populi Ro. sunt] Faernus, & Muretus ediderunt, reip. sunt. Ego lect. uulg. tolerabilem & probabilem esse arbitror. Nam & paucis post uersibus eod. modo loq. Tenet igitur Pop. Ro. Macedoniam, &c. quamquam etiam in eo loco Faernus legit resp. & ita edendum curauit.

P. 234. L. 15. Ne illorum simulatio, &c.] Faernus legit, ne illorum æmulatio, &c. non probo, quamuis dicat ille sic esse script. in cod. Vaticano. qua de re tamen Muretus nullum uerbum: quin lectionem uulg. retinet, ac tuetur. Est autem uerbum obsit, repetendum ἀπὸ κοινοῦ hoc modo, ne illorum simulatio obsit, &c.

EIVSDEM IN XI.

P. 237. L. 4. Mortem naturæ putat esse] Faerno assentior, qui censet delendam esse uoc. pœnam post nomen naturæ. l. 24 Secutæ collocutiones familiarißimæ, &c.] hunc loc. sic ferè edend. curaui, quemadmodum Faerno emendandus uisus est.

P. 238. L. 28. Ex ædilit. conf. petit] sic ediderunt Faernus & Muretus: neque dubium iam cuiquam debet esse, quin ita sit leg. si quidem uerb. petit, quod negabat

Ferrarius in ullo cod. uet. reperiri, in illo Vaticano reperitur.

P. 242. L. 19. Non ut ex acie eo respectum haberemus] Ferrarij coniect. sec. sum, tanquam probab. & antiq. script. longe meliorem, quæ talis est: non ut ex ea acie respectum haberemus.

P. 242. L. 10. Tali uirtute, auct. &c. approbante Faerni coniectura sic edend. curaui.

EIVSDEM IN XII.

P. 247. L. 7. Quid est aliud non pacem facere] sic leg. non, ut uulgo, quid est aliud quã nõ facere, &c. Man. etiam habet, quid est aliud nõ pacẽ facere. Atque ita locutus est Philipp. X. non longe a principio. quid est aliud librarium Bruti laudare, non Brutum? quamuis operæ nescio cuius impulsu ediderũt, quid est aliud quã, &c. plane mendose.

P. 248. L. 6. Ex tota Italia excußimus] cum & ita habeant libri manu. & ita hunc loc. proferat Nonius, lect. uulg. reijciendam mihi esse existimaui, quamuis probabilem, & speciosam.

P. 248. L. 17. Petißio Vrbinati] alij libri habent Vrinati. & ita edidit Muretus.

P. 249. L. 8. Vt non obstarem Reip.] uel sic leg. quemadmodum edidimus, uel non obstaret, &c. ut subintelligatur spiritus.

P. 250. L. 4. inter se, conditionesque tulerunt] secutus sum Ferrarij coniect. ita, meo iudicio, certam, ut ne librorum quidem auctoritas eam infirmare poßit, qui sic habent, legis inter se conditiones contulerunt.

EIVSDEM IN XIII.

P. 252: L. 23. *Eique, ut deo; pateam*] *sic malo legi, quàm, quomodo Faernus edidit, cui, ut deo pareã. l. 24. pacemque patiamur. locus praeclare restitutus beneficio Codicis Vaticani. sententia autem haec est, & pacem patiamur, tanquam malum quiddam & inutile, atque adeo damnosum. l. 27. Aut enim his fruemur*] his, *nempe uita, fortunis, re familiari.*

P. 256. L. 9. *Velim. P. C. ut adhuc fecistis*] *sic edidit Faernus: quem hic secuti sumus: quanquam non significat nobis unde sumserit uerbum* uelim. *nam in libris antiquis non reperitur. Ego putabam omissum esse à scriptore librario uerbum* peto *propter syllabarum, quae sunt in uoce antecedente, similitudinem.*

P. 257. L. 21. *A suis publicis*] *sic leg. censet Adr. Turneb. per publicos autem uult intelligi carnifices & lictores, quos Graeci δημοσίους appellant. Vulgata autem lectio,* à seruis publicis *doctis quibusdam uiris non placet.*

P. 258. L. 24. *Orbem terrae parere*] *sic hab. omnes libri: sic ediderunt Faernus, & Muretus. ego tamen leg. puto* patere.

P. 261: L. 7. *Consuetudine patria contineri*] *leg. conseruatione patriae contineri. erratum est operarum, nescio unde natum; nisi ex insigni earum in curia & negligentia, seu potius stupore, & caecitate.*

EIVSDEM IN XIIII.

P. 239: L. 9. *Non iniustae belli internecioni notae*]

sic hab. libri aliquot uulg. & ita ediderunt Ferrarius & Faernus. Muretus autem sic: non iustæ belli internecini tæ. quod minus probo. Cuiacius autem totum hunc lo spicatur. ita esse leg. non iustæ belli notæ. internecina t, menta, credo. subijciunt. Est autem testamentum interne cinum, propter quod dominus necatus est. l. 15. omnibus (quanquam ruit ipse cum suis] Clad. pest. uastit.] sic po tius leg. quam ut Faernus, gladios pestem, *&c.*

P. 240. L. 20. *Etiam in eos, qui omneis, &c.] in hoc loco restituendo partim cod. uet. partim Gabr. Faer ni, Hieron. Ferr. Georg. Bucanani coniect. sec. sum. At que hæc emendatio ita certa est, ut nullus cuiquam dubi tandi locus sit relictus, præterquam quod uox Catilinam mihi uidetur aliena, & foris illata. eam tamen tollere non sum ausus. Iam hoc totum, pridie uinalia, pro per Idus, Quintil. Ferrarij est, quod quidem ita mihi uidetur cer tum & rectum, ut, cui non probetur, eum sanum esse oporteat.*

P. 267. L. 9. *Studiose, cumulateque reddemus) alij, studiose cumulata reddemus, emendarunt, coniectura qua dam ducti, cum omnes libri man. habeant, quanquam mul ta: ego, cumulatequæ reddemus.*

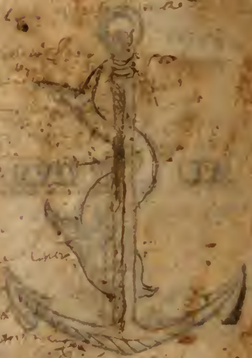
F I N I S.

303

AL DVS

FINE

[illegible] ignes, [illegible]
[illegible] infantis hospitis [illegible]
[illegible] dante [illegible] et [illegible]
[illegible] videat magnum [illegible]
[illegible] Jordanis [illegible]
[illegible]

[illegible] patri collatio donum [illegible]
[illegible] nomen [illegible]
[illegible] et [illegible]
[illegible] blandas vident [illegible]

[illegible]

Liber

[illegible]

[illegible]

